

DET KONGELEGE
KLIMA- OG MILJØDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2018–2019)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2019

Utgiftskapittel: 1400–1482

Inntektskapittel: 4400–4471 og 5578

DET KONGELEGE
KLIMA- OG MILJØDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2018–2019)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2019

Utgiftskapittel: 1400–1482

Inntektskapittel: 4400–4471 og 5578

Forord

Prop. 1 S (2018–2019) frå Klima- og miljødepartementet består av tre delar:

Del I presenterer hovudutfordringar, resultat-område og nasjonale mål i klima- og miljøpolitikken, og hovudprioriteringar innanfor departementets budsjett i 2019.

Klima- og miljødepartementet er eit sektorovergripande departement med ansvar for å samordne Regjeringas klima- og miljøpolitikk. I del I er det derfor gitt eit oversyn over klima- og miljøpolitiske satsingar i andre departement. I del I er det ei oversikt over oppmodingsvedtaka frå Stortinget.

Del II inneheld budsjettframlegget frå Klima- og miljødepartementet fordelt på programkategoriar, kapittel og postar. I del II blir det òg gjort greie for politikk for å nå dei nasjonale måla.

Del III er ei omtale av særskilte sektorovergripande klima- og miljøsaker. Her er mellom anna klima- og miljøpolitikken i dei andre departementa. Del III gir òg ei omtale av miljøforvaltninga sitt arbeid innan samfunnstryggleik og beredskap, fornyingsarbeid og likestilling i miljøforvaltninga.

Rapportering til Stortinget i samsvar med klimaloven er lagt i del IV.

Innhald

Del I	Innleiing	11	Kap. 1422 Miljøvennleg skipsfart	157
1	Om klima- og miljø- utfordringane	13	Kap. 1423 Radioaktiv forureining i det ytre miljø	158
2	Resultatområde og nasjonale mål i klima- og miljøpolitikken	18	Kap. 1424 MAREANO	159
2.1	Naturmangfald	18	Kap. 1425 Fisketiltak	160
2.2	Kulturminne og kulturmiljø	19	Kap. 1428 Reduserte klimagassutslepp, energiomlegging, energi- og klimateknologi	162
2.3	Friluftsliv	20	Kap. 5578 Sektoravgifter under Klima- og miljødepartementet	166
2.4	Forureining	21		
2.5	Klima	22	<i>Programkategori 12.30 Kulturminne og kulturmiljø</i>	177
2.6	Polarområda	25	Kap. 1429 Riksantikvaren	184
3	Hovudprioriteringar i Klima- og miljødepartementets budsjett for 2019	27	Kap. 4429 Riksantikvaren	199
4	Klima- og miljøprofilen i statsbudsjettet	31	Kap. 1432 Norsk kulturminnefond	199
4.1	Klima- og miljørelevante prioriteringar i statsbudsjettet	31	<i>Programkategori 12.60 Nord- og polarområda</i>	201
4.2	Regjeringas prioriteringar innanfor klima	33	Kap. 1471 Norsk Polarinstitut	204
5	Oversiktstabellar	37	Kap. 4471 Norsk Polarinstitut	206
5.1	Merknader til budsjett- framlegget	37	Kap. 1472 Svalbards miljøvernfond	207
5.2	Utgifter	37	Kap. 5578 Sektoravgifter under Klima- og miljødepartementet	207
5.3	Inntekter	38	Kap. 1473 Kings Bay AS	208
6	Oppfølging av oppmodingsvedtak	42	Kap. 1474 Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning	209
Del II	Klima- og miljødepartementets budsjett for 2019	67	<i>Programkategori 12.70 Internasjonalt klimaarbeid</i>	211
7	Omtale av kapittel og post	69	Kap. 1481 Klimakvotar	222
	<i>Programkategori 12.10 Fellesoppgåver, forskning, internasjonalt arbeid m.m.</i>	69	Kap. 4481 Sal av klimakvotar	224
	Kap. 1400 Klima- og miljødepartementet	73	Kap. 1482 Internasjonale klima- og utviklingstiltak	224
	Kap. 4400 Klima- og miljødepartementet	83		
	Kap. 1410 Kunnskap om klima og miljø	83	Del III	Omtale av særlege tema
	Kap. 1411 Artsdatabanken	89	8	Omtale av særskilte sektorovergrepande klima- og miljøsaker
	Kap. 4411 Artsdatabanken	91	8.1	Omstille norsk økonomi for å skape vekst, nye arbeidsplassar og sikre fleire bein å stå på
	Kap. 1412 Meteorologiformål	91	8.2	Klima- og miljøpolitikk i departementa
	<i>Programkategori 12.20 Klima, naturmangfald og forureining</i>	94	8.2.1	Arbeids- og sosialdepartementet ..
	Kap. 1420 Miljødirektoratet	115	8.2.2	Barne- og likestillings- departementet
	Kap. 4420 Miljødirektoratet	154	8.2.3	Finansdepartementet
			8.2.4	Forsvarsdepartementet
			8.2.5	Helse- og omsorgsdepartementet
			8.2.6	Justis- og beredskaps- departementet

8.2.7	Kommunal- og moderniserings- departementet	249	13	Utslepp og opptak av klimagassar	294
8.2.8	Kulturdepartementet	251	13.1	Historiske utslepp og opptak	294
8.2.9	Kunnskapsdepartementet	252	13.2	Framskrivingar	295
8.2.10	Landbruks- og matdepartementet	253			
8.2.11	Nærings- og fiskeridepartementet	256	14	Sektorvis omtale og utsleppsbaner	298
8.2.12	Olje- og energidepartementet	257	14.1	Innleiing	298
8.2.13	Samferdselsdepartementet	259	14.2	Transport	299
8.2.14	Utanriksdepartementet	262	14.2.1	Vegtrafikk	300
8.3	Områdegjennomgang av klimarettar støtteordningar	264	14.2.2	Annan transport	304
8.4	FNs berekraftsmål	265	14.3	Andre sektorar	306
8.5	Evaluering av ordninga med nasjonale laksevassdrag og laksefjordar	271	14.3.1	Innleiing	306
8.6	Anna klima- og miljøarbeid i staten	272	14.3.2	Jordbruk	306
			14.3.3	Industri- og petroleumssektoren ..	309
			14.3.4	Energiforsyning og oppvarming .	311
			14.3.5	Produkt med fluorgassar og andre kjelder	312
9	Samfunnstryggleik og beredskap	274	14.3.6	Skog og annan arealbruk (LULUCF)	313
9.1	Ansvarsområde	274	15	Klimaeffekten av framlagt budsjet	316
9.2	Kritiske samfunnsfunksjonar – Natur og miljø	275	15.1	Innleiing	316
9.3	Informasjonstryggleik og førebuande tryggleik i miljøforvaltinga	276	15.2	Utsleppseffekt av departementas budsjet	316
			15.3	Norske bidrag til utslepps- reduksjonar i andre land	323
10	Fornye, forenkle og forbetre, og likestilling og mangfald i miljøforvaltinga	277	16	Noreg blir førebudd på og tilpassa klimaendringane ...	325
10.1	Forenklingsarbeid, modernisering og betre gjennomføringskraft	277	16.1	Innleiing	325
10.2	Rapport om likestilling og mangfald i miljøforvaltinga	279	16.2	Organisering av det nasjonale klimatilpassingsarbeidet	325
10.3	Tilsetjingsvilkår for leiarar i heileigde statlege føretak under Klima- og miljødepartementet	282	16.3	Oppfølging av strategien for klimatilpassing i Noreg	325
Del IV	Rapportering etter Lov om klimamål (klimalova)	283	16.4	Økonomisk støtte til lokalt arbeid med klimatilpassing	326
			16.5	Informasjon, kapasitetsbygging og utdanning	326
11	Innleiing	285	16.6	Nettverk og samarbeid	326
			16.7	Forsking	327
12	Klimamål mot 2030 og 2050 og Noregs karbonbudsjet	287	16.8	Klimatilpassing i og på tvers av sektorar	327
12.1	Innleiing	287	Forslag	332	
12.2	2030-målet og det norske utsleppsbudsjetet ved samarbeid med EU	287	Vedlegg 1		
12.3	2050-målet	291	Standardiserte nøkkeltal for nettobudsjeterte verksemdar under		
12.4	Verkemiddel for å nå klimamåla ..	292	Klima- og miljødepartementet	342	

Tabelloversikt

Tabell 2.1	Talet på truga arter og naturtypar i hovudøkosystema	19	Tabell 7.16	Tilskot til tekniske og industrielle kulturminne 2017 ...	193
Tabell 2.2	Utslepp av klimagassar. Mill. tonn CO ₂ -ekvivalentar (foreløpige tal for 2017)	24	Tabell 7.17	Tilskot til verdiskaping i 2017 ...	198
Tabell 4.1	Viktige prioriteringar i statsbudsjettet for 2019 under Klima- og miljødepartementet (auke frå saldert budsjett 2018) .	31	Tabell 7.18	Tilskot til verdsarvområda i 2017 frå post 79	198
Tabell 4.2	Viktige prioriteringar i statsbudsjettet for 2019 med tydeleg klima- og miljøgevinst på andre departement sine område (auke frå saldert budsjett 2018)	32	Tabell 7.19	Resultatområde under programkategori 12.60.	202
Tabell 6.1	Oversikt over oppmodingstiltak, ordna etter sesjon og nummer ..	42	Tabell 7.20	Nasjonalt mål under programkategori 12.70	214
Tabell 7.1	Fordeling av tilskot	76	Tabell 8.1	Utviklinga i utslepp frå kolkraftverket i Longyearbyen ..	249
Tabell 7.2	Resultatområde under programkategori 12.20	95	Tabell 10.1	Oversikt over del kvinner i pst. i miljøforvaltinga	279
Tabell 7.3	Avfallsdefinisjonar	106	Tabell 10.2	Prosentoversikt over kvinnene og mennene si gjennomsnittsløn i miljøforvaltinga	279
Tabell 7.4	Mål for materialgjenvinning i EU	107	Tabell 10.3	Oversikt over deltid, mellombelse stillingar, foreldrepermisjon og fråvær fordelt på kvinner og menn i miljøforvaltinga	280
Tabell 7.5	Fordeling til driftsområde i skjergardstenesta	143	Tabell 13.1	Utslepp av klimagassar i Noreg etter sektor (mill. tonn CO ₂ -ekvivalentar)	296
Tabell 7.6	Type senter	153	Tabell 13.2	Ikkje-kvotepfiktige utslepp av klimagassar i Noreg etter sektor (mill. tonn CO ₂ -ekvivalentar)	297
Tabell 7.7	Budsjettet for 2019 fordeler seg på dei ulike gebyrordningane som følgjer	155	Tabell 15.1	Norske bidrag til utsleppsreduksjonar i andre land	324
Tabell 7.8	Berekening av kapital i Statens fiskefond i 2019	167	Vedlegg 1		
Tabell 7.9	Samla ressursbruk finansiert av inntekter til Statens fiskefond i 2019	167	Tabell 1.1	Meteorologisk institutt. Utgifter og inntekter etter art	342
Tabell 7.10	Fyring med fossil olje som grunnlast i statlege bygg, status per 31.12.2016 og 31.12.2017	175	Tabell 1.2	Meteorologisk institutt. Inntekter etter inntektskjelde ...	343
Tabell 7.11	Planlagt utfasing av fossil olje som grunnlast 2018–2019	176	Tabell 1.3	Tilhøvet mellom kontantbeholdning, kostnader og avsetningar ved Meteorologisk institutt i perioden 2015–17	344
Tabell 7.12	Resultatområde under programkategori 12.30	178	Tabell 1.4	Norsk Kulturminnefond. Utgifter og inntekter etter art	346
Tabell 7.13	Bevaringsprogrammet for bergkunst (BERG)	188	Tabell 1.5	Norsk Kulturminnefond. Inntekter etter inntektskjelde ...	347
Tabell 7.14	Bevaringsprogrammet for utvalde, arkeologiske kulturminne og kulturmiljø (BARK)	189	Tabell 1.6	Tilhøvet mellom kontantbeholdning, kostnader og avsetningar ved Norsk Kulturminnefond i perioden 2015–17	348
Tabell 7.15	Tiltak til automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne 2017	189			

Oversikt over boksar

Boks 1.1	Rapportering etter klimalova	14	Boks 7.2	Kort om ordninga	127
Boks 2.1	Naturindeksen for Noreg	18	Boks 7.3	Eksemel på prosjekt støtta i 2017	164
Boks 2.2	Nærare om to av dei nasjonale måla for arbeidet med forureiningar	21	Boks 7.4	Resultat etter 10 år med Klima- og skoginitiativet	217
Boks 2.3	Ambisjonen for innanlandske utsleppskutt mot 2020	23	Boks 7.5	Riksrevisjonens undersøking av Klima- og skoginitiativet	221
Boks 7.1	To nye stoff/stoffgrupper til prioritetslista for miljøgifter	104	Boks 14.1	Klimamål- og ambisjonar på transportområdet	301
			Boks 14.2	Eksempelprosjekt	305

DET KONGELEGE
KLIMA- OG MILJØDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2018–2019)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2019

Utgiftskapittel: 1400–1482

Inntektskapittel: 4400–4471 og 5578

*Tilråding frå Klima- og miljødepartementet 21. september 2018,
godkjend i statsråd same dagen.
(Regjeringa Solberg)*

Del I
Innleiing

1 Om klima- og miljøutfordringane

Klimautfordringane

Det er brei semje om at det å løyse klima- og miljøutfordringane er blant dei største oppgåvene vi står overfor i vår tid. Klima- og miljøendringane påverkar menneska si helse, livsgrunnlag og verdiskaping. Samstundes er det menneska som er årsak til endringane gjennom våre forbruksmønster.

Oppvarming av klimasystemet er utvitydig, og den menneskelege påverknaden er klar, ifølgje den siste hovudrapporten frå FN's klimapanel. Klimaendringane er eit resultat av menneskeskapte utslepp av klimagassar frå blant anna energiproduksjon og -bruk, industri, transport og landbruk sidan førindustriell tid. Utsleppa har ført til at konsentrasjonen av CO₂ i atmosfæren i dag, i følgje verdas meteorologiorganisasjon, er 145 pst. høgare enn i førindustriell tid. Havet har teke opp ca. 30 pst. av dei menneskeskapte CO₂-utsleppa til atmosfæren. Det auka CO₂-nivået i havet medfører auka havforsuring, og har effektar på arter og økosystem i havet. Åra 2015, 2016 og 2017 har blitt stadfesta som dei tre varmaste som nokon sinne er registrert globalt. Ifølgje Verdas meteorologiorganisasjon (WMO) var jorda si overflate i 2017 om lag 1,1 grad varmare enn i før-industriell tid, og mesteparten av denne temperaturaukinga har skjedd sidan midten av 1970-talet.

I 2015 vart verdas leiarar, med Parisavtala, samde om at den globale oppvarminga må haldast godt under to grader – og at vi skal streve etter å avgrense temperaturauken til 1,5 grader, for at vi skal unngå farlege klimaendringar. Med Parisavtala har alle statar teke på seg å melde inn eller fornye sine nasjonalt fastsette bidrag kvart femte år, i tråd med prinsippa i avtala om at nye bidrag vil utgjere ein progresjon og høgste moglege ambisjon. Regjeringa vil at Noreg skal vere ein pådrivar i det internasjonale klimaarbeidet, og Noreg har som ein del av Parisavtala teke på seg ei forplikting på vilkår om minst 40 pst. utsleppsreduksjon i 2030 samanlikna med 1990-nivået. FN's klimapanel legg i oktober 2018 fram ein spesialrapport om verknadene av klimaendringane ved 1,5 grads global oppvarming og uttrekningar for

kor mykje dei globale utsleppa må reduserast for å avgrense oppvarminga til 1,5 grad. Denne rapporten vil vere eit viktig element i kunnskapsgrunnlaget for klimapolitikken framover.

I 2017 var dei norske klimagassutsleppa på 52,4 mill. tonn CO₂-ekvivalentar ifølgje førebelse tal frå Statistisk sentralbyrå. Det er ein nedgang på 1,7 pst. frå 2016, men 2,4 pst. høgare samanlikna med 1990-nivået. Viktigaste årsak til fjorårets nedgang er redusert bruk av fossile brensl til vegtrafikk.

Endringar i klima skaper nye utfordringar for menneska og samfunnet. Eit varmare klima med større nedbørsmengder fører blant anna til overfløyning, jordras og auka forureining. Skadelege framande arter vil tilpasse seg i den norske naturen, mange arter og bestandar flytter seg lenger nord eller høgare til fjells om det er mogleg, eller dei blir borte frå norsk natur. Årets tørkesommar har tydeleg vist at jordbruksavlingar og buskap kan vere utsette for skade i eit endra klima.

Ringverknadene av klimaendringar i andre delar av verda kan òg få store konsekvensar for Noreg. I følgje ei rapport frå EY¹ vil den mest akutte verknaden vere auka behov for bistand og naudhjelp som følgje av hyppigare og kraftigare ekstremvær, flaum, tørke og mangel på vatn. Det er påvist tydelege samanhengar mellom slike verknader, fattigdomsutvikling og humanitære kriser blant menneske som bur i sårbare område.

Gjennom klimaforliket på Stortinget vart det slått fast kva som er hovudutfordringane i klimapolitikken, kva mål vi skal nå og ei rekkje verkemiddel. Behandlinga av Meld. St. 13 (2014–2015) *Ny utslippsforpliktelse for 2030 – en felles løsning med EU* stadfeste mål og særskilte innsatsområde mot 2030. Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid* er ein strategi for korleis måla kan nås i samarbeid med EU. Regjeringa jobbar med å følgje opp vedtaka frå stortinget si behandling av Meld. St. 41. (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid*.

¹ M-932 Utredning om konsekvenser for Norge av klimaendringer i andre land.

Boks 1.1 Rapportering etter klimalova

Lov om klimamål (klimalova) lovfester klimamåla for 2030 og 2050. Formålet med lova er å fremje gjennomføring av Noregs klimamål som ledd i omstillinga til eit lågutsleppssamfunn. For 2030 skal målet vere minst 40 pst. utsleppsreduksjon i 2030 samanlikna med 1990. For 2050 har Noreg eit mål om å bli eit lågutsleppssamfunn, og målet skal vere å redusere klimagassutsleppa med 80 til 95 pst. målt mot 1990. Ved vurdering av måloppnåing skal det takast omsyn til effekten av norsk deltaking i det europeiske klimakvotestystemet for verksemdar. Det skal rapportertast på klimamåla kvart år. Årets budsjett er første gongen regjeringa rapporterer i medhald av klimalova. Klimalovrapporteringa ligg i del IV. Der framgår ei meir omfattande omtale av klimautfordringane, utsleppsutvikling og regjeringas strategi for å nå klimamåla, og korleis Noreg blir førebudd på og tilpassa klimaendringane.

Marin forsøpling, endringar i havmiljøet og spreining av miljøgifter

Dei store havområda under norsk jurisdiksjon, og vår avhengnad av og tilknytning til havet både i fortid, notid og framtid, inneber eit særskilt forvaltingsansvar for å sikre vel fungerande marine økosystem, reine hav og rein kyst. Viktige utviklingstrekk i norsk og internasjonal havforvaltning er omstilling i havbaserte næringar, globale diskusjonar under FN om forvaltning av hav og havressursar, ei aukande erkjenning av økosystema si rolle i havøkonomien, og havet si rolle som ein del av løysinga på globale utfordringar. Ifølgje rapporten *The Ocean Economy in 2030*, utgitt av Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) i 2016, har verdas havområde stort potensial for økonomisk vekst gjennom nye næringar og utvikling av eksisterande næringar. Ein føresetnad for å realisere havets potensial fullt ut, er at havområda blir nytta på ein ansvarleg og berekraftig måte. Samstundes står vi i dag overfor truslar mot havmiljøet spesielt i form av klimaendringar og forsuring av havet og marin forsøpling.

Marin forsøpling og spreining av mikroplast er eit aukande globalt miljøproblem og ein trussel mot både dyreliv langs kyst og i hav, mot sjø-

matressursane og menneska sin bruk av kyst- og havområda. I Noreg er det særleg plastavfall frå fiskeri- og oppdrettsnæringa og avfall frå forbrukarar som er dei største kjeldene til marin forsøpling. På global basis kjem dei største mengdene marint avfall frå land i rask økonomisk vekst og utan tilfredsstillande system for behandling av avfall. Plastavfall blir svært sakte brote ned i havdjupe. Det er usikkert om det nokon gong vil forsvinne, eller berre endar opp som små mikro- og nanoplastpartiklar. Det er behov for meir kunnskap om effektane av mikroplast i havet på helsa til dyr og menneske. Den raske auken av plast i havet, og dei skadane ein allereie ser, gjer at dette er rekna som ein av dei viktigaste truslane mot havmiljøet.

Eit reint miljø er ein føresetnad for at vi fritt skal kunne bruke naturen, hauste av naturressursane og beskytte menneskers helse. Mykje av norsk verdiskaping, produksjon og velferd er derfor avhengig av eit reint miljø. Helse- og miljøskadelege kjemikalier kryssar landegrensar. Dei utgjer ei stor utfordring både nasjonalt og internasjonalt. Dei farlegaste kjemikaliane og miljøgiftene blir sakte brotne ned i naturen og hopar seg opp i næringskjedene. Miljøgiftene er derfor eit alvorleg trugsmål mot mangfaldet i naturen og mot matforsyning og helse for kommande generasjonar. Noreg gjer ein særskilt innsats både nasjonalt og internasjonalt for å stanse bruk og utslepp av prioriterte miljøgifter innan 2020.

Tap av naturmangfald

Naturen er sjølve livsgrunnlaget vårt, men verda over forsvinn no naturtypar og arter i eit stadig aukande tempo. Mange økosystem er så belasta av negativ påverknad at dei ikkje lenger leverer dei goda eller held ved lag dei naturlege prosessane som menneska er heilt avhengige av. Tapet av naturmangfald er både ei nasjonal og ei internasjonal utfordring. I Noreg er det risiko for tap av naturmangfald og særleg som følgje av arealinngrep, arealbruksendringar og spreining av framande arter. I havet gir marin plastforsøpling og havforsuring store utfordringar for mangfaldet av planter og dyr. Klimaendringane forsterkar truslane både på land og i havet. Ein føresetnad for å lukkast med det grøne skiftet er å ta vare på naturmangfaldet for noverande og kommande generasjonar. World Economic Forums «Global Risk Report» frå 2015 identifiserer klimarisiko, tap av naturmangfald og kollaps av økosystem på topp fem-lista over risiki som kan få betyding for utvikling av makroøkonomien framover.

Eit rikt naturmangfald og lett tilgang til naturområde er viktig for folkehelsa. Friluftsliv er den vanlegaste forma for fysisk aktivitet i Noreg, og er ei viktig kjelde til helse og livskvalitet for ein stor del av befolkninga.

Vern om kulturminne og kulturmiljø

Kulturminne og kulturmiljø utgjør vårt kollektive minne om samfunn og levekår i tidlegare tider og er ein integrert del av klima- og miljøpolitikken. Dette er ressursar som ikkje kan fornyast, og dei representerer både miljømessige, kulturelle, sosiale og økonomiske verdiar og er ei viktig kjelde til kunnskap og opplevingar.

Mange norske byar og stader har ein struktur som kan sporast tilbake til mellomalder eller seinare. Urbanisering og auka tilflytting til byar og tettstader fører til press for endra bruk av areal og eksisterande bygningar og anlegg. I arbeid med byutvikling er det ei utfordring og eit mål at kulturminna og samansette kulturmiljø vert integrerte i planlegginga slik at dei kan medverka sterkt til gode bu- og lokalmiljø med særpreg og attraktivitet. Redusert energiforbruk, utslepp og avfallsproduksjon er viktige overordna mål i miljøpolitikken. Energieffektivisering, gjenbruk og bevaring av eksisterande bygg er bidrag til å nå desse måla. Å ta vare på og skjotte dei gamle kulturlandskapa er viktige for artsmangfaldet.

I dag er breidda stor og verkemidla i kulturminnearbeidet mange, men i eit samfunn der endringstempoet er høgare enn nokon gong, blir det stilt store krav til at forvaltinga skal vere tydeleg og føreseieleg. Dette gjeld særleg i og omkring dei store byane. Samstundes kan nye miljøutfordringar verke direkte inn på korleis samfunnet vernar dei kulturhistoriske verdiane sine.

Miljøutfordringar i nord – og polarområda

Klimaendringar og auka menneskeleg aktivitet gir miljøutfordringar i Arktis og Antarktis. Polarområda i nord og sør har ei nøkkelrolle i det globale klimaet, og issmelting i Arktis og Antarktis er avgjerande for havnivået i framtida.

Raske klimaendringar er ei betydeleg og aukande utfordring for miljøvernet og lokalsamfunna på Svalbard. Dei siste åra har klimaendringane ført til mindre fjordis særleg på vestkysten av Svalbard, noko som reduserer leveområda til isavhengige artar som ringsel og isbjørn. Områder som framleis har stabil fjordis om vinteren og beskyttande brefrontar blir difor stadig vik-

tigare for slike artar på denne delen av Svalbard. Reiselivet på Svalbard aukar raskt og er i mange samanhengar ei utfordring for miljøet. Det gjeld særleg ferdsel i område som er viktige for dyrelivet i sårbare periodar av året, då auka ferdsel fører til forstyrning av plante- og dyreliv. Mindre is og villare vør gir òg større erosjon på strendene, og kulturminna som ligg nært sjøen, står i fare for å rase i havet.

Klimaendringane fører til auka fare for flaum og skred. Dette fører med seg utfordringar for arealplanlegginga i lokalsamfunna. Mange bygg får skadar på grunn av mindre permafrost som inneber at grunnen tinar.

Marin forsøpling og mikroplast i havet og på strendene rundt Svalbard er eit aukande problem. I Antarktis møter ein dei same utfordringane med klimaendringar, havforureining av særleg plast og auka menneskeleg aktivitet.

Klimaendringane kan påverke økosystema i Sørishavet. Ei utvikling mot varmare og ferskare vatn og gradvis flytting av frontsystem sørøver vil kunne føre til endringar for nøkkelararter, slik som krill, som igjen påverkar livsgrunnlaget for pingvinar og andre marine pattedyr.

Framande artar er ein miljøtrussel på Svalbard, og globalt. I polarområda er miljøet sårbart, og klimaendringane har gjort det lettare for framande artar å finne fottfeste der. Fleire nye artar kjem på naturleg vis med havstraumane og kan etablere seg som følge av varmare hav og generelt varmare klima. Andre artar blir introduserte gjennom menneskeleg aktivitet

Klima- og miljøutfordringane må løysast både nasjonalt og internasjonalt

Regjeringas klima- og miljøpolitikk byggjer på føre-var prinsippet og forvaltaransvaret. Klimautfordringane kan bare løysast gjennom globalt samarbeid, men Noreg må òg redusere egne utslepp. Alle samfunnssektorar har eit sjølvstendig ansvar for å leggje miljøomsyn til grunn for aktivitetane sine og for å medverke til at dei nasjonale klima- og miljøpolitiske måla kan bli nådde.

Klima- og miljødepartementet har ansvaret for å samordne og utvikle regjeringas klima- og miljøpolitikk, og arbeider for klima- og miljøvennlege løysingar i alle samfunnssektorar. Sjølv om klima- og miljøforvaltinga har det overordna ansvaret for å ha oversikt over miljøtilstanden, har alle sektorar eit sjølvstendig ansvar for å sikre at kunnskap om eigen påverknad på klima og miljø, og kunnskap om moglege løysingar og tiltak, blir ivareteke i forskning og anna kunnskapsproduksjon.

I forvaltninga for eit berekraftig samfunn som tek vare på naturkapitalen står følgjande prinsipp sentralt:

- Klima- og miljøpolitikken skal vere basert på kunnskap. Å hente inn kunnskap frå nasjonale kjelder som forskning, kartlegging og overvaking (og syntesar baserte på dette) står sentralt, men bidrag frå internasjonale kunnskapsprosessar som FN sitt klimapanel (IPCC) og Naturpanelet (IPBES) er òg viktig.
- Førre var-prinsippet, som er nedfelt i forureiningslova, naturmangfaldlova, kulturminnelova og svalbardmiljølova, seier at dersom det er fare for at ein aktivitet kan skade miljøet og kunnskapen er mangelfull, skal ein ta tilstrekkelege forholdsreglar mot slik skade, eller late vere å gjennomføre aktiviteten.
- Prinsippet om samla belastning står sentralt i naturmangfaldlova og inneber at ein skal leggje vekt på summen av påverknad på naturmangfaldet, både område, naturtypar og arter, når planar skal leggjast og vedtak skal fattast.
- Forureinar betaler-prinsippet inneber at den som har ansvaret for at forureining skjer, skal dekkje kostnadene ved at forureining blir påført samfunnet. Dette er prinsippet for ei rekke miljøavgifter, til dømes CO₂-avgifta. Etter forureiningslova har den som forureinar òg ansvaret for å rydde opp. Tilsvarende har naturmangfaldlova eit prinsipp om at kostnadene ved at miljøet blir dårlegare skal berast av tiltakshavar. Kulturminnelova har føresegn om at tiltakshavar skal betale kostnader ved arkeologiske undersøkingar av automatisk freda kulturminne. Svalbardmiljølova har òg slike føresegner.

Internasjonalt samarbeid er avgjerande for å løyse dei globale klima- og miljøutfordringane.

I september i 2015 vart FN's universelle berekraftsmål vedtekne av FN's generalforsamling. Måla rettleier FN og medlemslanda i arbeidet med global fattigdom, sosiale rettar og jobbar, klima og miljø fram mot 2030. I 2019 finn det første møtet på statsleiarnivå stad, etter at alle måla er gjennomgått, og Global Sustainable Development Report som gir status på alle måla blir lagt fram. Berekraftmåla og Parisavtala dannar ei viktig ramme for Noregs nasjonale og internasjonale miljøarbeid, og begge er omtala nærare i denne proposisjonen.

Internasjonalt samarbeid under mellom anna Gøteborgprotokollen og betre teknologiar har medverka til at vi har klart å redusere tilførslene til vårt land av sur nedbør, og samarbeid gjennom

Montrealprotokollen har resultert i at ozonlaget no er i ferd med å bli tjukkare. I Kigali i 2016 vart det bestemt at Montrealprotokollen òg skal regulere dei sterke klimagassane hydrofluorkarbon (HFKar). Stockholmkonvensjonen, Minamatakonvensjonen og Baselkonvensjonen er globale avtaler som gir redusert produksjon og bruk av miljøgifter og som regulerer grensekryssande transport av farleg avfall.

FN sin konvensjon om biologisk mangfald (CBD) er eit svar på verdssamfunnet si bekymring over tapet av naturmangfald. Partslanda til CBD har no sett i gang ein prosess om å einast om eit nytt globalt rammeverk om biologisk mangfald, med sikte på vedtak på partsmøtet i Kina i 2020. Det nye rammeverket vil ta over for Aichimåla. Gjennomføring av Aichimåla har ei klar kopling til oppfølginga av FN's berekraftsmål, og Noreg legg vekt på at òg det nye rammeverket skal medverke til å styrkje gjennomføring av berekraftsmåla. Vidare må dei nye måla byggje på beste tilgjengelege kunnskap, og setje ein ambisiøs retning for å mobilisere til handling for å stanse den alarmerande tapsraten for biologisk mangfald globalt.

Naturpanelet (IPBES, Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services) er inne i ein viktig fase med avslutning av første arbeidsprogram i 2019. Den første globale rapporten blir presentert våren 2019. Norsk handlingsplan for naturmangfald, Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet* understrekar at det er viktig med kunnskap som underbyggjer dei vala samfunnet tek. Naturpanelets rapportar vil òg vere viktige for utviklinga av nye globale miljømål etter 2020, og for nasjonal politikkkutforming.

Mange FN-organ er viktige aktørar i det globale arbeidet med miljø- og klimaspørsmål. FN's miljøprogram er ein sentral aktør for å bringe fram ny miljøkunnskap, utvikle internasjonal miljølovgiving og hjelpe land med gjennomføringa av nasjonal miljøpolitikk.

Regjeringa vil styrkje Noregs internasjonale leiarrolle i arbeidet mot marin forsøpling. Noreg har i 2017 fått internasjonal tilslutning under FN's miljøforsamling (UNEA) til ein visjon om å stanse tilførsler av plastavfall og mikroplast til havet. Det er etter initiativ frå Noreg òg sett i gang ein prosess for å vurdere sterkare globale forpliktingar for å motverke marin plastforsøpling.

Noreg fekk òg i 2018 saman med andre sentrale sjøfartsnasjonar gjennomslag i FN's sjøfartsorganisasjon (IMO) om at det skal utarbeidast ein handlingsplan mot marin plastforsøpling frå skip. Noreg har òg fått brei støtte til sine forslag om å

styrkje Baselkonvensjonen om grensekryssande transport av avfall sitt arbeid mot marin for- søpling.

EU er ein pådrivar i internasjonal miljøpolitikk, og internasjonale miljøkonvensjonar dannar ofte utgangspunkt for gjennomføring av eit meir ambi- siøst regelverk i EU. Ein stor del av EUs miljøpoli- tikk blir innlemma i norsk regelverk som følgje av EØS-avtala, blant anna regelverk på område som avfall, kjemikalier, industriutslepp, luftkvalitet og vassforvalting. Noreg deltek fullt ut i EUs klima- kvotesystem. Noreg og EU arbeider no for ei felles oppfyljing av klimamåla for 2030.

Noregs økonomiske bidrag til gjennomføring av EØS-avtala i perioden 2014-2021 er på om lag 27 mrd. kroner. Om lag 5 mrd. kroner går til klima, energi og miljø. I tillegg kjem betydeleg satsing på forskning og grønn innovasjon. I klimaarbeidet skal klimatiltak prioriterast høgare enn klimatilpassing for å medverke til oppfølging av Parisavtala i mot- takarlana.

Samarbeid med økonomiar i framvekst og utvi- klingsland er òg ein viktig pilar i Noregs interna- sjonale klima- og miljøarbeid. Med bilaterale sam-

arbeidsavtaler og støtte til internasjonale initiativ skal Noreg medverke til ei grønn utvikling. Vi prio- ritere å byggje opp kapasitet og kompetanse til å forvalte miljø- og naturressursar. Regjeringas stør- ste internasjonale initiativ innan klima og miljø er Klima- og skoginitiativet. Klima- og miljødepar- tementet har òg bilaterale samarbeid med sty- resmaktene i Kina, India og Sør-Afrika. Desse landa er viktige for den globale miljøtilstanden.

Noreg jobber for ei anerkjenning globalt av at miljøkriminalitet er ein grenseoverskridande og alvorleg form for organisert kriminalitet og for ei heilskapleg tilnærming der ein ser dei ulike typene miljøkriminalitet i samanheng og samstundes i samanheng med anna organisert kriminalitet.

Dersom vi skal ta dei globale miljøutfordrin- gane på alvor, bør dei òg sjåast i samanheng med internasjonal handel, investeringar og finanssek- toren. Klima- og miljødepartementet arbeider for at bilaterale, regionale og multilaterale handels- og investeringsavtaler vert utforma slik at dei fremjar grønn vekst og støttar opp om klima- og miljøomsyn.

2 Resultatområde og nasjonale mål i klima- og miljøpolitikken

Klima- og miljøpolitikken er delt opp i seks resultatområde. Resultatområda er etablerte for å vise heilskapen i Klima- og miljødepartementets politikkområde, og for å gjere synleg at klima og miljø er eit ansvar for heile samfunnet.

På kvart resultatområde er det tilhøyrande nasjonale mål som speglar kva Noreg vil oppnå på området, og indikatorar for kvart mål som viser utviklinga over tid. Mål og indikatorar går fram av Miljøstatus.no. I 2018 har Klima- og miljødepartementet fastsett eit sett med indikatorar for alle dei nasjonale måla.

Under følgjer ei nærare omtale av resultatområda og dei nasjonale måla.

2.1 Naturmangfald

Nasjonale mål:

- Økosystema skal ha god tilstand og levere økosystemtenester.
- Ingen arter og naturtypar skal utryddast, og utviklinga til truga og nær truga arter og naturtypar skal betrast.
- Eit representativt utval av norsk natur skal takast vare på for kommande generasjonar.

Naturmangfaldet er grunnlaget for menneska sitt liv på jorda. Vel fungerande økosystem er ein føresetnad for stabilitet, velferd og vekst. Naturen reinsar vatn og luft, resirkulerer næringsstoff, bind jordsmonn, dempar flaumar, lagrar karbon, beskyttar mot erosjon og syter for pollinering av planter. Naturen medverkar òg til verdiskaping og arbeidsplassar og opplevingar. Ein mangfaldig natur gir meir robuste økosystem som er betre i stand til å tilpasse seg endringar i naturen, blant anna klimaendringane.

Gjennom dei siste tiåra er det globale naturmangfaldet vesentleg redusert. Situasjonen i Noreg er meir positiv, men her òg finst det utfor-

Boks 2.1 Naturindeksen for Noreg

Naturindeksen for Noreg 2015 er basert på 301 indikatorar og viser tilstand og utviklingstrendar for naturmangfaldet i dei store økosystema havbotn, opne vassmassar i havet, kystvatn- botn og kystvatn-vassmassane, elvar og innsjøar, våtmark, skog, fjell og kulturbetainga naturtypar i ope landskap. Ny naturindeks vil bli presentert i 2020. Alle forskingsinstitusjonar som arbeider med naturovervaking er involverte i arbeidet, og i alt var 85 ekspertar involvert i oppdatering av Naturindeks 2015. For meir informasjon sjå <http://www.miljodirektoratet.no/Documents/publikasjoner/M441/M441.pdf>

dringar. Naturindeksen for Noreg (sjå omtale i boks 2.1) viser at det er utfordringar i fleire hovudøkosystem, blant anna i våtmark i lågareliggjande og kystnære strøk, i havområda ved Svalbard, i Nordsjøen og i Skagerrak og i ope lågland (kulturbetainga naturtypar) i Sør-Noreg. Regjeringa har som ei oppfølging av naturmangfaldmeldinga sett i gang arbeid med å klargjere kva som er å rekne som god tilstand i dei ulike økosystema og å fastsetje forvaltingsmål.

For å hindre at arter og naturtypar i norsk natur blir utrydda, må vi ha spesiell merksemd på dei artene og naturtypane som er truga. Dette er arter og naturtypar der det er ekstremt høg eller høg risiko for at dei kan forsvinne frå norsk natur. Ein truga art eller naturtype er definert som ein art eller naturtype i ein av kategoriane kritisk truga, sterkt truga eller sårbar på Norsk raudliste for arter 2015 eller Norsk raudliste for naturtypar 2011. Tabell 2.1 gir ei oversikt over truga arter og naturtypar i dei ulike hovudøkosystema.

Tabell 2.1 Talet på truga arter og naturtypar i hovudøkosystema

Hovudøkosystema i Noreg	Talet på truga arter	Talet på truga naturtypar
Hav og kystvatn	45	5
Elvar og innsjøar	166	5
Våtmark	174	11
Skog	1 135	9
Fjell	83	1
Kulturlandskap (ope lågland)	1 119	9
Polare område (Svalbard)	46	

Dei områda som er verna etter naturmangfaldlova utgjer ein viktig del av den norske naturen, og det er ei prioritert oppgåve å oppretthalde tilstanden i desse områda ved god forvaltning. Om lag 17 pst. av fastlands-Noreg er no verna som nasjonalparkar, naturreservat eller landskapsvernområde. Om lag 80 pst. av det verna arealet på fastlandet blir forvalta av nasjonalpark- og verneområdestyra som består av representantar frå kommunar og fylkeskommunar, desse har tilknytning til verneområdet, i tillegg til representantar oppnemnde av Sametinget der det er aktuelt.

Om lag 75 pst. av nasjonalparkane, 70 pst. av landskapsvernområda og litt over 20 pst. av naturreservata ligg i fjellet. Om lag 35 pst. av arealet over 900 meter over havet er verna. Det finst naturtypar i fjellet som treng betre vern, men i hovudsak reknar ein målet om representativt vern av fjellet som oppnådd. Vel 4,6 pst. av skogen, under dette nær 3,4 pst. av den produktive skogen, er no verna. Det er eit mål å verne 10 pst. av skogarealet. Produktiv skog har som hovudregel det største naturmangfaldet, så det blir arbeidd vidare for å verne slik skog. 15,7 pst. av våtmark, 13,6 pst. av elvar og innsjøar og 12,1 pst. av områda i ope lågland, under dette kulturlandskapet, er verna. Sjølv om omfanget av verna areal gir relativt god dekning for desse tre hovudøkosystema, er det framleis behov for å verne fleire naturtypar. Om lag 3,1 pst. av hav og kystvatn innafor 12 nautiske mil (territorialfarvatnet) er verna. Her er det langt igjen før målet om representativt vern er oppnådd.

2.2 Kulturminne og kulturmiljø

Nasjonale mål:

- Tapet av verneverdige kulturminne skal minimerast.

- Eit prioritert utval automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne skal ha eit ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020.
- Eit representativt utval kulturminne og kulturmiljø skal vere vedtaksfreda innan 2020.
- Freda bygningar, anlegg og fartøy skal ha eit ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020.

I Prop. 1 S (2017–2018) frå Klima- og miljødepartementet la regjeringa fram forslag til nye nasjonale mål på kulturminnefeltet. I samband med budsjettbehandlinga vart det bestemt at regjeringa skal leggje fram ei stortingsmelding om kulturminnefeltet og at endringa av dei nasjonale måla skal behandlast i denne meldinga.

Regjeringa vil leggje fram ei melding om kulturminnepolitikken for Stortinget våren 2020, der forslag til nye mål vil bli forankra.

Kulturminne og kulturmiljø er viktige delar av samfunnet sitt kollektive minne. Historiske bygningar, bymiljø, landskap og arkeologiske spor er kjelder til historia om samfunnet si utvikling, om enkeltmennesket sitt liv og om korleis menneska har brukt og innretta seg etter naturen og samfunnet gjennom tidene. Kulturminnepolitikken skal forvalte dei kulturhistoriske verdiane som eit kulturelt og miljøvist ressursgrunnlag for morgondagens samfunn.

Kulturminne og kulturmiljø utgjer verdiar som gir stader særpreg og eigenart, og er ein ressurs i utvikling av gode lokalsamfunn og gode næringar. Døme viser at lokalsamfunn som tek i bruk kulturarven, skaper ei rekkje moglegheiter for befolkninga. Kulturarv kan vere eit konkurransefortrinn ved val av bustad, ved etablering av verksemdar og ved utvikling av reiseliv. Kulturarv kan òg medverke til å skape attraktive miljø for utviklinga av ulike kultur- og tradisjonsprodukt innanfor til

dømes handverkstradisjonar, kunsthandverk og lokale matvarer.

I St. meld. nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner* vart det lagt fram ein opptrappingsplan for å nå dei nasjonale miljømåla om at freda kulturminne skal setjast i stand til ordinært vedlikehaldsnivå. I oppfølginga av meldinga har Klima- og miljødepartementet organisert arbeidet i ti bevaringsprogram. I Meld. St. 35 (2012–2013) *Framtid med fotfeste* som blei behandla i juni 2013, heldt eit samla Storting ved lag ambisjonane og måla frå *Leve med kulturminner*.

Til trass for vesentleg styrking av dei statlege tilskotsordningane, er situasjonen i dag til dels prega av etterslep i istandsetjingsarbeidet. Dette bildet varierer likevel frå program til program. Istandsetjingsprogrammet for stavkyrkjer er slutført i tråd med målet slik at innsatsen no kan konsentrerast om det fortløpande vedlikehaldet. Utfordringane med omsyn til etterslep er størst innanfor programmet for freda kulturminne i privat eige.

I statsbudsjettet for 2016 varsla Klima- og miljødepartementet at dei ti bevaringsprogramma ville bli gjennomgått som følgje av eit stort og aukande etterslep på fleire av bevaringsprogramma. Det er store variasjonar mellom programma som gjer at enkelte av 2020-måla ikkje vil bli nådde.

Kunnskapsløftet vart i hovudsak fullført i 2017 med unntak av delprosjektet *Kulturminner i kommunene* som blir ført vidare. Mange kommunar har oppdatert oversikt over eigne verneverdige kulturminne og kulturmiljø. Over 300 kommunar har no vedteke eller er i gang med å utarbeide kulturminneplan. Gjennom arbeidet med lokale kulturminneplaner vil fleire kommunar få betre kunnskap, og tapet av verneverdige kulturminne og -miljø kan reduserast.

Kulturminnefondet er den viktigaste verke-middelordninga for eigarar av verneverdige kulturminne. Tilskot frå Kulturminnefondet er eit effektivt bidrag til arbeidet med å betre rammevilkåra for private eigarar av kulturminne og til å stimulere til privat verneinnsats. Kulturminnefondet har i 2017 fordelt 99,1 mill. kroner til 606 tiltak, som medverkar til at eit mangfald av kulturminne og kulturmiljø kan nyttast som grunnlag for framtidige opplevingar, kunnskap, utvikling og verdiskaping.

Dei enkelte kulturminna og samansette kulturmiljø medverkar sterkt til lokalt særpreg og attraktivitet. Riksantikvarens bystrategi 2017–2020 er eit verktøy for arbeidet med forvaltning av historiske bymiljø. Bystrategien har ein eigen

handlingsplan som blir oppdatert jamleg. Strategien legg vekt på at vern og gjenbruk eller ny bruk av eldre bygningar og bystruktur er viktige ledd i det grøne skiftet.

2.3 Friluftsliv

Nasjonale mål:

- Friluftslivet sin posisjon skal bli teken vare på og utvikla vidare gjennom ivaretaking av allemannsretten, bevaring og tilrettelegging av viktige friluftslivsområde og stimulering til auka friluftslivsaktivitet for alle.
- Naturen skal i større grad brukast som læringsarena og aktivitetsområde for barn og unge.

Friluftsliv gir auka trivsel, betrar folkehelsa og aukar forståinga og interessa for å ta vare på naturverdiar. Friluftsliv er kjenneteikna av koplinga mellom fysisk aktivitet og naturopplevingar, og av at friluftsliv som regel ikkje har noko konkurranseelement. Spesielt viktig er naturen i nærmiljøet, som er den klart mest etterspurte arenaen for fysisk aktivitet i kvardagen.

Friluftslivet har ei sterk stilling i Noreg. Den norske naturen og landskapet, friluftsliv og eit nært forhold til naturen er ein viktig del av det nasjonale medvitet og ein integrert del av mange nordmenn sitt liv.

Undersøkingar viser at, forutan å få trim og bli i betre fysisk form, er det først og fremst fred og ro, naturoppleving og det å komme ut i frisk luft folk ønskjer når dei er på tur. Ifølgje SSB sine levekårsundersøkingar deltek meir enn 90 pst. av den norske befolkninga i friluftslivsaktivitet. I gjennomsnitt driv nordmenn med ein eller fleire friluftslivsaktivitetar meir enn 100 gonger i året. Foturar er mest utbreidde, deretter følgjer bading utandørs.

Befolkningstettleiken aukar i byar og tettstader. Befolkninga har likevel ein unik nærleik til grøntområde i høve til andre land vi kan samanlikne oss med. Samstundes er tilgangen til grøntområde avgrensa i dei store byane, der berre halvparten av befolkninga har trygg tilgang til leike- og rekreasjonsareal.

Den lovfesta retten i friluftslova til å kunne ferdest fritt og opphalde seg i naturen (allemannsretten) og at ferdsel og opphald i naturen er gratis, er ein viktig føresetnad for at friluftsliv er svært utbreidd i Noreg. Allemannsretten si sterke stilling i Noreg heng nært saman med den vektta naturopplevingar har for folk i det daglege. Stadig

fleire flytter til byar og tettstader, og då får natu-
ren i og ved slike område ein endå viktigare funk-
sjon som arena for rekreasjon, friluftsliv og
naturopplevingar.

2.4 Forureining

Nasjonale mål:

- Forureining skal ikkje skade helse og miljø.
- Utslepp av helse- og miljøfarlege stoff skal stan-
sast.
- Veksten i mengda avfall skal vere vesentleg
lågare enn den økonomiske veksten, og ressur-
sane i avfallet utnyttast best mogleg gjennom
materialgjenvinning og energiutnytting.
- Å sikre trygg luft. Basert på dagens kunn-
skapsstatus blir følgjande nivå sett på som
trygg luft:
 - Årsmiddel PM₁₀: 20 µg/m³
 - Årsmiddel PM_{2,5}: 8 µg/m³
 - Årsmiddel NO₂: 40 µg/m³
- Støyplager skal reduserast med 10 pst. innan
2020 i høve til 1999. Talet på personar som er
utsette for over 38 dB innandørs støynivå skal
reduserast med 30 pst. innan 2020 i høve til
2005.

Alle har rett til eit miljø som trygger helse og vel-
ferd, og til ein natur der mangfaldet og produk-
sjonsevna blir teken vare på.

Til tross for at nivået for enkelte miljøgifter er
på veg ned og industriutsleppa er kraftig redu-
serte i Noreg og andre vestlege land, er det like-
vel behov for ein særleg innsats framover både
nasjonalt og ikkje minst internasjonalt for å stanse
bruk og utslepp av dei prioriterte miljøgiftene
(www.miljostatus.no/prioritetslisten).

Nivået på radioaktiv forureining er generelt
lågt. Nedfallet frå ulykka i Tsjernobyl i 1986 er
framleis ei viktig kjelde til radioaktivitet i norsk
natur.

Gammal forureining lagra i jord og sjøbotn
kan føre til skade på helse og miljø, og vere ei
kjelde til spreing av helse- og miljøskadelege kje-
mikaliar. Arbeidet med forureina grunn i Noreg
har gått føre seg i fleire tiår. I overkant av 2000
grunnforureiningssaker er avslutta, og oppryd-
dingstiltak er gjennomført på store og alvorlege
grunnforureiningslokaltetar. Arbeidet med opp-
rydding i forureina sjøbotn følgjer føringane i
handlingsplanen om forureina sediment frå 2006.
Av dei 17 høgast prioriterte områda for oppryd-
ding av forureina sjøbotn er 7 ferdig eller nær fer-
dig rydda.

For petroleumsvirksemda er det eit mål at
utslepp til sjø av dei mest miljøfarlege tilsette kje-

Boks 2.2 Nærare om to av dei nasjonale måla for arbeidet med forureiningar

Forureining skal ikkje skade helse og miljø:

Forureining i denne samanhengen er å forstå
som utslepp av stoff som kan gi skade på helse
og/eller miljø, jf. definisjonar i forureiningslova.
Det nasjonale målet dekkjer potensielt helse- og
miljøskadelege forureiningar, òg ved akutt foru-
reining, der handtering og verkemiddelbruk i
hovudsak er basert på risikovurderingar. Målet
inneber at risiko for skade skal minimerast.
Målet omfattar utslepp av helse- og miljøskade-
lege kjemikaliar, langtransportert luftforurei-
ning og radioaktive stoff. Målet omfattar den
delen av nullutsleppsmålet for petroleumsvirk-
semd som gjeld oljekomponentar som ikkje er
miljøfarlege, og tilsette kjemikaliar som ikkje
har ibuande miljøfarlege eigenskapar, og natur-
leg førekommande radioaktive stoff.

Utslepp av helse- og miljøfarlege stoff skal stansast:

Nokre typar forureiningar eller stoff kan ha så
alvorlege konsekvensar at dei i hovudsak blir
handterte og regulerte etter sine ibuande
eigenskapar. Utslepp av slike helse- og miljøfar-
lege stoff skal kontinuerleg reduserast med
intensjon om å stanse utsleppa. Det langsiktige
målet er å oppnå konsentrasjonar i miljøet nær
bakgrunnsnivå for naturleg førekommande stoff
og nær null for menneskeskapte stoff. For dei
prioriterte miljøgiftene i den spesifikke priori-
tetslista, for tida om lag 35 stoff og stoffgrupper,
skal bruk og utslepp av desse miljøgiftene redu-
serast vesentleg med sikte på å stanse utslepp
innan 2020. Målet omfattar òg nullutsleppsmålet
for naturleg førekommande og tilsette miljøfar-
lege stoff frå operasjonelle utslepp frå petrole-
umsvirksemd, nokre radioaktive stoff, farleg
avfall og radioaktivt avfall.

mikالية skal stansast og at utslepp av naturleg førekommande prioriterte miljøgifter skal stansast eller minimerast. Når det gjeld olje og andre stoff, er målet ingen utslepp eller minimering av utslepp som kan gi skade, jf. Meld. St. 35 (2016–2017) *Oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet*. Dette nullutsleppsmålet gjeld for heile den norske sokkelen. For olje og naturleg førekommande stoff i produsert vatn er det framleis behov for tiltak for å nå målet.

Farleg avfall skal takast forsvarleg hand om og anten gå til gjenvinning eller være sikra god nok nasjonal behandlingsskapasitet. I dag blir nær alt farleg avfall gjevunne eller levert til godkjent behandling. Innsats for å redusere helse- og miljøskadelege stoff i produkt medverkar òg til å redusere miljøproblema når slike produkt blir til avfall.

Det er eit nasjonalt mål at veksten i mengda avfall skal vere vesentleg lågare enn den økonomiske veksten, og ressursane i avfallet skal utnyttast best mogleg gjennom materialgjenvinning og energiutnytting. Brutto nasjonalprodukt har auka med berre 1 pst. frå 2015, mens avfallsmengdene auka med 3 pst. Det nasjonale målet er altså ikkje nådd. Det er vidare eit mål at 80 pst. av avfallet skal sikrast god ressursutnytting gjennom materialgjenvinning og energiutnytting. I 2016 vert 74 pst. av avfallet material- eller energigjevunne. Målet for gjenvinning er dermed heller ikkje nådd.

Regjeringa har som ambisjon at havområder og ferskvann ikkje skal tilføres plastavfall og mikroplast. I Norge er det forbod mot å forsøple. Internasjonalt er det etter forslag frå Noreg òg semje om å stanse all tilførsel av plastavfall og mikroplast til havet på sikt. Avfallsførebygging og god handtering av avfall er avgjerande for å førebyggje marin forsøpling. Ei rekkje nye tiltak for å redusere tilførselene av plast og mikroplast er sett i verk i Noreg, og fleire er under utgreiing og førebuing. Opprydding må òg prioriterast i kystnære område der det kan gjennomførast effektivt og med metodar som ikkje gir annan miljøskade.

Gjennom Montrealprotokollen forpliktar medlemslanda seg til å fase ut bruk av gassar som er skadelege for ozonlaget. Bruken av stoffa er på verdsbasis redusert med over 98 pst., og overvåkingsresultat viser no at ozonlaget er i ferd med å bli tjukkare. Noreg oppfyller forpliktingane i Montrealprotokollen.

Internasjonale avtaler har redusert tilførselene av langtransportert luftforureining sidan 1980. Likevel vil vassforsuring framleis vere eit problem i store delar av Noreg fleire tiår framover utan ytterlegare reduksjonar. Verdas Helseorganisa-

sjon anslår at sju millionar menneske årleg dør for tidleg på grunn av luftforureining, av desse bur 400 000 i Europa. Nasjonalt har Noreg redusert sine utslepp av svoveldioksid, nitrogenoksid og flyktige organiske sambindingar i tråd med dei internasjonale forpliktingane i Gøteborgprotokollen og i EØS-avtala. For utslepp av ammoniakk må verkemiddelbruken forsterkast for å overhalde forpliktingane i dei internasjonale avtalene.

Både for svevestøv og NO₂ er det i tillegg til nasjonale mål, fastsett juridisk bindande grenseverdier i forureiningsforskrifta. Grenseverdien for svevestøv vart stramma inn frå 1. januar 2016. Frå 1. januar 2017 blei det nasjonale målet for lokal luftkvalitet endra i tråd med tilrådinga frå Miljødirektoratet, Vegdirektoratet, Folkehelseinstituttet og Helsedirektoratet i rapport M-129.

Nivåa av svevestøv (PM₁₀) viser ein nedgåande trend sidan 2004. I 2017 var det ingen overskridingar av grenseverdiane for PM₁₀, men det nasjonale målet for PM₁₀ vart overskride i tre byområde (Oslo, Hamar og Drammen). Det var ingen overskridingar av grenseverdien for PM_{2,5} i 2017, men Oslo, Bærum, Sarpsborg og Fredrikstad overskreid det nasjonale målet. Dei fleste stadene har konsentrasjonane av nitrogendioksid (NO₂) vore stabile gjennom det siste tiåret. I Oslo vart grenseverdien for årleg gjennomsnittskonsentrasjon NO₂ overskride i 2017. Det nasjonale målet for NO₂ svarer til grenseverdien og i 2017 hadde følgjeleg berre Oslo overskridingar av dette.

Talet på støyplaga personar blant dei som var utsette for høg utandørs støy ved bustaden i 1999 er redusert med 9 pst. mellom 1999 og 2014. I denne utrekninga er det ikkje teke omsyn til befolkningsvekst eller tilflytting til område som er plaga av støy. Generelt vil trafikkvekst og befolkningsvekst i område påverka av støy føre til fleire støyutsette, noko som forklarar kvifor vi samtidig opplever ein generell auke i talet på nordmenn som er utsette for støy. Vegtrafikk er den desidert viktigaste kjelda til støyplager i Noreg i dag, og står for over 80 pst. av den utrekna støyplaga. Talet på personar utsette for høg innandørs støy aukar. Utviklinga viser at det kan bli vanskeleg å nå det fastsette målet for støy i 2020.

2.5 Klima

Nasjonale mål:

- Noreg skal fram til 2020 kutte i dei globale utsleppa av klimagassar tilsvarande 30 pst. av Noregs utslepp i 1990.

- Noreg har på vilkår teke på seg ei forplikting om minst 40 pst. utsleppsreduksjon i 2030 samanlikna med 1990.
- Noreg skal vere klimanøytralt i 2030.
- Noreg har lovfesta eit mål om å bli eit lågut-sleppssamfunn i 2050.
- Reduserte utslepp av klimagassar frå avskoging og skogdegradering i utviklingsland, i samsvar med berekraftig utvikling.
- Politisk mål om at samfunnet skal førebuast på og tilpassast til klimaendringane.

Resultatområdet Klima omfattar arbeidet med å redusere utslepp og auke opptak av klimagassar, internasjonal klimafinansiering og klimatilpassing.

Dei nasjonale måla for klima er forankra gjennom Klimaforliket (Innst. 390 S (2011–2012) til Meld. St. 21 (2011–2012) – *Norsk klimapolitikk*), og Stortingets behandling av stortingsmelding om ny utsleppsforplikting for 2030 (Innst. 211 S (2014–2015), av Meld. St. 13 (2014–2015) – *Nye utslippsforpliktelser for 2030 – en felles løsning med*

EU)), og stortingsmelding om klimatilpassing i Noreg (Meld. St. 33 (2012–2013)), og av proposisjon om samtykke til ratifikasjonen av Parisavtala (Innst. 407 S (2015–2016) til Prop. 115 S (2015–2016)) og Lov om klimamål (klimalova) av 16.6.2017.

Noregs mål for 2020 blir følgt opp under Kyotoprotokollen, mens 40-prosentsmålet for 2030 er meldt inn til FN som Noregs bidrag under Parisavtala og lovfesta i klimalova. Målet om at Noreg skal bli et lågut-sleppssamfunn i 2050 er lovfest i klimalova.

I Statistisk sentralbyrås foreløpige utsleppsrekneskap var Noreg sine utslepp i 2017 på 52,4 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, om lag 1 mill. tonn lågare enn året før (sjå tabell 2.2). Klimagassutsleppa nådde ein topp i 2007 med 56,8 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, men har sidan blitt redusert noko. Dette trass i at Noreg har hatt ein vesentleg vekst i folketalet og økonomien. Petroleumssektoren er den største utsleppskjelda i Noreg, tett følgt av industri og vegtrafikk. Sjå nærare i tabell 2.2, og omtale i klimalovrapportinga i del IV.

Boks 2.3 Ambisjonen for innanlandske utsleppskutt mot 2020

I klimaforliket frå 2008 vart det lagt til grunn at det kunne vere realistisk å ha eit mål om å redusere dei innanlandske klimagassutsleppa med 15–17 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i 2020, samanlikna med referansebanen slik den vart presentert i Nasjonalbudsjettet 2007, når nettoopptak i skog vart inkludert med 3 mill. tonn CO₂ i eit norsk utsleppsregnskap for 2020. Dette vart i samband med behandlinga av energimeldinga (Innst. 401 S (2015–2016)) operasjonalisert og det står at dei innanlandske utsleppa ikkje skal overstige 45–47 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i 2020. For å ta omsyn til blant anna endringar i retningslinjene for utsleppsberekingar vart dette sidan teknisk justert slik at intervallet no er endra til 46,6–48,6 mill. tonn (sjå KLDs budsjettproposisjon, Prop. 1 S (2016–2017)). Dette inkluderer ikkje skog. Eventuelle bidrag frå opptak i skog ville komme i tillegg og auke ambisjonsnivået utover dette. Med Kyotoprotokollens bokføringsreglar får Noreg nytte ein avgrensa del av opptaket i skogen til å oppfylle utsleppsforpliktinga for 2020. Utslepp frå avsko-

ging m.m. gjer at vi samla sett ikkje ventar at sektoren vil medverke til å oppfylle utsleppsforpliktinga for 2020.

Ambisjonen om nasjonale utsleppsreduksjonar i 2020 i klimaforliket frå 2008 var basert på SFTs tiltaksanalysar (no Miljødirektoratet), eksisterande verkemiddelbruk, og dei sektorvise klimahandlingsplanane. Det vart samstundes presisert at dei sektorvise måla var baserte på anslag og at dei ville måtte revurderast dersom endringar i framtidige prognosar, kostnader, teknologiutvikling eller andre vesentleg endra føresetnader skulle tilseie det. I både klimaforliket frå 2008 og 2012 vart det peikt på at uvissa er stor når det gjeld den økonomiske og teknologiske utviklinga og når det gjeld effekten av verkemiddel. I klimaforliket frå 2012 vart det understreka at teknologiutviklinga, kostnadene ved klimatiltak, befolkningsveksten, den økonomiske veksten og utsleppsutviklinga innanfor petroleumssektoren ville ha betydning for når ambisjonen blir nådd.

Tabell 2.2 Utslepp av klimagassar. Mill. tonn CO₂-ekvivalentar (foreløpige tal for 2017)

	Mill. tonn 2017	Endring i pst.	
		Sidan 1990	2016–2017
Utslepp frå norsk territorium	52,4	2,4	-1,7
Av dette:			
Olje- og gassutvinning	14,7	78,0	-1,4
Industri og bergverk	12,3	-37,8	4,3
Vegtrafikk	8,8	22,5	-9,6
Luftfart, sjøfart, fiske, motorreiskap m.m.	6,6	16,2	-4,2
Jordbruk	4,5	-4,5	1,0
Energiforsyning	1,7	321,5	3,6
Oppvarming i andre næringar og hushald	0,9	-62,5	-6,5
Andre kjelder	2,9	8,5	0,1

Tala omfattar ikkje utanriks sjø- og luftfart.

Kjelde: Statistisk sentralbyrå.

Under Kyotoprotokollen har Noreg teke på seg ei utsleppsforplikting som inneber at Noreg skal syte for at dei årlege utsleppa av klimagassar i perioden 2013–2020 i gjennomsnitt er 16 pst. lågare enn Noregs utslepp i 1990. Kyotoprotokollen etablerer på denne måten eit utsleppsbudsjett for perioden 2013–2020 som er i tråd med 2020-målet om å kutte dei globale utsleppa av klimagassar i 2020 tilsvarende 30 pst. av norske 1990-utslepp.

Klimaforliket frå 2008 gir ein ambisjon for kor stor del av 2020-målet som skal oppfyllest gjennom innanlandske utsleppsreduksjonar. Ambisjonen er å redusere dei innanlandske utsleppa i 2020 frå eit berekna nivå på 60,6 mill. tonn og ned til 46,6–48,6 mill. tonn.

Den globale klimaavtala som vart vedteken i Paris i desember 2015 legg grunnlaget for norsk klimapolitikk. Regjeringa ratifiserte Parisavtala i juni 2016, i tråd med Stortingets samtykke (Prop. 115 S (2015–2016)). På grunnlag av innstillinga til proposisjonen om samtykke til ratifikasjon av Parisavtala, Innst. 407 S (2015–2016), har Stortinget vedteke at regjeringa skal leggje til grunn at Noreg frå og med 2030 skal vere klimanøytralt. Sjå programkategori 12.20 for meir informasjon.

Parisavtala har eit mål om å avgrense den globale temperaturauken til godt under to grader og søkje å avgrense oppvarminga til 1,5 grader Celsius. Ifølgje FN's klimapanel utviklar dei globale utsleppa seg på ein måte som vil føre til at temperaturauken vil overstige to grader, og verda risikerer svært alvorlege, irreversible konsekvensar.

Som eit bidrag til Parisavtala har både Noreg og EU meldt inn forpliktingar på bestemte vilkår på minst 40 pst. reduksjon i klimagassutslepp innan 2030 samanlikna med 1990. Noreg og EU arbeider no for ei felles oppfyljing av desse klimamåla. For ei nærare omtale av 2030-måla og felles oppfyljing, sjå klimalovrapporteringa i del IV.

Regjeringa vil vurdere Noregs endelege nasjonalt fastsette bidrag til Parisavtala for perioden 2021–2030, og komme tilbake til Stortinget med dette i god tid før fristen for innmelding av slike bidrag i 2020.

For 2050 er målet at Noreg skal bli eit lågut-sleppssamfunn. Med lågut-sleppssamfunn er meint eit samfunn der klimagassutsleppa, ut frå beste vitenskaplege grunnlag, utsleppsutviklinga globalt og nasjonale omstende, er redusert for å motverke skadelege verknader av global oppvarming som beskrive i Parisavtala. For ei nærare omtale av 2050 måla, sjå klimalovrapporteringa i del IV.

I tillegg til den nasjonale innsatsen medverkar Noreg til globale utsleppsreduksjonar gjennom mellom anna innsats for bevaring av tropisk skog i utviklingsland. Innsatsen skjer gjennom Klima- og skoginitiativet, som er ein del av norsk offentleg bistand. Klima- og skoginitiativet er eit resultat av klimaforliket i 2008, og vart ført vidare i forliket i 2012. Klima- og skoginitiativet har som mål å nå kostnadseffektive, tidlege og målbare utsleppsreduksjonar gjennom bevaring av tropisk skog, og å medverka til utvikling i skoglanda. Satsinga har inngått partnerskap med ei rekkje sentrale

skogland konsentrert rundt verdas tre store regnskogbasseng: Amazonas, Kongobassenget/Sentral-Afrika og Indonesia.

I tillegg prioriterer Noreg mellom anna samarbeid om utsleppsreduksjonar gjennom kvotekjøp og utvikling av nye marknadsmekanismar, og tiltak mot kortlevde klimaforureiningar for å utløyse ytterlegare klimainnsats internasjonalt.

Klima- og skoginitiativet og anna internasjonal innsats er nærare omtalt i del II, programkategori 12.70.

Samfunnet skal førebuast på og tilpassast til klimaendringane. Klimaet endrar seg allereie, og endringane vil påverke både natur og samfunn. Klimaframskrivingar presenterte i rapporten *Klima i Norge 2100*, gir oppdatert kunnskap om korleis klimaendringane kan bli i Noreg i åra framover. Framskrivingane i rapporten har teke utgangspunkt i ulike utsleppsscenario, og viser at vi med ein framhalden rask auke i klimagassutsleppa mellom anna må vente ein markant auke i temperaturen, og at styrtregneepisodane kjem oftare og kraftigare. Tilsvarande kan regnflaumane førekomme hyppigare og større. På grunn av stigande havnivå vil òg fleire område som ikkje er utsette for overfløyning ved stormflod i dag, kunne bli utsette for dette i framtida. Rapporten viser òg at med reduserte klimagassutslepp vil klimaendringane bli betydeleg mindre. Det er gitt ei utfyllande omtale av status på klimatilpassingsarbeidet i del IV.

2.6 Polarområda

Nasjonale mål:

- Omfanget av villmarksprega område på Svalbard skal haldast ved lag, og naturmangfaldet takast vare på tilnærma upåverka av lokal aktivitet
- Dei 100 viktigaste kulturminna og kulturmiljøa på Svalbard skal sikrast gjennom føreseieleg og langsiktig forvaltning
- Negativ menneskeleg påverknad og risiko for påverknad på miljøet i polarområda skal redusert

Noreg har eit særskilt ansvar som miljøforvaltar i nordområda og på Svalbard, og eit av hovudmåla for norsk svalbardpolitikk er å ta vare på den særlege villmarksnaturen på Svalbard. Dei spesifikke miljømåla for Svalbard går fram av Meld. St. 32 (2015-2016) *Svalbard*, jfr. Innst. 88 S (2016–2017). På Svalbard er no 65 pst. av landområdet og 87 pst. av territorialfarvatnet freda som natur-

reservat og nasjonalparkar. Dei tilnærma urørte naturområda har stor eigenverdi, og er viktige for bevaring av det sårbare biologiske mangfaldet som finst her. Samstundes har områda ein verdifull kulturarv og stor verdi som kjelde til kunnskap og naturoppleving. Dyrelivet er i utgangspunktet freda, og fleire arter har hatt ein kraftig vekst etter tidlegare for sterk utnytting. Nokre av pattedyr- og fugleartene har ikkje klart å komme tilbake til tidlegare nivå.

Mindre is og villare vør gir større erosjon på strendene, og kulturminna som ligg nært sjøen, står i fare for å rase i havet. For kulturminne med særleg høg kulturhistorisk og/eller opplevingsverdi vil det vere aktuelt å setje i gang førebyggjande tiltak for å motverke røteskadar eller erosjon. Målet er sikring av dei kulturminna med høgast prioritet i Kulturminneplan for Svalbard 2013–2023. For enkelte særleg verdifulle kulturminne som står i fare for å gå tapt, er det aktuelt å utføre dokumentasjon eller arkeologisk naudutgraving.

Noreg er medlem av Arktisk råd og medverkar til ei sirkumpolar, heilskapleg tilnærming for å handtere miljøutfordringane gjennom aktiv deltaking i Arktisk råd og rådets arbeidsgrupper.

Arktis råd utarbeider omfattande vitskapeleg baserte vurderingar av klimaendringane og utviklinga av miljøtilstanden i Arktis. Dette arbeidet gir viktige bidrag til kunnskapen som ligg til grunn for internasjonale avtaler som gjeld forureining og klima. Under Arktisk råd blir det òg forhandla fram avtaler mellom dei arktiske landa, mellom anna om oljevern og samarbeid om forskning i Arktis.

Noreg og Russland har felles ansvar for forvaltning av miljø, arter og naturressursar i Barentshavet og grenseområda. Eit breitt og effektivt miljøvernssamarbeid med Russland, tufta på gjensidig interesse, står sentralt. Overvaking av miljøtilstanden i grenseområdet og påverknadsarbeid for å få redusert utsleppa frå russisk industri nær grensa står sentralt for å nå det nasjonale målet. Etter initiativ frå Noreg er òg marin forsøpling og mikroplast no sett på dagsordenen i det norsk-russiske miljøsamrådet.

Barentssamarbeidet er viktig for å styrkje grenseoverskridande kontakt og problemløysing og for å fremje berekraftig utvikling i Barentsregionen.

I Antarktis har Noreg som part til Antarktistraktaten òg forplikta seg til eit omfattande vern av miljøet. Antarktistraktaten og Miljøprotokollen peikar ut Antarktis til eit verneområde vigsla til fred og vitskap. Det siste tiåret er det gjennomført

ei rekkje miljøtiltak i tråd med miljøprotokollen, og Antarktis står i dag fram som eit av dei siste store urørte naturområda i verda. I Meld. St. 32 (2014–2015) *Norske interesser og politikk i Antarktis*, er det slått fast at Noreg framleis vil vere ein pådrivar for å verne om miljøet i Antarktis og tryggje dette området som eit referanseområde for

forsking i samanheng med den viktige stillinga som dette området har når det gjeld globale klima- og miljøendringar. Marine verneområde er viktige områdebaserte tiltak, m.a. for å ta vare på og sikre berekraftig bruk av marine ressursar og økosystem.

3 Hovudprioriteringar i Klima- og miljødepartementets budsjett for 2019

Forslaget til budsjett for Klima- og miljødepartementet har ei utgiftsramme på 14 130,321 mill. kroner i 2019 mot 10 700,683 mill. kroner i 2018. Dette er ein netto auke på 3 429,6 mill. kroner, eller 32,1 pst. frå saldert budsjett 2018. Den store auken skuldast i hovudsak at ansvaret for oppfølginga av eigarskapen i Enova SF 1. mai 2018 vart overført frå Olje- og energidepartementet til Klima- og miljødepartementet.

Utgiftene under Klima- og miljødepartementet åleine gir ikkje eit fullstendig uttrykk for regjeringas samla politiske prioriteringar av klima og miljø. Miljøpolitikken blir i stor grad ført ved hjelp av skattar, avgifter og regulering.

Regjeringa vil føre ein ambisjøs klima- og miljøpolitikk som byggjer på forvaltaransvaret og føre var-prinsippet. Noreg skal vere ein pådrivar i det internasjonale klimaarbeidet og omstille seg slik at vi oppfyller klimaforpliktingane våre. Tiltak for å redusere klimagassutslepp og tilpasse samfunnet til klimaendringane er ei av hovudprioriteringane for regjeringa. Viktige klimapolitiske satsingar ligg òg under andre departement sine budsjett.

Enova vart 1. mai 2018 overført til Klima- og miljødepartementet frå Olje- og energidepartementet. Enova er eit sentralt verkemiddel i arbeidet med å fremje innovasjon og utvikling av nye energi- og klimaløysingar. Enovas overordna mål er reduserte klimagassutslepp, og styrkt forsyningstryggleik for energi og teknologiutvikling som på lengre sikt òg medverkar til reduserte klimagassutslepp. Regjeringa foreslår ein auke av overføringane til Enova gjennom Klima- og energifondet med 344,450 mill. kroner i 2019 samanlikna med saldert budsjett for 2018, med vekt på tiltak som gir størst utsleppsreduksjon i ikkje-kvotepliktig sektor. Særleg innan transportsektoren er det mogleg å skalere opp innsatsen på innføring av null- og lågutsleppsteknologi gjennom Enova. Ei styrking av Enova vil kunne medverke til satsinga på grøn skipsfart og reduserte utslepp frå aktivitetar på land.

Grøn skipsfart er ein viktig del av arbeidet med grøn omstilling i transportsektoren, og eit

satsingsområde i regjeringas klimapolitikk. Regjeringa vil styrkje og utvikle vidare arbeidet med grøn skipsfart til å omfatte nullutslepps- og hybridkonsept for ulike fartøyskategoriar innan 2030. Regjeringa foreslår å løyve 7 mill. kroner til den statlege delen i det offentleg-private samarbeidet Grønt kystfartsprogram.

Ordninga med tilskot til kommunale klimatil- tak, Klimasats, er ført vidare med 156,8 mill. kroner for 2019. Regjeringa foreslår òg å vidareføre tilskotsordninga for klimatilpassing. Ordningane blir administrerte av Miljødirektoratet.

I tråd med regjeringas og Stortingets føringar for Klima- og skoginitiativet er det inngått avtaler som heilt eller delvis omfattar betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar, og samtidig støttar berekraftig utvikling i skoglanda. I 2019 legg regjeringa opp til at Noreg betaler for om lag 30 mill. tonn CO₂ i utsleppsreduksjonar i Brasil, Colombia, Ecuador, Guyana og Indonesia, og potensielt òg i Peru. I 2019 vil Klima- og skoginitiativet halde fram med å satse på berekraftig utvikling i partnerlanda, og å auke privat næringsliv sin innsats for redusert avskoging.

Klima- og skoginitiativet blir styrkt opp til eit nivå på 3,2 mrd. kroner i 2019, ein midlertidig auke på 200 mill. kroner frå saldert budsjett 2018. Midla nyttast til auka innsats for tilgjengelege data om skogen for myndigheit, sivilsamfunn og andre, som bidrar til skogbevaring og ansvarleg- gjering av dei som avskogar. I tillegg vil satsinga òg ha ei tilsegnfullmakt på 2 mrd. kroner.

Det blir foreslått å løyve 200 mill. kroner til kjøp av klimakvotar i 2019. For 2019 foreslår Klima- og miljødepartementet ei fullmakt på 1,7 mrd. kroner.

Det blir lagt til grunn at Noreg vil komme i gang med salet av klimakvoter i 2019, tilsammen 46,8 millionar kvoter. Basert på kvoteprisen i marknaden sommaren 2018 er inntekta frå sal av klimakvotane anslått til 6 743 mill. kroner.

Føreslåtte løyvingar til CO₂-kompensasjons- ordninga i 2019 utgjer omlag 538 mill. kroner.

Klima- og miljødepartementet styrka sekretariatets arbeid for å understøtte forhandlingsmøte og gjennomføring av avgjerder under klimakonvensjonen og Parisavtala med 10 mill. kroner i fjorårets budsjett. Dette midla vidareførast i 2019. Dette kjem i tillegg til at Utanriksdepartementet vil føre vidare si eksisterande støtte til sekretariatet.

For å møte dagens utfordringar med lagring og forvaltning av dynamiske geodata (vêr- og klimarelaterte data som endrar seg i rom og tid) er det foreslått å løyve 5 mill. kroner til Meteorologisk institutt's arbeide på dette området i 2019.

Regjeringa vil styrkje Noregs internasjonale leiarrøle i arbeidet mot marin forsøpling, og gå føre med offensive tiltak nasjonalt. Regjeringa foreslår derfor å styrkje arbeidet med å førebygginge og rydde opp i marin forsøpling med 25 mill. kroner på årets budsjett. Midlane skal mellom anna gå til Senter for oljevern og marint miljø, til samarbeid med næringslivet og til å støtte opp under det internasjonale arbeidet for sterkare globale forpliktingar på området. Det foreslås òg 10 mill. kroner til forskning på området.

Det grunnleggjande arbeidet med forvaltning av nasjonalt regelverk og løyvingar til tiltak for å motverke forureiningar blir ført vidare.

Regjeringa vil halde fram med det langsiktige arbeidet med å hindre, og å rydde opp i, forureining på sjøbotnen i hamne- og fjordområde som er sterkt ureina av miljøgifter. Det er foreslått å løyve 18 mill. kroner i 2019 i statleg støtte til å starte med opprydding i forureina sjøbotn i Horten, i tillegg til auka fullmakt på 72 mill. kroner for den vidare gjennomføringa av denne oppryddinga.

Regjeringa fører vidare midlar til forskning som skal nyttast til kunnskapsoppbygging om marine økosystem og reint hav, under dette gjennomføring av pilotprosjekt for å betre tilstanden i kystmiljøet.

Statens strålevern er forureiningsmyndigheit for radioaktiv forureining i det ytre miljø. Regjeringa foreslår ei auking på 10 mill. kroner i 2019 for å møte utfordringane framover knytt til mellom anna handtering av brukt brensel og anna avfall frå Institutt for energiteknikk (IFE) si verksemd og avvikling av forsøksreaktoren i Halden.

Regjeringa vil ta vare på naturen og økosystema våre. Hovudinnretninga for arbeidet med vern og berekraftig bruk av naturen ligg i vidare oppfølging av Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet*, og Stortingets behandling av meldinga. Arbeidet med å sikre god tilstand i økosystema, hindre tap av arter og naturtypar og sikre eit representativt utval av natur for kommande generasjonar held fram i 2019.

Midlar til arbeidet med å betre kunnskapen om naturmangfaldet gjennom kartlegging, overvaking og forskning blir ført vidare på omtrent same nivå som i 2018. Betre kunnskapsgrunnlag er ein føresetnad for å utvikle ei økosystembasert forvaltning.

Arbeidet med å styrkje forvaltninga av verneområda held fram i 2019. Regjeringa styrkar løyvinga til skjøtsel og tilrettelegging i verneområda med 10 mill. kroner. Løyvinga til nye verneområdeforvaltarar er auka med 6 mill. kroner, og løyvinga til besøkssenter for natur er auka med 1 mill. kroner.

Arbeidet med å fjerne skadelege, framande arter frå norsk natur blir styrka i 2019. Løyvinga til tiltak mot framande organismar er auka med 10 mill. kroner, og utarbeiding av ein tiltaksplan mot framande arter er høgt prioritert.

Arbeidet med rovviltforvaltning blir styrkt i 2019. Løyvinga til styrking av Statens naturoppsyns feltpersonell og førebyggjande tiltak i område som opplever store skadar frå rovvilt på beitedyr er auka med 15 mill. kroner. Det vil medverke til å finne langsiktige løysingar for å redusere skadane på beitedyr og effektivisere fellingar.

Regjeringa vil prioritere løyvingane til norsk skogvern på eit høgt nivå òg i 2019, for å sikre god framdrift i arbeidet med å verne 10 pst. av skogen. Det vil i 2019 bli prioritert å arbeide vidare med å halde høg kvalitet på skogvernet, og sikre at vernet dekkjer eit representativt utval av norsk skognatur. Regjeringa foreslår å redusere løyvinga til norsk skogvern med 20 mill. kroner til 444,6 mill. kroner i 2019.

Arbeidet med å etablere ein genbank for laksefisk frå Hardanger blei sett i gang i 2018 og er ei stor satsing òg i 2019. Det vil òg bli etablert eit nasjonalt villakssenter, og 7,4 mill. kroner som er sett av til formidling av kunnskap om villaks, blir foreslått nytta til drift av senteret. Det er og sett av midlar til tilskot til informasjonstiltak om villaks i regi av ulike organisasjonar i samband med det internasjonale villaksåret 2019. Til ny metodikk for genetikkanalyse av laks i Tana-vassdraget er det lagt inn 2,1 mill. kroner.

Regjeringa foreslår å redusere løyvinga til vassforvaltning med 12 mill. kroner. Arbeidet med å gjennomføre tiltaka i vassforvaltingsplanane blir likevel ført vidare slik at dei vedtekne måla i planane kan bli nådde i 2021. Utvikling av ein heilskapleg plan for Oslofjorden vil vere ei viktig oppgåve i 2019, og det er lagt inn 2 mill. kroner til dette arbeidet.

Arbeidet med å utvikle ein tiltakspakke for dei mest truga naturtypane og ansvarsartene vil bli

prioritert, og regjeringa vil sende eit forslag til samla verkemiddelbruk på høyring i løpet av 2019. Arbeidet med suppleringsvern er eit viktig område i 2019. Vidare er det lagt inn 1,8 mill. kroner til overvaking av effektane av tiltak for truga natur.

Regjeringa vil fram mot 2020 delta aktivt i forhandlingane for eit ambisiøst og effektivt nytt globalt rammeverk for biologisk mangfald. Regjeringa set av 2,5 mill. kroner til gjennomføring av Trondheimskonferansen, 2 mill. kroner til styrka deltaking av norske forskarar i Naturpanelets ekspertgrupper, og inntil 30 mill. kroner over Utanriksdepartementets budsjett for å følgje opp innsatsen i 2019.

Miljøforvaltinga skal gjennom å ta vare på sitt ansvar medverke til ei heilskapleg forvalting av landskap. Ansvarer omfatter å ta vare på naturmangfaldet og den kulturhistoriske dimensjonen ved landskapet, og landskap av betydning for å utøve friluftsliv.

Regjeringa foreslår å redusere løyvinga til tilrettelegging av sikra friluftsområde med 10 mill. kroner, og midlane til sikring av nye friluftsområde med 2,3 mill. kroner. Regjeringa vil likevel halde fram med arbeidet med å sikre og utvikle vidare friluftslivet gjennom bevaring og tilrettelegging av viktige friluftslivsområde, og stimulering til auka friluftslivsaktivitet for alle. Oppfølging av Handlingsplan for friluftsliv vil bli prioritert. Det blir gitt betydelege tilskot til friluftsliv frå spelemidlane, som er administrerte av Kulturdepartementet, til både aktivitet og anlegg. Spelemidlane vil derfor òg vere viktige når det gjeld oppfølging av Handlingsplan for friluftsliv. Ordninga med Nasjonale Turiststigar vil bli utvikla vidare med sikte på å betre tryggleiken, og medverke til at opplevings- og naturverdiar blir tekne vare på. Tilskotsordninga er styrka med 1 mill. kroner til 11,5 mill. kroner i 2019. Regjeringa vil i 2019 starte opp eit nytt ferdelsåreprosjekt i regi av Miljødirektoratet, for å fremje nettverk av turstigar i kommunane.

Friluftsrådene Landsforbund vil i 2019 få tildelt 2,8 mill. kroner til å utvikle, lede og drifte eit nytt prosjekt som skal kartleggje og systematisk vidareutvikle suksessrike aktivitetstiltak innanfor friluftsliv for barn og unge i ferie og fritid. Arbeidet skal skje i samarbeid med Miljødirektoratet og dei sentrale friluftslivsorganisasjonane.

Regjeringa har styrkt driftstilskotet til Norsk Friluftsliv, friluftsråda, Forum for natur og friluftsliv og Wild X. Regjeringa har òg styrka driftstilskota til Norsk Friluftsliv sitt skuleprosjekt og prosjektet «Integrering gjennom friluftsliv» og DNT

sitt prosjekt «Friluftsliv for personer med funksjonsnedsettelse». Regjeringa vil frå 2019 gi driftsmidlar til DNT for vidare drift av prosjektet «Historiske Vandreruter.» Driftsmidlane til Skjergardstenesta er òg styrka.

Kulturarven representerer både vår felles historie og store økonomiske og kulturelle verdiar, og medverkar til identitet og fellesskapsfølelse. Regjeringa vil leggje fram ei ny kulturminnemelding for Stortinget våren 2020, der nye nasjonale mål på kulturminnefeltet skal forankrast. I 2019 vil regjeringa styrkje kulturminnefondet med 4,150 mill. kroner slik at fleire private eigarar kan få tilskot til å setje i stand verneverdige eigdommar.

Funnet og utgravinga av Klemenskirken i Trondheim har gitt oss viktig ny kunnskap. Regjeringa vil sikre realisering av eit formidlingssenter der funnet blei gjort, og set av ytterlegare 19 mill. kroner til kjøp av ein næringsseksjon i bygget som skal oppførast på staden og til ferdigstilling av eit visningsrom.

I perioden 2017–2021 er Noreg valt inn som medlem av Unescos verdsarvkomité. Klima- og miljødepartementet vil i denne perioden fokusere særskilt på det internasjonale ansvaret for verdsarvkonvensjonen. Noreg vil gjere ein særleg innsats for å sikre god forvalting i land med små ressursar, å sikre ein god balanse på verdsarvlista og å arbeide for å betre den økonomiske situasjonen.

Samstundes held det nasjonale arbeidet fram for å styrkje lokal kunnskap og lokal forvalting. Arbeidet med gjennomføringa av Prioritetsplanen for verdsarvsentre (2017–2026) ved dei norske verdsarvområda er viktig her. Pr i dag har fem av dei åtte norske verdsarvområda autoriserte verdsarvsentre.

Internasjonal kapasitetsbygging under verdsarvkonvensjonen er eit anna innsatsområde som er prioritert innanfor verdsarvpolitikken. Klima- og miljødepartementet har inngått ei seksårig programsamarbeidsavtale (2016–2021) med International Union for Conservation of Nature (IUCN) og The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM) med dette som mål.

Som ledd i norsk medlemskap i verdensarvkomiteen blir det i bistandsbudsjettet for 2019 foreslått betydeleg auka ressursar for å styrkje forvaltinga og trygginga av verdensarven globalt med særleg satsing på Afrika.

I perioden 2011–2017 har Klima- og miljødepartementet i samarbeid med Riksantikvaren og Sametinget gjennomført eit registreringsprosjekt. Styrkinga til samisk bygningsvern, som lag

inne i budsjettet for 2018, er ført vidare i 2019 med ei øyremerkning på inntil 6 mill. kroner.

Kulturminne er ein viktig del av regjeringas bymiljøpolitikk og i Meld. St. 18 (2016–2017) *Berekraftige byar og sterke distrikt*, er det vektlagt at kulturminne og kulturmiljø er ein viktig ressurs i byutviklinga. Dette er langsiktige perspektiv som kjem til uttrykk blant anna gjennom dei halvårlege politiske møta i forumet Grøn Byutvikling, som er etablert for dei største byane. Oppfølginga av Riksantikvarens Bystrategi 2017–2020 er eit av dei viktige verktøya.

Å utvikle kunnskap og forståing av korleis miljø i Arktis vert påverka av klimaendringar, havforsuring, forureining og auka aktivitet er ein særskild viktig del av både det nasjonale arbeidet og det internasjonale samarbeidet i nord- og polarområda. I tråd med svalbardmeldinga la Regjeringa i 2018 fram ein overordna strategi for forskning og utdanning på Svalbard. Ein eigen forskingsstrategi for Ny-Ålesund er under utarbeiding. Regjeringa foreslår å styrkje Norsk Polarinstituttts samarbeid, forskning og miljøovervaking i Ny-Ålesund med 10 mill. kroner i 2019.

Regjeringa har òg foreslått å løyve 8 mill. kroner til avsluttande arbeid på administrasjons- og servicebygget i Ny-Ålesund.

I 2019 skal det gjennomførast eit omfattande tokt til Antarktis. Hovudformålet med toktet vil

vere å styrkje kunnskapsgrunnlaget for forvaltninga av kril og økosystemet krilen lever i, og kunnskapsgrunnlaget for arbeidet med marine verneområde i Antarktis. Norsk Polarinstituttts budsjett er auka med 3,5 mill. kroner til dette formålet.

Effektivisering m.m.

Regjeringa vil byggje sin politikk på effektiv bruk av fellesskapet sine ressursar. Som i næringslivet er det òg i offentleg forvaltning eit potensial for å bli meir effektiv. Regjeringa har derfor innført ei avbyråkratiserings- og effektiviseringsreform, og føreset at alle statlege verksemder gjennomfører tiltak for å bli meir effektive. Reforma vil gi insentiv til meir effektiv statleg drift og skapar handlingsrom for prioriteringar i statsbudsjettet. Verksemdene har òg godt høve til å planleggje og gjennomføre tiltak for å effektivisere drifta når reforma er eit årleg krav. Delar av gevinsten frå mindre byråkrati og meir effektiv bruk av pengane blir overførde til fellesskapet i dei årlege budsjetta. Den årlege overføringa er sett til 0,5 pst. av alle driftsutgifter som blir løyvde over statsbudsjettet. For Klima- og miljødepartementet inneber dette reduksjonar på om lag 18,5 mill. kroner på driftspostane.

4 Klima- og miljøprofilen i statsbudsjettet

For å nå dei nasjonale klima- og miljømåla må alle sektorar i samfunnet medverke. Regjeringa fører ein brei klima- og miljøpolitikk som omfattar verkemiddel på resultatområda omtalt i kapittel 2 og verkemiddel innanfor andre departement sine ansvarsområde.

Dette kapittelet samanfatar heilskapen i regjeringas klima- og miljøinnsats, under dette klima- og miljørelevante satsingar i andre departement, og ei omtale av regjeringas prioriteringar innanfor klima.

Miljøpolitikk er ikkje først og fremst løyvingar og budsjettpostar. Arbeid for eit betre miljø omfattar i stor grad avgjerder som ikkje har direkte konsekvensar for statsbudsjettet. Til dømes vil planlegging av arealbruk vere viktig, det same er regulering av tillatne grenseverdiar for forureining. Samtidig er statsbudsjettet eit viktig og betydeleg verkemiddel for å nå miljømåla.

4.1 Klima- og miljørelevante prioriteringar i statsbudsjettet

Klima- og miljøprofilen i statsbudsjettet omfattar innsats på heile miljøområdet, det vil seie innsats

for å ta vare på naturmangfaldet og kulturminne- og kulturmiljø, medverke til auka friluftsliv, redusere forureining og dempe klimaendringar og negative effektar av klimaendringane.

Klima- og miljøprofilen i statsbudsjettet syner at regjeringa satsar på klimatiltak for å redusere klimagassutsleppa ved mellom anna auka satsing på eit betre togtilbod. Regjeringa vil halde fram med å sikre langsiktige og klare rammevilkår for næringsliv, kommunar og enkeltmenneske som legg til rette for- og tar grønne vegval.

Samla sett er styrkinga av budsjettet på om lag 4 mrd. kroner fordelt på fleire departement. I tillegg kjem regjeringa sine prioriteringar på Klima- og miljødepartementets budsjett på 687 mill. kroner.

For ei samla nærare omtale av dei ulike departementas klima- og miljøpolitikk, sjå kapittel 8 i inneverande proposisjon. Alle departementa har òg ei eiga klima- og miljøomtale i sine respektive proposisjonar.

Tabell 4.1 Viktige prioriteringar i statsbudsjettet for 2019 under Klima- og miljødepartementet (auke frå saldert budsjett 2018)

Tiltak	(i 1000 kroner)
Marin plastforsøpling	25 000
Forskningsmidler til reduksjon av marin forsøpling og spredning av mikroplast	10 000
Enova – utslippsreduksjoner i ikke-kvotepiktig sektor	344 450
Statlig andel i det offentlig-private samarbeidet Grønt kystfartsprogram	7 000
Styrket innsats for datatilgang og åpenhet for å hindre avskoging i tropisk skog	200 000
Opprydding av forurenset sjøbunn i Horten	18 000
Polarforskning i Ny-Ålesund	10 000
Sikring av administrasjons- og servicebygget i Ny-Ålesund	8 000

Tabell 4.1 Viktige prioriteringar i statsbudsjettet for 2019 under Klima- og miljødepartementet (auke frå saldert budsjett 2018)

(i 1000 kroner)	
Tiltak	Utgifter
Tiltak mot skadelige og fremmede arter	10 000
Skjøtsel og tilrettelegging i verneområder	10 000
Styrke arbeidet med rovviltforvaltning og forebyggende tiltak i områder med store tap	15 400
Formidlingscenter Klemenskirken i Trondheim	19 000
Styrking av Statens strålevern	10 000

Tabell 4.2 Viktige prioriteringar i statsbudsjettet for 2019 med tydeleg klima- og miljøgevinst på andre departement sine område (auke frå saldert budsjett 2018)

(i 1 000 kroner)		
Tiltak	Departement	Utgifter
Styrking av tilsyn med petroleumssektoren	ASD	7 000
Skredsikring i Longyearbyen	JD	45 000
Norges forskingsråd – Mogeleggjerande teknologiar	KD	65 000
Energiløysning med sjøvatn i nytt regjeringskvartal	KMD	70 000
Forsking på klimabidrag frå skogen	LMD	25 000
Investeringskapital Nysnø AS	NFD	200 000
Innovasjon Noreg – profilering av grønne løysningar	NFD	10 000
Forsking – Havets helse	NFD	30 000
Miljøteknologiordninga	NFD	16 400
Miljøtiltak Svea og Lunckefjell	NFD	101 700
Miljøtiltak Raufoss	NFD	3 100
Miljøvenlege energiteknologiar, ENERGIX	OED	20 000
Fullskala CO ₂ -demonstrasjonsreinseanlegg	OED	155 000
Teknologisenter for CO ₂ -fangst (TCM)	OED	13 000
Særskilte tilskot til store kollektivprosjekt (50/50-ordninga)	SD	747 000
Nye tog	SD	261 000
Vedlikehald og fornying av jernbane (inkl. ERTMS)	SD	648 000
Planleggje jernbane	SD	15 200
Auka investeringar i jernbane	SD	1 096 100
Forsking Pilot T	SD	10 000
Marin forsøpling	UD	250 000
Versarv og kulturminne	UD	50 000
Grøn skipsfart (IMO)	UD	10 000
Biodiversitet (30 mill. kroner) og Miljøgifter (10 mill. kroner)	UD	40 000

Tabell 4.2 Viktige prioriteringar i statsbudsjettet for 2019 med tydeleg klima- og miljøgevinst på andre departement sine område (auke frå saldert budsjett 2018)

(i 1 000 kroner)		
Tiltak	Departement	Utgifter
Havpanel	UD	49 000
Our Ocean (16 mill. kroner) og Havdialoger (20 mill. kroner)	UD	36 000
Førebygging og klimatilpassing	UD	26 440
Frøkvelvet	UD	37 900
UNHABITAT	UD	5 000

4.2 Regjeringas prioriteringar innanfor klima

Klima er eit hovudsatsingsområde for regjeringa. Regjeringa vil føre ein ambisiøs klimapolitikk som kuttar utslepp, styrkjer Noregs konkurransekraft og skaper grøn vekst og nye grønne jobbar. Klima- og miljødepartementet har det overordna og sektorovergripande ansvaret for nasjonal og internasjonal klimapolitikk, medrekna klimaforhandlingane i FN. I tillegg til eigne verkemiddel, har departementet ei rolle som samordnar overfor sektordepartementa og andre aktørar.

I Meld. St. 13 (2014–2015) blei utsleppsmåla for 2030 lagt fram og det framgår at regjeringa vil arbeide for ein avtale om felles oppfyljing av 2030-målet med EU. I meldinga blei det òg peikt ut fem prioriterte innsatsområde i arbeidet med klimapolitikken framover. Desse er: reduserte utslepp i transportsektoren, utvikling av lågutsleppsteknologi i industrien og rein produksjonsteknologi, CO₂-handtering, styrkje Noregs rolle som leverandør av fornybar energi og miljøvennleg skipsfart.

Stortinget vedtok våren 2017 ei klimalov. Formålet med lova er å fremje gjennomføring av Noregs klimamål som ledd i omstilling til eit lågutsleppssamfunn. For nærare omtale av klimalova og rapporteringa i samsvar med lova sjå del IV.

Regjeringa la i juni 2017 fram Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid* er ein strategi for korleis Parisforpliktinga kan oppfyllest saman med EU. Regjeringa vil bruke mogelegheita i EUs kvotesystem (ETS) og høvet for direkteavtalar mellom land i EU-rammeverket for å oppfylle norske klimaforpliktingar i ikkje-kvotepiktig sektor, men samtidig ha ambisjon om å ta så mykje som mogeleg av forpliktinga nasjonalt.

Regjeringa vil utarbeide ein plan for å oppfylle Noregs klimaforpliktingar i ikkje-kvotepiktig sek-

tor når ei avtale med EU om felles oppfyljing er på plass. For nærare omtale av regjeringas strategi for å nå 2030 måla sjå del IV.

Regjeringa vil føre ein offensiv politikk for å medverke til ei grøn omstilling av norsk økonomi. Regjeringa har lagt fram ein strategi for grøn konkurransekraft for å ruste Noreg og næringslivet for ei lågutsleppsframtid og vil at Noreg skal være eit føregangslan i utviklinga av ein grøn, sirkulær økonomi som nytter ressursane betre. 15 ulike næringar har levert egne vegkart for grøn konkurransekraft. Med utgangspunkt i desse vegkarta vil regjeringa ha tett dialog med næringslivet for å skape lønsame, grønne arbeidsplassar.

Regjeringa vil leggje til rette for at offentleg sektor som kunde medverkar til å ta i bruk og utvikle nye miljø- og klimavennlege teknologiar, produkt og løysingar. Transportsektoren og bygging er viktige område. I tråd med Jeløya-plattformen vil regjeringa stille krav til utsleppsfrie eller fornybare løysingar i offentlege ferjeandør der det ligg til rette for det, og vurdere krav til nullutsleppstransport i leveransar til det offentlege. Regjeringa vil òg bruke offentlege innkjøp og regelverk for å stimulere etterspurnad etter produkt som er produserte med lågutsleppsteknologi. Fleire ordningar medverkar til å leggje til rette for grønne og innovative anskaffingar, bl.a. midlar til Difi til kompetanse og veiledning om grønne innkjøp og til Leverandørutviklingsprogrammet. Innovasjon Noreg og Enova har òg ordningar som kan medverke til å stimulere grønne innovative innkjøp i offentleg sektor, i tillegg til Klimasats, som er ei tilskotsordning til kommunale prosjekt som utløyser reduserte klimagassutslepp og/eller omstilling til lågutsleppssamfunnet.

Reduserte utslepp i transportsektoren er eit prioritert innsatsområde for regjeringa. Regjeringa prioriterer kollektivtrafikk og jernbane høgt. Over budsjettet er det blant anna sett av midlar til

bymiljø- og byvekstavtaler, bygging og vidare planlegging av InterCity og tiltak som skal stimulere til overføring frå gods til veg og bane. Blant viktige jernbanesatsingar som vil medverke til å nå nullvekstmålet er ruteomlegging som innber auka frekvens på lokaltoga på Austlandet (omtalt som R2027). Desse prosjekta inngår i NTP 2018–2029.

I NTP 2018–2029 har regjeringa fastsett nye, ambisiøse mål for å fase inn nullutsleppskøyretøy, blant anna at nye personbilar og lette varebilar frå 2025 skal vere nullutsleppskøyretøy. I Jeløya-plattformen set regjeringa ein ambisjon om å redusere utsleppa frå transport med 50 pst. innan 2030. Analysar viser at vi ikkje når ambisiøse utsleppsreduksjonar innan vegtransporten utan insentiv. Regjeringa sine allereie vedtekne verkemiddel er venta å gi vesentleg bidrag til å nå måltala. Auka teknologisk mogning i kjøretøysegmenta slik at nullutsleppskøyretøy blir konkurransedyktige med fossile løysingar ligg til grunn for måltala.

I meldinga om regjeringas klimastrategi for 2030 (Meld. St. 41, 2016–2017) varsla regjeringa at den vil medverke til oppfyljing av måltala for nullutsleppskjøretøy ved blant anna å byggje vidare på dagens verkemiddel, ha ein føreseieleg og langsiktig politikk for fordelar for nullutsleppstransport, der verkemidla blir tilpassa marknadsutviklinga, og leggje til rette for at det alltid skal løne seg å velje bilar med nullutslepp. I Jeløya-plattformen er det varsla at regjeringa fører vidare skattefordelane for elbil når det gjeld eingongsavgift og meirverdiavgift i heile perioden for å nå 2025-måla.

Eingongsavgifta for ladbare hybridbilar er frå juli 2018 differensiert etter elektrisk rekkjevidde. Det er stilt krav om minst 50 km elektrisk rekkjevidde for å få fullt vektfrådrag. Bilar med mindre rekkjevidde får eit frådrag som står i høve til dette.

Når det gjeld andre fordelar for nullutsleppsbilar, som gratis parkering, ferjetransport og fritak for bompengar, er det no lagt opp til at dette blir avgjort lokalt, men innanfor nasjonale retningslinjer. For bompengar er det etablert ein bindande nasjonal regel om at nullutsleppskøyretøy ikkje skal ha meir enn halvparten av takstane til konvensjonelle køyretøy jf. Prop. 87 S (2017–2018) *Nokre saker om luftfart, veg, særskilde transporttiltak, kyst og post og telekommunikasjonar*. For ferjer gjeld tilsvarande retningslinjer frå og med 1. juli 2018. Regjeringa har sendt på høyring forslag om endring i vegtrafikklova og parkeringsforskrifta for at nullutsleppskøyretøy ikkje skal betale meir enn halvparten av prisen for parkering samanlikna med bensin- og dieselskjøretøy på avgiftslagde kommunale parkeringsplassar.

I statsbudsjettet foreslår regjeringa ei grøn omlegging av eingongsavgifta for motorsyklar og å fjerne drosjar sine fordelar knytt til CO₂-komponenten i eingongsavgifta.

Omsetjingskravet for biodrivstoff til vegtransport vart auka til 10 pst. frå 1. januar 2018, med eit delkrav om 2,5 pst. avansert biodrivstoff. Ved forskrift fastsett i mai 2018 er krava auka på nytt frå 1. januar 2019 og 1. januar 2020. I Jeløya-plattformen seier regjeringa at den har eit mål om 40 pst. innblanding i 2030, avhengig av teknologiutviklinga og utviklinga av alternative energiberarar. Delkravet om avansert biodrivstoff styrkjer den globale klimaeffekten av omsetjingskravet og kan medverke til å byggje opp under punktet «*Bidra til utvikling av verdikjeden for andregenerasjons biodrivstoff*» i klimaforliket. Frå 2017 er det òg innført eit delkrav om biodrivstoff til bensinkøyretøy, og det blir arbeid med å auke dette kravet. KLD foreslår å innføre eit omsetjingskrav for biodrivstoff til luftfart på 0,5 pst. avansert biodrivstoff, sjå omtale under oppfølging av oppmodingsvedtak i Prop. 1 S (2018–2019) for Klima- og miljødepartementet del II Programkategori 12.20. KLD jobbar òg med oppfølging av Stortinget sitt oppmodingsvedtak om å forby palmeolje i offentleg kjøp, sjå omtale av oppfølging av oppmodingsvedtak i del II.

Regjeringa la hausten 2014 fram ein nasjonal, tverrsektoriell biogasstrategi. I oppfølginga av strategien vart det i 2015 sett av 10 mill. kroner til pilotanlegg og forskning på biogass gjennom Innovasjon Noreg. Ordninga blir foreslått ført vidare, men utan nye løyvingar for 2019. Ei evaluering av ordninga er venta hausten 2018. I 2019 vil departementet ta stilling til om ordninga skal førast vidare og om det eventuelt skal gjerast endringar.

Grøn skipsfart er ein viktig del av det grøne skiftet, og eit satsingsområde i regjeringas klimapolitikk. Omlegging til bruk av null- og lågutsleppsløysingar i stor skala er avgjerande for å nå nasjonale klimamål. Utvikling og introduksjon av låg- og nullutsleppsløysingar i skipsfarten kan samtidig gi betydelege næringseffektar i form av arbeidsplassar og auka omsetjing for norske verft, teneste- og utstyrsleverandørar. Eksport av norsk, klimavennleg maritim teknologi er no ytterlegare aktualisert gjennom den nullutsleppsvisjonen for internasjonal skipsfart som nyleg er vedteken i FNs sjøfartsorganisasjon (IMO) under norsk leiing. Regjeringa vil styrkje og utvikle vidare arbeidet med grøn skipsfart til å omfatte nullutslepps- og hybridkonsept for ulike fartøyskategoriar innan 2030. Regjeringa set krav til lågutslepps- og nullutsleppsteknologi i ferjeandbod når dette er mogleg. Inngåtte kontraktar tyder på at

ein tredel av Noregs bilferjer vil ha elektrisk framdrift i 2021. Både stat og fylkeskommunane har mogleggjort utviklinga gjennom å setje krav i anboda. Pilot-E, eit samarbeid mellom Noregs Forskringsråd, Innovasjon Noreg og Enova, støttar innovative prosjekt innan blant anna maritim sektor. I det nye anbudet for Kystruta Bergen – Kirkenes er det sett krav om at klimagassutsleppa skal reduserast med 25 pst. over kontraktperioden frå 2021 til 2030. Vidare er det sett krav om at dei 11 skipa skal ha høve til å kople til landstraum. Regjeringa foreslår å løyve 7 mill. kroner til den statlege delen i det offentleg-private samarbeidet Grønt kystfartsprogram.

Regjeringas CO₂-handteringsstrategi og Jeløya-plattformen slår fast ein ambisjon om å realisere ei kostnadseffektiv løysing for fullskala CO₂-handtering i Noreg gitt at dette gir teknologiutvikling i eit internasjonalt perspektiv. Parisavtala har gjort tydeleg ambisjonsnivået for globale klimatiltak. Ifølgje FN's klimapanel vil CO₂-fangst og lagring vere nødvendig for å nå Parisavtalas mål. Regjeringa jobbar langs fleire spor for å følgje opp vår strategi for CO₂-handtering. Det inkluderer mellom anna å føre vidare teknologiserer ved Mongstad (TCM), løyvingar til forskingsprogrammet CLIMIT, og prosjektet for fullskala CO₂-handtering i Noreg. Hovudmålet for eit nytt norsk fullskalaprojekt er å medverke til teknologiutvikling og kostnadsreduksjonar, slik at CO₂-handtering kan bli eit effektivt klimatiltak globalt.

Det er gjennomført konseptstudiar av moglege fullskala demonstrasjonsanlegg for CO₂-handtering i Noreg. Regjeringa foreslår ei bevilgning til å dekke vidare planlegging av fullskala CO₂-handtering. Det skal no gjennomførast forprosjektering på fangstanlegga ved Fortum Oslo Varme (FOV) og Norcem, samt for transport og lagring.

Regjeringa styrkjer samhandlinga mellom næringslivet, forvaltninga og forskinga innan lågutsleppsindustri og har oppretta eit strategiforum; Prosess21. Hovudoppgåva for Prosess21 er å gi strategiske råd og tilrådingar om korleis Noreg best kan få til ei utvikling i retning av minimale utslepp frå prosessindustrien i 2050 og samtidig leggje til rette for at verksemdar i prosessindustrien har berekraftig vekst i denne perioden.

Regjeringa har auka rammene for Miljøteknologiordninga i Innovasjon Noreg betydeleg dei siste åra. Den foreslåtte løyvinga til Miljøteknologiordninga er 581,9 mill. kroner for 2019.

Regjeringa oppretta i 2018 eit nytt investeringselskap «Fornybar AS» som framover vil operere under namnet «Nysnø Klimainvesteringer

AS». Selskapet skal medverke til reduserte klimagassutslepp gjennom investeringar. I statsbudsjettet for 2019 er det foreslått å løyve 400 mill. kroner i investeringskapital til selskapet. For nærare omtale sjå Nærings- og fiskeridepartementets budsjettproposisjon kapittel 950 post 52.

Regjeringa vil intensivere forskingsinnsatsen for omstilling til lågutsleppsamfunnet og prioritere utvikling av teknologi og løysingar for det grøne skiftet. Forskingsprogrammet EnergiX som støttar forskning på mellom anna fornybar energi og effektiv energibruk, blir foreslått styrkt med 20 mill. kroner under Olje- og energidepartementet. Regjeringa foreslår å løyve 25 mill. kroner over budsjettet til Landbruks- og matdepartementet til forskning på korleis eit styrkt klimabidrag frå skogen kan bidra til grønt omstilling. Pilot E som har som delmål å medverke til reduserte utslepp frå transportsektoren er foreslått styrkt med 10 mill. kroner under Samferdselsdepartementet. Forskingsinnsatsen for å fremje lågutsleppsløysingar under Klima- og miljødepartementet blir ført vidare i 2019. Satsinga har ei ramme på 91,5 mill. kroner og har særleg fokus på ikkje-kvotepliktige utsleppssektorar, der transport og jordbruk er dei største.

Regjeringa har etablert ei heilskapleg satsing for å synleggjere norske, grøne løysingar for auka eksport og for å trekkje internasjonale investorar til Noreg. Innovasjon Noreg fikk i 2018 i oppdrag å etablere eit samarbeid med privat næringsliv med dette som mål. I 2018 blei det utvikla eit digitalt utstillingsvindaug The Explorer som skal brukast til å gjere synleg norske grøne løysingar for den internasjonale marknaden. Arbeidet blir ført vidare i 2019 med ei løyving på 10,239 mill. kroner under Klima- og miljødepartementets budsjett. Sjå nærare omtale under kap. 1400 post 50. Regjeringa foreslår vidare å styrke satsinga med ytterligere 10 mill. kroner over Nærings- og fiskeridepartementets budsjett, slik at den totale satsinga i 2019 blir på 20,239 mill. kroner.

Kommunane er sentrale for å nå måla i ikkje-kvotepliktig sektor. Regjeringa medverkar til kommunane sitt arbeid gjennom blant anna å tilby rettleiing til klima- og energiplanlegging, støtteordninga Klimasats og pågåande utvikling av klimagassstatistikk og verktøy for å berekne effekten av lokale klimatiltak.

I 2015 starta regjeringa ei pilotordning for skogplanting på nye areal som klimatiltak. Ordninga vil bli avslutta mot slutten av 2018. I 2016 starta regjeringa òg ei ordning med gjødsling av skog som klimatiltak, og ei ordning for tettare planting etter hogst på eksisterande skogareal.

Skogplanteforedlinga vart òg styrkt. Dette er ei direkte oppfølging av punkt i klimaforliket. Regjeringa fører òg vidare arbeidet med restaurering av myr og anna våtmark.

Ei nærare skildring av verkemiddel og satsingar på andre departement sine område finst i del III kapittel 8. Omtale av klimaeffekt av budsjettet finst i klimalovrapporteringa i del IV.

Regjeringa sin politikk nasjonalt må sjåast i samanheng med Noregs internasjonale forpliktingar og satsingar. Dette er omtalt i del II, under programkategori 12.20 og 12.70. Klima- og skoginitiativet er Noregs største internasjonale klimasatsing, og er saman med kjøp av klimakvotar og utvikling av nye marknadsmekanismar regjeringa sitt viktigaste bidrag til å redusere utslipp i utviklingsland. I 2019 foreslår regjeringa å auke løyvinga til Klima- og skoginitiativet med 200 mill. kroner, til eit nivå på 3,18 mrd. kroner. Reduserte utslipp frå tropisk skog er ein del av klimaavtala som vart vedteken i Paris i 2015. Avtala legg òg vekt på betaling for resultat som skoglanda opp-

når. Gjennom det norske Klima- og skoginitiativet samarbeider vi med verdas største regnskogsland – Brasil, Colombia, Peru, Kongo og Indonesia – og har medverka til ei rekkje viktige resultat i form av utsleppsreduksjonar og berekraftig utvikling. I behandlinga av Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles framtid* slutta Stortinget seg til regjeringas forslag om at Klima- og skoginitiativet skal førast vidare på eit høgt nivå fram til 2030.

Klima, miljø og hav er blant regjeringas hovudsatsingsområder for internasjonalt utviklingsarbeid, og innsatsen styrkast i 2019. Norsk innsats innan klima og miljø skal i hovudsak gå til finansiering av utslippsreduksjonar og klimatilpassings tiltak, inkludert kapasitetsbygging og teknologisamarbeid i utviklingsland. Regjeringa vil òg prioritere støtte til utviklingslands innsats for å beskytte biomangfaldet, verdsarven, grøn skipsfart og innsats mot miljøgifter.

Det blir foreslått å løyve 200 mill. kroner til betaling for FN-godkjende klimakvotar i 2019.

5 Oversiktstabellar

5.1 Merknader til budsjettframlegget

utgiftssida og 7 684,697 mill. kroner på inntektsida.

Regjeringa foreslår ei samla løyving til Klima- og miljødepartementet på 14 130,321 mill. kroner på

5.2 Utgifter

Utgifter under programkategori 12.10 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
1400	Klima- og miljødepartementet	539 619	645 752	656 082	1,6
1410	Kunnskap om klima og miljø	829 901	810 399	946 710	16,8
1411	Artsdatabanken		66 247	69 793	5,4
1412	Meteorologiformål	439 036	468 686	486 448	3,8
	Sum kategori 12.10	1 808 556	1 991 084	2 159 033	8,4

Utgifter under programkategori 12.20 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)					
Kap.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
1420	Miljødirektoratet	4 035 402	4 246 095	4 233 127	-0,3
1422	Miljøvennleg skipsfart	16 839	5 427	12 557	131,4
1423	Radioaktiv forureining i det ytre miljø	15 403	16 704	27 040	61,9
1424	MAREANO	24 466	43 352		-100,0
1425	Fisketiltak	85 709	95 229	16 796	-82,4
1428	Reduserte klimagassutslepp, energi- omlegging, energi- og klimateknologi			3 064 450	
	Sum kategori 12.20	4 177 819	4 406 807	7 353 970	66,9

Utgifter under programkategori 12.30 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
1429	Riksantikvaren	652 383	670 535	692 728	3,3
1432	Norsk kulturminnefond	103 898	112 170	116 320	3,7
	Sum kategori 12.30	756 281	782 705	809 048	3,4

Utgifter under programkategori 12.60 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
1471	Norsk Polarinstitut	311 106	300 495	320 128	6,5
1472	Svalbards miljøvernfond	20 264	17 658	19 658	11,3
1473	Kings Bay AS	53 635	21 642	30 270	39,9
1474	Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning	58 330	51 745	52 823	2,1
	Sum kategori 12.60	443 335	391 540	422 879	8,0

Utgifter under programkategori 12.70 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
1481	Klimakvotar	133 758	148 742	204 809	37,7
1482	Internasjonale klima- og utviklingstil- tak	2 977 669	2 979 805	3 180 582	6,7
	Sum kategori 12.70	3 111 427	3 128 547	3 385 391	8,2

5.3 Inntekter

Inntekter under programkategori 12.10 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
4400	Klima- og miljødepartementet	39 963	2 195	2 258	2,9
4411	Artsdatabanken			417	
	Sum kategori 12.10	39 963	2 195	2 675	21,9

Inntekter under programkategori 12.20 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
4420	Miljødirektoratet	152 168	135 399	137 107	1,3
5578	Sektoravgifter under Klima- og miljødepartementet	90 000	107 399	689 000	541,5
	Sum kategori 12.20	242 168	242 798	826 107	240,2

Inntekter under programkategori 12.30 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
4429	Riksantikvaren	5 362	5 783	5 951	2,9
	Sum kategori 12.30	5 362	5 783	5 951	2,9

Inntekter under programkategori 12.60 fordelt på kapittel

(i 1 000 kr)

Kap.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
4471	Norsk Polarinstitutt	103 670	85 238	87 272	2,4
5578	Sektoravgifter under Klima- og miljødepartementet	20 249	17 670	19 670	11,3
	Sum kategori 12.60	123 919	102 908	106 942	3,9

Utgifter fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
01–01	Driftsutgifter	1 448 908	1 492 990	1 531 385	2,6
11–25	Varer og tenester	1 358 049	1 401 963	1 507 550	7,5
30–49	Nybygg, anlegg m.v.	610 087	626 042	602 009	-3,8
50–59	Overføringer til andre statsrekneskaper	947 864	956 369	4 048 269	323,3
60–69	Overføringer til kommunar	223 561	311 707	260 100	-16,6
70–89	Overføringer til private	5 708 949	5 911 612	6 181 008	4,6
	Sum under departementet	10 297 418	10 700 683	14 130 321	32,1

Inntekter fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)

Post-gr.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
01–29	Sal av varer og tenester m.v.	263 559	228 615	6 976 027	2 951,4
50–91	Skattar, avgifter og andre overføringer	147 853	125 069	708 670	466,6
	Sum under departementet	411 412	353 684	7 684 697	2 072,8

Oversikt over bruk av stikkordet «kan overføres»

***Under Klima- og miljødepartementet blir stikkordet foreslått knytta til desse postane utanom postgruppe 30–49*

(i 1 000 kr)

Kap.	Post	Nemning	Overført til 2018	Forslag 2019
1400	74	Tilskot til AMAP		4 871
1400	76	Støtte til nasjonale og internasjonale miljøtiltak	7 583	97 382
1410	23	MAREANO		44 386
1411	21	Spesielle driftsutgifter		8 883
1411	70	Tilskot til arter og naturtypar		28 890
1420	23	Oppdrags- og gebyrrelatert verksemd	7 574	135 608
1420	61	Tilskot til klimatiltak og klimatilpassing	70 688	158 230
1420	69	Oppryddingstiltak	105 478	50 962
1420	70	Tilskot til vassmiljøtiltak	17 685	30 292
1420	71	Marin forsøpling	1 579	65 290
1420	73	Tilskot til rovvilttiltak	5 820	80 426
1420	78	Friluftformål	13 926	179 891
1420	79	Oppryddingstiltak	421	450
1420	81	Naturarv og kulturlandskap	324	62 011
1420	82	Tilskot til truga arter og naturtypar	4 968	45 355
1420	85	Naturinformasjonssenter	3 222	69 031
1422	60	Tilskot til kommunar og fylkeskommunar	8 820	
1424	21	Spesielle driftsutgifter	24 430	
1425	70	Tilskot til fiskeformål	5	16 696
1429	22	Bevaringsoppgåver	27 803	24 708
1429	70	Tilskot til automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne	18 138	52 164

			(i 1 000 kr)	
Kap.	Post	Nemning	Overført til 2018	Forslag 2019
1429	71	Tilskot til freda kulturminne i privat eige, kulturmiljø og kulturlandskap	9 024	159 015
1429	72	Tilskot til tekniske og industrielle kulturminne	1 906	58 045
1429	73	Tilskot til bygningar og anlegg frå mellomalderen og brannsikring	13 336	57 575
1429	74	Tilskot til fartøyvern	298	63 226
1429	75	Tilskot til fartøyvernssenter	219	16 214
1429	77	Tilskot til verdiskapingsarbeid på kulturminneområde	3 434	8 232
1429	79	Tilskot til verdsarven	14 884	58 690
1471	21	Spesielle driftsutgifter		77 243
1474	50	Tilskot til statlege mottakarar		24 011
1474	70	Tilskot til private mottakarar	1	28 812
1481	01	Driftsutgifter	2 000	4 499
1481	22	Kvotekjøp, generell ordning	119 480	200 000
1481	23	Kvotekjøp, statstilsette sine flyreiser		310
1482	73	Klima- og skogsatsinga	35 373	3 081 543

6 Oppfølging av oppmodingsvedtak

Nedanfor er det gjort greie for oppfølging av oppmodingsvedtak under Klima- og miljødepartementet. Tabell 6.1 og påfølgjande utdjupande tekst inkluderer alle vedtak frå stortingssesjonen 2017–2018 og alle vedtak frå tidlegare stortingssesjonar der rapporteringa ikkje vart avslutta i samband med behandlinga av Prop. 1 S (2017–2018), eller ev. i samband med behandlinga av meldinga til Stortinget om oppmodings- og utgreiingsvedtak.

I enkelte tilfelle kan oppfølginga av vedtaka vere meir omfattande beskrive under det aktuelle programområdet i proposisjonen. Det vil i desse tilfella vere ei tilvising til denne teksten.

I tabell 6.1 er det oppgitt kor vidt departementet planlegg at rapporteringa på oppmodingsvedtaket no er avslutta, eller om departementet vil rapportere konkret på vedtaket også i neste års

budsjettproposisjon. Rapportering på vedtak som inneber at departementet skal leggje fram ei konkret sak for Stortinget f.eks. proposisjon, stortingsmelding, utgreiing el., vil normalt bli avslutta først når saka er lagt fram for Stortinget.

Sjølv om det i tabellen er oppgitt at rapporteringa er avslutta, vil det i en del tilfelle kunne vere slik at oppfølginga av alle sider av vedtaket ikkje er endeleg avslutta. Dette kan f.eks. gjelde vedtak med oppmoding til regjeringa om å ta særlege omsyn i politikkkutforminga på eit område. Då vil oppfølginga kunne strekkje seg over mange år. Stortinget vil i desse tilfella haldast orientert om den vidare oppfølginga på ordinær måte, gjennom omtale av det relevante politikkområdet i budsjettproposisjonar og andre dokument.

Tabell 6.1 Oversikt over oppmodingstiltak, ordna etter sesjon og nummer

Sesjon	Vedtak nr.	Stikkord	Rapportering avslutta (ja/nei)
2017–2018	40	Genmaterialet for laksefisk i Hardanger	Ja
2017–2018	41	Framdrifta i utfasinga av fossil oppvarming i statlege bygg og føretak	Ja
2017–2018	48	Flytande havvind (Enova)	Ja
2017–2018	49	Utbygging av landstraum for cruiseskip (Enova)	Ja
2017–2018	204	Stortingsmelding om kulturminnefeltet	Nei
2017–2018	205	Nasjonale mål på kulturminnefeltet	Nei
2017–2018	389	Sikre at CO ₂ -fondets verkemiddelapparat også omfattar Kystruta	Nei
2017–2018	390	Verkemiddel innretta mot Kystruta (Enova)	Ja
2017–2018	480	Nasjonale mål for avfallsførebygging, materialgjenvinning og gjenbruk	Nei
2017–2018	481	Gjenbruk gjennom kommunane sine gjenbruksstasjonar	Ja
2017–2018	482	Utleige av avfallskonteinrar frå godkjente avfallsselskap	Nei
2017–2018	483	Bruk av husdyrgjødsel i produksjonen av biogass basert på matavfall	Nei
2017–2018	484	Krav til behandling av kloakkslam	Nei

Tabell 6.1 Oversikt over oppmodingstiltak, ordna etter sesjon og nummer

Sesjon	Vedtak nr.	Stikkord	Rapportering avslutta (ja/nei)
2017–2018	485	Krav til utsortering og materialgjenvinning av plast og matavfall	Nei
2017–2018	486	Avfall frå offentlege tenester og andre som produserer avfall som liknar hushaldsavfall	Nei
2017–2018	487	Reinsing av flygeoske	Nei
2017–2018	488	Forbod mot varer som inneheld PFAS	Ja
2017–2018	489	Matkastelov	Nei
2017–2018	490	Fosforgjenvinning	Nei
2017–2018	491	Oppsamling av gummigranulat frå eksisterande og nye kunstgrasbaner	Nei
2017–2018	492	Revidert strategi mot marin plastforsøpling og spreing av mikroplast	Nei
2017–2018	493	Nasjonalt strategi for ein sirkulær økonomi	Nei
2017–2018	495	Forbetringar av avfallsstatistikken mm.	Ja
2017–2018	496	EØS-mål for gjenvinning av avfall frå bygg- og anleggsnæringa	Nei
2017–2018	497	Plan for å avgrense mengda farleg avfall	Ja
2017–2018	498	Arbeide for å utfase unødvendig bruk av eingongsartiklar av plast	Ja
2017–2018	499	Ordning for å gjere det gratis å levere marint avfall	Ja
2017–2018	500	Gi Sjøfartsdirektoratet i oppgåve å hindre og bekjempe marin forsøpling på havet	Ja
2017–2018	502	Pålegg om utsortering og materialgjenvinning av plast- og matavfall	Nei
2017–2018	503	Handlingsplan for kretsløpsøkonomi	Nei
2017–2018	575	Heilskapleg plan for Oslofjorden	Nei
2017–2018	661	Utgreie strengare krav til svartvass- og gråvassutslepp frå cruiseskip	Nei
2017–2018	664	Utvikle vidare programmet for grøn skipsfart	Nei
2017–2018	667	Handlingsplan for utbygging av biogass i Noreg	Nei
2017–2018	668	Bransjenorm for biogass	Nei
2017–2018	671	Kutt i klimagassutslepp – sektorvise ambisjonar	Nei
2017–2018	672	Implementere krav og reguleringar til utslepp frå cruiseskip og annan skipstrafikk i turistfjorlar m.m.	Nei
2017–2018	674	Nasjonalt forbod mot sal av heliumballongar	Nei
2017–2018	758	Biogass i drivstoffhierarkiet	Nei
2017–2018	764	Dekningsplikta når gardbrukarar blir pålagt undersøkingar	Nei

Tabell 6.1 Oversikt over oppmodingstiltak, ordna etter sesjon og nummer

Sesjon	Vedtak nr.	Stikkord	Rapportering avslutta (ja/nei)
2017–2018	815	Oppmjukingar i forskriftene til lov om motorferdsel i utmark	Nei
2017–2018	933	Planlagde endringar i vassforvaltninga/vassforskrifta blir stilt i ro	Ja
2016–2017	19	Omsetningskrav for bruk av berekraftig drivstoff i skipsfart	Nei
2016–2017	21	Verkemiddel for utvikling av fleire låg- og nullutsleppsløysingar for skip	Nei
2016–2017	24	Handlingsplan med sikte på å styrkje det samla friluftslivsarbeidet og friluftslivet si rolle i folkehelsearbeidet	Ja
2016–2017	26	Utviding av Skjergardsparkane der det er lokale initiativ	Ja
2016–2017	108, punkt 5	Opptappingsplan for biodrivstoff til vegtrafikk	Ja
2016–2017	108, punkt 7	CO ₂ -nøytralt syntetisk drivstoff	Nei
2016–2017	108, punkt 8	E10 som ny bransjestandard for bensin	Nei
2016–2017	309	Ordning for å sikre at importerte bilar er omfatta av dei lovpålagte returordningane	Nei
2016–2017	529	Gratis levering av marint avfall	Ja
2016–2017	530	Endring av forureiningslova, gebyr for forsøpling	Nei
2016–2017	591	Fagleg gjennomgang av den norske delbestanden av ulv	Nei
2016–2017	722	Plan for vedlikehaldsetterslepet på kulturminne	Nei
2016–2017	748	Teknisk berekningsutval på klimafeltet	Ja
2016–2017	749	Berekraftskrav for alt biodrivstoff	Ja
2016–2017	750	Bransjeavtale eller liknande, om at alt sal av biodrivstoff skal vere palmeoljefritt	Ja
2016–2017	751	Verkemiddel for å fremje bruk av avansert berekraftig biodrivstoff	Ja
2016–2017	753	Forbod mot palmeolje i offentleg kjøp	Ja
2016–2017	907	Leggje fram heilskapleg nasjonal plan for marine verneområde	Nei
2016–2017	908	Ikkje iverksetje petroleumsverksemd i Froan/Sularevet og Iverryggen	Ja
2016–2017	909	Leggje fram fagleg oppdatert avgrensing av heile iskantsona inkludert «Vesterisen»	Nei
2016–2017	910	Eventuell ny definisjon i revidering av forvaltningsplan for Barentshavet-Lofoten	Nei
2016–2017	914	Forslag til tiltak og verkemiddel for overvassproblematikk	Nei
2016–2017	961	Tilrettelegging for mottak av husdyrgjødsel	Nei
2016–2017	1105	Fossilfrie anleggsprosjekt	Nei

Tabell 6.1 Oversikt over oppmodingstiltak, ordna etter sesjon og nummer

Sesjon	Vedtak nr.	Stikkord	Rapportering avslutta (ja/nei)
2015–2016	57	Tiltak for auka bruk av låg- og nullutsleppsteknologi i nærskipsfarten	Nei
2015–2016	668	Leggje fram plan for marine verneområde	Nei
2015–2016	669	Klargjering av kva som er god tilstand og kva areal som er å rekne som forringa økosystem	Nei
2015–2016	670	Kvalitetsnormer for økosystem som del av utviklinga av nye forvaltningsmål	Nei
2015–2016	671	Vedtak i sakene om nasjonalparkane Jomfruland, Raet og vurdere vernevedtaket knytt til Lofotodden	Ja
2015–2016	672	Revidere dei heilskaplege og økosystembaserte forvaltningsplanane for havområda våre	Ja
2015–2016	674	Handlingsplan for å betre situasjonen for sjøfugl	Nei
2015–2016	676	Utvikle vidare dagens ordning med utvalte kulturlandskap	Ja
2015–2016	677	Kvalitetsnorm for villrein	Nei
2015–2016	678	Styrking av arbeidet med eit økologisk grunnkart for Noreg	Ja
2015–2016	679	Oppdatering av svartelista over framande skadelege organismar og raudlistene over truga arter og naturtypar	Ja
2015–2016	681	Forbod mot mikroplast i kroppspfleieprodukt	Nei
2015–2016	687	Stimulere til auka bruk av trekol i prosessindustrien	Ja
2015–2016	772	Lik jakttid i og utanfor ulvesona	Nei
2015–2016	773	Uavhengig utgreiing av det genetiske opphavet til ulvestamma i Noreg	Ja
2015–2016	894	Noregs forslag til forsterka mål – som utgangspunkt for prosessen for å nå Parisavtala	Ja
2015–2016	895	Parisavtala – Noregs endelege nasjonalt fastsette bidrag for perioden 2021–2030	Nei
2015–2016	897	Noreg skal vere klimanøytralt frå og med 2030	Nei
2014–2015	43	Heilskapleg plan for utfasing av fossil grunnlast i alle statlege bygg innan 2018	Ja
2014–2015	387	Forbod mot oljefyr til grunnlast	Ja

Stortingssesjon 2017–2018

Genmaterialet for laksefisk i Hardanger

Vedtak nr. 40, 4. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen sikre at det innsamlede genmaterialet for laksefisk i Hardanger blir tatt vare på inntil vidare, og brukes som virke-

middel for å bevare det genetiske mangfoldet i lakse- og ørretbestandene.»

Vedtaket vart fatta ved behandling av Prop. 1 S (2017–2018), jf. Innst. 2 S (2017–2018).

Regjeringa vedtok i februar 2018 å etablere ein genbank for å bevare bestandane av vill laksefisk i Hardanger inntil miljøforholda er slik at fisk kan setjast tilbake i elvane. Etableringa av genbanken

skjer på ein slik måte at ein tek vare på genmaterialet frå laksefisk i Hardanger som allereie er samla inn. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Framdrifta i utfasinga av fossil oppvarming i statlege bygg og føretak

Vedtak nr. 41, 4. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen melde tilbake til Stortinget om fremdriften i utfasingen av fossil oppvarming i statlige bygg og foretak.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Prop. 1 S (2017–2018), jf. Innst. 2 S (2017–2018).

Det enkelte departementet har ansvar for å planleggje og gjennomføre utfasing av mineralolje i bygg som departementet eller underliggjande etatar/verksemdar eig. Regjeringa har dei siste fire åra presentert status og planar for å fase ut oljefyring til grunnlast i statlege bygningar, som oppfølging av vedtak nr. 43, 1. desember 2014. For informasjon om grunnlast i statlege bygningar viser ein til årets rapportering i Prop. 1 S (2018–2019), del II, Programkategori 12.20.

I vedtak nr. 41, 4. desember 2017 har Stortinget bedt om ei utvida rapportering, som omfattar fossil oppvarming i statlege bygg og føretak. Som oppfølging av vedtak nr. 41 har dei ulike departementa henta inn informasjon om oljefyring og gass til oppvarming, til grunnlast og spisslast. For nærare rapportering på vedtak nr. 41 sjå omtale i Prop. 1 S (2018–2019), del II, Programkategori 12.20. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Flytande havvind (Enova)

Vedtak nr. 48, 4. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen sikre at mandatet til Enova også omfatter flytende havvind, slik at Enova kan bidra til å realisere fullskala pilot-/demonstrasjonsanlegg.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Prop. 1 S (2017–2018), jf. Innst. 2 S (2017–2018).

Vedtaket er følgt opp gjennom styringsavtala mellom departementet og Enova for perioden 2017 til 2020. Utvikling av havbasert fornybar teknologi, under dette havvind, fell innfor Enovas mandat. I 2017 lanserte Enova to program som er aktuelle for vindkraft til havs: «demonstrasjon av ny energi- og klimateknologi» og «fullskala inno-

vativ energi- og klimateknologi». Målet for det første programmet er å avlaste teknologirisiko og at ny teknologi, for eksempel vindkraft til havs, skal bli demonstrert under reelle driftsforhold. Gjenom det andre programmet kan Enova støtte meirkostnaden ved bruk av nye og innovative løysingar. Enova har allereie tildelt støtte til eit forprosjekt for flytande havvind, og er open for søknader under dei ovannemnde programma. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Utbygging av landstraum for cruiseskip (Enova)

Vedtak nr. 49, 4. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen sikre at mandatet til Enova også omfatter utbygging av landstrøm for cruiseskip i kommunal eller privat regi.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Prop. 1 S (2017–2018), jf. Innst. 2 S (2017–2018).

Vedtaket er følgt opp gjennom styringsavtala mellom departementet og Enova for perioden 2017 til 2020. Enovas mandat omfattar landstraumprosjekt både i kommunal og privat regi, for både cruisehamner og andre typar offentleg tilgjengelege hamner. Enova har eit eige program for landstraum med halvårlege utlysingar, der landstraumprosjekt konkurrerer og blir prioriterte etter størst klimagassreduksjon per statlege støttekrone. Prosjekt for utbygging av landstraum til cruiseskip blir behandla etter dei same prinsippa som andre landstraumprosjekt. Programmet er ope for søknader for prosjekt der det blir bygd ut landstraum til cruiseskip, men desse har til no ikkje nådd opp i konkurransen. Regjeringa ønskjer ei brei tilnærming til utslepp frå cruisetraffikk og det blir arbeidd med ytterlegare tiltak overfor cruisenæringa. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Stortingsmelding om kulturminnefeltet

Vedtak nr. 204, 12. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen legge frem en stortingsmelding om kulturminnefeltet.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Prop. 1 S (2017–2018), jf. Innst. 14 S (2017–2018).

Regjeringa tek sikte på å leggje fram meldinga våren 2020 i samsvar med Jeløya-erklæringa og Stortingets vedtak.

Nasjonale mål på kulturminnefeltet

Vedtak nr. 205, 12. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen vente med å realitetsbehandle endrede nasjonale mål til stortingsmeldingen om kulturminnefeltet er behandlet.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Prop. 1 S (2017–2018), jf. Innst. 14 S (2017–2018).

Forslag til nye nasjonale mål blir lagt fram som ein del av ny stortingsmelding om kulturminnefeltet. Regjeringa tek sikte på å leggje fram meldinga våren 2020.

Sikre at CO₂-fondets verkemiddelapparat også omfattar Kystruta

Vedtak nr. 389, 20. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen sikre at CO₂-fondets verkemiddelapparat er bredt nok til også å omfatte Kystruten.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Dokument 8:73 S (2017–2018), jf. Innst. 95 S (2017–2018).

Regjeringa har starta ein prosess der etableringa av eit CO₂-fond for næringstransport blir drøfta. Det blir no arbeidd vidare saman med næringslivet om vurderingar knytt til mogleg innretning av eit CO₂-fond, inkludert kva transportsegment som kan inngå i eit eventuelt CO₂-fond. Skipsfart inngår i desse vurderingane. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte når dette arbeidet er ferdigstilt.

Verkemiddel innretta mot Kystruta (Enova)

Vedtak nr. 390, 20. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen sørge for at Enova har relevante og treffsikre virkemidler innrettet mot Kystruten slik at skipene har insentiver for utslippskutt og en raskere omstilling i mer klima- og miljøvennlig retning.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Dokument 8:73 S (2017–2018), jf. Innst. 95 S (2017–2018).

Vedtaket er følgt opp gjennom styringsavtala mellom departementet og Enova for perioden 2017 til 2020. I styringsavtala er det lagt til grunn at Enova skal medverke på regjeringas prioriterte innsatsområde i klimapolitikken, blant anna knytt til reduserte utslepp i transportsektoren og miljøvennleg skipsfart. Enova har støtta fleire innova-

tive prosjekt i maritim næring, blant anna hos Hurtigruten, og tildelte i 2017 til saman over 800 mill. kroner i støtte til prosjekt i maritim næring. Enova har fleire verkemiddel retta mot maritim sektor som medverkar til at nye teknologiske løysingar blir utvikla, testa og tekne i bruk raskare og i større omfang enn dei elles ville blitt. Investeringsstøtta skal dekkje delar av meirkostnadene samanlikna med konvensjonelle løysingar. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Nasjonale mål for avfallsførebygging, materialgjenvinning og gjenbruk

Vedtak nr. 480, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen sette nasjonale mål for avfallsførebygging, materialgjenvinning og gjenbruk i tråd med EUs sirkulære økonomipakke.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitikk og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal I.

Miljødirektoratet har fått i oppdrag å greie ut gjennomføringa av krava som er sett til materialgjenvinning i EUs avfallsregelverk. Direktoratet har òg fått i oppdrag å vurdere eit nasjonalt mål for materialgjenvinning. Når det gjeld avfallsførebygging og gjenbruk er det ikkje sett noko mål om det i EUs sirkulære økonomipakke. Det er store metodiske utfordringar å kvantifisere mål for avfallsførebygging og gjenbruk. Det blir arbeidd med å utvikle indikatorar for avfallsførebygging på matavfallområdet. Fram til dette arbeidet er klart er det føremålstenleg å vente med arbeid med mål og indikatorar for førebygging på andre område. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Gjenbruk gjennom kommunane sine gjenbruksstasjonar

Vedtak nr. 481, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen gi kommunene ansvar for å legge til rette for gjenbruk gjennom kommunenes gjenbruksstasjoner.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitikk og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal II.

Det er vurdert slik at kommunane allereie har dette ansvaret, sjølv om det ikkje går uttrykkeleg fram av forureiningslova, og at dette kan dekkjast over avfallsgebyret. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Utleie av avfallskonteinarar frå godkjente avfalls-selskap

Vedtak nr. 482, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringa gi kommunene anledning til selv å bestemme om de ønsker samtykke ved utleie av avfallskonteinere fra godkjente avfallsselskaper.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitikkk og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal III.

Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Bruk av husdyrgjødsel i produksjonen av biogass basert på matavfall

Vedtak nr. 483, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringa om at ved bygging av nye industrielle anlegg for produksjon av biogass basert på matavfall, skal det gjeres en utredning av om det er hensiktsmessig å ta inn husdyrgjødsel i produksjonen.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitikkk og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal IV.

Vedtaket er til behandling i Klima- og miljødepartementet, og må vurderast i samanheng med vedtak nr. 961, 16. juni 2017, «Tilrettelegging for mottak av husdyrgjødsel». Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Krav til behandling av kloakkslam

Vedtak nr. 484, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringa utrede hvordan man kan stille krav om at alt kloakkslam skal behandles fortrinnsvis gjennom produksjon av biogass og biogjødsel eller kompost.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitikkk og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal V.

Klima- og miljødepartementet vil i samråd med aktuelle departement vurdere korleis vedtaket best kan følgjast opp. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Krav til utsortering og materialgjenvinning av plast og matavfall

Vedtak nr. 485, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringa stille krav til utsortering og materialgjenvinning av plast og matavfall fra husholdninger og lignende avfall fra næringslivet.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitikkk og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal VI.

Miljødirektoratet har fått i oppdrag å utgreie krav til utsortering og materialgjenvinning av våtorganisk avfall (matavfall) og utvalte typar plastavfall. Oppdraget skal leverast hausten 2018. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Avfall frå offentlege tenester og andre som produserer avfall som liknar hushaldsavfall

Vedtak nr. 486, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringa utrede og legge til rette for at alt avfall fra offentlige tjenester og andre som produserer avfall som likner husholdningsavfall, skal ha de samme kravene til materialgjenvinning i norsk regelverk som husholdningsavfall.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitikkk og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal VII.

Miljødirektoratet har fått i oppdrag å utgreie krav til utsortering og materialgjenvinning av våtorganisk avfall (matavfall) og utvalde typar plastavfall. Oppdraget skal leverast hausten 2018. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Reinsing av flygeoske

Vedtak nr. 487, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen utrede påbud om rensing av flyveaske og komme til Stortinget med dette på egnet måte.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitik og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal XI.

Miljødirektoratet har fått i oppdrag å utarbeide en plan for å avgrense mengda farleg avfall jf. vedtak nr. 497 av 12. april 2018. Oppdraget skal leverast våren 2019. Vidare oppfølging av oppmødingsvedtak nr. 487 må sjåast i samanheng med Miljødirektoratets svar på oppdraget til vedtak 497. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Forbod mot varer som inneheld PFAS

Vedtak nr. 488, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen arbeide for et forbud mot varer som inneholder PFAS i tråd med EUs regelverk.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitik og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal XIII.

Klima- og miljødepartementet og Miljødirektoratet gjer ein målretta innsats for å redusere bruken av perfluorerte stoff (PFAS-er) i forbrukarprodukt. Det er fleire PFAS-er som allereie er forbodne eller som er i prosess til å bli forbodne i EU. Norge arbeider aktivt både i EU og globalt med å avgrense spreining av PFAS-er. Miljødirektoratet har utarbeidd ein tiltaksplan for å skaffe fram kunnskap, syte for tiltak, delta aktivt i internasjonalt inkludert europeisk arbeid og formidle informasjon om PFAS-er. Regjeringa ser oppmødingsvedtaket som følgt opp.

Matkastelov

Vedtak nr. 489, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag til en matkastelov som omfatter næringsmiddelindustrien og matvarebransjen. Loven bør omfatte påbud om å donere all spiselig overskuddsmat til

veldedige formål og sekundært til dyrefôr, samt påbud om å offentliggjøre nøkkeltall knyttet til matsvinn og reduksjon av matsvinn.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitik og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal XV.

Departementet arbeider med saka. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Fosforgjenvinning

Vedtak nr. 490, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen utrede virkemidler og tiltak for å legge til rette for fosforgjenvinning i Norge.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitik og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal XVI.

Departementet arbeider med saka. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Oppsamling av gummigranulat frå eksisterande og nye kunstgrasbaner

Vedtak nr. 491, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen innføre et regelverk som sikrer at effektivt utstyr for oppsamling av gummigranulat fra eksisterende og nye kunstgressbaner tas i bruk med virkning fra 1. januar 2019.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitik og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal XXIII.

Klima- og miljødepartementet tar sikte på å innføre reglar om etablering og drift av kunstgrasbaner. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Revidert strategi mot marin plastforsøpling og spreining av mikroplast

Vedtak nr. 492, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen revidere strategi mot marin plastforsøpling og spredning av mikroplast innen 2020.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitik og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal XXIV.

Ei revidering vil omfatte både igangsette og nye tiltak. Departementet vil setje i gang dette arbeidet slik at revidert strategi mot marin forsøpling og spreining av mikroplast ligg føre innan 2020. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Nasjonal strategi for ein sirkulær økonomi

Vedtak nr. 493, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen utarbeide en nasjonal strategi for en sirkulær økonomi.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitik og sirkulær økonomi*, jf. tilrådinga i innstillinga romartal XXVII.

Vedtaket må sjåast i samanheng med vedtak nr. 503 av 12. april 2018, «*Handlingsplan for kretsøkonomi*». Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Forbetringar av avfallsstatistikken m.m.

Vedtak nr. 495, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen utrede forbedringer av avfallsstatistikken og vurdere om det er behov for å utarbeide et produsentregister for å tydeliggjøre returselskapenes forpliktelser i etablerte produsentansvar.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitik og sirkulær økonomi*.

Miljødirektoratet har eit utstrekt samarbeid med Statistisk sentralbyrå (SSB) om avfallsstatistikken, og SSB arbeider kontinuerleg med forbetringar av denne statistikken. Miljødirektoratet vil i arbeidet med nytt EE-register inkludere eit høve til at det også kan nyttast for andre produsentansvarsordningar. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

EØS-mål for gjenvinning av avfall frå bygg- og anleggsnæringa

Vedtak nr. 496, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen vurdere om vi når EØS-mål for gjenvinning av avfall fra bygg- og anleggsnæringen i 2020, og ev. utrede nødvendige virkemidler, herunder vurdere en skjerping av kravene til byggavfall i teknisk forskrift.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitik og sirkulær økonomi*.

Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Plan for å avgrense mengda farleg avfall

Vedtak nr. 497, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen utarbeide en plan for å begrense mengden farlig avfall.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitik og sirkulær økonomi*.

Miljødirektoratet har fått i oppdrag å utarbeide en plan for å avgrense mengda farleg avfall. Oppdraget skal leverast våren 2019. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Arbeide for å fase ut unødvendig bruk av eingongsartiklar av plast

Vedtak nr. 498, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen arbeide for å utfase unødvendig bruk av engangsartikler av plast.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitik og sirkulær økonomi*.

Vedtaket er følgt opp gjennom at departementet har gitt Miljødirektoratet i oppdrag å vurdere ulike verkemiddel for å redusere miljøkonsekvensane av eingongsartiklar av plast, inkludert for kva produkt/produktgrupper eit forbod mot bruk av eingongsplast kan vere aktuelt. Direktoratet skal ta omsyn til forslaget til direktiv frå EU-kommisjonen og den pågåande prosessen i EU rundt dette direktivet, og anna relevant arbeid på

området. Klima- og miljødepartementet har vidare innleia ein dialog med næringslivet om eit meir forplikande samarbeid for å redusere bruk av unødvendige eingongsartiklar av plast. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgd opp.

Ordning for å gjere det gratis å levere marint avfall
Vedtak nr. 499, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen utrede en ordning for å gjøre det gratis å levere marint avfall i havn for fiskere og andre, basert på erfaringene fra prosjektet «Fishing for Litter».»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitikk og sirkulær økonomi*.

Miljødirektoratet har utarbeidd eit forslag til system for innlevering av marint avfall i hamn utan meirkostnad. Den føreslåtte ordninga skal ta vare på målsetjingane og intensjonane til «Fishing for Litter». Forslaget er no til vurdering i departementet. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgd opp.

Gi Sjøfartsdirektoratet i oppgåve å hindre og bekjempe marin forsøpling på havet

Vedtak nr. 500, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen om å gi Sjøfartsdirektoratet i oppgave å forhindre og bekjempe marin forsøpling på havet.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 45 (2016–2017), jf. Innst. 127 S (2017–2018) om *Avfall som ressurs – Avfallspolitikk og sirkulær økonomi*.

Sjøfartsdirektoratet har allereie slike oppgåver gjennom sitt ansvar for oppfølging av forbodet mot utslepp av avfall frå skip etter forskrift om miljøvis sikkerheit for skip og flyttbare innretningar, og for forureiningsforskrifta kapittel 20 om skip sine plikter i medhald av skipsavfallsdirektivet. Sjøfartsdirektoratet skal levere forslag til styrka tiltak mot marin forsøpling frå skip nasjonalt og internasjonalt hausten 2018 til Klima- og miljødepartementet som vil følgje opp forslaget. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgd opp.

Pålegg om utsortering og materialgjenvinning av plast- og matavfall

Vedtak nr. 502, 2. april 2018

«Stortinget ber regjeringen pålegge kommuner og næringsaktører utsortering og materialgjenvinning av plast- og matavfall i tråd med anbefalingene fra Miljødirektoratet.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er representantforslag frå stortingsrepresentant Une Aina Bastholm om eit løft for norsk sirkulærøkonomi gjennom gjenvinning av avfall for næringsaktørar og kommunar, jf. Dok. 8:31 S (2017–2018) og Innst. 129 S (2017–2018).

Miljødirektoratet har fått i oppdrag å utgreie krav til utsortering og materialgjenvinning av våtorganisk avfall (matavfall) og utvalde typar plastavfall. Oppdraget skal leverast hausten 2018. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Handlingsplan for kretsløpsøkonomi

Vedtak nr. 503, 12. april 2018

«Stortinget ber regjeringen lage en forpliktende handlingsplan for kretsløpsøkonomi med mindre ressursløsning i alle deler av samfunnet.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er representantforslag frå stortingsrepresentant Une Aina Bastholm om eit løft for norsk sirkulærøkonomi gjennom gjenvinning av avfall for næringsaktørar og kommunar, jf. Dok. 8:31 S (2017–2018) og Innst. 129 S (2017–2018).

Vedtaket må sjåast i samanheng med vedtak nr. 493 av 12. april 2018, «*Nasjonal strategi for ei sirkulær økonomi*». Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Heilskapleg plan for Oslofjorden

Vedtak nr. 575, 5. april 2018

«Stortinget ber regjeringen legge fram helhetlig plan for Oslofjorden – med mål om at fjorden skal oppnå god miljøtilstand, restaurere viktige naturverdier, fremme et aktivt friluftsliv og ivareta det biologiske mangfoldet i fjorden.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er representantforslag frå stortingsrepresentantane Ola Elvestuen, Carl-Erik Grimstad og Abid Q. Raja om ein heilskapleg forvaltningsplan for Oslofjor-

den, jf. Dok. 8:51 S (2017–2018) og Innst. 203 S (2017–2018).

Klima og miljødepartementet har satt igang arbeidet med ein handlingsplan. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Utgreie strengare krav til svartvass- og gråvassutslipp frå cruiseskip

Vedtak nr. 661, 3. mai 2018

«Stortinget ber regjeringen utrede strengere krav til svartvanns- og gråvannsutslipp fra cruiseskip.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket, er Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid*, representantforslag frå stortingsrepresentantane Audun Lysbakken, Lars Haltbrekken, Kari Elisabeth Kaski, Arne Nævra og Torgeir Knag Fylkesnes om å gjennomføre Stortingets mål i klimaforliket om å kutte norske klimagassutslipp fram mot 2020, jf. Dok. 8:16 S (2017–2018) og Innst. 253 S (2017–2018), jf. tilrådinga i innstillinga romartal VIII.

Sjøfartsdirektoratet har fått i oppdrag å utgreie krav til utslipp av kloakk frå skip langs kysten nord og vest for Lindesnes. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Utvikle vidare programmet for grøn skipsfart

Vedtak nr. 664, 3. mai 2018

«Stortinget ber regjeringen videreutvikle programmet for grønn skipsfart til å omfatte nullutslipps- og hybridkonsepter for ulike fartøykategorier innen 2030.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket, er Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid*, representantforslag frå stortingsrepresentantane Audun Lysbakken, Lars Haltbrekken, Kari Elisabeth Kaski, Arne Nævra og Torgeir Knag Fylkesnes om å gjennomføre Stortingets mål i klimaforliket om å kutte norske klimagassutslipp fram mot 2020, jf. Dok. 8:16 S (2017–2018) og Innst. 253 S (2017–2018), jf. tilrådinga i innstillinga romartal XI.

Regjeringa vil utvikle vidare arbeidet med grøn skipsfart til å omfatte nullutslipps- og hybridkonsept innanfor ulike fartøyskategoriar

innan 2030, og mellom anna følgje opp med ein eigen handlingsplan for grøn skipsfart. Sjå òg oppmodingsvedtak nr. 21, 18. oktober 2016 «*Verkemiddel for utvikling av fleire låg- og nullutslippsløysingar for skip*» og nr. 57, 1. desember 2015, «*Tiltak for auka bruk av låg- og nullutslippsteknologi i nærskipsfarten*». Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Handlingsplan for utbygging av biogass i Noreg

Vedtak nr. 667, 3. mai 2018

«Stortinget ber regjeringen vurdere en handlingsplan for utbygging av biogass i Norge.»

Vedtaket vart gjort ved behandlinga av Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid*, jf. Innst. 253 S (2017–2018).

Oppmodingsvedtaket er til behandling i Klima- og miljødepartementet. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Bransjenorm for biogass

Vedtak nr. 668, 3. mai 2018

«Stortinget ber regjeringen ta initiativ til et samarbeid med biogassbransjen om å etablere en bransjenorm for biogass for å dokumentere klimanytten av norsk biogass og til bruk for Miljødirektoratet i rapporteringen av biodrivstoff.»

Vedtaket vart gjort ved behandlinga av Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid*, jf. Innst. 253 S (2017–2018).

Oppmodingsvedtaket er til behandling i Klima- og miljødepartementet. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Kutt i klimagassutslipp – sektorvise ambisjonar

Vedtak nr. 671, 3. mai 2018

«Stortinget ber regjeringen legge frem sektorvise ambisjoner for kutt i klimagassutslippene i ikke-kvotepliktig sektor.»

Vedtaket vart gjort ved behandlinga av Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid*, jf. Innst. 253 S (2017–2018).

Oppmodingsvedtaket er til behandling i Klima- og miljødepartementet. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Implementere krav og reguleringar til utslepp frå cruiseskip og annan skipstrafikk i turistfjordar m.m.

Vedtaket nr. 672, 3. mai 2018

«Stortinget ber regjeringa implementere krav og reguleringar til utslepp frå cruiseskip og annan skipstrafikk i turistfjorder samt andre egnede virkemiddel for å sørge for innføring av lav- og nullutslippsløsningar i skipsfarten fram mot 2030, herunder innføre krav om nullutslipp frå turistskip- og ferger i verdensarvfjordene så snart det er teknisk gjennomførbart, og senest innen 2026.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket, er Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid*, representantforslag frå stortingsrepresentantane Audun Lysbakken, Lars Haltbrekken, Kari Elisabeth Kaski, Arne Nævra og Torgeir Knag Fylkesnes om å gjennomføre Stortingets mål i klimaforliket om å kutte norske klimagassutslepp fram mot 2020, jf. Dok. 8:16 S (2017–2018) og Innst. 253 S (2017–2018).

Sjøfartsdirektoratet har sendt på offentleg høyring eit forslag til forskrift om endring av forskrift om miljømessig sikkerhet for skip og flyttbare innretningar. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Nasjonalt forbod mot sal av heliumballongar

Vedtaket nr. 674, 3. mai 2018

«Stortinget ber regjeringa snarest mulig utrede et nasjonalt forbud mot salg av heliumballonger, og komme tilbake til Stortinget på eigna måte.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid*, representantforslag frå stortingsrepresentantane Audun Lysbakken, Lars Haltbrekken, Kari Elisabeth Kaski, Arne Nævra og Torgeir Knag Fylkesnes om å gjennomføre Stortingets mål i klimaforliket om å kutte norske klimagassutslepp fram mot 2020, jf. Dok. 8:16 S (2017–2018) og Innst. 253 S (2017–2018).

Miljødirektoratet skal vurdere ulike verkemiddel for å redusere miljøkonsekvensane av ein-

gongsartiklar av plast, inkludert for kva produkt/produktgrupper eit forbod mot bruk av eingongsplast kan vere aktuelt. I lys av tilrådingane direktoratet kjem med vil departementet vurdere vidare behov for utgreiing av eit nasjonalt forbod mot sal av heliumballongar. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Biogass i drivstoffhierarkiet

Vedtaket nr. 758, 24. mai 2018

«Stortinget ber regjeringa klargjøre drivstoffhierarkiet slik at biogassbilers klimanytte fremstilles på riktig måte. Stortinget ber regjeringa på eigna måte komme tilbake til Stortinget med denne klargjøringa.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Dokument 8:153 S (2017–2018), jf. Innst. 287 S (2017–2018).

Oppmodingsvedtaket er til behandling i Klima- og miljødepartementet. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Dekningsplikta når gardbrukarar blir pålagt undersøkingar

Vedtaket nr. 764, 28. mai 2018

«Stortinget ber regjeringa i forbindelse med stortingsmeldinga om kulturminnefeltet foreta en gjennomgang av dekningsplikten når gårdbrukere blir pålagt undersøkelser etter kulturminneloven §§ 9 og 10, og vurdere å innlemme «utvidelser og nybygg av driftsbygninger på alminnelige gårdsbruk» i bestemmelsen for «mindre, private tiltak.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er representantforslag frå stortingsrepresentantane Steinar Reiten og Olaug V. Bollestad om gjennomgang av grenseoppgangen mellom «mindre» og «større» tiltak i kulturminnelova §§ 9 og 10 (Innst. 306 S (2017–2018)). I dette forslaget blei det fremja følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa foreta en gjennomgang av dekningsplikten når gårdbrukere blir pålagt undersøkelser etter kulturminneloven §§ 9 og 10, og sørge for at utvidelser og nybygg av driftsbygninger på alminnelige gårdsbruk faller inn under bestemmelser for 'mindre, private tiltak'. Gjennomgangen legges frem for Stortinget på eigna måte.»

Regjeringa vil komme tilbake i samband med ny stortingsmelding om kulturminnepolitikken,

med ein gjennomgang av dekningsplikta i kulturminnelova i samband med arkeologiske undersøkingar. Det vil i stortingsmeldinga òg bli vurdert å innlemme «utvidelser og nybygg av driftsbygningar på alminnelige gårdsbruk».

Oppmjuking i forskriftene til lov om motorferdsel i utmark

Vedtak nr. 815, 1. juni 2018

«Stortinget ber regjeringen foreta oppmykninger i forskriftene til lov om motorferdsel i utmark som gjør det mulig for kommunene å gi dispensasjoner for bruk av elmotor med begrenset effekt på vann under 2 kvadratkilometer. Dispensasjon bør bare kunne gis etter at kommunene har vurdert om det er forsvarlig ut fra hensynet til vannet som levested for viltarter og fugler, herunder særskilt legge vekt på hensynet til hekkeområder.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Dok 8:77 S (2017–2018), jf. Innst. 325 S (2017–2018). Det er teke sikte på at endringar i regelverket blir sende på høyring innan utgangen av 2018.

Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget.

Planlagte endringar i vassforvaltninga/vassforskrifta blir stilt i ro

Vedtak nr. 933, 13. juni 2018

«Stortinget ber regjeringen om å stille sine planlagte endringer i vannforvaltningen/ vannforskriften i bero slik at dette kan sees i sammenheng med samlet sak om oppgaver til de nye fylkeskommunene.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Prop. 88 S (2017–2018), jf. Innst. 393 S (2017–2018).

Regjeringa har vedteke ikkje å gjere endringar i organiseringa av vassforvaltningsarbeidet etter vassforskrifta no. Saka blir nærare omtalt i melding til Stortinget om regionreforma/oppfølging av Hagen-utvalets forslag.

Stortingssesjon (2016–2017)

Omsetningskrav for bruk av berekraftig drivstoff i skipsfart

Vedtak nr. 19, 18. oktober 2016

«Stortinget ber regjeringen foreslå et omsetningskrav for bruk av bærekraftig biodrivstoff i drivstoffet for skipsfarten.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er representantforslag frå stortingsrepresentantane Pål Farstad, Abid Q. Raja, Iselin Nybø, Terje Breivik og Sveinung Rotevatn, jf. Dok. 8:71 S (2015–16) og Innst. 22 S (2015–2016) frå energi- og miljøkomiteen.

Klima- og miljødepartementet har gitt Miljødirektoratet og Sjøfartsdirektoratet i oppdrag å greie ut høve til og konsekvensar av innføring av eit omsetningskrav for berekraftig biodrivstoff i skipsfart. Direktoratata vil i første omgang utarbeide eit teknisk kunnskapsgrunnlag der tekniske, økonomiske, juridiske, strukturelle og klimamessige konsekvensar av eit eventuelt omsetningskrav blir vurderte. Kunnskapsgrunnlaget er venta ferdigstilt i løpet av hausten 2018. Regjeringa vil seinare vurdere å be direktorata utarbeide eit høyringsnotat og utkast til forskrift om omsetningskrav for biodrivstoff i skipsfart. Regjeringa vil på eigna måte komme tilbake til Stortinget.

Verkemiddel for utvikling av fleire låg- og nullutsleppsløysingar for skip

Vedtak nr. 21, 18. oktober 2016

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget på egnet måte med virkemidler som kan stimulere til å øke ordremengden og bidra til utvikling av flere lav- og nullutslippsløsninger for skip, og om hvordan dette vil bidra til å nå målsettingen for 2030 om å redusere klimagassutslippene med minst 40 pst.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er representantforslag frå stortingsrepresentantane Pål Farstad, Abid Q. Raja, Iselin Nybø, Terje Breivik og Sveinung Rotevatn, jf. Dok. 8:71 S (2015–16) og Innst. 22 S (2015–2016).

Oppfølginga er tidlegare omtalt i Prop. 1 S (2017–2018) for Klima- og miljødepartementet. Oppfølginga av vedtaket må vidare sjåast i samanheng med oppfølginga av oppmodingsvedtak nr. 57, 1. desember 2015, og oppmodingsvedtak nr. 664, 3. mai 2018. Miljøvennleg skipsfart er eit prioritert innsatsområde i regjeringas klimapolitikk. Ulike støtteordningar og bruk av miljøkrav i offentlige anskaffelser har bidratt til auka ordremengde og utvikling av fleire låg- og nullutsleppsløysingar i ferjesektoren. Arbeidet med verkemiddel for utvikling av låg- og nullutsleppsløysingar for skip må sjåast i samanheng med arbeidet med å oppfylle Noregs utsleppsforplikting i 2030 under Parisavtala. Regjeringa vil utvikle vidare arbeidet

med grønn skipsfart til å omfatte nullutslipps- og hybridkonsepter innanfor ulike fartøyskategoriar innan 2030, og mellom anna følgje opp med ein eigen handlingsplan for grønn skipsfart. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Handlingsplan med sikte på å styrkje det samla friluftslivsarbeidet og friluftslivet si rolle i folkehelsearbeidet

Vedtak nr. 24, 20. oktober 2016

«Stortinget ber regjeringen legge fram en handlingsplan med sikte på å styrke det samlede friluftslivsarbeidet og friluftslivets rolle i folkehelsearbeidet. Det forutsettes at arbeidet med handlingsplanen skjer i nært samarbeid med de sentrale friluftslivsorganisasjonene.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 18 (2015–2016), jf. Innst. 26 S (2016–2017) om *Friluftsliv – Natur som kilde til helse og livskvalitet*.

Regjeringa la fram handlingsplanen 24. juli 2018. Planen er utarbeidd i nært samarbeid med friluftslivsorganisasjonane. Handlingsplanen konkretiserer oppfølging av tiltakspunkta og føringane i stortingsmeldinga om friluftsliv frå 2016. Planen inneheld òg ei rekkje nye tiltak for å styrkje friluftslivsarbeidet. Regjeringa ser på oppmødingsvedtaket som følgd opp.

Utviding av skjergardstenesta der det er lokale initiativ

Vedtak nr. 26, 20. oktober 2016

«Stortinget ber regjeringen arbeide for en utvidelse av Skjergårdstjenesten der det er lokale initiativ og en forpliktende lokal medfinansiering.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 18 (2015–2016), jf. Innst. 26 S (2016–2017) om *Friluftsliv – Natur som kilde til helse og livskvalitet*.

Sommaren 2018 vart det etablert ei ny eining av Skjergardstenesta i Møre og Romsdal. Det blir òg vurdert behov for Skjergardsteneste i andre område. Miljødirektoratet følgjer desse prosessane. Det er blant anna viktig at Stortingets føring om ei forpliktande lokal medfinansiering er på plass før ei overføring av statlege midlar kan skje. Regjeringa ser på oppmødingsvedtaket som følgd opp.

Opptrappingsplan for biodrivstoff til vegtrafikk

Vedtak nr. 108, punkt 5, 5. desember 2016

«Stortinget ber regjeringen trappe opp omsetningskravet for biodrivstoff til vegtrafikk og delkravet om avansert biodrivstoff i årene 2017–2020. Delkravet om avansert biodrivstoff settes til 2,5 pst. fra 1. oktober 2017, 3,5 pst. i 2018, 4,5 pst. i 2019 og 8 pst. i 2020. Det generelle omsetningskravet trappes opp i takt med dette til 20 pst. Opptrappingsplanen forskriftsfestes.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er Meld. St. 1 (2016–2017), Prop. 1 S (2016–2017) og Prop. 1 S Tillegg 1–5 (2016–2017) og Innst. 2 S (2015–2016) om nasjonalbudsjettet 2016 og forslaget til statsbudsjett for 2016. Vedtaket vart fatta som følgje av laust forslag nr. 100 fremja frå salen.

Regjeringa opplyste i Prop. 1 S (2017–2018) for Klima- og miljødepartementet, s. 144, at vedtaket var følgd opp for den delen som gjeld 1. oktober 2017 og 1. januar 2018. Komiteen hadde i Innst. 9 S (2017–2018) ikkje kommentert dette. Regjeringa har følgd opp den delen av vedtaket som gjeld 1. januar 2019 og 1. januar 2020 gjennom å sende dei naudsynte forskriftsendringane på høyring sommaren 2017 og å fastsetje nivåa på omsetningskravet i forskrift mai 2018. Regjeringa ser på oppmødingsvedtaket som følgd opp.

CO₂-nøytralt syntetisk drivstoff

Vedtak nr. 108, punkt 7, 5. desember 2016

«Stortinget ber regjeringen utrede klimapotensialet ved CO₂-nøytralt syntetisk drivstoff og vurdere om det er hensiktsmessig med endringer som kan være nødvendig for å sikre teknologinøytral markeds- og virkemiddelbehandling for CO₂-nøytralt syntetisk drivstoff og andre klimavennlige alternativer.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er Meld. St. 1 (2016–2017), Prop. 1 S (2016–2017) og Prop. 1 S Tillegg 1–5 (2016–2017) og Innst. 2 S (2015–2016) om nasjonalbudsjettet 2016 og forslaget til statsbudsjett for 2016.

Regjeringa har følgd opp vedtaket gjennom å gi Miljødirektoratet i oppdrag å utgreie klimapotensialet ved CO₂-nøytralt syntetisk drivstoff og vurdere om det er føremålstenleg med endringar som kan vere naudsynte for å sikre teknologinøytral marknads- og verkemiddelhandtering for CO₂-nøytralt syntetisk drivstoff og andre klima-

vennlege alternativ gjennom tildelingsbrevet for 2017. Det er føremålstenleg å ta omsyn til den vidare regelverksutforminga i EU på dette området. Utgreiinga er venta ferdigstilt i løpet av hausten 2018. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

E10 som ny bransjestandard for bensin

Vedtak nr. 108, punkt 8, 5. desember 2016

«Stortinget ber regjeringa i løpet av 2018 innføre E10 som en bransjestandard for bensin. Regjeringa bes komme tilbake i statsbudsjettet for 2018 med en konkret plan for arbeidet.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er Meld. St. 1 (2016–2017), Prop. 1 S (2016–2017) og Prop. 1 S Tillegg 1–5 (2016–2017) og Innst. 2 S (2015–2016) om nasjonalbudsjettet 2016 og forslaget til statsbudsjett for 2016.

Regjeringa har følgd opp vedtaket gjennom å presentere ein konkret plan for korleis den ser for seg å innføre E10 som ny bransjestandard for bensin i Prop. 1 S (2017–2018) s. 145–146. Komiteen har i Innst. 9 S (2017–2018) ikkje kommentert dette. Regjeringa har gitt Miljødirektoratet i oppdrag å utforme konsekvensvurdering og utkast til endringsforskrift for å følgje opp vedtaket gjennom tildelingsbrevet for 2017. Regjeringa tek sikte på å sende dei naudsynte forskriftsendringane på høyring i løpet av 2018.

Ordning for å sikre at importerte bilar er omfatta av dei lovpålagte returordningane

Vedtak nr. 309, 17. desember 2016

«Stortinget ber regjeringa utrede en ordning for å sikre at alle som importerer biler til landet, omfattes av de lovpålagte returordningene og bidrar til finansieringen av disse.»

Dokumenta som ligg til grunn er Prop. 1 LS (2016–2017) og Prop. 1 S (2016–2017) og Innst. 3 S (2016–2017) om skatter, avgifter og toll 2017.

Departementet arbeider med dette. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Gratis levering av marint avfall

Vedtak nr. 529, 28. mars 2017

«Stortinget ber regjeringa særskilt belyse hvordan gratis levering av marint avfall bør organiseres, og komme tilbake til dette på egnet måte.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av innstilling frå energi- og miljøkomiteen Innst. 213 S (2016–2017), jf. Dok. 8:31 S (2016–2017), innstillinga si tilråding romartal I.

I strategien mot marin plastforsøpling og spreiding av mikroplast i Meld. St. 45 (2016–2017) *Avfall som ressurs – avfallspolitikk og sirkulær økonomi* går det fram at regjeringa vil utgreie ei ordning for å gjere det gratis å levere marint avfall i hamn for fiskarar og andre, basert på erfaringane frå prosjektet «Fishing for litter». Miljødirektoratet har utarbeidd eit forslag til system for innlevering av marint avfall i hamn utan meirkostnad. Den foreslåtte ordninga skal ivareta målsetjingane og intensjonane til Fishing for Litter. Forslaget er no til vurdering i departementet. Vi viser til at regjeringa har lagt opp til samme prosess som for oppmodningsvedtak nr. 499 av 12. april 2018 og ser det som følgd opp.

Endring av forureiningslova, gebyr for forsøpling

Vedtak nr. 530, 28. mars 2017

«Stortinget ber regjeringa fremme en sak om endring av forurensningsloven, slik at kommunene får hjemmel til å ilegge overtredelsesgebyrer i forsøplingsaker.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Dok. 8:31 S (2016–2017), jf. Innst. 213 S (2016–2017), innstillinga si tilråding romartal III.

Regjeringa vil gi kommunar høve til å pålegge mellom anna overtredelsesgebyr. Lovforslaget har vært på høyring og departementet arbeider med saka. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Fagleg gjennomgang av den norske delbestanden av ulv

Vedtak nr. 591, 25. april 2017

«Stortinget ber regjeringa foreta en faglig gjennomgang av den norske delbestanden av ulv.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Prop. 63 L (2016–2017), jf. Innst. 257 S (2016–2017), jf. *Endringer i naturmangfoldloven (felling av ulv m.m.)*, jf. innstillinga romartal III.

Miljødirektoratet vil i løpet av 2019 gjere ein fagleg gjennomgang. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Plan for vedlikehaldsetterslepet på kulturminne

Vedtak nr. 722, 30. mai 2017

«Stortinget ber regjeringen utrede og legge frem en plan for Stortinget for hvordan vedlikeholdsetterslepet på kulturminner i Norge kan tas igjen.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Meld. St. 19 (2016–2017), Innst. 324 S (2016–2017), *Opplev Norge – unikt og eventyrlig*.

Plan for å løyse vedlikehaldsetterslepet på kulturminne blir presentert i ei eiga melding til Stortinget. Regjeringa tek sikte på å leggje fram meldinga våren 2020. Forslag til nye nasjonale mål blir lagt fram som ein del av meldinga.

Teknisk berekningsutval på klimafeltet

Vedtak nr. 748, 2. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen opprette et teknisk beregningsutvalg på klimafeltet. Arbeidet i det tekniske beregningsutvalget skal ledes av Miljødirektoratet.»

Dokumenta som ligger til grunn for vedtaket er Prop. 77 L (2016–2017) og Innst. 329 S (2016–2017) *om Lov om klimamål (klimalova)*.

Utvalet vart oppretta 15. juni 2018 og har starta arbeidet sitt. Utvalet skal gje råd om metode for å berekne klimaeffekt av budsjett og for tiltaks- og verkemiddelanalyse. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Berekraftskrav for alt biodrivstoff

Vedtak nr. 749, 2. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen raskest mulig gjennomføre prosess med ESA for å avklare om det er rom for Norge til å gjøre gjeldende EUs bærekraftskrav for alt biodrivstoff som omsettes i Norge, eventuelt endringer som kan gjøres fra Norges side med sikte på å gjøre EUs bærekraftskrav gjeldende for alt biodrivstoff som omsettes i Norge så raskt som mulig.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er representantforslag frå stortingsrepresentantane Heikki Eidsvoll Holmås, Karin Andersen og Torgeir Knag Fylkesnes, jf. Dok. 8:69 S (2016–2017) og Innst. 133 S (2016–2017).

Regjeringa har teke kontakt med ESA, og vurderer i lys av ESA si tilbakemelding at norske myndigheiter ikkje kan gjere EU sine berekraftskrav gjeldande for alt biodrivstoff som blir omsett i Noreg. Regjeringa si oppfølging av dette oppmodingsvedtaket er omtalt i KLDs Prop. 1 S (2018–2019) del II Programkategori 12.20. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Bransjeavtale eller liknande, om at alt sal av biodrivstoff skal vere palmeoljefritt

Vedtak nr. 750, 2. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen undersøke om de nylige løfter fra bensinbransjen og positive uttalelser fra de største bensinstasjonskjedene kan videreutvikles til en bransjeavtale eller liknende, om at alt salg av biodrivstoff skal være palmeoljefritt og ha høyere klimaeffekt enn EUs minstekrav.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er representantforslag frå stortingsrepresentantane Heikki Eidsvoll Holmås, Karin Andersen og Torgeir Knag Fylkesnes, jf. Dok. 8:69 S (2016–2017) og Innst. 133 S (2016–2017).

Regjeringa meiner at det på grunn av våre internasjonale forpliktelsar gjennom EØS og WTO-avtalene ikkje er rom for at norske myndigheiter tek initiativ til ei slik bransjeavtale. Regjeringa har følgt opp oppmodingsvedtaket gjennom møter med drivstoffbransjen. Regjeringa si oppfølging av dette oppmodingsvedtaket er omtalt i KLDs Prop. 1 S (2018–2019) del II Programkategori 12.20. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Verkemiddel for å fremje bruk av avansert berekraftig biodrivstoff

Vedtak nr. 751, 2. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen vurdere handlingsrommet for ulike virkemidler, herunder avgifter og regelverk, for å fremme bruk av avansert bærekraftig biodrivstoff, og komme tilbake til Stortinget i egnet form.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er representantforslag frå stortingsrepresentantane Heikki Eidsvoll Holmås, Karin Andersen og Torgeir Knag Fylkesnes, jf. Dok. 8:69 S (2016–2017) og Innst. 133 S (2016–2017).

Regjeringa viser til at det pågår eit arbeid for å kartlegge tilgangen på avansert biodrivstoff, med siktemål om å auke delkravet til slikt biodrivstoff i framtida. Regjeringa vil fram mot 2020-budsjettet arbeide vidare med spørsmålet om å innføre vegbruksavgift på biodrivstoff utanfor omsetningskravet jf. oppmodingsvedtak 1104 som er fordelt til Finansministeren. Regjeringa si oppfølging av dette oppmodingsvedtaket er omtalt i KLDs Prop. 1 S (2018–2019) del II Programkategori 12.20. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Forbod mot palmeolje i offentlege kjøp

Vedtak nr. 753, 2. juni 2017

«Stortinget ber regjeringa gjennom forskrift til lov om offentlege anskaffelser stille krav om at det ikke skal benyttes biodrivstoffbasert på palmeolje eller biprodukter av palmeolje. Forskriftsendringen skal tre i kraft så snart som mulig.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er representantforslag frå stortingsrepresentantane Heikki Eidsvoll Holmås, Karin Andersen og Torgeir Knag Fylkesnes, jf. Dok. 8:69 S (2016–2017) og Innst. 133 S (2016–2017).

Regjeringa vil følgje opp vedtaket gjennom å styrke Direktoratet for forvaltning og IKT si rettleiing opp mot oppdragsgivarar som ønskjer å unngå palmeolje i det enkelte kjøp. Regjeringa si oppfølging av vedtaket er omtalt i KLDs Prop. 1 S (2018–2019) del II Programkategori 12.20. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Leggje fram heilskapleg nasjonal plan for marine verneområde

Vedtak nr. 907, 14. juni 2017

«Stortinget ber regjeringa om å følge opp arbeidet med en helhetlig nasjonal plan for marine verneområder og prioritere områdene som er definert som særlig verdifulle og sårbare (SVO) i dette arbeidet. Stortinget ber regjeringa legge fram en egen sak om dette senest i 2020.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Meld. St. 35 (2016–2017), jf. Innst. 455 S (2016–2017),

om oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet, innstillinga si tilråding romartal I.

Klima- og miljødepartementet har sett i gang arbeidet med å utarbeide ein plan for det vidare arbeidet med marint vern. Sjå òg omtale av oppfølging av Stortingets vedtak nr. 668, 23. mai 2016. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Ikkje iverksetje petroleumsverksemd i Froan/Sula-revet og Iverryggen

Vedtak nr. 908, 14. juni 2017

«Stortinget ber regjeringa ikke iverksette petroleumsvirksomhet, inkludert leting og seismikk-skyting i Froan/Sularevet og Iverryggen, frem til en helhetlig marin verneplan for alle norske havområder er lagt frem for Stortinget.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Meld. St. 35 (2016–2017), jf. Innst. 455 S (2016–2017), om oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet, innstillinga si tilråding romartal III.

Regjeringa følgjer opp oppmodingsvedtaket, og vil ikkje setje i verk petroleumsverksemd, inkludert leting og seismikk-skyting i Froan/Sula-revet og Iverryggen, fram til ein heilskapleg marin verneplan for alle dei norske havområda er lagt fram for Stortinget.

Leggje fram fagleg oppdatert avgrensing av heile iskantsona inkludert «Vesterisen»

Vedtak nr. 909, 14. juni 2017

«Stortinget ber regjeringa i forbindelse med revideringen av forvaltningsplanen for Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten legge frem en faglig oppdatert avgrensing av hele iskantsonen inkludert «Vesterisen», basert på best tilgjengelig vitenskapelig kunnskap. I påvente av dette videreføres definisjonen av dette området og rammene for aktivitet som ble fastsatt i den i dag gjeldende forvaltningsplan for Norskehavet (St.meld. nr. 37 (2008–2009)).»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Meld. St. 35 (2016–2017), jf. Innst. 455 S (2016–2017), om oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet, innstillinga si tilråding romartal IV.

Neste oppdatering av iskanten som eit særskilt verdifullt og sårbart område vil skje i samband med revideringa av forvaltningsplanen for Barentshavet–Lofoten i 2020. Som ein del av det faglege

grunnlaget for denne revideringa vil det også bli gjort ein gjennomgang av definisjonen som ligg til grunn for berekninga av iskanten. Oppmodingsvedtaket vil bli følgt opp ved at arbeidet omfattar heile iskantsona inkludert Vesterisen.

Eventuell ny definisjon av iskanten i revidering av forvaltningsplan for Barentshavet-Lofoten

Vedtak nr. 910, 14. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen legge til grunn at en eventuell ny definisjon av iskanten skal skje med utgangspunkt i en helhetlig revidering av forvaltningsplanen for Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Meld. St. 35 (2016–2017), jf. Innst. 455 S (2016–2017), om oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet, innstillinga si tilråding romartal V.

Neste oppdatering av iskanten som eit særskilt verdifullt og sårbart område vil skje i samband med revideringa av forvaltningsplanen for Barentshavet-Lofoten i 2020. Som ein del av det faglege grunnlaget for denne revideringa vil det også bli gjort ein gjennomgang av definisjonen som ligg til grunn for berekninga av iskanten.

Forslag til tiltak og verkemiddel for overvassproblematikk

Vedtak nr. 914, 14. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå anbefalingene fra overvannsutvalget (NOU 2015:16), og komme tilbake til Stortinget på egnet måte med forslag til tiltak og virkemidler for overvassproblematikk, inkludert en vurdering av en egen sektorlov for vann- og avløp.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Dok. 8:78 S (2016–2017), jf. Innst. 436 S (2016–2017), jf. innstillinga si tilråding romartal I.

Regjeringa arbeider med å gjennomgå tilrådingane frå overvassutvalet (NOU 2015:16). Det er føreslått ein pakke av verkemiddel som må sjåast i samband og som til saman vil medverke til å oppnå måla om å forebyggje skade på busetnad, infrastruktur, helse og miljø. Lovendringane utgreiast med sikte på framlegg for Stortinget innan våren 2020.

Tilrettelegging for mottak av husdyrgjødsel

Vedtak nr. 961, 16. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen om at det ved bygging av industrielle anlegg for produksjon av biogass basert på matavfall også legges til rette for mottak av husdyrgjødsel.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er Prop. 141 S (2016–2017) og Innst. 445 S (2016–2017) om endringer i statsbudsjettet 2017 under Landbruks- og matdepartementet (Jordbruksoppgjøret 2017 m.m.).

Oppfølginga er omtalt i Prop. 1 S (2017–2018) for Klima- og miljødepartementet, s. 151 og Meld. St. 7 (2017–2018). Miljødirektoratet har i tråd med tildelingsbrevet for 2017 greidd ut tiltak og eventuelt nye verkemiddel for biogass og biogjødsel. Vedtaket må vurderast i samband med vedtak nr. 483, 12. april 2018. Komiteen har i Innst. 9 S (2017–2018) og Innst. 275 S (2017–2018) ikkje kommentert departementets oppfølging av vedtak nr. 961, 16. juni 2017. Klima- og miljødepartementet vil i samråd med aktuelle departement vurdere korleis vedtaka best kan følgjast opp, og vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte om dette venteleg i samband med statsbudsjettet for 2020.

Fossilfrie anleggsprosjekt

Vedtak nr. 1105, 21. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen utrede hvordan fossilfrie anleggsprosjekter eventuelt kan gjennomføres og hva konsekvensen av dette vil være.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er Meld. St. 2 (2016–2017), og Innst. 401 S (2016–2017) om revidert nasjonalbudsjett 2017.

Vedtaket er sett i samband med oppmodingsvedtak 108 nr. 16 om å utarbeide ein handlingsplan for fossilfrie byggjeplassar/anleggs plassar innan transportsektoren, som er under behandling i Samferdselsdepartementet. Vedtaket er òg sett i samband med oppfølginga av regjeringa vil-punkt i Meld. St. 41 (2016–2017) Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid om å utgreie høvet til å redusere bruken av mineralolje til oppvarming og bygningstørke ved byggje- og anleggs plassar. Oppfølging av vedtaket er omtalt i Prop. 1 S (2017–2018) for Klima- og miljødepartementet, s. 151. Der går det fram at regjeringa er i gang med å greie ut

høvet til reduksjon av bruk av mineralolje til oppvarming og bygningstørke ved bygge- og anleggsplassar. Miljødirektoratet har på oppdrag frå Klima- og miljødepartementet nå greidd ut bruken av mineralolje til oppvarming og byggtørk på bygge- og anleggsplasser. Dette arbeidet skal sjåast i samanheng med oppmodingsvedtak nr. 108, punkt 16 (2016–2017), og oppmodingsvedtak 1105 av 21. juni 2017, om å greie fossilfrie anleggsprosjekt. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte når arbeidet er ferdig.

Stortingssesjon (2015–2016)

Tiltak for auka bruk av låg- og nullutsleppsteknologi i nærskipsfarten

Vedtak nr. 57, 1. desember 2015

«Stortinget ber regjeringa legge fram forslag til tiltak for økt bruk av lav- og nullutslippsteknologi i nærskipsfarten, og komme tilbake til Stortinget med dette.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Dok. 8:126 S (2014–2015), jf. Innst. 78 S (2015–2016), innstillinga si tilråding romartal VI.

Oppfølginga er tidlegare omtalt i Prop. 1 S (2017–2018) for Klima- og miljødepartementet. Oppfølginga av vedtaket må vidare sjåast i samanheng med oppfølginga av oppmodingsvedtak nr. 21, 18. oktober 2016, og oppmodingsvedtak nr. 664, 3. mai 2018. Miljøvennleg skipsfart er eit prioritert innsatsområde i regjeringas klimapolitikk. For å stimulere til auka bruk av låg- og nullutsleppsløysingar i skipsfartens bygging av nye, grøne skip har regjeringa etablert støtteordningar for utvikling av låg- og nullutsleppsløysingar i innanriks skipsfart og kondemnering av gamle, forurenande skip, jf. omtale i Prop. 1 S (2016–2017) og Meld. St. 17 (2016–2017) *Anmodnings- og utredningsvedtak i stortingssesjonen 2015–2016*.

Arbeidet med verkemiddel for utvikling av låg- og nullutsleppsløysingar for skip må vidare sjåast i samanheng med arbeidet med å oppfylle Noregs utsleppsforplikting i 2030 under Parisavtala. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Legge fram plan for marine verneområde

Vedtak nr. 668, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringa utarbeide en plan for marine verneområder og komme tilbake til Stortinget med en sak om dette.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Meld. St. 14 (2015–2016), jf. Innst. 294 S (2015–2016) om *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfald*, jf. innstillinga romartal II.

Regjeringas oppfølging av Stortingets vedtak er omtalt i Meld. St. 35 (2016–2017) Oppdatering av forvaltingsplanen for Norskehavet, side 82:

«Det er satt i gang arbeid med en plan for det videre arbeidet med marine verneområder. Det vil som del av planen for det videre arbeidet med marine verneområder gjennomføres en evaluering av status for arbeidet med vern og beskyttelse av marine områder, og identifisering av videre behov for vern og beskyttelse med bakgrunn i nasjonale og internasjonale mål. Dette vil inngå i grunnlaget for det videre arbeidet med marint vern i territorialfarvannet og bevaring av marine områder utenfor territorialgrensen. Det vil i forvaltningen av havområdene løpende vurderes på grunnlag av tilgjengelig kunnskap om det er behov for nye tiltak for å bevare marine naturverdier.»

Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Klargjering av kva som er god tilstand og kva areal som er å rekne som forringa økosystem

Vedtak nr. 669, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringa klargjøre hva som er god tilstand og hvilke arealer som er å regne som forringede økosystemer, og trappe opp arbeidet med å bedre tilstanden i økosystemene, med sikte på at 15 pst. av de forringede økosystemene skal være restaurert innen 2025.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Meld. St. 14 (2015–2016), jf. Innst. 294 S (2015–2016), om *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfald*, innstillingas romartal III.

Klima- og miljødepartementet oppretta i 2016 *Ekspertrådet for økologisk tilstand*. Rådet er no ferdig med sitt arbeid og har utarbeidd forslag til

naturvitskapelege indikatorar og kriterium for kva som er god tilstand i norske økosystem. Klima- og miljødepartementet gjennomfører no naudsynt vidareutvikling og utprøving av fagsystemet slik at det kan bli klart til bruk i forvaltninga frå og med 2020.

Vurdering av om mål om restaurering er nådd må basere seg på ei avklaring av kva som er rekna som forringa økosystem, og kven som er eigna for eventuell restaurering. Spørsmålet om kva som er sett på som forringa økosystem, og omfanget av dette, vil bli sett i samheng med arbeidet med å klargjere kva som er god tilstand i økosystema fram mot 2020. Klima- og miljødepartementet vil på dette grunnlaget prioritere aktuelle restaureringstiltak med sikte at 15 pst. av dei forringa økosystema er restaurerte innan 2025. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Kvalitetsnormer for økosystem som del av utviklinga av nye forvaltningsmål

Vedtak nr. 670, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringen vurdere kvalitetsnormer for økosystemer som en del av utviklingen av nye forvaltningsmål.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Meld. St. 14 (2015–2016), jf. Innst. 294 S (2015–2016), om *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfald*, jf. innstillingas romartal IV.

Med utgangspunkt i *Ekspertrådet for økologisk tilstand* sitt forslag til klargjering av kva som er *god økologisk tilstand*, skal det fastsetjast forvaltningsmål for økosystema. Forvaltningsmåla vil vere baserte på det faglege ekspertgrunnlaget nemnt over, på forvaltingsvise vurderingar og avvegingar og samfunnsøkonomiske vurderingar. Som del av dette arbeidet vil Klima- og miljødepartementet vurdere om, og eventuelt på kva måte, forvaltningsmåla bør fastsetjast som kvalitetsnormer etter naturmangfaldlova §13. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Vedtak i sakene om nasjonalparkane Jomfruland, Raet og vurdere vernevedtaket knytt til Lofotodden

Vedtak nr. 671, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringen så raskt som mulig fatte vedtak i sakene om nasjonalparkene Jomfruland, Raet, vurdere vernevedtaket knyttet til Lofotodden og varsle Stortinget om dette på egnet måte.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Meld. St. 14 (2015–2016), jf. Innst. 294 S (2015–2016), om *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfald*, innstillingas romartal V.

Verneforslag for Jomfruland og Raet blei vedtekne i statsråd i desember 2016, og verneforslag for Lofotodden blei vedteke i statsråd i juni 2018. Regjeringa ser på vedtaket som følgt opp.

Revidere dei heilskapelege og økosystembaserte forvaltningsplanane for havområda våre

Vedtak nr. 672, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringen revidere de helhetlige og økosystembaserte forvaltningsplanene for våre havområder minimum hvert tolvte år, og oppdatere dem hvert fjerde år.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Meld. St. 14 (2015–2016), jf. Innst. 294 S (2015–2016), om *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfald*, innstillingas romartal VII.

Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp, jf. Meld. St. 35 (2016–2017) *Oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet*, side 94, der det går fram at:

«Regjeringen vil: – Legge frem revideringer av de helhetlige og økosystembaserte forvaltningsplanene for havområdene minimum hvert tolvte år, og oppdatere dem hvert fjerde år.»

Handlingsplan for å betre situasjonen for sjøfuglar

Vedtak nr. 674, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringen utarbeide en handlingsplan for å bedre situasjonen for sjøfugler. I handlingsplanen må det gjøres en vurdering av hvilke øvrige sjøfugler som bør få status som prioritert art.»

Vedtaket vart fatta ved Stortinget si behandling av Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfald*, jf. Innst. 294 S (2015–2016), innstillingas romartal IX.

Miljødirektoratet har fått i oppdrag å utarbeide ein handlingsplan for sjøfugl, der ulike verkemiddel og tiltak skal vurderast, inkludert bruken av status som prioritert art. Handlingsplanen skal etter planen bli ferdigstilt i løpet av 2019. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Vidareutvikling av dagens ordning med utvalgte kulturlandskap

Vedtak nr. 676, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringen videreutvikle dagens ordning med utvalgte kulturlandskap med sikte på å øke antall områder frem mot 2020.»

Vedtaket vart fatta ved Stortinget si behandling av Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfald*, jf. Innst. 294 S (2015–2016), jf. innstillinga romartal XII.

Regjeringa sitt mål er å ta vare på inntil 46 område som utvalgte kulturlandskap i jordbruket fram mot 2020. Finansiering av ordninga som i 2018 totalt var på 29,8 mill. kroner er eit spleiselag mellom miljø- og landbrukssektoren. I 2019 blir det løyvd ytterlegare 3 mill. kroner til utvalgte kulturlandskap over jordbruksavtala. Regjeringa har per i dag peikt ut 41 område der det blir sett i verk skjøtsels- og istandsetjingstiltak. Regjeringa ser på vedtaket som følgt opp.

Kvalitetsnorm for villrein

Vedtak nr. 677, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringen utarbeide en kvalitetsnorm for villrein, og vurdere kvalitetsnorm for flere utvalgte arter.»

Vedtaket vart fatta ved Stortinget si behandling av Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfald*, jf. Innst. 294 S (2015–2016), jf. innstillinga romartal XIII.

Miljødirektoratet har levert eit faggrunnlag og forslag til miljøkvalitetsnorm for villrein som etter planen skal sendast på høyring hausten 2018. Klima- og miljødepartementet tek sikte på å ha ein miljøkvalitetsnorm på plass i løpet av 2019.

Miljødirektoratet har levert ei fagleg vurdering av høvet til å kunne utvikle miljøkvalitetsnormer for fleire haustbare småviltarter – lirype, fjellrype, hare, bever og skogshøns. Klima- og miljødepartementet vurderer framleis om det bør utviklast miljøkvalitetsnormer for nokre av desse artene. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Styrking av arbeidet med økologisk grunnkart for Noreg

Vedtak nr. 678, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringen styrke arbeidet med et økologisk grunnkart for Norge med naturtyper, arter og landskapstyper.»

Vedtaket vart fatta ved Stortinget si behandling av Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfald*, jf. Innst. 294 S (2015–2016,) jf. innstillinga romartal XIV.

Klima- og miljødepartementet vil i 2019 føre vidare og styrkje arbeidet med det økologiske grunnkartet. Klima- og miljødepartementet har bedt Miljødirektoratet om å leie og koordinere arbeidet som skjer i nært samarbeid med Artsdatabanken. Det er òg oppretta ei direktoratsgruppe for å sikre god sektorsamordning. Regjeringa vil orientere om status i arbeidet i dei årlege budsjettproposisjonane.

Oppdatering av svartelista over framande skadelege organismar og raudlistene over truga arter og naturtypar

Vedtak nr. 679, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringen sørge for at svartelisten over fremmede skadelige organismer og raudlistene over truede arter og naturtyper oppdateres fortløpende slik at alle artsgrupper og naturtyper gjennomgås hvert femte år.»

Vedtaket vart fatta ved Stortinget si behandling av Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfald*, jf. Innst. 294 S (2015–2016), jf. innstillinga romartal XVI.

Artsdatabanken har ansvaret for å fastsetje raudlistestatus for norske arter og naturtypar, publisere *Nasjonale raudlister for arter og naturtypar* og oppdatere desse, og å vurdere økologisk risiko knytt til arter som ikkje høyrer naturleg heime i Noreg (framande arter) og å føre oversikt over slike arter som er påvist i Noreg. Frå og med 2018 har Artsdatabanken gått bort frå å bruke «Svartelista» om enkelte framande arter. «Fremmedartlista» er det nye namnet som Artsdatabanken vil bruke i sine risikovurderingar. Regjeringa vil i styringsdokument for Artsdatabanken fastsetje at slik oppdatering skal skje jamnleg, og slik at alle artsgrupper og naturtypar blir gjennomgått kvart femte år. Regjeringa ser på vedtaket som følgt opp.

Forbod mot mikroplast i kroppspeieprodukt

Vedtak nr. 681, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringen om fremme forslag med sikte på å forby mikroplast i kroppspeieprodukter.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Dok. 8:44 S (2015–2016), jf. Innst. 282 S (2015–2016), innstilling si tilråding romartal I.

I plaststrategien som EU-kommisjonen la fram i januar 2018 vert det foreslått å regulere bruk av mikroplast i kosmetikk. EU sitt kjemikaliebyrå skal utarbeide eit restriksjonsforslag og norske miljømyndigheiter vil aktivt følgje dette arbeidet. I lys av framdrifta i EU vil Regjeringa vurdere om det er naudsynt med eit særskilt forbod i Noreg. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Stimulere til auka bruk av trekol i prosessindustrien

Vedtak nr. 687, 23. mai 2016

«Stortinget ber regjeringen stimulere til økt bruk av trekull i ferrolegeringsindustrien gjennom risikoavlastning og støtte til industriskala demonstrasjonsanlegg og fullskala pilotprosjekt for norsk produksjon av trekull.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Dokument 8:50 S (2015–2016), jf. Innst. 275 S (2015–2016).

Komiteen hadde følgende merknad i forbindelse med behandlingen av Olje- og energidepartementets Prop. 1 S (2017–2018), jf. Innst. 9 S (2017–2018). *«Anmodningsvedtaket anses av regjeringen som fulgt opp. Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne, viser til at regjeringen mener vedtaket er fulgt opp i forbindelse med inngåelse av ny styringsavtale med Enova. Flertallet vil minne om at selv om Enova har mulighet til å støtte økt bruk av trekull i ferrolegeringsindustrien, så er ikke Enova pålagt av regjeringen å stimulere til dette. Flertallet anser ikke anmodningsvedtaket som oppfylt.»*

Vedtaket er fulgt opp gjennom styringsavtala mellom departementet og Enova for perioden 2017 til 2020. Etter at den nye avtala trådde i kraft 1. januar 2017 har Enova lansert nye program som medverkar til utvikling av ny innovativ energi- og klimateknologi. Enova har fire forskjellige program retta mot forskjellige stadium i teknologiut-

viklinga, frå demonstrasjons- og forprosjektfasen til fullskala implementering og marknadsintroduksjon. Programma legg til rette for å støtte innovative teknologiprojekt innanfor alle dei største norske industrigreinene.

Programtilbodet retta mot industrien styrkjer innsatsen som tidlegare har medverka til realisering av Hydros pilot for aluminiumsproduksjon på Karmøy, TiZirs pilot for avansert smelteverksteknologi i Tyssedal, Glencores energieffektive elektrolyseanlegg i Kristiansand, og Arbas demonstrasjonsanlegg for produksjon av biokol i Follum. Regjeringa ser på vedtaket som følgt opp.

Lik jakttid i og utanfor ulvesona

Vedtak nr. 772, 6. juni 2016

«Stortinget ber regjeringen vurdere å tillate lik jakttid i og utenfor ulvesonen.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Meld. St. 21 (2015–2016), jf. Innst. 330 S (2015–2016), jf. *Ulv i norsk natur*, innstillinga romartal V.

Regjeringa har motteke ei fagleg vurdering frå Miljødirektoratet om lik jakttid i og utanfor ulvesona, som regjeringa vil følgje opp. Stortinget vil bli orientert på eigna måte.

Uavhengig utgreiing av det genetiske opphavet til ulvestamma i Noreg

Vedtak nr. 773, 6. juni 2016

«Stortinget ber regjeringen bestille en ny uavhengig utredning av den genetiske opprinnelsen til ulvestammen i Norge.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Meld. St. 21 (2015–2016), jf. Innst. 330 S (2015–2016), jf. *Ulv i norsk natur*, innstillinga romartal VI.

Miljødirektoratet har etter oppdrag frå Klima- og miljødepartementet sett i gang ein gjennomgang av eksisterande studiar og kunnskap og nye, omfattande analysar av DNA-materiale av ulv som er samla inn, med mål om å undersøkje kvar ulven i Skandinavia kjem frå. Miljødirektoratet har også sendt på anbod eit nytt prosjekt i den genetiske utgreiinga av ulvestamma (fase 2), som i hovudsak vil bestå av nye DNA-analysar av ulv. Dette er eit omfattande arbeid som vil ta fleire år. Regjeringa ser på vedtaket som følgt opp.

Noregs forslag til forsterka mål – som utgangspunkt for prosessen for å oppnå Parisavtalas formål

Vedtak nr. 894, 14. juni 2016

«Stortinget ber regjeringen, før dialogen om økte ambisjoner i 2018, komme til Stortinget med en sak om Norges forslag til forsterkede mål – som utgangspunkt for prosessen for å oppnå Parisavtalens formål.»

Vedtaket vart fatta ved Stortinget si behandling av proposisjonen til Stortinget om samtykke til ratifikasjon av Parisavtala (Innst. 407 S (2015–2016), jf. Prop. 115 S (2015–2016), innstillingas romartal I.

I Revidert nasjonalbudsjett 2018 Meld. St. 2 (2017–2018) kom Regjeringen tilbake til Stortinget om dette, se kap 3.6.3.

Regjeringen anser anmodningsvedtaket som utkvittert.

Parisavtala – Noregs endelege nasjonalt fastsette bidrag for perioden 2021–2030

Vedtak nr. 895, 14. juni 2016

«Stortinget ber regjeringen legge frem en sak til Stortinget om Norges endelige nasjonalt fastsatte bidrag for perioden 2021–2030 så raskt som mulig etter at forhandlingene med EU om felles oppfyllelse er avsluttet, og i god tid før fristen for innmelding av slike bidrag i 2020.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Prop. 115 S (2015–2016), jf. Innst. 407 S (2015–2016) om samtykke til ratifikasjon av Parisavtala.

Regjeringa varsla Prop. 1 S (2016–2017) side 55, at ein vil vurdere Noregs endelege nasjonalt fastsette bidrag for perioden 2021–2030, og komme tilbake Stortinget om dette så raskt som mogleg og i god tid før fristen for innmelding av slike bidrag i 2020.

Noreg skal vere klimanøytralt frå og med 2030

Vedtak nr. 897, 14. juni 2016

«Stortinget ber regjeringen legge til grunn at Norge skal sørge for klimareduksjoner tilsvarende norske utslipp fra og med 1. januar 2030, og at klimanøytralitet kan oppnås gjennom EUs kvotemarked, internasjonalt samarbeid om utslippsreduksjoner, kvotehandel og prosjektbasert samarbeid.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandling av Prop. 115 S (2015–2016), jf. Innst. 407 S (2015–2016), om *samtykke til ratifikasjon av Parisavtala*.

I innstilling 407 S til proposisjon 115 S om samtykke til ratifikasjon av Parisavtala fatta Stortinget vedtak om at Noreg skal vere klimanøytral frå og med 2030. Vedtaket legg opp til at dei norske utsleppa frå og med 1. januar 2030 blir motsvarte av reduksjonar i andre land gjennom EUs kvotemarknad, internasjonalt samarbeid om utsleppsreduksjonar, kvotehandel og prosjektbasert samarbeid. For nærmare omtale, sjå Klima- og miljødepartementets Prop. 1 S (2018–2019) del II programkategori 12.20, side 171. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget på eigna måte.

Stortingssesjon 2014–2015

Heilskapleg plan for utfasing av fossil grunnlast i alle statlege bygg

Vedtak nr. 43, 1. desember 2014

«Stortinget ber regjeringen lage en helhetlig plan for utfasing av fossil grunnlast i alle statlige bygg.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandlinga av tilleggsinnstilling frå finanskomiteen (Innst. 2 S Tillegg 1 (2014–2015)), jf. Meld. St. 1 (2014–2015), Prop. 1 S (2014–2015), Prop. 1 S Tillegg 1 (2014–2015), Prop. 1 S Tillegg 2 (2014–2015) og Prop. 1 S Tillegg 3 (2014–2015).

Det følgjer av klimaforliket, jf. Innst. 390 S (2011–2012), at fossil fyringsolje som grunnlast skal fasast ut av alle statlege bygg innan 2018. Det er lagt til grunn at dette skal forståast som at utfasinga skal gjennomførast innan utgangen av 2018. Departementa har rapportert kor mange anlegg med fossil olje som grunnlast det enkelte departement eig og kor mykje olje som vart brukt i desse anlegga i 2016 og 2017, og dertil kor mange anlegg som er planlagt utfasa og kor mykje dette vil redusere bruken av olje. Regjeringa tek sikte på å komme tilbake årleg med ei oppdatert oversikt over status og planar fram til utfasinga er fullført. Se del II programkategori 12.20 for meir detaljert omtale. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Forbod mot oljefyr til grunnlast

Vedtak nr. 387, 3. februar 2015

«Stortinget ber regjeringen legge fram et lovforslag som forbyr bruk av fossil olje til oppvarming

i husholdninger og til grunnlast i øvrige bygg. Regjeringen bes også vurdere å utvide forbudet til også å omfatte topplast.»

Dokumenta som ligg til grunn for vedtaket er Dok. 8:10 S (2014–2015) Innst. 147 S (2014–2015).

Regjeringa fastsette 28. juni 2018 ei forskrift om forbod mot bruk av mineralolje til oppvarming

av bygningar frå 2020, både til grunnlast og spisslast (topplast). Regjeringa har i tillegg vedteke ei tilleggsregulering som inneber at bruk av mineralolje til oppvarming av driftsbygningar i landbruket blir forbode frå 2025 og mellombelse bygningar frå 2020. Regjeringa ser oppmodingsvedtaket som følgt opp.

Del II

Klima- og miljødepartementets budsjett for 2019

7 Omtale av kapittel og post

Programkategori 12.10 Fellesoppgåver, forskning, internasjonalt arbeid m.m.

Hovudinnhald og prioriteringar

Utgiftene under programkategori 12.10 kan først tilbake til alle resultatområda. Kategorien omfattar verksemda til Klima- og miljødepartementet medrekna tilskot som blir behandla i departementet og løyvingar til å hente inn kunnskap og miljødata, under dette kartlegging, overvaking og forskning på klima- og miljøområdet. Delar av løyvingane kan bli stilte til disposisjon for etatane som er underlagt departementet når det er naturleg at etatane utfører oppgåvene.

Internasjonalt arbeid

Omtale av Noregs internasjonale arbeid med klima og miljø finst òg under dei ulike resultatområda og dei andre programkategoriane. Omtalen i dette kapitlet gjeld berre internasjonalt arbeid som går på tvers av resultatområda.

Multilateralt klima- og miljosamarbeid

Mange FN-organ er viktige aktørar i det globale arbeidet med miljø- og klimaspørsmål. Noreg er ein viktig bidragsytar til organisasjonane og programma som har miljø som kjerneoppgåve. Noreg gir dessutan tilleggsmidlar for å styrkje arbeidet med miljø- og klimaspørsmål og har fortløpande dialog med institusjonane om integrering av miljøomsyn i verksemda deira. Noreg vil i 2019 fortsatt leggje vekt på å følgje opp Rio+20-vedtaket om å styrkje FNs miljøprogram. Frå norsk side vil vi ha spesiell merksemd på områda marin forsøpling og mikroplast, og ta aktivt del i å utvikle nye verkemiddel og sterkare globale forpliktingar for å redusere marin forsøpling. Vi vil særleg prioritere å følgje opp vedtaka frå FNs tredje miljøforsamling som fann stad i desember 2017 (UNEA-3). Vi vil òg leggje vekt på arbeidet med ein handlingsplan mot marin plastforsøpling under FNs sjøfartsorganisasjon IMO, og trappe opp engasje-

mentet i den globale partnerskapen mot marin forsøpling (GPML). Arbeidet med marin forsøpling vidareføres også på FNs fjerde miljøforsamling (UNEA-4) som finn stad i mars 2019. Denne miljøforsamlinga har som tema å løfte fram innovative løysningar til miljøutfordringar og sirkulærøkonomi. Eit sterkt FNs miljøprogram vil kunne medverke til kunnskapsbasert miljøpolitikk i alle verdas land og til sterkare samarbeid. Den sjettede globale miljøstatusrapporten GEO-6 vil bli lagt fram på miljøforsamlinga, og er eit viktig bidrag til gjennomføringa av miljødimensjonen i Agenda 2030 og berekraftsmåla. Noreg er òg ein sentral bidragsytar til FNs program for å redusere utslepp gjennom avskoging og skogdegradering i utviklingsland (UN-REDD), og til fleire Verdsbankfond som finansierar investeringar for å redusere utslepp frå skog i utviklingsland, til dømes FEPF Karbonfond og BioCarbon-fondet. Sjå omtale av Klima- og skoginitiativet under programkategori 12.70.

FNs universelle berekraftsmål vart vedtekne i september 2015. Noreg har oppnådd mykje, men er òg utfordra av ein del av måla. Måla skapar forventningar om at både land og internasjonale organisasjonar skal betre integreringa av dei tre dimensjonane av berekraft – økonomiske, sosiale og miljøvise omsyn – på ein rekke samfunnsområde. Måla kan såleis gi drahjelp til det globale grøne skiftet, og fremje heilskapleg tenking over «silotilnærming». Oppgåva med årleg å følgje opp gjennomføringa av berekraftsmåla er lagt til FNs høgnivåforum for berekraftig utvikling (HLPF), og kvart fjerde år skal verdas leiarar få ei særskilt oversikt over framdrifta og område som krev større innsats. I 2019 vil statsleiarane møtast for første gong for ein heilskapleg gjennomgang av alle måla.

Konvensjonen om biologisk mangfald (CBD) omfattar bevaring og berekraftig bruk av det biologiske mangfaldet, og rettferdig fordeling av utbytte frå bruk av genetiske ressursar. I 2020

skal det vedtakast eit nytt globalt rammeverk under partsmøtet i Beijing. Det nye rammeverket vil erstatte dei 20 Aichimåla som vart vedtekne i 2010. Aichimåla er godt integrerte i Agenda 2030 og berekraftsmåla, og det bør sikrast ein tett kopling mellom berekraftsmåla og andre eksisterande mål for biologisk mangfald i utviklinga av nytt strategisk rammeverk.

Noreg vil fram mot 2020 delta aktivt i forhandlingane for å sikre eit ambisiøst og effektivt nytt globalt rammeverk under CBD. Noreg ønsker ei utvikling av konvensjonen innan berekraftig bruk og økosystembaserte tilnærmingar til klimautfordringa, samt større vekt på å integrere omsyn til biologisk mangfald i andre sektorar. Dette er alle sentrale punkt for gjennomføring av FNs berekraftsmål. Regjeringa set av inntil 30 mill. kroner over Utanriksdepartementets budsjett for å følgje opp innsatsen i 2019. Sjå eigen omtale i Utanriksdepartementets budsjettproposisjon.

Den globale miljøfasiliteten (GEF) støttar tiltak som skal medverke til å betre det globale miljøet. GEF er ein finansieringsmekanisme for dei globale miljøkonvensjonane og har særskilt høve til å sjå ulike miljøproblem under eitt. Investeringsbehovet er framleis mange gonger større enn GEF-midlane, og det er derfor viktig å bruke desse midlane til å skape størst mogleg spreings-effekt og inspirere andre aktørar, som til dømes Det grønne klimafondet og aktørar i privat sektor.

I denne globale finansielle arkitekturen vil GEFs rolle blant anna vere å fremje innovative tilnærmingar til miljø på dei viktigaste sektorane og heilskaplege strategiar der ein ser ulike miljøproblem i samanheng. I sjuande programperiode (GEF-7) vil GEF utvikle vidare ei tilnærming med større vekt på breie integrerte program som adresserar drivkreftene bak global miljøforverring.

Påfyllingsforhandlingar i fondet starta opp våren 2017, og blei sluttført i april 2018. På trass av redusert bidrag frå USA fekk ein mobilisert midlar og utvikla programstrategiar som gjer at ein under kommande programperiode i GEF-7 kan auke innsatsen mot marin forsøpling og betre koplingane til eksisterande klima- og skogsatsingar inkl. REDD+. Ein har òg fått på plass betre mekanismar for å sikre resultat av GEF-programma over tid, slik at oppnådde miljøeffektar blir meir varige.

Frå norsk side meiner vi samla sett forhandlingsresultatet gir gode høve til strategisk bruk av GEF-midlar til globale miljøformål i neste fireårsperiode, ikkje minst når det gjeld marin forsøpling og havplast. På bakgrunn av forhandlingsresulta-

tet har Noreg gitt tilsegn om å auke løyvinga til GEF med 20 pst. til 520 mill. kroner over neste fireårsperiode over Utanriksdepartementets budsjett.

For omtale av Noregs hovudinnsatsområde i det internasjonale klimaarbeidet, sjå programkategori 12.20 og 12.70.

Miljøkriminalitet

Miljøkriminalitet veks med 5–7 pst. årleg, noko som er tre gonger meir enn veksten i den globale økonomien. Regjeringa vil styrkje arbeidet med miljøkriminalitet nasjonalt og internasjonalt. Noreg ønskjer global merksemd på at miljøkriminalitet er ei grenseoverskridande og alvorleg form for organisert kriminalitet som òg medverkar til tap av naturmangfald til dømes gjennom ulovleg hogst og ulovleg handel med truga arter. Regjeringa vil òg arbeide for at òg ulovleg handel med kjemikalier og avfall blir rekna med som miljøkriminalitet. Noreg vil arbeide for å styrkje samarbeidet mellom ulike aktørar som FNs miljøprogram, FNs kontor for narkotika og kriminalitet (UNODC) og INTERPOL.

Medverknad i EU-samarbeidet og effektiv gjennomføring av EØS-rettsakter.

Klima- og miljødepartementet har som mål å medverke til ein ambisiøs klima- og miljøpolitikk i EU. EU har ein klar pådrivarrolle i det internasjonale klima- og miljøsamrådet, og ein stor del av EUs klima- og miljøpolitikk blir innlemma i norsk regelverk som følgje av EØS-avtala. Miljø sorterer under Juncker-kommisjonens satsing på sysselsetting, vekst, investeringar og konkurransekraft, i tillegg til at det er lagt eit særskilt ansvar for berekraftig utvikling til Kommisjonens nestleiar og visepresident. Klima er ein integrert del av satsinga på Energiunionen, som òg er blant Kommisjonens politisk prioriterte toppsaker. Blant Noregs prioriterte saker er felles oppfylling av klimamål med EU mot 2030, plast og marin forsøpling, og kjemikalier.

Klima- og miljødepartementet fører ein aktiv politikk for tidleg påverknad av prioriterte saker. Dette påverknadsarbeidet skjer gjennom å delta i Kommisjonens ekspertgrupper og komitear, politiske møter med Kommisjonen og Europaparlamentet, andre innspel til sentrale aktørar i EU, og gjennom å delta i ambisiøse «vennegrupper» som REACH UP-gruppa på kjemikalieområdet og Green Growth Group (GGG) på klimaområdet og gjennom nordisk samarbeid. Noreg har ein nasjo-

nal ekspert i DG Climate Action i Europakommisjonen. Nordisk samarbeid er òg viktig for å påverke utvikling av EUs regelverk og andre internasjonale prosessar. Noreg fekk på plass eit nordisk plastprogram og sette grøn konkurransekraft, klima og transport på den nordisk dagsordenen under det nordiske formannskapet i 2017, på måtar som har spela inn til EUs arbeid med desse tema.

Noreg er medlem i Det europeiske miljøbyrået (EEA) og deltek i arbeidet i Det europeiske kjemikaliebyrået (ECHA). Miljøbyråa er ei viktig informasjonskjelde for alle som er med å utforme, vedta, setje i verk og evaluere miljøpolitikk. Gjennom EØS-avtala er Noreg òg medlem av EUs jordobservasjonsprogram Copernicus, som etablerer omfattande satellittovervaking av miljø globalt, regionalt og nasjonalt, ikkje minst i havområda og i Arktis. Gjennom forskingssamarbeidet i EØS-avtala, deltek Noreg òg i det globale samarbeidet om satellittar og jordobservasjon i Group on Earth Observations (GEO), mellom anna i ei høgnivågruppe i EU.

Enkelte sentrale miljøpolitiske område er ikkje omfatta av EØS-avtala. Det gjeld naturvern og forvaltning av naturressursar, landbruk og fiskeri, men Noreg og EU er tett bundne saman gjennom EUs indre marknad på alle områder. Nye forslag og omlegging i EUs politikk får stor verknad for norsk politikk. Kvart år blir ei rekkje rettsakter innlemma i EØS-avtala og gjennomførde i norsk regelverk for miljø- og klimapolitikken.

Ved å delta gjennom heile prosessen sikrar departementet ein grundig gjennomgang og vurdering av forslag til nye EU-rettsakter og moglege konsekvensar av gjennomføring før regelverket eventuelt blir teke inn i EØS-avtala og gjennomført i norsk rett.

EØS-midlane medverkar til sosial utjamning i Europa og til gjennomføringa av EUs *acquis* i mottakarlanda. Dei er òg ein del av miljøforvaltninga sitt EU/EØS-arbeid. Miljø- og kulturavprogramma under EØS-midlane stimulerer til godt bilateralt fagleg samarbeid med mottakarlanda, og tilsvarande er arbeidsgrupper og oppfølging av dei nordiske miljøministermøta gode plattformer for EU/EØS-arbeidet. Klima, energi, miljø og lågutsleppsutvikling er eitt av tre prioriterte hovudområde i neste periode 2014–2021. Det vil gi nye og gode høve til å stimulere landa til tidleg oppfølging av EUs rettsakter på området.

Klima og miljø i handels- og investeringsvernavtaler

Òg andre handels- og investeringsvernavtaler enn EØS-avtala påverkar kva som blir produsert og selt og korleis, og dermed òg klima- og miljøverknadene av handel. Dei påverkar òg kva tiltak som kan setjast i verk av omsyn til klima og miljø. I motsetning til EØS-avtala inneheld dei ikkje felles klima- og miljøregelverk. Det er derfor naudsynt å syte for at dei vert utforma slik at dei fremjar grøn vekst og støttar opp om klima- og miljøomsyn. Derfor arbeider Klima- og miljødepartementet for at slike avtaler får eigne kapittel om handel og berekraftig utvikling, senkar toll på klima- og miljøvennlege varer og gir rom for støtte, avgifter og reguleringar som gjer det enklare og billegare å produsere, forbruke og transportere med mindre ressursar og utslepp. Den amerikanske administrasjonen har endra prioriteringene for USAs handelspolitikk. Det internasjonale handelssystemet vert sett under press. Utvikling av slike avtaler skjer no i aukande grad utanfor Verdas handelsorganisasjon (WTO). Departementet følgjer derfor både forhandlingane mellom Noreg og Kina, mellom Den europeiske frihandelsorganisasjonen EFTA og Argentina, Brasil, Paraguay og Uruguay, òg utviklinga i samarbeidet om handel og investeringar mellom EU og andre sentrale land. EU er blant dei som har komme lengst i arbeidet med avtaler som støttar opp om klima- og miljøomsyn.

Klima- og miljøsamorbeid med utviklingsland

Samarbeid med økonomiar i framvekst og utviklingsland er òg ein viktig pilar i Noregs internasjonale klima- og miljøarbeid. Med bilaterale samarbeidsavtaler og støtte til internasjonale initiativ skal Noreg medverke til ei grøn utvikling gjennom oppbygging av kapasitet og kompetanse til å forvalte miljø og naturressursar.

Klima- og miljødepartementet har særskilte avtaler om samarbeid med miljøstyresmaktene i dei store utviklingslanda Kina, India og Sør-Afrika. Desse landa har stor betydning for utvikling av den globale miljøtilstanden og er heilt sentrale i internasjonalt miljøsamorbeid og i utvikling av globale miljøavtaler. Det bilaterale samarbeidet skal bygge relevant fagleg samarbeid på styresmaktnivå og gi ei plattform for dialogen om internasjonale miljøutfordringar. I Kina, Sør-Afrika og India har Klima- og miljødepartementet medverka til ein portefølje av prosjekt som er retta inn mot det enkelte land si evne til å gjennomføre internasjonale forpliktingar under miljøkonvensjonane.

Prosjekta er hovudsakleg forvaltingssamarbeid, der Miljødirektoratet er ein viktig partnar på norsk side. Finansiering skjer i hovudsak over Utanriksdepartementets budsjett. I tillegg vert det nytta midlar over Klima- og miljødepartementets budsjett for å setje i gang nye prosjekt og utgreiingar. I Kina og Sør-Afrika medverkar Miljødirektoratet til utvikling av utsleppsrekneskap. I Kina medverkar dei i tillegg til utvikling av kvotemarknad. I Kina er det òg eit viktig samarbeid for å redusere utslepp av miljøgifter, verdsetjing av økosystemtenester og restaurering etter jord-skjelv i Sichuan. Oppstart av nye bilaterale samarbeidsprosjekt med Kina i 2019 er under planlegging. Noreg gir òg støtte til og deltek med eksperter i høgnivårådet China Council for International Cooperation on Environment and Development (CCICED). Rådet er oppretta av, og gir tilrådingar til, den kinesiske toppleiinga. I India er det mellom anna samarbeid om eit senter for biodiversitet i Chennai, og alternativ til bruk av hydrofluorkarbon (HFK) som kuldemedium. Klima- og miljødepartementet har òg bilateralt miljøsamarbeid med Myanmar. Forvaltning av vass- og naturressursar og handtering av farleg avfall er dei sentrale samarbeidsområda.

Regjeringas største internasjonale initiativ innan klima- og miljø er Klima- og skoginitiativet (sjå nærare omtale under programkategori 12.70).

Klima- og miljødepartementet stimulerer òg til det breiare grøne skiftet i utviklingsland gjennom støtte til fleire andre internasjonale initiativ. Kunnskapsgrunnlaget, naudsynte institusjonar, lover, reguleringar og økonomiske verkemiddel må på plass for å kunne realisere ei grønar utvikling. I Det grøne partnarskapet PAGE samarbeider fem FN-organ om å tilby motiverte utviklingsland støtte til grøn omlegging av økonomien. PAGE særskilt vekt på dei økonomiske og finansielle rammevilkåra for jobbskaping og lønsam ressurs-

seffektivitet, og at sektorane kan ha behov for tilpassa støtte eller nye insentiv i omlegginga. Noreg støttar òg Global Green Growth Institute (GGGI), ein internasjonal organisasjon som fremjar sosialt inkluderande og berekraftig økonomisk vekst i utviklingsland og økonomiar i framvekst. GGGI samarbeider med sine medlemsland med å utvikle strategiar og politiske verkemiddel for grøn vekst, gjere desse om til finansierbare prosjekt og tiltak og styrkje institusjonell kapasitet, læring og kunnskapsdeling (sjå nærare omtale under programkategori 12.70).

På oppdrag frå Utanriksdepartementet/Norad er Meteorologisk institutt engasjert i kapasitetsbygging innan værvarsling og klimaarbeid i blant anna Bangladesh, Myanmar og Vietnam. Formålet er å byggje opp dei meteorologiske institusjonane i landa slik at dei blir sett i stand til å varsle farleg vær og handtere klimaendringar. Forutan å støtte opp om norsk utanrikspolitikk oppfyller òg Meteorologisk institutt ei generell oppmoding frå WMO om at i-land bistår i u-land innan utviklinga av meteorologi.

Nærare om budsjettforslaget

Foreslått løyving knytt til programkategorien for 2019 er på 2 159,0 mill. kroner. Dette er ein auke på 8,4 pst. samanlikna med saldert budsjett for 2018. Auken skuldast hovudsakelig at ein ønskjer å samle midlane knytt til å hente inn kunnskap på klima- og miljøområdet under kap. 1410. Det er flytt budsjettmidlar frå andre kapittel, jf. omtale under dei enkelte budsjettkapitla. Dette skal gjere det enklare å ha oversikt over kor mykje midlar som blir brukte til å hente inn kunnskap på klima- og miljøområdet, og lettar arbeidet med å utvikle eit heilskapleg kunnskapsgrunnlag på tvers av resultatområda.

Utgifter under programkategori 12.10 fordelte på kapittel

		(i 1 000 kr)			
Kap.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
1400	Klima- og miljødepartementet	539 619	645 752	656 082	1,6
1410	Kunnskap om klima og miljø	829 901	810 399	946 710	16,8
1411	Artsdatabanken		66 247	69 793	5,4
1412	Meteorologiformål	439 036	468 686	486 448	3,8
	Sum kategori 12.10	1 808 556	1 991 084	2 159 033	8,4

Kap. 1400 Klima- og miljødepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	276 088	285 724	288 584
21	Spesielle driftsutgifter	57 525	84 509	106 508
50	Heilskapleg profilering, grønne løysingar		10 000	10 239
51	Den naturlege skulesekken			7 904
62	Den naturlege skulesekken	3 409	3 409	
70	Frivillige miljøorganisasjonar og allmennyttige miljøstiftelsar	57 068	57 402	52 541
71	Internasjonale organisasjonar	78 768	85 133	88 053
74	Tilskot til AMAP, <i>kan overførast</i>	4 231	4 345	4 871
76	Støtte til nasjonale og internasjonale miljøtiltak, <i>kan overførast</i>	37 473	115 230	97 382
79	Tilskot til kulturminneforvaltning	25 057		
	Sum kap. 1400	539 619	645 752	656 082

Post 01 Driftsutgifter

Midlane under posten er retta mot alle resultatområda.

Løyvinga dekkjer dei ordinære driftsutgiftene som er naudsynnte for at Klima- og miljødepartementet skal kunne halde ved lag ei god verksemd. Om lag to tredelar av løyvinga gjeld løn til fast tilsette i departementet. Om lag ein tredel av løyvinga går til å dekkje husleige, fornying av materiell, inventar og utstyr, blant anna drift og utvikling av IT-anlegget til departementet, reiseutgifter, kurs- og konferanseverksemd og tiltak for kompetanseutvikling. Av desse fellesutgiftene er husleige og IKT-utgifter dei største.

Løyvinga kan overskridast mot tilsvarande meirinntekt under kap. 4400 post 02.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Midlane under posten er retta mot alle resultatområda.

Løyvinga på denne posten dekkjer utgifter til kjøp av utgreingar. Løn til mellombels tilsette som er knytte til faglege prosjekt kan òg førast over posten. Prosjekta relaterer seg til heile miljøforvaltningas ansvarsområde.

Klima- og miljøpolitikken står overfor store utfordringar og det er viktig å ha eit grundig fag-

leg fundament for den politikken som blir lagt opp. Det er derfor viktig at Klima- og miljødepartementet har nok ressursar til å kunne initiere utgreingar av ny politikk og evaluere politiske tiltak og verkemiddel som er sette i gang eller gjennomførte. I tillegg blir ressursar nytta til å vurdere klima- og miljøkonsekvensar av forslag som er fremja frå andre sektorar.

Løyvinga på posten er samla auka med om lag 22 mill. kroner. Størst auke knyter seg til marin forsøpling (25 mill. kroner). Midlane skal bl.a. gå til Senter for oljevern og marint miljø, til samarbeid med næringslivet og til å støtte opp under det internasjonale arbeidet for sterkare globale forpliktingar på området.

Vidare er posten auka med 4,8 mill. kroner (3,3 mill. kroner frå kap. 1420 post 01 og 1,5 mill. kroner frå kap. 1420 post 21). Dette er midlar som blir tildelte Folkehelseinstituttet, for vurdering av helseeffektar av miljøutgifter og forureining.

Det er lagt inn 2 mill. kroner til å utarbeide heilskapleg plan for Oslofjorden og 0,5 mill. kroner til oppfølging av FN's miljøforsamling.

Av løyvinga på posten er 4,4 mill. kroner til Den naturlege skulesekken flytta til ny post 51 kap. 1400. Samstundes er 2,25 mill. kroner til overvakingsprogram for tamrein flytta til kap. 1410 post 21. Av skrantesjukemidlane som låg på posten er det teke ut 3,8 mill. kroner som følgje av at

nedskytinga av villreinstamma i Nordfjella, sone 1, vart ferdig sist vinter.

Rapport 2017

I 2017 blei midlane på posten nytta til tiltak knytte til alle resultatområda, hovudsakeleg innan klima og naturmangfald.

Post 50 Heilskapleg profilering, grønne løysingar

Posten blei oppretta i 2018 for å fremje heilskapleg profilering av norske grønne løysingar. Formålet er auka eksport og å trekkje internasjonale investorar til Noreg. Satsinga skal medverke til å fremje fleire gode gründarar, fleire vekstkraftige bedrifter og fleire innovative næringsmiljø, som samtidig skal bidra til berekraftig utvikling og overgang til lågutsleppssamfunnet. Sjå òg Prop. 1 S (2017–2018) Nærings- og fiskeridepartementet.

Det grønne skiftet byr på både utfordringar og moglegheiter for næringslivet. På fleire område har Noreg gode føresetnader til å ta ei leiarrolle i teknologiutvikling og løysingar for det grønne skiftet. Dette gjeld blant anna prosessindustrien og elektrifiseringa av transportsektoren. Noreg er allereie verdslaiende på utvikling av teknologi for elektrifisering av maritim transport. Berekraftig havbruk er eit anna mogleg vekstområde. Bioøkonomi, sirkulærøkonomi og smarte bygg og byar er andre moglegheitsområde. Regjeringa ønskjer å gi ekstra drahjelp til næringslivet som leverer grønne løysingar og som har moglegheiter på internasjonale marknader.

Satsinga skal sjåast i samanheng med Innovasjon Noreg sitt arbeid med profilering for å medverke til auka internasjonalisering. Innovasjon Noreg skal leggje til rette for eit samarbeid med privat næringsliv som skal inviterast til å delta i både utforming og vidare finansiering av satsinga.

Det er foreslått ei løyving på 10,239 mill. kroner for 2019.

Post 51 Den naturlege skulesekken

Midlane under posten er knytte til alle resultatområda bortsett frå Polarområda.

Posten er ny og samlar midlane til *Den naturlege skulesekken*. Midlane til skulesekken var tidlegare delte på to postar. Sidan alle midlane går gjennom Naturfagsenteret ved Universitetet i Oslo, og universitetet er ei nettobudsjettert statleg verksemd, er det meir riktig å leggje alle midlane

på ein 50-post. Frå post 21 er det flytta 4,4 mill. kroner og frå post 62 er det flytta 3,5 mill. kroner.

Den naturlege skulesekken (DNS) er eit samarbeidstiltak mellom Kunnskapsdepartementet og Klima- og miljødepartementet. Tiltaket er leia av Miljødirektoratet og Utdanningsdirektoratet, mens gjennomføringa skjer gjennom Nasjonalt senter for naturfag i opplæringa (Naturfagsenteret) ved Universitetet i Oslo.

Av løyvinga er 3,4 mill. kroner øyremerkte tilskot til skular. Dei resterande midlane skal nyttast til administrasjon og rettleiing, og til kjøp av tenester hos eksterne aktørar som samarbeider med DNS-skular. Innrettinga av tilskotsdelen av midlane er som følgjer:

Mål

Målet er å medverke til at elevane får kunnskap og medvit om berekraftig utvikling og miljøutfordringane på kloden, og blir i stand til å forstå og utvikle løysingar på miljøproblema i dag og i framtida.

Den naturlege skulesekken legg til rette for utvida bruk av nærmiljøet til skulane i undervisninga og set miljø, friluftsliv og berekraftig utvikling i samanheng med realfag, samfunnsfag og mat og helse. Tiltaket legg til rette for samarbeid mellom skular og eksterne aktørar som til dømes frivillige miljø- og friluftsansjasjonar. Den støttar utviklinga av lokale, fleirfaglege undervisningsopplegg tilpassa læreplanverket. Eit berande pedagogisk prinsipp er å flytte læringsarenaen frå klasserommet til lokalsamfunnet. I *Den naturlege skulesekken* er varierte arbeidsmetodar utandørs, bruk av nærmiljøet og aktørar i nærmiljøet sentralt.

Kriterium for måloppnåing

Den naturlege skulesekken skal koordinere læringsressursar innanfor dei aktuelle områda, og skape eit profesjonelt nettverk av foreiningar og organisasjonar som driv skuleretta verksemd. Den naturlege skulesekken skal medverke til å utnytte skulen sitt nærmiljø som læringsarena og bruk av ulike lokale, regionale og nasjonale ressursar, i tillegg til å medverke til å styrkje samfunnsfaglege og naturfaglege metodar.

Tildelingskriterium

Den enkelte skulen kan søkje på årleg utlyste utviklingsmidlar. Kriterium for å få tildelt støtte er at dei planlagde undervisningsopplegga skal nytte

skulen sitt nærmiljø som læringsarena, ha høg fagleg kvalitet og femne om 2 eller fleire fag. Minst eitt av desse faga skal vere naturfag eller samfunnsfag, og skulane blir bedne om å samarbeide med ein ekstern aktør. Undervisningsopp-
legga skal ha som mål å utvikle elevane og lærarane si nyfikkne, kunnskapen deira om natur og samfunn, og medvit om berekraftig utvikling. Det skal leggjast vekt på grunnleggjande dugleikar i læringsprosessane, og utforskande arbeidsmåtar (Forskarspiren) skal vere ein viktig måte å arbeide på.

Oppfølging og kontroll

Dei tiltaka som blir sette i gang, blir følgde opp fortløpande fagleg og økonomisk av Naturfagsenteret ved Universitetet i Oslo. Undervisningsopp-
legga blir vurderte for publisering på nettstaden www.naturesekken.no slik at dei kan delast med andre. Det blir utarbeidd årlege rapportar om heile prosjektet frå Naturfagsenteret.

Rapport 2017

Posten er ny i 2019, og det er derfor ikkje rapportering for 2017. Mykje av midlane til skulesekken vart i 2017 nytta over post 62. Sjå rapportering under denne.

Post 62 Den naturlege skulesekken

Posten er lagt ned, og midlane flytta til ny post 51.

Rapport 2017

I 2017 fekk 131 skular midlar til utvikling av undervisningsopplegg. Totalt har 619 skular gjennomført skuleprosjekt i *Den naturlege skulesekken*

i perioden 2009–2017/2018. Skulane som deltek får pedagogisk rettleiing gjennom regionale nettverk ved høgskular og Naturfagsenteret. Naturfagsenteret arrangerer årleg ein nasjonal konferanse for deltakarskulane i februar. Konferansen samlar kvart år 3–400 lærarar, skuleleiarar, lærarutdannarar og eksterne aktørar.

I tillegg er det totalt 7 regionkontaktar som arrangerer to nettverksmøte årleg i sin region, med til saman 14 regionale samlingar rundt om i landet. Det er òg oppretta 8 lærarnettverk i regionane.

Post 70 Frivillige miljøorganisasjonar og allmennyttige miljøstiftelsar

Midlane under posten er retta mot alle resultat-områda.

Mål

Målsetjinga med tilskotsordninga er å leggje til rette for eit breitt folkeleg engasjement for miljø-aker. Tilskotsordninga skal stimulere til miljøaktivitetar lokalt, regionalt og nasjonalt. Tilskotsordninga gjeld for landsdekkjande frivillige organisasjonar og allmennyttige stiftelsar av nasjonal tyding, med hovudformål for verksemda innanfor miljøforvaltinga sitt ansvarsområde.

Tildelingskriterium

Definisjon av medlemmer og lokallag er samordna med Kulturdepartementets definisjonar.

Terskel for medlemstal er 5 000 (3 000 for barne- og ungdomsorganisasjonar).

Foreløpig tildeling for 2019 er vist i tabellen nedanfor. Fordelinga er gjort i samsvar med forskrifta.

Tabell 7.1 Fordeling av tilskot

Organisasjon/stiftelse	Rekneskap 2017	Løyving 2018	Forslag 2019
<i>Miljøorganisasjonar</i>			
Den Norske Turistforeining	6 424 700	6 450 000	6 416 000
Forbundet Kysten	4 501 300	4 524 000	4 500 000
Fortidsminneforeininga	4 016 500	4 232 000	4 238 000
Framtida i våre hender	4 088 400	4 496 000	4 472 000
Noregs Jeger- og Fiskarforbund ¹	9 734 318	9 773 000	4 859 000
Noregs naturvernforbund	7 397 900	6 646 000	7 582 000
<i>Paraplyorganisasjonar</i>			
Sabima	1 683 200	1 683 000	1 683 000
Kulturvernforbundet	1 683 200	1 683 000	1 683 000
Regnskogfondet	1 683 200	1 683 000	1 683 000
<i>Barn- og ungdomsorganisasjonar</i>			
Natur og Ungdom	5 484 100	5 321 000	4 530 000
Miljøagentane	2 552 400	2 756 000	2 742 000
<i>Miljøstiftelsar</i>			
Miljøstiftelsen Bellona	2 070 000	2 095 000	2 095 000
Norsk kulturarv	1 150 000	1 150 000	1 150 000
WWF Noreg	3 083 200	3 083 000	3 083 000
Zero	1 368 000	1 368 000	1 368 000
Norsk klimastiftelse	457 000	457 000	457 000
Sum	57 337 418	57 400 000	52 541 000

¹ Opphavleg løyving 9 720 000 kroner. Det er rammeoverført 4 861 000 kroner, som følgje av overføring av ansvaret for haustbart vilt frå Klima- og miljødepartementet til Landbruks- og matdepartementet.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging av bruk av midlar skjer blant anna ved kontroll og vurdering av søknad, årsrapport og årsrekneskap, innsend av tilskotsmottakar.

Post 71 Internasjonale organisasjonar

Midlane under posten er retta mot alle resultatområda. Løyvinga er foreslått auka med nærare 3 mill. kroner. Dette er ein generell auke av fleire kontingentar og ein priskompensasjon på posten. Prosjektmidlar til FNs naturpanel (IPBES) er flytta til post 76, mens kontingenten til Naturpanelet er budsjettert under kap. 1420 post 84.

Mål

Målsetjinga med løyvinga er å medverke til å halde ved lag drifta av organisasjonar, avtaler, konvensjonar og sekretariat som utfører viktig miljøretta arbeid av verdi for Noreg.

Løyvinga skal dekkje obligatoriske bidrag til internasjonale organisasjonar, avtaler, konvensjonar og sekretariat der Noreg deltek aktivt. Løyvinga under denne posten er ei direkte følgje av at Noreg har ratifisert avtaler med budsjettbindingar, eller at regjeringa har vedteke norsk medlemskap. I tillegg blir det gitt bidrag til FNs miljøprogram (UNEP). Ordninga er ikkje open for søknad.

Følgjande internasjonale organisasjonar, avtaler, konvensjonar og sekretariat får bidrag:

- International Council of Monuments and Sites (ICOMOS)
- Internasjonalt studiesenter for bevaring og restaurering av kulturminnesmerke (ICCROM)
- FNs miljøprogram (UNEP)
- Den internasjonale naturvernunionen (IUCN)
- Interimssekretariat for konvensjonen om vern av våtmarker (Ramsar-konvensjonen)
- Konvensjonen om internasjonal handel med truga arter (CITES)
- Konvensjonen om trekkjande arter av ville dyr (Bonn-konvensjonen)
- Vassfuglavgift under Bonnkonvensjonen (AEWA)
- Albatrossavtala under Bonnkonvensjonen (ACAP)
- Flaggermusavtala under Bonnkonvensjonen (EUROBATS)
- Den nordatlantiske laksevernorganisasjonen (NASCO)
- Konvensjonen om biologisk mangfald (Biodiversitetskonvensjonen/CBD)
- Protokoll om genmodifiserte organismar (Cartagena-protokollen)
- Nagoya-protokollen under konvensjon om biologiske mangfald om tilgang til genressursar og ein rettferdig og likeverdig fordeling av fordelar som følgjer av bruken av slike ressursar.
- Konvensjonen om vern av ville europeiske planter og dyr, og leveområda deira (Bernkonvensjonen)
- Konvensjonen om vern av ozonlaget (Wienkonvensjonen)
- Protokoll om stoff som reduserer ozonlaget (Montrealprotokollen).
- FNs klimapanel (IPCC)
- FNs rammekonvensjon om klimaendringar (UNFCCC)
- Protokoll som skal redusere utslipp av skadelege klimagassar (Kyoto-protokollen)
- Det europeiske miljøvernbyrået (EEA)
- Fellessekretariat for Oslo- og Pariskonvensjonane og Bonnnavtala (oljeforureining)
- Konvensjonen om langtransporterte luftforureiningar (LRTAP-konvensjonen)
- Det europeiske overvakingsprogrammet for langtransport av luftforureiningar (EMEP)
- Konvensjonen om kontroll med grenseoverskridande transport av farleg avfall (Baselkonvensjonen)
- Konvensjonen om persistente organiske sambindingar (Stockholm-konvensjonen)
- Konvensjonen om notifikasjon og førehands-samtykke ved eksport av kjemikalier (Rotterdam-konvensjonen)
- Konvensjonen om kvikksølv (Minamata-konvensjonen)
- Strategic Approach to International Chemicals Management (SAICM)
- Oppfølging av REACH-regelverket på kjemikalier
- Konvensjonen om tilgang til miljøinformasjon, deltaking i avgjerdsprosessar og høve til klage- og domstolsprøving på miljøområdet (Århuskonvensjonen)
- Protokoll om forureina utslipp og utslippregister under Århus-konvensjonen (PRTR)
- Espoo-konvensjonen om grenseoverskridande miljøkonsekvensutgreiingar
- Kontingent til Verdensarvfondet

Oppfølging og kontroll

Kontroll og oppfølging av organisasjonane, avtaler, konvensjonar, og sekretariata skjer ved generell formaliakontroll av reviderte rekneskapar og årsrapportar, deltaking i partsmøte, generalforsamlingar, årsmøte og liknande.

Post 74 Tilskot til AMAP, kan overførast

Løyvinga er retta mot resultatområde Polarområda og er auka i 2019 med ekstra midlar grunna flytting av sekretariatet frå Oslo til Tromsø og høgare driftsutgifter der.

Mål

Målet med løyvinga er å sikre kunnskap om miljøsituasjonen i Arktis gjennom vidareføring av programmet for arktisk miljøovervaking (AMAP). Dette er ei internasjonal forplikting Noreg har påteke seg som vertsland for AMAP-sekretariatet. AMAP er ei arbeidsgruppe under Arktis råd som skal kartleggje nivå og effektar av forureining og klimaendringar på arktiske økosystem. Sekretariatet til den arktiske miljøovervakings- og vurderingsprogrammet AMAP vart oppretta av Klima- og miljødepartementet med formål å utøve sekretariatsfunksjonar for denne arbeidsgruppa.

Oppfølging og kontroll

Klima- og miljødepartementet nemner opp styret og får årsrapportar, rekneskap og revisjonsberetningar.

Rapport 2017

2017 var eit år med stor aktivitet for AMAP-sekretariatet, med særleg omfattande rapportproduksjon. Det har òg vore eit utfordrande år fordi ein mellom anna har førebudd omlokalisering av sekretariatet frå Oslo til Tromsø i 2018. Sekretariatet har likevel lagt ned stor innsats i 2017 for å følgje opp oppdrag frå Arktisk råd knytt til overvaking, vurderingar og samanstilling av informasjon om miljøtilstand og klimaendringar i Arktis. AMAP leverte tre omfattande vurderingar til ministermøte i Arktisk råd i mai 2017: ei oppdatert vurdering av klimaendringane i Arktisk, ei vurdering av nye miljøgifter i det arktiske miljøet og ein omfattande studie av moglege tilpassing til ulike endringar i Arktis. AMAPs arbeid i 2017 har vore viktig for å dokumentere tilstanden for det arktiske miljøet, som grunnlag for tilrådingar om tiltak og som bidrag til Stockholmkonvensjonen, Minamatakonvensjonen og FN's klimapanel.

Post 76 Støtte til nasjonale og internasjonale miljøtiltak, kan overførast

Tilskotsordninga skal medverke til nasjonale tiltak slik at Noreg oppfyller sine internasjonale plikter for naturmangfald, klima og forureiningar, og nasjonale mål innafor alle resultatområda. Tilskotsordninga skal òg medverke til å styrke arbeidet med miljøspørsmål som er viktige for Noreg, og å få gjennomslag for norske miljøpolitiske prioriteringar internasjonalt.

Posten er delt mellom alle resultatområde, jf. omtale under.

Posten er redusert med 17,8 mill. kroner i høve til 2018, og utgjer 97,4 mill. kroner i 2019. Løyvinga er redusert med 20 mill. kroner, da det ikkje er sett av midlar til pilotanlegg for biogass i 2019 (sjå omtale, under rapportering). Som prisjustering har posten fått 3,1 mill. kroner.

Naturmangfald og friluftsliv

Midlane er retta mot tiltak som skal medverke til måloppnåing på naturmangfald- og friluftslivsområdet.

Mål

Posten skal medverke til at Noreg oppfyller sine nasjonale og internasjonale plikter innan naturmangfald- og friluftsområdet.

Tildelingskriterium

Tiltaka er prioriterte med utgangspunkt i nasjonale mål og prioriteringar innanfor resultatområda naturmangfald og friluftsliv.

I 2019 blir det innanfor naturmangfaldområdet føreslått å gi tilskot til:

- Framande arter, søknadsbasert tilskotsordning (4 mill. kroner)
- FN-organet Grid Arendal (4,5 mill. kroner)
- Norsk institutt for vassforskning (NIVA), (0,45 mill. kroner)
- Norsk deltaking i Naturpanelets ekspertgruppe (2,2 mill. kroner)
- Stiftelsen Norsk Naturarv (0,75 mill. kroner)
- Friluftsrådene Landsforbund (2,8 mill. kroner), til å utvikle, leie og drifte eit nytt prosjekt som skal kartleggje og systematisk vidareutvikle suksessrike aktivitetstiltak innanfor friluftsliv for barn og unge i ferie og fritid. Midlane skal gå til løn, administrative utgifter og tiltak. Arbeidet skal skje i samarbeid med Miljødirektoratet og dei sentrale friluftslivsorganisasjonane.

Oppfølging og kontroll

Årsrapportar og reviderte rekneskapar frå gjennomførte prosjekt dannar grunnlaget for ein generell formaliakontroll.

Rapport 2017

2,3 mill. kroner av denne posten vart fordelt gjennom *Den naturlege skulesekken* til 20 lokale og landsdekkjande ikkjestatlege lag, organisasjonar og føretak som har søkt om tilskot til tiltak eller prosjekt som støttar opp under grunnskulane (1.–10. trinn og Vg1) si planlegging og gjennomføring av fleirfaglege undervisningsopplegg i deira nærmiljø. Midlane blei i hovudsak fordelte til å utvikle og gjennomføre undervisningsopplegg for elevar, under dette til tiltak innafor tema som naturmangfald, klima, heilskapelege vurderingar kring berekraftig utvikling, avfall og matproduksjon/gardsdrift. Midlane blei i hovudsak tildelt private og frivillige aktørar, og dei var jamt fordelte mellom nasjonale, regionale og lokale aktørar.

På dei øymerka midlane til tiltak mot framande organismar kom det inn i alt 49 søknader på til saman 8 mill. kroner i 2017. Det blei tildelt totalt 2 mill. kroner til 16 ulike prosjekt.

På det internasjonale området er det gitt driftsstøtte til GRID-Arendal, ForUM for miljø og utvikling. Støtta til GRID-Arendal er eit generelt basis-

tilskot til drifta, og utgjer knapt 10 pst. av GRID-Arendals samla inntekter. GRID-Arendal hovudformål er å støtte FN's miljøprogram sitt arbeid gjennom utvikling, innhenting og bruk av vitenskapleg basert miljøinformasjon og er ein viktig aktør i den globale innsatsen for å redusere marin forsøpling og i å styrke kunnskapen om blå skog og blått karbon.

0,45 mill. kroner vart utbetalt til NIVA, knytt til det internasjonale arbeidet i samband med European Topic Center for Water.

Kulturminne og kulturmiljø

Midlane er retta mot tiltak som skal medverke til måloppnåing på kulturminneområdet, jf. resultat-område Kulturminne og kulturmiljø.

Kriterium for måloppnåing

Alle midlane på posten blir gitt til øyremerkte formål og disponerte til oppfølging av etablerte samarbeidsavtaler og målretta utviklingstiltak.

Tildelingskriterium

Tiltaka er prioriterte med utgangspunkt i nasjonale mål og prioriteringar innanfor resultatområde Kulturminne og kulturmiljø.

I 2019 blir det føreslått innanfor kulturminneområdet å gi tilskot til:

- Verdsarv-Unesco (4,3 mill. kroner)

Noregs internasjonale engasjement under verdsarvkonvensjonen vart ført vidare frå hausten 2016, som ei 6-årig samarbeidsavtale mellom Klima- og miljødepartementet og Unescos rådgivande organ IUCN og ICCROM. Samarbeidet er organisert som eit program-samarbeid – «World Heritage Leadership – A new capacity building programme of ICCROM and IUCN» – og byggjer vidare på pilotsamarbeidet som vart gjennomført i 2015/2016.
- Verdsarvsenter (11,5 mill. kroner)

Dei fem autoriserte verdsarvsentra ved Vestnorsk fjordlandskap, Geiranger, Vegaøyan Verdsarv, Bergkunsten i Alta, Alta museum, Røros bergstad og Circumferensen, og industri-arva Rjukan – Notodden, får på bakgrunn av autorisasjonsordninga som er fastsett av Klima- og miljødepartementet etter gitte krav til drift og innhald i sentra årlege tilskot. Ordninga er bygd opp etter tilsvarande modell som gjeld for besøkssenter for naturinformasjon.
- Foreininga Freda (0,2 mill. kroner)

Foreininga Freda vart etablert i 2006 som ein landsdekkjande interesseorganisasjon for private eigarar av hus og eigedom freda etter Kulturminnelova.

- Bygg og Bevar (3,0 mill. kroner)

Bygg- og bevar er ein nettportal mellom det offentlege, næringslivet og dei private eigarane. Tilskot går til Byggenæringens landsforbund (BNL). Bygg og Bevar er ei kommunikasjonsplattform for kunnskap og kompetanse på freda og verneverdige bygningar, ein sentral møteplass for eigarar av kulturhistoriske eigedommar og kvalifisert handverkskompetanse.
- Arbeid med brearkeologisk sikringsarbeid i Oppland (0,5 mill. kroner)

Brearkeologisk sikringsarbeid i Oppland fylkeskommune. Midlane til dette formålet går til sikring av dei kulturhistoriske verdiane som kan gå tapt ved at funn som kjem fram ved smelting av snøfonner og isbrear blir utsette for nedbryting. Den globale oppvarminga fører til at isen i høg fjellsområda gradvis smeltar. Frå 2011 har eit brearkeologisk sikringsprogram, under leiing av Kulturarveininga ved Oppland fylkeskommune, berga arkeologiske funn frå isen. Det brearkeologiske sikringsprogrammet i Oppland har sidan 2006 samla inn meir enn 2000 funn frå 50 funnstader, noko som utgjer meir enn halvparten av funna globalt, og meir enn 85 pst. nasjonalt. Dei arkeologiske funna frå isen gir eit sjeldan blikk inn i ei fortidsverd. Nasjonale og internasjonale klimaaktørar samarbeider rundt koplinga mellom funna og klima i fortid og notid.
- Kulturminnedagen (0,4 mill. kroner)

Noregs Kulturvernforbund er ein paraplyorganisasjon for frivillige organisasjonar som arbeider innanfor områda historie og kulturminnevern. Noregs Kulturvernforbund har koordineringsansvaret for den årlege markeringa av Kulturminnedagen og tilskotet går til dette formålet.
- Etter- og vidareutdanning (EVU) (1,5 mill. kroner)

Noregs teknisk naturvitskapelege universitet (NTNU) bachelorprogrammet i Tradisjonelt Bygghåndverk. Tilskotet skal medverke til å sikre tilgang på kvalifiserte handverkarar som kan setje i stand den freda bygningsmassen.
- Fortidsminneforeininga (5 mill. kroner)

Fortidsminneforeininga er landets eldste kulturvernorganisasjon, stifta i 1844 og har som mål å sikre verneverdige bygnings- og kulturmiljø. Foreininga er ein stor eigedomsforvaltar. Foreininga eig eigedommar rundt omkring i lan-

det, blant dei åtte stavkyrkjer, Steinvikholm festning, to mellomalderloft, to gardar på Røros og lystgarden Vøienvolden i Oslo. Dei fleste av eigedommane er opne for publikum, og foreininga driv ei form for museumsverksemd. Foreininga får 5 mill. kroner øyremerkte museumsdrift.

- Overføring av statens eigedommar på Røros (10,2 mill. kroner)

Forvaltninga av statens eigedommar, som vart kjøpt i 1980 etter kopparverket på Røros, skal overførast til Statsbygg. Dette skal sikre at byggverka blir i samsvar med myndigheitskrav, at staten etterlever forpliktingane etter verdsarvkonvensjonen og at vidare bruk og bevaring av eigedommane er i tråd med fredningsformålet. Bygningsvernsementer ved Rørosmuseet i Musea i Sør-Trøndelag as (MiST) skal utføre antikvarisk istandsetjing og vedlikehald på eigedommane, som ledd i museet si forskning, dokumentasjon og formidling av bergverksverksemda. Tilskotet skal dekkje dei årlege forvaltingskostnadane.

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke rapportar og revidert rekneskap. Kontrollen skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll.

Rapport 2017

- Midlane under Kulturminneområdet er flytt frå post 79. For rapport om 2017 sjå post 79.

Forureining

Midlane er retta mot tiltak som skal medverke til måloppnåing på forureiningsområdet

Mål

Posten skal:

- medverke til nasjonale tiltak slik at Noreg oppfyller sine internasjonale plikter innan forureiningar.
- styrkje arbeidet med miljøspørsmål som er viktige for Noreg, og å få gjennomslag for norske miljøpolitiske prioriteringar internasjonalt.

Tildelingskriterium

Tiltaka er prioriterte med utgangspunkt i nasjonale mål og prioriteringar innanfor resultatområde forureining.

I 2019 blir det føreslått å gi tilskot til:

- Matvett AS til arbeidet med reduksjon av matsvinn og for deira medverknad til oppfølging av avfallsstrategien (0,8 mill. kroner)
- Norsk Institutt for Luftforskning (NILU) (3,3 mill. kroner). NILU går i 2019 frå å vere deltakar i «European Topic Centre on Air Pollution and Climate Change Mitigation» under The European Environment Agency (EEA) til å leie eit nytt «European Topic Centre on Air pollution, Transport, Noise and Industrial pollution» (ETC/ATNI). NILU vil frå 2019 òg vere deltakar i eit nytt «European Topic Centre on Climate Mitigation and Energy» (ETC/CME). Tilskotet til NILUs arbeid for EEA er derfor foreslått auka med 1,9 mill. kroner
- Meteorologiske institutt (0,3 mill. kroner)
- Sekretariat for *Conservation of Arctic Flora and Fauna* (0,2 mill. kroner)
- UNEPs arbeid med internasjonale tiltak for betre regulering av miljøgifter (oppfølging av internasjonale konvensjonar) (2,5 mill. kroner)
- Tilskot til NHO – til nasjonalt program for leverandørutvikling for klimasmarte offentlege anskaffingar (0,25 mill. kroner).

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke rapportar og revidert rekneskap. Kontrollen skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll.

Rapport 2017

Det er gitt støtte til Matvett AS med å kartleggje og redusere matsvinn som ei oppfølging av avfallsstrategien og betalt kontingent til NHO for at Klima- og miljødepartementet skal medverke til leverandørutviklingsprogrammet.

Conservation of Arctic Flora and Fauna (CAFF) er Arktisk råds arbeidsgruppe for bevaring av arktisk biodiversitet. Klima- og miljødepartementet har gitt støtte til drifta av det internasjonale CAFF-sekretariatet i Akureyri på Island.

Vidare er det gitt tilskot til institutt som arbeider internasjonalt innanfor departementets resultatområde. Institutta har viktige internasjonale oppgåver og representerer Noreg i ulike samanhengar. Meteorologisk institutt har rolla som internasjonalt meteorologisenter under *Konvensjonen om langtransportert grenseoverskridande luftforureining og Det europeiske samarbeidsprogrammet for overvaking og måling av luftforureiningar (EMEP)*. Tilskotet for 2017 er nytta til å vidareutvikle EMEP-modellen som vert nytta til å analysere spreining, konsentrasjonar og avsetjingar

av luftforureiningar. Slike modellanalysar vert nytta som grunnlag for forhandlingar om internasjonale avtaler om reduksjon i utslipp av luftforureiningar, til dømes *Gøteborgprotokollen*. Norsk institutt for luftforskning (NILU) arbeider som European Topic Centre on Air Pollution and Climate Change Mitigation under The European Environment Agency (EEA). Instituttet er vald ut til arbeidet for EEA i konkurranse med liknande institutt i andre europeiske land. EEA har som føresetnad at institutta kan finansiere delar av kostnadane som Topic Centre nasjonalt. Tilskotet frå Klima- og miljødepartementet dekkjer delar av kostnadene ved NILU sitt arbeid for EEA. Arbeidet Meteorologisk institutt og NILU utfører for EMEP og EEA utgjer òg viktig grunnlag for utvikling av lovgiving i EU på desse fagområda.

Noregs forskingsråd har fått tilskot til samarbeid med EU om strålevernforskning. Bidraget til EUs strålevernprogram sikrar norske forskarar tilgang på midlar og eit felles europeisk forskingsmiljø med fokus på verknaden av radioaktiv forureining av miljøet og grunnlag for å etablere rammeverk for vern av miljøet. Programmet fører saman nøkkelatørar innan radioøkologisk forskning i Europa og har stor meirverdi for norske aktørar og den kunnskapsbaserte statsforvaltninga.

Midlane til internasjonale tiltak på miljøgifter og biocid vart i 2017 utbetalt til EUs kjemikaliebyrå ECHA og til dei internasjonale konvensjonane på kjemikalier.

Klima

Klimaområdet er delt inn i to underområde, nasjonalt og internasjonalt.

Nasjonalt

Midlane er retta mot tiltak som skal medverke til måloppnåing på det nasjonale klimaområdet.

Mål

Posten skal:

- medverke til nasjonale tiltak slik at Noreg oppfyller sine internasjonale plikter innan klima og nasjonale mål innanfor dette resultatområda.
- styrkje arbeidet med miljøspørsmål som er viktige for Noreg, og å få gjennomslag for norske miljøpolitiske prioriteringar internasjonalt.

Tildelingskriterium

Tiltaka er prioriterte med utgangspunkt i nasjonale mål og prioriteringar innanfor resultatområde klima.

I 2019 blir det føreslått innanfor det nasjonale klimaområdet å gi tilskot til:

- Reisetøtte i samband med internasjonale klima- og miljømøte (0,35 mill. kroner)
- FNs klimapanel (IPCC) 6. hovudsyklus (6 mill. kroner)
- Nasjonalt senter for berekraftig omstilling (NABO) (0,5 mill. kroner)
- ForUM for Utvikling og Miljø (0,45 mill. kroner)
- Skiforeininga – Snow for the future (1,5 mill. kroner)

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke rapportar og revidert rekneskap. Kontrollen skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll.

Rapport 2017

Ifølgje Innovasjon Noreg (IN) som forvaltar pilotordninga for biogass har det vore lite interesse for å starte opp biogassanlegg i 2017. Det har likevel vore ein auke i talet på løyvingar samanlikna med 2016 fordi det frå 2017 vart opna for støtte til forprosjekt. På grunn av den låge interessa har Innovasjon Noreg etter avtale med departementet sett i gong ei ekstern evaluering av ordninga, som er venta å vera ferdig hausten 2018. Midlar som ikkje er brukt tidlegare år er overført til 2018 og IN har sett i gang ulike tiltak for å få fleire søknadar til programmet.

Det vart gitt tilskot til Nasjonalt senter for berekraftig omstilling (NABO) på 0,5 mill. kroner.

ForUMs verksemd i 2017 var i tråd med deira handlingsplan og omfatta sentrale saksområde for Klima- og miljødepartementet, blant anna deltaking og innspel i tilknytning til klimaforhandlingane og FNs universelle berekraftsmål. ForUMs aktivitet på områda medverka til å setje fokus på saksfelt av sentral betydning for Klima- og miljødepartementet. I 2017 gav Klima- og miljødepartementet 0,45 mill. kroner i driftsstøtte til ForUM

Det vart gitt reisetønad til ulike norske ideelle organisasjonar for deltaking i møte mellom anna i dei internasjonale klimaforhandlingane. Noreg har støtta arbeidet med 6. hovudrapport mellom anna gjennom støtte til norske forskarar som bidrar i arbeidet med rapporten.

Internasjonalt

Midlane er retta mot tiltak som skal medverke til måloppnåing på det internasjonale klimaområdet.

Mål

Posten skal styrkje arbeidet og internasjonale prosessar på klimaområdet som er viktige for Noreg, og få gjennomslag for norske miljøpolitiske prioriteringar internasjonalt.

Tildelingskriterium

Tiltaka er prioriterte med utgangspunkt i nasjonale mål og prioriteringar innanfor klimaområdet der styrkt internasjonalt samarbeid er heilt naudsynt for å møte klimautfordringa og oppnå det langsiktige temperaturmålet.

I 2019 blir det føreslått innanfor det internasjonale klimaområdet å gi tilskot til:

- Climate and Clean Air Coalition, (CCAC) (6 mill. kroner). Noregs bidrag til Koalisjonen for klima og rein luft sitt Trust Fund under UNEP for arbeidet med å redusere utslepp med klimaeffekt på kort sikt og negative helseeffektar.
- Internasjonalt klimaarbeid som understøttar utvikling av forplikande internasjonalt samarbeid under Parisavtala (8 mill. kroner). (Støtte til konferansar, møte, seminar, tilskot til internasjonale organisasjonar osv.).

Vidare skal midlane nyttast til :

- Kapasitetsbygging for deltaking og rapportering i Parisavtala (Capacity-Building Initiative for Transparency Fund (CBIT) (3 mill. kroner.)
- Klimasekretariatets arbeid med å støtte gjennomføring av Parisavtala og Klimakonvensjonen (10 mill. kroner). Dette blir gitt i fullmakt til UD som saman med midlar over UD's eige budsjett utbetaler samla støtte til sekretariatet for Klimakonvensjonen.
- FN's klimapanel 3 mill. kroner.

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke rapportar og revidert rekneskap. Kontrollen skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll.

Rapport 2017

Klima- og miljødepartementet gav i 2017 støtte på 6 mill. kroner til Koalisjonen for klima og rein luft (CCAC) sitt arbeid med å redusere utslepp med klimaeffekt på kort sikt, hovudsakleg metan, hydrofluorkarbonar og svart karbon. Innsatsen er retta mot kunnskapsutvikling og tiltak i sektorar som blant anna avfall, olje- og gass, tungtrafikk og landbruk.

Det vart gitt støtte på til internasjonale prosessar for å styrkje internasjonalt klimasamarbeid. Klima- og miljødepartementet har bl.a. prioritert prosessar som støttar opp om gjennomføring og regelverksutvikling under Parisavtala og har gitt støtte til arbeid under OECD, Cartagena-dialogen for samarbeid mellom progressive land, samarbeid mellom møteleiarane i regelverksutviklinga, workshops for legale spørsmål og marknadsspørsmål, den uformelle forhandlingsdialogen under C2ES, arbeid under Høgambisjonskoalisjonen. Det vart òg gitt støtte/tilskot til ymse konferansar, møte, seminar, i samband med internasjonalt klimaarbeid der Klima- og miljødepartementet har ei sentral rolle.

Det vart utbetalt 3 mill. kroner til CIBIT (Capacity-Building Initiative for Transparency Fund) til arbeidet med kapasitetsbygging for deltaking og rapportering i Parisavtala.

Post 79 Tilskot til kulturminneforvaltning, kan overførast

I 2018 vart posten lagt ned og midlane flytt til post 76.

Rapport 2017

Følgjande tiltak fekk tilskot i 2017: Den internasjonale verdsarv, kapasitets- og kompetansebyggingssaktivitetar i regi av Unescos rådgivande organ IUCN og ICCROM som oppfølging av Noregs internasjonale engasjement under verdsarvkonvensjonen, verdsarvsenter (Vega, Vestnorsk fjordlandskap og Alta) og tilskot til Basisutstilling. I tillegg fekk følgjande tiltak tilskot i 2017: Foreininga Freda, Etter- og vidareutdanning (EVU), Bygg og Bevar, Klimapark 2469, Fortidsminneforeininga og Kulturminnedagen.

Kap. 4400 Klima- og miljødepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
02	Ymse inntekter	284	429	441
03	Refusjon frå Utanriksdepartementet	2 075	1 766	1 817
50	Tilbakeføring av tapsfondsmidler frå Statens miljøfond	37 604		
	Sum kap. 4400	39 963	2 195	2 258

Post 02 Ymse inntekter

Under denne posten fører departementet meir tilfeldige inntekter. Prosjektmidlar frå Nordisk Ministerråd blir òg førte her. Meirinntekter under denne posten gir grunnlag for tilsvarande meirutgifter under kap. 1400 post 01 Driftsutgifter, jf. forslag til vedtak II.

Post 03 Refusjon frå Utanriksdepartementet

Det er budsjettert med 1,8 mill. kroner i refusjon frå Utanriksdepartementet i samband med utgifter til medlemskap i Den internasjonale naturvernunionen (IUCN) som er utgiftsført over kap. 1400 post 71 Internasjonale organisasjonar.

Kap. 1410 Kunnskap om klima og miljø

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
21	Miljøovervaking	262 134	281 425	277 297
22	Miljøkartlegging			90 579
23	MAREANO, <i>kan overførast</i>			44 386
50	Basisløyvingar til miljøforsking sin institutta	178 179	186 837	191 294
51	Forskningsprogram m.m.	271 897	275 959	293 105
53	Internasjonalt samarbeid om miljøforskning	6 652	6 737	6 897
54	Artsprosjektet m.m.	40 566		
70	Nasjonale oppgåver ved miljøforsking sin institutta	49 140	54 441	38 007
72	Tilskot til GenØk – Senter for biotryggleik	11 900	5 000	5 145
73	Infrastrukturtiltak til miljøinstitutta	9 433		
	Sum kap. 1410	829 901	810 399	946 710

Kap. 1410 Kunnskap om klima og miljø omfattar midlar til miljøkartlegging, under dette arbeidet med det økologiske grunnkartet, midlar til miljøovervaking, infrastruktur for miljødata, forskningsprogram, basisløyvingar og andre tilskot til miljøforsking sin institutta. Kapitlet rettar seg mot alle resultatområda. Kap. 1410 syner ein auke på 136,3 mill. kroner i høve til 2018. Dette skuldast at det er overført midlar frå kap. 1420 som i 2018 blei

brukt til overvaking og kartlegging. I tillegg er kap. 1424 MAREANO nedlagt, og MAREANO-prosjektet har fått ein eigen post 23 under kap. 1410. Ein ønskjer på denne måten å samle midlane til å hente inn kunnskap på klima- og miljøområdet under kap. 1410. Dette skal gjere det enklare å ha oversikt over kor mykje midlar som blir brukte til å hente inn kunnskap på klima- og miljøområdet, og vil lette arbeidet med å utvikle eit heil-

skapleg kunnskapsgrunnlag på tvers av resultat-områda.

Som følgje av at det blir overført midlar til kartlegging og overvaking frå andre kapittel og postar, og stor auke i midlane til naturkartlegging dei siste åra, har ein sett det som ein fordel å skilje ut midlane til kartlegging og overvaking i to ulike postar. Dette gjer det lettare å ha oversikt over korleis midlane blir nytta. Tidlegare post 21 Miljøovervaking og miljødata endrar nemning til Miljøovervaking, og det er oppretta ein ny post 22 Miljøkartlegging.

Klima- og miljøpolitikken skal vere kunnskapsbasert. Kunnskapen blir bygd opp gjennom forskning, kartlegging, overvaking, miljøstatistikk og ulike former for rapportering. Kartlegging er definert som å hente inn stadfesta informasjon. Overvaking er definert som langsiktig og jamleg å hente inn informasjon etter ein fastsett metodikk. Overvakingsdata er ofte stadfesta, men ikkje alltid. Grunnleggjande geografisk informasjon som plandata, eigedomsdata og andre geodata er òg ein føresetnad for ein effektiv miljøpolitikk.

Kunnskap om klima og miljø er i aukande grad ein viktig føresetnad for avgjerder som blir fatta på mange samfunnsområde. For å kunne ta omsyn til viktige miljøverdiar er det naudsynt å ha stadfesta informasjon om arter, naturtypar, kulturminne og landskap og andre høve som kan ha innverknad på miljøverdiane.

Vidare treng vi kunnskap om korleis miljøtilstanden utviklar seg. For å kunne seie noko om dette, treng vi overvakingsdata over lang tid, slik at vi får lange tidsseriar. Miljøovervakinga må derfor vere langsiktig, stabil og føreseieleg. Vi treng òg overvaking av forureiningar og andre viktige faktorar som har påverknad på miljøet.

Miljøforskninga medverkar til å avdekkje og avklare nye problemstillingar, men er samstundes eit viktig supplement og korrektiv til miljøovervakinga. Forsking er naudsynt for å sikre best moglege metodar for innsamling av overvakingsdata, og overvakingsdata (inkl. lange tidsseriar) er eit viktig grunnlag for mykje av forskninga. Kompetansen i forskingsmiljøa er sentral når overvakingsresultat skal tolkast.

Miljøforskninga har stor nytte av det kunnskapstilfanget som kjem fram gjennom overvaking. Overvakingsdata gir forskarar høve til å analysere utviklingstrendar i miljøet, då dei same metodane er nytta over lange tidsperiodar. Forsking med utgangspunkt i slike data har derfor stor verdi for miljøforvaltninga.

Samstundes med forslag til statsbudsjett for 2019, legg regjeringa fram Meld. St. 4 (2018–

2019) *Langtidsplan for forskning og høgere utdanning 2019–2028*. Planen er ein revisjon av Meld. St. 7 (2014–2015) *Langtidsplan for forskning og høgere utdanning 2015–2024*. Langtidsplanen har tiårige mål og prioriteringar, og gir uttrykk for kva regjeringa meiner er særleg viktig å prioritere den kommande fireårsperioden. For nærare omtale, sjå del III, kap. 5, i Prop 1 S for Kunnskapsdepartementet.

Post 21 Miljøovervaking

Midlane under posten dekkjer dei fleste resultat-områda.

I tråd med det som er nemnt over, er postnemninga endra frå «Miljøovervaking og miljødata» til berre «Miljøovervaking». Den delen av løyvinga som gjeld kartlegging er flytta til ny post 22 «Miljøkartlegging».

Posten dekkjer utgifter til å hente inn miljødata knytt til overvaking av tilstand, påverknader og effektar av desse på naturmiljøet og kulturminne. Posten inneheld òg midlar til infrastruktur for miljødata, under dette etablering av og drift av ulike databasar. Oversikt over status og utvikling for indikatorar for dei nasjonale klima- og miljømåla, som mellom anna byggjer på data som er skaffa fram med midlar frå denne posten, går fram av Miljøstatus.no.

Naturovervakinga omfattar overvaking av status og utvikling for arter og naturtypar, under dette mellom anna sjøfuglprogrammet SEAPOP (inkludert SEATRACK), bestandsovervaking av rovvilt, og overvaking av tareskog. Overvaking av påverknader og effektar omfattar mellom anna overvaking av forureiningar og farlege kjemikaliar, og effektar av klimaendringar. Nokre midlar går òg til overvaking av kulturminne og kulturmiljø.

Miljøovervaking gir grunnlag for å setje mål for miljøpolitikken, vurdere i kva grad dei nasjonale miljømåla blir oppnådde og kva slag miljø- og helseverknader ein oppnår med verkemiddelbruk og tiltak. I tillegg pliktar Noreg gjennom ei rekkje internasjonale miljøavtaler å dokumentere utviklinga i miljøet og dei faktorane som påverkar miljøtilstanden, og deltek i ei rekkje internasjonale overvakingsprogram. Resultata frå desse programma er det viktigaste grunnlaget for revisjon av eksisterande internasjonale avtaler og etablering av nye. Mange endringar i miljøtilstanden skjer gradvis og over lang tid. For å få den naudsynte informasjonen må overvakingsprogramma derfor gå over fleire år. Dette gjeld særleg der det er naudsynt med god kunnskap som

grunnlag for tiltak og politikktutvikling for å nå nasjonale mål.

I høve til 2018 er posten samla sett redusert med 4,1 mill. kroner. Kartleggingsmidlar på 87,5 mill. kroner er flytt til post 22. Vidare er posten redusert med 1 mill. kroner knytt til kulturminne, og i samband med avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma er den redusert med 1,4 mill. kroner.

På den andre sida er mykje nye midlar lagt inn på posten som følgje av ønsket om å samle midlane til overvaking på kap. 1410 post 21. Frå kap. 1420 post 22 er det flytt 51,6 mill. kroner, av dette 48,1 mill. kroner til diverse vassovervakingssjunkt og 3,5 mill. kroner til bestandsovervaking av vill anadrom laksefisk.

Frå kap. 1410 post 70 er det flytt 18 mill. kroner. Av desse gjeld 13,5 mill. kroner finansiering av nokre av dei lange tidsseriane, og 4,5 mill. kroner klassifisering og bestandsundersøkingar av villaks.

Frå kap. 1400 post 21 er det flytt 4 mill. kroner som følgjer: 1,35 mill. kroner til overvaking av dverggås, 0,25 mill. kroner til overvaking snøugle og 2,4 mill. kroner til nasjonalt overvakingssprogram for fjellrev/avlsprogrammet for fjellrev/fjellrev i Finnmark/Interreg Felles Fjellrev II.

Frå kap. 1420 post 82 er det flytt 3,1 mill. kroner, av dette 0,7 mill. kroner til hubro, 0,4 mill. kroner til elvemusling og 2 mill. kroner til overvaking av innhole eiker og kalklindskog. Det er i tillegg lagt inn 1,8 mill. kroner til overvaking av effektane av tiltak for truga natur finansiert med tilskot frå kap. 1420 post 82, og ei prisjustering på 5,1 mill. kroner.

Rapport 2017

Midlane på posten gjekk i 2017 til ei rekkje ulike overvakingssprogram, som er langsiktige og som dekkjer ulike miljøtema som naturmangfald, klima, forureining og miljøgifter, og kulturminne. Overvakinga vert koordinert av direktorata, og resultatata vert rapporterte til departementet. Lange tidsseriar og data frå miljøovervakinga inngår i nasjonale miljøindikatorar og vert formidla på Miljøstatus.no og direktorata sine nettsider. Resultat frå overvakinga vert òg publiserte gjennom fagrapportar som blir gitt ut av direktorata og dei institutta og forskingsmiljøa som gjennomfører overvakinga. Miljødirektoratet koordinerer overvaking som gjeld natur, klima og forureining. Dette omfattar overvaking av luft, terrestrisk miljø, ferskvatn og kystvatn. Polarinstituttet koordinerer polarovervaking, og Statens Strålevern

koordinerer overvaking knytt til radioaktivitet. Riksantikvaren koordinerer overvaking av kulturminne og kulturmiljø. Kvar etat rapporterer òg til departementet på dei miljødata som dei har ansvar for. Overvaking og miljødata blir rapportert årleg til departementet, og elles presentert på Miljøstatus.no.

Relevante overvaksingsdata frå naturovervaking inngår i produksjonen av Naturindeks for Noreg, som er ein hovudindikator for det nasjonale målet om at økosystema skal ha god tilstand og levere økosystemtenester. Overvaksingsdata vert oppdaterte kvart år, medan ein samla oppdatering av heile naturindeksen skjer kvart femte år. Overvaksingsdata frå naturovervakinga er òg grunnlag for indikatorsystemet knytt til fagsystem for fastsetting av økologisk tilstand.

Post 22 Miljøkartlegging

Midlane under posten dekkjer dei fleste resultat-områda.

Posten er ny, jf. omtale over, og dekkjer utgifter til å hente inn stadfesta (koordinatbestemt) miljøinformasjon frå kartlegging, det vil si alle typar av eingongsinnhenting av stadfesta informasjon. Arbeid med naturkartlegging og etablering av det økologiske grunnkartet utgjer ein stor del av midlane på posten. Det blir òg nytta midlar frå posten til å bygge opp digital infrastruktur for inn-samling og formidling av stadfesta økologiske data og til Artsdatabanken sitt arbeid med å gjere grunnkartet tilgjengeleg for samfunnet. Metoden som nyttast i naturkartlegginga byggjer på inndelings- og beskrivingsystemet Natur i Noreg (NiN). Det økologiske grunnkartet omfattar ei samling av kartdata med stadfesta informasjon om blant anna naturtypar, arter og landskapstypar. Summen av desse kartdata vil saman gi eit økologisk grunnkart for Noreg, og gi grunnlag for ein kunnskapsbasert forvaltning av norsk natur.

Data frå miljøkartlegging er, likeeins med data frå miljøovervaking, ein viktig del av grunnlaget for Miljøstatus.no.

Midlane på posten består av 87,5 mill. kroner i kartleggingsmidlar som er flytt frå kap. 1410 post 21. Det er vidare lagt inn ei prisjustering på 3 mill. kroner.

Post 23 MAREANO, kan overførast

Midlane under posten dekkjer dei fleste resultat-områda.

Midlane på posten låg tidlegare under kap. 1424, men dette er lagt ned i samband med at alle

kartleggings- og overvåkingsmidlane er samla under kap. 1410.

Posten dekkjer Klima- og miljødepartementets del av utgiftene til MAREANO-programmet. MAREANO-programmet kartlegg havbotnen i norske havområde, gjennom systematisk innsamling av data om djupn og om havbotnen sin geologi, landskap, naturmangfald og forureining. Føremålet med kartlegginga er å medverke til ein kunnskapsbasert forvaltning av dei havbaserte næringane og dei marine økosystema. MAREANO-programmet sett ein ny standard for kunnskap om havbotnen, og har vakt internasjonal merksemd.

Rapport 2017

Posten er ny i 2019. Sjå tekst under kap. 1424 for rapport på bruken av løyvinga til MAREANO i 2017.

Post 50 Basisløyvingar til miljøforskningsinstitutta

Midlane under posten dekkjer dei fleste resultat-områda.

Løyvinga er auka med 4,5 mill. kroner samanlikna med saldert budsjett 2018. Det er lagt inn ei prisjustering på 5,4 mill. kroner, men teke ut 0,9 mill. kroner som del av avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma.

Posten dekkjer grunnløyvinga og dei strategiske instituttløyvingane til fordelingsarena for miljøinstitutta, og strategiske instituttløyvingar til Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) på fordelingsarena for primærnæringsinstitutt.

Frå og med 2018 blei 10 pst. av grunnløyvinga omfordelt etter oppnådde resultat på resultatindikatorar som vitenskapleg publisering, samarbeid med universitet og høgskular, internasjonale inntekter, inntekter frå Noregs forskingsråd og nasjonale oppdragsinntekter.

Mål

Fordelingsarenaen for miljøinstitutta inkluderer Norsk institutt for luftforskning (NILU), Norsk Institutt for naturforskning (NINA), Norsk institutt for Kulturminneforskning (NIKU), Norsk institutt for vassforskning (NIVA), Senter for klimaforskning (CICERO), Nansensenteret (NERSC – Nansen Environmental and Remote Sensing Center), Transportøkonomisk institutt (TØI) og Uni Research – klima og miljø, som alle er sentrale institutt innanfor sine område av miljøforskninga. Dei skal

fungere som nasjonale kompetansesenter og ha ei kunnskapsstrategisk rolle overfor miljøforvaltninga, og skal innanfor sine område tilfredsstille samfunnet sitt behov for å løyse problem på kort og lang sikt. Uni Research er frå 1. januar 2018 en del av forskingskonsernet NORCE.

Oppfølging og kontroll

Det blir motteke årsrapportar og reviderte rekneskapsoversyn for løyvingane frå Noregs forskingsråd, og kontroll skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll. For oppfølging av årsrapporten vil det bli halde møte med Forskningsrådet og det enkelte instituttet for drøftingar av miljøforvaltningas kunnskapsbehov.

Rapport 2017

Midlane på posten vart nytta til å dekkje grunnløyvinga og dei strategiske instituttløyvingane til fordelingsarena for miljøinstitutta, og strategiske instituttløyvingar til Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) på fordelingsarena for primærnæringsinstitutt.

Post 51 Forskningsprogram m.m.

Midlane under posten er retta mot forskingsprogram innanfor alle resultatområde. Midlane under posten blir kanaliserte gjennom Noregs forskingsråd.

Mål for miljøforskninga er å medverke til å styrkje kunnskapsgrunnlaget for eit effektivt miljøarbeid med stor vekt på relevans og for ei berekraftig ressursforvaltning og samfunnsplanlegging. Miljøforskninga skal gi eit godt kunnskapsunderlag for nasjonale forvaltingsoppgåver, for avgjerder i politikuttforming og som grunnlag for internasjonalt miljøsamarbeid.

Hovudvekta er lagt på forskning om klimaendringar og klimaomstilling, under dette forskning på biologiske og samfunnsvisse effektar av klimaendringar. Forskningsinnsatsen for å nå mål om omstilling til eit lågutsleppsammfunn, med særleg fokus på ikkje kvotepliktige utsleppssektorar blir ført vidare i 2019. Marin forskning og forskning om naturmangfald og helse- og miljøfarlege kjemikalier blir òg prioritert. Klima- og miljødepartementet ønskjer å sikre at òg dei mindre fagområda får naudsynt prioritet i både det nasjonale og det internasjonale arbeidet. Det blir framleis arbeid for å betre integreringa av miljøforskning i alle relevante delar av verksemda til Noregs forskingsråd.

Løyvinga er samla auka med 17,1 mill. kroner. Det er lagt inn 10 mill. kroner til ein større innsats til forskning på marin forsøpling. I tillegg er det lagt inn ei prisjustering på 7,9 mill. kroner. Det er til posten flytt 0,6 mill. kroner frå Kunnskapsdepartementets budsjett etter justering av verksemdskostnadene til Forskingsrådet. Løyvinga er redusert med 1,4 mill. kroner som del av avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma.

Klima- og miljødepartementet bidrar med 0,6 mill. kroner til finansiering av eit havsekretariat i Noregs forskingsråd, sjå nærere omtale kap. 285 post 55 under Kunnskapsdepartementet. Eit slikt havsekretariat finansiert over rådets verksemdsbudsjett skal gi strategiske råd og tilrådingar om forskning og utvikling retta mot berekraftig bruk og forvaltning av havet og delta i ulike nasjonale og internasjonale prosessar.

Oppfølging og kontroll

Departementet får årsrapportar frå Noregs forskingsråd som er utarbeidd på bakgrunn av innspel frå programstyra. I tillegg er representantar frå miljøforvaltinga valde inn i programstyra.

Mål for Noregs forskingsråd

Regjeringa har fastsett fem mål for Forskingsrådet. Dei fem måla er:

- auka vitskapeleg kvalitet
- auka verdiskaping i næringslivet
- å møte store samfunnsutfordringar
- eit vel fungerande forskningssystem
- god rådgiving

Måla er felles for alle departementa. Kunnskapsdepartementet har utarbeidd eit styringssystem for departementa si styring av Forskingsrådet. Systemet er utarbeidd i samarbeid med dei andre departementa og Forskingsrådet. Klima- og miljødepartementet styrer sine midlar til Forskingsrådet i tråd med dette. Samla resultat av verksemda til Noregs forskingsråd i 2017 er omtalt i budsjettproposisjonen til Kunnskapsdepartementet for 2019.

Frå og med 2018 er alle løyvingar til drift av Forskingsrådet samla på ein post på budsjettet til Kunnskapsdepartementet, sjå nærare omtale under Verksemdkostnader, kap. 285 post 55.

Rapport 2017

I 2017 vart løyvinga nytta til finansiering av forskingsprogramma Miljøforsk, Marinforsk, Klima-

forsk, Energix, Bedre helse, Polarforskningsprogrammet og Program for romforskning.

Post 53 Internasjonalt samarbeid om miljøvernforskning

Posten er auka med 0,2 mill. kroner i høve til 2018.

Mål

Tilskotet er kontingent for medlemskap i International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA). IIASA er eit internasjonalt forskingsinstitutt som mellom anna medverkar med analysar til arbeidet med internasjonale miljøavtaler. Instituttet medverkar til internasjonale forhandlingar om klima og luftforureiningar med sin kompetanse innanfor scenarioutvikling, integrert vurdering av langsiktig policy for utsleppsreduksjonar på tvers av land og utvikling av strategiar for å redusere effektane av klimaendringar. Bidrag frå instituttet utgjer eit naudsynt grunnlag for dei internasjonale forhandlingane om reduksjon av sur nedbør og andre konsekvensar av luftforureiningar. Instituttet spelar òg ei sentral rolle som rådgivar i EUs arbeid med klima og luftforureiningar.

Oppfølging og kontroll

Kontingenten blir overført Noregs forskingsråd, som tek hand om den norske medlemskapen.

Post 54 Artsprosjektet m.v.

Posten blei lagt ned i 2018, og midlane flytta til nytt kap. 1411 Artsdatabanken.

Rapport 2017

Artsprosjektet har i 2017 medverka til å byggje opp kompetanse gjennom støtte til Forskarskolen i biosystematikk (ForBio). ForBio er eit tverrinstitusjonelt samarbeid mellom dei fire naturhistoriske musea i Noreg, og er finansiert gjennom støtte frå Klima- og miljødepartementet (Artsprosjektet). I 2017 vart det halde 22 kurs.

Artsprosjektet skal gjennom kartlegging av arter medverke til ei langsiktig oppbygging av kunnskap om artsmangfaldet i Noreg. Løyvinga i 2017 var på 20,43 mill. kroner i tilskot til kartlegging av dårleg kjende arter, fordelt på åtte nye prosjekt for perioden 2018–2021.

Nye data frå den omfattande kartlegginga blir gjort tilgjengeleg i relevante databasar og kartte-

nester i Artsdatabanken. Artsprosjektet medverkar òg til oppbygging av ein nasjonal infrastruktur og eit globalt referansebibliotek med DNA-strek-kodar for arter frå Noreg. Dette arbeidet skjer i samarbeid med Norwegian Barcode of Life (Nor-BOL). I løpet av 2017 vart det teke prøver av ca. 20 000 individ, og det fins no DNA-sekvensar frå over 70 000 norske planter, dyr og sopp i BOLD (den internasjonale basen).

Artsprosjektet har i 2017 medverka til å halde den norske Artsnamnebasen oppdatert på taksonomi og namn på nye arter som er funne i Noreg. Artsnamnebasen er eit nettbasert namneregister, og primærkjelda for norske arter sin taksonomi og nomenklatur. I 2017 vart det òg levert om lag 3000 samiske artsnamn til databasen.

Artsprosjektet har gjennom Arter på nett gitt tilgang til informasjon (tekst, bilde, bestemmingsnøklar og filmar) om lag 600 nye artar (taksa) i 2017. Det vart òg i 2017 lyst ut tilskot til å gjere artsdata tilgjengelege i Arter på nett. Fem nye prosjekt fekk støtte frå Artsprosjektet.

Post 70 Nasjonale oppgåver ved miljøforskningsinstitutta

Posten er redusert med 16,4 mill. kroner i høve til 2018. Til post 21 er det flytt 13,5 mill. kroner til finansiering av lange tidsseriar for overvaking og 4,5 mill. kroner til klassifisering og bestandsundersøkingar for villaks. Det er lagt inn ei prisjustering på 1,6 mill. kroner.

Mål

Målet er å syte for at Norsk institutt for luftforskning (NILU), Norsk Institutt for naturforskning (NINA), Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU), Norsk institutt for vassforskning (NIVA), Senter for klimaforskning (Cicero) og Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) har ressursar til fagleg rådgiving til miljøforvaltinga, til deltaking og fagleg støtte for miljøforvaltinga i nasjonale og internasjonale organ ved behov, til informasjons- og databasetenester overfor forvaltinga, under dette vedlikehald av relevante nasjonale databasar, og driftsstilskot til ulike forskingsstasjonar.

Det ligg òg inne 4,7 mill. kroner i driftsstøtte til Forskningscenter for miljø og samfunn (CIENS) som har ansvar for å drifte Miljøprøvebanken.

Oppfølging og kontroll

Det er ein føresetnad at institutta drøftar prioriteringar og planar for gjennomføring med relevante

etatar og Klima- og miljødepartementet. Det blir motteke rapportar og reviderte rekneskapsoversyn for løyvingane, og kontroll skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll. Det blir halde årlege møte med kvart enkelt institutt for å drøfte dei nasjonale oppgåvene.

Rapport 2017

I 2017 vart løyvinga mellom anna nytta til deltaking og fagleg støtte for miljøforvaltinga i nasjonale og internasjonale organ, databasetenester, oppretthalde algesamling som nasjonal referansesamling, vidareutvikling av kunnskapsgrunnlaget for forvaltinga av ville laksebestandar, nasjonal beredskap for konservering av kulturhistorisk viktige gjenstandar, driftsstøtte for målestasjonene på Zeppelinfjellet og Trollhaugen i polarområdet, referanselaboratorium for målingar av luftforureining og atmosfærisk korrosjon, vidareutvikling og drift av Miljøprøvebanken og til vidareføring av viktige lange overvakingstidsseriar.

Post 72 Tilskot til GenØk – Senter for biotryggleik

Posten er prisjustert med 0,1 mill. kroner. Departementet meiner det framleis er behov for uavhengig forskning og rådgiving på feltet biotryggleik. For å vurdere moglegheitene for ytterlegare målretting og ulike måtar å organisere dette viktige arbeidet på gjennomførast ei evaluering av GenØks forskings- og rådgivingsarbeid i 2018.

Mål

Løyvinga skal støtte utviklinga av GenØk – Senter for biotryggleik som eit kompetansesenter på genteknologi. GenØk skal drive forskning, informasjon og rådgiving om helse og miljøkonsekvensar ved bruk av genteknologi og genmodifisering, for å sikre trygg bruk av genteknologi.

Oppfølging og kontroll

Det er ein føresetnad at instituttet drøftar prioriteringar og planar for gjennomføring med Miljødirektoratet og Klima- og miljødepartementet. Det blir motteke rapport og reviderte rekneskapsoversyn for løyvingane, og kontroll skjer ved generell formalia- og sannsynskontroll. Det skal haldast årlege møte med instituttet for å drøfte prioriteringar.

Rapport 2017

I 2017 blei løyvinga nytta til fagleg rådgiving til miljøforvaltinga, mellom anna i form av rapportar til Miljødirektoratet i samband med GMO-høyringar, rådgiving om genmodifiserte vaksinar, og til forskingsprosjekt for å utvikle vidare kunnskaps-

grunnlaget for vurdering av helse- og miljøkonsekvensar av genmodifiserte organismar. Dette er prosjekt innan mikro- og molekylærbiologi, immunepidemiologi og økologi, virologi, økotoksikologi og økosystem, og samfunnsvitskaplege aspekt ved moderne bio- og nanoteknologi.

Kap. 1411 Artsdatabanken

(i 1 000 kr)				
Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter		31 670	32 020
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overførast, kan nyttast under post 70</i>		6 275	8 883
50	Arter og naturtypar, <i>kan overførast, kan nyttast under postane 21 og 70</i>		16 861	
70	Tilskot til arter og naturtypar, <i>kan overførast, kan nyttast under post 21</i>		11 441	28 890
Sum kap. 1411			66 247	69 793

Artsdatabanken er ein nasjonal kunnskapsbank om naturmangfald i Noreg. Artsdatabanken sin viktigaste oppgåve er å gjere oppdatert kunnskap om naturtypar, arter og populasjonar lett tilgjengeleg for samfunnet. Mellom anna lagar Artsdatabanken raudliste for arter, raudliste for naturtypar, dei gjer risikovurderingar for framande arter i Noreg, utviklar type- og beskrivingssystem for natur (Natur i Noreg), og har viktige oppgåver i arbeidet med å etablere det økologiske grunnkartet.

Artsdatabanken er fagleg uavhengig og bruttobudsjettert forvaltingsorgan med eige styre. Det faglege sjølvstendet, og styret sitt ansvar og oppgåver, er nedfelt i Artsdatabanken sitt mandat og instruks.

Post 01 Driftsutgifter

Midlane under posten er retta mot resultatområde naturmangfald.

Løyvinga dekkjer dei ordinære driftsutgiftene for Artsdatabanken. Om lag tre fjerdedelar av løyvinga gjeld løn til tilsette. Resten av løyvinga går til å dekkje husleige, fornying av materiell, inventar og utstyr, blant anna drift og utvikling av IT-anlegget, reiseutgifter, kurs- og konferanseverksemd og tiltak for kompetanseutvikling.

Posten er samla sett redusert med 0,4 mill. kroner i høve til 2018. Det er teke ut 0,2 mill. kroner i samband med avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma og lagt inn om lag same beløp i prisjustering. Til post 21 er det flytta 0,4 mill. kroner.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overførast, kan nyttast under post 70

Midlane under posten er retta mot resultatområde naturmangfald.

Posten dekkjer utgifter til mellom anna Artsdatabankens kjøp av tenester til Artsprosjektet, arbeid med raudlister, risikovurderingar av framande organismar, arbeidet med Artsobservasjonar og arbeid med Global Biodiversity Information Facility (GBIF) som gjer data om naturmangfald fritt tilgjengelege på internett.

Posten er auka med 2,6 mill. kroner i høve til 2018. Til ny datainfrastruktur er det lagt inn eit eingongsbeløp på 2 mill. kroner. Frå post 01 er det flytta 0,4 mill. kroner. I samband med at post 50 er lagt ned, er det flytt 0,3 mill. kroner til posten. I samband med at det er oppretta ei inntektsløyving under kap. 4411 post 02 er det til dei motsvarande utgiftene lagt inn 0,4 mill. kroner på posten. Det er rammeoverført 0,5 mill. kroner til Direktoratet for økonomistyring (DFØ) som skal utføre løn- og

rekneskapstenester for Artsdatabanken. Det er teke ut 0,1 mill. kroner i samband med avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma og lagt inn 0,1 mill. kroner i prisjustering.

Løyvinga kan overskridast mot tilsvarende meirinntekt under kap. 4411 post 02.

Rapport 2017

Posten var ny i 2018 og det er derfor ingen rapporttekst for 2017. Midlane på posten låg tidlegare under kap. 280 post 51 på Kunnskapsdepartementet sitt budsjett og kap. 1410 post 54 på Klima- og miljødepartementet sitt budsjett. Sjå rapportering under desse.

Post 50 Arter og naturtypar, kan overførast, kan nyttast under postane 21 og 70

Posten er lagt ned som ei oppfølging av omlegginga i budsjettet under Artsdatabanken i samband med revidert nasjonalbudsjett 2018, jf. Prop. 85 S og Innst. 400 S (2017–2018). Posten dekte tilskot til arbeid med å styrkje kunnskapen om artene i Noreg.

Til post 21 er det flytta 0,3 mill. kroner og til post 70 er det flytta 16,6 mill. kroner.

Rapport 2017

Posten var ny i 2018 og det er derfor ingen rapporttekst for 2017. Midlane på posten låg tidlegare under kap. 1410 post 54. Sjå rapportering under denne.

Post 70 Tilskot til arter og naturtypar, kan overførast, kan nyttast under post 21

Midlane under posten er retta mot resultatområde naturmangfald.

Posten dekkjer tilskot til arbeid med å styrkje kunnskapen om artene i Noreg. Midlane på posten låg tidlegare under kap. 1410 post 54 *Artsprosjektet mv.*

Posten er auka med 17,4 mill. kroner i høve til 2018. I samband med at post 50 er lagt ned, er det flytta 16,6 mill. kroner til posten. Det er lagt inn ei prisjustering på 0,8 mill. kroner.

Mål

Tilskotsordninga skal styrkje kunnskapen om mangfaldet av arter i Noreg til beste for allmenta, forvaltning og forskning. Ordninga skal særleg skaffe kunnskap om lite kjente arter og artsgrupper, og byggje opp vitskapeleg kompetanse slik at vi i framtida er betre rusta til å kartleggje arts-mangfaldet vårt.

Kriterium for måloppnåing

Det skal leggjast særleg vekt på å dokumentere hittil dårleg kjente arter og artsgrupper, styrkje kompetanseoppbygging og rekruttering innan biosystematikk og å medverke til og dra nytte av tilsvarende prosjekt i Sverige. Ordninga skal òg leggje til rette for god samordning med anna kartlegging av arter i Noreg og fremje DNA-strekking av norske arter når dette kan effektivisere arbeidet for å betre kunnskapen om artene, og styrkje formidlinga om arter i Noreg.

Tildelingskriterium

Ordninga er nytta til arbeid med å styrkje kunnskapen om artene i Noreg, og er retta mot universiteta og frittstående forskingsinstitusjonar. Søknader til ordninga går gjennom ei omfattande vurdering før det blir klart kva søknader som får tilskot.

Oppfølging og kontroll

Alle tilskotsmottakarar leverar rapportar som syner den kunnskapsproduksjon som tilskotet har finansiert, samt reviderte rekneskap frå gjennomførte prosjekt.

Rapport 2017

Posten er ny i 2018 og det er derfor ingen rapporttekst for 2017. Midlane på posten låg tidlegare under kap. 1410 post 54. Sjå rapportering under denne.

Kap. 4411 Artsdatabanken

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
02	Ymse inntekter			417
	Sum kap. 4411			417

Post 02 Ymse inntekter

Posten vart oppretta i samband med revidert nasjonalbudsjett 2018, jf. Prop. 85 S og Innst. 400 S (2017–2018). På posten er det ført ymse inntekter, primært inntekter frå eksterne oppdragsgivarar.

Dei tilsvarende utgiftene er budsjetterte under kap. 1411 post 21.

Kap. 1411 post 21 kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II.

Kap. 1412 Meteorologiformål

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
50	Meteorologisk institutt	296 766	302 389	313 882
70	Internasjonale samarbeidsprosjekt	142 270	166 297	172 566
	Sum kap. 1412	439 036	468 686	486 448

Ansvar for Meteorologisk institutt vart flytt frå Kunnskapsdepartementet til Klima- og miljødepartementet med verknad frå 1. januar 2018.

Post 50 Meteorologisk institutt

Meteorologisk institutt står for den offentlege meteorologiske tenesta for sivile og militære formål i Noreg. Meteorologisk institutt sitt arbeid med å overvake og varsle ver, er ein kritisk samfunnsfunksjon.

Instituttet lagar vêrvarsel for samfunnet generelt gjennom vêrvarslingsentralane i Tromsø, Bergen og Oslo. I tillegg er observasjonsstasjonar spreidde over heile landet og i Arktis. Meteorologisk institutt er blant dei fremste kunnskapsmiljøa i Noreg på klimaendringar. Instituttet har ei viktig rolle i å førebu Noreg på eit endra klima, blant anna gjennom leiinga av Klimaservicesenteret (KSS). Observasjonane frå nordområda er òg med på å dokumentere klimaendringar. Meteorologisk institutt er dessutan aleine om å ha personell på Bjørnøya og Hopen, og sikrar i så måte norsk nærvær.

Mål for 2018

Meteorologisk institutt overvaker og varslar vêret med høg kvalitet og regularitet og bereknar klimaet i notid og framtid for at styresmaktene, næringslivet, institusjonar og befolkninga kan sikre liv og verdiar og verne miljøet.

Meteorologisk institutt driv forskning og utvikling på alle sine fagområde så instituttet kan yte tenester i verdsklasse.

Budsjettforslag for 2019

Dynamiske geodata, det vil seie vêr- og klimarelaterte data som endrar seg i rom og tid, blir ikkje forvalta på ein einsarta måte. Data blir dessutan sletta på grunn av plassmangel eller fordi dei er mangelfullt dokumenterte. For å møte dagens utfordringar med lagring og forvaltning av dynamiske geodata foreslår departementet å løyve 5 mill. kroner til kap. 1412 post 50 Meteorologisk institutt. Tiltaket går over fire år med ei totalramme på 20 mill. kroner. Tiltaket skal først og fremst syte for at dynamiske geodata av god kvalitet blir samordna og tilgjengelege for brukarar,

men tiltaket kan òg opne for nye samanstillingar og bruk, både for kommersielle og offentlege aktørar.

I samband med overgang til Direktoratet for Økonomistyring (DFØ) for lønstenester, er det overført 0,7 mill. kroner til DFØ.

Ut over dette foreslår departementet at løyvinga på posten blir ført vidare på same nivå som i 2018.

Rapport for 2017

I 2017 hadde Kunnskapsdepartementet ansvaret for Meteorologisk institutt.

For 2017 auka kvaliteten på varsla for nedbør, temperatur og vind. Modellresultata for hav og kyst er betra ved hjelp av gode inngangsdata frå numerisk vêrvarsling, noko som gir betre varsel. Radarar som måler overflatestraum, gir betre straumvarsel, og betrar dermed beredskapen for oljesøl, søk og redning og drivande gjenstandar. Instituttet varsla om ekstreme vêrforhold fire gonger i 2017: uvêra Vidar, Ylva, Aina og Birk. Farevarsel blir no distribuerte i eit standardisert format.

Samarbeidet mellom Noreg og Sverige om operasjonell numerisk vêrvarsling omfattar òg Finland frå hausten 2017. Samarbeidet effektiviserer produksjonen av varsel, gir betre beredskap og ein monaleg stordriftsfordel innanfor tungrekning.

MET deltek i ei rekkje forskingsprosjekt med Arktis i fokus. Instituttet medverka òg som hovudforfattarar i to store kunnskapsrapportar om historisk og framtidig klima i Arktis. MET sine regionale nedskaleringar var ein del av AACA-rapporten (Adaptation Action for a Changing Arctic) som dekkjer Barentsregionen, og instituttet sin analyse av trendar for permafrost og snøtilhøve var ein del av SWIPA-rapporten (Soil, Water, Ice and Permafrost in the Arctic). MET hadde ni ph.d.-ar under rettleiing i 2017.

Instituttet har ei viktig rolle i arbeidet med tryggleik og beredskap, og deltar jamleg i øvingar med Forsvaret og andre etatar der vêr og klima spelar ei rolle. Instituttet testar dessutan utsleppsmodellane sine hyppig og vil kunne varsle farlege utslepp til luft og hav i løpet av 30 minutt, så lenge staden for utsleppa er kjent. På klimasida blei det i 2017 gitt ut klimaprofilar for alle norske fylke i regi av Norsk Klimaservicesenter, til bruk for kommunane og fylka til å tilpasse seg til eit endra klima.

Det er utvikla nye Yr-appar i 2017, og mobilversjonen av Yr er forbetra. Brukartilfredsheita på halo.met.no har auka.

For tolvte året på rad blei MET kåra til den statsetaten i Noreg som har best omdømme blant publikum.

Post 70 Internasjonale samarbeidsprosjekt

Løyvinga på posten går i hovudsak til å innfri dei forpliktingane Noreg har til å betale kontingentutgifter i samband med norsk deltaking i følgjande internasjonale meteorologiorganisasjonar:

- Den europeiske organisasjonen for utnytting av meteorologiske satellittar (EUMETSAT). Eventuelle overskot av kontingentinnbetalingar til EUMETSAT blir overførte til eit fond, Working Capital FUND (WCF). Fondet er heimla i EUMETSATs statuttar og består av akkumulert budsjettoverskott
- Det europeiske senteret for mellomlange vêrvarsel (ECMWF)
- Europeiske samarbeidsprosjekt mellom dei meteorologiske institutta (EUMETNET og ECOMET er dei største samarbeidsnettverka)
- Den meteorologiske verdsorganisasjonen (WMO)

Mål for 2019

Målet med løyvinga er å medverke til og dra nytte av utvikling og betring av meteorologiske tenester gjennom internasjonalt samarbeid.

Budsjettforslag for 2019

Noreg er medlem i EUMETSAT, ECMWF og WMO gjennom å ha tiltredd internasjonale konvensjonar. Budsjettvedtak i dei styrande organa er dermed forpliktande for Noreg. Det prosentvise bidraget frå eit land til budsjettet er proporsjonalt med bruttonasjonalinntekta i landet. Når det gjeld dei andre internasjonale organisasjonane, er det Meteorologisk institutt som er medlem.

Storleiken på løyvinga på posten er òg avhengig av svingingar i valutakursane og aktivitetsnivået i dei ulike organisasjonane. Mesteparten av utgiftene er knytte til den europeiske organisasjonen for utnytting av meteorologiske satellittar (EUMETSAT). Det nye polarbanesatellittprogrammet (EPS-SG) har ført til ein auke i bidraget frå Noreg til EUMETSAT dei seinare åra. Vidare har valutakursutviklinga i det siste året gitt ein auke i bidraga frå Noreg. Den foreslåtte løyvinga for 2019 er derfor høgare enn løyvinga i 2018.

Klima- og miljødepartementet foreslår ei løyving på 172,6 mill. kroner.

Rapport 2017

I 2017 hadde Kunnskapsdepartementet ansvaret for Meteorologisk institutt. EUMETSAT er den viktigaste samarbeidsorganisasjonen innanfor meteorologi, og i 2017 var bidraget frå Noreg på 122 mill. kroner. EUMETSAT driftar ei rekkje ulike satellittar for meteorologiske data. Særleg polarbanesatellittane er viktige for varslinga av vêret i Noreg. Eit nytt polarbanesatellittprogram (EPS-SG) blei starta i 2015. Første nye satellitt i dette programmet skal ifølgje planen sendast opp i tredje kvartal 2022, og den andre satellitten eit år seinare. Viktig er òg det geostasjonære satellittprogrammet METEOSAT, som nå førebur tredje generasjons satellittar (MTG). Det har vore nokre forseinkingar i programmet, og første nye satellitt i dette programmet skal ifølgje planen skytast opp i 2021.

Satellittprogrammet JASON, som overvaker verdshava, skal først vidare. For Noreg er dette særskilt viktig for forskinga på og overvakinga av klimaet, i tillegg til at data frå satellittane blir nytta i modellar for varsling av straum, havtemperatur, havis med meir. Data frå dei meteorologiske satellittane har i dei seinare åra ført til ei monaleg kvalitetsforbetring av vêrvarslinga.

Noreg er eitt av 22 medlemsland i det europeiske reknesenteret ECMWF. I tillegg har tolv land status som samarbeidsland, og dermed tilgang til produkt frå ECMWF. ECMWF har dei beste globale tidøgnvarsla i verda og er leiande på utvikling av numeriske berekningsmodellar for vêrvarsling. ECMWF har òg ei sentral rolle i det europeiske Copernicus-samarbeidet. I 2017 var bidraget frå Noreg på 12,2 mill. kroner.

EUMETNET er eit nettverk mellom dei nasjonale meteorologiske institutta i Europa for å nytte ressursane mest mogleg effektivt. EUMETNET driv felles program innanfor det europeiske meteorologiske observasjonssystemet. For å nå måla sine er Meteorologisk institutt heilt avhengig av europeiske samarbeidsprosjekt mellom dei meteorologiske institutta. I 2017 var bidraget frå Noreg på 1,7 mill. kroner. I 2017 har EUMETNET arbeidd for å få etablert nye samarbeidsavtalar som gjeld frå 2019, og nye program for perioden 2019–23.

EUMETNET, saman med EUMETSAT og ECMWF, spelar ei viktig strategisk rolle som overbygning for den meteorologiske infrastrukturen i Europa, og som kontaktpunkt overfor EU når det gjeld meteorologi.

ECOMET syter for at observasjonane og dei numeriske prognosane frå dei nasjonale meteorologiske institutta i Europa er tilgjengelege for private kommersielle aktørar, og for at den kommersielle aktiviteten i dei nasjonale meteorologiske institutta oppfyller konkurranselovgevinga.

WMO syter for global utveksling av meteorologiske observasjonar i nær sanntid mellom dei 190 medlemslanda. Vitskapelege nyvinningar innanfor varsling av vêr blir òg i stor grad gjorde tilgjengelege for alle verdas meteorologiske institutt gjennom WMO. WMO har mellom anna ei satsing spesielt retta mot å utnytte sesongvarsling og klimaprognosar betre i u-land som er sårbare for tørke og flaum (Global Framework for Climate Services). Tilskotet frå Noreg til WMO i 2017 var på 5,3 mill. kroner.

Programkategori 12.20 Klima, naturmangfold og forureining

Hovudinnhald og prioriteringar

Utgiftene under programkategori 12.20 gjeld resultatområde Naturmangfold, Friluftsliv, Forureining og Klima.

Programkategorien omfattar verksemda til Miljødirektoratet, Enova og noko av verksemda til Sjøfartsdirektoratet og Statens strålevern.

Oppfølginga av dei tre nasjonale måla for naturmangfold skjer i hovudsak med utgangspunkt i Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet – norsk handlingsplan for naturmangfold*. Regjeringa vil arbeide for å nå ambisjonane i Aichi-protokollen, og følgje opp naturmangfoldmeldinga i tråd med Stortingets innstilling. Prioriterte tiltak i 2019 er vidareføring av satsinga på å betre kunnskapen om arter og økosystem, og auke arealet av verna skog og marine verneområde, samt vidare utvikling av ein økosystembasert forvaltning. Arbeidet med å ta vare på verdiane i verneområda og arbeidet med å fjerne framande, skadelege arter frå norsk natur blir styrkt i 2019. Andre viktige prioriteringar i 2019 er tiltakspakke for dei mest truga naturtypene og ansvarsartene, styrking av rovviltarbeidet, miljøkvalitetsnorm for villrein, utarbeiding av ein plan for å oppfylle kvalitetsnorma for villaks, tiltaksplan mot framande arter og suppleringsvern.

Regjeringa vil leggje til rette for bevaring av Noregs sterke tradisjonar for friluftsliv, med utgangspunkt i allemannsretten til fri ferdsel i utmark. Handlingsplanen for friluftsliv som regjeringa la fram i 2018 vil bli følgt opp i 2019, i nært samarbeid med friluftslivsorganisasjonane. Handlingsplanen konkretiserer og utfyller ei rekkje av tiltaka og føringane i stortingsmeldinga om friluftsliv frå 2016, og inneheld mange nye tiltak og føringar for å styrkje friluftslivsarbeidet. Stortings-

meldinga og handlingsplanen vil saman utgjere grunnlaget for statens arbeid med friluftsliv i åra som kjem.

For å motverke og redusere forureining blir det grunnleggjande og langsiktige arbeidet med forvaltning av nasjonalt regelverk, internasjonale avtalar og løyvingar til tiltak vidareført. Regjeringa legg vekt på å arbeide for å redusere spreining av miljøgifter, og at Noreg følgjer opp internasjonale avtalar om dette. Arbeidet med å redusere marin forsøpling og spreining av mikroplast nasjonalt og internasjonalt vil framleis ha høg prioritet. Ei rekkje nasjonale tiltak vil bli sett i verk. Internasjonalt vil Noreg halde fram med si leiarrolle for å få på plass sterkare globale forpliktingar. Arbeidet med å forebygge og rydde opp i marin forsøpling blir forsterka. Det foreslås og ei styrking av forskinga på dette området. Arbeidet med å rydde opp i massane på sjøbotnen i hamne- og fjordområde som er sterkt forureina av miljøgifter blir vidareført. I 2019 blir det mellom anna gjeve statleg støtte til å setje i gang opprydding av forureina sjøbotn i Horten. Strålevernet får nye ressursar knytt til kontroll med og avvikling av forsøksreaktorane til Institutt for energiteknikk.

Klima er ei av regjeringa sine hovudprioriteringar. For å redusere utsleppa og omstille Noreg til eit lågutsleppssamfunn i tråd med klimalova forsterkar regjeringa stadig verkemiddelbruken. Av særleg prioriterte tiltak i 2019 er styrkinga av Enova eit sentralt verkemiddel i arbeidet med å fremje innovasjon og utvikling av nye energi- og klimaløysningar. Ei styrking av Enova vil kunne medverke til satsinga på grøn skipsfart og reduserte utslepp frå aktivitetar på land. Grøn skipsfart er ein viktig del av arbeidet med grøn omstilling i transportsektoren, og eit satsingsområde i regjeringas klimapolitikk.

Resultatområde

Tabell 7.2 Resultatområde under programkategori 12.20

Resultatområde	Nasjonale mål
Naturmangfald	<ul style="list-style-type: none"> – Økosystema skal ha god tilstand og levere økosystemtenester. – Ingen arter og naturtypar skal utryddast, og utviklinga til truga og nær truga arter og naturtypar skal betrast. – Eit representativt utval av norsk natur skal takast vare på for kommande generasjonar.
Friluftsliv	<ul style="list-style-type: none"> – Friluftslivets posisjon skal sikrast og vidareutviklast gjennom å ta vare på allemannsretten, bevaring og tilrettelegging av viktige friluftslivsområde og stimulering til auka friluftslivsaktivitet for alle. – Naturen skal i større grad brukast som læringsarena og aktivitetsområde for barn og unge.
Forureining	<ul style="list-style-type: none"> – Forureining skal ikkje skade helse og miljø. – Utslepp av helse- og miljøfarlege stoff skal stansast. – Veksten i mengda avfall skal vere vesentleg lågare enn den økonomiske veksten, og ressursane i avfallet utnyttast best mogleg gjennom materialgjenvinning og energiutnytting. – Å sikre trygg luft. Basert på dagens kunnskapsstatus blir følgjande nivå sett på som trygg luft: <ul style="list-style-type: none"> – Årsmiddel PM₁₀: 20 µg/m³ – Årsmiddel PM_{2,5}: 8 µg/m³ – Årsmiddel NO₂: 40 µg/m³ – Støyplager skal reduserast med 10 pst. innan 2020 i forhold til 1999. Talet på personar som er utsette for over 38 dB innandørs støynivå skal reduserast med 30 pst. innan 2020 i forhold til 2005.
Klima	<ul style="list-style-type: none"> – Noreg skal fram til 2020 kutte i dei globale utsleppa av klimagassar tilsvarande 30 pst. av Noregs utslepp i 1990. – Noreg har på vilkår teke på seg ei forplikting om minst 40 pst. utsleppsreduksjon i 2030 samanlikna med 1990. – Noreg skal vere klimanøytralt i 2030. – Noreg har lovfesta eit mål om å bli eit lågutsleppssamfunn i 2050. – Reduserte utslepp av klimagassar frå avskoging og skogdegradering i utviklingsland, i samsvar med berekraftig utvikling. – Politisk mål om at samfunnet skal førebuast på og tilpassast til klimaendringane.

Politikk for å nå dei nasjonale måla for naturmangfald

Kunnskap om natur

God og oppdatert kunnskap om natur er avgjerande for å nå dei nasjonale måla for naturmangfald, og sikre god planlegging og heilskapelege løysingar. Regjeringa vil i 2019 fortsetje kunnskapsløftet for norsk natur, og føre arbeidet med det økologiske grunnkartet vidare. Det vil bli lagt vekt på å få til god samordning av data, slik at sektorane og miljøforvaltinga sine data blir gjort lett tilgjengelege for avgjerdestakarar og allmenta.

I 2019 vil Miljødirektoratet vidareføre si kartlegging av dei naturtypane som er prioriterte for kartlegging, både innanfor og utanfor verneområda. Ein planlegg òg å gjere Miljødirektoratets kartleggingsmetode tilgjengeleg for andre sektorar, slik at dei kan nytte denne i kartlegging i samband med mellom anna konsekvensutgreiingar.

Det er eit nasjonalt mål at økosystema skal ha god tilstand og levere økosystemtenester. For å få til dette må vi ha naturvitskapeleg kunnskap om kva som er å anse som god økologisk tilstand i naturen. I 2019 vil regjeringa helde fram arbeidet med å prøve ut og vidareutvikle fagsystemet for klassifisering av tilstanden i økosystema. Arbeidet tek utgangspunkt i tilrådingane som Klima- og

miljødepartementet fekk frå Ekspertrådet for økologisk tilstand i 2017. Regjeringa vil greie ut korleis forvaltingsmål for ulike delar av naturen skal fastsetjast, og korleis forvaltinga kan rettast inn for å nå desse måla. I arbeidet med forvaltingsmål vil omsynet til naturverdiar på vanleg måte bli vurdert opp mot andre viktige samfunnsinteresser slik at det kan fastsetjast mål som samla sett er dei beste for samfunnet. Som del av dette arbeidet vil regjeringa vurdere om, og eventuelt korleis, forvaltingsmåla bør fastsetjast som kvalitetsnormer etter naturmangfaldlova §13 og i tråd med Stortinget sitt vedtak nr. 670 av 23. mai 2016. Regjeringa tek sikte på at måla blir fastsette i 2021/2022, etter ei første klassifisering av økosystema,

Heilskapleg vassforvalting

Regjeringa vil styrkje norsk vassforvalting og følge opp vassforskrifta. Dei heilskaplege forvaltingsplanane for perioden 2016–2021 er eit viktig verktøy for å nå måla om godt vassmiljø i ferskvatn, kystvatn og grunnvatn. Gjennomføring av miljøforbetrande og beskyttande tiltak skal føre til at Noreg når måla på vassforvaltingsområdet i løpet av 2021. Planane og miljømåla skal leggjast til grunn for sektorane si gjennomføring av tiltak innafor eige ansvarsområde. Tiltaka i planane krev at sektorane, fylkesmenn, vassregionmynde og vassområda medverkar i arbeidet slik at miljømåla kan bli nådd.

Førebuing av arbeidet med vassforvaltingsplanar for 2022–2027 startar opp i 2019 med høyring av vesentlege utfordringar for vassmiljøet, og ei vurdering av behov for endringar i planane. Ein føresetnad for gode resultat, både i oppfølging av vassforvaltingsplanane for perioden 2016–2021 og utarbeiding av nye planar for perioden 2022–2027, er betring av kunnskapen om tilstanden i vassførekomstane. Sektorane må ta ansvar for å styrkje kunnskapen om vassførekomstane, mellom anna gjennom bruk av påleggsheimlar. Regjeringa vil halde fram med å utvide overvåkingsnett for elvar, innsjøar og grunnvatn, og overvakinga av kystvatn vil bli utvida.

I 2019 vil miljøforvaltinga i større grad nytte pålegg innafor ramma av standardvilkåret for naturforvalting i tidlegare gitte vasskraftkonsesjonar. Dette vil gjelde både pålegg om nye undersøkingar for å avdekkje miljøproblem som følgjer av dei tidlegare vasskraftutbyggingane, og konkrete miljøforbetrande tiltak for å redusere miljøkonsekvensane frå desse utbyggingane. Dette er ei oppfølging av regjeringas politikk for miljøforbetring i utbygde vassdrag, jf. Meld. St. 14 (2015–2016)

Natur for livet, og vil vere eit naudsynt verkemiddel for å nå mange av miljømåla i dei godkjente vassforvaltingsplanane.

Heilskapleg forvalting av havområda

Å ta vare på eit godt havmiljø er i kjernen av regjeringa sitt arbeid med og satsing på hav, nasjonalt og internasjonalt. Verdiskaping basert på bruk av marine ressursar er avhengig av god miljøtilstand og eit rikt naturmangfald i havet. Nasjonalt er dei heilskaplege forvaltingsplanane regjeringas verktøy for å samordne berekraftig bruk og bevaring av dei marine økosystema i dei norske havområda. Formålet med forvaltingsplanane er å leggje til rette for verdiskaping gjennom berekraftig bruk av ressursar og økosystem i havområda, og samtidig halde ved lag struktur, verkemåte, produktivitet og naturmangfald i økosystema.

Som oppfølging av Stortingets oppmodingsvedtak nr. 672 av 23. mai 2016 og som stadfesta i Meld. St. 35 (2016–2017) *Oppdatering av forvaltingsplanen for Norskehavet*, vil regjeringa revidere dei heilskaplege og økosystembaserte forvaltingsplanane for havområda våre minimum kvart tolvte år, og oppdatere dei kvart fjerde år.

Regjeringa vil i 2020 leggje fram ei melding til Stortinget om revidering av forvaltingsplanen for Barentshavet–Lofoten. Samtidig vil òg forvaltingsplanane for Norskehavet og for Nordsjøen – Skagerrak bli oppdatert. Fagleg forum utarbeider eit samla fagleg grunnlag som skal vere ferdig våren 2019.

Internasjonalt arbeider Klima- og miljødepartementet tett med Utanriksdepartementet og andre aktuelle departement med statsministeren sitt internasjonale høgnivåpanel for berekraftig havøkonomi (High level panel for building a sustainable ocean economy), det norske vertskapet til Our Ocean-konferansen i 2019 og i FN-forhandlingane om ei ny avtale om naturmangfald i område utanfor nasjonal jurisdiksjon.

Klimaendringar og havforsuring er av dei største utfordringane vi står overfor i forvaltinga av havmiljøet i tida framover. For å skaffe naudsynt kunnskap om effektane av forsuring på enkeltarter, i næringskjeda og på økosystema, vil den langsiktige overvakinga bli halden ved lag og vidareutvikla.

Kartleggingsprogrammet for havbotn, MARE-ANO, og overvåkingsprogrammet for sjøfugl, SEAPOP, har gitt monaleg ny kunnskap om marin natur, og begge programma vil bli førte vidare i 2019. SEATRACK er ein modul i SEAPOP som på kort tid gir svært mykje ny kunnskap som har mykje å seie for forvaltinga av sjøfugl. SEATRACK

blir ført vidare i 2019. Mange sjøfuglbestandar har vist ein dramatisk nedgang. Regjeringa skal utarbeide ein handlingsplan for å betre situasjonen for sjøfuglar. I planen vil ulike verkemiddel og tiltak bli vurderte, inkludert ei vurdering av om einiskilde sjøfuglarter bør få status som prioritert art.

Regjeringa vil halde fram med oppbygging av kunnskap om økosystema i havet. Det er kunnskapsbehov mellom anna knytt til endringar slik som nedgang i sjøfuglbestandar og sukkertareskog, korleis klimaendringar og havforsuring påverkar økosystema, om samanhengar i dei marine økosystema, og om tilførsler og spreieing av miljøgifter. Det er òg behov for forskning knytt til forvaltningstiltak for å styrkje naturlege bestandar og auke potensialet for hausting, slik som marine verneområde og bevaringsområde for hummar og kysttorsk.

Heilskapleg plan for Oslofjorden

Stortinget har i oppmodingsvedtak nr. 575 (2017–2018) bedt regjeringa leggje fram heilskapleg plan for Oslofjorden – «med mål om at fjorden skal oppnå god miljøtilstand, restaurere viktige naturverdier, fremme et aktivt friluftsliv og ivareta det biologiske mangfoldet i fjorden». Klima- og miljødepartementet har starta oppfølging av vedtaket, og arbeidet vil halde fram i 2019.

Tiltak mot framande organismar

Regjeringa vil halde fram med arbeidet for å stanse planting av og spreieinga av skadelege framande arter, og fjerne slike arter frå norsk natur. I 2019 vil arbeidet bli retta meir mot konkrete tiltak for å fjerne framande skadelege arter, og budsjettet er difor auka med 10 mill. kroner. Eit utkast til tiltaksplan mot framande skadelege organismar skal etter planen ferdigstillast i løpet av 2018. Den tverrsektorielle nasjonale strategien frå 2007 skal vidareførast, og ligg til grunn for tiltaksplanen. Tiltaksplanen vil gjelde fram til 2024, og omfattar prioriteringar og tiltak for å målrette og samordne innsatsen mot framande skadelege organismar betre. Det vil i 2019 bli sett inn konkrete tiltak for å ta ut fleire framande skadelege arter i verneområde og andre prioriterte område.

God kunnskap om framande arter og deira økologiske risiko er avgjerande for å nå dei nasjonale måla om naturmangfald. Artsdatabanken oppdaterte i 2018 risikovurderingar for framande arter med om lag 400 nye arter, sjå Framandartlista. Vitskapskomiteen for mat og miljø (VKM) vil frå 2019 få faste oppdrag om å utarbeide miljøri-

sikovurdering innanfor fagområda framande organismar, handel med truga arter (CITES) og mikroorganismar. Oppdraga til VKM vil skje etter bestilling frå Miljødirektoratet, eventuelt i samarbeid med Mattilsynet, og vil kunne omfatte risikohandtering med forslag til tiltak.

Det vil i 2019 bli gjennomført endringar i regelverket om framande arter, på bakgrunn av erfaringar med det nye regelverket og nye risikovurderingar av arter.

Bruk av utanlandske treslag til skogbruksformål er regulert i eiga forskrift. Regjeringa har sett i gang ei utgreieing av om det skal fastsetjast forbod mot bruk av utanlandske treslag med betydeleg risiko for norsk natur.

Tiltak mot skrantesjuka

Som eit tiltak i kampen mot sjukdomen skrantesjuka hos villrein og anna hjortevilt, vart arbeidet med å ta ut villreinstamma i Nordfjella, sone 1, slutført innan fristen 1. mai 2018. Klima- og miljødepartementet, Landbruks- og matdepartementet, Mattilsynet og Miljødirektoratet vil saman med aktuelle kommunar utarbeide ein plan for korleis ein kan førebu for etablering av ei ny villreinstamme i Nordfjella villreinområde og om forvaltninga av areal i Nordfjella og tilhøyrande randsoner i bandleggingsperioden. Arbeidet med å kartleggje og registrere omfanget av skrantesjuka hos villrein og anna hjortevilt vil halde fram i 2019. Det same gjeld arbeidet med å redusere bestanden av hjort, rådyr og elg i dei kringliggjande kommunane til Nordfjella villreinområde. Tilskotsordninga til kommunane skal halde fram i 2019.

Reguleringa av genmodifiserte organismar (GMO)

Regjeringa vil vidareføre ein restriktiv politikk på GMO-området i 2019, i tråd med Stortingets ønskje. Genteknologilova regulerer genmodifiserte organismar, og lova krev at styresmaktene vurderer dei opp mot helse- og miljøeffektar, berekraft, samfunnsnytte og etikk. Samstundes opnar ny teknologi for stadig nye moglegheiter og nokre modifiserte organismar kan vere i ein gråsone med omsyn til regulering.

Tiltak for å ta vare på truga arter og naturtypar

Regjeringa vil arbeide for å ta vare på truga arter og naturtypar og auke talet på prioriterte arter og utvalte naturtypar. Naturmangfaldmeldinga trekker opp prinsipp for verkemiddelbruken for truga natur. Målet er at ingen arter og naturtypar blir

utrydda, og at utviklinga for truga og nær truga arter og naturtypar skal bli betre. Miljødirektoratet er, i samarbeid med relevante sektormyndigheter, i gang med å utarbeide eit samla forslag til kva for verkemiddel som bør brukast for å ta vare på dei sterkt og kritisk truga ansvarsartane og dei truga naturtypene. Dette vil danne grunnlaget for at regjeringa kan velje verkemiddel som er mest mogleg effektive for å nå dette målet. Dette arbeidet vil halde fram i 2019.

Departementet viser til Stortingets vedtak nr. 674, 23. mai 2016:

«Stortinget ber regjeringen utarbeide en handlingsplan for å bedre situasjonen for sjøfugler. I handlingsplanen må det gjøres en vurdering av hvilke øvrige sjøfugler som bør få status som prioritert art.»

Klima- og miljødepartementet har gitt Miljødirektoratet i oppdrag å utarbeide ein handlingsplan for sjøfugl, der ulike verkemiddel og tiltak skal vurderast, inkludert bruken av status som prioritert art. Arbeidet med handlingsplanen vart starta opp i 2018, og skal etter planen ferdigstillast i løpet av 2019.

Rovviltforvaltning

Regjeringa vil føre ei forvaltning i samsvar med Bernkonvensjonen, naturmangfaldlova, rovviltforlika frå 2004 og 2011 og føringane frå Stortinget.

Regjeringa vil ytterlegare effektivisere skadefelling av rovvilt og finne langsiktige løysingar for vidare reduksjon i tap av beitedyr til rovdyr. Midlane til rovviltforvaltninga er derfor styrkt med over 15 mill. kroner i 2019 til Statens Naturoppsyn (SNO) og midlar til førebyggjande tiltak. Regjeringa vil arbeide for å gjennomføre den todelte målsetjinga i rovviltforvaltninga: Regjeringa vil sikre levedyktige bestandar av dei fem store rovviltartene jerv, ulv, bjørn, gaupe og kongeørn. Samstundes skal konflikhtar og tap av beitedyr bli halde på eit lågast mogleg nivå. Regjeringa meiner at det er behov for å føre ei kunnskapsbasert forvaltning av rovvilt samstundes som det òg er behov for meir kunnskap for å kunne føre ei forsvarleg og presis forvaltning av små bestandar.

Det skal givast realistiske lisensfellingkvotar. Alle forvaltingstyresmakter i rovviltforvaltninga skal ha høg beredskap og tett oppfølging med beitenæringa og aktuelle kommunar slik at vi så langt det er mogleg sikrar at uttak av rovvilt med skadepotensial blir gjennomført i prioriterte beiteområde.

Samspelet med dei lokale fellingslaga skal vidareførast og styrkjast for å sikre god lokal forankring av fellinga, og det skal vurderast å opne for nye og meir effektive metodar for uttak. Det er viktig at fellingsmetodane er humane. Regjeringa vil òg sjå på moglegheitene for å etablere ei uavhengig rovviltklagenemnd som behandlar klagar på vedtak om kvotar for jakt og felling av rovvilt.

Rovviltforvaltninga skal ha høg beredskap og tett oppfølging med beitenæringa og aktuelle kommunar, slik at vi så langt det er mogleg sikrar at uttak av rovvilt med skadepotensial blir gjennomført i prioriterte beiteområde.

Regjeringa vil halde fram med aktiv dialog med rovviltnemndene. Nemndene skal følgje opp regjeringa si føring om ei tydelegare soneinndeling mellom prioriterte beiteområde og prioriterte rovviltområde i sine regionale forvaltingsplanar, jf. prinsippet om den todelte målsetjinga.

Regjeringa vil følgje opp erfaringar med bruk av laus, på drevet halsande hund ved felling av ulv.

Regjeringa vil følgje opp Stortingets vedtak om ein fagleg gjennomgang av den norske delbestanden av ulv, og gjennomføre ei ny uavhengig utgreiing av det genetiske opphavet til ulvestamma i Noreg.

Regjeringa vil òg vurdere om det skal gjerast endringar i den regionale forvaltingsmodellen og ei omfordeling av dei regionale bestandsmåla.

Forvaltning av vill laksefisk

Regjeringa vil ha ein tiltaksplan for å oppfylle kvalitetsnorma for villaks, og arbeidet med ein tiltaksplan for vill laksefisk vil halde fram i 2019. Arbeidet byggjer på klassifisering av laksestammer etter kvalitetsnorma for villaks. Tiltak innanfor alle sektorar som påverkar stammene vil bli vurdert.

Tiltaka mot lakseparasitten *Gyrodactylus salaris* vil bli ført vidare i tråd med faglege tilrådingar. Fiskesperra i Driva skal driftast i tråd med føresetnadene, og reetablering av fiskestammene i regionane Rauma, Vefsn, Rana og Skibotn vil halde fram. Nedkjemping av parasitten i Drammensregionen vil bli nærmare utgreidd.

Arbeidet med å etablere ein genbank for lakse- og sjøaurestammene frå Hardanger er godt i gang. Arbeidet med å gjennomføre avtala med Finland om fisket i Tanavassdraget vil halde fram. Mellom anna gjeld dette oppfølging av forvaltingsplan, styrkt fiskeoppsyn, overvaking av laksestammene og årlege vurderingar av fiskereglane. Det vil bli lagt vekt på å sikre lokal medverknad i prosessane.

Samarbeidet med Russland om forvaltning av laksestammene i Finnmark og i Murmanskregionen vil byggje på samarbeidsavtala som blei etablert i 2015.

Kalking av vassdrag som er ramma av forsurening vil halde fram. Det vil bli utarbeidd ein strategi for bevaring og utvikling av bestandane av storaure i Noreg.

I 2019 vil Den nord-atlantiske laksevernorganisasjonen (NASCO) og den tilsvarende organisasjonen for laks i det nordlege Stillehavet (NPAFC) samarbeide om eit internasjonalt år for villaks. Temaet for året er «Salmon and People in a Changing World». Det internasjonale lakseåret 2019 har som mål å auke merksemda om laks, kva som påverkar laksebestander og betydninga av laksen som ein ressurs for mange lokalsamfunn. Det vil bli gjennomført tiltak i regi av organisasjonar og offentleg forvaltning. Noreg skal òg vere vertsnaasjon for NASCO-møtet og eit internasjonalt symposium som vil finne stad i Tromsø i juni 2019.

Evalueringa av ordninga med nasjonale laksevassdrag og laksefjordar vert omtalt i eige avsnitt.

Skogvern

Regjeringa arbeider for å ta vare på truga arter og naturtypar, og sikre eit representativt utval av norsk natur. Skogvern er her prioritert, både fordi eit stort tal truga arter og naturtypar lever i skog, og fordi eksisterande skogvernområde ikkje dekkjer eit representativt utval av norsk skognatur. Regjeringa vil verne 10 pst. av skogen gjennom frivillig vern av privateigd skog og vern av offentleg eigde skogareal, jf. Stortingets behandling av Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet*. Målet vil vere langsiktig.

Takten i skogvernet har auka betydeleg dei siste åra. Løyvingane til skogvern var frå 2002 til 2012 på mellom 100 og 200 mill. kroner årleg, men er frå 2013 gradvis auka og har sidan 2017 vore på godt over 400 mill. kroner årleg. Pr. oktober 2018 er vel 4,6 pst. av det totale skogarealet, og nær 3,4 pst. av det produktive skogarealet verna. I 2019 er det planlagt vern av ei rekkje skogområde, både ved vern av offentleg eigd skog og ved frivillig vern av privateigd skog. Miljødirektoratet har fått i oppdrag å følge opp Stortingets oppmodingsvedtak om å gjere ein gjennomgang av Statskog SFs ordinære skogeigedommar med sikte på vern av aktuelle areal. Betydelige areal eigd av Statskog SF kan fremjast for vern i 2019. Miljødirektoratet vil følgje opp Statskog sitt sal av eigedommar ved å bruke forkjøpsretten på areal som er viktige for vern eller makeskifte.

Framdrifta i skogvernet på statsgrunn som involverer allmenningsstyre og fjellstyre har ikkje vore slik ein har lagt til grunn i proposisjonar til Stortinget. Erfaringane viser at frivillig vern på statsallmenning i liten grad har ført fram, og Miljødirektoratet viser til at det i perioden 2008–2014 ikkje er motteke nye tilbod om frivillig skogvern frå fjellstyre eller frå allmenningar som er oppretta etter lov om skogsdrift m.v. i statsallmenningane. Tiltak for å betre framdrifta i arbeidet, slik at viktige område kan vernast, vil bli vurdert.

Arbeidet med frivillig vern av privateigd skog er ein suksess, som òg i 2019 er venta å føre til vern av viktig skogareal. Det vart i juni 2017 lagt fram ei evaluering av skogvernet, som mellom anna viser dei viktigaste skogtypane som manglar i skogvernet nasjonalt og på fylkesnivå. For å sikre eit kostnadseffektivt skogvern med høg fagleg kvalitet vil kartlegginga bli intensivert, jf. omtale i Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet*, med sikte på å finne ut kor dei viktigaste skogareala for naturmangfald er. Miljødirektoratet vil i tillegg vidareføre arbeidet med systematisk kartlegging av prioriterte skogtypar. For 2019 vil dette i hovudsak omfatte kartlegging av kalkskog, og start av kartlegging av fuktskogar.

Supplerande verneplanar

Regjeringa vil sikre eit representativt utval av norsk natur. Eksisterande verneområde er ikkje fullt ut representative. Det er derfor naudsynt å verne meir, særleg i skog og i marine område. For desse naturtypane går det egne prosessar. Det er òg nokre manglar i andre naturtypar. Desse manglane skal dekkjast gjennom supplerande områdevern. Arbeidet med dei supplerande verneplanane som er ei oppfølging av Meld. St. (2015–2016), er starta opp. Arbeidet vil bli organisert fylkesvis. Desse verneplanane vil kunne innehalde framlegg om nytt vern innafor alle vernekategori; både naturreservat, biotopvern, landskapsvernområde og nasjonalparkar. Eventuelle framlegg om nye store verneområde, t.d. nasjonalparkar kan strekkje seg over fleire fylke. Ein legg til grunn at dei aktuelle fylkesmennene samarbeider om slike framlegg. Dersom mange område viser seg å vere aktuelle som nasjonalparkar vil ein vurdere å gjennomføre vernet gjennom ein eigen nasjonalparkplan.

Ta vare på verdiane i verneområda

Regjeringa vil sikre at dei eksisterande verneområda blir forvalta på ein god måte. Regjeringa vil

derfor leggje fram ein handlingsplan for styrkt forvaltning av verneområda. Handlingsplanen vil bli lagt fram i 2018, og vil danne grunnlag for ei styrkt forvaltning av verneområda i 2019. Regjeringa vil auke løyvinga til skjøtsel, kanalisering og tilrettelegging i verneområda. Regjeringa vil samstundes auke talet på verneområdeforvaltarar for nasjonalparkar og andre store verneområde for å betre forvaltninga av desse. Det skal tilsettast ein forvaltar i den nyoppretta Lofotodden nasjonalpark. Grunna særleg stort arbeidspress skal det i tillegg tilsettast ein ekstra forvaltar knytt til nasjonalpark-/verneområdestyra i følgjande område: Trollheimen landskapsvernområde, Jostedalsbreen nasjonalpark, landskapsvernområda Nordkvaløya Rebbenesøy og Lyngsalpan, Nærøyfjorden landskapsvernområde og landskapsvernområda Skardsfjella-Hyllingsdalen og Sylan.

God forvaltning av dei verna områda er ein føresetnad for å nå dei nasjonale måla. God forvaltning vil òg sikre områda si betydning for framtidige opplevingar og for verdiskaping i utmarkskommunane no og i framtida. Forvaltninga skal vere kunnskapsbasert, og ha god lokal forankring.

Forvaltninga av om lag 80 pst. av det verna arealet i Noreg er lokalt forankra. Der det er naudsynt skal verneområde ha skjøtels- og forvaltingsplanar som gir konkrete forvaltings- eller bevaringsmål for området og retningslinjer om bruk, informasjon, skjøtsel og eventuell tilrettelegging. I dei store verneområda, spesielt i nasjonalparkane, skal forvaltingsplanane også integrere mogleheita for naturbasert verdiskaping i form av reiseliv og turisme. Besøksstrategiar skal integrerast i dei forvaltingsplanane der det er aktuelt. Merkevarerstrategien som er utarbeidd for nasjonalparkane og som no blir implementert, er eit viktig ledd i utvikling av naturbasert reiseliv knytt til nasjonalparkane.

Dei fleste eldre Ramsarområda har no ein ferdig forvaltingsplan, eller ein slik plan er under arbeid. Arbeidet med å utarbeide forvaltingsplanar for Ramsarområda som vart melde inn til Ramsarkonvensjonen i perioden 2011–2013, vil halde fram.

God forvaltingsplanlegging gjennom utarbeiding av skjøtels- og forvaltingsplanar medverkar til at arbeidet med tiltak i verneområde blir målretta og kostnadseffektivt. For å effektivisere forvaltingsplanlegginga er verktøyet «Forvaltingsplaner på nett for verneområder» lansert. Dette systemet hentar data også frå andre fagsystem og datakjelder, som Naturbase, Lovdata og NatStat. Tilstanden i verneområda skal vere slik at verneformålet blir halde ved lag eller betra. Miljødirek-

toratet har derfor utvikla systemet NatStat for å overvake og rapportere tilstand til nærare bestemte naturkvaliteter i verneområda. Dette gir eit godt grunnlag for effektiv og føremålstenleg forvaltning av verneområda.

I samanheng med behandlinga av Meld. St. 18 (2015–2016) *Friluftsliv – Natur som kilde til helse og livskvalitet* ba Stortinget regjeringa om å leggje fram ein handlingsplan for auka skjøtsel, kanalisering og tilrettelegging for å ta vare på naturverdiane og fremje friluftslivet i nasjonalparkar og andre store verneområde. Handlingsplanen vil bli lagt fram av regjeringa i løpet av 2018.

Marine verneområde

Marint vern skal medverke til at eit utval av representative, særeigne, sårbare eller truga marine undersjøiske naturtypar og naturverdier blir tekne vare på for framtida. I arbeidet med marine verneområde går det føre seg verneprosessar i ulike stadium for 21 av dei 36 områda som blei foreslått som marine verneområde i 2004. Av dei 36 områda er dei to områda Iverryggen og Røstrevet ikkje aktuelle for vern etter naturmangfaldlova fordi dei ligg utanfor territorialgrensa. I 2019 vil det bli arbeidd vidare med etablering av nye marine verneområde. Det er lagt vekt på gode verneprosessar lokalt. Regjeringa arbeider med å følgje opp Stortingets vedtak om at det seinast i 2020 skal fremjast ei eiga sak om ein heilskapleg nasjonal plan for marine verneområde.

Kulturlandskap

Regjeringa vil auke talet på utvalte kulturlandskap. Klima- og miljødepartementets budsjett til formålet blei i 2018 auka til 21,8 mill. kroner. Dette blir ført vidare i 2019. I tillegg kjem 11 mill. kroner over jordbruksavtala, som er ein auke på 3 mill. kroner i høve til 2018. Talet på område vil bli auka frå 22 område i 2016 til ca. 46 område innan 2020. Dette skal sikre ivaretaking av natur- og kulturverdier gjennom aktiv jordbruksdrift og målretta tiltak i kulturlandskapet, og istandsetting og restaurering av bygningar og andre kulturminne. Verdiskaping i dei utvalte områda er eit sentralt ledd i arbeidet.

Tilskot til tiltak for ville pollinerande insekt følgjer opp regjeringas pollinatorstrategi som blei lansert i juni 2018. Miljødirektoratet vil følgje opp strategiarbeidet med ein tverrsektoriell tiltaksplan og eit pollinatorforum. Tiltak i utvalde naturtypar som slåtteeing, kystlynghei og innhole eiker og auka satsing i dei utvalte kulturlandskapa medver-

kar til betre leveområde for villbier og andre pollinerande insekt.

Internasjonalt samarbeid for å ta vare på naturmangfaldet

Tap av naturmangfald må sjåast både i eit globalt og eit nasjonalt perspektiv. Noreg samarbeider med andre land, direkte og gjennom ulike konvensjonar, for å stoppe tapet av naturmangfald. Internasjonalt arbeid for å styrkje gjennomføringa av FNs berekraftsmål er ei prioritert oppgåve. Gjennomføringa av Aichi-måla under Konvensjonen om biologisk mangfald har ei klar kopling til gjennomføringa av berekraftsmåla til FN. Rapportering frå fagleg arbeid syner at arbeidet må intensiverast for å nå måla. Delmål 15.8 om å forebyggje og avgrense framande arter er rekna som spesielt utfordrande for Noreg, og vil framleis vere eit prioritert område.

Konvensjonen om biologisk mangfald (CBD) med Cartagenaprotokollen om genmodifiserte organismar og Nagoya-protokollen om genressursar held partsmøte hausten 2018. Gjennomføring av Aichi-måla under CBD har framleis høgste prioritet fram til 2020. CBD arbeider med å utvikle ein mekanisme for landgjennomgang for gjennomføring av den strategiske planen under konvensjonen om biologisk mangfald. Noreg medverkar òg aktivt med å utvikle Cartagenaprotokollen om GMO, mellom anna i rettleiing for sosioøkonomiske vurderingar og miljørisikovurderingar. Noreg vil medverke aktivt i utvikling av eit nytt globalt rammeverk for konvensjonen etter 2020, og i utviklingsarbeid under konvensjonen og protokollar. Arbeidet med å førebu den 9. Trondheimskonferansen i 2019 er eit sentralt ledd i dette. Trondheimskonferansane om naturmangfald har vore arrangerte i samarbeid med ei rekke internasjonale partnarar sidan 1993. Ei evaluering av Trondheimskonferansane blei lagt fram hausten 2017, og viser at konferansane er viktige uformelle møteplassar for å utvikle konvensjonen.

Naturpanelet (IPBES, Intergovernmental Platform om Biodiversity and Ecosystem Services) er inne i ein viktig fase med avslutning av første arbeidsprogram. Den første globale gjennomgangen vil bli lagt fram våren 2019, og vil vere eit viktig kunnskapsgrunnlag i utviklinga av eit nytt globalt rammeverk for naturen. Oppfølginga av FNs berekraftsmål og Aichi-måla under CBD krev truverdige og solide kunnskap som grunnlag for tiltak. Norsk handlingsplan for naturmangfald, Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet* understrekar at det er viktig med kunnskap som underbyggjer dei

vala samfunnet tek. I 2018 la Naturpanelet fram ein global rapport om landdegradering og restaurering og fire regionale utgreiingar, av desse ein for Europa og Sentral-Asia. Den tekniske støtteeiinga for kapasitetsbygging under Naturpanelet i Trondheim blir vidareført i 2019.

Naturmangfald er sentralt i fleire av FNs berekraftsmål. I 2019 vil heile målsettet bli gjennomgått på statsleiarnivå i FN. Noreg vil medverke til å synleggjere utvalte koplingar mellom berekraftsmåla, under dette helse-miljø og økosystembaserte metodar for å møte klimautfordringa. Sektorsamarbeid er naudsynt for å nå både FNs berekraftsmål og Aichi-måla. Erkjenning av naturmangfald som landa sin naturkapital er nøkkelen til å utvikle dette.

Europarådet sin konvensjon 19. september 1979 om vern av ville europeiske planter og dyr og deira naturlege leveområde (Bern-konvensjonen) er eit viktig instrument for å ta vare på naturmangfald i Europa og tilgrensande land. Noreg deltek aktivt i samarbeidet under konvensjonen, mellom anna i arbeidet med framande arter, klima og utviding av Emerald Network.

Bonnkonvensjonen om bevaring av trekkjande ville dyr (CMS) er ein global avtale som skal beskytte trekkjande arter av ville dyr. Avtala er viktig for å sikre forvaltning og berekraftig bruk av trekkjande arter og deira leveområde.

Politikk for å nå dei nasjonale måla for friluftsliv

Sikring, ivaretaking og tilrettelegging av friluftslivs-område

Stigane og turvegane er dei viktigaste anlegga i friluftslivet. Regjeringa vil i 2019 starte opp eit nytt fleirårig prosjekt med mål om å fremje planlegging, opparbeiding, skilting og merking av samanhengande nettverk av turstigar i kommunane. Miljødirektoratet vil leie prosjektet, i nært samarbeid med fylkeskommunane. Det konkrete arbeidet vil skje i kommunane, i samarbeid med lokale organisasjonar. Kompetansenettverk, erfaringsdeling og stimuleringsmidlar vil vere sentrale virkemiddel. Eit viktig mål med tiltaket er at den enklaste og vanlegaste form for friluftsliv, vandring i grøntområde og naturomgivnader, blir endå lettare tilgjengeleg for alle grupper i befolkninga.

Prosjektet «Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder» blei sett i gang i 2014, med mål om at alle kommunar skulle kartleggje og verdsette sine friluftslivsområde innan utløpet av 2018. Målet med prosjektet har vore å auke kunnskapen om friluftslivsområda i kommunane, og unngå at

viktige friluftslivsområde blir bygde ned eller taper kvalitet på annan måte grunna mangel på kunnskap. Miljødirektoratet har leia prosjektet i nært samarbeid med fylkeskommunane. Ein stor del av landets kommunar er i gang eller har gjennomført kartlegginga. Men for at så mange som mogleg av kommunane i landet skal få gjennomført arbeidet, vil Regjeringa utvide prosjektperioden med eitt år, slik at prosjektet held fram ut 2019.

Arbeidet med å sikre attraktive friluftslivsområde vil halde fram i 2019, der friluftslivsområde i nærmiljøet og friluftsområde som kan brukast av mange vil bli prioriterte. Landfaste område i strandsona og område langs vassdrag med lett tilgjenge har også høg prioritet. Gjennom statleg sikring kan område bli tilrettelagde for høg bruk, samtidig som opplevingsverdiar og naturverdiar blir bevarte. I tillegg inneber sikringa eit vern mot nedbygging og anna forringing av områda. Gjennom løyvinga til tiltak i statleg sikra friluftslivsområde, vil regjeringa føre vidare arbeidet med å opparbeide og leggje til rette statleg sikra friluftslivsområde for å auke attraktiviteten og bevare natur- og opplevingsverdiar.

Regjeringa vil i 2019 prioritere utarbeiding av tiltaksplanar og forvaltingsplanar for dei eigedommane som staten eig på dei statleg sikra friluftslivsområda som er freda i medhald av Landsverneplanen for statens kulturhistoriske eigedommar. Fylkeskommunane skal frå 1. januar 2020 ta over fylkesmannen sin oppgåver når det gjeld statleg sikring av friluftslivsområde og ein del av Miljødirektoratets oppgåver. I 2019 vil opplæring av fylkeskommunane til dette arbeidet bli prioritert.

Regjeringa vil utvikle vidare prosjektet «Historiske Vandreruter» i regi av Riksantikvaren og Den Norske Turistforeining, med mål om at det innan 2020 er historiske vandreruter i alle fylke i landet. Historiske vandreruter er eit samarbeid mellom Den Norske Turistforeining (DNT) og Riksantikvaren, som har som formål å auke kjennskap til og bruk av gamle ferdselsruter med kulturhistoriske og friluftslivsmessige kvalitetar. Frå 2019 vil regjeringa gi driftsmidlar til Den Norske Turistforeining til å drifte og utvikle prosjektet vidare.

Regjeringa vil i 2019 føre vidare arbeidet med å vurdere nye einingar av skjergardstenesta i område som i dag ikkje har skjergardsteneste. Dette vil skje i nært samarbeid med kommunar, fylkeskommunar og eventuelle friluftsråd i desse områda, som òg er venta å medverke økonomisk.

Regjeringa vil føre vidare arbeidet med å gå gjennom teltingsforbod og andre restriksjonar i

statleg sikra friluftslivsområde, med sikte på å fjerne restriksjonar som det ikkje lenger er bruk for.

Regjeringa vil halde fram arbeidet med å formidle gode eksempel og erfaringar innafor tilrettelegging og stimulering til friluftsliv i nærmiljøet, med bakgrunn i erfaringar frå Miljødirektoratets nærmiljøsatsing, arbeidet med statleg sikring og tilrettelegging av friluftslivsområde, Groruddalsatsinga og andre områdesatsingar.

Regjeringa vil i 2019 utvikle vidare ordninga Nasjonale Turiststigar, og starte arbeidet med å autorisere stigar som Nasjonale Turiststigar på bakgrunn av kritererium fastsette av Klima- og miljødepartementet i august 2018.

Stimulering til friluftsliv

I arbeidet med å stimulere til friluftsliv vil regjeringa prioritere barn, unge og grupper som er lite fysisk aktive. Dette inneber blant anna at regjeringa gjennom aktuelle tilskotsordningar, områdesatsingar og andre prosjekt og satsingar vil medverke til å utvikle tiltak som kan rekruttere desse gruppene til friluftsliv.

Det er viktig å satse på tiltak og aktivitetar som har best effekt for dei ulike målgruppene. Regjeringa vil derfor i 2019 gi midlar til Friluftsrådnes Landsforbund til å utvikle, lede og drifte eit nytt prosjekt som skal kartleggje og systematisk vidareutvikle aktivitetstiltak innanfor friluftsliv for barn og unge i ferie og fritid. Arbeidet skal skje i samarbeid med Miljødirektoratet og dei sentrale friluftslivsorganisasjonane.

Regjeringa vil føre vidare samarbeidet og dei øyremerkte løyvingane til Norsk Friluftsliv og Den Norske Turistforeining innanfor friluftsliv for personar med innvandrarbakgrunn og friluftsliv for personar med nedsett funksjonsevne. Regjeringa vil òg føre vidare løyvinga til Norsk Friluftsliv til prosjektet som vart oppretta i 2018 for å fremje friluftsliv i skulen. I Groruddalsatsinga og andre områdesatsingar er motivering av lokalbefolkninga til friluftsliv og rekreasjon i nærliggjande grøne område prioriterte felt.

Allemannsretten

Regjeringa vil føre vidare arbeidet med å informere om allemannsretten, under dette både om dei rettane som allemannsretten gir, men òg om plikta til varsam og omsynsfull ferdsel. Dette vil blant anna skje gjennom vidareføring og vidareutvikling av det elektroniske undervisningsopplegget om allemannsretten.

Undervisningsopplegget «Smak på naturen», som handlar om kunnskap om allemannsretten som eit fellesgode gjennom aktivitetar som bærplukking og kjennskap til enkeltarter, vil bli utvikla vidare. Undervisningsopplegget er utvikla av Miljødirektoratet, og er retta mot barnehagebarn frå 4 års alder og skulebarn opp til 4. klasse.

Regjeringa vil i 2019 utvikle vidare og halde fram marknadsføringa av læringsopplegget «Høsting – en smak av tradisjon og muligheter», som handlar om forslag til haustingsaktivitetar retta mot skulen. Det er utarbeidd eit fyldig hefte til læringsopplegget, som viser aktuelle aktivitetar i heile skuleløpet, frå 1. klasse og til og med vidaregåande skule.

Regjeringa vil i 2019 fremje forslag om å modernisere friluftsløva sine føresegner om ferdsløva i utmark, slik at det ikkje er tvil om at nye, ikkje-motoriserte ferdsløva, er omfatta av ferdsløva.

Motorferdsle i utmark

Den fortløpande evalueringa av lovendringa våren 2015 som opna for at kommunane kan fastsetje snøskuterløyper for morokøyring, vil halde fram til 2020. Gjennom evalueringa vil ein innhente kunnskap om effekten av lovendringa. Kunnskapen kan nyttast i den vidare utviklinga av regelverket om motorferdsle. Slik kunnskap vil òg gi innsikt som kommunane kan nytte når dei skal planleggje for nye løyper.

I 2018 vart seks kommunar valde ut til eit forsøk der kommunane har fått mynde til å fastsetje løyper for catskiing. Dette gjeld kommunane Jølster, Eid, Stryn, Surnadal, Vang og Oppdal. Forsøket skal evaluerast etter fire år. Evalueringa skal gjerast ferdig i tide til at ei eventuell permanent ordning kan tre i kraft før forsøksordninga går ut.

Omfanget av ulovleg motorferdsle er framleis for høgt. Den forsterka innsatsen frå naturoppsynet knytt til kontroll av både lovleg og avdekking av ulovleg motorferdsle vil derfor bli ført vidare.

Politikk for å nå dei nasjonale måla for forureining

Forureining som skjer til vatn, jordsmonn, luft og vegetasjon har ofte alvorlege følgjer for naturen. Regjeringa er derfor oppteken av å redusere spreiding av miljøgifter, og hindre at miljøgifter blir samla opp i næringskjeda.

Forureiningslova skal medverke til å verne det ytre miljøet mot forureining og redusere eksisterande forureining. Lova skal òg medverke til å redusere mengda avfall og fremje betre avfalls-

handtering. Formålet er å sikre at forureiningar og avfall ikkje fører til helseskade, går ut over trivselen eller skader naturen si evne til produksjon og sjølvfornyning. Lova byggjer blant anna på prinsippet om at forureinar betalar og prinsippet om føre var. Det skal takast utgangspunkt i den teknologien som gir dei beste resultatane, ut frå ei samla vurdering av noverande og framtidig bruk av miljøet og av økonomiske forhold. Forureiningslova set eit generelt forbod mot forureinande utslepp, men opnar for at verksemdar kan søkje miljøstyresmaktene om utsleppsløyve. Arbeidet med å vurdere ein søknad om løyve krev avveging mellom ulempene tiltaket gjer for miljøet med andre fordelar. Når miljøstyresmaktene gir løyve til utslepp vert det sett vilkår for utsleppet. Vilkåra blir tett følgt opp med tilsyn og rapporteringskrav.

Produktkontrolllova har som føremål å forebyggje at produkt og forbrukartjenester medfører helseskade eller miljøforstyrning, under dette gjennom å fremje effektiv bruk av energi i produkt. Lova inneheld blant anna ei plikt om aktsemd for alle som har å gjere med produkt som kan medføre helseskade eller miljøforstyrning, og ei substitusjonsplikt som inneber at ei verksemd må vurdere sin kjemikaliebruk og gå over til mindre skadelege alternativ der det kan skje utan urimeleg kostnad eller ulempe.

Til både forureiningslova og produktkontrolllova er det fastsett ei rekkje krav i forskrifter. Tilsyn blir nytta for å avdekkje eventuelle brot på regelverket.

Andre viktige verkemiddel i forureiningspolitikken er lover og forskrifter som er forvalta av andre styresmakter, avgifter som reflekterer dei samfunnsøkonomiske kostnadane ved utsleppa og som stimulerer til reduserte forureiningar, tilskot over statsbudsjettet og kunnskap om utslepp, spreiding og effektar av forureiningar.

Forureiningar kryssar landegrensar. Internasjonale avtaler der landa tek på seg å redusere sine utslepp er difor viktige for å redusere forureiningar som skader miljøet og menneske si helse.

Kjemikalier

Kjemikaliepolitikken har som formål å redusere risiko for skade på helse og miljø knytt til utslepp og bruk av kjemikalier generelt. Føre var-prinsippet skal brukast når kunnskapen om risiko for helse og miljø er usikker. Regjeringa arbeider for å redusere spreiding av miljøgifter, og vil setje nye ambisiøse mål for utfasing av prioriterte miljøgifter. Kjemikalier som er rekna for å utgjere eit

alvorleg trugsmål mot helse og miljø, blir sette på den norske prioritetslista² for miljøgifter – som for tida omfattar om lag 35 stoff og stoffgrupper. Formålet med prioritetslista er både å spesifisere kva stoff som er omfatta av 2020-målet om utfasing av bruk og utslepp, samtidig som det gir føringer for prioritering av nasjonalt og internasjonalt arbeid med desse stoffa. Utsleppa av miljøgiftene på lista blir reduserte gjennom streng regulering både nasjonalt og internasjonalt av produkt, gjennom tiltak for opprydding av forureining, og gjennom krav til industriutslepp og avfallshandtering. Ein viktig del av arbeidet vidare er å følgje opp prioritetslista nasjonalt og internasjonalt, og å identifisere fleire miljøgifter som skal omfattast av prioritetslista. I arbeidet med nye prioriterte miljøgifter blir det vurdert ikkje berre enkeltstoff, det er òg lagt vekt på å vurdere grupper av stoff med like eller nærliggjande eigenskapar og som potensielt kan takast i bruk som erstatningar for kvarandre.

² For oversikt over stoffa og stoffgruppene på prioritetslista og status for utslepp og utsleppsreduksjonar, sjå <http://www.miljostatus.no/prioritetslisten>, og vidare lenker derifrå.

På den måten kan ein unngå til dømes uheldige erstatningar med like farlege, nesten like stoff.

Dei to stoffa/stoffgruppene Dekloran og PFBS er vurderte å oppfylle kriteria for prioritetslista, og desse stoffa blir no inkluderte i lista – sjå nærare omtale i boks 7.1.

Miljøskadelege kjemikaliar blir transporterte over lange strekningar med luft- og havstraumar, gjennom handel med produkt og gjennom avfallsstraumar. Både nasjonalt og internasjonalt arbeid er svært viktig og ein føresetnad for å handtere utfordringane vi står overfor. Regjeringa meiner derfor det er viktig at Noreg følgjer opp internasjonale avtaler om spreieing av miljøgifter. Nasjonalt er forureiningslova og produktkontrolllova med tilhøyrande forskrifter sentrale verkemiddel. Etter produktkontrolllova er det blant anna fastsett eit omfattande forskriftsverk om helse- og miljøskadelege kjemikaliar som er i stadig endring og utvikling. Produkt blir omsette internasjonalt, og norske forbod og andre reguleringar må vere i samsvar med Noregs internasjonale plikter om produktregulering og handel. Kjemikalierregelverket i Noreg og EU er harmonisert gjennom EØS-avtala. Hovudregelen er såleis at dei same krava

Boks 7.1 To nye stoff/stoffgrupper til prioritetslista for miljøgifter

Dekloran (dekloran pluss inkl. varianter): Dette er eit klororganisk stoff som blir brukt som flammehemmar i mange typar plast og polymerer, som nylon, polyuretan, polypropylen, neopren og silikongummi. Materiala kan brukast til elektroniske leidningar og kablar, bilar og takmaterial i plast i tillegg til å kunne fungere som mjuknar for plastmaterial. Dekloran pluss er marknadsført som eit alternativ til den forbodne bromerte flammehemmaren deka-BDE. Stoffet (inkl. variantane -pluss, -anti og -syn) blir ofte gjenfunne i både nært og fjerntliggjande ytre miljø, innandørs og utandørs, i organismar og i menneske. Stoffet er svært tungt nedbrytbart og vil bli verande i miljøet over lang tid. Det hopar seg opp i levande organismar og i næringskjeder. Stoffet blir inkludert på prioritetslista på dette grunnlaget.

PFBS (perfluorobutansulfonsyre, inkludert salt og relaterte stoff): PFBS er ein kortkjeda perfluorert forbindelse. Generelt har det vore ein overgang til bruk av kortkjeda PFASar som erstatning for langkjeda PFASar, som PFOS og PFOA, etter at det vart innført restriksjonar på

desse stoffa nasjonalt og internasjonalt. Dei viktigaste bruksområda for PFBS og PFBS-relaterte stoff er som vatn- og flekkavvisande middel til lær, tekstil og porøse harde overflater.

PFBS oppfyller kriteria for å vere lite nedbrytbar, og er ikkje vist å kunne brytast ned under naturlege miljøforhold. Forureining av miljø og drikkevatt med PFBS er dermed ein irreversibel prosess. Vidare er PFBS svært løyseleg i vatn og mobilt, det passerer drikkevassrensaneanlegg og avløpsrensaneanlegg og har potensielle for langtransport. PFBS er funne i sjøvatt, i elvar, og i drikkevatt, i Europa og andre stader i verda. PFBS kan bindast til protein i blod og vev, og stoffgruppa har potensielle for bioakkumulering i luftpustande dyr og i menneske. Det er vidare av bekymring at dyrestudier gir indikasjonar på skadelege eigenskapar, inkludert hormonforstyrrende effektar, og at helse- og miljøskadar ved langtids/livslang eksponering ikkje kan utelukkast. PFBS, dets salt og relaterte stoff blir derfor inkludert på prioritetslista under kriteriet «har eigenskapar som gir tilsvarende grunn til bekymring».

skal gjelde i Noreg og EU. Noreg medverkar aktivt i arbeidet for å styrkje og gjennomføre EU sitt regelverk på kjemikalieområdet.

EU har eit omfattande regelverk for registrering, vurdering, godkjenning og restriksjonar på kjemikaliar (REACH-regelverket), og for klassifisering og merking av helse- og miljøfarlege stoff. Vidare utvikling av desse regelverka er svært viktig i kjemikaliepolitikken.

Noreg har òg felles reglar med EU om produkt med biocid som blir nytta til å øydeleggje uønskte organismar. Noreg gir godkjenning til biocidprodukt for den norske marknaden.

Det europeiske kjemikaliebyrået ECHA (European Chemicals Agency) er navet i ei omfattande kunnskapsutveksling og vidareutvikling av kunnskapsgrunnlaget for EUs kjemikaliearbeid.

Noreg arbeider aktivt for globale tiltak for å redusere forureining og sikre meir forsvarleg handtering av kjemikaliar og avfall, til dømes under Stockholmkonvensjonen om persistente organiske miljøgifter, Baselkonvensjonen om grensekryssande transport av farleg avfall, Rotterdamkonvensjonen om handel med farlege kjemikaliar, Minamatakonvensjonen om kvikksølv, og miljøgiftsprotokollane under FNs økonomiske kommisjon for Europa. Noreg arbeider kontinuerlig for global regulering av fleire stoff under Stockholmkonvensjonen.

Kunnskap gjennom forskning, kartlegging av potensielt skadelege stoff i produkt, avfall og utslepp, og miljøovervaking er svært viktig i kjemikaliearbeidet. Betre kunnskap om miljøgifter i Arktis er av stor strategisk vekt for å få på plass regionale eller globale avtaler, fordi det er utbreidd internasjonal semje om at stoff som blir funne att i Arktis, langt frå utsleppskjeldene, utgjør alvorlege problem.

Gammal forureining lagra i jord og sjøbotn kan føre til skade på helse og miljø, og vere ei kjelde til spreiding av helse- og miljøskadelege kjemikaliar. Arbeidet med forureina grunn i Noreg har gått føre seg i fleire tiår. I overkant av 2000 grunnforureiningssaker er avslutta, og oppryddingstiltak er gjennomførte på store og alvorlege grunnforureiningslokaltetar, i hovudsak etter pålegg av forureiningslova retta mot ansvarleg forureinar eller grunneigar. Nye forureina lokalitetar dukkar ofte opp når industri blir lagt ned og arealbruken endra. Vi får òg stadig ny kunnskap om miljøgifter og bransjar, som gjer at det blir avdekt fleire område med forureina grunn. Arbeidet med forureina grunn held derfor fram. Arbeidet med opprydding

i forureina sjøbotn følgjer føringane i handlingsplanen om forureina sediment frå 2006 (jf. St.meld. nr. 14 (2006–2007) *Sammen for et giftfritt miljø*). Arbeidet med å rydde opp er godt i gang i fleire område, og mange område er ferdig rydda. Av dei 17 høgast prioriterte områda for opprydding av forureina sjøbotn frå handlingsplanen er 4 ferdig rydda, 1 er nær ferdig, og 2 større prosjekt er ferdige i løpet av 2018. I tillegg er det pågåande arbeid på delprosjekt i fleire av dei resterande områda. Utover desse 17 områda blir det arbeidd med undersøkingar og tiltak ved ei rekkje industrifjordar, skipsverft og i store hamner. Tiltak for å rydde opp i sjøbotn er fremja gjennom fylkesvise tiltaksplanar og prioritering av område som skal ryddast opp. Miljødirektoratet og fylkesmennene arbeider med å syte for at områda blir kartlagde og for at det blir rydda opp der det er naudsynt.

I hovudsak er det prinsippet om at forureinar betaler som skal leggjast til grunn, og bruk av pålegg etter forureiningslova er eit viktig verkemiddel for å sikre naudsynt opprydding av forureina grunn og sjøbotn. Statlege styresmakter medverkar med finansiering der dette er aktuelt og naudsynt i samanhengar der den ansvarlege av ulike årsaker ikkje kan identifiserast, ikkje kan stå for ei god opprydding eller der det vil vere urimeleg at den ansvarlege skal dekkje alle kostnadene, jf. omtale av tildelingskriterium for oppryddingspostane kap. 1420, post 39, 69 og 79. Opprydding i forureina grunn og sjøbotn er kostbart og tidkrevjande. I fleire år har hovudvekta av arbeidet på dei prioriterte områda med forureina sjøbotn vore tiltak i innleiande fasar med undersøkingar, pilotprosjekt og liknande. Arbeidet er no komme over i ein fase der fleire område i åra framover vert klare for tildekking og mudring og deponeering av forureina sjøbotn. Desse tiltaka er dei mest kostnads-krevjande i arbeidet. Det må prioriterast mellom dei ulike områda i den vidare gjennomføringa av opprydding. I 2019 blir det mellom anna gjeve statleg støtte til å setje i gang opprydding av forureina sjøbotn i Horten.

Det er behov for ytterlegare tiltak for å sikre at nullutsleppsmålet for petroleumsverksemda blir nådd, særleg for olje og naturleg førekommande stoff i produsert vatn. Alle operatørane har gjennomført nye risikovurderingar og felta med høgast miljørisiko fekk i 2016 krav om vurderingar av best tilgjengelege teknologi for behandling av produsert vatn. Miljømyndighetene følgjer no vidare opp desse operatørane med sikte på å minske miljørisikoen.

Avfall

Det overordna målet med avfallspolitikken er å syte for at skadane frå avfall blir så små som mogleg på menneske og naturmiljø. Samtidig ønskjer

ein å auke utnyttinga av ressursane i avfallet. Politikken på avfallsfeltet skal medverke til at ressursane i avfallet blir haldne i krinsløp lengst mogleg, og kjem til nytte som råvarer.

Tabell 7.3 Avfallsdefinisjonar

Viktige omgrep	Definisjonar
Farleg avfall	Avfall som ikkje kan behandlast saman med vanleg avfall fordi det kan medføre alvorlege forureiningar eller fare for skade på menneske og dyr.
Gjenvinning	Fellesnemning for eit kvart tiltak der hovudresultatet er at avfall kjem til nytte ved å erstatte materialar som elles ville vorte brukte eller at avfall er vorte førebudd til dette, under dette førebuing til ombruk, material-gjenvinning og energiutnytting.
Materialgjenvinning	Utnytting av avfall slik at materialet blir teke vare på heilt eller delvis, t.d. produksjon av skrivepapir frå returpapir.

Ved å stimulere til meir ombruk og gjenvinning, reduserer vi mengda avfall som går til sluttbehandling samtidig som vi utnyttar ressursane i avfallet betre. Dette medverkar òg til ein sirkulær økonomi. I tillegg inneheld mange typar avfall material som det kan vere miljømessig gunstig å nytte om igjen. Dei stadig veksande avfallsmengdene gjer at utfordringane knytte til avfallsbehandling på lang sikt vil auke om ein ikkje lukkast med å førebyggje avfall. Over tid har strengare krav til deponi og forbrenningsanlegg og bruk av meir miljøvennleg teknologi medverke til betydelege reduksjonar i utslepp til luft og vatn frå sluttbehandling av avfall. Sluttbehandling av avfall vil òg kunne føre til fare for utslepp av miljøskadelege stoff til jord, luft og vatn. Avfallsdeponi er strengt regulerte og deponia må samle opp sigevatnet og greie ut reinsebehovet.

Det blir produsert og omsett stadig fleire produkt, og mange av desse inneheld helse- og miljøfarlege stoff. Auka kunnskap og større medvit om miljøgifter gjer òg at nye stoff og produkt blir klassifiserte som farleg avfall. Dette medverkar til at mengdene farleg avfall som oppstår aukar. For å medverke til å førebyggje farleg avfall er det viktig å arbeide for at det blir utvikla meir miljøvennlege produkt.

Farleg avfall kan ikkje behandlast saman med vanleg avfall fordi det kan medføre alvorlege forureiningar eller fare for skade på menneske og dyr. Det er òg strenge reglar som skal hindre at slikt avfall blir eksportert til land utan kapasitet til å behandle det forsvarleg. Farleg avfall skal takast forsvarleg hand om og anten gå til gjenvinning eller vere sikra god nok nasjonal behandlingsska-

pasitet. Auka materialgjenvinning av farleg avfall som kan skje utan vidare spreiding av miljøskadelege stoff er likevel i tråd med intensjonen om sirkulær økonomi, og norsk avfallspolitik. I samsvar med regjeringsplattforma skal det utarbeidast ein plan for å avgrense mengda farleg avfall. Miljødirektoratet har fått i oppdrag å utarbeide ein slik plan innan 1. mars 2019. Dei skal i dette arbeidet beskrive korleis, og på kva område det er mogleg å oppnå ein reduksjon i mengda farleg avfall som blir generert. Dei skal òg beskrive korleis, og på kva område det er mogleg å oppnå auka materialgjenvinning av farleg avfall.

Det eksisterande deponiet for farleg avfall på Langøya vil truleg vere fullt innan få år. Med bakgrunn i våre nasjonale mål og internasjonale forpliktingar er det viktig at vi held ved lag ein nasjonal behandlingsskapasitet for farleg avfall.

Miljødirektoratet tilrådde i 2016 moglege eigna lokalitetar for eit framtidig deponi. Av dei fire kommunane som vart vurderte til å kunne ha eigna lokalitet, er det berre Nesset kommune som har vore positiv til konsekvensutgreiing av eit slikt tiltak. Nesset kommune har tidlegare fastsett eit planprogram for eit mogleg deponi og det er no gjennomført ei konsekvensutgreiing av tiltaket. Konsekvensutgreiing og forslag til reguleringsplan har vore til høyring.

Klima- og miljødepartementet vurderte i 2016 at det burde gjennomførast ei konsekvensutgreiing av eit mogleg deponi for farleg avfall i Dalen gruve i Brevik i Porsgrunn. Porsgrunn kommune har ikkje ønskt etablering av eit deponi i Brevik. Klima- og miljødepartementet vart i 2017 oppnemnt som ansvarleg myndigheit for å fastsetje eit planprogram

for eit mogleg deponi for farleg avfall i Dalen gruve i Brevik. Forslag til planprogram ble fastsett 13. juli 2018. Konsekvensutgreiinga vart send departementet 4. september 2018 og er no lagt ut på høyring.

Konsekvensutgreiingane av eit mogleg deponi i Nesset og av eit mogleg deponi i Brevik gir eit styrkt kunnskapsgrunnlag i saka. Klima- og miljødepartementet vurderer no behovet for eventuell vidare statleg involvering for å få på plass ny deponeringskapasitet for farleg avfall i tråd med nasjonale behov.

Sjølv om stadig meir farleg avfall blir forsvarleg teke hand om, er det likevel farleg avfall som går til ukjent behandling. Det blir gjort ein særleg innsats for å auke innsamlinga av prioritert farleg avfall og å sikre forsvarleg handtering. Auka innsamling av avfall som inneheld olje, informasjon til bransjen og tilsyn er prioritert. Informasjon til befolkninga, bedrifter og kommunar er òg ein viktig del av styresmaktene sitt arbeid for å auke innsamlinga av farleg avfall. Tilsyn med farleg avfall og samarbeid mellom involverte etatar er vesentleg styrkt dei siste åra, og dette arbeidet skal halde fram. Tilsyn har fått auka merksemd for å redusere ulovleg import og eksport, særleg eksport til land under utvikling som ikkje har kapasitet til å taka hand om det. Reaksjonane mot ulovleg eksport og import av farleg avfall er òg skjerpde. Klima- og miljødepartementet vurderer fortløpande utviklinga på området, om verkemidla fungerer etter intensjonen og behovet for nye verkemiddel.

Avfallspolitikken blir gjennomført gjennom eit samspel mellom ei rekkje ulike verkemiddel: forureiningslova og forskrifter gitt i medhald av lova, avgifter, refusjons- og panteordningar, bransjeav-

taler og informasjonstiltak, og kombinasjonar av desse. Verkemidla skal sikre ein samfunnsøkonomisk og miljøvis god balanse mellom det som blir gjenvunne som material og det som blir energiutnytta eller deponert. Fleire verkemiddel skal stimulere til materialgjenvinning eller energiutnytting, under dette forbod mot deponering av nedbryteleg avfall og produsentansvar for fleire typar avfall. Det er òg etablert eigne retursystem for fleire ulike avfallsfraksjonar, mellom anna for elektrisk og elektronisk avfall, batteri, bilvrak, PCB-haldige isolerglassruter og fleire typar emballasjeavfall. Gode resultat frå retursystema medverkar til høg gjenvinningsgrad samtidig som miljøgifter i avfallet blir sikra ei forsvarleg behandling. Departementet vurderer verkemidla fortløpande.

Regjeringa har lagt fram ei stortingsmelding om avfallspolitikken og sirkulær økonomi: St. Meld. 45 (2016–2017) *Avfall som ressurs*. I meldinga er vektlagt førebygging, auka ombruk og materialgjenvinning av avfall. Stortingsmeldinga vart handsama i Stortinget i 2018, som i stor grad slutta seg til dei framlagde forslaga. Stortinget ba blant anna regjeringa stille krav til utsortering og materialgjenvinning av plast og matavfall frå husholdningar og liknande avfall frå næringslivet.

EU vedtok våren 2018 nytt avfallsregelverk. Endringane medfører betydeleg meir ambisiøse mål om materialgjenvinning for avfall frå hushalda og liknande avfall frå næringslivet og av emballasjeavfall, i tillegg til nokre andre endringar som òg har relevans for Noreg. Desse måla gjeld for 2025, 2030 og 2035. For kommunalt avfall (hushaldsavfall og liknande) er det krav om 55 pst. innan 2025, 60 pst. innan 2030 og 65 pst. innan 2035.

Tabell 7.4 Mål for materialgjenvinning i EU:

	Innan 2025	Innan 2030
Alt emballasjeavfall	65 %	70 %
Plastemballasje	50 %	55 %
Treemballasje	25 %	30 %
Jernhaldig metallemballasje	70 %	80 %
Aluminiumsemballasje	50 %	60 %
Glaseballasje	70 %	75 %
Papp, kartong og bølgepapp	75 %	85 %

Samstundes har Noreg, gjennom gjeldande EU/EØS-regelverk, krav om 50 pst. materialgjenvinning av hushaldsavfall og liknande avfall frå

næringslivet, og 70 pst. materialgjenvinning av bygg- og anleggsavfall innan 2020. For å sikre at desse måla blir nådde utgreier nå Miljødirektora-

tet krav til utsortering og materialgjenvinning av våtorganisk avfall og utvalte typar plastavfall. Det blir òg sett i gang eit arbeid for å vurdere verkemiddel for å nå måla for bygg- og anleggsavfall. Klima- og miljødepartementet gjer òg ein særleg innsats for å førebyggje matsvinn, og fleire departement har no inngått en avtale med matbransjen. Målet for samarbeidet er å halvere matsvinn innan 2030, jf. også FN's berekraftsmål på området.

Marin forsøpling og mikroplast

Marin forsøpling og tilførsel av mikroplast til havet er ein av dei mest alvorlege globale miljøutfordringane. Dette er ei omfattande og kompleks problemstilling som krev tiltak på mange område, både nasjonalt og internasjonalt. Regjeringa har ei brei tilnærming til å redusere marin forsøpling og mikroplast. Innsatsen mot marin forsøpling er trappa opp ytterlegare.

Dette er nærare beskrive i regjeringas *Strategi mot marin plastforsøpling og spreining av mikroplast* (plaststrategi) som inngår i Meld. St. 45 (2016–2017) *Avfall som ressurs*. Strategien er utarbeidd på bakgrunn av Miljødirektoratet sine vurderingar av kjelder og tiltak, og omfattar tiltak nasjonalt og internasjonalt mot høvesvis marin forsøpling og spreining av mikroplast. Strategien omfattar òg nordisk og EUs arbeid på området, inkludert norske og nordiske synspunkt inn i EUs arbeid. Endeleg er det gjort greie for viktige internasjonale initiativ.

Engasjementet mot marin forsøpling har auka sterkt i alle delar av samfunnet. Til dømes auka talet deltakarar i Hold Norge Rent sin strandryddekampanje frå om lag 48 000 i 2017 til 120 000 allereie i april 2018.

I Noreg er det særleg plastavfall frå fiskeri- og oppdrettsnæringa og avfall frå forbrukarar som er dei største kjeldene til marin forsøpling, i tillegg til bygg- og anleggsavfall, avfall frå skipsfart og langtransportert avfall.

I stortingsmelding St. 35 (2016-2017) *Oppdatering av forvaltningsplanen for Norskehavet* beskrives status for marin forsøpling og mikroplast for alle norske havområder. Vidare omtalast tiltak mot sjøbaserte kjelder. Regjeringa arbeider for å redusere bruken av unødvendige eingongsartiklar av plast. Miljødirektoratet skal vurdere ulike verkemiddel for å redusere miljøkonsekvensane av eingongsartiklar av plast, inkludert for kva produkt/produktgrupper eit forbod mot bruk av eingongsplast kan vere aktuelt. Det er òg teke initiativ overfor ulike delar av bransjen om eit meir forpliktande samarbeid om å redusere den unødvendige bruken. Vidare har EU-kommisjonen lagt fram eit for-

slag til direktiv om å redusere miljøverknadene av enkelte eingongsartiklar av plast og av fiskeriutstyr. Noreg vil gi innspel til dette arbeidet. Generelt vil regjeringa følge EUs plaststrategi og bidra der det er aktuelt.

Regjeringa har satt i gang og vil i 2019 følge opp pågåande utgreiingar av eit mogleg forslag til produsentansvar for høvesvis fiskerinæringa og oppdrettsnæringa og vurderer òg andre tiltak for å redusere utslepp av plast frå desse næringane. I tillegg vert det vurdert å innføre eit system som skal sikre at fiskarar og andre kan levere avfall dei har teke opp frå havet (marint avfall) i hamn utan meir-kostnad. Denne ordninga skal avløyse pilotprosjektet «Fishing for Litter». Sjøfartsdirektoratet vurderer no forslag til styrka tiltak nasjonalt og internasjonalt mot utslepp av plastavfall og mikroplast til sjøen frå skip.

Nedbryting av plastavfall i havet er ei stor kjelde til mikroplast. Derfor er tiltak for å redusere marin forsøpling eit viktig bidrag til å redusere tilførsla av mikroplast til det marine miljøet. I tillegg medverkar fleire landbaserte og sjøbaserte kjelder til utslepp av mikroplast. Miljødirektoratet har foreslått ei forskrift om drift og utforming av kunstgrasbaner og det vert vurdert andre tiltak for å redusere spreining av mikroplast frå blant anna bildekk, maling, tekstilar, kosmetikk og reingjeringsprodukt.

Når det gjeld tekstilar har Noreg saman med fleire andre land bedt EU-kommisjonen raskt undersøke tekniske moglegheiter og krav til reinsing av mikroplast frå vask av tekstilar under øko-designdirektivet.

Når det gjeld reduksjon av mikroplast i kosmetikk er det sett i gang ein prosess under kjemikaliregelverket REACH for å avgrense innhald av tilsett mikroplast i produkt slik som til dømes kroppspeieprodukt. Ei regulering av mikroplast på EU-nivå vil gjelde for Noreg gjennom EØS-avtala. Noreg vil aktivt medverke inn i EU sin prosess på dette området. I lys av framdrifta i EU vil regjeringa komme tilbake til Stortinget med ei vurdering av om det er naudsynt med eit særskilt forbod i Noreg.

Regjeringa har teke fleire grep for å styrkje og samordne opprydding av marin forsøpling. Desse vil bli førte vidare i 2019. Det har blitt etablert eit Senter for oljevern og marint miljø i Lofoten/Vesteraalen. Det skal vere som eit nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter og skal arbeide for å fremje kunnskap, kostnadseffektive og miljøvennlige teknologiar og metodar for arbeidet med oljevern og marin plastforsøpling. Fylkesmennene har fått i oppgåve å koordinere samarbeidet om opp-

rydding av marin forsøpling der relevante statlege aktørar medverkar i samarbeid med kommunar, interkommunale selskap, og privat og frivillig sektor. Miljødirektoratet har oppretta eit samarbeidsforum mellom dei etatane som arbeider med opprydding av marint avfall.

Miljødirektoratet si tilskotsordning inneber at det blir delt ut midlar til ei rekkje tiltak til opprydding og førebygging av marin forsøpling. I 2018 vart det gitt 80 mill. kroner til tilskot til oppryddingsarbeid og førebyggjande tiltak.

Ei grunnleggjande føring er at tilskot berre vert gitt til kostnader for opprydding av avfall utan kjend eigar.

Noreg er initiativtakar og globalt leiande i arbeidet i FNs miljøforsamling (UNEA) mot marin forsøpling og mikroplast. På FNs tredje miljøforsamling, i desember 2017, fekk Noreg gjennom eit vedtak som blant anna inneheld ein nullvisjon mot vidare tilførsler til havet. Vi fekk òg tilslutning til å opprette ei ekspertgruppe som mellom anna skal sjå på høvet til sterkare globale forpliktingar mot marin forsøpling og spreining av mikroplast. Noreg vil i 2019 følgje opp arbeidet tett og framleis vere pådrivar i prosessen om dette under FNs miljøforsamling. Vi vil òg ha høgt trykk på å styrkje tiltaka mot marin forsøpling og spreining av mikroplast under FNs sjøfartsorganisasjon IMO der det etter forslag frå blant anna Noreg skal utarbeidast ein handlingsplan mot dette. Styrking av det regionale havmiljøsam arbeidet er òg viktig for Noreg. Noreg har og fremja fleire tiltak under den globale Baselkonvensjonen om avfall, blant anna eit såkalla «partnerskap» for plastavfall, styrka tekniske kriterier for miljøforsvarleg handsaming av plastavfall, og at ein skal vurdere å endre avtala slik at grensekryssande transport av plastavfall må ha godkjenning frå importerande land før avfallstransport kan finne stad.

Øg i det arktiske og norsk-russiske miljøsam arbeidet vil Noreg medverke til at samarbeidet mot marin forsøpling og mikroplast vert utvikla vidare.

Radioaktive stoff

Nivået på radioaktiv forureining generelt er lågt. Utslepp og avfall er nært knytt til aktiviteten i ulike sektorar. Radioaktive stoff er nytta til mellom anna behandling av pasientar på sjukehus og i forskning og utdanning. Det er òg radioaktive komponentar i enkelte forbrukarprodukt som for eksempel røykvarslarar. Radioaktiv forureining og radioaktivt avfall kan òg oppstå som eit biprodukt i

ulike typar prosessindustri, og ved utvinning av mineral og graving i alunskiferhaldig grunn. Forureining og avfall følgjer av oppkonsentrering av naturleg førekommande radionuklidar som finst i berggrunnen, slik som ved utvinning av olje og gass, og ved framstilling av radioaktive stoff og drift av forsøksreaktorane til *Institutt for energiteknikk (IFE)*.

Radioaktiv forureining av norske land- og havområde skjer vidare frå internasjonale kjelder, slike som historiske atomsprengingar i atmosfæren og Tsjernobyl-ulykka. Framtidige ulykker knytte til anlegg i nærområda våre, i særleg grad dei gamle atomkraftverka i Russland, vil kunne ha store konsekvensar for Noreg. I 2019 vil det bli arbeidd vidare med å vurdere og leggje til rette for lagrings- og deponikapasitet for radioaktivt avfall. Det er særleg fokus på deponiløysingar på lang sikt og løysingar for det brukte atombrenselet og anna avfall frå forskingsreaktorane i Halden og på Kjeller. Dette er òg relevant knytt til avvikling av forsøksreaktorane. Statens strålevern har gjennomgått regelverket på området og utviklar rettleiar om avfallsklassifisering ved overflatekontaminering. Dette er særleg relevant ved rivingsarbeid for å avgrense mengda radioaktivt avfall som må handterast. Fram mot 2020 skal det faglege grunnlaget for forvaltingsplanen for Barentshavet og Lofoten utviklast, og risiko for og overvaking av radioaktiv forureining i nord er ein viktig del av det arbeidet.

Langtransportert luftforureining

Det nasjonale og internasjonale arbeidet med å redusere langtransportert luftforureining er basert på omfattande kunnskap gjennom overvaking, forskning og analysar av utslepp, tilførsler og effektar av luftforureiningar, og strategiar for å redusere utslepp i tråd med felles miljømål på tvers av landa i Europa. Norske fagmiljø som *Meteorologisk institutt*, *Norsk institutt for luftforskning* og *Norsk institutt for vassforskning* medverkar i vesentleg grad til kunnskapsutviklinga gjennom sine funksjonar som internasjonale fagsenter under *Konvensjonen om grenseoverskridande langtransportert luftforureining*.

Landa som deltek i samarbeidet under denne konvensjonen har i Gøteborgprotokollen teke på seg talfesta forpliktingar om å redusere sine utslepp av forureiningar til luft. Det er fastsett utsleppsforpliktingar som landa skal overhalde frå høvesvis 2010 og 2020. Styringsorgana under konvensjonen arbeider no med strategien for det

internasjonale arbeidet med å redusere luftforureiningane fram mot 2030. Strategien vil leggje grunnlaget for meir effektiv gjennomføring og framtidig utvikling av mellom anna Göteborgprotokollen. Noreg vil i arbeidet med å redusere langtransportert luftforureining og leggje vekt på at landa skal redusere forureinande utslepp som medverkar til klimaendringar, mellom anna svart karbon (sot).

EU har innlemma forpliktingane i Göteborgprotokollen av 1999 i sitt direktiv om nasjonale utsleppstak for forureiningar til luft, «takdirektivet». Direktivet er innlemma i EØS-avtala. Noreg har her dei same utsleppsforpliktingane som i Göteborgprotokollen av 1999. EU vedtok eit nytt tilsvarende direktiv i desember 2016. Direktivet inneber gjennomføring i EU av dei nye utsleppsforpliktingane i den reviderte Göteborgprotokollen av 2012. Desse forpliktingane gjeld frå 2020. Vidare fastset direktivet nye utsleppsforpliktingar som gjeld frå 2030. Arbeidet med EØS-vurdering av direktivet pågår og det er enno ikkje teke stilling til nye utsleppsforpliktingar for EFTA/EØS-landa.

Regjeringa ser det som svært viktig å overhalde Noreg sine internasjonale forpliktingar på dette området. Hovudinnsatsen innanfor det nasjonale arbeidet med langtransportert luftforureining er no å redusere utsleppa av ammoniakk (NH₃) i tråd med forpliktingane i Göteborgprotokollen og i EØS-avtala. Tidlegare utsleppsrekneskap viste at Noreg overheldt utslippsforpliktingane for ammoniakk i 2010 og dei første åra etterpå. Dei seinare åra er metodikken i utsleppsrekneskapen oppdatert. Dette har ført til betydelege oppjusteringar av utsleppstala. I 2016 var ammoniakkutsleppa 23 pst. over nivået på 23 000 tonn som Noreg har forplakta seg til å ikkje overskride. Førebelse tal publisert av Statistisk sentralbyrå 15.8.2018 viser at utsleppa var på same nivå i 2017.

Om lag 90 pst. av ammoniakkutsleppa i Noreg skjer ved lagring og bruk av gjødsel i landbruket. Det er sett i gang ein gjennomgang av gjødselregelverket. Eit av formåla med gjennomgangen er å redusere utslepp til luft.

Over jordbruksoppgjeret finst støtteordningar for å ta betre vare på gjødsla under lagring og spreining. I jordbruksoppgjeret 2018 vart tilskot til miljøvenleg spreining over Regionale Miljøprogram styrkt. Gjennom investeringsordninga SMIL er det opna for støtte til å installere dekke på opne gjødselkummar.

NO_x-avgifta og Miljøavtala mellom Klima- og miljødepartementet og næringsorganisasjonane om reduksjon av NO_x-utsleppa er særleg viktige verkemiddel for å redusere desse utsleppa. Miljødirektoratet har stadfest at næringslivsorganisasjonane har oppfylt sine forpliktingar om å redusere utsleppa for åra 2008–2017, slik desse er sett i avtala. Vilåret for avgiftsfritak for desse åra er dermed oppfylt.

Klima- og miljødepartementet inngjekk 24.5.2017 ei ny Miljøavtale om reduksjon av NO_x-utsleppa med 15 næringsorganisasjonar. Verksemdar som sluttar seg til den nye avtala får fritak for betaling av NO_x-avgift for åra 2018–2025. Dersom utsleppstaka i avtala ikkje blir overhaldne, oppstår det krav om å betale avgift til staten der satsen avheng av kor stor overskridinga er. Vidareføring av avgiftsfritaket frå 2018 for verksemdar som sluttar seg til avtala er godkjent av EFTAs overvåkingsorgan (ESA) som lovleg statsstøtte.

Det er viktig å medverke til at fleire av landa i Sør- og Aust-Europa, Kaukasus og Sentral-Asia sluttar seg til Göteborgprotokollen. Noreg medverkar til finansiering av kapasitetsbygging for å sette desse landa i stand til å ratifisere og implementere protokollen. Arbeidet skjer i regi av FNs Økonomiske kommisjon for Europa (UNECE).

Globalt er luftforureining sett på som ein av dei største miljørelaterte truslane mot folks helse. Verdas Helseorganisasjon (WHO) har anslått at om lag sju millionar menneske årleg døyr for tidleg på grunn av luftforureining, innandørs og utandørs. Kjeldene til helseskadeleg luftforureining er matlaging ved forbrenning av kol, ved og biomasse, transport, energi, avfallshandtering og industri. På grunnlag av anslaga frå WHO, har OECD anslått at verdas samla kostnader knytt til utandørs luftforureining i 2012 motsvarer om lag 5 pst. av verdas BNP i 2015. Denne delen er venta å auke i åra framover, særleg i utviklingsland og i framveksande økonomiar. FNs tredje miljøforsamling vedtok ein resolusjon om tiltak for betre luftkvalitet. Saman med motsvarande vedtak i WHO, vil denne resolusjonen vere eit grunnlag for det globale arbeidet med å redusere helseskadelege luftforureiningar.

Regjeringa arbeider innanfor FNs sjøfartsorganisasjon (IMO) for å utvikle eit meir effektivt regelverk for å redusere utsleppa til luft frå skipsfarten. IMO vedtok i juli 2017 å etablere eit lågutslppsområde for NO_x (NECA) i Nordsjøen og Austersjøen. Dette inneber at skip som seglar i desse havområda og som er bygt etter 1.1.2021 må innfri strengare krav til utslepp av NO_x.

Lokal luftforureining

Klima- og miljødepartementet har det overordna ansvaret for å nå måla om lokal luftkvalitet, og ei pådrivarrolle mot andre departement og etatar for å få gjennomført tiltak som kan redusere luftforureining.

Noreg er blant dei landa i Europa som har lågast risiko for tidleg død som følgje av lokal luftforureining. Dårleg luftkvalitet fører likevel til alvorlege helseplager for befolkninga. Nivåa av svevestøv viser ein nedgåande trend i fleire byområde, mens i enkelte område varierer nivåa frå år til år.

Det er likevel eit stykke igjen til det nasjonale målet for svevestøv, og det nasjonale målet for PM₁₀ vart i 2017 overskride i tre byområde (Oslo, Hamar og Drammen). Det nasjonale målet for PM_{2,5} vart overskride i fire byområde (Oslo, Bærum Sarpsborg og Fredrikstad). Fleire stader har NO₂-konsentrasjonane vore stabile gjennom det siste tiåret. Det nasjonale målet for NO₂ vart i 2017 overskride i Oslo, og der trengst det fleire tiltak for å redusere NO₂-utsleppa.

Det nasjonale målet for lokal luftkvalitet blei endra frå 1. januar 2017 i tråd med tilrådinga frå Miljødirektoratet, Vegdirektoratet, Folkehelseinstituttet og Helsedirektoratet i rapport M-129

«Grenseverdier og nasjonale mål – Forslag til langsiktige helsebaserte nasjonale mål og revierte grenseverdier for lokal luftkvalitet.»

Forureiningsforskrifta kapittel 7 er det sentrale verkemiddelet for lokal luftkvalitet. I forskrifta er kommunane gjort til forureinings-styresmakt for lokal luft. Forskrifta gir grenseverdier for konsentrasjonar av ei rekkje stoff i luft. Grenseverdiene for partiklar (svevestøv) vart skjerpa frå 1. januar 2016, i tråd med tilråding frå Miljødirektoratet med fleire frå 2014. Ytterlegare skjerping skal vurderast frå 2020, basert på eit oppdatert kunnskapsgrunnlag som skal utarbeidast i 2018 og 2019. Forureiningsforskrifta stiller òg krav til målingar, utrekningar, utgreiningar av tiltak og rapportering. Forskriftskrava har utspring i EUs rammedirektiv for luftkvalitet, som er teke inn i EØS-avtala.

Noreg vart dømt i EFTA-domstolen hausten 2015 for brot på luftkvalitetsdirektivet for perioden 2009–2017, ved (i) overskridingar av grenseverdiene for NO₂ og PM₁₀, og (ii) ved at det ikkje var utarbeidd tilstrekkelege tiltaksutgreiningar i aktuelle kommunar/soner.

Dei siste åra har det vore viktig å utvide verktøykassa til kommunar og anleggseigarar, slik at det kan setjast i verk tiltak i periodar med overskridingar av grenseverdiene i forureiningsforskrifta.

For å leggje til rette for ytterlegare tiltak som betrar luftkvaliteten, har regjeringa sett i gang ei rekkje arbeid. Mellom anna er det lagt til rette for at kommunar som ønskjer det kan opprette lågut-sleppsoner, gjennom ei sentral forskrift for lågut-sleppsoner for bilar. Yrkestransportlova er endra slik at det er opna for at løyvestyresmakta kan stille miljøkrav for drosjer og det er lagt til rette for å differensiere bompengesatsane på bakgrunn av miljøeigenskapar. I tillegg er det for 14 byar blitt etablert eit nasjonalt berekningsverktøy for lokal luftkvalitet, og det blir arbeidd med å utvikle eit landsdekkjande berekningsverktøy og ei ny nettløysning for lokal luftkvalitet som blir lansert 1. november 2018.

Støy

Regjeringa vil arbeide for å redusere støyplager gjennom å følgje opp nasjonale og internasjonale forpliktingar. Miljøstyresmaktene følgjer opp status og utvikling i støyutsleppa og støyplaga generelt. Klima- og miljødepartementet har det overordna ansvaret for støy og ei koordinerande rolle overfor andre departement og etatar for å få gjennomført tiltak som kan redusere støyplager. Dei ulike sektordepartementa har hovudansvaret for å sikre at støyplaga blir redusert innanfor sin samsfunnssektor, og å medverke til at det nasjonale målet for støy kan bli nådd.

Talet på støyplaga personar blant dei som var utsette for høg støy ved bustaden i 1999 er redusert med 9 pst. mellom 1999 og 2014. I denne utrekninga er det ikkje teke omsyn til folkevekst eller tilflytting til område som er plaga av støy. Generelt vil trafikkvekst og folkevekst i område påverka av støy føre til fleire støyutsette, noko som forklarar kvifor vi samtidig opplever ein generell auke i talet på nordmenn som er utsette for støy. Talet på personar utsette for høg innandørs støy aukar. Utviklinga viser at det kan bli vanskeleg å nå det fastsette målet om at talet på personar utsette for over 38 dB innandørs støynivå skal redusert med 30 pst. frå 2005 til 2020, og det trengst fleire tiltak.

Forureiningsforskrifta kapittel 5 stiller krav om at anleggseigarar gjennomfører støyreduserande tiltak ved/på bustader der innandørs støy overstig 42 dB. EUs rammedirektiv for støy er òg teke inn i forureiningsforskrifta, og i tråd med

dette skal anleggseigarar og dei største bykommunane kartleggje støy og utarbeide handlingsplanar for å redusere støy.

Ei rekkje tiltak er fastsette i ein nasjonal handlingsplan mot støy. Samferdselsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Klima- og miljødepartementet vil gi sine etatar i oppdrag å greie ut ein ny måleindikator for støy som har fokus på søvnforstyrning, og å tilråde dei mest kostnadseffektive tiltaka i prioritert rekkjefølgje, for å redusere støy. Etatane skal òg vurdere effekten av tiltaka.

Ein fornuftig arealbruk etter plan- og bygningslova er kanskje det viktigaste, og mest kostnadseffektive, verkemiddelet for å førebyggje støyproblem. Det er gitt ei felles retningslinje (T-1442/2016) for behandling av støy i plansaker, med fokus på dei største støykjeldene. Retningslinja ble oppdatert i 2016 i tråd med nye fastsette grenseverdier for skytebanestøy. Miljødirektoratet har laga ei rettleiing til retningslinja som blir oppdatert fortløpande i samarbeid med andre etatar og anleggseigarar.

Politikk for å nå dei nasjonale måla for klima

Regjeringa fører ein ambisiøs klima- og miljøpolitikk som byggjer på forvaltaransvaret og føre var-prinsippet. Regjeringa legg vekt på å styrkje Noregs konkurransekraft, skape grøn vekst og nye grønne arbeidsplassar. Det er naudsynt med ei omstilling til eit moderne, berekraftig lågutslepps-samfunn. Noreg har høg kompetanse, teknologi og tilgang på kapital som gjer det mogleg å medverke betydelig til denne omstillinga. Klimakonvensjonen og Parisavtala legg grunnlaget for norsk klimapolitikk. For informasjon om internasjonalt klimaarbeid, inkludert Parisavtala, sjå Programkategori 12.70 (Internasjonalt klimaarbeid).

Vi vil oppfylle vårt mål om 30 pst. utsleppsreduksjon i 2020 samanlikna med 1990 gjennom vår forplikting under Kyotoprotokollen om å redusere utsleppa i gjennomsnitt 16 pst. i 2013-2020. Målet om 40 pst. utsleppsreduksjon i 2030 skal følgjast opp gjennom ei avtale om felles oppfylting med EU. Regjeringa vil følgje målet om at Noreg skal vere klimanøytralt i 2030 og medverke til at Noreg skal bli eit lågutslepps-samfunn i 2050. Sjå nærare omtale av oppfølging av klimamåla for 2030 og 2050, og klimatilpassing i del IV.

Regjeringa vel verkemiddel ut frå kriteriet om at forureinar skal betale og at klimamåla skal bli nådd til lågast mogleg kostnad og med størst mogleg tryggleik, og vil halde fram arbeidet med grønt skatteskitte. Dei viktigaste verkemidla i

norsk klimapolitikk er CO₂-avgifta og EUs kvotesystem, som set ein pris på utslepp av klimagassar. Om lag 80 pst. av dei samla norske utsleppa er omfatta av desse verkemidla. Regjeringa vil innføre flat CO₂-avgift for alle sektorar og trappe denne gradvis opp i perioden. Miljødirektoratet har ansvaret for kvotesystemet og den norske kvoterekneskapen under Kyoto-protokollen. Nærare detaljar om CO₂-avgifta står i Prop. 1 LS (2018–2019) *Skatter og avgifter 2019* frå Finansdepartementet.

I tillegg blir det nytta andre verkemiddel, mellom anna direkte regulering, standardar, avtaler og tilskot til utsleppsreducerande tiltak. Miljødirektoratet forvaltar ei tilskotsordning, Klimasats, til kommunar og fylkeskommunar for å redusere utslepp av klimagassar og medverkar til omstilling til lågutslepps-samfunnet. Klimagassutsleppa er mellom anna regulert i forureiningslova, plan- og bygningslova og produktkontrolllova med tilhøyrande forskrifter. Dei statlege planretningslinjene for samordna bustad-, areal- og transportplanlegging har blant anna som mål at utbyggingsmønster og transportsystem skal fremje kompakte byar og tettstader og leggje til rette for klima- og miljøvennleg transport.

Forskningsrådet har samla sett ei rekkje verkemiddel som medverkar til å støtte målet om at Noreg fram mot 2050 skal bli eit lågutslepps-samfunn. Regjeringa vil støtte utvikling og spreining av nullutslippsløyser og medverke til å skape marknader for nullutslippsteknologi. Ein stor del av innsatsen er innretta for å utvikle ny lågutsleppsteknologi, Enova skal bidra til reduserte klimagassutslepp og styrkt forsyningstryggleik for energi, og teknologiutvikling som på lengre sikt òg medverkar til reduserte klimagassutslepp. Regjeringa vil sikre Enova som eit viktig verkemiddel i klimapolitikken og føre vidare Enovas høve til å støtte omstilling til lågutsleppsteknologi i alle sektorar.

I samband med Stortingets behandling av Nasjonalbudsjettet 2017 ba Stortinget regjeringa «igangsette en prosess med berørte næringsorganisasjoner om etablering av en miljøavtale med tilhørende CO₂-fond» (vedtak 108, punkt 1).

I Revidert nasjonalbudsjett 2017 rapporterte regjeringa om prosess, innretning og mogleg tidsløp for eit CO₂-fond. Her vart det mellom anna uttrykt at eit eventuelt CO₂-fond finansierast gjennom ei løyving på utgiftssida til statsbudsjettet, og at det ikkje vert gjeve heilt eller delvis fritak for CO₂-avgift for verksemdar knytte til eit eventuelt CO₂-fond, slik næringslivet har ønskt.

Ved Stortingets handsaming av Revidert nasjonalbudsjett 2017 ba Stortinget regjeringa i vedtak 1110 mellom anna om å:

«...starte forhandlinger med berørte næringsorganisasjoner om etablering av en miljøavtale med tilhørende CO₂-fond for næringstransport, med sikte på oppstart i løpet av 2019. Forhandlingene skal ta utgangspunkt både i de argumenter og løsninger som fremføres i RNB og de forslag næringslivet har spilt inn om en modell basert på NO_x-fondet. Et privat fond skal vurderes, samtidig som det må foretas en grensdragning mellom et CO₂-fond og eksisterende virkemidler, herunder Enova.»

Klima- og miljødepartementet har, saman med næringslivet, hatt ein prosess med drøftingar om eit CO₂-fond for næringstransport og tilhøyrande miljøavtale. Drøftingane har pågått mellom Klima- og miljødepartementet og næringslivet ved NHO og fleire av dei transportrelaterte næringsorganisasjonane. Det er utarbeidd eit kunnskapsgrunnlag for eit mogleg CO₂-fond, og det har blitt utgreidd fleire ulike innretningar av eit CO₂-fond og ulike typar finansieringsmodellar. Miljødirektoratet har utvikla ein tiltaksmodell for å berekne kostnader og potensial for utsleppsreduksjonar som del av kunnskapsgrunnlaget. Kluge Advokatfirma har utgreidd statsstøtterettslege problemstillingar for ulike modellar av eit privat CO₂-fond. Thema Consulting har på oppdrag frå NHO med fleire, utarbeidd ein rapport om teknologiutvikling og insentiv for klimavennleg næringstransport.

Regjeringa er oppteken av at klimapolitikken er basert på verkemiddel ut frå kriteriet om at forureinar skal betale og at klimamåla blir nådd til lågast mogleg kostnad og med størst mogleg sikkerheit. Hovudverkemidla i norsk klimapolitikk er sektorovergripande verkemiddel i form av klimagassavgifter og omsettbare kvoter. Regjeringa har derfor signalisert at det ikkje blir gitt redusert CO₂-avgift for verksemdar tilslutta eit eventuelt CO₂-fond, og at den har som utgangspunkt at eit eventuelt CO₂-fond blir finansiert over statsbudsjettet si utgiftsside og blir administrert av Enova.

Å leggje ordninga til Enova har fleire fordelar. Transportsektoren er allereie i dag eit av dei største områda under Enova, og det er kompetanse og system på plass for å løyse oppgåva på ein effektiv måte. Ei miljøavtale med tilhøyrande CO₂-fond forvalta av Enova vil kunne komme raskt i gang med tanke på avklaringar med ESA. Støtte til investeringar i nullutsleppsteknologiar til køyretøy og fartøy må òg sjåast i samheng med støtte

til utbygging av lade- og fylleinfrastruktur for nullutsleppstransport, og Enova vil kunne koordinere dette godt. Ei ordning gjennom Enova vil kunne innrettast slik at den er svært enkel å bruke både for store og små transportselskap.

Departementet har invitert næringslivet til å gi innspel på korleis dei kan ha ein føremålstenleg medverknad på utformingar av ordningar under Enova. Næringslivet har primært ønskt ein modell der det blir gitt avgiftsfritak frå CO₂-avgifta og oppretta eit privat CO₂-fond. Eit slikt privat fond vil kunne innebere høge administrasjonskostnader og utfordringar med omsyn til kontroll. Utgreiingane frå Kluge Advokatfirma viser òg at tildelingar frå eit privat fond truleg også vil utgjere statsstøtte og dermed bli avgrensa av statsstøtteregelverket på same måte som støtte frå Enova. Dersom all næringstransport på land og sjø skulle få fritak for CO₂-avgift, vil det årlege provenytapet kunne bli 4,5 mrd. kroner. Provenytapet må dekkast inn gjennom auka skatter på andre grunnlag og/eller reduserte løyvingar til andre føremål på statsbudsjettet.

Drøftingane med næringslivet pågår framleis. Det er semje om behovet for å stimulere innfasinga av låg- og nullutsleppsteknologi på nye område.

Enova har frå og med 2015 gitt støtte til klimatiltak i transportsektoren. Støtta er trappa kraftig opp og i 2017 fikk 177 prosjekt i transportsektoren samla om lag 1,1 mrd. kroner i støtte frå Enova. I tillegg kjem støtte til andre sektorar. Regjeringa foreslår ei auka overføring til Enova gjennom Klima- og energifondet på 344,5 mill. kroner, samanlikna med saldert budsjett for 2018. Midlane skal prioriterast til tiltak som gir størst mulig utsleppsreduksjonar i ikkje-kvotepiktig sektor. Særleg innan transportsektoren er det mogleg å skalere opp innsatsen på å fase inn null- og lågutslappsteknologi. Regjeringa ser denne satsinga i samheng med drøftingane med næringslivet, og ønskjer å halde fram dialogen om gode samarbeidsløysingar mellom myndighetene og næringslivet.

Klimatilpassing

Klima- og miljødepartementet har ansvar for å leggje til rette for regjeringas heilskaplege arbeid med klimatilpassing. Miljødirektoratet har sidan 2014 vore den fagetaten som støttar Klima- og miljødepartementet i dette arbeidet og koordinerer det heilskaplege klimatilpassingsarbeidet. Midlane til klimatilpassing på Klima- og miljødepartementets budsjett blir føreslått førte vidare frå 2018

til 2019 under Miljødirektoratet. I tillegg er det sett av 6,4 mill. kroner til ei tilskotsordning for kommunar. Sjå nærare omtale av arbeidet med klimatilpassing under del IV.

Felles oppfylling av klimamål for 2030

Som eit bidrag til Parisavtala har både Noreg og EU meldt inn forpliktingar på visse vilkår på minst 40 pst. reduksjon i klimagassutslepp innan 2030 samanlikna med 1990. Noreg og EU arbeider no for ei felles oppfylling av desse utslippsmåla for 2030. Ei slik avtale mellom Noreg og EU vil innebære at Noreg vil medverke til gjennomføring av utsleppsreduksjonar på 43 pst. samanlikna med 2005 innanfor EU sitt kvotesystem (kvotepliktig sektor). Noreg vil òg medverke til utsleppsreduksjonar i ikkje kvotepliktig sektor, der dei samla utsleppa i EU skal kuttast med 30 pst. frå 2005 til 2030. Innsatsen som er naudsynt for å få til dette skal fordelast mellom landa gjennom bindande utslippsmål. Ei avtale med EU vil innebære at Noreg vil få eit nasjonalt utslippsmål for ikkje-kvotepiktig sektor på linje med samanliknbare EU-

land. EUs regelverk for korleis opptak og utslepp frå skog- og arealbrukssektoren skal reknast inn mot utslippsmålet (LULUCF-forordninga), vil òg vere relevant for Noreg i ei avtale med EU om felles oppfylling av klimamål for 2030. Sjå nærare omtale av felles oppfylling i del IV, klimalovrapporteringa.

Nærare om budsjettforslaget

Foreslått løyving knytt til programkategorien er på om lag 7,4 mrd. kroner i 2019. Tabellen under syner at dette er ein auke på 66,9 pst. samanlikna med saldert budsjett for 2018. Den store auken skuldast i hovudsak at ansvaret for oppfølginga av eigarskapen i Enova SF 1. mai 2018 vart overført frå Olje- og energidepartementet til Klima- og miljødepartementet, jf. kgl. res av 27. april 2018.

Budsjettmidlar til arbeidet med kunnskapsgrunnlaget (overvaking, kartlegging, artsprosjektet og liknande) er omtalt under programkategori 12.10 Fellesoppgåver, forskning, internasjonalt arbeid m.m.

Utgifter under programkategori 12.20 fordelte på kapittel

					(i 1 000 kr)
Kap.	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
1420	Miljødirektoratet	4 035 402	4 246 095	4 233 127	-0,3
1422	Miljøvennleg skipsfart	16 839	5 427	12 557	131,4
1423	Radioaktiv forureining i det ytre miljø	15 403	16 704	27 040	61,9
1424	MAREANO	24 466	43 352		-100,0
1425	Fisketiltak	85 709	95 229	16 796	-82,4
1428	Reduserte klimagassutslepp, energi- omlegging, energi- og klimateknologi			3 064 450	
Sum kategori 12.20		4 177 819	4 406 807	7 353 970	66,9

Kap. 1420 Miljødirektoratet

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	668 360	667 928	689 287
21	Spesielle driftsutgifter	258 076	257 570	263 078
22	Statlege vassmiljøtiltak	297 183	279 369	235 574
23	Oppdrags- og gebyrrelatert verksemd, <i>kan overførast</i>	153 276	136 864	135 608
30	Statlege tileigningar, bandlegging av friluftsområde, <i>kan overførast</i>	32 668	32 460	30 167
31	Tiltak i verneområde, <i>kan overførast</i>	79 035	74 419	81 419
32	Statlege tileigningar, fylkesvise verneplanar, <i>kan overførast</i>	2 092	3 006	1 450
33	Statlege tileigningar, nytt vern, <i>kan overførast</i>	545	5 062	6 200
34	Statlege tileigningar, nasjonalparker, <i>kan overførast</i>	49 073		2 053
35	Statlege tileigningar, skogvern, <i>kan overførast</i>	429 235	464 612	444 612
37	Skogplanting, <i>kan overførast</i>	4 040	10 375	
38	Restaurering av myr og annen våtmark, <i>kan overførast</i>	5 393	23 625	23 625
39	Oppryddingstiltak, <i>kan overførast, kan nyttast under postane 69 og 79</i>	8 006	12 483	12 483
61	Tilskot til klimatiltak og klimatilpassing, <i>kan overførast</i>	27 712	153 920	158 230
63	Returordning for kasserte fritidsbåtar	292	20 000	20 000
64	Skrantesjukeprøver frå fallvilt	281	1 700	1 748
65	Tiltak i kommunar med ulverevir i Hedmark, Akershus og Østfold	18 200	20 000	20 560
69	Oppryddingstiltak, <i>kan overførast, kan nyttast under postane 39 og 79</i>	153 371	96 962	50 962
70	Tilskot til vassmiljøtiltak, <i>kan overførast</i>	58 972	42 755	30 292
71	Marin forsøpling, <i>kan overførast</i>	58 740	65 290	65 290
72	Erstatning for beitedyr tekne av rovvilt, <i>overslagsløyving</i>	113 948	140 892	136 978
73	Tilskot til rovvilttiltak, <i>kan overførast</i>	85 988	70 051	80 426
74	CO ₂ -kompensasjonsordning for industrien	636 413	496 041	538 167
75	Utbetaling for vrakpant og tilskot til kjøretøy og fritidsbåtar, <i>overslagsløyving</i>	428 770	671 518	690 992
76	Refusjonsordningar, <i>overslagsløyving</i>	114 537	119 462	137 464
77	Ymse organisasjonar og stiftelsar m.m.	14 355	14 416	14 416
78	Friluftsmål, <i>kan overførast</i>	174 163	184 821	179 891

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
79	Oppryddingstiltak, <i>kan overførast, kan nyttast under postane 39 og 69</i>	529	450	450
81	Naturarv og kulturlandskap, <i>kan overførast, kan nyttast under post 21</i>	55 881	60 511	62 011
82	Tilskot til truga arter og naturtypar, <i>kan overførast</i>	44 882	48 455	45 355
84	Internasjonalt samarbeid	4 944	4 964	5 308
85	Naturinformasjonssenter, <i>kan overførast</i>	56 442	66 114	69 031
Sum kap. 1420		4 035 402	4 246 095	4 233 127

Midlane under budsjettkapitlet er retta mot alle resultatområde med unntak for resultatområda Kulturminne og kulturmiljø, og Polarområda.

Miljødirektoratets rolle og oppgåver

Miljødirektoratet er Klima- og miljødepartementets sentrale rådgivande og utøvande fagorgan innan klima, naturforvaltning, forureining og friluftsliv. Hovudoppgåvene er å redusere klimagassutslepp, ta vare på naturmangfaldet og sikre den naturlege produksjonsevna, hindre forureining og leggje til rette for friluftsliv. Dette betyr mellom anna å leggje til rette for å ta vare på naturen, berekraftig bruk og verdiskaping.

Omsynet til miljø og berekraftig utvikling og dei nasjonale miljømåla gir hovudrama for arbeidet i Miljødirektoratet. Etaten sine funksjonar er å skaffe og formidle miljøinformasjon, utøve forvaltingsmynde, styre og rettleie regionalt og kommunalt nivå, gi faglege råd og delta i internasjonalt miljøarbeid.

Arbeidet som Miljødirektoratet utfører er ein føresetnad for å få gjennomført nasjonal klima- og miljøpolitikk, og å få sett i verk konkrete tiltak nasjonalt, regionalt og lokalt.

På klimaområdet arbeider Miljødirektoratet mellom anna med tiltaksanalysar for reduksjon i klimagassutslepp, utvikling og rapportering av klimagassrekneskapen til FN, utvikling og rapportering av klimagassrekneskapen for kommunar, utslippsreduksjon og omstilling til lågutsleppssamfunnet i kommunar og fylkeskommunar, overvaking av klimaendringar og verknader av klimaendringar på naturmangfald. Direktoratet deltek i dei internasjonale forhandlingane under Klimakonvensjonen, særleg med spørsmål knytte til

utsleppsrapportering, kvoteregisteret, forskning og overvaking. Vidare er direktoratet Noregs nasjonale kontaktpunkt for FNs klimapanel og koordinerer alle prosessar knytte til klimapanelets arbeid.

Klima- og miljødepartementet har ansvaret for å leggje til rette for regjeringas heilskaplege arbeid med klimatilpassing, og Miljødirektoratet er departementets fagetat på dette området. Direktoratet bistår departementet i oppfølging av stortingsmeldinga om klimatilpassing, medverkar til at regjeringas arbeid på området blir følgt opp av forvaltinga og i samfunnet, og støttar departementet i det internasjonale arbeidet med klimatilpassing, under dette i klimaforhandlingane.

På naturforvaltingsområdet arbeider Miljødirektoratet mellom anna med å sikre ei kunnskapsbasert forvaltning der økosystema har god tilstand og leverer økosystemtenester, etablering og forvaltning av verneområde og forvaltning av truga arter og naturtypar, under dette etablering og forvaltning av prioriterte arter og utvalde naturtypar. Andre viktige oppgåver er forvaltning av rovvilt, vassforvaltning, heilskapleg havforvaltning, marin naturforvaltning og forvaltning av villaks, innlandsfisk og villrein. Miljødirektoratet er òg fagetat for anna haustbart vilt, men blir på dette området styrt frå Landbruks- og matdepartementet etter at ansvaret på departementsnivå er flytta dit, jf. Prop. 48 S og Innst. 230 S (2017–2018). På same måte som på klimaområdet deltek etaten i dei internasjonale forhandlingane under Konvensjonen om biologisk mangfald. Direktoratet er Noregs nasjonale kontaktpunkt for det internasjonale naturpanelet (IPBES), og koordinerer alle prosessar knytt til Naturpanelet sitt arbeid. Ei teknisk støtteining for kapasitetsbygging er etablert i Miljødirektoratet.

Etaten medverkar vidare til at omsynet til langsiktig disponering av naturressursane blir lagt til grunn ved arealplanlegging etter plan- og bygningslova.

Statens naturoppsyn er ein del av Miljødirektoratet, og har med heimel i lov om statleg naturoppsyn ansvar for å føre tilsyn med naturtilstanden og oppsyn med at reglane i miljølovgivinga blir følgde, og avdekkje og førebygge miljøkriminalitet. Statens naturoppsyn er òg kompetansemiljø for gjennomføring av skjøtsels- og tilretteleggings tiltak i verneområda.

Tilrettelegging for friluftsliv, motivering av befolkninga til å utøve friluftsliv og sikring og forvaltning av friluftslivsområde er òg viktige oppgåver for Miljødirektoratet.

Miljødirektoratet samordnar det sektorovergripande arbeidet på forureiningsområdet, og samarbeider med sektorane om faktagrunnlag, analysar og vidareutvikling av tiltak og verkemiddel. Viktige oppgåver på forureiningsområdet er arbeidet med å redusere marin forsøpling og mikroplast, redusere og førebyggje bruk av helse- og miljøfarlege kjemikalier, reinske opp i forureina sjøbotn og forureina grunn, hindre forureining i vassdrag og langs kysten, førebyggje og hindre oljeforureining, redusere luftforureiningar og å auke ressursutnyttinga og redusere miljøproblem frå avfall. Direktoratet er aktivt involvert i internasjonalt samarbeid på desse områda. Etaten har vidare ansvar for å gjennomføre risikobasert tilsyn.

Miljødirektoratet har brei oversikt over naturtilstand og forureining i Noreg, og rapporterer dette fortløpande til resten av miljøforvaltninga, andre sektorar og allmenta mellom anna gjennom Miljøstatus.no. Etaten har òg fagleg instruksjonsmynde overfor miljøvernavdelingane hos fylkesmannen.

Post 01 Driftsutgifter

Midlane under posten er retta mot resultatområda Naturmangfald, Friluftsliv, Forureining og Klima.

Posten dekkjer løns- og driftsutgifter til verksemda ved Miljødirektoratets to hovudkontor i Trondheim og Oslo, og dei lokale kontora til Statens naturoppsyn rundt omkring i landet. Meir spesifikt dekkjer posten løn til faste og mellomtids tilsette, husleige, reiser, IKT-utgifter, informasjon, formidling og drift av miljøinformasjonssystem og ulike nettstader. Posten dekkjer òg drift av CO₂-kompensasjonsordninga og klimasatsordninga. For ei vidare utgreiing om kva slags føremål løyvinga går til, viser vi til omtala under «Miljødirektoratets rolle og oppgåver» over.

Utgifter knytte til oppdrag som Statens naturoppsyn utfører for andre, mellom anna Statskog, er dekte av posten. Inntektene for desse er førte under kap. 4420 post 01.

Samla sett er posten auka med 21,4 mill. kroner. Til å dekkje kostnadene ved lønsoppgjering i staten i 2018 er det lagt inn 15,7 mill. kroner. Det er lagt inn 6 mill. kroner til seks nye nasjonalpark- og verneområdeforvaltarar. Det er likeins lagt inn 5 mill. kroner til fem årsverk i Statens naturoppsyn til operativ feltverksemd i rovviltforvaltninga, særleg bistand til kommunale fellingslag i samband med skadefellingsforsøk.

Til direktoratets arbeid med marin forsøpling er det lagt inn 2,5 mill. kroner. Vidare er posten auka med 3 mill. kroner grunna forventa auka framleigeinntekter under kap. 4420 post 01. Som prisjustering har posten fått 2,9 mill. kroner. Til posten er det flytt 1 mill. kroner frå kap. 1400 post 01 i samband med at ei stilling knytt til internasjonale oppgåver er flytta frå Klima- og miljødepartementet til Miljødirektoratet.

I samband med at pilotordninga for skogplanting blir avslutta i 2018, er det teke ut 5 mill. kroner som har gått til styring og administrasjon av ordninga hos fylkesmennene.

Av løyvinga på posten er 3,3 mill. kroner over fleire år tildelt Folkehelseinstituttet knytt til vurdering av helseeffektar av miljøgifter og forureiningar. Desse midlane er no flytta til kap. 1400 post 21 for fortsatt tildeling til Folkehelseinstituttet derifrå. I tillegg er det teke ut 3,3 mill. kroner i samband med avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma. Det er likeins teke ut 3 mill. kroner som direktoratet i 2018 fekk i samband med at det tek over ansvaret for drifta for fleire IT-system i dei andre miljøetatane, men mesteparten av midlane er lagt inn igjen på post 21, jf. omtale under denne.

Løyvinga kan overskridast mot tilsvarande meirinntekt under kap. 4420 post 01.

Rapport 2017

Av rekneskapsførte utgifter i 2017 vart 72 pst. nytta til løn. Resten gjekk til husleige, energi, drift og utvikling av IKT, reiseutgifter, kompetanse- og organisasjonsutvikling.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten finansierer tiltaksretta forvaltingsoppgåver innan resultatområda Naturmangfald, Friluftsliv, Forureining og Klima.

Posten finansierer fleire av direktoratets oppgaver innan klima. Dette gjeld til dømes arbeid knytt til FN's klimapanel (IPCC), utvikling og drift av klimarekneskapen, utgreiing for å støtte etatens arbeid med tiltak mot klimagassutslepp og kortlevde klimadrivarar, restaurering av våtmark, utvikling av verktøy for lokal klima- og energiplanlegging og utvikling av verktøy for å rekne ut lokal luftkvalitet. Posten dekkjer òg finansiering av ulike oppgåver innan klimatilpassing, støtte til Klimaservicesenteret, og andre tiltak for auka kunnskap og kompetanse.

Posten dekkjer kostnadene med prosess for gjennomføring av verneplanar som er vedtekne av Stortinget. Dette gjeld skogvern og supplerande vern der direktoratet finansierer noko av fylkesmannens arbeid, og delar av arbeidet med marint vern der etaten finansierer utgreiing av kunnskapsgrunnlaget og fylkesmannens arbeid. Utgifter til å hente inn kunnskap og arbeidet til lokale partar knytt til lokalt initierte nasjonalparkforslag blir òg finansierte frå denne posten. I tillegg dekkjer posten fylkesmennene og nasjonalparkstyra sitt arbeid med utarbeiding av forvaltingsplanar, kostnader til nasjonalparkstyre og tilsynsutval, og innføringa av merkevare- og besøksstrategi for nasjonalparkane og andre verneområde.

Ein del av tenestekjøp av oppsynsoppgåver som Statens naturoppsyn gjer hos Fjellstyra blir dekte over posten. Miljødirektoratet vil som i tidlegare år kjøpe slike tenester etter behov og tilgjengeleg budsjettamme.

Posten dekkjer òg ymse utgifter knytt til nasjonal koordinering av Skjergardstenesta, samt utgifter knytt til arbeidet med kartlegging og verdisetting av friluftslivsområde og nytt ferdselsårsprosjekt.

I samband med forvalting av rovvilt dekkjer posten drift av nasjonalt fagråd for overvaking av rovvilt og møtegodtgjersle for dei regionale rovviltnemndene. Posten dekkjer òg ordningar for vaktberedskap hos fylkesmennene og utviklings tiltak som er prioriterte av dei regionale rovviltnemndene.

Posten dekkjer utarbeiding og oppfølging av handlingsplanar og faggrunnlag for truga artar og naturtypar, under dette innhenting av naudsynt kunnskap og utreiingar. Midlane vert òg nytta til tenestekjøp knytt til rådgiving om skjøtsel og forvalting av truga artar og naturtypar. Tiltaka vert finansierte over post 82 Tilskot til truga artar og naturtypar. Posten dekkjer vidare tenestekjøp knytt til Naturindeks for Noreg.

Fagsystem for nasjonal styring og rapportering, og oppfølging av forpliktingar i internasio-

nale konvensjonar, som Bernkonvensjonen og Ramsarkonvensjonen, blir òg dekte av posten. Det same gjeld førebuing og gjennomføring av den niande Trondheimskonferansen om biologisk mangfald i 2019.

Posten finansierer utvikling og drift av handlingsplanar mot framande arter. I tillegg finansierer posten utvikling av kunnskapsgrunnlaget om framande arter. Avtala med Vitskapskomiteen for mat og miljø om risikovurderingar knytte til innførsel av framande organismar, genmodifiserte organismar, CITES og mikroorganismar vert òg dekt over posten.

Posten blir brukt til kjøp av spisskompetanse for å vurdere helse- og miljøfare ved stoff som Noreg foreslår for reguleringar i EU og globalt. Den blir òg brukt til å få fram betre kunnskap om ulike kjelder til spreiding av miljøgifter, som eit ledd i å nå dei nasjonale måla på miljøgiftområdet, og til å sikre eit brukarvennleg elektronisk system for deklarerings av kjemikalier til Produktregisteret.

På avfallsområdet dekkjer posten utgifter til utgreiingar, og til å utvikle og drifte refusjonssystemet for spillolje. Vidare dekkjer posten utgifter direktoratet eventuelt får ved å måtte fjerne eigarlaus farleg avfall, farleg avfall frå konkursbu eller farleg avfall som eigaren ikkje klarer å ta hand om på ein forsvarleg måte, jf. forureiningslova §§ 74 og 76.

Samla sett er posten auka med 5,5 mill. kroner i høve til 2018.

Posten er auka med følgjande midlar: 10 mill. kroner til arbeid mot framande arter, 3 mill. kroner til oppfølgingsoppgåver på rovviltområdet, 2,5 mill. kroner til oppfølgingsoppgåver på viltområdet, 2,5 mill. kroner til gjennomføring av Trondheimskonferansen 2019, 1,5 mill. kroner til å hente inn kunnskap for samla verkemiddelbruk for truga natur (ei delvis vidareføring av prosjektet om å utvikle nye faggrunnlag for arter og naturtypar) og 0,5 mill. kroner til evaluering av modellen for lokal forvalting av nasjonalparkar og andre store verneområde. Til å følgje opp direktoratets etablering av driftsansvar for fleire IT-system for alle miljøetatane, er det lagt inn 2,8 mill. kroner. Føremålet var i 2018 finansierte over post 01, jf. omtale under denne.

Til posten er det frå post 31 flytta 3 mill. kroner til eit treårig prosjekt for å bygge fagmiljø og erfaring regionalt hos ein eller fleire fylkesmenn knytt til uttak av framande treslag i verneområde.

Posten har fått ei prisjustering på 7,4 mill. kroner.

Etter avslutta periode er følgjande midlar tekne ut: 5,5 mill. kroner til å utvikle nye faggrunnlag for arter og naturtypar, 4,5 mill. kroner til ei norsk økosystemutgreiing, 4 mill. kroner til tiltak mot skrantesjuka, 2 mill. kroner til utarbeiding og igangsetjing av tiltaksplan mot framande organismar, 1,5 mill. kroner til utgreiing av betydninga av predatorar for bestandene i Tanavassdraget og midlar til forskning og innhenting av kunnskap om bestandsutviklinga i Tanavassdraget (prosjektet er delvis ført vidare under post 22, jf. omtale under denne), 1 mill. kroner til å utarbeide mål for «god tilstand» i norske økosystem, 1 mill. kroner til utvikling av standardiserte pålegg for miljøforbetring i regulerte vassdrag, 0,9 mill. kroner til programmet for samarbeid med miljøpolitisk viktige land og 0,5 mill. kroner til betre motsegnspraksis hos fylkesmenn og fylkeskommunar i energisaker.

Som del av avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma er posten redusert med 1,3 mill. kroner.

I samband med at overvakingsmidlane skal samlast under kap. 1410 post 21 er 4 mill. kroner flytta dit. Dette gjeld 1,35 mill. kroner knytt til dverggås, 0,25 mill. kroner til snøugle og 2,4 mill. kroner til fjellrev.

Frå posten er 1,5 mill. kroner over fleire år tildelt Folkehelseinstituttet knytt til vurdering av helseeffektar av miljøgifter og forureiningar. Desse midlane er no flytta til kap. 1400 post 21 for fortsett tildeling til Folkehelseinstituttet derifrå.

Rapport 2017

Midlane på posten blei i 2017 nytta til tiltak knytte til forvaltning av nasjonalparker og andre verneområde, kamp mot framande arter, forvaltning av truga arter og utvalde naturtypar og rovvilt, og arbeid knytt til klima og forureining.

Ein del av midlane er òg nytta til kjøp av naturoppsynstenester. Om lag ein tredel av løyvinga på posten vart fordelt vidare til fylkesmenene til bruk i dei einskilde fylka.

Post 22 Statlege vassmiljøtiltak

		(i 1 000 kr)		
Underpost	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
22.1	Kalking	90 303	84 116	82 054
22.2	Anadrome laksefisk	118 530	106 731	107 930
22.3	Generell vassforvaltning	88 350	88 522	45 590
Sum post 22		297 183	279 369	235 574

Midlane under posten er retta mot resultatområde Naturmangfald.

Posten dekkjer ulike vassmiljøtiltak som ikkje er tilskot, under dette midlar til kalking, bevaring og forvaltning av viltlevande anadrom laksefisk (laks, sjøaure og sjørøye) og heilskapleg vassforvaltning. Tilskot til same føremål blir dekte over post 70.

Samla sett er posten redusert med 43,8 mill. kroner. Endringane blir forklarte under den einskilde underposten.

Underpost 1 dekkjer kjøp av kalkingstenester og er i høve til 2018 redusert med 2,1 mill. kroner. For å gjere plass til andre prioriteringar i statsbudsjettet er posten redusert med 4 mill. kroner. Den delen av kalkingsmidlane som ligg på 22-posten er dessutan redusert med 0,4 mill. kroner som del av avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma.

Samstundes er underposten prisjustert med 2,4 mill. kroner.

Underpost 2 dekkjer tiltak og forskning og utvikling knytt til forvaltning av anadrom laksefisk, under dette tiltak mot lakseparasitten *Gyrodactylus salaris*, bevaring i genbank og styrking av kunnskapsgrunnlaget. Posten er i høve til 2018 auka med 1,2 mill. kroner.

Det er teke ut 5 mill. kroner som har lege inne til mellombels oppbevaring av genmateriale for laksefisk-stammer frå Hardanger på Ims, i tråd med at ny genbank for desse er vedteken bygd. Arbeidet med å etablere ein genbank for laksefisk frå Hardanger blei sett i gang i 2018, og underposten vil i 2019 og framover dekkje etablering og drift av genbanken, under dette òg vidare innsamling av genmateriale frå fiskebestandane. Til investering i genbanken er det behov for ei bestil-

lingsfullmakt på 9,1 mill. kroner på posten, jf. forslag til vedtak V.

Som del av avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma er underposten redusert med 0,5 mill. kroner.

Underposten er prisjustert med 3,1 mill. kroner. Til ny metodikk for genetikkanalyse i Tana er det lagt inn 2,1 mill. kroner, og til oppfølging og avslutning av tiltak frå 2018 kalla «Utredning av betydningen av predatorer for bestandene i Tanavassdraget» er det lagt inn 1 mill. kroner.

Som følge av ei omlegging av bestandsovervakinga for laks frå tilskots- til oppdragsfinansiert verksemd er det flytta 4 mill. kroner frå post 70. Samstundes er 3,5 mill. kroner til overvaking av villaks som frå før låg på post 22 flytta til kap. 1410 post 21.

Underpost 3 omfattar midlar til heilskapleg vassforvaltning etter vassforskrifta og anna generell vassforvaltning. Frå denne posten blir det òg fordelt midlar til vassregionstyresmaktene og arbeidet i vassområda. Samla er underposten redusert med 42,9 mill. kroner.

I samband med at overvakingmidlane skal samlast under kap. 1410 post 21 er 48,1 mill. kroner til vassovervaking flytta dit. For å gjere plass til andre prioriteringar i statsbudsjettet er posten redusert med 1 mill. kroner. Som del av avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma er underposten redusert med 0,4 mill. kroner.

Til underposten er det flytta 4 mill. kroner frå post 70 for å ivareta fylkesmannens oppgåver i vassforvaltninga, spesielt oppgåver som ligg i vassforskrifta sin planleggingssyklus i 2019. Underposten er prisjustert med 2,6 mill. kroner.

Underpost 3 skal framleis dekkje tiltak knytt til storaure og krypsiv.

Rapport 2017

Miljødirektoratet og fylkesmannen brukte 297 mill. kroner til ulike statlege vassmiljøtiltak i 2017. Om lag 40 pst. av midlane har vore nytta til kalking av vassdrag. Om lag 30 pst. har vore nytta til forvaltning av og tiltak for å ta vare på anadrom laksefisk, under dette tiltak mot lakseparasitten *Gyrodactylus salaris*. Om lag 30 pst. av midlane er nytta til generell vassforvaltning.

Kalking

Tilførsla av sur nedbør er sterkt redusert sidan toppnivåa på 1980-talet, men den positive utviklinga flata ut etter tusenårsskiftet. Enno er om lag 8 pst. av arealet i Noreg skadd av for-

suring, og fram mot 2030 er det berre venta små ytterlegare betringar i forsuringssituasjonen. For å oppnå ytterlegare betring i vasskvaliteten i Noreg, må utsleppa av svovel- og nitrogenforbindelsar til luft i Europa reduserast meir enn målsetjingane i Gøteborgprotokollen.

Totalt blir 22 lakseførande elvar i Noreg kalka. I dei elvane der laksen har gått tapt grunna sur nedbør er det etablert nye laksestammer. Det har vore godt laksefiske i mange av dei kalka elvane, med ein årleg totalfangst på 40–60 tonn (12–15 pst. av all laks fanga i norske elvar). Rapportar om kalkavslutning i lokale prosjekt blir følgde opp. Oppfølging av *Plan for kalking av vassdrag i Noreg 2016–2021* starta i 2016. I tillegg til den vanlege drifta blei det tildelt ekstra midlar til optimaliseringstiltak i Agder, Rogaland og Hordaland, mellom anna til nye kalkingsdoserarar og/eller terrengkalking.

Anadrom laksefisk

I Driva er det no bygd ei fiskesperre som første fase i arbeidet med å nedkjempe lakseparasitten *Gyrodactylus salaris* i Drivaregionen. Fisketrapp og fangsthus blei tekne i bruk i løpet av august 2017. Oppflytting av sjøaure blei starta opp. Ved hjelp av ei ekspertgruppe blei det identifisert og sett i gang modifierande tiltak som sikrar at sperra fungerer fullgodt frå sesongen 2018. Utgreiing av moglege tiltak mot lakseparasitten i Drammen-regionen går etter planen, og Vefsna- og Lærdalregionen blei friskmeldt i oktober. Genbankarbeidet er framleis omfattande som følge av at historisk mange bestander er teke vare på, og er under reetablering i påvente av eller etter nedkjempingstiltak mot *Gyrodactylus salaris*. Innsamling og mellombels oppbevaring av laksefiskbestander i Hardanger er følgd opp i tråd med føresetnadene. Løyvinga er òg brukt til arbeidet med fisket i Tanavassdraget. Innsatsen på bestandsovervaking av villaks er auka, og eit opplegg for særskilt overvaking på sjøaure er vidareutvikla. Kunnskapsgrunnlaget for forvaltning av laks er styrkt, mellom anna gjennom klassifisering av fleire laksebestandar etter kvalitetsnorma i regi av Vitskapeleg råd for lakseforvaltning.

Generell vassforvaltning

Gjennom auka overvaking i mellom anna fjordar og kystvatn, har kunnskapsgrunnlaget for vassforvaltninga hatt høg prioritet saman med utvikling av klassifiseringssystemet for ferskvatn og kystvatn. Utvikling av fagsystema Vass-Nett og Vassmiljø

har vore viktig som førebuing på vidare arbeid med kunnskapsgrunnlaget. Det har òg vore prioritert å gi midlar til vassområda og arbeidet med regionale overvåkingsprogram saman med auka fokus på bruk av påleggsheimlar. Oppfølging av regionale vassforvaltingsplanar og tiltaksprogram har vore prioritert mellom anna gjennom oppfølging av sektoransvaret i regulerte vassdrag og på industriområdet.

Løyvinga er òg brukt til kunnskapsoppdatering knytt til storauretiltak og tiltak og innhenting av kunnskap knytt til krypsiv.

Post 23 Oppdrags- og gebyrrelatert verksemd, kan overførast

Løyvinga er knytt til utgifter som direktoratet har ved gebyrfinansierte verksemd og til utgifter ved oppdrag finansierte frå andre instansar. Midlane er retta mot resultatområda Naturmangfald, Forureining og Klima.

Posten er samla redusert med 1,3 mill. kroner i høve til 2018.

Grunna forventa reduserte inntekter frå internasjonale oppdrag under kap. 4420 post 09 er posten redusert med 8,2 mill. kroner. Vidare er 4,4 mill. kroner rammeoverført til Landbruks- og matdepartementets budsjett i samband med at ansvaret for forvaltinga av haustbare viltressursar er overført til dette departementet, jf. Prop. 48 S og Innst. 230 S (2017–2018). Midlane er knytt til utgifter ved å drive eksamensordninga for jegerprøva. Posten er redusert med 0,4 mill. kroner i samband med avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma.

Grunna venta auka inntekter under kap. 4420 postane 04 og 06 er posten auka med 7,8 mill. kroner. I prisjustering er posten auka med 3,9 mill. kroner.

Direktoratet utfører med heimel i fleire forskrifter oppgåver som er gebyrfinansierte i samsvar med prinsippet om at forureinar betaler. Utgiftene til desse oppgåvene er budsjetterte til 39,6 mill. kroner, mens inntektene er 41,1 mill. kroner. Sjå nærare forklaring under kap. 4420 post 04 der inntektene blir førte.

På same vis utfører fylkesmennene oppgåver i samband med konsesjonsbehandling og kontroll etter forureiningslova, jf. gebyrinntekter under kap. 4420 post 06 anslått til 35,9 mill. kroner. Inntektene blir tilbakeførte til fylkesmennene.

Til utgiftene ved kontroll og verifisering av kvotepliktige verksemdar er det i samsvar med EUs reglar knytt gebyr som er førte under kap. 4420 post 07, anslått til 8,3 mill. kroner.

Omfanget av arbeid knytt til gebyrrelatert verksemd på naturforvaltingsområdet er venta til om lag 0,6 mill. kroner, jf. inntekter under kap. 4420 post 08.

Posten dekkjer òg utgifter anslått til 43,8 mill. kroner ved internasjonale oppdrag som direktoratet får refunderte over kap. 4420 post 09, hovudsakleg frå andre statsinstansar.

Løyvinga på posten kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under kap. 4420 postane 04, 06, 08 og 09, jf. forslag til vedtak II.

Rapport 2017

Om lag 24 mill. kroner av midlane vart i 2017 nytta av fylkesmennene, i hovudsak knytt til gebyrfinansierte tiltak på forureiningsområdet. Utgifter til internasjonal verksemd var om lag 46 mill. kroner. Ein vesentleg del av desse vart nytta til løn og direkte kostnader. Resten av midlane vart nytta til løn og driftskostnader knytt til dei ulike gebyrordningane.

Post 30 Statlege tileigningar, bandlegging av friluftslivsområde, kan overførast

Midlane på posten er retta mot resultatområde Friluftsliv. Midlane blir nytta til statleg sikring av nye friluftslivsområde, anten ved offentleg erverv eller ved avtale om varig bruksrett (servituttavtale med grunneigar).

Kommunane og dei interkommunale friluftslivsområda kan søkje Miljødirektoratet om økonomisk medverknad til sikring av viktige friluftslivsområde. Miljødirektoratet kan òg i samarbeid med kommunane overta friluftslivsareal frå andre statlege etatar som ikkje lenger har behov for desse i si verksemd. I tillegg kan kommunale friluftslivsområde vederlagsfritt bli omgjort til statleg sikra friluftslivsområde, dersom områda tilfredsstillar kriteria for statleg sikring. Slike område blir tinglyste som statleg sikra friluftslivsområde.

Midlane på posten kan òg nyttast til grunnleggjande istandsetjingstiltak i samband med at nye område blir sikra, til dømes oppføring av toalettbygningar eller opparbeiding av tilkomst. Midlane på posten kan òg nyttast til istandsetting av statleg eigde bygningar på dei sikra områda, under dette utarbeiding av forvaltingsplanar og istandsetjing av freda bygningar på sikra område.

For friluftslivsområde med nasjonal og regional bruk kan staten medverke med inntil 100 pst. av kostnadane, for område med i hovudsak lokal bruk med inntil 50 pst. av kostnadene. Prioriterte område i sikringsarbeidet er friluftslivsområde i og

ved store befolkningskonsentrasjonar, under dette område i nærmiljøet, landfaste område i kystsona med lite tilgjengeleg strandsone og stort press på areala, og sentrale område ved innlandsvassdrag.

Løyvinga kan normalt ikkje nyttast til å kjøpe bygningar. Unntak frå dette er bygningar som anten skal rivast eller nyttast i friluftslivssamanheng i området.

Frå og med 2019 skal ikkje staten lenger bli eigar av nye område som blir sikra. Unnateke frå dette er friluftslivsareal som blir overteke frå andre statlege etatar som ikkje lenger har behov for desse i sin verksemd, og som med dette blir statleg sikra friluftslivsområde.

Midlane på posten kan òg dekkje utgifter knytte til dei sikra områda, som for eksempel grenseoppgangar, frådelingar og tinglysingar. Investeringsmidlane blir utbetalte når Miljødirektoratet har motteke formell dokumentasjon på at heimel eller rett er overført, og at statens vilkår er oppfylte.

Posten er redusert med 3 mill. kroner. I prisjustering er posten auka med 0,7 mill. kroner. I sum er posten redusert med 2,3 mill. kroner.

Det er behov for ei tilsegnfullmakt på 55 mill. kroner på posten, jf. forslag til vedtak VI.

Rapport 2017

Det vart sikra 33 nye friluftslivsområde gjennom statleg medverknad med midlar frå post 30 i 2017. Om lag 70 pst. av områda kan definerast som nær-område til der folk bur. Områda som vart sikra i 2017 ligg i 13 ulike fylke. Dei siste åra er det i langt større grad enn tidlegare blitt sikra friluftslivsområde i nærleiken av bustadområde. Desse områda har jamt over høgare sikringskostnader enn område utanfor bustadområda. Det er både kommunar og interkommunale friluftsråd som har initiert desse sikringsprosessane, og som vil stå for vidare drift og tilsyn i områda framover.

I tillegg til gjennomført sikring, søkte kommunar og friluftsråd om statleg medverknad til å sikre nye område, og 52 nye område vart innvilga i 2017. Kommunane og friluftsråda arbeider no med å få gjennomført sikringa av desse, og med tilrettelegging av areala.

Post 31 Tiltak i verneområde, kan overførast

Posten er retta mot resultatområde Naturmangfald. Midlane dekkjer statlege investeringsutgifter og andre typar tiltak i verneområde. Midlane går til tiltak som er naudsynte for å ta vare på verneverdiane, inkludert utgreiingar som er naudsynte

før tiltak, informasjonstiltak og skjøtsels- og tilretteleggingstiltak. Tilretteleggingstiltaka omfattar opparbeiding av stigar, klopping og merking for å betre tilgjenget i verneområda og samstundes styre ferdsla i og rundt sårbar natur i verneområda. Midlane nyttast òg til informasjonstiltak i alle typar av verneområde i samband med ny merkevare for Noregs nasjonalparkar og til utarbeiding av besøksstrategiar for nasjonalparkar og andre verneområde med store besøkstal eller særskilde utfordringar. Alle tiltak skal vere i tråd med godkjent forvaltings-/skjøtselsplan for verneområda og andre relevante styringsdokument.

Posten blir òg nytta til båtinvesteringar for Statens naturoppsyn. Grunna alder og slitasje har Statens naturoppsyn behov for utskifting og fornying av båtar for å tilfredsstille krav til eiga sikkerheit og stabil drift. Til materiellbestillingar (hovudsakleg båtkjøp) er det behov for ei bestillingsfullmakt under posten på 3 mill. kroner, jf. forslag til vedtak V.

Posten skal òg nyttast til å dekkje Klima- og miljødepartementet sin del av kostnadene til fjerning av Einøvlingsdammen i Dovrefjell og Sundsalsfjella nasjonalpark. Nasjonalparken vart utvida i 2018, og i samband med vernevedtaket vart det bestemt at Einøvlingsdammen skal fjernast. Dammen har ei damkrone på 150 meter og er eigd av Statskog. Anlegget er ikkje omfatta av Forsvaret og Forsvarsbygg sitt restaureringsprosjekt for det tidlegare skytefeltet på Hjerkin.

Posten er auka med 7 mill. kroner i høve til 2018. Til auka skjøtsel og tilrettelegging i verneområde er det lagt inn 10 mill. kroner. Frå posten er det flytta 3 mill. kroner til post 21 for finansiering av eit treårig prosjekt for å bygge fagmiljø og erfaring regionalt hos ein eller fleire fylkesmenn knytt til uttak av framande treslag i verneområde.

Rapport 2017

Midlane er brukt til tiltak og investeringar for å ta vare på og halde ved lag verneverdiane i verneområde over heile landet. Mange hundre slike tiltak blir gjennomførte kvart år. Tiltaka er prioriterte først og fremst i verneområde der verneverdiane er truga. Rydding og slått i areal som er i ferd med å gro att grunna endra arealbruk og uttak av framande arter som sitkagran, rynkerose og mink er eksempel på tiltak som er gjennomførte.

Skjøtsel er aldri eingongstiltak, og tiltaka må alltid følgjast opp. I Øvre Forra naturreservat i Trøndelag er myrslått gjennomført gjennom mange år, og tiltaksmidlar blir her nytta årleg til skjøtselsarbeidet som følgjer planen for området.

Slått i kulturlandskap i Utladalen landskapsvernområde kan òg stå som eit døme på årleg skjøtsel av kulturmark i verneområda.

Kampen mot framande arter i verneområda held fram, og bland dei konkrete tiltaka som blei gjennomførte i 2017, kan nemnast omfattande uttak av framande treslag i Ånuglø naturreservat i Hordaland. Dei framande treslaga er no fjerna ved hjelp av hogstmaskiner, og tømmeret er teke ut med lekter sjøvegen. Det står att nokre få tre i vanskeleg terreng, og desse vil bli hogd i 2018.

I fleire verneområde er planta gran ein trussel for verneverdiane. Blant desse er Junkerdalsura naturreservat der ein i 2017 starta arbeidet med å fjerne eit større granfelt som fortrengrer naturleg førekommande arter. Prosjektet er fleirårig.

Tilretteleggings- og informasjonstiltak er òg prioriterte i 2017, og har omfatta mellom anna opparbeiding av stigar, klopping og merking for å betre tilgjenget i verneområda og samstundes styre ferdsla i og rundt sårbar natur. Av tilretteleggingstiltak kan nemnast utbetring av turstien på Runde i Møre og Romsdal og ferdigstilling av eit stort fuglekikketårn i Herdla naturreservat i Hordaland. Desse to verneområda får årleg mykje besøk, og større tilretteleggingstiltak blir prioriterte i slike område.

I Flekkefjord landskapsvernområde har jettegytene ved Brufjell vorte populære turmål. Ettersom delar av ruta går i dels farleg terreng har forvaltinga sikra nedstiging til jettegrytene, og lagt til rette i form av toalett og anna stigforbetring.

Post 32 Statlege tileigningar, fylkesvise verneplanar, kan overførast

Posten er retta mot resultatområde Naturmangfald.

Posten skal dekkje utgifter til gjennomføringa av planen for vern av fylkesvise, tematiske verneplanar slik det er fastsett gjennom St.meld. nr. 68 (1980–81) *Vern av norsk natur*. Posten skal dekkje utgifter til å erstatte dei økonomiske tapa som eigarar og rettshavarar har ved vernetiltak etter naturmangfaldlova i desse sakene, jf. erstatningsreglane i lova. Erstatningar blir fastsette ved minnelege avtaler eller ved rettslege skjønn. Posten skal òg dekkje kjøp av område som er verna eller føresett verna etter naturmangfaldlova, og utgifter som staten som grunneigar har i samband med overtakinga av innkjøpte eigedommar. Forutan erstatning og kjøp skal midlane på denne posten dekkje andre kostnader som er knytte til gjennomføring av verneplanane.

Posten er redusert med 1,6 mill. kroner i høve til venta utbetalingar i 2019.

Det er behov for ei bestillingsfullmakt på 6,7 mill. kroner på posten, jf. forslag til vedtak V. Fullmakta skal i all hovudsak gå til å gi dekning for utgifter til Tyrifjorden som vart vedteken verna i juni 2018, men der det tek tid før erstatningane blir utbetalte.

Rapport 2017

I 2017 var hovudtyngda av utbetalingar over posten knytt til erstatningar og omkostningar for Rinnleiret naturreservat og grensemerking for verneområde i Sogn og Fjordane og Finnmark. Utgifter i samband med kompensasjon for endra grenser i Åkersvika naturreservat er og førebels postert her, men utgiftene til dette skal refunderast frå vegstyresmaktene.

Post 33 Statlege tileigningar, nytt vern, kan overførast

Posten er retta mot resultatområde Naturmangfald og omfattar alt nytt vern som ikkje er skogvern.

Posten skal dekkje utgifter til gjennomføringa av nytt vern utover det som er fastsett gjennom St.meld. nr. 68 (1980–81) *Vern av norsk natur* og St.meld. nr. 62 (1991–92) *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge*. Posten skal òg dekkje utgifter til gjennomføringa av marint vern, jf. Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet – Norsk handlingsplan for naturmangfold*.

På posten blir det ført utgifter i form av erstatning av det økonomiske tapet eigarar og rettshavarar har ved vernetiltak etter naturmangfaldlova, jf. erstatningsreglane i lova. Erstatningar blir fastsette ved minnelege avtaler eller ved rettslege skjønn. Posten kan òg dekkje kjøp av område som er verna eller føresett verna etter naturmangfaldlova, og utgifter som staten som grunneigar har i samband med overtakinga av innkjøpte eigedommar. Forutan erstatning og kjøp av område skal midlane på posten dekkje andre lovpålagte kostnader som er knytte til gjennomføring av vernevedtaka, inkludert registrering og vurdering av verneverdiar.

Når det gjeld marint vern, er vernevedtak for områda Innervisten, Nordfjorden, Karlsøyvær, Kaldvåg fjorden og Innhavet, Rossfjordstraumen, Rystraumen og Ytre Karlsøy planlagt hausten 2018 eller i 2019. Utgiftene for vern av områda er venta å komme til utbetaling etter 2019 og inngår i bestillingsfullmakta. Vernevedtak for Ytre Hardangerfjord, Lurefjorden og Lindåsosane, Kross-

fjorden, LoppHAVet, Rauerfjorden, Dalsfjorden, Stad og Grandefjæra er planlagt i 2019. Òg for desse er utgiftene venta å kome etter 2019.

Finansiering av den planlagde utvidinga av Saltfjellet/Svartisen har tidlegare vore lagt til kap. 1420 post 34, men er i 2019-budsjettet flytta til 33-posten for nytt vern. Utvidinga er no planlagt å skje i 2019. Utgiftene ved vernet vil først komme i seinare år.

Ut frå det som er nemnt over blir det fremja forslag om ei bestillingsfullmakt under posten på 7,7 mill. kroner, jf. forslag til vedtak V.

Løyvinga er auka med 1,1 mill. kroner til prosessutgifter ved marine verneplanar. Løyvinga for 2019 vil i hovudsak gå til konsekvensutgreiingar av attståande kandidat område for marint vern.

Rapport 2017

Erstatningssakene for område verna i 2016 vart avslutta i 2017 med berre ei mindre erstatningsutbetaling knytt til Rødberget marine verneområde.

Post 34 Statlege tileigningar, nasjonalparker, kan overførast

Posten er retta mot resultat område Naturmangfald.

Posten skal dekkje utgifter til gjennomføringa av nasjonalparkplanen, jf. St.meld. nr. 62 (1991–92) *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge* i form av erstatning av det økonomiske tapet eigarar og rettshavarar har ved vernetiltak etter naturmangfaldlova i desse sakene, jf. erstatningsreglane i lova. Posten dekkjer òg tilsvarende utgifter for Fulufjellet og Færder nasjonalparker som er resultat av regionale/lokale verneinitiativ. Erstatningar blir i hovudsak fastsette ved minnelege avtaler. Nokre få saker går til rettsleg skjønn.

Forutan erstatning og vederlag skal midlane på posten dekkje andre lovpålagte kostnader som er knytte til gjennomføring av nasjonalparkplanen. For å dekkje venta utgifter til dette i 2019, er det lagt inn ei løyving på 2,1 mill. kroner.

Utviding av verneområda på Dovrefjell gjennom innlemming av det nedlagte og restaurerte skytefeltet på Hjerkins blei gjennomført i 2018. Saka om utvidinga av Saltfjellet/Svartisen er flytta til post 33, jf. omtale under denne. Det er ikkje planlagt vern av nye nasjonalparker under 34-posten i 2019.

Rapport 2017

Oppgjer har vore utbetalt fortløpande ettersom tilboda vert aksepterte av grunneigarar og rettshavarar gjennom minnelege avtaler, eventuelt etter nye forhandlingar. Rettsleg skjønn har vore naudsynt i få saker, nasjonalparkplanen sett under ett, men er hovudårsak til at det framleis er ein del område der erstatningssakene ikkje er avslutta.

Post 35 Statlege tileigningar, skogvern, kan overførast

Posten er retta mot resultat område Naturmangfald og Friluftsliv.

Posten skal dekkje utgifter til erstatning av dei økonomiske tapa eigarar og rettshavarar har ved skogvern etter naturmangfaldlova og markalova, jf. erstatningsreglane i lovene. Erstatningar blir fastsette ved minnelege forhandlingar eller ved rettsleg skjønn. Posten skal dekkje kjøp av skogområde som er verna eller føreset verna etter naturmangfaldlova og markalova, utgifter som staten som grunneigar har i samband med overtaking av innkjøpte eigedommar, erstatningsordning for område som er under vurdering for vern, og utgifter til gjennomføring av makeskifteløysingar knytte til nytt vern.

Midlane på posten skal vidare dekkje andre utgifter som er knytte til gjennomføring av skogvernet, som registrering og vurdering av verneverdiar, grensemerking, utarbeiding av forvaltingsplanar når dette er naudsynt for å fastsetje skjønnsføresetnadene, o.a.

For å gjere plass til andre prioriteringar i statsbudsjettet er posten redusert med 20 mill. kroner i budsjettforslaget for 2019.

For å følgje opp Stortingets oppmodingsvedtak om vern av skog på Statskog SFs areal er det i 2019 behov for auke av bestillingsfullmakta på posten. Det blir fremja forslag om ei bestillingsfullmakt på 351 mill. kroner, jf. forslag til vedtak V.

Rapport 2017

Overførte midlar frå 2016 og løyvinga for 2017 er brukt i arbeidet for å nå det nasjonale målet om at eit representativt utval av naturtypar i skog skal vernast for kommande generasjonar. Hovudtyngda av utbetalingane er knytt til erstatningar i samband med frivillig vern av skog, der omlag 318 mill. kroner er utbetalt i erstatningar og vederlag. Det er utbetalt omlag 3,5 mill. kroner til kjøp av eigedommar frå Statskog. Det er òg utbetalt om

lag 64 mill. kroner i erstatning for vern på Statskog SF sin grunn.

Post 37 Skogplanting, kan overføres

Ordninga for skogplanting blir avslutta i 2018, og det er ikkje løyva midler på posten i 2019.

Rapport 2017

Pilotordninga for skogplanting starta i 2015 og har hatt ei årleg finansiering på 15 mill. kroner. Dei første åra var det fokus på utarbeiding av rettleiingsmateriale for planting i pilotfasen, kartlegging av areal for planting og å setje planter i produksjon. Dei første plantefelta vart realisert i 2016. I 2017 har det vore stort fokus på planting i pilotfylka. Frå sentralt hald har det vore prioritert å etablere rutinar for sakshandsaming i pilotfylka, og å planlegge intern og ekstern evaluering av ordninga. Rutinane som er etablerte, for eksempel tilrettelegging for praktisk handtering av tilskotsordninga i økonomisystemet ØKS og innhenting av informasjon om miljøkriteria på feltnivå, vil òg sikre erfaringar som mogleggjer evaluering av pilotfasen i 2018. Den praktiske gjennomføringa av pilotfasen vil bli avslutta hausten 2018.

Post 38 Restaurering av myr og anna våtmark, kan overføres

Posten er retta mot resultatområda Klima og Naturmangfald. Posten skal dekkje utgifter til tiltak for å restaurere myr og anna våtmark, planlegging og oppfølging av desse tiltaka. Posten kan nyttast til restaurering både inne i og utanom verneområde. Posten kan òg nyttast til ei incentivordning for å få til frivillige avtalar for restaurering av myr og våtmark på privat grunn utanfor verneområde.

Miljødirektoratet og Landbruksdirektoratet samarbeider om restaurering av myr og anna våtmark i perioden 2016–2020 etter ein plan dei to direktorata utarbeida i 2016. Arbeidet er retta inn slik at det medverkar til å oppfylle regjeringa si målsetjing om reduserte klimagassutslepp, tilpassing til klimaendringane og betring i økologisk tilstand. Døme på tiltak kan vere tetting av grøfter i myr og større restaureringstiltak som remeandring av elveløp. Kostnadseffektive tiltak skal prioriterast, og restaurering skal skje etter avtale med grunneigarar og rettsshavarar.

Det ligg 3,5 mill. kroner til leiing av prosjektet under post 21.

Restaurering av myr har mellom anna til føremål å redusere klimagassutslepp frå drenerte myrar. Tetting av grøfter fører grunnvatnet tilbake til sitt naturlege nivå og hindrar at myra sitt torvlag med høgt innhald av karbon blir ytterlegare nedbrote. Slik restaurering er ifølgje FN's klimapanel eit kostnadseffektivt tiltak for å redusere klimagassutsleppa i jordbrukssektoren på global skala. Restaurering av myr og anna våtmark kan vere eit tiltak for klimatilpassing då intakte våtmarker mellom anna kan dempe flaumtoppar. Restaurering vil òg betre den økologiske tilstanden i myr og anna våtmark, og betre og auke tilgangen på leveområde for ei rekkje truga arter.

I «Plan for restaurering av våtmark» frå 2016 er det sagt at ein skal gjennomføre ei utgreiing av incentivordning for å lettare få til avtaler om restaurering på privat grunn. Miljødirektoratet og Landbruksdirektoratet vil leggje fram eit forslag til ei slik ordning i løpet av hausten 2018.

Det blir fremja forslag om ei bestillingsfullmakt under posten på 9,5 mill. kroner, jf. forslag til vedtak V.

Rapport 2017

Fylkesmannen i Oslo og Akershus og Statens naturoppsyn vart i 2017 styrkt, slik at ein vart rigga til å prosjektere og drifte mange restaureringsprosjekt under implementeringa av *Plan for restaurering av våtmark i Norge (2016–2020)*. Ei rammeavtale for entreprenørar kom òg på plass, slik at arbeidskraft er tilgjengeleg når den trengs ute på myrane og slik at tiltaka vert så kostnadseffektive som mogleg. Kurs og seminar for å heve kompetansen om restaurering av myr vart gjennomført for entreprenørar, Statens naturoppsyn og fylkesmannen.

Restaureringsplanen er under implementering, og det vart i 2017 gjennomført restaureringstiltak i til saman 14 myrar. Døme på verneområde der det blei restaurert myr i 2017 er Grunnfjorden naturreservat i Nordland, der om lag 3000 meter grøft i Strengelvågmyran vart tetta. Arbeidet vil bli vidareført i 2018. I Atnsjømyrane naturreservat i Hedmark var det tetta 1500 meter grøft.

Når det gjeld tildeling av midlar til restaurering av anna våtmark enn myr, kan nemnast forprosjektering i Haukåsmyrane i Hordaland der det er planar om remeandring av elveløp. I Kjelle i Akershus er planlagt endring av bekkeløp med mål om å forseinke vatnet i vassdraget. Midlar til både forprosjekt og gjennomføring av tiltak vert tildelt over denne budsjettposten, slik at det

kvart år i planperioden kan gjennomførast restaureringstiltak i myr og anna våtmark.

Post 39 Oppryddingstiltak, kan overførast, kan nyttast under postane 69 og 79

Posten er knytt til resultatområde Forureining. Utgiftene må sjåast i samanheng med midlar til same føremål under postane 69 og 79.

Posten blir nytta til å dekkje utgifter til undersøkingar og gjennomføring av oppryddingstiltak i grunn på land og i botn i sjø og vatn som er forureina med helse- og miljøskadelege stoff. Løyvinga går i hovudsak til arbeid i tilknytning til opprydding i forureina sjøbotn og til arbeidet med å rydde opp i forureina jord. Vidare dekkjer posten utgifter til opprydding frå enkelte forureina lokalitetar der staten ved miljøforvaltinga er eigar. Opprydding i forureina sjøbotn gjeld i hovudsak oppfølging av 17 prioriterte område.

Posten kan òg nyttast til planvis kartlegging, oppfølging og tiltaksretta overvaking av forureiningssituasjonen, til undersøkingar og utgreiingar for å leggje til rette for ein målretta og effektiv innsats i oppryddingsarbeid og til anna kunnskapsoppbygging.

Prinsippet om at forureinar betaler ligg til grunn for arbeidet med oppryddinga og ligg til grunn for alle tre postane. Så langt det er rimeleg vil pålegg etter forureiningslova bli nytta som verkemiddel for å sikre opprydding. Det vil likevel vere ulike situasjonar der det er aktuelt at miljøforvaltinga dekkjer delar av utgiftene til undersøkingar, opprydding eller andre tiltak, som for eksempel:

- Der staten ved miljøforvaltinga er den ansvarlege for forureininga
- Der den ansvarlege ikkje kan identifiserast, ikkje er betalingsdyktig og/eller av andre grunnar ikkje kan stå for ei god opprydding
- Der det av miljøgrunnar hastar å få rydda opp. Staten kan forskottere oppryddingskostnadene for å komme raskt i gang, og krevje kostnadene refunderte frå den ansvarlege i etterkant
- Der miljøforvaltinga vil skaffe fram grunnlag for å leggje til rette for kunnskapsinnhenting og formidling
- Der det er naudsynt for å medverke til ei samla opprydding eller anna tiltaksgjennomføring i eit område
- Der det av andre grunnar er urimeleg at den ansvarlege skal dekkje alle kostnadene

Mange av dei store oppryddingsprosjekta i forureina sjøbotn er delfinansierte av kommunar og andre aktørar. Etersom prosjekta strekkjer seg over fleire år, er det naudsynt å kunne inngå forpliktingar for framtidige år til å kjøpe inn materiell og til å gi tilsegn om tilskot ut over gitt løyving under kap. 1420 Miljødirektoratet postane 39, 69 og 79 Oppryddingstiltak. Ut frå behovet blir det fremja forslag om ei slik fullmakt på 76,3 mill. kroner, jf. forslag til vedtak VII.

Rapport 2017

Rapportering på resultat frå ressursbruken i oppryddingsarbeidet for 2017 er samla under post 79.

Post 61 Tilskot til klimatiltak og klimatilpassing, kan overførast

Posten er knytt til resultatområde Klima.

Posten er prisjustert med 4,3 mill. kroner. Posten omfattar to tilskotsordningar: Den eine er ordninga for tilskot til kommunale klimatiltak for å kutte utslepp av klimagassar (Klimasats), der det er sett av 151,8 mill. kroner. I tillegg er det sett av 2 mill. kroner til forvaltning av ordninga under kap. 1420 post 01, jf. oppmodingsvedtak nr. 84 av 3. desember 2015 og 3 mill. kroner under kap. 1420 post 21 til kjøp av tenester for å spreie kunnskap og erfaring frå prosjektet jf. Innstilling 2 S (2017–2018). Den andre er ordninga for tilskot til klimatilpassingstiltak i kommunane, som det er sett av 6,4 mill. kroner til i 2019. Klimasatsordninga strekkjer seg over fleire år og det blir fremja forslag om ei tilsegnfullmakt under posten på 176,7 mill. kroner, jf. forslag til vedtak VI.

Klimatiltak (Klimasats)

Mål

Formålet er å fremje klimatiltak i kommunar og fylkeskommunar ved å støtte prosjekt som bidreg til reduserte utslepp av klimagassar og omstilling til lågutsleppssamfunnet.

Kriterium for måloppnåing

Midlane skal gå til dei beste prosjekta for klimagassreduksjon og omstilling til lågutsleppssamfunnet. Midlane skal fortrinnsvis utløyse tiltak, men delar av midlane kan gå til planlegging og utgreiing av tiltak. Dei kan òg gå til nettverksbygging og erfaringsdeling.

Boks 7.2 Kort om ordninga:

- Klimasatsprosjekta utgjer ein stor kunnskapsbank. Formidling av erfaringar gjennom rettleiing, webinar og samlingar er ein sentral del av Klimasats.
- Kommunane har sendt meir enn 1000 søknader om Klimasats-midlar i perioden 2016–2018. Søknadene er politisk forankra og set klima på dagsorden i kommune- og fylkeskommunar.
- Samla søkjesum er over 1 mrd. kroner.
- 578 ulike prosjekt har fått tilsegn om til saman 395 mill. kroner.
- Mange prosjekt involverer fleire kommunar og fylkeskommunar.
- Nokre prosjekt gir utsleppskutt straks, andre tiltak initierer ei langsiktig omstilling til lågutsleppssamfunnet.
- Stor breidde i tiltak, og mange klimatiltak blir prøvde ut, ofte i dialog med næringslivet.
- Meir enn 200 kommunar er engasjerte i interkommunale nettverk. Interkommunalt samarbeid er viktig i omstillinga til lågutsleppssamfunnet.

Tildelingskriterium

Kommunar og fylkeskommunar kan søkje om midlar til 5 ulike formål: Klimavennleg areal- og transportplanlegging, klimavennleg transportgjennomføring av tiltak, klimagassreducerande tiltak i andre sektorar, forprosjekt for klimagassreducerande tiltak og interkommunale nettverk for kompetanseheving og deling av erfaring. Detaljerte kriterium finst på www.miljokommune.no.

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at tilskotsmottakarane leverer sluttrapport med resultat, dokumentasjon og bekrefte rekneskap. Dei ulike prosjekta har individuelle rapporteringskrav og fristar slik at ein får føremålstenleg rapportering. Endringar i prosjektet blir melde inn undervegs. Langvarige prosjekt har krav om årleg delrapport. Enkelte prosjekt har òg krav om etterrapportering, der dei skal gjere greie for effektane når tiltaket har hatt noko verknadstid.

Tilskotsbeløpet blir utbetalt i etterkant av utgifter som har påløpt, og for langvarige prosjekt er det delutbetalingar på grunnlag av rekneskap.

Rapport 2017

Ordninga var ny i 2016. Dei fleste av tiltaka strekkjer seg ut i 2018, og utbetaling skjer i etterkant hovudsakleg i 2018 og 2019. I 2017 fekk Miljødirektoratet søknader for meir enn 330 mill. kroner til ordninga sin tildelingspott på 150 mill. kroner. 124 kommunar og 170 prosjekt fekk støtte. Areal- og transportplanlegging og klimavennlege bygg til sjølvkøyande bussar, fossilfrie maskinparker, elsyklar til tenestereiser, hurtigladarar for el-drosjer, avfallshandtering, matsvinn og klimavennlege menyar var noko av det som fekk Klimasatspengar i 2017.

Klimatilpassing

Mål

Formålet med tilskotsordninga er å styrkje kommunane sitt arbeid på dette området. Midlane skal nyttast til tiltak som gjer kommunane betre rusta til å møte klimaendringane. Dette omfattar kunnskap om korleis klimaendringane kan verke inn på kommunane/fylkeskommunane sine ansvarsområde, og/eller utgreiingar om kva slag tiltak kommunane må setje i verk for å møte klimaendringane.

Kriterium for måloppnåing

Midlane må brukast på tiltak som gjer samfunnet betre rusta mot klimaendringane.

Tildelingskriterium

Kommunar og fylkeskommunar kan søkje om midlar til kunnskapsoppbygging og til utgreiing av konkrete tilpassingstiltak. Midlane kan ikkje brukast til gjennomføring av fysiske klimatilpassingstiltak.

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging av tilskot til klimatilpassing skjer ved at det blir følgt opp at tilskotsmottakarane nyttar midlane som føreset og at tiltak blir gjennomførte. Kontroll av bruk av midlar skjer blant anna gjennom dokumentasjon i sluttrapport innsend av tilskotsmottakar.

Rapport 2017

Der var løyvd 6,4 mill. kroner til tilskotsordninga for klimatilpassingstiltak i 2017 og 15 kommunar og fylkeskommunar fekk tilskot til arbeidet med klimatilpassing. Meir nedbør og meir ekstreme nedbørshendingar er ei utfordring for mange kommunar. Handtering av flaum, overvatn, og havnivåstigning, er det dei alle fleste har fått stønad til frå årets tilskotspott. I tillegg blei det gitt støtte klimatilpassingsstrategiar og til ein bølgestudie.

Post 63 Returordning for kasserte fritidsbåtar, kan overførast

Posten gir tilskot til kommunale anlegg for behandling av kasserte fritidsbåtar. Tilskot til private behandlingsanlegg og til kommunale og interkommunale verksemder som er organisert som sjølvstendige rettssubjekt blir utbetalt frå post 75. Ordninga rettar seg mot resultatområde Forureining.

Mål

Målet med tilskotsordninga er å stimulere båteigarar til å levere kasserte båtar til godkjend returplass slik at fritidsbåten kan takast hand om på ein forsvarleg måte og gjenvinnast. Posten dekkjer utbetaling av tilskot for kostnader ved behandling ved ein kommunal eller interkommunal behandlingssjans.

Frå 1. oktober 2017 vert det utbetalt tilskot til kasserte fritidsbåtar over denne posten. Det vert utbetalt eit beløp per kg båt som blir levert inn til handsamingssystemet for å dekkje kostnadane kommunane har ved å handsama båtvraka.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er at tilskotsordninga medverkar til å auke innlevering av fritidsbåtar som skal vrakast slik at dei kan takast hand om på ein forsvarleg måte og ikkje blir etterlatt i naturen, ulovleg senka eller brent.

Tildelingskriterium

Tilskot til behandling av kasserte fritidsbåtar blir utbetalt til behandlingsanlegg av Miljødirektoratet. Tilskotet i kroner per båt er basert på kostna-

dene ved å handsame fritidsbåtane. Tilskot til private behandlingsanlegg og kommunale og interkommunale verksemder organisert som sjølvstendige rettssubjekt blir utbetalte frå post 75.

Oppfølging og kontroll

Miljødirektoratet kontrollerer dokumentasjon frå behandlingsanlegget i samband med at kasserte fritidsbåtar blir behandla.

Rapport 2017

Ordninga vart vedteken i statsbudsjettet for 2017. Som følge av naudsynt utvikling av system for å gjennomføre ordninga, blei den verksam frå 1. oktober 2017. Det var heilt på slutten av båtsesongen. Ordninga fekk derfor avgrensa utbreiing i 2017 og det vert berre levert om lag 2 400 fritidsbåtar i 2017. Samla utbetaling til kommunar og interkommunale selskap kom på om lag 300 000 kroner. Heilårseffekt av ordninga kjem først i 2018.

Post 64 Skrantesjukesprøve frå fallvilt

Tilskotsordninga er retta mot resultatområde Naturmangfald.

Skrantesjuka er ein smittsam prionsjukdom som rammar hjortedyr, og er dødeleg for dyr som blir smitta. I Europa er vanleg skrantesjuka tidlegare ikkje funne før den nyleg vart påvist hos norsk villrein i Nordfjella villreinområde. I tillegg er ein annan variant av sjukdommen funne hos elg i Selbu. Heile bestanden av villrein i Nordfjella, sone 1, blei fjerna i 2018 som eit ledd i å prøve å bli kvitt sjukdommen.

Kommunen sitt ettersøkspersonell er den gruppa som er mest i kontakt med fallvilt, og det er derfor ofte føremålstenleg at dei tek ut naudsynte prøver. Kommunen skal alltid registrere fallvilt i Miljødirektoratet sin database Hjorteviltregisteret, under dette om skrantesjukesprøve er teken. Kommunens prøvetaking av fallvilt kan føre til ekstra utgifter. Posten er oppretta for å dekkje utgifter kommunar har i samband med kartlegging av skrantesjuka hos fallvilt.

Mål

Målsetjinga med tilskotsordninga er kartlegging av mogleg spreiding av skrantesjuka.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er at tilskotsordninga medverkar til auka kartlegging av skrantesjuka hos fallvilt.

Tildelingskriterium

Det er oppretta ein eigen modul i Miljødirektoratets elektronisk søknadssenter, der kommunar kan søkje om tilskot i etterkant av den årlege rapporteringsfristen for fallvilt. Søknadssenteret hentar automatisk det talet skrantesjuka prøver som kommunen har registrert frå fallvilt i Hjorteviltregisteret. Det blir gitt ein fast sats per registrert prøve, og summen blir utbetalt som tilskot til kommunane.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging og kontroll blir gjennomført av Miljødirektoratet gjennom Elektronisk søknadssenter.

Rapport 2017

Rapportering av fallvilt følger jaktåret (1. april–31. mars), og for 2016/2017 søkte til saman 106 kommunar/samkommunar om tilskot for 804 prøvar til ein samla sum på 0,3 mill. kroner. Dei låge utbetalingane skuldast at posten var ny i 2017, og den praktiske tilrettelegginga av tilskotsordninga kom på plass seint på året. Det er i tillegg sannsynleg at ein del kommunar ikkje har funne det hensiktsmessig å fremme refusjonskrav for relativt små beløp.

Post 65 Tiltak i kommunar med ulverevir i Hedmark, Akershus og Østfold

Tilskotsordninga er retta mot resultatområde Naturmangfald. Løyvinga er prisjustert med 0,6 mill. kroner.

Mål

Målsetjinga med tilskotsordninga er å bidra til konfliktdemping i kommunar med ulverevir.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er at tilskotsordninga medverkar til konfliktdemping.

Tildelingskriterium

Ordninga gjeld for kommunar innanfor fylka Hedmark, Akershus og Østfold som har eitt eller fleire ulverevir per 1. juni 2019. Tilskotet blir fordelt likt på kommunane.

Kommunane skal disponere tilskotet vidare på tiltak som medverkar til å oppfylle formålet med forskrifta. Kommunane skal sjølve avgjere kva konfliktreducerande tiltak som skal finansierast.

Kommunen står fritt til å disponere tilskotet og velje tiltak, under dette å tilgodesjå aktuelle aktuelle næringsinteresser, organisasjonar eller privatpersonar. Bruken av tilskotet skal vere relatert til den særlege belastninga av å ha eit ulverevir i kommunen.

Oppfølging og kontroll

Kommunar som blir tildelte tilskot, skal innan 1. mai 2020 rapportere til Miljødirektoratet korleis tilskotet er brukt og i kva grad bruken har medverka til måloppnåing. Miljødirektoratet vurderer tilskotsordninga årleg.

Rapport 2016

Posten var ny i 2017. Totalt 16 kommunar søkte om tilskot i 2017. Av desse blei 13 kommunar tildelt 1,4 mill. kroner kvar, til saman 18,2 mill. kroner.

Post 69 Oppryddingstiltak, kan overførast, kan nyttast under postane 39 og 79

Utgiftene på posten må sjåast i samanheng med midlar til same føremål under postane 39 og 79. Midlane er retta mot resultatområde Forureining. I dei fleste område som får støtte stammar forureininga frå langt tilbake i tid og det er vanskeleg å finne den ansvarlege forureinaren. Midlane som staten løyver over dei tre postane 39, 69 og 79 er derfor naudsynte for at oppryddinga av forureiningane skal bli gjennomført.

Posten er redusert med 46 mill. kroner i høve til 2018. Dette skuldast i hovudsak at oppryddingane i Puddefjorden og Sandefjord er avslutta i 2018 og at oppstarten av opprydding i Horten i 2019 er eit mindre oppryddingsprosjekt enn desse.

Av løyvinga er det sett av 18 mill. kroner i statleg støtte til å setje i gang opprydding i forureina sjøbotn i Horten hamn, i tillegg til auka fullmakt på 72 mill. kroner for vidare gjennomføring av denne oppryddinga i åra 2020–2021. Elles vil den

samla løyvinga på postane 39, 69 og 79 gå til vidareføring og gjennomføring av allereie vedtekne oppryddingstiltak, inkludert tiltak der det har blitt gitt finansieringstilsegn frå miljømyndigheitene, og til ei rekkje mindre tiltak særleg innanfor forureina sjøbotn.

Mål

Posten skal nyttast til å dekkje utgifter som kommunane har til å undersøkje og til å gjennomføre oppryddingstiltak i grunn på land og i botn i sjø og vatn som er forureina med helse- og miljøskadelege stoff.

Kriterium for måloppnåing

Både for forureina sjøbotn og forureina grunn er bruk av midlane knytt opp mot det nasjonale målet «Forureining skal ikkje skade helse og miljø» og til målet «Utslipp av helse- og miljøskadelege stoff skal stansas.»

Tildelingskriterium

I dei prioriterte tiltaksplanområda for forureina sjøbotn vil kommunen ofte stå for førebuing og gjennomføring av oppryddingstiltak. Posten skal nyttast til delfinansiering av oppryddingsprosjekt i kommunal regi, og der fleire aktørar er med på å finansiere tiltaket. Kommunen må normalt òg sjølv medverke med midlar. Sjå òg omtale under kap. 1420 postane 39 og 79.

Oppfølging og kontroll

Kontroll av bruk av midlar skjer mellom anna gjennom dokumentasjon av framdrift og sluttrapport innsendt av tilskotsmottakar.

Rapport 2017

Rapportering på resultat frå ressursbruken i oppryddingsarbeidet for 2017 er samla under post 79.

Post 70 Tilskot til vassmiljøtiltak, kan overførast

(i 1 000 kr)

Underpost	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
70.1	Kalking	6 581	3 630	3 767
70.2	Anadrom laksefisk	14 420	17 099	14 957
70.3	Generell vassforvalting	37 971	22 026	11 568
	Sum post 70	58 972	42 755	30 292

Tilskotsordningane under posten er retta mot resultatområde Naturmangfald.

Posten samlar alle tilskotsmidlane til ulike vassmiljøtiltak. På same vis som post 22 er delt inn i midlar til kalking, bevaring og forvalting av viltlevande anadrom laksefisk og heilskapleg vassforvalting, er post 70 delt inn etter tilskotsordningar for dei same føremåla.

Samla sett er posten redusert med 12,5 mill. kroner i høve til 2018. For å gjere plass til andre prioriteringar i statsbudsjettet, er posten redusert med 7 mill. kroner. Reduksjonen er gjort på underpost 3. Som følgje av omlegging av bestandsovervakinga for laks frå tilskots- til oppdragsbasert er 4 mill. kroner flytta ut av underpost 2 til post 22. Til post 22 er det òg flytta 4 mill. kro-

ner frå underpost 3 for å ta vare på fylkesmannens oppgåver i vassforvaltinga, spesielt oppgåver som ligg i vassforskrifta sin planleggingssyklus for 2019.

Det er lagt inn 1,5 mill. kroner på underpost 2 til tiltak i samband med at 2019 er det internasjonale villaksåret. Posten har fått ei prisjustering på 1 mill. kroner som er fordelt andelsvist på underpostane.

Kalking

Mål

Målsetjinga med tilskotsordninga er å medverke til å redusere dei negative effektane av sur nedbør på naturmangfaldet i vassdrag.

Kriterium for måloppnåing

God vasskvalitet er hovudkriteriet for måloppnåing. Kriteria og framdriftsplan for desse følgjer av handlingsplanen for kalkingsverksemda.

Tildelingskriterium

Tilskot kan bli gitt til kjøp, transport og spreing av kalk, til informasjon om effektar av tiltak som er gjennomført og rettleiing om kalking i vassdrag. Det kan ytast tilskot til prosjekt i område der tolegrensa for menneskeskapt forsureing er overskriden, og der det kan påvisast eller er sannsynleg at skadar på naturmangfaldet skuldast forsureing. I område der tolegrensa ikkje lenger er overskriden, men der tidlegare forsureing har ført til at det opphavlege mangfaldet er borte, kan det bli gitt tilskot til å setje i stand opphavleg naturmangfald. Det blir ikkje gitt tilskot til naturleg sure lokalitetar. Ved tildeling av midlar kan det stillast vilkår om at fisket i området blir opna for allmenta etter retningslinjer gitt av miljøstyresmaktene, og at søkjaren medverkar med ein viss eigeninnsats. Eigeninnsatsen kan vere delfinansiering eller arbeidsinnsats.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakarane blir følgde opp for å sikre at midlane blir nytta som føresettt og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

I tillegg skjer resultatkontroll og oppfølging gjennom undersøkingar av vasskvalitet og biologiske forhold i vassdraga.

Rapport 2017

Det meste av midlane under ordninga vart i 2017 brukt til kalking av innsjøar og bekkar, hovudsakleg i Agder. Det vart òg gitt tilskot til bladet «pH-status» og til Voss klekkeri.

Anadrom laksefisk

Mål

Målet med tilskotsordninga er å leggje til rette for bevaring og forvaltning av vill anadrom laksefisk.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er å medverke til å nå måla for viltlevande anadrom laksefisk.

Tildelingskriterium

Det kan gis tilskot til tiltak knytte til informasjon om og forvaltning av villaks, sjøaure og sjørøye, under dette bevarings- og kultiveringstiltak og til anvend FoU-verksemd og overvaking som grunnlag for mellom anna lokal forvaltning av lakse- og sjøaurebestandar. Det kan òg givast tilskot til tiltak for å betre tilgangen til og moglegheita for fiske for allmenta.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakarane blir følgt opp for å sikre at midlane blir nytta som føresettt og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

I tillegg skjer resultatkontroll og oppfølging gjennom undersøkingar av vasskvalitet og biologiske forhold i vassdraga.

Rapport 2017

Midlane vart i 2017 nytta til overvåkingsprogrammet for nasjonale laksevassdrag og -fjoradar, forskning og utvikling innan arbeidet med nedkjemping av *Gyrodactylus salaris*, og informasjons- og kunnskapsformidlingstiltak. I tillegg er det gitt tilskot til tiltak i regi av organisasjonar. Samla har dette medverka til betre forvaltning og styrkt kunnskapsgrunnlag knytt til anadrom laksefisk.

Generell vassforvaltning

Mål

Målsetjinga med tilskotsordninga er å medverke til god økologisk og kjemisk tilstand i vatn, jf. vassforskrifta.

Kriterium for måloppnåing

God vasskvalitet er hovudkriteriet for måloppnåing. Lokal involvering vil òg vere eit viktig kriterium. Kriteria og framdriftsplan for desse følgjer av vassforskrifta og dei regionale vassforvaltingsplanane og tiltaksprogramma.

Tildelingskriterium

Tilskot kan givast til vassområde med særskilte utfordringar til tiltak der målet er god økologisk og/eller kjemisk tilstand i vatn, til tilrettelegging, organisering og informasjon knytt til arbeidet i vassområde og vassregionar og til utgreiingar og

andre tenestekjøp knytte til særskilte utfordringar i vassområda.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakarane blir følgde opp for å sikre at midlane blir nytta som føresettt og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Rapport 2017

Midlane under ordninga blei nytta til ulike tiltak for betring av vassmiljøet lokalt, både konkrete tiltak og kartlegging av utfordringar. Det vart gitt tilskot til tiltak over heile landet.

Det vart òg gitt tilskot til organisasjonar som har medverka i vassforvaltingsarbeidet. Samla har dette medverka til betre vassforvaltning, styrkt kunnskapsgrunnlag og betre vassmiljø lokalt.

Post 71 Marin forsøpling, kan overførast

Posten er retta mot resultatområde Forureining.

Mål

Ordninga skal gå til tiltak for å redusere marin forsøpling gjennom å dekkje utgifter knytte til opprydding av marint avfall og til førebyggjande arbeid. Høg merksemd skal vere på strandsona og rydding av marint avfall på sjøbotnen. Prinsippet om at forureinar betaler skal liggje til grunn for arbeidet. Opprydding der det finst ein ansvarleg for avfallet er ikkje omfatta av ordninga. I slike tilfelle kan styresmaktene gi pålegg om opprydding, og utgiftene skal dekkjast av ansvarleg forureinar.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er at midlane er knytte opp mot det nasjonale målet om «Veksten i mengda avfall skal vere vesentleg lågare enn den økonomiske veksten, og ressursane i avfallet utnyttas best mogleg gjennom materialgjenvinning og energiutnytting».

Tildelingskriterium

Det blir arbeidd med å fremje ei forskrift med kriterium for bruken av ordninga.

Tilskotsordninga prioriterer tiltak som oppfyller fleire av følgjande kriterium:

- Prosjekt som samlar aktørar, mange deltakarar og dekkjer større geografiske område
- Oppryddingstiltak som er retta mot lite tilgjengelege område som truleg ikkje vil bli rydda av andre, eller stader der forsøplinga medfører svært stor skade for natur og miljø
- Førebyggjningstiltak med ein målretta plan for å engasjere og involvere spesifikke sektorar eller næringar, for eksempel gjennom distribusjon av informasjons- og undervisningsmateriell
- Metodeutvikling som medverkar til meir effektiv opprydding over heile landet
- Søkjarar med spesiell kompetanse innanfor det omsøkte tiltaket
- Tiltak som sikrar ein effektiv bruk av midlane med godt dokumenterte utgiftspostar
- Tiltak som medverkar med eigenfinansiering eller medfinansiering frå andre kjelder
- Tiltak som inneheld konkrete og realistiske/gjennomførbare planar for gjennomføring av prosjektet

Oppfølging og kontroll

Kontroll av bruk av midlane skjer mellom anna gjennom sluttrapport innsend av tilskotsmottakar.

Rapport 2017

Det vart i 2017 utbetalt 65 mill. kroner til 56 ulike søknader (totalt 206 søknader). Om lag 55 mill. kroner gjekk til 53 ulike prosjekt til rydding av strender og havbotn og fjerning av eigarlausse kaserte fritidsbåtar, om lag 5 mill. kroner gjekk til to pilotprosjekt om miljøvennleg vedlikehald av fritidsbåtar for å hindre at miljøfarleg botnstoff frå fritidsbåtar blir tilførte vassmiljøet og om lag 5 mill. kroner til ulike prosjekt til å hente inn kunnskap/formidling, førebyggingskampanjar/førebyggjande arbeid og undervisning.

Post 72 Erstatning for beitedyr tekne av rovvilt, overslagsløyving

(i 1 000 kr)

Underpost	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
72.1	Erstatning for husdyr	47 525	71 736	65 696
72.2	Erstatning for tamrein	66 423	69 156	71 282
	Sum post 72	113 948	140 892	136 978

Posten er retta mot resultatområde Naturmangfald. Posten omfattar erstatningar for husdyr og tamrein som er drepne eller skada av rovvilt. Erstatningane kan variere frå år til år, blant anna på grunn av naturgitte forhold. Løyvingsbehovet er slik sett vanskeleg å stipulere, og posten er derfor budsjettert som overslagsløyving.

Ut frå prinsippet om realistisk budsjettering er løyvinga redusert med 8 mill. kroner i tråd med lågare husdyrtap dei siste åra. Det er lagt inn ei prisjustering på 4,1 mill. kroner.

Mål

Ordninga skal sikre full erstatning for dokumenterte og sannsynleggjorte rovviltskadar på husdyr og tamrein slik dette er nedfelt i naturmangfaldlova.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er at ordninga tek vare på dyreeigaren sin lovfesta rett til full erstatning i tilfelle der rovvilt er årsak til tap av dyr.

Tildelingskriterium

Erstatningar blir utbetalte i samsvar med «Forskrift om erstatning når husdyr blir drept eller skadet av rovvilt», fastsett 30. mai 2014 og «Forskrift om erstatning for tap og følgeskader når tamrein blir drept eller skadet av rovvilt», fastsett 4. mai 2001.

Oppfølging og kontroll

Erstatningssøknadene blir gjennomgått for å sikre at vilkåra for erstatning er oppfylte. Dokumentasjon av rovviltskadane, som blir gjennomført av Statens naturoppsyn, er viktig grunnlag for erstatning. Bestandsregistreringa er òg betra dei siste åra gjennom felles metodikk mellom Noreg og Sverige, betra moglegheit for publikum til å melde

inn rovviltobservasjonar og auka ressursar for Statens naturoppsyn.

Rapport 2017

Erstatningsoppgjeret for husdyr og tamrein er gjennomført i medhald av gjeldane reglar. Det er framleis stor variasjon i tapsutviklinga i ulike område, men på nasjonalt nivå let det til å vere ein god samanheng mellom auka innsats på førebyggjande tiltak, og reduksjon i sauetapa. For reinnæringa ser ein ikkje ein tilsvarande samanheng. For denne næringa er det vanskelegare å finne eigna tiltak, og tapsforholda varierer i større grad med naturgitte forhold knytte til klima, beitegrunnlaget o.a. Dei nye tiltaka som vart innførte i 2014 for å sikre ei betre samordning av erstatning for tap av rein der reineigaren har høgre reental enn det som er fastsett av reindriftsforvaltinga, vart førte vidare.

Post 73 Tilskot til rovvilttiltak, kan overførast

Posten er retta mot resultatområde Naturmangfald. Posten dekkjer utgifter til førebyggjande og konfliktdempande tiltak i rovviltforvaltinga, under dette godtgjering til lokale fellingslag og tilskot til Noregs Jeger- og Fiskarforbund for rovvilttiltak som ei oppfølging av rovviltforliket av 2011. Innafor posten er det sett av 10 mill. kroner til omstillingstiltak. Posten er auka med 10,375 mill. kroner til generell styrking av arbeidet med førebyggjande og konfliktdempande tiltak, med særleg merksemd på arbeid for å finne langsiktige løysingar i kroniske tapsområde slik som Nord-Østerdalen aust for Glomma i Hedmark. Noko av midlane skal gå til såkalla radiobjøller på sau.

Mål

Målet med tilskotsordninga er å førebyggje rovviltskadar i husdyrhald og tamreindrift gjennom å medverke til å finansiere førebyggjande tiltak.

Midlane skal òg nyttast til omstillingstiltak for dyreeigarar med utmarksbasert sauehald, som over eit lengre tidsrom har hatt omfattande rov-
viltskadar og ønskjer ei omstilling til anna næringsverksemd med tilknytning til landbruksei-
gedommen. Ei ny føresegn for slike tiltak vart sett i verk i 2015. Vidare skal midlane nyttast til godt-
gjering ved forsøk på skadefelling av rovvilt, og medverke til å dempe konflikhtar og auke verdiska-
pinga knytt til førekomst av rovdyr i lokalsamfunn. Det blir lagt vekt på å føre vidare arbeidet med til-
tak innan førebygging og konfliktdemping med utgangspunkt i Stortingets behandling av St.meld.
nr. 15 (2003–2004) *Rovvilt i norsk natur*, jf. Innst. S. nr. 174 (2003–2004), og rovviltforliket på Stor-
tinget våren 2011 (jf. Representantforslag 8:163 S (2010–2011)).

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er at tilskotsordninga stimulerer til mindre tap og konflikhtar i forhold til førekomst av rovvilt i dei ulike rovviltregionane ved å setje i verk effektive førebyggjande og kon-
fliktdempande tiltak. Vidare er det eit kriterium for måloppnåing at tilskotsordninga fører til oms-
tillingar der dette fører til reduserte tap og kon-
flikhtar.

Tildelingskriterium

Tilskot til førebyggjande og konfliktdempande til-
tak blir fordelte etter ei føresegn fastsett i 2013, mens føresegna som omhandlar omstillingstiltak vart fastsett i 2015. Det er utarbeidd ei eiga nett-
side for blant anna å gjere informasjon om dei ulike førebyggjande og konfliktdempande tiltaka meir tilgjengeleg for beitebrukarar, kommunar og lokalsamfunn. I tråd med føringane i rovviltpolitik-
ken vil ein hovuddel av midlane bli kanalisert gjennom dei åtte regionale rovviltnemndene. Mid-
lane skal nyttast til førebyggjande tiltak i husdyr-
hald og tamreindrift og til konfliktdempande tiltak retta mot kommunar og lokalsamfunn. I kvar region har den regionale rovviltnemnda utarbeidd ein forvaltingsplan som skal sikre at det over tid blir lagt til rette for tilpassingar som gir eit best mogleg skilje mellom beitedyr og faste førekom-
star av rovvilt. Dette inneber blant anna at beset-
ningar med store årlege tap til rovvilt bør priorite-
rast for tilskot til naudsynte driftstilpassingar. Dei regionale rovviltnemndene har hovudansvaret for at tildelingane over posten skjer i tråd med eigen forvaltingsplan i den enkelte regionen. Det er utarbeidd nasjonale standardar for nokre av dei

ulike førebyggjande tiltaka. Desse standardane skal følgjast ved iverksetjing av tiltaka. Det blir i samband med tildeling av tilskotet lagt stor vekt på samarbeid med dei ulike forvaltingsorgana, blant anna Mattilsynet, og på at næringsdrift skal ha langsiktige og føreseielege vilkår. Midlane til omstilling skal fordelast av Miljødirektoratet, etter innspel frå regionale og lokale miljø- og land-
bruksstyresmakter.

Auka beitebruk med sau i rovviltprioriterte område skal ikkje stimulerast. For å medverke til ei tydelegare soneforvaltning skal midlar til føre-
byggjande og konfliktdempande tiltak normalt pri-
oriterast slik at det blir fokusert på besetningar som ikkje medverkar til auka tal på beitedyr i rovviltprioriterte område. På same måte skal nyeta-
blert beitebruk med sau i rovviltprioriterte område prioriterast lågt. I 2018 vart det fastsett satsar for heimebeite med sau i beitesesongen og for tidlegare sanking.

Oppfølging og kontroll

Det blir utført ein generell formalia- og sannsyns-
kontroll av rapportar frå tilskotsmottakarar om gjennomføring av tiltak og ressursforbruk. For å sikre effektiv bruk av midlane er det lagt vekt på kontroll med at førebyggjande tiltak som er støtta med offentlege midlar følgjer nasjonale stan-
dardar der slike er utarbeidd.

Rapport 2017

I 2017 vart det behandla i alt 452 søknadar om konkrete førebyggjande tiltak, og det vart behandla 238 søknader om tiltak for å dempe kon-
flikhtar kring rovvilt. Det kom inn 107 søknader om akutte tiltak, og det vart gjennomført omstillings-
tiltak for to bruk som hadde opplevd vesentleg rovviltskade i besetningane over fleire år. Det kan ut frå statistikk over erstatningsutbetaling for skade/tap av sau, sjå ut til at tapa går ned med ein auke i avsette midlar til tiltak. Reduksjon i tapsom-
fanget kan òg henge saman med den geografiske differensieringa av både rovviltførekomst og prio-
ritering av tiltak. Det er ikkje gjennomført evaluering av ordninga basert på enkelttiltak.

Ettersom det har vore sær gode erfaringar med eit system der brukarar sender søknad elek-
tronisk, er det no òg lagt til rette for at alle rap-
portar kan sendast inn på same vis. Dette vil føre til betre oversikt over oppnådde resultatet og bru-
karane si vurdering av måloppnåinga ved dei einskilde tiltaka. Resultata vert publiserte på ei nettside slik at alle kan ta del i vurderingane.

Post 74 CO₂-kompensasjonsordning for industrien

Posten er knytt til resultatområde Klima.

Mål

Målet med ordninga er å kompensere norsk industri for auka kraftprisar som følgje av EUs kvotesystem for CO₂-utslepp. Kompensasjonen skal redusere faren for karbonlekkasje og slik hindre auke i globale utslepp som følgje av utflytting av industri til land med mindre stram klimapolitikk. Ordninga er basert på EU-kommisjonen sine retningslinjer som opnar for statsstøtte til utvalte industrisektorar som er vurderte til å vere særleg utsette for karbonlekkasje. Den norske ordninga vart godkjent av EFTA sitt overvakingsorgan ESA i september 2013.

Det årlege støttebeløpet avheng mellom anna av utviklinga i kvoteprisen og blir utbetalt etterskotsvis året etter støtteåret. Dette inneber at det for støtteåret 2018 må løyvast pengar for utbetalingar i samband med statsbudsjettet for 2019. Basert på gjeldande overslag er posten auka med 42,1 mill. kroner. Auken skuldast mellom anna endring i kvotepris.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er at tilskotsordninga reduserer faren for karbonlekkasje.

Tildelingskriterium

Ordninga omfattar industriverksemder i alle 15 sektorar som i høve til EUs retningslinjer har moglegheit for støtte. Dette inkluderer blant anna produsentar av aluminium, ferrolegeringar, kjemiske produkt og treforedling.

Ordninga gjeld ikkje for langsiktige kraftavtaler inngått før 2005. Vidare skal industrien sin eigen kraftproduksjon komme til fråtrekk i utbetalinga av støtte. Ordninga gjeld for perioden 1. juli 2013 til 31. desember 2020.

Oppfølging og kontroll

Ordninga blir administrert av Miljødirektoratet, som i behandling av søknadane kontrollerer om dei enkelte verksemdene fyller vilkåra for utbetaling av kompensasjon. Det blir årleg rapportert om bruken av midlar til EFTA sitt overvakingsorgan ESA og til Stortinget i samband med budsjettet.

Rapport for støtteåret 2017

Fristen for å rapportere mellom anna produksjonstal og elektrisitetsforbruk for 2017 var 1. mars 2018. Basert på innrapporterte tal for 2017 har Miljødirektoratet i 2018 utbetalt 469,3 mill. kroner for støtteåret 2017.

Post 75 Utbetaling for vrakpant, og tilskot til køyretøy og fritidsbåtar, overslagsløyving

Ordninga rettar seg mot resultatområde Forureining. Tilskot til kommunale anlegg for behandling av kasserte fritidsbåtar ligg under post 63 Returordning for kasserte fritidsbåtar. Posten er prisjustert med 19,5 mill. kroner.

Mål

Målet med vrakpantordninga for køyretøy er å stimulere bileigarar til å levere utrangerte bilar til godkjend biloppsamlingsplass slik at bilvraket kan takast hand om på ein forsvarleg måte og gjenvinnast. Posten dekkjer utbetaling av vrakpant og kostnader ved overføring av vrakpanten til bileigaren. Forskrift om kasserte køyretøy gir produsentar og importørar ansvaret for handtering av kasserte køyretøy. Produsentansvaret er ein del av avfallsforskrifta kapittel 4 om kasserte køyretøy.

Vrakpantordninga vart frå og med 1. januar 2018 utvida til å gjelde nye køyretøygrupper, som tidligare ikkje var omfatta av ordninga, under dette mopedar, lette og tunge motorsyklar, lastebilar, bubilar og campingvogner. For desse kjøretøygruppene vert panten utbetalt som eit tilskot til behandlingsanlegget der eigaren får ein fastsett del av beløpet for å levere køyretøyet til vraking hos ein godkjend biloppsamlar medan ein del av beløpet går til behandlingsanlegget for å dekkje dei kostnadene anlegget har med å miljøsanere vraket. Ordninga vart vedteken av Stortinget under behandlinga av statsbudsjettet 2017. Det har vore naudsynt å utgreie ei rekkje problemstillingar for å få eit godt system på plass, og ordninga vert sett i verk frå 1. januar 2018.

I budsjettet for 2017 vert det òg vedteke eit ekstra tilskot på 13 000 kroner til varebileigarar som vrakar sin gamle varebil med diesel- eller bensinmotor, og samstundes kjøper ein ny nullutslippsvarebil. Det har òg vore naudsynt å utgreie ei rekkje problemstillingar, blant anna utvikling av datasystem for å administrere utbetalingane. Systemet kom difor på plass i slutten av april i 2018.

I statsbudsjettet for 2017 vart det òg vedteke ei tilskotsordning for å stimulere til innlevering av kasserte fritidsbåtar. Frå 1. oktober 2017 blei det utbetalt tilskot til kasserte fritidsbåtar over denne posten. Det blir utbetalt eit beløp på 1 000 kroner per båt til båteigaren. Samstundes vert det utbetalt eit tilskot til verksemda som handterer båtane. Dette beløpet er eit tilskot per kg båt som blir handtert, og skal dekkje kostnadene med miljøsanering av båten, handtering, attvinning av det som er aktuelt å attvinne og å levere avfallet frå båten til eit anlegg for avfallsbehandling. I dei tilfella båten blir handtert av ein kommune blir handteringstilskotet betalt ut over post 63.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er at tilskotsordninga medverkar til auka innlevering av køyretøy og fritidsbåtar som skal vrakast slik at dei kan takast hand om på ein forsvarleg måte.

Tildelingskriterium

Vrakpanten for køyretøy blir utbetalt av Skatteetaten på vegner av Miljødirektoratet mot kvittering for at bilvraket er levert til godkjend biloppsamlingsplass for behandling. Ordinær vrakpant for 2018 er 3 000 kroner. Vrakpant til dei nye køyretøygruppene og tilskot til handteringsanlegg for desse gruppene blir òg utbetalt av Skatteetaten. Tilskot til utskifting av varebilar blir utbetalt av Miljødirektoratet.

Tilskot til båteigar og tilskot til handtering av kasserte fritidsbåtar blir utbetalt av Miljødirektoratet. Tilskot til kommunar og interkommunale føretak til handtering av fritidsbåtar blir utbetalt frå post 63.

Oppfølging og kontroll

For å sikre at det kasserte køyretøyet har rett til vrakpant eller tilskot blir vrakmeldinga for køyretøy kontrollert mot det sentrale motorvognregisteret. For varebilar og fritidsbåtar blir dokumentasjon frå behandlingsanlegget sjekka av Miljødirektoratet. Kontrollen skjer elles ved kontroll av lager på oppsamlingsplassane og rekneskap med vedlegg.

Rapport 2017

I 2017 vart det samla inn i overkant av 143 000 bilvrak, som er ein liten auke frå året før. Talet på vrak svingar frå år til år, men har vore relativt sta-

bilt dei siste åra, frå 156 000 i 2013, 149 000 i 2014 til 136 000 i 2016. Ordninga for andre køyretøygrupper var ikkje i drift i 2017.

Det vart utbetalt tilskot til om lag 2 600 båteigarar dei tre siste månadene i 2017, dvs. om lag 2,6 mill. kroner. Ei rekkje verksemder var i prosess med å søkje om løyve som handteringsanlegg, men berre to private verksemder behandla båtar i 2017. Dei behandla samla om lag 190 båtar, noko som utgjorde om lag 0,8 mill. kroner. Det er først i 2018 at denne delen av ordninga vil bli fullt ut verksam.

Post 76 Refusjonsordningar, overslagsløyving

Posten dekkjer ulike refusjonsordningar retta mot resultatområda Forureining og Klima. Samla er posten auka med 18 mill. kroner. Av dette er 3,5 mill. kroner prisjustering.

Til forventa auke i refusjon av avgift på hydrofluorkarbon (HFK) og perfluorkarbon (PFK) er posten i tillegg styrkt med 14,5 mill. kroner. Auken skuldast anslag om fleire leverte tankar til destruksjon. Samla er det til refusjon av avgift på hydrofluorkarbon (HFK) og perfluorkarbon (PFK) budsjettert med om lag 77 mill. kroner og til refusjonar for spillolje er det budsjettert med om lag 60 mill. kroner i 2019.

Refusjon av smørjeoljeavgifta

Mål

Målet med ordninga er å stimulere til auka innlevering av spillolje til miljøgodkjent behandling. Spillolje er brukt smørjeolje og transformatorolje og er klassifisert som farleg avfall. Smørjeolje er, med unntak av enkelte bruksmåtar, pålagt smørjeoljeavgift, jf. St.prp. nr. 1 (2007–2008) *Skatte-, avgifts- og tollvedtak*, kap. 5542 post 71.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er totalt innsamla kvantum av spillolje.

Tildelingskriterium

Det blir utbetalt refusjon for dei fleste typar brukt smørjeolje og andre brukte oljer (transformatoroljer med meir) med tilsvarande eigenskapar, med unntak av blant anna spillolje som kjem frå større skip (større enn 250 fot) i internasjonal sjøfart. Refusjonen blir utbetalt til større mottaksanlegg (tankanlegg) med førehandstilsegn frå Miljødirek-

toratet. I tilsegna er det fastsett ein del vilkår som refusjonsmottakar har plikt til å rette seg etter. Krav om utbetaling blir kontrollerte opp mot førehandstilsegna.

Refusjonssatsen vert fastsett årleg av Miljødirektoratet med utgangspunkt i nivået på smøreoljeavgifta.

Oppfølging og kontroll

Miljødirektoratet brukar ein tredjepart til å kvalitetssikre og kontrollera søknadane om refusjon. Miljødirektoratet gjennomfører tilsyn ved nokre refusjonsanlegg kvart år. Ved kontroll av mottaksanlegga dei siste åra, er det konstatert einskilde brot på ordninga for refusjonar. Miljødirektoratet følgjer opp brota ved å nekte refusjonsutbetaling eller krevje tilbakebetaling av feilaktig utbetalte refusjonar. Strengare reaksjonar som tilbaketrekking av tilsegna eller melding til politiet blir òg vurderte i alvorlege tilfelle.

Rapport 2017

Innsamlingsgraden for spillolje (med og utan rett til refusjon) har vore stabil dei siste åra og er berekna til i underkant av 90 pst. I 2017 vart det totalt samla inn i underkant av 25 000 m³ olje som har krav på refusjon, om lag det same som året før. Det vart i 2017 utbetalt om lag 59 mill. kroner i refusjon. Refusjonssatsen var på 2,46 kroner pr. liter.

Refusjon av avgift på hydrofluorkarbon (HFK) og perfluorkarbon (PFK)

Mål

Refusjonsordninga er heimla i forskrift 1. juni 2004 nr. 930 om gjenvinning og behandling av avfall (avfallsforskrifta), kapittel 8. Hydrofluorkarboner (HFK) blir i første rekkje nytta i kjøle- og fryseanlegg, varmpumper og mobil luftkondisjonering.

Formålet med ordninga er å redusere utslepp til luft av HFK og PFK. Gassane er klimagassar, og reguleringa av desse er ein del av strategien for å redusere utsleppa av klimagassar i samsvar med Kyotoprotokollen. Ordninga med avgift og refusjon skal medverke til meir bruk av miljøvennlige kuldemedium og mindre bruk av dei HFK/PFK-gassane som har høgast klimaverknad (globalt oppvarmingspotensiale), stimulere til produktutvikling, styrkje arbeidet med å hindre lekkasjar og stimulere til innsamling og forsvarleg behandling av brukt gass. Målgruppe for refusjonsordninga

er aktørar som har avfallsgass eller kassert utstyr som inneheld HFK- eller PFK-gass.

Tildelingskriterium

Forskrifta inneber at kuldebransjen og andre som leverer HFK og PFK til godkjent destruksjonsanlegg, kan krevje refusjon. Føresetnaden er dokumentasjon som viser kva for mengd og typar av HFK og PFK som er levert og forsvarleg destruert.

Det blir utbetalt refusjon for den mengda HFK og PFK som er levert til godkjent destruksjonsanlegg for destruksjon. Refusjonssatsane vil vere lik dei gjeldande differensierte avgiftsatsane for avgifta på HFK og PFK ved innleveringstidspunktet, jf. Stortingets årlege avgiftsvedtak og forskrift 11. desember 2001 nr. 1451 om særavgifter § 3-18-2.

Oppfølging og kontroll

Miljødirektoratet fører tilsyn med refusjonsordninga, jf. avfallsforskrifta § 17-3. Mengd HFK/PFK som blir samla inn og sendt til destruksjon varierer mykje frå år til år. Grunnen er at hos den einaste aktøren som nyttar ordninga blir gassen innsamla på store tankar. Når ein tank er full, blir den sendt til forsvarleg destruksjon. Kvar tank som blir sendt til destruksjon utløyser om lag 15 mill. kroner i refusjon, avhengig av samansetjinga av gassane i tanken.

Rapport 2017

I 2017 vart fire tankar med gass leverte til destruksjon med eit samla refusjonsbeløp på om lag 55,3 mill. kroner. Utbetaling av refusjonar har auka betydeleg dei siste åra som eit resultat av at meir gass har blitt samla inn og destruert og fordi avgiftssatsen har auka.

Innhaldet i tankane er i all hovudsak ulike blandingar av HFK-gassar, då PFK-gassar er svært lite brukte i Noreg. Ressursbruken under ordninga var i 2017 retta mot dei nasjonale måla under resultatområde Klima.

Post 77 Ymse organisasjonar og stiftelsar m.m.

Posten er tredelt, jf. omtale under. Midlane er retta mot resultatområda Naturmangfald, Friluftsliv, Forureining og Klima. Til ordninga for frivillige miljøorganisasjonar og allmennnyttige stiftelsar innanfor forureiningsområdet er det sett av

5,1 mill. kroner, til ordninga for miljømerking, miljøvennleg forbruk og forbrukarinformasjon er det sett av 2,8 mill. kroner og til ordninga for naturfaglege organisasjonar er det lagt inn 6,5 mill. kroner.

Frivillige miljøorganisasjonar og allmennyttige stiftelsar innanfor forureiningsområdet

Mål

Tilskotsordninga skal medverke til å halde oppe eit utval av demokratisk oppbygde, landsomfattande organisasjonar med arbeid mot forureining som formål, for å sikre frivillig engasjement og styrkje medverknaden i miljøspørsmål lokalt, regionalt og nasjonalt, basert på fagleg innsikt.

Målet er òg å påverke produksjons- og forbruksmønsteret ved å byggje opp og formidle kompetanse om miljøvennleg produksjon og forbruk, og stimulere til berekraftig praksis i næringsliv, hushald og offentleg verksemd.

Tildelingskriterium

Storleiken på driftstilskota blir fastsett blant anna ut frå ei vurdering av organisasjonane sitt aktivitetsnivå nasjonalt og lokalt, økonomien deira og alternative høve til finansiering, saman med medlemstalet i organisasjonane.

Ordninga omfattar tilskot til:

- Norsk vassforeining
- Norsk foreining mot støy
- Tilskot til LOOP
- Foreininga Hold Norge Rent
- Folkeaksjonen oljefritt Lofoten, Vesterålen og Senja

Det er i 2019 rekna med tilskot til dei nemnde tilskotsmottakarane på same nivå som i 2018. Det er ein føresetnad at organisasjonane og stiftelsane sender inn søknad om tilskot. Det blir fortløpande vurdert om organisasjonane og stiftelsane tilfredsstillar kriteria for å ta imot støtte.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakarar bli følgde opp i forhold til at midlane blir nytta som føreset og at tiltak blir gjennomførte. Oppfølging og kontroll går føre seg ved generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapporteringar.

Rapport 2017

Midlane er brukte til grunnstøtte til drift, opplæringstiltak og informasjonstiltak og førebyggjande arbeid generelt i dei ulike organisasjonane.

Miljømerking, miljøvennleg forbruk og forbrukarinformasjon

Mål

Standardar for miljøleiving, produkt og tenester og miljømerking er viktige verktøy i ein førebyggjande miljøpolitikk. Standardisering inneber utarbeiding av krav og spesifikasjonar for varer, tenester, prosessar og verksemder. Miljømerking skal gi informasjon til og bevisstgjer av forbrukarar, næringsliv og offentlege verksemder om miljøvennlege val. Dei offisielle miljømerkeordningane som Svana og Blomen er eit viktig supplement til lovpålagte krav, og bidrar til redusert bruk av prioritetslistestoff. Merkeordningane er nærare omtalte i Barne- og likestillingsdepartementets budsjettproposisjon. Posten omfattar driftstilskot til Stiftelsen Miljømerking og Standard Noreg.

Kriterium for måloppnåing

Klima- og miljødepartementet føreset at midlane blir nytta til å intensivere arbeidet med verkemiddel som fremjar prioriterte miljø- og berekraftsmål. Innan standardiseringsarbeidet er det viktig med arbeid knytt til europeiske og internasjonale standardar som er særleg relevante for miljøleiving og klima- og miljøomsyn i produkt og tenester. For miljømerking er det sentralt med utvikling av miljøkriterium slik at fleire produktgrupper blir merkte. Det skal særleg leggast vekt på å utvikle og vidareutvikle kriteriesett for produktgrupper som medfører stor miljøbelastning. Det skal òg fokuserast på tiltak for å få fleire produsentar til å søkje om merket innanfor dei områda der det er utvikla kriterium og til å gi forbrukarar informasjon om spekteret av miljømerkte produkt på marknaden.

Tildelingskriterium

Tildeling av midlar er basert på organisasjonane sine resultat frå føregåande år og ein konkret søknad om midlar for kommande periode, sett opp mot prioriterte nasjonale miljø- og berekraftsmål.

Oppfølging og kontroll

Drifts- og prosjekttilskota blir følgde opp gjennom krav som blir fastsette i kvart enkelt tilsegnsbrev. Det blir motteke årsrapport og/eller rekneskapsoversikt for alle tilsegner, i tillegg til at det er fagleg kontakt med dei enkelte tilskotsmottakarane.

Rapport 2017

Midlane til Stiftelsen Miljømerking er brukte til å auke kunnskapen om, kjennskapen til og aksepten av miljømerkinga si betydning.

Naturfaglege organisasjonar

Mål

Ordninga skal medverke til å halde oppe eit utval av demokratisk oppbygde, landsomfattande organisasjonar innanfor naturområdet for å sikre frivillig engasjement og styrkje medverknaden i miljøspørsmål lokalt, regionalt og nasjonalt, basert på fagleg innsikt.

Tildelingskriterium

Storleiken på driftstilskota blir fastsett mellom anna ut frå ei vurdering av organisasjonane sitt aktivitetsnivå nasjonalt og lokalt, økonomien deira og alternative høve til finansiering, saman med medlemstalet i organisasjonane.

Det er rekna med tilskot til:

- Foreininga Våre Rovdyr
- Norsk Biologforeining
- Norsk Botanisk Foreining
- Norsk Entomologisk Foreining
- Norsk Ornitologisk Foreining
- Noregs Sopp- og nyttevekstforbund
- Norsk Zoologisk Foreining

For 2019 er det rekna med tilskot til dei nemnde tilskotsmottakarane på same nivå som for 2018.

Tilskot til den einskilde organisasjonen blir utbetalt etter søknad.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakarar blir følgt opp i forhold til at midlane blir nytta som føresett, og at tiltak blir gjennomførte. Oppfølging og kontroll går føre seg ved generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapporteringar. I tillegg kjem fagleg kontakt med dei enkelte tilskotsmottakarane.

Rapport 2017

Midlane vart nytta til grunnstøtte til drift, informasjonsverksemd og prosjekt i dei ulike organisasjonane.

Post 78 Friluftslivsformål, *kan overførast*

Posten er retta mot resultatområde Friluftsliv.

Posten er redusert med 10 mill. kroner. Reduksjonen er teken på ordninga for tiltak i statleg sikra friluftsområde. Samstundes har posten fått ei prisjustering på 5,1 mill. kroner. Samla er posten redusert med 4,9 mill. kroner i høve til 2018.

Det er behov for ei tilsegnfullmakt på 3 mill. kroner til anskaffingar i samband med kjøp og reparasjonar av båtar i Skjergardstenesta, jf. forslag til vedtak VI.

Til posten ligg fleire tilskotsordningar som er omtala under.

Friluftslivsaktivitet

Tilskot til friluftslivsaktivitet har ei ramme på 52,5 mill. kroner.

Mål

Målet med ordninga er å medverke til auka deltaking i helsefremjande, trivselsskapande og miljøvennleg friluftsliv for alle grupper i befolkninga.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga vil bli dokumentert gjennom resultatindikatorane på resultatområde Friluftsliv. Måloppnåinga blir òg vurdert ut frå oppnådde resultat og omfanget av aktivitetsfremjande tiltak i regi av friluftstilsorganisasjonane.

Tildelingskriterium

Det blir primært gitt tilskot til friluftslivstiltak som stimulerer til direkte friluftslivsaktivitet. Det kan òg bli gitt støtte til enkelt materiell og utstyr når dette medverkar til å fremje den friluftslivsaktiviteten det blir søkt om tilskot til. Det blir ikkje gitt midlar til kostnadskrevjande utstyr, utstyrssentralar eller til supplerings av utstyrslager. Følgjande type aktivitetar blir prioriterte:

- Aktivitetar som er lite ressurskrevjande og lett tilgjengelege for ulike brukargrupper.
- Tiltak som blir gjennomførte i nærmiljøet med særleg vekt på byar og tettstader.

- Tiltak som inkluderer ein plan for marknadsføring av tiltaket overfor aktuelle målgrupper.
- Tiltak som medverkar til auka deltaking over tid

Personar som er lite fysisk aktive, barn, unge og barnefamiliar og personar med nedsett funksjonsevne er prioriterte.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakar blir følgt opp i forhold til at midlane blir nytta som føresett og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Rapport 2017

Totalt vart det i 2017 gitt 52,5 mill. kroner i tilskot til lag og organisasjonar som arbeider med aktivitetsfremjande tiltak for friluftsliv. Av dette fekk landsomfattande friluftslivsorganisasjonar 26,25 mill. kroner direkte frå Miljødirektoratet, mens lokale og regionale lag og organisasjonar fekk 26,25 mill. kroner frå fylkeskommunane. Totalt kom det inn 951 søknader om statleg støtte frå posten, og det totale søknadsbeløpet var på 117 mill. kroner.

Midlane er i all hovudsak brukte til å støtte tiltak for barn, unge og barnefamiliar, tiltak som stimulerer nye grupper til deltaking i friluftslivsaktivitetar, til dømes personar med nedsett funksjonsevne og etniske minoritetar i Noreg, og tiltak som medverkar til å utvikle samarbeidet mellom friluftsliv og kulturminne. Døme på tiltak som fekk tilskot frå Miljødirektoratet er Friluftsrådernes Landsforbund sine prosjekt «Læring i friluft» og «Friluftsliv og folkehelse – tiltak for lite aktive», og Norsk Friluftsliv sitt prosjekt «Friluftslivets veke». Det er òg gitt tilskot til Noregs sopp- og nyttevekstforbund til «Soppens dag», til Norsk Botanisk foreining sitt arrangement «Villblomstens dag», til Noregs Jeger- og Fiskarforbund sitt rekrutteringsprosjekt «Ungdom og laksefiske» og til Noregs Bedriftsidrettsforbund sitt aktivitetstilbod «Ti på Topp».

Friluftslivsaktivitet for personar med innvandrarbakgrunn

Ordninga har ei ramme på 10 mill. kroner.

Mål

Målet med ordninga er å medverke til auka deltaking i helsefremjande, trivselsskapande og miljøvennleg friluftsliv for personar med innvandrarbakgrunn, og gjennom dette medverke til å auke integreringa av personar med innvandrarbakgrunn i befolkninga elles.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga vil bli dokumentert gjennom resultatindikatorane på resultatområde Friluftsliv. Måloppnåinga blir òg vurdert ut frå oppnådde resultat og omfanget av aktivitetsfremjande tiltak i regi av friluftslivsorganisasjonane.

Tildelingskriterium

Det blir primært gitt tilskot til friluftslivstiltak som stimulerer til direkte friluftslivsaktivitet. Det kan òg bli gitt støtte til enkelt utstyr og materiell når dette medverkar til å fremje den friluftslivsaktiviteten det blir søkt om tilskot til. Det blir ikkje gitt midlar til kostnadskrevjande utstyr, utstyrssentralar eller til supplering av utstyrslager.

Følgjande type aktivitetar blir prioriterte:

- Tiltak som er lite ressurskrevjande og lett tilgjengelege.
- Tiltak som fører til auka integrering av personar med innvandrarbakgrunn i befolkninga elles.
- Tiltak som blir gjennomførte i nærmiljøet med særleg vekt på byar og tettstader.
- Tiltak som inkluderer ein plan for marknadsføring av tiltaket overfor aktuell målgruppe.
- Tiltak som medverkar til auka deltaking over tid.

Barn, unge og barnefamiliar er prioriterte i ordninga.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakar blir følgt opp i forhold til at midlane blir nytta som føresett og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Rapport 2017

Ordninga hadde ei ramme på 10 mill. kroner i 2017. Totalt var det 18 søkjarar som til saman

søkte om 21 mill. kroner. 17 lag og organisasjonar vart til saman tildelte tilskot.

Tiltaka omfatta tilbod om turar og aktivitetar, men òg inkluderingstiltak og opplæring av personar med innvandrarbakgrunn til å bli leiarar i lag og organisasjonar. Leiarar med innvandrarbakgrunn er viktige for vidare rekruttering av personar med innvandrarbakgrunn.

Døme på tiltak er Wild X sitt ungdomsprosjekt «Wild X aktivitetsprogram» med opplæring og tilbod om turar knytte til jakt, fiske og anna friluftsliv, Friluftsrådas Landsforbund sitt prosjekt «Friluftsliv for innvandrarar», Norsk Friluftsliv sitt prosjekt «Kulturelt mangfald og integrering i friluftslivet», Den norske Turistforeining sitt prosjekt «Inkludering i DNT», Raudekrossen sitt prosjekt «Til topps nasjonalt og lokalt» og Skiforeininga sitt tiltak «Friluftsglede for alle». I tillegg fekk INLO tilskot til «Innvandrar ut i naturen» og Oslofjorden Friluftsråd støtte til prosjektet «Friluftskurs, fiske og hausting».

Driftsstøtte til friluftslivsorganisasjonar

Ordninga har ei ramme på 35,62 mill. kroner.

Mål

Målet med tilskotsordninga er å styrkje allmenta sine interesser for deltaking i friluftsliv gjennom det arbeidet som skjer gjennom dei store friluftslivsorganisasjonane og deira lokale lag og foreiningar.

Friluftsrådas Landsforbund (FL) er paraplyorganisasjonen for dei interkommunale friluftsråda. (Det er 28 interkommunale friluftsråd, der 27 er tilslutta FL). Det er sett av 15,55 mill. kroner i administrasjonsstøtte til FL og dei interkommunale friluftsråda. Det er eit mål at flest mogleg kommunar er med i eit interkommunalt friluftsråd.

Norsk Friluftsliv er paraplyorganisasjon for 17 friluftslivsorganisasjonar med til saman 950 000 medlemmar. Det er sett av 5,07 mill. kroner i administrasjonsstøtte til Norsk Friluftsliv.

FL, Norsk Friluftsliv og Samarbeidsrådet for naturvern (SRN) har etablert fylkesvise samarbeidsnettverk for natur og friluftsliv (FNF – Forum for natur og friluftsliv). Til FNF er det sett av 12 mill. kroner i administrasjonsstøtte.

Organisasjonen Wild X tilbyr friluftslivsaktivitetar med personar med innvandrarbakgrunn i alderen 12–25 som hovudmålgruppe. Det er sett av 1,5 mill. kroner i administrasjonsstøtte til Wild X.

Tjukkasgjengen driv med lågterskel tilbod innanfor friluftsliv og fysisk aktivitet, der personar som er lite fysisk aktive er hovudmålgruppa. Tjukkasgjengen har eit konsept som gjer at denne gruppa blir nådd. Det er sett av 1,5 mill. kroner i administrasjonsstøtte til Tjukkasgjengen.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga vil bli dokumentert gjennom resultatindikatorane på resultatområde Friluftsliv.

Måloppnåinga blir òg vurdert ut frå oppnådde resultat i kommunane og friluftsråda sitt arbeid med opparbeiding og skjøtsel av statleg sikra friluftsområde.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakar blir følgd opp ved at midlane blir nytta som føreset og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Rapportering i forhold til bruk av tilskotsmidlar blir tekne opp i årlege møte med FL, friluftsråd som ikkje er knytt til FL, Norsk Friluftsliv, FNF, Wild X og Tjukkasgjengen.

Rapport 2017

Totalt vart det i 2017 tildelt 13,75 mill. kroner til FL og interkommunale friluftsråd. Midlane er nytta til drift, til å styrkje arbeidet i FL og til å utvide FLs engasjement geografisk. Det er stor interesse for interkommunalt samarbeid om friluftsråd, og i 2017 var det 28 interkommunale friluftsråd med 229 medlemskommunar. Friluftsråda femner slik vel 75 pst. av befolkninga i heile landet.

Det er i 2017 inngått avtale med grunneigarar om 266 km med nye turstigar, skiløyper og turvegar, og friluftsråda har saman med medlemskommunane arbeidd med sikring av fleire nye friluftsområde. Det er tilrettelagt 102 km med nye turstigar og friluftsråda har vore pådrivarar og koordinatorar i arbeid med å skilte og merke ytterlegare 960 km.

Friluftsråda har hatt opne turar med 21 800 deltakarar, tiltak for barn og ungdom med 11 500 deltakarar og tiltak for personar med minoritetsbakgrunn med 8 300 deltakarar. I tillegg har mange vore med på turar der friluftsråda har vore medarrangørar. Friluftsråda har framleis stor innsats retta mot friluftsliv og bruk av naturen i læringsarbeidet i barnehage og skule, og

engasjerer seg i arbeidet med å ta vare på arealgrunnlaget for friluftsliv gjennom verdikartlegging av friluftsområde, deltaking i dei fylkesvise Forum for natur og friluftsliv og gjennom uttale i ulike arealsaker.

Friluftsråda forvaltar 550 offentleg eigde friluftsområde med omfattande oppgåver knytte til m.a. skjøtsel, vask av toalett og bosshandtering, og forvaltar over 2 600 km turistar og 175 km skiløyper.

Norsk Friluftsliv vart tildelt 4,57 mill. kroner i administrasjonsstøtte. Norsk Friluftsliv får dessutan aktivitets- og prosjektmidlar frå Miljødirektoratet for vidare tildeling til sentralledda i Norsk Friluftsliv sine medlemsorganisasjonar. Arbeidet omfattar i stor grad påverknads- og informasjonsarbeid overfor offentlege styresmakter og andre organisasjonar, med sikte på å skape best mogleg vilkår for friluftslivet.

Forum for Natur og friluftsliv (FNF) vart i 2017 tildelt 11 mill. kroner i administrasjonsstøtte. Frå 2016 er organiseringa av FNF endra, med eit nytt sekretariat med sentral leing av organisasjonen. Dette fører til at arbeidsgivaransvaret no er plassert sentralt for alle tilsette. Alle fylke har ein eigen FNF-koordinator, og litt over halvparten av fylka har koordinatorar i 80–100 pst. stilling. FNF-koordinatorane gjer eit betydeleg og viktig arbeid for natur- og friluftslivinteressene i dei enkelte fylka.

Wild X fekk i 2017 utbetalt 1,2 mill. kroner i driftsstøtte. Organisasjonen er under stadig utvikling, med blant anna oppretting av lokallag i fleire fylker.

Tiltak i statleg sikra friluftslivsområde

Ordninga har ei ramme på 34 mill. kroner.

Mål

Målet med ordninga er å medverke til naturvennleg fysisk tilrettelegging og skjøtsel i statleg sikra friluftslivsområde og i område verna som friluftslivsområde etter markalova, slik at områda blir tilgjengelege og attraktive.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga vil bli dokumentert gjennom resultatindikatorane på resultatområde Friluftsliv.

Måloppnåinga blir òg vurdert ut frå oppnådde resultat i kommunane med opparbeiding og skjøtsel av statleg sikra friluftslivsområde.

Tildelingskriterium

Det blir tildelt tilskot til tilrettelegging som har eitt eller fleire av følgjande mål:

- Minske dei fysiske hindringane for friluftsliv og leggje til rette for auka friluftslivsaktivitet for alle.
- Ta vare på kvalitetane for oppleving i området og leggje til rette for gode naturopplevingar.
- Hindre at friluftsliv fører til unødige naturinngrep, slitasje og forstyrning av plante- og dyrelivet, kulturminne og kulturmiljø.

Tilskot kan berre bli gitt der tiltaket inngår i ein gjeldande og godkjent forvaltingsplan knytt til tilrettelegging av statleg sikra friluftslivsområde. For område verna som friluftslivsområde etter markalova er det eit vilkår at tiltaka er i tråd med verneforskrift og eventuell forvaltingsplan for området.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakar blir følgt opp i forhold til at midlane blir nytta som føreset og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Rapport 2017

Budsjett for 2017 var 45 mill. kroner, som vart tildelt fylkeskommunane for vidare tildeling til kommunar og interkommunale friluftsråd. Fordelinga vart utført på grunnlag av omfanget av statleg sikra friluftslivsområde, og om det låg føre forvaltingsplanar for friluftslivsområda som dokumenterer behov for tiltaksmidlar. I gjennomsnitt vart fylka i 2017 tildelt 2,37 mill. kroner. Eit fylke blei tildelt 6 mill. kroner, mens det fylket som fekk minst blei tildelt 200 000 kroner. I alt fekk 7 fylke tildelt meir enn 3 mill. kroner.

Totalt mottok fylkeskommunane 272 søknader frå kommunar og interkommunale friluftsråd, og totalt søknadsbeløp var 82,6 mill. kroner. Tiltaka var totalt kostnadsberekna til 146 mill. kroner, noko som viser at mange søkjarar medverkar sjølve med eigne midlar og dugnadsinnsats. Det vart i 2016 gitt statleg støtte til omlag 190 tiltak. Ein stor del av tiltaka omfatta universell tilrettelegging slik at fleire grupper av befolkninga får høve til å nytte områda. Dei fleste tilretteleggingstiltaka stimulerer til aktivitet, som til dømes etablering og merking av turveggar og stigar.

Eksempel på tiltak som fekk statleg støtte i Østfold fylke i 2017 er nytt toalettbygg i Husborn friluftslivsområde i Marker kommune, og nytt sanitæranlegg på Storesand i Hvaler kommune. I Akershus fekk Oslofjordens Friluftsråd støtte til tiltak på Ommen i Nesodden kommune, og Ås kommune fekk midlar til toalett på Breivoll. I Oslo fekk Bymiljøetaten støtte til skjøtselstiltak i fire ulike friluftslivsområde. I Hedmark fekk Stange kommune midlar til Strandsagtomta friluftsområde i Ringsaker kommune, og i Oppland fekk Lillehammer kommune støtte til fleire tiltak på Mosodden ved Lågen. I Buskerud fylke har Hurum kommune fått støtte til utvikling av friluftsområdet Sætre park og Drammen kommune har fått støtte til å oppgradere Stordammen friluftsområde. I Vestfold fylke er det gitt tilskot til fleire padlelei-tiltak, Larvik kommune har fått midlar til rehabilitering av brygge på Bønnes friluftsområde og Tjøme kommune har fått støtte til toalett på Munkholmen. I Telemark har Bamble kommune fått midlar til ymse tiltak på Tangen for og i Steinвика, Bamble kommune til nytt toalett på Rognstranda og Porsgrunn kommune til nytt toalettbygg på Sildevika friluftsområde. I Aust-Agder fekk Slåttholmen i Lillesand støtte til tilrettelegging og skjøtsel, Risør kommune midlar til Hollenderhagen og Evje og Hornnes kommune midlar til ymse tiltak i Furuly Friluftspark. I Vest-Agder fylke fikk Flekkefjord kommune tilskot til ny bryggje i Tarmevika, og Kristiansand kommune midlar til ei bru på Forsvarsareala på Flekkerøya. I Rogaland fekk Ryfylke Friluftsråd midlar til å oppgradere kystleihus på Skageneset. I Sogn og Fjordane fekk Vågsøy kommune midlar til parkeringsplass på Moldøen friluftsområde. I Møre og Romsdal fekk mellom anna Sunnmøre friluftsråd midlar til å rehabiliterer toalett og flytebrygge på Langevågsholmane, og i Sør-Trøndelag fekk Ørland kommune midlar til tiltak på Bruholmen friluftsområde. I Nord-Trøndelag fylke fekk mellom anna Stjørdal kommune støtte til tiltak på Storvika friluftsområde og Levanger kommune tilskot til opprusting av Tinbuen friluftsområde. Nordland fylkekommune løyvde midlar til sørvisbygg på Kalle friluftsområde i Vågan kommune, og i Troms fylke fekk Storfjord kommune støtte til ulike tiltak på Sandørneset.

Skjergardstenesta

Ordninga har ei ramme på 35 mill. kroner.

Mål

Ordninga gir statlege budsjettmidlar til drift av skjergardstenesta, inkludert kjøp og større reparasjonar av båtar knytte til tenesta.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga vil bli dokumentert gjennom resultatindikatorane på resultatområde Friluftsliv.

Måloppnåinga blir òg blant anna vurdert ut frå talet friluftslivsområde som er drifta i dei enkelte driftsområda, kor mange dagsverk dei enkelte driftsområda har brukt til fjerning av marin forsøpling og talet dagar dei enkelte driftsområda har brukt til bistand til Statens naturoppsyn.

Tildelingskriterium

Under framgår fordelinga til dei ulike driftsområda i 2019. Fordelinga inneber litt auke i forhold til tildelinga i 2018. Midlane blir fordelte til fylkesmennene i dei aktuelle fylka. I 2019 vil midlane til driftsområdet Rogaland og Hordaland bli fordelte til Fylkesmannen i Hordaland. Miljødirektoratet kan i samband med overføring konkretisere vilkår og føresetnader knytte til dei statlege driftstilskota.

Tabell 7.5 Fordeling til driftsområde i skjergardstenesta

Driftsområde	(i 1000 kr)
Østfold	2 870
Oslo og Akershus	2 970
Vestfold	3 105
Telemark	3 150
Aust-Agder	3 035
Vest-Agder	3 855
Rogaland og Hordaland	4 015
Sum	23 000

Vidare er 5 mill. kroner øyremerkte utviding av skjergardstenesta med nye einingar nord for dagens verkeområde i Hordaland. I 2018 vart det oppretta eit nytt driftsområde i Møre og Romsdal, der midlane blei fordelte direkte frå Miljødirektoratet. Òg i 2019 vil midlane til dette driftsområdet bli fordelte direkte frå Miljødirektoratet, då drifts-

området framleis vil vere i ein etableringsfase. Frå 2020 tek ein sikte på at midlane til dette driftsområdet vert likestilt med dei andre driftsområda og fordelt i ordinær tildeling til driftsområda. Det er førebels ikkje etablert andre nye einingar, slik at midlane som er øyremerkte til dette vil bli fordelte seinare.

Vidare er 5 mill. kroner av løyvinga øyremerkt til arbeidet med fjerning av marint søppel. Midlane til dette vert fordelte til dei einingane i Skjergardstenesta som melder inn planar og ønskje om å få øyremerkte midlar til fjerning av marint søppel. Tildelinga vert samordna med dei ordinære tilskotsmidlane til tiltak mot marin forsøpling.

Andre midlar på posten er øyremerkte båtinvesteringar og diverse kurs, opplæring mv.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakar blir følgt opp i forhold til at midlane blir nytta som føresette og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Rapportering i forhold til bruk av tilskotsmidlar blir òg tekne opp i møte mellom Miljødirektoratet/fylkesmannen og skjergardstenesta i dei tre regionområda, og skal rapporterast i samband med søknader om tilskot kommande år.

Rapport 2017

Skjergardstenesta vart etablert i 1992, og dei markerte i 2017 eininga sitt 25 års jubileum. Skjergardstenesta oppnådde i 2017 gode resultat i alle driftseiningar. Det vart teke i bruk to nye arbeidsbåtar i Mandal kommune og i Moss kommune, og det vart gjennomført anbuds konkurranse for bygging av to nye båtar til Kragerø kommune og Lillestrand kommune. Desse båtene skal vere ferdige i 2018. Som ei oppfølging av evalueringa vart det i 2017 gjennomført ytterlegare tiltak for å utvikle skjergardstenesta vidare. Mellom anna er det gjennomført fleire tiltak på kompetansesida, tiltak for oppfølging av nye forskrifter for bygging av mindre lasteskip og tiltak for å styrkje styrings- og rapporteringsrutinane.

Andre friluftslivstilskot

Det er sett av 2 mill. kroner i tilskotsmidlar til prosjektet kartlegging og verdsetjing av friluftslivsområde. Til leing av prosjektet er det sett av midlar under kap. 1420 post 21.

Det er sett av 4 mill. kroner til eit nytt prosjekt med mål om å fremje planlegging, opparbeiding, skilting og merking av samanhengande nettverk av ferdselsårer for friluftsliv i kommunane. Ei prioritert oppgåve i 2019 vil vere å stimulere til ein nasjonal dugnad for å få registrert eksisterande turruter i Nasjonal database for tur- og friluftsruter.

Det er sett av 1,2 mill. kroner til Norsk Friluftsliv sitt prosjekt «Integrering gjennom friluftsliv». Midlane skal gå til løn, administrative utgifter og tiltak.

Det er sett av 1,2 mill. kroner til prosjektet «Friluftsliv for personar med funksjonsnedsetjing» i regi av Den Norske Turistforening. Midlane skal gå til løn, administrative utgifter og tiltak.

Det er sett av 2 mill. kroner til friluftslivstiltak i Groruddalsatinga, som er eit samarbeid mellom Oslo kommune og staten, og som starta opp i 2017.

Det er sett av 1,2 mill. kroner til Norsk Friluftsliv sitt prosjekt med mål om å fremje friluftsliv i skulen. Prosjektet omfattar blant anna drift og vidareutvikling av «Forum for friluftsliv i skolen». Midlane skal gå til løn, administrative utgifter og tiltak.

Det er sett av 1,17 mill. kroner til Den Norske Turistforening, for å drifte og vidareutvikle prosjektet «Historiske Vandreruter.» «Historiske Vandreruter» har som mål å auke bruken av gamle ferdselsruter med kulturhistoriske og friluftslivsmessige kvalitetar. Midlane skal gå til løn, administrative utgifter og tiltak.

Det er under kap. 1400 post 76 sett av 2,8 mill. kroner til Friluftsrådernes Landsforbund, som skal utvikle, leie og drifte eit nytt prosjekt som skal kartleggje og systematisk vidareutvikle suksessrike aktivitetstiltak innanfor friluftsliv for barn og unge i ferie og fritid. Arbeidet skal skje i samarbeid med Miljødirektoratet og dei sentrale friluftslivsorganisasjonane.

Rapport 2017

Godt tilgjenge til attraktive friluftslivsområde føreset at kommunane har kjennskap til kvar dei viktigaste friluftslivsområda er. Prosjektet kartlegging og verdsetjing av friluftslivsområde vart sett i gang i 2014, og skal medverke til slik kjennskap. Fylkeskommunane har ei sentral rolle i prosjektet, og skal mellom anna setje i gang og gjennomføre regionale prosjekt for å stimulere kommunane til kartlegging og verdsetjing av friluftslivsområde etter Miljødirektoratet sin rettleiar M-98

2013: «Kartlegging og verdsetting av friluftslivs-områder». Prosjektet er i rute, og i 2017 blei det fordelt 6,4 mill. kroner i tilskot til fylkeskommunane. Ved utgangen av 2017 var alle fylke involverte i arbeidet. 153 kommunar hadde ferdigstilt sitt arbeid og 150 kommunar var godt i gang med arbeidet.

Miljødirektoratet har delteke på møte i programstyre nærmiljø i Groruddalsatsinga, og har utbetalt prosjektmidlane for dette prosjektet til Oslo kommune. Det er rapportert for tildelte midlar gjennom den samla rapporteringa for programstyret sitt arbeid.

Midlar løyvd til dei to nye prosjekta i 2017 i regi av Norsk Friluftsliv og Den Norske Turistforeining er stilt til disposisjon for dei to organisasjonane, og dei har rapportert til Miljødirektoratet.

Det vart i budsjettforliket for 2017 løyvd 2 mill. kroner på posten til beredskapstiltak for Kjerag og Preikestolen. Desse midlane er frå 2018 flytta til ordninga «Nasjonale Turiststiar» under kap. 1420 post 81, men dei organisasjonane som fekk tilskot i 2017 har sendt rapportar for dette.

Post 79 Oppryddingstiltak, kan overførast, kan nyttast under postane 39 og 69

Utgiftene på posten må sjåast i samanheng med midlar til same føremål under postane 39 og 69. Midlane er retta mot resultatområde Forureining. I dei fleste områda som får støtte stammar forureininga frå langt tilbake i tid, og det er vanskeleg å finne den ansvarlege forureinaren. Midlane som staten løyver over dei tre postane 39, 69 og 79 er derfor naudsynte for at oppryddinga av forureiningane skal bli gjennomført.

Mål

Posten skal nyttast til å dekkje utgifter som kommunale og interkommunale selskap/verksemder, private verksemder og privatpersonar har til å undersøkje og til å gjennomføre oppryddingstiltak i grunn på land og i botn i sjø og vatn som er forureina med helse- og miljøskadelege stoff.

Kriterium for måloppnåing

Både for forureina sjøbotn og forureina grunn er bruk av midlane knytt opp mot det nasjonale målet «Forureining skal ikkje skade helse og miljø» og til målet «Utslepp av helse- og miljøfarlege stoff skal stansas».

Tildelingskriterium

Posten skal nyttast til delfinansiering av oppryddingsprosjekt. Prinsippet om at forureinar betaler ligg til grunn ved vurdering av om det skal givast tilskot. Sjå òg omtale under kap. 1420 postane 39 og 69.

Oppfølging og kontroll

Kontroll av bruk av midlar skjer mellom anna gjennom dokumentasjon av framdrift og sluttrapport innsendt av tilskotsmottakar.

Rapport 2017

Det blir her rapportert samla for oppryddingsarbeidet finansiert frå postane 39, 69 og 79.

Arbeidet med opprydding i forureina sjøbotn går framover. Fram til no er undersøkingar gjennomførte i dei fleste av dei prioriterte områda, og i fleire av områda har dei viktigaste oppryddingstiltaka starta eller blitt gjennomførte. Av dei viktigaste gjennomførte tiltaka i 2017 var ferdigstilling av arbeidet med å rydde opp sjøbotnen i Bangavågen i Stavanger. Vidare vart oppryddinga av sjøbotnen i Puddefjorden i Bergen og Sandefjordsfjorden sett i gang i 2017. Utover dette er det gjennomført ei rekkje mindre tiltak, førebunde arbeid m.m. på fleire lokalitetar, blant anna i Listerfjordane. Arbeidet held òg fram for opprydding i forureina grunn der det er behov, blant anna arbeid i samband med nedlagte Killingdal gruve, forbetringar på grunnforureiningsdatabasen, revideringa av rettleiar om forureina grunn og kjeldesporing av forureining med perfluorerte stoff i Tyrifjorden.

Post 81 Naturarv og kulturlandskap, kan overførast, kan nyttast under post 21

Midlane under posten er retta mot resultatområde Naturmangfald og Friluftsliv.

Posten er auka med 1,5 mill. kroner. Auken er lagt på ordninga for pollinatorar med 0,5 mill. kroner og ordninga for nasjonale turiststigar med 1 mill. kroner.

Desse seks føremåla får tilskot frå posten: Forvaltningstiltak i verdsarvområde (11,5 mill. kroner), tiltak i utvalde kulturlandskap i jordbruket (21,8 mill. kroner), tiltak i prioriterte kulturlandskapsområde (1,1 mill. kroner), tiltak for ville pollinerande insekt (3 mill. kroner), verdiskaping basert på naturarven (8,2 mill. kroner), program-

met «Villrein fjella som verdiskapar» (5 mill. kroner) og Nasjonale Turiststiar (11,5 mill. kroner).

Forvaltningstiltak i verdsarvområde

Mål

Målet med tilskot til forvaltningstiltak i norske verdsarvområde med viktige naturverdiar er å sikre ei berekraftig forvaltning av norske verdsarvområde.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåing blir vurdert ut frå om forvaltninga er i tråd med kriteria for tildeling av verdsarvstatus og områda sine forvaltingsplanar.

Tildelingskriterium

Dei aktuelle verdsarvområda er Vegaøyen som vart innskrive på UNESCO si verdsarvliste i 2004, og Vestnorsk fjordlandskap med Geirangerfjorden og Nærøyfjorden som vart ført på lista i 2005. Mottakarar er stiftelsane Vegaøyen Verdsarv, Geirangerfjorden Verdsarv og Nærøyfjorden Verdsarvpark. Posten dekkjer òg tilskot til Foreininga Noregs verdsarv til gjennomføring av arrangementet Verdsarvforum.

Midlane må sjåast i samanheng med midlar til verdsarvområda i Noreg under kap. 1429 post 79 Tilskot til Verdsarven.

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at mottakarane av tilskot blir følgde opp av Miljødirektoratet i forhold til at midlane blir nytta som føresette og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Rapport 2017

Oppfølging av norske verdsarvområde med naturverdiar er organisert gjennom ideelle stiftingar på staden som mottok tilskot til drift og gjennomføring av forvaltningstiltak innanfor rammene sett i forvaltingsplanar og retningslinjer for oppfølging av verdsarvkonvensjonen. Midlane har i 2017 medverka til gjennomføring av tiltak og satsingar på ulike tema for verdsarvforvaltning i verdsarvområda Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap. Desse omfattar blant anna forvaltingsplanlegging, strategiarbeid, nettverksbygging, lokal involvering og

organisering av samarbeid. Det er fokus på samarbeid og medfinansiering med andre aktørar i gjennomføring av tiltak. Forpliktingane knytte til formidling og informasjon om kultur- og naturverdiar er tekne hand om og utvikla vidare gjennom tiltak retta mot barn, unge og besøkande. Initiativ med målsetjing å utvikle betre besøkshandtering, redusert forureining og miljøsertifisering er sette i gang eller førte vidare.

Tiltak i utvalde kulturlandskap i jordbruket

Frå 2018 omfattar ordninga berre midlar til oppfølging av den frivillige ordninga Utvalde kulturlandskap i jordbruket. I 2019 blir budsjettet over jordbruksavtala under Landbruks- og matdepartementet auka med 3 mill. kroner til 11 mill. kroner. Totalt blir det dermed 32,8 mill. kroner til ordninga i 2019. Talet på område i ordninga skal jamfør plan auke frå 32 ved utgangen av 2017 til 46 fram mot 2020 innanfor gjeldande budsjett. Midlar til område i Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap er skild ut i eiga ordning, sjå under.

Mål

Målet med tilskotet er å sikre ei berekraftig forvaltning av norske kulturlandskap som inngår i den frivillige ordninga Utvalde kulturlandskap i jordbruket.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåing blir vurdert ut frå om forvaltninga er i tråd med kriteria for utpeiking av utvalde kulturlandskap i jordbruket.

Tildelingskriterium

Eit nasjonalt sekretariat leia av Landbruksdirektoratet, saman med Miljødirektoratet og Riksantikvaren, følgjer forvaltninga av områda i samarbeid med fylka. Fylka har ansvaret for administrasjon, tilskotsforvaltning og prioritering av tiltak i samråd med områdeutval i dei enkelte områda. Midlane blir tildelte med grunnlag i godkjende forvaltingsplanar. I 2018 har dei samarbeidande direktorata fått i oppdrag å greie ut overføring av forvaltingsansvar innafor ordninga til kommunane.

Oppfølging og kontroll

Det er Landbruksdirektoratet som fordeler og følger opp tildelinga av midlar. Sekretariatet rappor-

terer tilbake til departementa gjennom årlege rapportar. Kontrollen av tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Rapport 2017

Midlane til utvalde kulturlandskap i jordbruket er ei spleiseordning med landbruket. I 2017 auka dei samla løyvingane til arbeidet med utvalde kulturlandskapet til 24,5 mill. kroner.

Midlane til utvalde kulturlandskap blir fordelte på tiltak innafor planlegging/prosess, kulturminne, naturmangfald og landskapsskjøtsel, overvaking/dokumentasjon, formidling og andre tiltak (næringsutvikling, seterdrift, turstiar m.m.). Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Riksantikvaren lager årleg ein rapport om bruken av midlane til utvalde kulturlandskap som òg inneheld status i dei einiskilde områda og fordelinga av midlar på ulike formål. I 2017 blei i overkant 8 mill. kroner nytta til tiltak for å ta vare på miljøverdier knytte til naturmangfald og landskap.

Tilskot til tiltak i prioriterte kulturlandskapsområde og tiltak for ville pollinerande insekt

Tilskotsordninga heitte tidlegare Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap. Ordninga er med bakgrunn i Stortingets forlik om 2017-budsjettet utvida til å omfatte tilskot til tiltak for ville pollinerande insekt. For 2019 vil ei ny forskrift regulere den nye ordninga.

Mål

Målet med ordninga er todelt. Det første målet er å sikre ei berekraftig forvaltning av norske kulturlandskap som inngår i Nasjonal registrering av verdifulle kulturlandskap.

Det andre målet er å bidra til å sikre eller betre leveområda for ville pollinerande insekt.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåing blir vurdert ut frå om tiltaka sikrar naturmangfaldet i område med store naturverdier og om dei sikrar gode leveområde for ville pollinerande insekt.

Tildelingskriterium

Det er utvikla eit eige sett med tildelingsskriterium. Blant søknader som gjeld tilskot til tiltak i

prioriterte kulturlandskapsområde, vil dei som er forankra i ei skjøtsels- eller tiltaksplan, bli prioriterte.

Blant søknader som gjeld tiltak for pollinerande insekt, vil dei som gjeld areal med førekomst av mange arter eller raudlista arter, bli prioriterte.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakar blir følgt opp i forhold til at midlane blir nytta som føreset og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar frå tilskotsmottakarene til Miljødirektoratets elektronisk søknads-senter.

Rapport 2017

Til ordninga som gjeld spesielt verdifulle kulturlandskap har søknadsmassen vore stabil dei seinare åra med rundt 35–40 søknader og ein søknadssum på 4–6 mill. kroner. Med eit budsjett på 1,5 mill. kroner i 2017, vart det innvilga om lag 20 søknader.

Midlane under ordninga medverkar til å hindre attgroing, gjennomføre skjøtsel av biologisk viktige areal og gjennomføre naudsynte tiltak for å ta vare på verdier knytte til prioriterte verdifulle kulturlandskap.

Ordninga som gjeld ville pollinerande insekt er ny frå 2017, med første ordinære tildeling av midlar i 2018. Det er derfor ikkje rapportering for 2017.

Verdiskaping naturarv

Mål

Målet med ordninga er å medverke til at verneverdiane i verneområda blir haldne oppe eller aukar slik at verneområde og andre verdifulle naturområde framleis kan vere ein viktig ressurs i samfunnsutviklinga.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga blir vurdert ut frå om tilskotet stimulerer til at verneområda og andre verdifulle naturområde blir del av ei brei verdiskaping der natur, lokalsamfunn og næringsutvikling har ein langsiktig positiv effekt av tiltaka.

Tildelingskriterium

Tilskot kan bli tildelt til tilrettelegging for ferdsel, ulike typar informasjon, naturfagleg kompetanseheving i reiselivsverksemder og til tiltak for å betre samarbeid og kunnskap om verneområde i koplinga mellom naturforvaltning, næring og lokal-samfunn. Tilskotet skal mellom anna gå til implementering av merkevare- og kommunikasjonsstrategien for nasjonalparkar, dvs. blant anna til nasjonalparksenter, nasjonalparklandsbyar og nasjonalparkkommunar. Foreininga «Norges nasjonalparkkommuner» blir tildelt eit grunntilskot på 0,5 mill. kroner frå posten. Tilskot blir tildelt konkrete tiltak knytte til verdiskaping som har naturarven som utgangspunkt, og det er krav om minst 50 pst. eigeninnsats.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging skjer hovudsakeleg i form av fortløpande kontakt mellom Miljødirektoratet og prosjekta som får tilskot. Kontrollen skjer i hovudsak gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende prosjektrapportar og årsmeldingar, og av revisorstadfesta årsrekneskap.

Rapport 2017

Posten finansierte til og med 2013 verdiskapingsprogrammet *Naturarven som verdiskapar* som mellom anna resulterte i at det blei etablert 29 nye verksemder, 138 eksisterande verksemder fekk høve til utvide drifta si og 100 verksemder fekk auka omsetning. Bruken av løyvinga er basert på dei erfaringane dette programmet gav. Tilskot har mellom anna dekt prosjekt innafor fugleturisme, besøkstrategiar for mykje brukte turstigar, tilrettelegging av stigar og sykkelstigar, produktutvikling knytt til ulike naturområde, utvikling av nasjonalparklandsbyar og kommunar. I 2017 mottok desse prosjekta støtte til verdiskaping: Lierne nasjonalparksenter, Halti nasjonalparksenter, Stiftelsen Nordland nasjonalparksenter, Besøkssenter rovdyr Namsskogan, Joma Næringspark AS, Randsfjordmuseet AS, Lister friluftsråde, Noregs nasjonalparkkommunar og nasjonalparklandsbyar, Nærøyfjorden Verdsarvpark, Nordveggen AS, Stavanger turistforeining, Hindsæter Fjellhotell AS, Biovegen i byen (ein organisasjon i Trondheim), Skogsætring velforeining, Hardanger Breføring, Tinn kommune, Bodø kommune, Stryn kommune, Sunndal næringssselskap, Røyrvik auto og DNT.

Villrein fjellet som verdiskapar

Med utgangspunkt i midlar frå budsjettforliket 2017 vart det i samband med revidert nasjonalbudsjett (jf. Prop. 129 S og Innst. 401 S (2016–2017)) etablert ei tilskotsordning for villrein fjellet som verdiskapar.

Mål

Programmet «Villrein fjellet som verdiskapar» har som mål å stimulere til brei verdiskaping knytt til dei ti nasjonale villreinområda, særleg innretta mot ulike delar av reiselivet. Programmet skal medverke til god gjennomføring av dei regionale planane for villreinområda, og til å utvikle og spreie kunnskap om villreinen og villrein fjellet til ulike målgrupper.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga blir vurdert ut frå om tilskotet stimulerer til at dei nasjonale villreinområda blir del av ei brei verdiskaping der villrein, lokalsamfunn og næringsutvikling har ein langsiktig positiv effekt av tiltaka.

Tildelingskriterium

Tilskot kan bli tildelt til eit hovudprosjekt i samsvarende med den fastsette programplanen. Hovudprosjekta skal omfatte fleire ulike delprosjekt og tiltak, og må vere knytt til eit geografisk område eller eit tema innafor dei 61 kommunane som er omfatta av dei nasjonale villreinområda. Det er utvikla eit eige sett med søknadskriterium, der det mellom anna blir lagt vekt på god samgang med handlingsprogramma knytt til dei regionale planane. Det blir òg lagt vekt på at hovudprosjekta skal ha geografisk spreining og dekkje ulike tema og problemstillingar knytt til dei ulike nasjonale villreinområda. Prosjekta skal femne både miljøvis, sosial, kulturell og økonomisk verdiskaping, og det er krav til søkjarane om minst 50 pst. eigeninnsats i form av arbeid og/eller andre økonomiske midlar.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging skjer hovudsakeleg i form av fortløpande kontakt mellom Miljødirektoratet og dei prosjekta som får tilskot, og gjennom at Fylkesmannen deltek i dei styrande organa for prosjekta. Kontroll skjer gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende prosjektrapportar og

årsmeldingar, og av revisorstadfesta årsrekneskap. Norsk villreinsenter vil ha ei rolle i fagleg oppfølging og rådgiving for prosjekta.

Rapport 2017

Tilskotsordninga er ny etter budsjettforliket for 2017. Programmet byggjer på erfaringane med det tidlegare programmet *Naturarven som verdiskapar* (2009–2013), og på rapporten ØF-rapport 2015/05: *Europeiske villreinregioner – en strategisk satsing på villreinfjellet som ressurs for reiselivet* frå ei breitt samansett arbeidsgruppe oppnemnt av Klima- og miljødepartementet. Til saman 10 søknader om tilskot ble sendt inn innan fristen 1. september, og av desse fekk 7 søkjarar tilsegn om tilskot.

Nasjonale Turiststigar

Nokre av midlane under ordninga kan brukast av Miljødirektoratet under post 21, til prosjektutvikling og prosjektstyring.

Mål

Nasjonale Turiststigar er turstigar med tilhøyrande naturattraksjonar som er internasjonale opplevingsattraksjonar med ekstraordinært mange besøkande, og som derfor har ulike utfordringar. Tilstrøyminga medfører stor slitasje på stigane, utfordringar med søppel/avfall, behov for informasjon både før og under besøket, og utfordringar med tryggleiken til dei besøkande. Målet for ordninga er å utvikle eit avgrensa tal Nasjonale Turiststigar, slik at tryggleik, opplevingsverdiar, informasjon og naturverdiar blir tekne vare på.

I løpet av 2018 vil det bli utvikla ei autoriseringsordning på bakgrunn av kriterium fastsette av Klima- og miljødepartementet i august 2018, der eit avgrensa tal stigar vil bli autoriserte som Nasjonal Turiststig. Det kan totalt bli autorisert inntil 15 Nasjonale Turiststigar. Autoriseringsordninga skal bidra til at stigar som blir autoriserte held ved lag sine natur- og opplevingskvalitetar, og at dei har ein tilfredsstillande beredskap og tryggleik. Ordninga skal ikkje leggje til rette for meir utbygging og tiltak enn det som er naudsynt, og alle tiltak skal vere innanfor rammene av allemannsretten og norsk friluftslivstradisjon. Eventuelle bygge- og anleggstiltak skal vere tilpassa landskapet, ha minst mogleg omfang, vere minst mogleg synlege, og ta omsyn til området sine natur- og opplevingskvalitetar.

God lokal forankring av arbeidet og langsiktig planlegging gjennom heilskapleg besøksforvaltning som skal munne ut i ein besøksstrategi er eit krav for å bli autorisert.

Frå 2019 vil stiar som er autoriserte bli prioriterte ved tildeling av midlar frå ordninga.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga blir vurdert ut frå om tilskotet medverkar til færre ulykker og utrykkingar frå hjelpe-mannskap i samband med ferdsel på stiane, redusert slitasje og om tilskotet medverkar til å oppretthalde naturverdiar og miljøverdiar på og i tilknytning til stigane. I tillegg skal ordninga sitt bidrag til brei lokal verdiskaping leggjast vekt på.

Tildelingskriterium

Destinasjonsselskap, kommunar, kommunale eller interkommunale føretak, stiftelsar, frivillige organisasjonar og verneområdestyre kan søkje på ordninga. Søknader med synleggjort breie samarbeidsrelasjonar mellom reiseliv, frivillige, kommune og forvaltning vil bli prioriterte.

Tilskot blir gitt til prosjekt som omhandlar turstigar med store opplevingskvalitetar og som har betydelege utfordringar knytte til stor ferdsel av turistar, der internasjonale turister utgjør ein stor del.

Det skal liggje føre ei prosjektbeskriving for stigen/området det blir søkt om tilskot til, og som søknaden skal byggje på. Prosjektbeskrivinga skal vise omfang av besøk på den aktuelle stigen, beskrive kva som er utfordringane for det aktuelle området og ein plan for arbeidet med ei heilskapleg besøksforvaltning der ein syner kva tiltak som kan imøtekomme desse utfordringane. Stigens betydning for lokalt reiseliv skal òg inngå i prosjektbeskrivinga.

Alle fysiske tiltak som får tilskot skal i utgangspunktet vere opne for allmenta. Alle bygge- og anleggstiltak skal vere tilpassa landskapet og området natur- og opplevingskvalitetar.

Tildelte midlar skal i utgangspunktet brukast til fysiske tiltak på og i tilknytning til stigane. Det kan òg bli gitt tilskot til enkelte andre tiltak, som for eksempel informasjonstiltak og planleggings-tiltak, og forprosjekt og prosjektleiing knytt til besøksforvaltning som førebuing til å søkje om autorisasjon. Det blir ikkje gitt tilskot til drift knytt til stigområda.

Det blir berre gitt tilskot til søkjarar som medverkar med minst 50 prosent eigeninnsats (økonono-

miske midlar eller arbeidsinnsats som kan dokumenterast).

Prioriterte tiltak:

- Informasjonstiltak
- Planlegging, forprosjekt og prosjektleiing knytt til besøksforvaltning og som førebuing til å søkje om autorisasjon
- Tilrettelegging og merking av stig
- Sikringsbuer og andre beredskapstiltak
- Toalett/sanitæranlegg
- Sjøppelhandtering
- Tilrettelegging av tilkomstsoner, inklusiv parkeringsareal

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakar blir følgt opp i forhold til at midlane blir nytta som føresettt og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Rapport 2017

Ordninga var ny i 2017. Turstigane til Preikestolen og Kjerag i Rogaland, Trolltunga i Hordaland og Gaustatoppen i Telemark fekk støtte. Det kom til saman inn 32 søknader.

Post 82 Tilskot til truga arter og naturtypar, kan overførast

(i 1 000 kr)

Underpost	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
82.1	Tilskotordning – truga arter	17 869	17 677	16 577
82.2	Tilskotordning – truga naturtypar	27 013	30 778	28 778
	Sum post 82	44 882	48 455	45 355

Posten er retta mot resultatområde Naturmangfald. Posten er delt i to underpostar, ein for truga arter og ein for truga naturtypar. Underposten for truga arter omfattar mellom anna tilskot til prioriterte arter og deira økologiske funksjonsområde og arter som er klassifiserte som truga på Norsk raudliste for arter 2015. Tiltak for bevaring av hubro er òg inkludert i posten med fokus på tiltak mot elektrokusjon. Underposten for truga naturtypar omfattar tilskot til utvalde naturtypar og naturtypar som er klassifiserte som truga på Norsk raudliste for naturtypar 2011.

I samband med at overvakingmidla skal samlast under kap. 1410 post 21 er 3,1 mill. kroner flytta dit, 1,1 mill. kroner frå underpost 1 og 2 mill. kroner frå underpost 2. Midlane vil framleis bli nytta til arbeid med truga arter og naturtypar.

Under kap. 1410 post 21 er det òg lagt inn 1,8 mill. kroner til overvaking av effektane av tiltak for truga natur finansierte ved tilskot frå kap. 1420 post 82.

Truga arter, inkludert hubro

Mål

Målet med tilskotsordninga er å medverke til å gjennomføre tiltak for å ta vare på truga plante- og dyrearter, under dette arter som er valt ut som pri-

oriterte arter. Ordninga inkluderer òg økologiske funksjonsområde for prioriterte arter.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga blir vurdert ut frå talet på tiltak knytt til truga arter. Måloppnåinga for hubro blir vurdert ut frå talet stolpar/konstruksjonar som er sikra mot skade på hubro, og utvikling i hubrobestanden i desse områda.

Tildelingskriterium

Tilskot kan bli tildelt konkrete tiltak i felt til skjøtsel og vedlikehald, biotopforbetrande tiltak, restaurering, aktiv skjøtsel eller andre typar tiltak som er naudsynte for å ta vare på eller rette opp økologiske funksjonsområde for prioriterte arter, gjerding, naudsynt utstyr for å gjennomføre tiltak, informasjon retta lokalt/regionalt, kartlegging knytt til tiltak og tiltak for hindre at hubro dør som følgje av at dei brukar straumstolpar som sitjeplass.

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at tilskotsmottakarane blir følgde opp i forhold til at mid-

lane blir nytta som føresettt og at tiltak blir gjennomførte. Kontrollen overfor tilskotsmottakar går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar.

Rapport 2017

I 2017 kom det inn 231 søknadar til tilskotsordninga for truga og prioriterte arter. Det vart søkt om lag 28,5 mill. kroner og Miljødirektoratet tildelte om lag 17,3 mill. kroner til slike søknader. Midlane er gitt til konkrete tiltak, som t.d. skjøtsel av lokalitetar, styrking av bestandar og informasjon. Av dette er om lag 4,9 mill. kroner gitt til 18 tiltak for hubro i 10 fylke for å unngå at arten dør som følge av elektrokusjon. Dei ulike nettselskapa nyttar i tillegg eigne midlar på dei same strekningane.

Truga naturtypar

Mål

Målet med tilskotsordninga er å medverke til å ta vare på naturtypar gjennom tiltak og aktiv skjøtsel av truga og utvalde naturtypar.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåinga blir vurdert ut frå målsetjingane for å ta vare på naturtypar i dei enkelte handlingsplanane, under dette tal på lokalitetar som blir tekne vare på og talet på tiltak knytt til forekomst av truga og utvalde naturtypar.

Tildelingskriterium

Tilskot kan bli tildelt konkrete tiltak i felt til skjøtsel og vedlikehald, restaurering, gjerding, naudsynt utstyr for å gjennomføre tiltak, informasjon retta lokalt/regionalt, kartlegging knytt til tiltak og utvikling av skjøtels-/tiltaksplan for tiltaket.

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at tilskotsmottakarane rapporterer korleis midlane blir nytta, gjennomførte tiltak og resultat. Kontrollen går føre seg gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende rapportar frå tilskotsmottakar til fylkesmannen.

Rapport 2017

I 2017 kom det inn over 960 søknadar, mot rundt 850 i 2016. Det kom inn søknader for tiltak i 17

ulike naturtypar, same som i 2016. Talet på søknader er framleis størst innafor naturtypene slåttemark, kystlynghei og hole eiker. Taket på søknader knytt til kystlynghei, hole eiker og haustingsskog har auka.

Miljødirektoratet tildelte totalt 28,4 mill. kroner til fylkesmannen til tiltak i truga og utvalde naturtypar i 2017. Vel 20 mill. kroner av dette gjekk til skjøtsel og andre tiltak i kulturmarkstypar, til dømes slått av slåttemark og slåttemyr, beiting og brenning i kystlynghei eller styving av tre i haustingsskog. Av kulturmarkstypene vart slåttemark tildelt mest midlar, 15,7 mill. kroner, følgd av kystlynghei med samla tilskot på 6,2 mill. kroner. 2,7 mill. kroner vart tildelt til å fristille og skjøtte hole eiker og informere om naturtypen, mens 1,2 mill. kroner gjekk til tiltak knytt til haustingsskog. Det blei òg tildelt midlar til tiltak i lokalitetar av open grunnlendt kalkmark, slåttemyr, naturbeitemark, kalk-lindeskog, kroksjøar og kystgranskog. I tillegg til skjøtsel med slått og beite har ein del av midlane gått til gjerding, fjerning av framande arter og annan uønskt vegetasjon, til informasjonstiltak og til innkjøp av naudsynt utstyr for skjøtsel.

Overført frå same post gjekk det 6,5 mill. kroner til fylkesmennene i 2017, til å følge opp handlingsplanarbeidet for utvalde naturtypar og ulike tiltak for andre truga naturtypar. Hovuddelen av dette gjekk til å få utarbeidd skjøtelsplanar for naturtypelokalitetar som treng skjøtsel. Talet på skjøtelsplanar som er utarbeidd steg jamt. Det gjer òg talet på langsiktige avtalar med grunneigarar om skjøtsel, noko som er eit viktig verkemiddel for å motivere grunneigarar til å søkje tilskot og drive skjøtsel. Det er flest skjøtelsplanar og avtalar for slåttemark og kystlynghei. Det vart òg søkt om midlar til å utarbeide skjøtelsplanar for lokalitetar av andre naturtypar. Alle fylke i landet er no inkludert i arbeidet med handlingsplan for slåttemark. Det er godt dokumentert at skjøtsel for å tilbakeføre slåtteeenger som er i ferd med å gro igjen, og framhalden hevd på lokalitetar som er i god hevd frå før gir gode resultat med omsyn til å bevare ein god tilstand i naturtypen. Miljødirektoratet starta i 2017 arbeidet med eigen handlingsplan for slåttemyr (slåttemyr har tidlegare vore inkludert i handlingsplan for slåttemark) og revidering av handlingsplan for utvald naturtype slåttemark. I samarbeid med fylkesmannen i Vestfold, kom ein òg i gang med å revidere handlingsplan for utvald naturtype hole eiker. Fagsamling med forvaltinga i aktuelle fylke og kommunar innafor eikeområdet i Noreg vart gjennomført i juni 2017 for å få innspel til revisjonsarbeidet.

Endeleg har Miljødirektoratet nytta om lag 1,7 mill. kroner til sentrale leveransar knytte til truga naturtypar. Dette omfattar mellom anna nasjonal fagrådgeving for handlingsplan for slåttemark, tilsvarende knytt til oppfølging av handlingsplan for kystlynghei og oppdatering av malane for skjøtelsplanar for slåttemark og haustingsskog.

Post 84 Internasjonalt samarbeid

Tilskotsordninga er primært knytt til resultatområda Naturmangfald og Forureining, men òg til Friluftsliv, Klima og Polarområda.

Posten er auka med 0,3 mill. kroner i høve til 2018. Det er lagt inn 0,2 mill. kroner i bidrag til det internasjonale ressurspanelet (kunnskapspanel under UNEP). Posten har fått ei prisjustering på 0,1 mill. kroner.

Mål

Målet for tilskotsordninga er å støtte organisasjonane som er nemnde nedanfor i deira internasjonale arbeid for vern av naturmangfald og berekraftig bruk av naturressursar, klima, og å setje Miljødirektoratet og andre delar av miljøforvaltninga i stand til å delta i det faglege internasjonale nettverket desse organisasjonane utgjer.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er om Noreg gjennom si støtte til dei internasjonale organisasjonane i rimeleg grad medverkar til at desse kan utføre oppgåvene sine, og at Miljødirektoratet og anna miljøforvaltning får tilgang til arbeidet som skjer i dei.

Tildelingskriterium

Posten skal dekkje utgifter til kontingent i samband med medlemskap i relevante internasjonale organisasjonar, under dette:

- Naturpanelet (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, IPBES)
- Federation of Nature and National Parks of Europe (EUROPARC)
- Conseil International de La Chasse (CIC)
- International Union for Conservation of Nature (IUCN) (Government Agency member)
- Wetlands International (WI)
- BirdLife International (BI)

- Nordisk kollegium for viltforskning (NKV)
- Den europeiske plantevernorganisasjonen (Planta Europa)
- Den europeiske organisasjonen for bevaring av geologiarven (ProGEO)
- Working Group on Harmonization of regulatory oversight in Biotechnology (WGHROB) under Biosafety-programmet til OECD
- Konvensjon om langtransportert luftforureining (LRTAP-konvensjonen), kjerneoppgåver som ikkje blir omfatta av bidraget til EMEP-protokollen
- Common Forum on Contaminated Land
- The European Union Network for the Implementation and International Transaction Log (IIL)
- Enforcement of Environmental Law (IMPEL)
- Organization of Economic co-operation and Development (OECD)
- Ressurspanelet (The international Resource Panel)

Posten skal òg dekkje utgifter knytte til relevante oppfølgingsprosjekt i tilknytning til medlemskapen, slik som i den nordatlantiske organisasjonen for laksevern, North Atlantic Salmon Conservation Organization (NASCO) og naturpanelet (IPBES). Kontingenten til NASCO er dekt over kap. 1400 post 71 Internasjonale organisasjonar.

Det skjer ei kontinuerleg vurdering av organisasjonane sine målsetjingar og av tilhøvet deira til sentrale konvensjonar og avtaler og kva nytte Miljødirektoratet har av medlemskapen.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging skjer hovudsakleg i form av deltaking i og bidrag til møte i organisasjonane sine styrande organ, der det blir fatta avgjerder mellom anna om budsjett, kontingentar og økonomisk styring. Oppfølging av spesielle prosjekt skjer gjennom deltaking i referanse-, arbeids- eller styringsgrupper, ved kontakt med slike grupper, eller ved direkte kontakt med prosjektet.

Kontrollen skjer i hovudsak gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av innsende prosjektrapportar og årsmeldingar, og av revisorstadfesta årsrekneskapar frå organisasjonane. I tillegg deltek Miljødirektoratet på møte i organisasjonane sine styrande organ, der det blir fatta avgjerder mellom anna om budsjett, kontingentar og økonomisk styring.

Rapport 2017

Midlane dekte i 2017 medlemskontingenten i Naturpanelet, NKV, CICEUROPARC, IUCN, WI og ProGEO. I tillegg vart det gitt bidrag til ekspert møte om global utredning i IPBES, reise støtte til møter i Ramsaskonvensjonen, Common Forum on Contaminated Land, OECD, Noregs bidrag til arbeidet med anadrom fisk i ICES, Noregs bidrag til effektarbeid under LRTAP-konvensjonen og prosjektstøtte til ProGEO.

Post 85 Naturinformasjonssenter, kan overførast

Midlane er i hovudsak retta mot resultatområda Naturmangfald og Friluftsliv.

Besøkssenter for natur skal vere dei fremste kvalitetsformidlarane av kunnskap om nasjonalparker, villrein, våtmark, rovvilt, fugl og villaks til lokalbefolkninga og tilreisande, spesielt barn og unge. I høve til 2018 er posten auka med 2,9 mill. kroner. Av dette er 1,9 mill. kroner prisjustering mens 1 mill. kroner skal gå til styrking av formidling, utstillingar og informasjonstiltak ved dei ulike besøkssentra.

Mål

Målet med tilskotsordninga er å medverke til drift, utvikling og etablering av naturinformasjonssenter/besøkssenter natur.

Kriterium for måloppnåing

Måloppnåing for sentra blir vurdert på bakgrunn av årlege rapportar der sentra viser at dei fyller autorisasjonskrava.

Tildelingskriterium

Autoriserte besøkssenter natur kan søkje om eit årleg grunntilskot til aktivitet knytt til administrasjon, planlegging og gjennomføring av informasjonstiltak, naturrettleiing m.m. Grunntilskotet blir for 2019 på 1,029 mill. kroner pr. senter. Autoriserte senter kan i tillegg søkje kompetansetilskot til oppgåver som nøytrale kunnskapsformidlarar/kompetansesenter. Både autoriserte senter, andre som arbeider med naturinformasjon (for eksempel museum og stiftelsar) og senter som ikkje er autoriserte, kan søkje om tilskot til utstillingar og informasjonstiltak.

Med bakgrunn i merknader frå energi- og miljøkomiteens medlemmer frå Høyre, Fremskrittspar-

tiet, Venstre og Kristelig Folkeparti i Innst. 9 S (2017-2018) foreslår departementet at det blir etablert eit nasjonalt villakssenter. Departementet foreslår at budsjettet på til saman 7,385 mill. kroner sett av til villaks, blir nytta til drift av villaks-senteret. Ein ventar i tillegg at det blir overført 3 mill. kroner på posten frå 2018 til 2019 knytt til unytta midlar til møteplassen for samarbeid om villaksen i Tana. Ein mill. kroner av desse blir planlagt nytta til investeringar i samband med etableringa og to mill. kroner til tilskot til informasjonstiltak om villaks i regi av ulike organisasjonar i samband med det internasjonale villaksåret 2019.

Mottakarar av tilskot til naturrettleiing er besøkssenter for villrein på Hjerkin, besøkssentra for rovdyr i Flå og Namsskogan og besøkssenter Nordland, Ilene, Færder, Nordre Øyeren og Hardangervidda-(Skinnarbu). For å tilby naturrettleiing ved besøkssenteret for villrein på Skinnarbu slik det har vore tidlegare, er det flytta 1 mill. kroner frå utstillingsmidlane til rovviltsentra til budsjettet for besøkssenter for villrein.

Runde Miljøsentra må rapportere bruken av midlane på same måte som dei autoriserte sentra. Desse midlane går delvis til forskning og tildeling vil derfor bli sett i samanheng med gjennomgangen av forskings- og overvakingmidlar på budsjettet, som skal skje i løpet av 2018.

Tabell 7.6 Type senter

Tema for senter	(i 1000 kr)
Besøkssenter nasjonalpark og forvaltingsknutepunkt	30 164
Besøkssenter villrein	8 323
Besøkssenter våtmark	6 934
Besøkssenter rovdyr	6 433
Naturrettleiing	6 586
Kunnskapsformidling om villaks	7 385
Runde Miljøsentra	3 206
Sum	69 031

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at tilskotsmottakarane leverer årsmelding, revidert rekneskap, budsjettforslag, plan for verksemda og eventuelt framdriftsrapportar med rekneskap. Sentra rapporterer tal på besøkande, aktivitetar og naturrettleiing, sal av logoprodukt, resultat frå

brukarundersøkingar og eventuelle evalueringar av innhald og aktivitet ved senteret, og på andre forhold som var sentrale for å få tildelt tilskotet. Det blir utført ein generell formalia- og sannsynskontroll av rapportane og rekneskapane. Det blir nytta stikkprøvekontroll, blant anna ved gjennomsyn av utstillingar og informasjonsmaterieil som det er gitt støtte til.

Rapport 2017

Det vart i 2017 gitt grunntilskot til 15 autoriserte besøkssenter nasjonalpark. Det vart etter søknad gitt tilskot til fornying av utstillingar og informasjonstiltak, og til opparbeiding og tilrettelegging av forvaltingsknutepunkt. Tre autoriserte besøkssenter rovdyr og seks autoriserte besøkssenter våtmark fekk òg tilskot. Det er vidare gitt tilskot til senter for laks, Norsk villreinsenter og til informasjonstiltak gjennom Klimapark 2469 til informasjon om klimaendringar, naturfaglege aspekt og

verneverdiar i Jotunheimen nasjonalpark. I tillegg er det gitt tilskot til ein møteplass for samarbeid om villaksen i Tanavassdraget.

Følgjande senter fekk tilskot i 2017: Besøkssenter villrein, Norsk Villreinsenter, Kunnskaps-senter for laks og vassmiljø, besøkssenter rovdyr; Bardu, Flå og Namsskogan, besøkssenter nasjonalpark; Øvre-Pasvik, Stabbursdalen, Reisa, Lierne, Femundsmarka, Folgefonna, Færder, Ytre Hvaler, Hardangervidda – Skinnarbu og Hardangervidda – Eidfjord, Jostedalsbreen – Oppstryn, Jostedalsbreen – Fjærland og Jostedalsbreen – Jostedalen, Jotunheimen, og besøkssenter nasjonalparkane i Nordland, Balsfjorden våtmarkssenter – Midt-Troms museum, Dokkadelta våtmarks-senter, besøkssenter våtmark Ilene, besøkssenter våtmark Jæren, besøkssenter våtmark Nordre Øyeren, besøkssenter våtmark Oslo, besøkssenter våtmark Lista, Trondheimsfjorden våtmarks-senter, besøkssenter våtmark Ørland og Runde miljø-senter.

Kap. 4420 Miljødirektoratet

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Oppdrag og andre ymse inntekter	2 685	4 272	7 373
04	Gebyr, forureiningsområdet	48 004	38 132	41 141
06	Gebyr, fylkesmannsembeta sine miljøvern-avdelingar	23 965	29 466	35 869
07	Gebyr, kvotesystemet	8 692	8 077	8 270
08	Gebyr, naturforvaltingsområde	4 472	4 902	638
09	Internasjonale oppdrag	64 350	50 550	43 816
	Sum kap. 4420	152 168	135 399	137 107

Post 01 Oppdrag og andre ymse inntekter

På posten er det budsjettert med enkelte ulike oppdragsinntekter og leigeinntekter som direktoratet har i samband med utleige av nokre kontorlokale og sitt konferansesenter i Oslo. Oppdragsinntektene er hovudsakleg knytte til tenester som Statens naturoppsyn utfører for andre, mellom anna Statskog. På posten blir òg ført ymse inntekter, frå sal av rapportar utarbeidde av Miljødirektoratet og enkelte andre produkt. Dei tilsvarende utgiftene er budsjetterte under kap. 1420 post 01 Driftsutgifter.

Posten er auka med 3 mill. kroner som følgje av auka leigeinntekter i Trondheim, prisjustert med 0,1 mill. kroner og redusert med 0,02 mill. kroner som følgje av avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma.

Kap. 1420 post 01 Driftsutgifter kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II.

Post 04 Gebyr, forureiningsområdet

I samsvar med prinsippet om at forureinaren skal betale, er det innført gebyr på ulike område innanfor forureiningsområdet.

Posten omfattar Miljødirektoratets inntekter frå følgjande ordningar:

- gebyr frå dei som får utferda eit sertifikat under ei sertifiseringsordning for bedrifter og personell som handterer fluorerte klimagassar (produktforskrifta, Kapittel 6a). Ordninga er ein del av EØS-avtala som regulerer dei fluorerte klimagassane HFK, PFK og SF₆ gjennom krav til blant anna dokumenterte kvalifikasjonar for teknisk personell og bedrifter som utfører arbeid på utstyr med nokre av desse gassane. Den praktiske gjennomføringa av sertifiseringsordninga blir i dag utført av Isovalor AS (HFK i kuldeanlegg mv.) og Incert AB (SF₆ i høgspenbrytarar). EU vedtok 16. april 2014 ei revidert forordning som utvidar sertifiseringsordninga til òg å gjelde personell som handterer kjølebilar-/tilhengingar og GIS-anlegg. Den reviderte forordninga er foreløpig ikkje implementert i Noreg
- gebyr for konsesjonsbehandling og kontroll i medhald av forureiningsforskrifta
- gebyr for tilsyn og kontroll med importører og produsentar av kjemiske stoff og stoffblandingar, i medhald av deklareringsforskrifta
- gebyr for deklarasjon av farleg avfall, i medhald av avfallsforskrifta. Verksemder som leverer farleg avfall skal fylle ut eit deklarasjonsskjema med opplysningar om avfallets opphav, innhald og eigenskapar. Det er fastsett eit gebyr for

denne deklarasjonen, og gebyret skal dekkje Miljødirektoratets kjøp av tenester ved drift og utvikling av systemet

- gebyr for drift av produsentregister for elektriske og elektroniske produkt (EE-registeret), i medhald av avfallsforskrifta. Alle som importerer og produserer elektriske og elektroniske produkt (EE-produkt) i Noreg pliktar å vere medlem av eit godkjent returselskap. Returselskapa finansierer drifta av EE-registeret gjennom eit gebyr som avheng av deira marknadsdel
- gebyr for eksport og import av avfall, i medhald av avfallsforskrifta. Verksemder som importerer eller eksporterer meldepliktig avfall må ha løyve til dette. Gebyret er basert på Miljødirektoratet sin timebruk og timekostnad til behandling av søknadar om eksport og import av avfall
- I tillegg vil det på denne posten kunne komme inntekter frå andre ordningar, som for eksempel gebyr for behandling av søknader om godkjenning av biocidprodukt

I høve til 2018 er posten auka med 3 mill. kroner. Ei justering av gebyrsatsane aukar inntektene med 3,2 mill. kroner og gir grunnlag for same auke i dei tilknytte utgiftene under kap. 1420 post 23. Samstundes er posten redusert med 0,2 mill. kroner i samband med avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma.

Tabell 7.7 Budsjettet for 2019 fordeler seg på dei ulike gebyrordningane som følgjer:

Gebyrordning	Budsjett inntekt 2019 (tal i tusen kroner)
Sertifisering for fluorerte klimagassar	2 500
Konsesjonsbehandling etter forureiningsforskrifta	5 800
Tilsyn etter forureiningslova	9 220
Kvotetilsyn	220
Tilsyn med kjemikaliar	5 400
Deklarasjon av farleg avfall	5 400
Drift av produsentregiser for elektriske og elektroniske produkt (EE-registeret)	2 500
Eksport og import av avfall	6 600
Godkjenning av biocid og biocidprodukt	3 500
Totalt kap. 4420 post 04	41 140

Kap. 1420 post 23 Driftsutgifter kan overskridast mot meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II.

Post 06 Gebyr, fylkesmannsembeta sine miljøvernavingar

Posten omfattar inntekter til Fylkesmannen frå gebyr for arbeid med konsesjonsbehandling og tilsyn. Samla er posten auka med 6,4 mill. kroner som følgje av auka gebyrsatsar. I talet ligg òg ein reduksjon på 0,1 mill. kroner i samband med avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma. Kap. 1420 post 23 Driftsutgifter kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II.

Post 07 Gebyr, kvotesystemet

Miljødirektoratet forvaltar kvoteforskrifta. Verksemder som er omfatta av kvoteplikta må ha løyve frå Miljødirektoratet til kvotepliktige utslepp, i tillegg til eit godkjent program for utrekning og måling av utsleppa. Dei kvotepliktige verksemdene sine årlege utsleppsrapportar blir kontrollerte og verifiserte av Miljødirektoratet.

I tråd med føresegnene i kap. 39 i forureiningsforskrifta skal Miljødirektoratets kostnader ved utarbeiding av løyve til kvotepliktige utslepp finansierast av gebyr.

I tråd med føresegnene i kap. 9 i kvoteforskrifta skal Miljødirektoratets kostnader ved godkjenning av utsleppsrapportar finansierast av gebyr. Dette er i samsvar med EUs reglar. Miljødirektoratet har òg ansvaret for å drifte det elektroniske kvoteregisteret.

Det er samla lagt inn 0,2 mill. kroner som følgje av prisjustering og avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma.

Post 08 Gebyr, naturforvaltingsområde

Inntektene på denne posten skal dekkje utgifter i samband med merkjepliktig vilt, og til utgifter ved kontroll av naturforvaltingsvilkår i vasskraftskonsesjonar.

Det er merkje- og registreringsplikt for dødt vilt som tilfell Viltfondet, sjå vedlegg (artsliste) til forskrift 18. juni 2004 nr. 913 om handtering av dødt vilt. Dei som vil overta merkjepliktig vilt frå Viltfondet skal betale eit gebyr. Gebyret blir ført vidare på same nivå som i tidligare år, det vil seie 450 kroner. Innbetalte gebyr blir nytta til drift og vedlikehald av ein sentral database for å ta vare på informasjon om individa. Desse utgiftene blir dekte over kap. 1420 post 23.

Miljødirektoratet krev refusjon for utgifter det har knytt til kontroll av naturforvaltingsvilkår i vasskraftskonsesjonar. Gebyret er heimla i vassdragsreguleringslova § 12 punkt 19, i vassressurslova § 57–58 og den enkelte konsesjon.

Posten er redusert med 4,3 mill. kroner i høve til 2018. Frå posten er det flytta 4,4 mill. kroner til Landbruks- og matdepartementets budsjett knytt til inntekter frå jegerprøvegebyr. Dette skjer i samband med at ansvaret for haustbart vilt er flytta dit, jf. Prop. 48 S og Innst. 230 S (2017–2018). Som følgje av prisjustering og avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma er det på posten netto lagt inn 0,1 mill. kroner.

Kap. 1420 post 23 Driftsutgifter kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II.

Post 09 Internasjonale oppdrag

Inntektene under posten kjem frå andre statsinstansar og frå internasjonale organisasjonar, og skal finansiere Miljødirektoratets utgifter under kap. 1420 post 23 til internasjonalt miljør samarbeid og bistandsarbeid, for eksempel institusjonsbygging i samarbeidsland.

Posten er prisjustert med 1,5 mill. kroner. Grunna redusert anslag på oppdragsinntekter i 2019 er det teke ut 8,2 mill. kroner av løyvinga.

Kap. 1420 post 23 Driftsutgifter kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II.

Kap. 1422 Miljøvennleg skipsfart

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
21	Spesielle driftsutgifter	5 659	5 427	5 557
60	Tilskot til kommunar og fylkeskommunar, <i>kan overførast, kan nyttast under post 70</i>	11 180		
70	Tilskot til private, <i>kan nyttast under post 21</i>			7 000
	Sum kap. 1422	16 839	5 427	12 557

Miljøvennleg skipsfart er eit prioritert innsatsområde i klimapolitikken og i regjeringas maritime strategi. Bruk av meir klima- og miljøvennleg drivstoff og energieffektive skip er nøkkelfaktorar i å redusere utsleppa frå skipsfarten. Noreg er i dag leiande i utvikling og bruk av blant anna gassdrivne skip og batteridrivne ferjer – eit fortrinn som kan utnyttast og utviklast vidare.

Regjeringa har i den maritime strategien identifisert fleire grep for å medverke til å redusere utsleppa frå skipsfarten. For å utløyse potensialet for utsleppsreduksjonar frå skipsfarten må både styresmakter og næringa investere, og regjeringa vil derfor òg leggje opp til ei styrking av Sjøfartsdirektoratets kompetanse på nye klima- og miljøvennlege løysingar for skipsfarten, med mål om ein effektiv prosess for myndigheitsbehandling av skip som blir bygde med ny klima- og miljøvennleg teknologi. Sjøfartsdirektoratet skal òg auke merksemda på tiltak mot marin forsøpling frå internasjonal og nasjonal skipsfart.

Rolle og oppgåver for Sjøfartsdirektoratet:

Sjøfartsdirektoratet er underlagt Klima- og miljødepartementet i saker som gjeld forureining og vern om det marine miljøet, og utfører viktig arbeid innanfor dette området. Arbeidet omfattar blant anna utgreiingsoppgåver, utarbeiding av forskrifter, utferding av sertifikat, flaggstatskontrollar og hamnestatskontrollar. Sjøfartsdirektoratet utfører dessutan betydelege internasjonale oppgåver på miljøområdet retta mot FN's sjøfartsorganisasjon (IMO), EU, Nordsjøsamrådet og Det arktiske samarbeidet.

Sjøfartsdirektoratet har som ei av sine hovudmålsetjingar å medverke til at skipsfarten er ei klima- og miljøvennleg transportform. Direktoratet skal òg medverke til god tryggleik mot forurei-

ning ved effektivt tilsyn av norske skip og hamnestatskontroll av framande skip.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten medverkar til å dekkje løn til fast og mellomtids tilsette og driftsutgifter for Sjøfartsdirektoratet i arbeidet med ein miljøvennleg skipsfart. Reduksjonar i utslepp av SO₂, NO_x og klimagassar står sentralt i dette arbeidet. Vidare skal det gjennomførast tiltak for å redusere faren for utilsikta introduksjon og spreining av framande arter i ballastvatn. Posten dekkjer òg midlar knytte til utgreiingar, informasjon, internasjonalt arbeid og formidling relatert til miljøspørsmål.

Rapport 2017

Midlane til Sjøfartsdirektoratet har blant anna gått til nasjonalt og internasjonalt arbeid med å redusere klimagassutslepp frå skipsfarten, redusere eller hindre forureining til luft og sjø, førebyggje spreining av framande organismar, opphogging av skip, arbeid med forvaltingsplanar for havområda og eit eige arbeid med å sjå nærare på miljøbelastninga frå cruisetrafikk i norske fjordar.

Post 70 Tilskot til private, kan nyttast under post 21

7 mill. kroner er foreslått løyvd til Statens del i det offentleg-private samarbeidet Grønt kystfartsprogram. Desse skal i hovudsak brukast til å utvikle grøne løysingar for fleire fartøyskategoriar.

Rapport 2017

Posten med løyving til Grønt kystfartsprogram er ny i 2019.

Kap. 1423 Radioaktiv forureining i det ytre miljø

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	15 403	16 704	27 040
	Sum kap. 1423	15 403	16 704	27 040

Post 01 Driftsutgifter

Midlane under denne posten er retta mot resultat-område Forureining. Statens Strålevern er Klima- og miljødepartementets direktorat på området radioaktiv forureining i det ytre miljø og er forureiningsmyndigheit etter forureiningslova. Direktoratet si fremste oppgåve er forvaltning og rådgivingsverksemd. Dette omfattar forvaltning og kartlegging av radioaktivt avfall og avfallsstraumar med heimel i forureiningslova.

Verksemder som er omfatta av Strålevernets forvaltingsmynde er blant anna petroleumsværksemd, sjukehus og forskning, avfallsdeponi, forskingsreaktorane i Halden og på Kjeller og noko prosess- og mineralindustri.

Det skal byggas eit protonanlegg i Oslo innan 2023 og i Bergen innan 2025. Ei utfordring med slike anlegg er mengdene radioaktivt avfall som kan oppstå den dagen anlegget skal avviklast. Avvikling av protonanlegga må vurderast allereie i planleggingsfasen, slik at mengdene radioaktivt avfall som oppstår ved avslutning kan reduserast ved blant anna å tilpasse design på bygget og val av bygnadsmateriale.

Strålevernet leier arbeidet i radioaktivitetskomiteen til Oslo-Paris-kommisjonen (OSPAR), i tillegg til å leie ekspertgruppa for radioaktiv forureining under Den blanda norsk-russiske miljøvern-kommisjonen. Trusselvurderingar og scenario for akutt forureining i samband med hendingar ved sjøtransport av radioaktivt avfall, brukt brensel, og atomdrivne fartøy har vore eit viktig satsingsområde i 2018 som vil bli følgt opp vidare.

Overvaking av radioaktiv forureining skal gi oppdatert informasjon om miljøtilstanden, og medverke til å oppdage eventuelle nye utslipp. Vidare skal overvakinga medverke til kunnskap om tilførsler og langtidsutvikling av forureininga. Det nasjonale overvåkingsprogrammet for marint miljø er sentralt i vurderingane av måloppnåing i OSPAR.

Strålevernet har ansvar for å støtte og gi råd i oppfølging av departementets beredskapsansvar.

Strålevernet har òg ansvar for fagleg utgreiingsverksemd og tilsyn med radioaktiv forureining og for å koordinere nasjonal overvaking av radioaktiv forureining i det ytre miljøet, i samarbeid med andre relevante institusjonar og fagmiljø. Strålevernet deltek òg i arbeidet med forvaltingsplanane for norske havområde.

I 2018 har Strålevernet begynt førebuingane og gjennomføringa av ein eigenevaluering som grunnlag for IEAAs Integrated Regulatory Review Service (IRRS) i 2019. IRRS-en er ein total gjennomgang av heile fovaltningssystemet på atom- og radioaktivitetsområdet.

Overvakinga av tilstanden og potensielle utslipp frå den sokne ubåten Komsomolets skal styrkjast. Arbeidet med å medverke til at utslipp av radioaktive stoff blir unngått eller minimert frå dei ulike kjeldene er sentralt, i tillegg til arbeid med miljøutfordringar i nord- og polarområda, vurdering av norsk oppfylging av OSPARs mål, formidling og beredskap.

I 2019 vil Strålevernet òg prioritere tilsyn med verksemder som har løyve etter avfallsforskrifta (kap. 16). Strålevernet skal arbeide vidare med å kartleggje om òg andre verksemder treng tilsvarende løyve.

Posten er tilført ekstra midlar (10 mill. kroner) frå 2019. Dette for å styrkje Strålevernets ressursar knytt til mellom anna kontroll med og avvikling av forsøksreaktorane framover og oppgåver knytte til behandling og lagring av det brukte brenselet og anna avfall frå IFEs verksemd.

Posten dekkjer utgifter som Statens strålevern har til løn og godtgjersle for fast og mellombels tilsette. Vidare dekkjer posten utgifter knytte til oppdragsverksemd, ordinære driftsutgifter og utgifter knytte til etaten si samla utgreiings- og rådgivingsverksemd på området radioaktiv forureining i det ytre miljøet.

Rapport 2017

Strålevernet har i år gitt 15 utslippsløyver. I samband med mellom anna oppfølging av store

utsleppskjelder, deponi, alunskifer og petroleum er det særleg viktig med godt samarbeid mellom Strålevernet og Miljødirektoratet. Det er òg gjennomført totalt 107 tilsyn, av desse er 10 tilsyn på staden med verksemder som har løyve frå Strålevernet, og 97 er dokumenttilsyn i form av gjennomgang blant anna av årsrapportar frå alle verksemdene som har løyve i samsvar med forureiningslova.

Strålevernet har arbeidd med forslag til endringar i HMS-forskriftene for petroleumindustrien for å gjere tydeleg rolla til Strålevernet. Endringane blei vedtekne i desember 2017.

Strålevernet følgjer opp dei nukleære anlegga i Noreg nøye. Dei har mellom anna pålagt IFE å syte for å auke lagringskapasiteten og syte for forsvarleg lagring av det radioaktive avfallet frå verksemda. Vidare er IFE pålagt å utarbeide tiltaksplanar for å fjerne radioaktiv forureining på sine område. Dette er problemstillingar som òg har komme fram i samband med utarbeiding av konseptvalutgreiingane (KVU) om framtidig oppbevaring av radioaktivt avfall og framtidig dekommisjonering av dei nukleære anlegga i Noreg.

Strålevernet er fast deltakar i Fagleg forum for dei norske havforvaltingsplanane. I 2016–2019 er arbeidet konsentrert om å utarbeide det faglege grunnlaget for revideringa av forvaltingsplanen for Barentshavet og oppdatering av forvaltingsplanane for Norskehavet og Nordsjøen/Skagerak. Strålevernet medverkar òg inn i Overvakingsgruppa for utvikling i miljøtilstand i norske havområde.

Strålevernet leier framleis radioaktivitetskomiteen i OSPAR. Strålevernet deltek i Flaggskipa på Framsenteret og Senter for fremragende forskning/Centre for Environmental Radioactivity.

Strålevernet har òg delteke i ei arbeidsgruppe saman med Kystverket for å auke kunnskap og beredskap knytt til transport av radioaktivt avfall og reaktordrivne fartøy i våre nære havområde, og for å sjå på høvet til samordning av innsats ved hendingar på dette området. Strålevernet har følgd opp dialogen med britiske styresmakter for atomtryggleik og vore på synfaring på området der dei no byggjer nytt atomkraftverk. Vidare har Strålevernet i 2017 på oppmoding frå KLD delteke i ei nystarta arbeidsgruppe under ESPOO-konvensjonen for å vurdere aldring av reaktorar og forholdet til konvensjonen.

På det norsk-russiske ekspertgruppemøtet under Den norsk-russiske miljøkommisjonen i St. Petersburg hausten 2017 vart det lagt fram ein nyleg publisert 10-års rapport frå det norsk-russiske samarbeidet om miljøovervaking av radioaktiv forureining i Barentshavet.

Strålevernet koordinerer nasjonal overvaking av radioaktiv forureining i det ytre miljø. Resultat og data frå overvakinga i marint og terrestrisk miljø vert formidla på Miljøstatus.no og summert opp i rapportar. Resultat frå 25 år med overvaking rundt den sokne ubåten Komsomolets har blitt summert opp og publisert i 2017.

Kap. 1424 MAREANO

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overførast</i>	24 466	43 352	
	Sum kap. 1424	24 466	43 352	

Budsjettkapitelet og post 21 er lagt ned i 2019-budsjettet og midlane flytta til ny post 23 MAREANO under kap. 1410.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overførast

Posten er lagt ned og løyvinga flytta til kap. 1410 post 23.

Rapport 2017

MAREANO-programmet prioriterte i 2017 innsamling av djupnedata aust i Barentshavet, Svalbard (sokkelkant og Rippfjorden) og i transektet Bjørnøya til djuphavet. Grunna mykje sjøis i 2017 var det ikkje mogleg å sjømåle alle utpeikte område nord for Svalbard. Erstatningsområde vart tekne i bruk og i tillegg vart det sjømålt i delar av Barentshavet. Til saman vart det inn-

samla djupnedata frå 19 579 km². Innsamling av geologi-, biologi- og kjemidata vart gjennomført aust i Barentshavet (17 670 km²) og frå transektet Nordkapp-Sørkapp (5000 km²), pluss to boksar på sokkelkanten utanfor sørvestlege Spitsbergen (1 250 km²).

MAREANO har blant anna produsert nye batymetri- og terrengkart, geologiske og biologiske

kart som inkluderer botntypar, landskap, naturtype- og biotopkart, sårbare biotopar, marint søppel, trålspor, produktivitets- og artsdata (www.mareano.no). Rapportering av resultat skjer gjennom www.mareano.no og Noreg digitalt (www.geonorge.no).

Kap. 1425 Fisketiltak

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	12 408	15 107	
21	Spesielle driftsutgifter	27 566	30 076	100
70	Tilskot til fiskeformål, <i>kan overførast</i>	13 053	14 446	16 696
71	Tilskot til viltformål, <i>kan overførast</i>	32 682	35 600	
	Sum kap. 1425	85 709	95 229	16 796

Kap. 1425 Fisketiltak omfattar utgifter til fisketiltak og delar av fiskeforvaltninga. Midlane under kap. 1425 er primært retta mot resultatområde Naturmangfald, men involverer òg resultatområde Friluftsliv gjennom tilrettelegging for fiske.

Samla sett er løyvinga under kap. 1425 redusert med 78,4 mill. kroner. Reduksjonen skuldast at ansvaret for haustbare viltressursar er overført til Landbruks- og matdepartementet, jf. Prop. 48 S og Innst. 230 S (2017–2018). Som følgje av dette er postane 01 og 71 nedlagde og i staden budsjettet under nye postar på Landbruks- og matdepartementets budsjett.

Dei resterande utgiftene over kap. 1425 er finansierte ved avgift på fiske, som saman med utgifter til forvaltning av ordninga under kap. 1420 post 01 og kap. 1410 post 50 korresponderer med inntektsløyvingane over kap. 5578 Sektoravgifter under Klima- og miljødepartementet post 72 Fiskaravgifter.

For nærare utgreiing om avgiftene og forholdet mellom kap. 1410, 1425, 1420, 5578 og inntektene til fondet, viser vi til omtale under kap. 5578.

Løn og godtgjersler til fast tilsette innan det statlege verksemdsområdet blir ikkje dekte over kap. 1425, men over kap. 1420 Miljødirektoratet og kap. 525 Fylkesmannsembeta.

Bruken av fondsmidlane blir drøfta med representantar for brukarinteressene. Dette må sjåast i samheng med at arbeidet er basert på driftsplanar, og at dei sentrale ledda i frivillige organisa-

sjonar skal arbeide for å oppnå den same målsetjinga.

Post 01 Driftsutgifter

Posten er lagd ned i 2019-budsjettet. Den del av løyvinga som er finansiert av Statens fiskefond er flytta til post 21 (litt under 0,1 mill. kroner), mens resterande del finansiert av Viltfondet er flytta inn under Landbruks- og matdepartementets budsjett.

Rapport 2017

Løyvinga innanfor fiskeforvaltninga er brukt til drift av betalingstenesta for fiskaravgift. Løyvingane innanfor viltforvaltninga er nytta til å oppretthalde verksemda i dei statlege villreinnemndene, slik at desse kan behandle den fortløpande bestandsforvaltninga og vere ein aktør i høve til andre sektorar som nyttar areal i villreinområda. Utover dette er aktivitet knytt til jegerregisteret på om lag same nivå som i 2016. Statistisk Sentralbyrå produserer statistikken over jegerar og jaktutbytte, og medverkar på den måten til overvaking av bestandar av vilt og deira utvikling.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Midlane under posten er retta mot resultatområda Naturmangfald og Friluftsliv.

Posten er redusert med 30 mill. kroner i høve til 2018 i samband med at ansvaret for haustbart vilt og Viltfondet er flytta til Landbruks- og matdepartementet.

Resterande del av posten dekkjer utgifter til drift av betalingstenesta for fiskaravgiftene, informasjonstiltak og faglege prosjekt og oppdrag.

Rapport 2017

Løyvinga er nytta til forskning og utgreiing som gir eit betre kunnskapsunderlag for forvaltning av både haustbare viltarter, anadrom laksefisk og arter med meir usikre bestandstilhøve.

Post 70 Fiskeformål, kan overførast

Tilskotsordninga er retta mot resultatområda Naturmangfald og Friluftsliv. Løyvinga skal gå til å dekkje både lokale og sentrale tiltak. Posten er auka med 2,25 mill. kroner grunna auka midlar i Statens fiskefond, jf. omtale under kap. 5578 post 72.

Mål

Målet med tilskotsordninga er å medverke til å sikre og utvikle bestandar av vill anadrom laksefisk og leggje til rette for og motivere til fiske etter anadrom laksefisk.

Kriterium for måloppnåing

Kriterium for måloppnåing er om ordninga bidreg til å nå målsetjingane for anadrom laksefisk. Den faktiske effekten av tilskota kan ikkje bedømmast frå år til år, men må vurderast i eit langsiktig perspektiv og i samanheng med andre verkemiddel og årsaksforhold.

Post 71 Tilskot til viltformål, kan overførast

Tildelingskriterium

Tiltak som kan få tilskot er tiltak knytte til informasjon om og forvaltning av villaks, sjøaure og sjørøye, under dette kultiveringstiltak, driftsplanlegging, praktisk nytta forskning og overvaking. Det kan vidare bli gitt tilskot til tiltak som betrar tilgangen til og moglegheita for fiske for allmenta og tiltak retta mot rekruttering eller stimulering til fiske.

Oppfølging og kontroll

Resultatkontroll og oppfølging skjer ved at tilskotsmottakarane leverer sluttrapportar og rekneskap og eventuelt framdriftsrapportar med rekneskap. Det blir gjort ein generell formalia- og sannsyns- kontroll av rapportane og rekneskapane.

Rapport 2017

I 2017 har det vore eit sentralt mål å gi tilskot til tiltak i regi av landsdekkjande organisasjonar knytte opp mot informasjon og forvaltning av anadrom laksefisk. Det er òg ytt tilskot til tiltak retta mot rekruttering og stimulering til fiske. Det er vidare gitt tilskot til anvend forskning og overvaking.

Ein stor del av tilskotsposten er disponert av fylkesmennene for å støtte tiltak som informasjon, anvend forskning og overvaking, tilrettelegging og arrangement, kultiveringstiltak og driftsplanlegging. Samla har dette medverka til betre forvaltning av laks, sjøaure og sjørøye, og ei meir berekraftig hausting av desse fiskeressursane. Tilskota har òg medverka til å styrkje kunnskapsgrunnlaget, til informasjon og formidling av tilstand og utfordringar knytte til anadrom laksefisk, og dei har medverka til å auke interessa for friluftsliv og fiske, særleg blant barn og unge.

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
71.1	Hjortevilttiltak	2 690	3 250	
71.2	Villreintiltak	4 064	2 850	
71.3	Lokale vilttiltak m.v.	21 707	24 000	
71.4	Viltovervaking	4 221	5 500	
	Sum post 71	32 682	35 600	

Posten er lagt ned i samband med at ansvaret for haustbart vilt og Viltfondet er flytta til Landbruks- og matdepartementet.

Rapport 2017

Løyvingane er i 2017 nytta omtrent som tidlegare år. I 2017 vart det levert 849 søknadar om vilttiltak i søknadssenteret. Av desse behandla Miljødirektoratet 155 søknadar, fylkesmennene 422 søknadar og fylkeskommunane 272 søknadar.

Det har vore ytt tilskot til dei fleste aktørar og grupper som arbeider med viltforvaltning. Ordninga har gitt støtte til tiltak i regi av enkeltpersonar, organisasjonar og lag, og medverkar i relevante større prosjekt der andre har hovudfinansieringa. Ordninga er òg nytta til å støtte studentprosjekt, der dette inneber at det blir gjennomført fagleg relevante undersøkingar.

Ordninga medverkar til å auke tiltaksvolumet, stimulere ungdom og andre til friluftsliv og uteaktivitet, og gir eit utvida kunnskapsgrunnlag både for økosystem og arter.

Det er eit mål at resultatane frå bruken av tilskotsmidlane skal verte tilgjengelege for alle interesserte, og slik auke kunnskapen om og spreinga av vellykka former for tiltak. Frå 2013 blir dei fleste rapportar frå prosjekt og oppnådde resultat lagt inn i Miljødirektoratet sitt elektroniske søknadssenter. Ettersom det er fleire ulike styresmakter og mange tiltakshavarar vil det vere ei stor breidd i type tiltak, og i kva ein kan oppnå på eit enkelt år. Det er for ein stor del dei same som betaler avgift som nyttar høvet til å søke tilskot, eller nyttar resultatane. Dette fører til ein god samanheng mellom tiltakstypar og årlege behov for resultat. Det er vidare slik at ressurstilgangen samla sett er vurdert å vere god nok i forhold til dei prioriterte tiltaka. Dei som nyttar tilskotsordningane eller resultatane har eigeninteresse i å oppnå dei nasjonale måla, ettersom måloppnåinga er naudsynt for å kunne oppretthalde haustinga, og ha eit tilstrekkeleg godt kunnskapsunderlag for forvaltninga.

Kap. 1428 Reduserte klimagassutslepp, energiomlegging, energi- og klimateknologi

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
50	Overføring til Klima- og energifondet			3 064 450
	Sum kap. 1428			3 064 450

Ansvaret for oppfølginga av eigarskapet i Enova SF vart 1. mai 2018 overført frå Olje- og energidepartementet til Klima- og miljødepartementet, jf. kgl.res av 27. april 2018. Frå same dato vart òg Olje- og energidepartementets partsforhold i den fireårige styringsavtala med Enova overført til Klima- og miljødepartementet. Ein viser til Olje- og energidepartementets budsjettproposisjon for resultatrapporteringa for 2017. Her følgjer ei mer detaljert omtale av Enova SF.

Statsforetaket Enova er eit sentralt verkemiddel i arbeidet med å fremje innovasjon og utvikling av nye klima- og energiløysingar. Enova er lokalisert i Trondheim og hadde om lag 75 årsverk i 2017.

Enovas oppgåver er nærare beskrivne i ei styringsavtale mellom departementet og Enova om forvaltninga av midlane frå Klima- og energifondet. Avtala legg rammer for Enovas verksemd, set mål for aktiviteten og stiller krav til rapportering.

Avtala skal sikre at midlane frå fondet blir forvalta i samsvar med dei måla og føresetnadene som ligg til grunn for Stortingets vedtak om opprettinga av fondet og andre rammer som gjeld for bruken av fondet sine midlar.

I Meld. St. 25 (2015–2016) om energipolitikken mot 2030 vart Enovas rolle gjennomgått og perspektiv for den vidare utviklinga av føretaket lagt fram. Stortinget slutta seg til at dei overordna måla for Enova skal vere reduserte klimagassutslepp, styrkt forsyningstryggleik for energi og utvikling av klima- og miljøteknologi, og at Enova framleis skal ha stor fagleg fridom til å utvikle verkemiddel og tildele enkeltprosjekt, jf. Innst. 401 S (2015–2016).

Styringsavtala gir Enova langsiktige økonomiske rammer og stor fagleg fridom. Styringsmodellen gir Enova høve til å utnytte dei ressursane som er stilt til rådvelde effektivt.

Mål for Enova

Inneverande fireårige avtale mellom departementet og Enova om forvaltninga av midlane frå Klima- og energifondet har vend Enova sitt fokus mot klima og innovasjon. Det har mellom anna betydd ei styrkt satsing på å redusere utslepp i transportsektoren og andre ikkje-kvotepfiktige næringar og innovative løysingar tilpassa lågutsleppssamfunnet.

Enova og Klima- og energifondet sitt formål er å medverke til reduserte klimagassutslepp og styrkt forsyningstryggleik for energi, og teknologitviking som på lengre sikt òg medverkar til reduserte klimagassutslepp.

I tillegg til formålet, er det fastsett delmål i styringsavtala om at Enova skal fremje:

1. Reduserte klimagassutslepp som medverkar til å oppfylle Noregs klimaforplikting for 2030.
2. Auka innovasjon innan energi- og klimateknologi tilpassa omstillinga til lågutsleppssamfunnet.
3. Styrkt forsyningstryggleik gjennom fleksibel og effektiv effekt- og energibruk.

Enova skal etablere verkemiddel med sikte på å oppnå varige marknadsendingar. I lågutsleppssamfunnet må det vere slik at dei miljøvennlege og klimavennlege løysingane blir føretrekte utan støtte. Enova skal prioritere innsatsen der høvet til å påvirke utviklinga er størst og mot teknologiar og løysingar som er tilpassa lågutsleppssamfunnet.

Enova skal fremje reduserte klimagassutslepp som medverkar til å oppfylle Noregs klimaforplikting for 2030. Det er likevel viktig at teknologien og løysingane som blir støtta er tilpassa lågutsleppssamfunnet. På denne måten bidrar marknadsendinga Enova søkjer å oppnå til omstillinga til lågutsleppssamfunnet. Transport står for over halvparten av ikkje-kvotepfiktige klimagassutslepp. Enova har derfor mykje merksemd retta mot teknologiar og løysingar som kan redusere transportutslepp. På land støttar Enova tiltak som drivstoffinfrastruktur, produksjon av biogass og innkjøp av tyngre yrkeskjøretøy med nullutslepp. På sjø støttar Enova tiltak som medverkar til ein grønare maritim sektor med lågare utslepp, mellom anna batterihybridisering, infrastruktur for landstraum og innovative energi- og klimavennlege løysingar.

Regjeringa vil styrkje satsinga på reduserte klimagassutslepp frå ikkje-kvotepfiktig sektor. Som gjort greie for under «Politikk for å nå dei nasjonale måla for klima» har regjeringa derfor fore-

slått å auke overføringa til Enova gjennom Klima- og energifondet med 395 mill. kroner i 2019, samanlikna med budsjettforslaget for 2018. Styringsavtala føreset at Klima- og energifondet blir tilført 2 mrd. kroner i ordinær løyving over statsbudsjettet i 2019, i tillegg til inntektene frå påslaget på nettariffen som er anslått til 670 mill. kroner. Regjeringas forslag inneber at Enova blir tilført betydeleg meir midlar enn det som er avtalefesta i styringsavtala. Den auka satsinga vil bli inkludert innanfor Enovas eksisterande styringsmodell ved å justere den gjeldande avtala mellom Enova og departementet. Klima- og miljødepartementet tek sikte på å inngå ei tilleggsavtale om dei nye midlane innan starten av 2019, med vekt på tiltak som gir størst utsleppsreduksjon i ikkje-kvotepfiktig sektor. Særleg innan transportsektoren er det mogleg å skalere opp innsatsen på innfasing av null- og lågutsleppsteknologi. Ei styrking av Enova vil kunne medverke til satsinga på grøn skipsfart og reduserte utslepp frå aktivitetar på land. Dei vidare drøftingane med næringslivet om ei miljøavtale vil kunne påvirke utforminga og innrettinga av tilleggsavtala.

Utvikling av ny energi- og klimateknologi er essensielt for å få til den naudsynte omstillinga til eit lågutsleppssamfunn. Gjennom rådgiving og finansiell støtte reduserer Enova aktørane sin risiko og aukar takten på utvikling og testing av innovative, meir klimavennlege og energieffektive teknologiar. Med dette er Enova med på å leggje grunnlaget for eit meir energieffektivt og klimavennleg næringsliv i framtida. Målet med teknologiprojekta er å hauste erfaringar som medverkar til kompetanseutvikling, innovasjon og spreining av teknologi både nasjonalt og internasjonalt.

Enova skal fremje styrkt forsyningstryggleik gjennom fleksibel og effektiv effekt- og energibruk. Eit robust, effektivt og fleksibelt energisystem er ein føresetnad for omstillinga til lågutsleppssamfunnet. Tiltak som medverkar til å avgrense belastninga på straumnettet er viktig for å sikre at omstillinga til lågutsleppssamfunnet ikkje trekkjer med seg store kostnader i energisektoren og unødvendige naturinngrep. Slike tiltak kan mellom anna innebere reduksjon av spisslast gjennom for eksempel betre isolerte bygg, auka fleksibilitet mellom energiberarar i form av for eksempel fjernvarme, meir fleksibilitet i elektrisitetsbruken i for eksempel fjernstyring av apparat, betre nettplanlegging gjennom meir informasjon om forbruk og betre integrerte områdeløysingar med element av dei føregåande.

I tillegg til formålet, delmåla og andre rammer i avtala er det utarbeidd fire målindikatorar som

undervegs i avtaleperioden skal gi indikasjon på Enovas måloppnåing. Måлиндikatorerene utgjør eitt av fleire grunnlag for styringsdialogen mellom departementet og Enova. Ein viser til resultatrapporten for 2017 i Olje- og energidepartementets Prop. 1 S (2018–2019) under kapittel 1825 for ei omtale av desse.

Styringsavtala stiller òg opp særlege vilkår på enkelte område, som Enova skal følgje opp gjennom sine program. Ein viser til resultatrapporten for 2017 i Olje- og energidepartementets Prop. 1 S (2018–2019) under kapittel 1825 for ei omtale av desse. Enova skal:

- medverke til utvikling av drivstoffinfrastruktur for utsleppsfri land- og sjøtransport, under dette elektrisitet og hydrogen.
- tilby ei rettsbasert ordning for offentleg tilgjengeleg ladeinfrastruktur for elbil. Støtta skal ikkje gjelde for privatpersonar.
- tilby ei rettsbasert ordning for enøk-tiltak i hushald. Ordninga skal vere knytt til skattesystemet slik at brukarar òg kan velje å få utbetalt støtta som en del av det årlege skatteoppgjeret. Enova skal årleg stille til disposisjon minimum 250 mill. kroner til denne ordninga.
- ha eit landsdekkjande tilbod av informasjons- og rådgivingstenester.

- ta vare på drifta og utviklinga av energimerkeordninga og ordninga for energivurdering av tekniske anlegg.

Enova lanserte hausten 2017 ei rettsbasert ordning der det er tilbydd støtte til ladestasjonar i kommunar med færre enn to hurtigladarar. Ordninga følgjer opp det særlege vilkåret i avtala om at «*Enova skal tilby en rettsbasert ordning for ladeinfrastruktur for elbil. Ordningen skal ikke gjelde for privatpersoner*». Dette særlege vilkåret følgjer opp og kvitterte ut Stortingets oppmødingsvedtak med tilsvarande innhald, jf. vedtak 82 i Innst. 2 S (2015–2016).

For å kunne tilby ei rettsbasert ordning for ladeinfrastruktur har Enova måtta nytte eit unntak i statsstøtteregulverket om «bagatellmessig støtte». Avgrensingar i regelverket har medverka til at ordninga ikkje har fungert etter føremålet. Erfaringane Enova har gjort er at ordninga ikkje medverkar til optimal utbygging av ladeinfrastruktur, ikkje medverkar til utvikling av ein profesjonell lademarknad, gir høgare støttekostnader og skapar vridingar i kontraktstrukturar mellom eigarar, søkjarar og utbyggjarar. Enova ønskjer derfor å erstatte den rettsbaserte ordninga med ei konkurransebasert ordning. Enova vil definere

Boks 7.3 Ekseml på prosjekt støtta i 2017

Ny energi- og klimateknologi i industrien: Nor-mag fekk støtte på 19,5 mill. kroner til bygging av ein pilot for energi- og klimaeffektiv produksjon av magnesium og silika på Herøya. Teknologien som blir prøvd ut skal gi 95 pst. lågare CO₂-utslepp og 62 pst. lågare energibruk i magnesiumproduksjon. I tillegg kjem 22 pst. lågare CO₂-utslepp og 36 pst. lågare energibruk i silika-produksjon. Energieffektive produksjonsprosessar med låge utslepp vil vere heilt sentrale i lågutsleppssamfunnet.

Ny energi- og klimateknologi i maritim sektor: Yara fekk 133,6 mill. kroner i støtte til eit heilelektrisk autonomt logistikkonsept. Yara vil erstatte dagens lastebiltransport av gjødsel ut frå fabrikkjen på Herøya med eit autonomt og heilelektrisk logistikkonsept rundt containerskipet «Yara Birkeland». Nye logistikk- og infrastruktur-løysingar er heilt avgjerande for å kunne flytte transport frå veg til sjø og for å redusere klimagassutslepp, dette prosjektet aleine vil erstatte ca. 40 000 lastebilturar. Yara

har etablert eit tett samarbeid med Kongsberg Maritime som utviklar og leverer den autonome utstyrspakken til containerskipet.

Produksjon av bærekraftig biodrivstoff: Silva Green Fuel, som er eigd av Statkraft og Södra, fekk 116,7 mill. kroner i støtte til å byggje eit pilotanlegg for 2. generasjons biodrivstoff frå trevirke. Målet er å kunne byggje eit kommersielt anlegg innan 2021 med ein produksjon på nærare 100 mill. liter/år. Ved erstatning av diesel vil dette redusere CO₂-utsleppa med 266 000 tonn/år.

Energieffektive bygg: Oslo kommune har fått 22,9 mill. kroner i støtte for å ta i bruk innovative energilysingar i nye Jordal Amfi. Når ishalla står ferdig vil den bruke ein tredel av energien til ishalla den erstattar. Mellom anna blir halla bygd som passivhus og overskotsvarme frå kuldelageret vil bli utnytta til oppvarming. Løysingane som blir brukte har stor overføringsverdi til andre ishaller og idrettshaller i både Noreg og andre land.

geografiske område, strekningar og/eller knutepunkt der etablering av hurtigladarar vil vere utløysande for ein vidare vekst både i kjøp og bruk av elbil og den kommersielle lademarknaden. Ei slik ordning vil kunne byggje vidare på dei erfaringane Enova har frå dei streknings- og konkurransebaserte utlysningane for hurtigladarar og den konkurransebaserte ordninga for etablering av landstraumanlegg i norske hamner.

Departementet ønskjer på denne bakgrunnen å mjuke opp ordlyden i det særlege vilkåret i avtalen ved å fjerne ordet rettsbasert, slik at det ikkje legg avgrensningar for korleis Enova kan utvikle treffsikre verkemiddel for å medverke til utbygging av offentleg tilgjengeleg ladeinfrastruktur.

Post 50 Overføring til Klima- og energifondet

Løyvinga omfattar samla overføringar til Klima- og energifondet inkludert inntekter frå påslag på nettartiffen, jf. kap. 5578, post 73.

Det er foreslått ei løyving på 3 064,45 mill. kroner og ei fullmakt til å gi tilsegn på inntil 400 mill. kroner utover gitt løyving, jf. forslag til vedtak VI. Inntektene frå påslaget på nettartiffen utgjer 670 mill. kroner.

Tildelings- og oppfølgingskriterium

Enova har fullmakt til å utforme verkemiddel i samsvar med rammene i styringsavtala med departementet, oppdragsbrev, føresegner og statlege regelverk. Midlane frå Klima- og energifondet skal forvaltast på ein slik måte at måla blir nådd og pålagte oppgåver utført mest mogleg kostnadseffektivt. Verkemidla som blir nytta skal utformast for å utløyse tiltak som elles ikkje ville ha blitt realiserte og skal ta sikte på å oppnå varige marknadsendingaer. Enovas verkemiddel skal ikkje intervensere i allereie vel fungerande marknader.

Enovas tildeling av midlar frå Klima- og energifondet skal skje etter objektive og transparente kriterium. Kriterium for kvart enkelt verkemiddel eller ordning skal publiserast.

EFTAs Overvakingsorgan (ESA) er ansvarleg for å overvake at norske styresmakter overheld EØS-avtalas reglar om offentleg støtte. Enovas notifisering av støtteordningane under Klima- og energifondet er godkjent av ESA fram til 2022. Notifisering av Klima- og energifondet til ESA føreset at Enova nyttar lån på vilkår som verkemiddel for store demonstrasjonsprosjekt. Der som eit demonstrasjonsprosjekt er vellykka, beheld mottakar verdien av teknologien. Ved å gi lån på vilkår unngår ein å overkompensere industrien. Det er lagt opp til at Enova kan gi tilsegn om inntil 60 pst. av godkjente kostnader i lån. Renter på lån skal ikkje vere lågare enn marknadsrentene i tråd med ESAs retningslinjer. I tilfelle der teknologien lykkast, skal lån frå Enova nedbetalast når den teknologiske risikoen i prosjektet er avklart.

Venteleg vil ikkje alle demonstrasjonsprosjekt oppnå ønskt resultat og enkelte lån på vilkår må omgjeras til tilskot som følgje av at teknologiar ikkje lykkast. Det er derfor foreslått at Enova får fullmakt til å omgjere lån på vilkår til tilskot etter forhandsdefinerte og føreseielege vilkår, jf. forslag til vedtak XII.

Søknader om lån skal behandlast etter dei same kriteria og rutineane som i dag gjeld for tilskot. Søknad om tilskot eller lån skal innehalde informasjon som angir korleis tiltaket vil underbyggje relevante delmål og tilfredsstillende dei krava som er stilt til resultatrapportering. Enovas utlysingar under kvart enkelt verkemiddel skal spesifisere ytterlegare kva opplysningar som er påkravd knytt til det enkelte program, ordning eller verkemiddel.

Styringsavtala pålegg Enova å sikre at dei ikkje unødige forstyrrar dei marknadene dei rører ved med sine verkemiddel, men heller rettar opp marknadssvikt og byggjer ned barrierar. Enova skal nytte tredjepartsvurderingar framfor å byggje opp særleg kreditvurderingskompetanse.

Tilsegn om tilskot, lån og andre forpliktingar må haldast innanfor disponibel ramme og fullmakter for Klima- og energifondet. Midlar frå tilbakebetalte eller refinansierte lån skal resirkulerast i fondet.

Kap. 5578 Sektoravgifter under Klima- og miljødepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
71	Jeger- og fellingsavgifter	75 000	90 915	
72	Fiskaravgifter	15 000	16 484	19 000
73	Påslag på nettatariffen til Klima- og energifondet			670 000
	Sum kap. 5578	90 000	107 399	689 000

Post 71 Jeger- og fellingsavgifter

Posten er lagt ned i samband med at ansvaret for haustbart vilt og budsjettmidlar tilknytt Viltfondet er flytta til Landbruks- og matdepartementet, jf. Prop. 48 S og Innst. 230 S (2017–2018).

Post 72 Fiskaravgifter

Fiskaravgiftene som blir innbetalte til Statens fiskefond er inntektsførte i statsbudsjettet på denne posten.

Posten er auka med 2,5 mill. kroner i høve til saldert budsjett 2018. Dette skuldast ein venta auke i innbetalningar til fondet.

Nærare om Statens fiskefond

Fiskaravgift til staten skal betalast for fiske i vassdrag med anadrome laksefisk. Det skal òg betalast avgift for fiske med fastståande reiskap i sjøen. Det er innført visse unntak, blant anna for fiske i medhald av reindriftslovgivinga og til undervisnings- eller behandlingsformål.

Bruken av midlane blir fastsett gjennom statsbudsjettet.

Inntekter og avgiftssatsar

Inntektene til Statens fiskefond kjem frå fiskaravgift på fiske etter anadrome laksefisk. Ordninga med Statens fiskefond synleggjer at tilretteleggingstiltak, og delar av fiskeforvaltinga retta inn mot anadrome fiskearter, for ein stor del er baserte på brukarfinansiering.

Årsavgiftene for fiske etter anadrom laksefisk gjeld frå og med 1. januar til og med 31. desember, og vart sist justerte i 2017. For 2019 gjer regjeringa framlegg om å endre avgiftene i tråd med prisstigninga. Årsavgifta for fiske etter anadrom laksefisk i vassdrag i 2019 blir 272 kroner for enkeltpersonar, mens familieavgifta blir 434 kroner. Familieavgifta gjeld for ektefelle/sambuarar med eventuelle barn mellom 18 og 20 år.

Personavgifta for fiske med fastståande reiskap i sjøen med sesongstart før 1. juli blir på 679 kroner, mens satsen for dei som har fiskestart etter 1. juli blir 412 kroner.

Inntektene frå avgiftene gjer at det er budsjettet med ein kapitalstrøm i Statens fiskefond som vist i tabellen nedanfor.

Tabell 7.8 Berekning av kapital i Statens fiskefond i 2019

	(i 1000 kr)
Saldo pr. 31.12.171:	6 610
Budsjettert innbetalt i 2018 ² :	16 675
Budsjettert refusjon i 2018 (utbetalinger frå fondet):	-18 540
Budsjettert saldo pr. 31.12.18:	4 745
Budsjettert innbetalt i 2019 ³ :	18 071
Budsjettert refusjon i 2019 (utbetalinger frå fondet):	-19 000
Budsjettert saldo pr. 31.12.19	3 816

¹ Saldo pr. 31.12.2017 inkluderer 1,056 mill. kroner som ved ein feil ikkje vart utbetalt frå fondet og inn på kap. 5578 post 72 før rekneskapsåret 2017 var avslutta.

² Talet inkluderer stipulerte renteinntekter på 0,1 mill. kroner og planlagd ekstra inntektsføring i nysalderinga 2018 på 1,056 mill. kroner grunna feilen i 2017.

³ Talet inkluderer stipulerte renteinntekter på 0,1 mill. kroner.

Administrasjon og økonomiforvaltning

Statens fiskefond blir forvalta av Klima- og miljødepartementet ved Miljødirektoratet. Utgiftene over statsbudsjettet skal normalt svare til dei inntektene ein ventar at fondet vil ha same året. Eventuelle overskytande inntekter skal overførast og blir kapitaliserte i fondet.

Inntektene over kap. 5578 post 72 finansierer utgifter til fisketiltak og fiskeforvaltning over kap. 1425 (post 21 og 70) og kap. 1420 (post 01), og forskning på fiskeressursar over kap. 1410 (post 50).

Planlagt bruk av inntektene frå fiskaravgiftene går fram av tabellen nedanfor.

Tabell 7.9 Samla ressursbruk finansiert av inntekter til Statens fiskefond i 2019

	(i 1000 kr)
Formål	
Prosjekt, utgreiingar (kap. 1425.21)	100
Meirverdiavgift som er ført under Finansdepartementet	25
Tilskot til fiskeformål (kap. 1425.70):	16 696
Sum under kap. 1425:	16 821
Tilskotsforvaltning i Miljødirektoratet (kap. 1420.01)	1 196
Fiskeforskning, NINA (kap. 1410.50):	983
Totalsum	19 000

Spesielt om lokale tiltak

I fordelinga av fondsmidlane, frårekna naudsynte driftsutgifter, er målet at minst 50 pst. av midlane går til tiltak som er initierte lokalt. Andre tiltak som er meinte å gi effekt for eit avgrensa område, eit bestemt vassdrag eller fjordområde, og der lokale aktørar deltek i stor grad, blir rekna som lokale tiltak, sjølv om dei er initierte og adminis-

trerte av offentleg forvaltning, organisasjonar eller institusjonar på sentralt nivå.

Post 73 Påslag på nettarriffen til Klima- og energifondet

Omsetningskonsesjonærer som tarifferer for uttak av elektrisk energi skal i forbindelse med fakturering legge eit påslag på tariffen til alle sluttbrukarar på alle nettnivå.

For hushaldsbruk skal påslaget utgjere 1 øre/kWh. For andre sluttbrukarar enn hushald skal påslaget utgjere 800 kroner/år per målepunkt-ID.

Bidraget omsetningskonsesjonærer skal betale til Klima- og energifondet er 1 øre/kWh multiplisert med den energimengden som er fakturert hushaldsbruk, samt summen av påslag per målepunkt-ID som er fakturert andre sluttbrukarar enn hushald, i den angjeldende termin. Enova står for innkrevjing og oppfølging av påslaget mot nettselskapa som innbetalas til Klima- og energifondet.

Oppfølging av oppmodingsvedtak

Framdrifta i utfasinga av fossil oppvarming i statlege bygg og foretak

Vedtak nr. 41, 4. desember 2017

«Stortinget ber regjeringen melde tilbake til Stortinget om fremdriften i utfasingen av fossil oppvarming i statlige bygg og foretak.»

Vedtaket vart gjort ved behandling av Prop. 1 S (2017–2018), if. Innst. 2 S (2017–2018).

Det enkelte departementet har ansvar for å planleggje og gjennomføre utfasing av mineralolje i bygg som departementet eller underliggjande etatar/verksemder eig. Regjeringa har som rapportering på vedtak nr. 43, 1. desember 2014, dei siste fire åra presentert status og planar for å fase ut oljefyring til grunnlast i statlege bygningar. For informasjon om grunnlast i statlege bygningar viser ein til årets rapportering, sjå side 171–173.

I vedtak nr. 41, 4 desember 2017 har Stortinget bedt om ei utvida rapportering, som omfattar fossil oppvarming i statlege bygg og foretak. Som oppfølging av vedtak nr. 41 har dei ulike departementa innhenta informasjon om oljefyring og gass til oppvarming i statlege bygg, til grunnlast og spisslast.

Som eigar har staten i høve til Meld. St. 27 (2013–2014) *Et mangfoldig og verdiskapende eierskap* (eierskapsmeldingen) forventningar til korleis selskap med statleg eigardel arbeider med klima og miljø, og til at dei etterlever lover og reglar, under dette det kommande oljefyrforbodet frå 2020. Staten som eigar har ikkje, i eigarkapsmeldinga, uttrykt forventningar til rapportering om utfasing av fossil oppvarming og regjeringa har i utgangspunktet ikkje detaljert informasjon om framdrifta for utfasing av fossil oppvarming i statlege foretak. Energibruk er detaljert informasjon knytt til føretaka si drift som departementet normalt ikkje mottek i eigenskap av eigarrolla. I den

grad eigardepartementa har hatt tilgang til informasjonen for heileigde foretak har dette blitt rapportert som ledd i oppfølginga av vedtaket. Statlege foretak er i denne samanhengen forstått som foretak og selskap som er eigde av staten åleine.

I det følgjande er det gitt ei oversikt over informasjonen om fossil oppvarming i statlege bygg og foretak:

Forsvarsdepartementet (FD) har ved utgangen av 2017 132 anlegg med eit totalt oljeforbruk på 2 514 000 liter, av dette er spisslast estimert til 400 000 liter. Av desse anlegga er 80 anlegg (1 973 000 liter) planlagt fasa ut innan utgangen av 2020. For dei fleste av FDs gjenverande anlegg ventar ein med å gjennomføre utfasing, fordi bygga er planlagt utrangerte eller rivne i åra etter 2020. Ved utgangen av 2017 var det 2 anlegg med gass til oppvarming med eit forbruk på 13 253 MWh (1 335 988 Sm³) i 2017. Det er ikkje rapportert om statlege foretak under FD som nyttar fossil olje eller gass til oppvarming.

Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) eller underliggjande etatar eig ingen statlege bygg med fossil oppvarming. Dei regionale helseføretaka Helse Midt-Norge RHF, Helse Nord RHF, Helse Sør-Øst RHF og Helse Vest RHF hadde per 31.12.2017 13 anlegg med mineralolje til grunnlast og 75 anlegg til spisslast, med eit oljeforbruk på 735 189 liter. Det er lagt planar for å fase ut 9 anlegg til grunnlast og 22 anlegg som blir nytta til spisslast innan utgangen av 2020. Fire anlegg til grunnlast er i bygg som vil bli utrangerte etter 2020. Dei regionale helseføretaka har i tillegg rapport om at det er i bruk 15 anlegg med fossil gass, med eit forbruk på 162 745 MWh (16 405 718 Sm³) i 2017. Sjukehusbygg med døgkontinuerleg pasientbehandling har utsett frist for å fase ut oljefyr fram til 1.1.2025, jf. forskrift om forbod mot bruk av mineralolje til oppvarming av bygningar.

Justisdepartementet (JD) ved Direktoratet for samfunnstryggleik og beredskap (DSB) har to anlegg med mineralolje til grunnlast som er i bruk, med eit forbruk på 26 246 liter i 2017. DSB arbeider med avhendingsplanar, men tidspunkt er ikkje fastsett. Det er ingen bruk av gass til oppvarming i bygga JD eig. Det er ikkje rapportert om statlege foretak under JD som sjølv eig anlegg til fossil oppvarming.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) ved Statsbygg har frå utgangen av 2017 fasa ut alle sine anlegg med mineralolje til grunnlast. Statsbygg har per 31.12.2017 30 anlegg med mineralolje til spisslast, med eit forbruk på 260 000 liter i 2017. Statsbygg har planlagt utfasing av alle desse anlegga innan utgangen av 2020. Det er

ingen bruk av gass til oppvarming i bygg eigd av KMD. Kartverkets nye stasjon i Ny-Ålesund vil bruke mineralolje til oppvarming, noko som er beste tilgjengelege alternativ på Svalbard. Det er ikkje rapportert om statlege føretak under KMD som sjølv eig anlegg til fossil oppvarming.

Kulturdepartementet (KUD) ved Opplysningsvesenets fond eig ved utgangen av 2017 18 anlegg med mineralolje til oppvarming av prestebustader, med eit forbruk på 72 000 liter. Alle anlegga er planlagt fasa ut innan 2018. Det er ikkje rapportert om statlege føretak under KUD som sjølv eig anlegg til fossil oppvarming.

Kunnskapsdepartementet (KD) eller underliggjande etatar eig ingen statlege bygg som nyttar mineralolje til grunnlast. Ved utgangen av 2017 hadde Noregs miljø- og biovitenskaplege universitet (NMBU) eitt anlegg med mineralolje til spisslast, med eit forbruk på 1855 liter i 2017. Anlegget er planlagt fasa ut i god tid før utgangen av 2020. Det er ingen bruk av gass til oppvarming i bygga KD eig. Det er ikkje rapportert om statlege føretak under KD som sjølve eige anlegg til fossil oppvarming

Landbruks- og matdepartementet (LMD) eller underliggjande etatar eig ikkje statlege bygg som nyttar mineralolje til grunnlast. Det er heller ingen bruk av gass til oppvarming i desse bygga. Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) eig 3 anlegg med mineralolje til spisslast per utgangen av 2017, med eit forbruk på 4700 liter. Eitt av anlegga blir avvikla i 2019. Dei to siste anlegga er brukt til oppvarming av veksthus, der det per i dag ikkje er planar for utfasing. Driftsbygningar i landbruket, under dette veksthus har utsett frist for å fasa ut oljefyr fram til 1.1.2025, jf. forskrift om forbod mot bruk av mineralolje til oppvarming av bygningar. Det er ikkje rapportert om statlege føretak under LMD som sjølv eig anlegg til fossil oppvarming.

Samferdselsdepartementet (SD) har ved Statens Vegvesen 5 anlegg med grunnlast, med eit forbruk på 35 000 liter ved utgangen av 2017. Tidleg i 2018 var alt forbruk til grunnlast fasa ut ved desse anlegga. Det står att ca. 20 000 liter spisslast, som blir nytta i særskilte tilfelle der ikkje andre straumkjelder er tilgjengelege. Vidare har Kystverket noko bruk av mineralolje, primært til drift av navigasjonsutstyr for fyrstasjonar. Fyrstasjonar som ikkje er kopla til straumnett er unntakne frå forbod mot bruk av mineralolje til oppvarming av bygningar frå 2020. Av statlege føretak under samferdselsdepartementet eig Bane NOR SF per 2017 21 anlegg med mineralolje til oppvarming (ukjent forbruk). Det blir jobba aktivt med planar for utfasing, med planlagt gjennomføring

innan 2020. Bane NOR SF eig to anlegg med gass til oppvarming (ukjent forbruk). Vidare eig Avinor AS 2 lufthamner der det blir nytta mineralolje til grunnlast, med eit samla forbruk på 53 500 liter i 2017 og 16 lufthamner med mineralolje til spisslast, med eit forbruk på 338 006 liter i 2016 og 605 340 liter i 2017. Alle anlegga er planlagt fasa ut innan 2020. Nye Veier AS leiger sine lokale, og eig derfor ingen bygg eller anlegg.

Olje- og energidepartementet (OED) eller underliggjande etatar eig ikkje bygg med fossil oppvarming. Av statlege føretak under OED eig Gassco AS ved utgangen av 2017 eitt anlegg med to gasskjelar som nyttar naturgass som energikjelde (spisslast), med eit forbruk på 6380 m³, svarande til 63 MWh. Det er ikkje registrert anlegg med mineralolje eller anlegg med fossil gass i Statnett SF sine bygg, basert på den overordna kartlegginga som har vore mogleg. Petoro AS og Gassnova SF leiger sine lokale, og eig ikkje bygg med fossil oppvarming.

Klima- og miljødepartementet (KLD) eig ingen statlege bygg med fossil oppvarming. Kings Bay AS i Ny-Ålesund på Svalbard og Bjørnøen AS på Bjørnøya nyttar mineralolje til oppvarming og straumproduksjon. I 2017 var forbruket av diesel i Ny-Ålesund på 176 630 liter. Det er få alternative energiløysingar på Bjørnøya og Svalbard, og det ingen planar om å erstatte denne energiløysinga på kort sikt.

Nærings- og fiskeridepartementet (NFD) eller underliggjande etatar eig ingen statlege bygg med fossil oppvarming. Nærings- og fiskeridepartementet har ikkje hatt tilgang til informasjon om statlege føretak og difor ikkje rapportert til Klima- og miljødepartementet om status for fossil oppvarming i sine statlege føretak.

Berekraftskrav for alt biodrivstoff

Vedtak nr. 749, 2. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen raskest mulig gjennomføre prosess med ESA for å avklare om det er rom for Norge til å gjøre gjeldende EUs bærekraftskrav for alt biodrivstoff som omsettes i Norge, eventuelt endringer som kan gjøres fra Norges side med sikte på å gjøre EUs bærekraftskrav gjeldende for alt biodrivstoff som omsettes i Norge så raskt som mulig.»

Stortinget gjorde vedtaket då innstillinga Innst. 331 S (2016–2017) frå energi- og miljøkomiteen, jf. Dok. 8:69 S (2016–2017), vart behandla, jf. tilrådinga i innstillinga romartal I.

Biodrivstoff som er omsett utanfor omsetjingskravet er per i dag ikkje underlagt krav om å oppfylle EUs berekraftskriterium. Då Stortinget fatta sitt vedtak om å gjere EUs berekraftskriterium gjeldande for alt biodrivstoff hadde Klima- og miljødepartementet allereie teke kontakt med ESA gjennom brev av 18. april 2017. I brevet spurte KLD om ESAs syn på høvet til å gjennomføre Stortingets vedtak. Klima- og miljødepartementet mottok ESAs svar 26. september 2017.

ESA understrekar i sitt svar at førespurnaden ligg utanfor ESAs mandat. I saker som gjeld den indre marknaden og som enno ikkje er vedtekne i Noreg, har ikkje ESA mandat til å gi ei foreløpig juridisk vurdering om forståinga av EØS-avtala sine reglar. ESAs kompetanse er avgrensa til å overvake at EØS-reglar er riktig implementert og brukt, mens det er EFTA-domstolen som har mynde til å tolke EØS-regelverket. ESA gir likevel noko rettleiing i dette spørsmålet i sitt brev.

ESA nemner at berekraftskriteria gjeld for biodrivstoff som blir teke i bruk for å oppfylle nasjonale målsetjingar under fornybardirektivet og drivstoffkvalitetsdirektivet eller som er gjensstand for økonomiske støtteordningar. Dersom Noreg kjem fram til at verken drivstoffkvalitetsdirektivet eller fornybardirektivet er til hinder for å innføre berekraftskrav til alt biodrivstoff i Noreg, må det undersøkjast om dette er eit «egnet, nødvendig og forholdsmessig tiltak» for å oppnå det ein ønskjer, nemleg å sikre at alt biodrivstoff som er omsett i Noreg er berekraftig, og ein må vise at målet ikkje kan oppnåast like effektivt med mindre restriktive tiltak.

Rapporteringa til Miljødirektoratet viser at i 2016 oppfylte alt biodrivstoff som vart omsett i Noreg EUs berekraftskriterium. Bransjen har erklært at det ikkje skal kjøpast inn biodrivstoff i Noreg som ikkje oppfyller EUs berekraftskriterium. Det tyder på at innføring av nye forskriftsføresegner som foreslått ikkje er nødvendig for å oppnå formålet om at alt biodrivstoff som er omsett skal oppfylle berekraftskriteria. Det gjer det vanskelegare å få gjennomslag for at tiltaket er «egnet, nødvendig og forholdsmessig» for dette formålet. Bransjeerklæringa gir ikkje varig sikkerheit for at marknadssituasjonen vil forbli slik i det lange løp. Regjeringa vil følgje med på om biodrivstoffet som blir omsett framover held fram med å oppfylle EUs berekraftskriterium.

Regjeringa viser til at bakgrunnen for at dette er ei aktuell problemstilling i Noreg er Stortingets vedtak i samband med RNB 2015 om at biodrivstoff ikkje lenger skulle vere omfatta av vegbruksavgifta. På grunn av verkeområdet til bere-

kraftskriteria var det ikkje mogleg å stille krav til berekraft for biodrivstoff omsett utanfor omsetjingskravet. Ein fekk dermed ein situasjon der det biodrivstoffet som det ikkje blir betalt vegbruksavgift for heller ikkje er omfatta av krav til å oppfylle EUs berekraftskriterium. Regjeringa vil fram mot budsjettet for 2020 arbeide vidare med spørsmålet om å innføre vegbruksavgift på biodrivstoff utanfor omsetjingskravet. Dersom det blir innført vegbruksavgift på alt biodrivstoff i 2020 vil det ikkje lenger vere noko kopling mellom omsetjingskravet og vegbruksavgifta, og problemstillinga som er teken opp i dette oppmodingsvedtaket vil derfor ikkje lenger vere aktuell, sjå omtala av oppfølginga av oppmodingsvedtak 751. Ein viser elles til oppmodingsvedtak 1104 som følgjast opp av Finansdepartementet. Regjeringa ser med dette på vedtaket som kvittert ut.

Bransjeavtale eller liknande, om at alt sal av biodrivstoff skal vere palmeoljefritt

Vedtak nr. 750, 2. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen undersøke om de nylige løfter fra bensinbransjen og positive uttalelser fra de største bensinstasjonskjedene kan videreutvikles til en bransjeavtale eller liknende, om at alt salg av biodrivstoff skal være palmeoljefritt og ha høyere klimaeffekt enn EUs minstekrav.»

Stortinget gjorde vedtaket då innstillinga Innst. 331 S (2016–2017) frå energi- og miljøkomiteen, jf. Dok. 8:69 S (2016–2017), vart behandla, jf. tilrådinga i innstillinga romartal II.

Regjeringa er av den oppfatninga at dersom Klima- og miljødepartementet tek initiativ til at det blir etablert ei bransjeavtale vil ein bevege seg inn i ei juridisk gråsoner der mange av dei same spørsmåla som er drøfta under omtala av oppmodingsvedtak 753 vil vere relevante.

Bestemmingane i fornybardirektivet og drivstoffkvalitetsdirektivet regulerer medlemsstatane sitt høve til å forby eller avgrense omsetjing av drivstoff som oppfyller tekniske krav og spesifikasjonar for drivstoff, inkludert berekraftskriteria. EU-domstolens praksis viser at biodrivstoff som oppfyller berekraftskriteria skal takast med i berekninga av om nasjonale omsetningskrav og forpliktingar knytte til fornybar energi er oppfylte, og om forbruk av biodrivstoff har rett til finansiell støtte. Dersom biodrivstoff med palmeolje oppfyller berekraftskriteria kan styresmaktene derfor ikkje medverke til å hindre at dette blir omsett og

teke med i vurderinga for desse formåla. Ein viser elles til omtala av EØS og WTO-avtalene under omtala av oppmodingsvedtak nr. 753 nedanfor.

Det pågår eit frivillig arbeid med å innføre Svanemerke for drivstoff som Miljømerking Noreg har ansvaret for. Eit svanemerkt drivstoff har i eit livssyklusperspektiv låge utslepp av klimagassar, og krava er strengare enn EUs berekraftskrav. Klima- og miljødepartementet har gjennomført eit møte med Miljømerking Noreg om svanemerkt drivstoff.

Regjeringa viser òg til at Drivkraft Noreg har utarbeidd ei bransjeerklæring for berekraftig biodrivstoff. Etter erklæringa skal alt biodrivstoff som blir kjøpt inn av foreninga sine medlemmer oppfylle EUs berekraftskriterium. Erklæringa inneber ikkje at medlemmene avstår frå å bruke biodrivstoff frå palmeolje. Klima- og miljøministeren har gjennomført eit møte med Drivkraft Noreg der blant anna spørsmålet om palmeoljebasert biodrivstoff vart teke opp. Klima- og miljøministeren har òg gjennomført eit møte med bransjeorganisasjonen Biodrivstoff 2030.

Klima- og miljødepartementet ser òg nærare på dei høva som er i norsk regelverk til å betre og målrette informasjonen om ulike typar biodrivstoff, slik at forbrukarane kan ta mest mogleg informerte val. Vi ser mange døme på at forbrukarmakt fører til endring. Ein føresetnad for at forbrukarane skal kunne velje miljøvennleg er at det ligg føre tilgjengeleg informasjon om produkta dei kjøper. Norske forbrukarar har rett til informasjon etter miljøinformasjonslova sine føresegner om miljøinformasjon frå verksemd, jf. § 16. Denne opplysningsplikta gjeld likevel berre etter oppmoding frå forbrukaren. Klima- og miljødepartementet har gitt Miljødirektoratet i oppdrag å sjå nærare på kva høve ein har til å sikre norske forbrukarar enklare tilgang på informasjon om klimaeffekten av drivstoffet dei blir tilbodne. Regjeringa ser med dette på vedtaket som kvittert ut.

Verkemiddel for å fremje avansert berekraftig biodrivstoff

Vedtak 751, 2. juni 2017

«Stortinget ber regjeringa vurdere handlingsrommet for ulike virkemidler, herunder avgifter og regelverk, for å fremme bruk av avansert bærekraftig biodrivstoff, og komme tilbake til Stortinget i egnat form.»

Stortinget gjorde vedtaket då innstillinga Innst. 331 S (2016–2017) frå energi- og miljøkomiteen,

jf. Dok. 8:69 S (2016–2017), vart behandla, jf. tilrådinga i innstillinga romartall II.

Gjeldande verkemiddelapparat for å fremje biodrivstoff består hovudsakleg av omsetjingskravet og avgiftsfordelar. Frå 1. januar 2018 er omsetjingskravet på 10 pst, der 3,5 prosentpoeng skal oppfyllast med avansert biodrivstoff. Det er i tillegg eit omsetjingskrav for bensinkøyretøy på 4 pst. Avansert biodrivstoff tel dobbelt innanfor omsetjingskravet. Alt biodrivstoff er friteke frå CO₂-avgift, mens biodrivstoff omsett utanfor omsetjingskravet «ikkje er omfatta» av vegbruksavgifta. I tillegg støttar Enova prosjekt innanfor avansert biodrivstoff som har eit teknologi-element, og Innovasjon Noreg og Forskringsrådet støttar forskning på avansert biodrivstoff.

Eit nærliggjande verkemiddel for å fremje avansert biodrivstoff er å auke delkravet om avansert biodrivstoff innanfor det generelle omsetjingskravet. Klima- og miljødepartementet har forskriftsfesta opptrappingsplanen for biodrivstoff til vegtrafikk i tråd med Stortingets oppmodingsvedtak som vart fatta i samband med budsjettforliket hausten 2016. Delkravet om avansert biodrivstoff var her sett til 4,5 pst. i 2019 og 8 pst. i 2020. På grunn av dobbeltelling vil kravet reelt sett innebere ei innblanding på 2,25 pst. i 2019 og 4 pst. i 2020.

Klima- og miljødepartementet har gitt Miljødirektoratet i oppdrag å arrangere eit innspelsmøte med bransjen for å kartleggje om tilgangen på avansert biodrivstoff i marknaden tilseier at det er realistisk å auke delkravet om avansert biodrivstoff ytterlegare. Ein eventuell auke i omsetjingskravet for avansert biodrivstoff vil måtte konsekvensutgreiast og sendast på offentleg høyring før ei eventuell endring i forskrifta.

Biodrivstoff omsett utanfor omsetjingskravet har sida 1. oktober 2015 ikkje vore pålagt vegbruksavgift. Regjeringa vil fram mot budsjettet for 2020 arbeide vidare med spørsmålet om å innføre vegbruksavgift på biodrivstoff utanfor omsetjingskravet. Ein viser elles til omtale av oppmodingsvedtak 1104 som er fordelt til Finansministeren om ei differensiering av vegbruksavgifta.

Regjeringa viser til at det framover vil vere behov for å følgje opp Jeløyaplattformen si målsetting om 40 pst. innblanding av biodrivstoff til vegtransport i 2030, avhengig av teknologiutviklinga og utviklinga av alternative energibærarar, og avklare korleis dette skal følgjast opp i praksis. Regjeringa vil i samband med dette arbeidet gjere vurderingar omkring ein auke i delkravet om avansert biodrivstoff og andre verkemiddel for å fremje avansert biodrivstoff i perioden fram mot 2030.

Regjeringa viser også til at den i Nasjonal transportplan 2018-2029 (NTP) føreslo å innføre eit omsetningskrav for biodrivstoff til luftfart frå 2019. Miljødirektoratet, Avinor og Luftfartstilsynet fekk i oppdrag å utarbeide konsekvensutgreiing og utkast til endringsforskrift. Saka blei sendt på høyring med frist for innspel 10. august 2018.

Utkastet til endringsforskrift som blei sendt på høyring omfatta to alternative utformingar av omsetningskravet: «1 % biodrivstoff som tilfredsstillar berekraftskriteria, der avansert biodrivstoff tel dobbelt» og «0,5 % avansert biodrivstoff som tilfredsstillar berekraftskriteria». I utkastet til forskrift var det skissert at omsetningskravet skulle innførast frå 1. januar 2019. I høyringsbrevet blei det spesielt bede om innspel på marknadsforhold og kostnader for biodrivstoff til luftfart (særleg for avansert biodrivstoff), volum som vil kunne verte tilbydd og leverast til den norske marknaden i 2019 og om Forsvaret burde verte omfatta av omsetningskravet.

Totalt gav 25 høyringsinstansar innspel, av desse var fire utan merknadar. I høyringsnotatet var det lagt til grunn at prisen på biojetfuel var om lag 2-3 gonger høgare enn prisen på fossilt, og total kostnad var anslått til mellom 54 og 72 mill. kroner. Innspela i høyringa tyder på at dette er for lågt. Det er vidare komme innspel frå omsetjarane av drivstoff om at det vil måtte etablerast nye ordningar i forsyningskjeda som vil ta tid og gi auka kostnader. Det er fleire aktørar som meiner at det er usikkerheit knytt til kor mykje biodrivstoff som vil vere tilgjengeleg i marknaden, og at det vil kunne bli utfordrande for omsetjarane av drivstoff å oppfylle omsetningskravet allereie frå 2019. Regjeringa vurderer ut frå innspela i høyringa at det er føremålstenleg å utsetje innføring av omsetningskravet til 1. januar 2020 for å gi bransjen tid til å tilpasse seg det nye kravet.

I høyringa er det komme ulike innspel når det gjeld modell for omsetningskravet. Nokre høyringsinstansar meiner at omsetningskravet bør kunne oppfyllast med både avansert og konvensjonelt berekraftig biodrivstoff for å sikre bransjen fleksibilitet. Andre meiner at det bør stillast krav til avansert biodrivstoff. Konvensjonelt biodrivstoff er produsert frå mat- og fôrvekstar. Slikt biodrivstoff medfører risiko for indirekte arealbruksendringar gjennom at auka etterspørsel etter biodrivstoff skaper press på areal som kan føre til negative effektar for naturmangfald og utslepp av klimagassar. Avansert biodrivstoff er produsert frå avfall og restar og er derfor ikkje forbunde med risiko for indirekte arealbruksendringar. Regjeringa meiner difor at det skal

stillast krav om avansert biodrivstoff i omsetningskravet for luftfarten.

Forsvaret er ikkje definert som omsetjar då Forsvaret ikkje er registrert særavgiftspliktig etter særavgiftsforskrifta § 5-1 eller § 5-2. Forsvaret sel noko drivstoff til allierte og sivile på dei av lufthamnene der det ikkje er sivilt drivstoff tilgjengeleg. Forsvaret deler òg tankanlegg med Avinor på lufthamnene Værnes, Bodø og Evenes. Forsvaret melder at sjølv om spesifikasjonane for jetdrivstoff som vert nytta militært tillet innblanding av ein del biodrivstoff, ligg det foreløpig ikkje føre godkjenning frå produsentane av flytypane i Luftforsvaret. Ei slik godkjenning er naudsynt før det kan leverast biodrivstoff til Luftforsvaret sine basar. På grunn av at flytypane i Luftforsvaret ikkje er godkjente for bruk av biodrivstoff vil regjeringa unnta Forsvarets bruk av drivstoff frå omsetningskravet.

Miljødirektoratet har i konsekvensvurderinga og i høyringa lagt til grunn at tiltaket ikkje vil vere i strid med Noregs internasjonale forpliktingar. EØS-rettslege forhold ved å nytte omsetningskrav ved sida av avgiftsintensiv for å fremje auka bruk av biodrivstoff, vart ikkje tekne opp i desse dokumenta. Regjeringa viser til at eit omsetningskrav for biodrivstoff i seg sjølv ikkje utgjer statsstøtte. Etter EØS-avtala er det likevel ikkje høve til å kombinere eit omsetningskrav med eit avgiftsfritak som utgjer statsstøtte. Dette følgjer av miljøretningslinjene og gruppeunntaksforordninga artikkel 44. Regjeringa ser det slik at dagens avgrensing av CO₂-avgifta på mineralske produkt, der biodrivstoff ikkje er omfatta av avgifta, ikkje utgjer statsstøtte. Forbrenning av biologisk materiale tilfører ikkje nytt karbon til karbonkretsløpet i naturen, i motsetning til forbrenning av fossile drivstoff. Utslepp av CO₂ frå forbrenning av biodrivstoff inngår derfor ikkje i nasjonale totalutslepp av CO₂ etter FN's klimakonvensjon. CO₂-avgifta er eit verkemiddel som prisar utslepp av fossilt karbon og som har som formål å redusere norske utslepp av klimagassar, slik desse vert målt etter FN's klimakonvensjon. CO₂-avgifta er derfor avgrensa til mineralske produkt (fossile drivstoff) og det vert gitt fritak for delen av biodrivstoff innblanda i mineralske produkt. Regjeringa ser det på denne bakgrunnen slik at det for CO₂-avgifta sitt vedkommande ikkje er ein føresetnad for å innføre omsetningskrav for luftfarten, at det samtidig vert innført ei avgiftsplikt for produkta som blir omfatta av omsetningskravet, slik det er gjort for vegbruksavgifta, jf. Innst. 360 S (2014–2015) kap. 3.2.1

Regjeringa har bestemt at det skal innførast eit omsetningskrav på 0,5 prosent avansert biodrivstoff til luftfart frå 1. januar 2020. Kravet vil bli forskriftsfesta av Klima- og miljødepartementet. Regjeringa ser med dette på vedtaket som kvittert ut.

Forbod mot palmeolje i offentlege kjøp

Vedtak nr. 753, 2. juni 2017

«Stortinget ber regjeringen gjennom forskrift til lov om offentlige anskaffelser stille krav om at det ikke skal benyttes biodrivstoff basert på palmeolje eller biprodukter av palmeolje. Forskriftsendringen skal tre i kraft så snart som mulig.»

Stortinget gjorde vedtaket i samband med behandling av Dok. 8:69 S (2016–2017) om å sikre at det ikkje blir selt palmeoljebasert biodrivstoff i Noreg jf. Innst. 331 S (2016–2017) frå energi- og miljøkomiteen og laust forslag nr. 5 fremjat frå salen.

Grunngivinga for forslaget var å syte for at «alt biodrivstoff som det offentlige etterspør er palmeoljefritt, siden økt etterspørsel etter palmeolje bidrar til økt avskoging av regnskog». I innstillinga vart det òg peika på at EUs berekraftskriterium ikkje var strenge nok til å sikre at biodrivstoffet er garantert palmeoljefritt eller har den høgaste klimanytten, berre at palmeoljen er sertifisert.

Bakgrunnen for forslaget er *indirekte arealbruksendringer (ILUC, indirect land use changes)*: Matproduksjon blir trengt bort og ny matjord skaffa ved anten avskoging eller drenering av myrer, med påfølgjande utslepp av klimagassar og tap av naturmangfald. EUs berekraftskriterium fangar ikkje opp dette aspektet.

Det er usikkert kor mykje eit eventuelt forbod i offentlege anskaffingar vil redusere den samla bruken av palmeolje i biodrivstoff i Noreg. Offentlege aktørar kjøper drivstoff anten gjennom direkte import eller frå drivstoffomsetjarane som opererer i marknaden. Drivstoffomsetjarane er omfatta av det stadig aukande omsetningskravet og avgiftsfordelen innanfor vegbruksavgifta, som driv opp forbruket av biodrivstoff, inkludert biodrivstoff frå palmeolje. Eit forbod som gjeld offentleg kjøp vil ikkje nødvendigvis føre til at drivstoffomsetjarane sel mindre palmeoljebasert drivstoff totalt, men at dei sel det til private aktørar heller enn til det offentlege. Klimaeffekten av eit eventuelt forbod er derfor vanskeleg å anslå. Regjeringa vil derfor vurdere andre og meir effek-

tive verkemiddel og tiltak enn eit forbod i offentlege anskaffingar.

Klima- og miljøministeren har teke initiativ til å kartleggje høvet til å auke delkravet om avansert biodrivstoff ytterlegare allereie frå 2020. Biodrivstoff frå palmeolje kan ikkje brukast til å oppfylle eit delkrav om avansert biodrivstoff. Regjeringa viser òg til at den fram mot budsjettet for 2020 vil arbeide vidare med spørsmålet om å innføre vegbruksavgift på biodrivstoff utanfor omsetningskravet. Ein viser elles til omtale av oppmodingsvedtak nr. 1104 som er fordelt til Finansministeren om ei differensiering av vegbruksavgifta.

Regjeringa viser vidare til at EU i 2018 har blitt samd om nytt fornybardirektiv. I direktivet uttrykkjer EU mål om å på litt lengre sikt avgrense bruken av palmeolje blant anna gjennom å påleggje medlemslanda ei gradvis utfasing av biodrivstoff med høg ILUC-effekt. Regelverket er ikkje endelig utarbeidd på dette punktet. Dersom direktivet blir vurdert som EØS-relevant vil det bli innlemma i avtala og dermed òg gjelde for Noreg. Regjeringa følgjer EUs vidare arbeid på området.

Palmeolje og biodrivstoff basert på palmeolje blir importert frå andre land. Eit forbod må derfor òg vurderast opp mot både våre handelsrettslege skyldnader og våre handelspolitiske interesser. Advokatfirmaet Thommessen AS har på oppdrag frå KLD utgreidd om Stortingets oppmoding om å avgrense biodrivstoff basert på palmeolje i offentlege anskaffingar kan gjennomførast i tråd med Noregs skyldnader etter EØS-avtala, WTO-avtalene og våre andre handelsavtaler. Utgreiinga stadfester at det er tvil om eit forbod i tråd med oppmodingsvedtaket vil vere lovleg etter EØS-avtala og WTO-avtalene. Den stadfester òg at vi må vente reaksjonar blant anna frå statar med økonomiske interesser i saka, og prosessar som reiser tvil om tiltaket er lovleg. I tråd med dei handelspolitiske føringane i Meld. St. 29 (2014–2015) om globalisering og handel er regjeringa oppteken av å både overhalde våre internasjonale forpliktingar, å gjennomføre ein effektiv miljø- og klimapolitikk og å ta vare på andre norske interesser. Forslaget om å innføre forbod har ført til reaksjonar som viser at det kan gi utfordringar for norske eksportinteresser som er avhengige av eit ope, føreseieleg og regelstyrt handelsregime. Det vil ikkje tene verken klima eller norske interesser elles å innføre eit tiltak som har ein usikker klima-effekt og som dessutan høgst sannsynleg vil bli utfordra og som det er tvil om vi vil kunne oppretthalde.

Det nye regelverket for offentlege anskaffingar er meir fleksibelt enn tidlegare for grøne inn-

kjøparar. Direktoratet for forvaltning og IKT, Difi har likevel registrert ein etterspørsel etter teknisk og *anskaffingsfagleg rettleiing og praktiske råd* for oppdragsgivarar som, etter eige val, ønskjer å unngå innkjøp av palmeoljebasert biodrivstoff eller anna biodrivstoff som har risiko for indirekte arealbruksendringar og auka globale utslepp. I staden for eit forbod i forskrift om offentlege anskaffingar, vil Difi derfor bli bedt om å utarbeide faglege råd og rettleiing til offentlege oppdragsgivarar, i tråd med Difis ståande rettleiingsoppdrag på området grøne anskaffingar. Regjeringa ser med dette på vedtaket som kvittert ut.

Norge skal være klimanøytralt frå og med 2030

Vedtak nr. 897, 14. juni 2016

«Stortinget ber regjeringen legge til grunn at Norge skal sørge for klimareduksjoner tilsvarende norske utslipp fra og med 1. januar 2030, og at klimanøytralitet kan oppnås gjennom EUs kvotemarked, internasjonalt samarbeid om utslippsreduksjoner, kvotehandel og prosjektbasert samarbeid.»

I innstilling 407 S til proposisjon 115 S om samtykke til ratifikasjon av Parisavtala fatta Stortinget vedtak om at Noreg skal vere klimanøytralt frå og med 2030.

I meld. St 41 er det vist til at Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget med ei omtale om oppfølginga av klimanøytralitetsmålet på eit eigna tidspunkt etter at regelverket rund EUs innsatsfordelingsforordning er klart. Dette regelverket er no klart, men Noregs avtale med EU opp mot dette regelverket er ikkje ferdigforhandla.

Internasjonale marknadsmekanismar vil vere viktige for å oppfylle klimanøytralitetsmålet. Høve til kvotekjøp under Kyotoprotokollen blir truleg avslutta i 2020, som er det siste året i den andre skyldnadsperioden. I Parisavtala er det lagt opp til vidare marknadsbasert samarbeid, blant anna gjennom ein ny FN-styrt marknadsmekanisme som kan erstatte dei prosjektbaserte mekanismene under Kyotoprotokollen. Noreg arbeider aktivt for å få på plass ein slik ny mekanisme. Noreg støttar blant anna Verdsbankens fondsinitiativ *Transformative Carbon Asset Facility* (TCAF) som utviklar pilot-program. Kor omfattande marknaden for samarbeid om utsleppsreduksjonar vil bli under Parisavtala er uvisst. Det inneber uvisse både om omfang og pris for utsleppsreduksjonar som kan oppnåast ved slike samarbeid. Regjeringa vil på eigna måte

komme tilbake til Stortinget med oppfølging av vedtaket.

Heilskapleg plan for utfasing av fossil grunnlast i alle statlege bygg.

Vedtak nr. 43, 1. desember 2014

«Stortinget ber regjeringen lage en helhetlig plan for utfasing av fossil grunnlast i alle statlige bygg.»

Stortinget fatta vedtaket ved behandlinga av tilleggsinnstilling frå finanskomiteen (Innst. 2 S Tillegg 1 (2014–2015)), jf. Meld. St. 1 (2014–2015), Prop. 1 S (2014–2015), Prop. 1 S Tillegg 1 (2014–2015), Prop. 1 S Tillegg 2 (2014–2015) og Prop. 1 S Tillegg 3 (2014–2015).

Det følgjer av klimaforliket, jf. Innst. 390 S (2011–2012), at fossil fyringsolje som grunnlast skal fasast ut av alle statlege bygg innan 2018. Det er lagt til grunn at dette skal forståast som at utfasinga skal gjennomførast innan utgangen av 2018. Med statlege bygg blir det i denne samanhengen forstått bygg som departementa eller underliggjande etatar/verksemder eig. Bygg som er eigde av statlege aksjeselskap blir i denne samanhengen ikkje rekna som statlege bygg. Fossil grunnlast er i denne samanhengen avgrensa til fossil olje brukt til grunnlast. Grunnlast er den varmekjelda som dekkjer hovuddelen av bygningane sitt varmebehov over året. Ofte dekkjer grunnlasta ca. 50 pst. av effektbehovet på dei kaldaste dagane og 85 pst. av varmebehovet over året. Anlegg der fossil olje berre blir brukt til spisslast, dvs. for å dekkje det varmebehovet grunnlasta ikkje dekkjer, inngår i hovudsak ikkje i oversikta under. Det er likevel ikkje alltid mogleg å skilje mellom grunnlast og spisslast, så tala kan òg inkludere noko olje brukt til spisslast.

Det enkelte departementet har ansvar for å planleggje og gjennomføre utfasing i bygg som departementet eller underliggjande etatar/verksemder eig. Departementa har rapportert kor mange anlegg med fossil olje som grunnlast det enkelte departement eig og kor mykje olje som vart brukt i desse anlegga i 2016 og 2017, og dertil kor mange anlegg som er planlagt utfasa og kor mykje dette vil redusere bruken av olje. Under følgjer ei samanstilling av status ved utgangen av 2017 og planlagt utfasing i 2018 og eventuelt åra etter, basert på rapportering frå departementa. Regjeringa tek sikte på å komme tilbake årleg med ei oppdatert oversikt over status og planar fram til utfasinga er fullført.

Status per 31.12.2017

Fem departement eig per utgangen av 2017 sjølv, eller har underliggjande etatar/verksemder som eig bygg som har fossil fyringsolje som grunnlast. I rapporteringa er det i tillegg rapportert om anlegg med fossil fyringsolje i bygg eigd av dei regionale helseforetaka under Helse- og omsorgsdepartementet. Helseforetaka er sjølvstendige føretak/rettssubjekt som ikkje går under definisjonen «statlige bygg». Informasjon om anlegg i helseforetaka er likevel teken med for å vise utvikling over tid. Totalt er det rapportert om 170 fyringsanlegg med fossil olje som grunnlast ved utgangen av 2017. Det er 16 anlegg færre enn ved utgangen av 2016.

Utsleppa frå dei aktuelle anlegga er berekna til om lag 9053 tonn CO₂ i 2017. Det er ein reduksjon på 6383 tonn CO₂ samanlikna med 2016. Utsleppa er berekna av Klima- og miljødepartementet på grunnlag av opplysningar om oljeforbruk rapporterte frå dei aktuelle departementa. Fleire departement opplyser at det er noko uvisse i dei rapporterte tala. Metodikk og føresetnader som ligg til grunn for rapporteringane varierer òg mellom departementa. Tala som blir presenterte her, må derfor sjåast på som omtrentlege.

Tabellen under viser talet på fyringsanlegg med fossil olje som grunnlast og utsleppa frå desse anlegga, fordelt på dei ulike departementa.

Tabell 7.10 Fyring med fossil olje som grunnlast i statlege bygg, status per 31.12.2016 og 31.12.2017:

Departement	Tal anlegg med fossil olje som grunnlast per 31.12.16		Tal anlegg med fossil olje som grunnlast per 31.12.17	
		Utslepp i 2016 (tonn CO ₂)		Utslepp i 2017 (tonn CO ₂)
Forsvarsdepartementet	136	9 850	132	6 729
Helse- og omsorgsdepartementet ¹	19	4 715	13	1 968
Justisdepartementet	2	46	2	70
Kommunal- og moderniseringsdepartementet	0	431	0	0
Kulturdepartementet	24	257	18	193
Kunnskapsdepartementet	0	0	0	0
Landbruks- og matdepartementet	0	67	0	0
Samferdselsdepartementet ²	5	80	5	95
Sum	186	15 436	170	9 053

¹ Alle anlegg under Helse- og omsorgsdepartementet er i bygg eigde av dei regionale helseforetaka. Helse- og omsorgsdepartementet si rapportering viser samla oljeforbruk frå både grunnlast og spisslast då det ikkje har vore mogleg å skilje på forbruket for nokre av anlegga.

² Under Samferdselsdepartementet er det berre rapportert på bygg under etatane Statens Vegvesen og Kystverket. På grunn av omorganiseringar i jernbanesektoren er Jernbaneverket si verksemd i hovudsak overteken av statsføretaket Bane NOR SF, frå utgangen av 2016. Bane NOR sine bygg er ikkje omfatta av rapporteringa.

Planar for utfasing

I 2018 og 2019 er det fasa ut, eller planlagt fasa ut høvesvis 68 og 21 anlegg med fossil grunnlast. Det er totalt rapportert om planar for å fase ut 68 av dei 170 anlegga som brukte fossil olje som grunnlast per 31.12.2017 innan utgangen av 2018. Dei aller fleste anlegga som ikkje er planlagt fasa ut innan 2018 er det Forsvarsdepartementet som eig. Justisdepartementet og Helse- og omsorgsde-

partementet eig nokre få anlegg der det ikkje er lagt planar for utfasing innan utgangen av 2018.

Forsvarsdepartementet har 95 anlegg, som ikkje er planlagt fasa ut innan 2018. Forsvarsdepartementet har derimot planar for utfasing av dei fleste av desse anlegga innan det generelle forbotet trer i kraft 1.1.2020. Ved to forsvarsbaserer det planlagt omfattande energiinfrastrukturprosjekt som medfører at utfasing av fossil olje skjer først etter 2020. I samband med Forsvarets langtids-

plan vil enkelte bygg bli utrangerte, og truleg rivne etter 2020. Det er derfor ikkje planlagt å gjennomføre prosjekt for utfasing av fossil olje i desse bygga før 2018 eller 2020. Forsvarsdepartementet planlegg elles for utfasing av all fossil olje til oppvarming, både til grunnlast og til spisslast, og handterer alle prosjekt for utfasing av olje med ein føresetnad om at det ikkje skal nyttast olje som spisslast.

Justisdepartementet har 2 anlegg og Helse- og omsorgsdepartementet 5 anlegg der det ikkje ligg føre konkrete planar om utfasing innan 2018. DSB under Justisdepartementet arbeider med avhendingsplaner for sine to anlegg, men det er på dette nåværende tidspunkt ikke tidfestet. Dei regionale

helseføretaka under Helse- og omsorgsdepartementet opplyser at det blir arbeidd med planar for å fasa ut eitt anlegg i 2019, mens dei fire siste anlegga er i bygg som vil bli utrangerte etter 2020.

Anlegga som blir fasa ut i 2018 er venta å gi ein årleg utsleppsreduksjon på om lag 2321 tonn CO₂. Anlegga som er planlagt fasa ut i 2019 er venta å redusere dei årlege utsleppa med om lag 2376 tonn CO₂. Det er ikkje teke omsyn til ev. utslepp frå dei energiberarane som erstattar fyringsoljen (f.eks. ved omlegging til gass eller fjernvarme).

Tabellen under viser talet på anlegg som er planlagt fasa ut i åra 2017 og 2018 og venta utsleppsreduksjonar som følgje av utfasinga, fordelt på dei ulike departementa.

Tabell 7.11 Planlagt utfasing av fossil olje som grunnlast 2018–2019

Departement	2018		2019	
	Tal anlegg som er planlagt fasa ut	Årleg utsleppsreduksjon (tonn CO ₂)	Tal anlegg som er planlagt fasa ut	Årleg utsleppsreduksjon (tonn CO ₂)
Forsvarsdepartementet	37	1796	20	2224
Helse- og omsorgsdepartementet	8	239	1	151 ¹
Justisdepartementet	0	0	0	0
Kommunal- og moderniseringsdepartementet	–	–	–	–
Kulturdepartementet	18	193	-	-
Kunnskapsdepartementet	–	–	–	–
Landbruks- og matdepartementet	–	–	–	–
Samferdselsdepartementet	5	94	0	0
Sum	68	2321	21	2376

¹ Oljeforbruket for dette anlegget er estimert ut frå gjennomsnittleg forbruk for helseføretaka sine gjenverande oljefyanlegg for 2017.

Programkategori 12.30 Kulturminne og kulturmiljø

Hovudinnhald og prioriteringar

Løyvingane under programkategori 12.30 høyrer i hovudsak inn under resultatområde *Kulturminne og kulturmiljø*, og omfattar verksemda til Riksantikvaren og Norsk kulturminnefond.

Løyvingane på kulturminneområdet går til å følgje opp intensjonane i St.meld. nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner* og Meld. St. 35 (2012–2013) *Framtid med fotfeste*. Målsetjinga er å ta vare på mangfaldet av kulturminne og kulturmiljø som bruksressursar og som grunnlag for kunnskap, oppleving og verdiskaping. Det er òg eit mål at eit utval av kulturminne og kulturmiljø som dokumenterer geografisk, sosial, etnisk, nærings- og tidsmessig breidde skal ha varig vern ved freding innan 2020. Løyvinga omfattar midlar til å sikre, setje i stand og halde ved like freda og verneverdige kulturminne og kulturmiljø og midlar til å føre vidare arbeidet med verdiskaping knytt til kulturminne og kulturmiljø. Kulturminnefondet er styrkt med 4,125 mill. kroner i 2019. I tillegg er styrkinga til samisk bygningsvern frå 2018 ført vidare .

Regionreforma vil få stor konsekvens for korleis kulturminneforvaltinga arbeider i framtida. Fleire førstelinjeoppgåver som i dag blir løyste av Riksantikvaren, skal etter 2020 løysast av den regionale kulturminneforvaltinga.

Både Riksantikvaren og regionane må ha rette verkemiddel, fagkompetanse og kapasitet for å handtere oppgåvene godt. Riksantikvaren må bidra til at regionane kan få kompetanse som set dei i stand til å løyse desse oppgåvene. Regionane må stå rusta til å utføre god kulturminneforvalting, noko som òg inneber at eigarar av kulturminne får lik behandling uavhengig av lokalisering. Det er særleg viktig at tilskotshandteringa gir ei kostnadseffektiv og oversiktleg forvalting.

Både samfunnet rundt oss og den offentlege forvaltinga er i endring. Riksantikvarens overordna strategi fram til 2021 vart ferdigstilt i 2016. Strategien tek utgangspunkt i endringar som gir kulturminnefeltet både utfordringar og nye moglegheiter. Strategien gir retning for direktoratets arbeid fram til 2021.

Klimaendringane gir nye utfordringar òg for arbeidet med kulturminne. Den globale oppvarminga fører til at isen i høgfjellsområda gradvis smeltar og kan dermed føre til at funn som kjem fram blir utsette for nedbryting.

Byar og tettstader veks i rekordfart. Det er viktig å ta vare på kulturminne og kulturmiljø som gir byane særpreg og attraktivitet. Samtidig er sirkulær økonomi ved gjenbruk av bygningar og bygningsdelar òg godt miljøvern.

I 2017 har Riksantikvaren reist ti motsegnsaker til regulerings- og kommuneplanar. Det er i løpet av året brukt betydelege ressursar på å finne gode løysingar saman med fylke, kommunar og utbyggjarar, før saker går til motsegn. Dette er døme på god og effektiv kulturminneforvalting.

Forenkla saksbehandling med tanke på statlege eigedommar, gjer òg forvaltinga meir effektiv. Stadig fleire saker blir løyste gjennom ein samarbeidsmodell der vedtak blir fatta i møte mellom partane.

Fredingsstrategien fram mot 2020 gir ti prioriterte tema for nye fredingar, slik at fredingslista skal bli meir representativ, både tematisk og geografisk. Betre framdrift i fredingssakene er òg eit viktig tema i strategien. Tala viser at det er langt betre framdrift i fredingssakene no enn på fleire tiår. Det vart vedteke freding i til saman 25 saker i 2017, og 10 nye fredingssaker er starta opp i tråd med fredingsstrategien.

Endra rammevilkår og regionmeldinga set mange av premissane for omstilling hos Riksantikvaren. Det er teke grep som gjer at direktoratet medverkar til å definere korleis ein best kan møte morgondagen.

Gjennom blant anna arbeidet med NB!-områda i byane og KULA-registeret som omfattar kulturhistorisk viktige kulturmiljø og landskap av nasjonal interesse, vil Riksantikvaren signalisere kva område og kulturmiljø som det er knytte vesentleg nasjonal interesse til. Dette vil medverke til tidleg avklaring av kulturminneinteressene og til at arealforvaltinga blir meir føreseieleg. Riksantikvaren vil òg halde fram med å ha tett og god dialog med kommunar, fylkeskommunar og utbyg-

gjarar. Erfaringane viser at dette ofte medverkar til gode løysingar og gir resultat ved at stadig færre saker endar med motsegn.

I satsinga *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* blir landskap med store kulturhistoriske og biologiske verdiar forvalta etter særskilt avtale mellom eigarar og styresmakter. I 2017 har arbeidet vore prega av arbeid med utviding av ordninga, etter større budsjettaukingar i Klima- og miljødepartementet i 2016 og 2017. I 2018 er det 45 område.

Det har vore høg aktivitet og gode resultat i dei ti bevaringsprogramma i 2017. Det har lenge vore klart at målet om ordinært vedlikehaldsnivå for programma i løpet av 2020 vanskeleg kan bli nådd, med to unntak; stavkyrkjeprogrammet og truleg brannsikringa av stavkyrkjene.

Dei ti bevaringsprogramma, med tilskot, kompetansebygging og rådgiving, er dei viktigaste verkemidla for å nå dei nasjonale måla på kulturminneområdet. Likevel er fleire av bevaringsprogramma prega av eit stort og aukande etterslep. Det vart derfor sett i gang eit arbeid i 2016 med å

reorientere bevaringsprogramma. Oppfølginga av dette arbeidet er viktig både for å spisse innsatsen innanfor dei enkelte bevaringsprogramma som er svært ulike i innretning og omfang og for å tilpasse programsatsinga inn mot arbeidet med å utvikle nye nasjonale mål. Denne reorienteringa vil òg kunne medføre ei justering av enkelte av programma sine mål. Dette vil inngå som sentrale tema i den nye stortingsmeldinga på kulturminnefeltet.

Dei nasjonale måla på kulturminneområdet har ei sterk objekt- og tilstandsorientering. Nye nasjonale mål på kulturminnefeltet vil inngå i ny stortingsmelding. Intensjonen er at dei nye nasjonale måla i sterkare grad sak leggje vekt på kulturarven som samfunnsressurs og samfunnsnytteperspektivet. I tillegg vil det sjølvstakt framleis vere like viktig å sikre arbeidet med istandsetjing, vedlikehald og høg fagleg standard på det antikvariske arbeidet. Dette vil til ei kvar tid vere kjerneoppgåve innanfor kulturminneforvaltinga.

Resultatområde

Tabell 7.12 Resultatområde under programkategori 12.30

Resultatområdet	Nasjonale mål
Kulturminne og kulturmiljø	<ul style="list-style-type: none"> – Tapet av verneverdige kulturminner skal minimerast. – Eit prioritert utval automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne skal ha eit ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020. – Eit representativt utval kulturminne og kulturmiljø skal vere vedtaksfreda innan 2020. – Freda bygningar, anlegg og fartøy skal ha eit ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020.

Politikk for å nå dei nasjonale måla for kulturminne og kulturmiljø

Regjeringa prioriterer høgt å leggje til rette for vern gjennom bruk. Ei forvaltning prega av partnerskap mellom styresmakter, private eigarar og andre aktuelle aktørar, og å sikre gode rammevilkår for verdiskaping, opplevingar og kunnskap med utgangspunkt i kulturhistoriske verdiar er viktig.

Gode fagdatabasar og styringsdata som gir kunnskap om og oversikt over kulturhistoriske verdiar – kor dei er og kva slag tilstand dei er i – er avgjerande for å kunne bruke verkemiddel riktig og å setje inn tiltak der dei trengst mest og verkar best. Kunnskapsløftet for kulturminnefeltet har gjennom fleire år vore ei prioritert satsing for Riksantikvaren, som skal sikre god tilgang av kul-

turminnedata på tvers av forvaltingsnivå og for publikum.

I Meld. St. 18 (2016–2017) *Bærekraftige byer og sterke distrikt*, er det vektlagt at kulturminne og kulturmiljø skal vere ein viktig ressurs i byutviklinga. Fortettinga i enkelte byar og pressområde er massiv, og mange område vil på få år bli endra radikalt. Andre byar og bymiljø er prega av handelslekkasje og tomme forretningar. Store endringar i busetjingsmønstrer med sterk befolkningsvekst i og omkring byane, medfører òg auka press på areal og bygningar i byane og fører til at areal og bygningar går ut av bruk andre stader. Samtidig er kulturminne og kulturmiljø ein viktig ressurs i byutviklinga. Mange historiske stader og enkeltbygningar er trekkplaster for turistar, og utgjer ofte ein ressurs òg for andre næringar. Kulturminne er ein viktig del av regjeringas bymil-

jøpolitikk. Riksantikvaren har utarbeidd ein bystrategi for forvaltning av kulturminne og kulturmiljø i byar. Bystrategien, som vart lansert i mars 2017, inneheld strategiske føringar og tilrådingar. Føremålet er å medverke til kvalitet i byutviklinga, bevaring og vidareutvikling av historiske bymiljø, til beste for innbyggjarane, næringsliv og tilreisande. Strategien vil fremja ei byutvikling som i større grad fører vidare stadeigen og lokal byggeskikk, og i mindre grad fremjar kontrasterande busetnad som svekkjer opplevinga av historiske bymiljø. Samtidig signaliserer strategien at ei løysingsorientert forvaltning må kunne diskutere eit breitt spekter av verkemiddel, tilpassa formålet med vern. Bystrategien peiker på at kulturarven er ein sentral ressurs og ein viktig del av det grøne skiftet i byane. Det blir no arbeidd med revisjon av handlingsplanen som skal medverke til at mål og strategiar i Bystrategien blir sette i verk.

Klima- og miljødepartementet er òg, saman med Helse- og omsorgsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet, involvert i eit 3-årig nordisk bymiljøprosjekt, «Attraktive byer». Prosjektet vart etablert i 2017 under den norske formannskapsperioden i Nordisk Ministerråd. Kulturminne og bymiljøpolitikk inngår òg som eitt blant fleire miljøpolitiske område som vil bli tekne opp i «Grøn byutvikling – dialogforum med dei største byane» som Klima- og miljødepartementet har etablert i samarbeid med Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Regjeringa er oppteken av å synleggjere og dokumentere kulturarven sin samfunnsnytte, både knytt til konkrete prosjekt og tema, men òg å kunne sjå endringar og trendar over tid. Riksantikvaren har i løpet av 2017 fått utarbeidd ei rekkje rapportar som på ulikt vis belyser kulturminner sin samfunnsøkonomiske verdi, og korleis ulike kulturmiljø medverkar til verdiskaping. Hovudfunna viser at kulturminnevern lønner seg for staten, kommunane og eigarar.

Godt samarbeid mellom forvaltning og frivillige vil medverke til auka bruk og betre vern av kulturminne. Riksantikvarens strategi for frivillig arbeid er revidert og gjeld no frå 2018 til 2021. Strategien for samarbeid med frivillige organisasjonar skal medverke til å utnytte mulegheitene som ligg i felles innsats, faglege diskusjonar og kompetansedeling.

Innsatsen i dei ti tematiske bevaringsprogramma er avgjerande for at ein skal kunne setje i stand og halde ved like prioriterte kulturminne av høg nasjonal verdi. Bevaringsprogrammet for istandsetjing av freda hus i privat eige er særleg prioritert. Det er likevel naudsynt å gjere tydelege

prioriteringar i bruk av dei økonomiske midlane. I stavkyrkjeprogrammet vart istandsetjinga av dei 28 stavkyrkjene slutført i 2015. Fortløpande vedlikehald og oppgradering av brannsløkkingsanlegg og andre sikringstiltak vil vere prioriterte tiltak framover.

Kunnskapsløftet

Som ei viktig satsing sidan 2011 har Kunnskapsløftet vore Riksantikvarens viktigaste arbeid for å effektivisere og modernisere kulturminneforvaltninga. Satsinga inkluderer digitalisering av arkiv og å gjere data tilgjengelig, og utvikling av heilskaplege, digitale saksbehandlingssystem. Kunnskapsløftet vart i all hovudsak fullført i august 2017 med unntak av delprosjektet *Kulturminner i kommunen* (KiK) som blir ført vidare og som er ein sentral del av satsinga.

Digitaliseringsprosjektet vart avslutta i 2017, og arbeidet med å få digitalisert saksarkiva (inkl. saksarkiva til dei fire distriktskontora) er dermed ferdigstilt. Digitaliseringsprosjektet har inngått som eit delprosjekt i Kunnskapsløftet. Prosjektet har vore eit viktig bidrag i å byggje opp og gjere tilgjengeleg digital informasjon om kulturminna. Prosjektet sin største gevinst er digital tilgang til kjeldene, både for forvaltning, forskning og publikum, uavhengig av fysisk plassering. Digitalisering sikrar òg bevaring av forgjengeleg arkivmateriale, og frigjer lokale fordi digitalisert arkivmateriale kan avleverast til Riksarkivet.

Dette er viktig for å effektivisere forvaltninga, og syte for at ein òg står godt rusta til å ta gode avgjerder om kulturminne og kulturmiljø på lokal og regionalt plan. Kunnskapsløftet skal vere med på å gi kommunar eit godt fagleg grunnlag for å planleggje for desse endringane på ein måte der kulturhistoriske verdiar blir tekne vare på og medverkar til ei positiv samfunnsutvikling.

Kunnskapsløftet har vore ei hovudsatsing for kulturminnefeltet, for å svare på Riksrevisjonens funn frå 2009. Prosjektperioden varte ut 2017. Prosjektet har så langt gitt gode resultat, men det står framleis att nokre uløyste oppgåver som det må arbeidast vidare med òg etter at prosjektperioden er avslutta. Regjeringa er oppteken av at det blir utvikla eit modernisert og digitalisert forvaltings- og saksbehandlingssystem som sikrar likebehandling, standardisering, forenkling og effektivisering av arbeidsprosessar på tvers av forvaltingsnivåa. Dette blir derfor særskilt viktig for klargjeringa til gjennomføringa av regionreforma. Hovudsatsinga i 2019 vil vere å starte utviklinga av Kulturminneregisteret basert på erfaringane frå

prosjektet. Kulturminneregisteret vil gjere sentrale data om norske kulturminne tilgjengelege for regional og lokal forvaltning, eigarar av kulturminne og publikum. Kulturminneregisteret vil stille saman informasjon frå alle relevante kjelder for kulturminnedata, og sikre den faglege dialogen med andre sektorar. Digitaliseringa av saksbehandling og tilskotsforvaltning i kulturminneforvaltninga vil bli intensivert, og i 2019 vil fleire pilotar og ordningar bli tekne i bruk i fylka, med sikte på ordinær drift i alle fylke i 2020.

I KiK-satsinga (Kulturminne i Kommunane) har Riksantikvaren arbeidd for auka kulturminnekompetanse på kommunalt nivå. Til no har Riksantikvaren støtta nærmare 350 kommunar med midlar først frå post 21 og så frå post 60, til arbeidet med eigne kulturminneplanar som, i tillegg til kurs og samlingar, har vore gode grep for å styrkje den kommunale forvaltninga av kulturminne. Gjennom satsinga er kulturminne i aukande grad sett på den lokalpolitiske dagsorden og skapar stort engasjement i kommunane. Prosjektet skal gå ut 2020, og framdrifta i prosjektet er i samsvar med målsettinga.

Kommunane har hovudansvaret for å avgjøre kva som er verneverdig i eigen kommune og skaffe seg oversyn over dette. Arbeidet med kulturminneplanar krev god oppfølging frå kommunane og fylkeskommunane si side da dette er planprosessar som tek lang tid. Det tek erfaringsvis frå to til fire år å få kulturminneplanen fram til politisk vedtak.

Som del av kunnskapsløftet vart prosjektet *Registrering av automatisk fredete samiske bygningar* ferdigstilt i 2017. I samarbeid med Sametinget og KLD har Riksantikvaren arbeidd for ei god, føreseieleg og eigarorientert forvaltning av desse kulturminna. Bevaringsprogrammet for samiske bygningar tek utgangspunkt i resultatane frå dette registreringsprosjektet. Om lag 900 bygningar er registrerte som automatisk freda. Dei mest verdifulle vil bli prioriterte i bevaringsprogrammet for samiske kulturminne. Prosjektet vart formelt avslutta i 2017. Etterarbeid har gått føre seg i 2018 og vil halde fram i 2019. Prosjektet har gitt kulturminneforvaltninga ny kunnskap om samisk bygningarsarv, og har stort potensial for forskning i åra som kjem.

Verdsarv

Som oppfølging av Meld. St. 35 (2012–2013) *Framtid med fotfeste – Kulturminnepolitikken* har Klima- og miljødepartementet sett i gang ei man-

geårig satsing for oppfølging av verdsarvkonvensjonen med sikte på å auke kunnskapen om verdsarvkonvensjonen og styrkje den lokale forankringa ved blant anna å etablere verdsarvsenter ved dei norske verdsarvområda.

Forvaltninga av dei norske verdsarvområda inneber særlege forpliktingar for alle sektorar. Noreg som statspart til verdsarvkonvensjonen, har høge ambisjonar for forvaltning av verdsarvområda, og har som mål at områda skal utviklast til fyrstårn for god kulturminneforvaltning. Riksantikvaren arbeider i samarbeid med Miljødirektoratet for betra forvaltning av verdsarvområda, blant anna gjennom forvaltingsplanar og betre lokal organisering. I 2017 hadde sju av åtte norske verdsarvområde etablerte verdsarvråd, og halvparten av forvaltingsplanane er oppdaterte. Arbeidet med å revidere forvaltingsplanane for Urnes Stavkyrkje og Røros Bergstad og Circumferensen er sett i gang. Riksantikvaren har vidare starta arbeidet med konkretisering av dei faktiske verdsarvverdiane, som heng tett saman med oppdraget om å utvikle indikatorar for verdsarven og arbeidet med revidering av forvaltingsplanar. God forvaltning av verdsarvområda avheng òg av betre samordning mellom dei sektorane som påverkar utviklinga i områda. Samordninga mellom aktuelle departement og direktorat som er nedfelt i verdsarvpolitikken, er viktig føresetnad i arbeidet.

Oppfølging av autorisasjonsordninga for verdsarvsenter og utvikling av dei fem autoriserte verdsarvsentra i Alta, på Vega, i Geiranger, i Røros bergstad og Circumferensen og på Rjukan-Notodden er prioritert. Plan for det vidare arbeidet med etablering av verdsarvsenter ved dei norske verdsarvstadene blei ferdigstilt våren 2017. Planen vil bli lagt til grunn for prioriteringa av eventuelle ytterlegare autoriseringar av senter avhengig av budsjettføresetnader og andre rammevilkår.

Internasjonalt er kapasitetsbygging under verdsarvkonvensjonen eit viktig innsatsområde. Noreg medverkar i dette arbeidet gjennom ei satsing ved ei seksårig avtale (2016–2021) med IUCN og ICCROM om programsamarbeidet «World Heritage Leadership – a new capacity building programme of ICCROM and IUCN». Frå 2017–2021 er Noreg valt inn i Verdsarvkomiteen som er ansvarleg for den internasjonale gjennomføringa av *Konvensjonen for verdens kultur- og naturarv*. Det inneber auka internasjonalt engasjement og innsats. Noreg skal medverke til å implementere konvensjonen globalt og bidra til å styrkje det faglege grunnlaget for komiteen sitt arbeid.

Bevaringsprogramma

I omtala av kulturminne og arbeidet med dei ti bevaringsprogramma i statsbudsjettet for 2017 vart det med utgangspunkt i dei fire gjeldande nasjonale miljømåla på kulturminnefeltet

- Tapet av verneverdige kulturminne skal minimerast
- Eit prioritert utval automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne skal ha eit ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020
- Eit representativt utval kulturminne og kulturmiljø skal vere vedtaksfreda innan 2020
- Freda bygningar, anlegg og fartøy skal ha eit ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020

lagt opp til ein gjennomgang av bevaringsprogramma for å vurdere moglege justeringar i måten arbeidet skjer på innanfor det enkelte programmet. Dette «som følgje av at fleire av dei nasjonale måla synast vanskelege å nå innan 2020». Eventuelle nye nasjonale mål vil inngå i ny stortingsmelding.

Uavhengig av denne prosessen har arbeidet som har vore organisert gjennom dei 10 bevaringsprogramma utgjort den viktigaste satsinga i arbeidet med å nå dei nasjonale måla. Bevaringsprogramma vil framleis vere både viktige innsatsområde og verktøy i arbeidet med å nå dei nasjonale måla for kulturminnepolitikken.

Kulturminnepolitikken og ambisjonsnivået i dei nasjonale miljømåla har vore behandla i Stortinget ved fleire høve dei siste 20 åra.

- St. meld. nr. 58 (1996–1997) Miljøpolitikk for en bærekraftig utvikling-Dugnad for framtida – Bestilling fra Stortinget om opptrappingsplan
- St. meld. nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner – opptrappingsplan (årlige bevilgninger opp 175 mill. kroner – helst ıla en fireårs periode)
- St. meld. nr. 26 (2006–2007) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand – bevaringsprogrammene
- St. meld. nr. 35 (2012–2013) Framtid med fotfeste – Kulturminnepolitikken – ambisjoner og nasjonale miljømål videreføres

Kort om dei enkelte bevaringsprogramma – status, utfordringar og kva er oppnådd

1. Freda bygningar i privat eige. Omfatta ca. 3400 objekt. 33 pst. av bygningane har ordinært vedlikehaldsbehov, 28 pst. har moderat behov og 12 pst. har behov for omfattande utbetringar. 27 pst. har ukjent tilstandsgrad. Det er ei

betring på til saman 5 % for bygningar med moderate eller store utbetningsbehov frå 2016 til 2017. Frå og med 2017 går alle tilstandsgrader som er eldre enn 10 år over til ukjent tilstand. Dette forklarar auken i delen bygningar med ukjent tilstand og fallet i bygningar med ordinært vedlikehaldsbehov. Riksantikvaren vil saman med fylka halde fram med satsinga på auka tilstandsregistrering i 2019.

2. Fartøy. Ca. 260 verneverdige fartøy inngår i programmet. Av desse er 16 freda etter kulturminnelova. Det er ei utfordring med etterslep som følgje av høg forverringsgrad for fartøya.
3. Samiske bygningar. Her inneheld kulturminnelova ei flytande fredingsgrense, alt eldre enn 100 år er automatisk freda. I perioden 2011–2017 har Klima- og miljødepartementet i samarbeid med Riksantikvaren og Sametinget gjennomført eit registreringsprosjekt. Formålet har vore å få eit samla oversyn over bestanden av desse kulturminna. Verneverdi og tilstandsgrad er vurdert. Det finst omlag 1200 samiske bygningar eldre enn 100 år, men mange av desse vil ikkje ha slike verdiar at dei vil liggje inne i programmet. Gjennom det kartleggingsarbeidet som no ligg føre har kulturminneforvaltninga fått eit godt grunnlag for å prioritere dei viktigaste kulturminna. I oppfølginga av Registreringsprosjektet er det òg sett i gang eit lovarbeid for å erstatte den flytande fredingsgrensa med ei fast aldersbestemt grense. I perioden 2012–2017 har det vore synfaring på ca. 1200 samiske bygningar. Fordeling av tilstandsgrad har vore stabil i denne perioden og meir enn 70 pst. av bygningmassen er i god eller middels god stand.
4. Mellomalderruinar. Totalt er det registrert 87 lokalitetar med til saman 122 ruinar. Alle desse er automatisk freda etter kulturminnelova, men bevaringsprogrammet er avgrensa til å omfatte 58 av det 87 lokalitetane. Dei fleste konserveringsprosjekta er pågåande arbeid som vil halde fram i fleire år framover. I 2017 vart det arbeidd på 15 ruinar. 25 av ruinane er ferdig konserverte.
5. Verdsarv. Noreg har 8³ verdsarvområde på Unescos verdsarvliste, der eitt er ført inn på naturkriterium. Dei ulike verdsarvområda er av svært ulik karakter og omfang og med variasjon i den tekniske tilstanden. Nokre av

³ Bryggen i Bergen, Urnes stavkyrkje, Røros bergstad og Circumferensen, Bergkunsten i Alta, Vegaøyan, Vestnorsk fjordlandskap, Struves meridianboge og Industrieren Rjukan – Notodden.

verdsarvområda inneheld objekt som fagleg fell inn under andre program som f. eks. stavkyrkjer og freda bygningar. Status er at dei fleste stadene har manglar knytte til forvaltning og administrasjon. Den uttalte ambisjonen er at dei norske verdsarvstadene skal vere fyrstårn innan kultur- og naturforvaltning i Noreg. Dette handlar om at dei skal ha best mogleg tilstand, formelt vern og forvaltning. Forvaltning inkluderer i denne samanhengen blant anna oppdatert forvaltingsplan, buffersoner, verdsarvkoordinatorfunksjon, verdsarvråd, overvaking mm. utfordringar knytt til dette programmet er derfor meir samansett enn for dei andre programma, og alternativ innretning på arbeidet med dette innsatsområdet vil bli vurdert.

6. Utvalde arkeologiske kulturminne. Meir enn 100 000 objekt er lagt inn i Riksantikvarens fagdatabase, Askeladden. Ein svært liten del av desse ligg inne i programmet, ca. 450 (omfattar eit større tal lokalitetar). Det er jamn progresjon i programmet og det er i 2017 registrert 363 lokalitetar i Askeladden med ordinært vedlikehaldsnivå som inngår i programmet.
7. Bergkunst. Her er det totalt registrert ca. 1900 lokalitetar som alle er automatisk freda etter kulturminnelova og som alle ligg inne i bevaringsprogrammet. Innanfor programmet er det så langt registrert 402 lokalitetar i Askeladden med ordinært vedlikehaldsnivå og progresjonen er sett på som god.
8. Teknisk/industrielle kulturminne. 15 anlegg er definert som nasjonalt prioriterte anlegg og alle desse inngår i programmet. 11 av desse anlegga er rekna som sette i stand. Gjennom tilskotsposten som er knytt til dette bevaringsprogrammet medverkar Riksantikvaren til at fleire anlegg nærmar seg eit normalt vedlikehaldsnivå, men behova ved fleire av anlegga er framleis store. I tillegg har enkelte anlegg, som tidlegare har fått status som ferdigstilt, fått skadar som medfører at dei likevel har behov for tilskot til istandsetjing. Hovudbildet er at med unntak av to anlegg – Odda og Haldenkanalen – ligg det an til at 2020-målet kan bli nådd.
9. Stavkyrkjer. Det er totalt 28 stavkyrkjer som alle er automatisk freda og inngår i programmet. Istandsetjinga av stavkyrkjene i regi av Stavkyrkjeprogrammet vart avslutta i 2015, med noko mindre arbeid i 2016 og 2017. På grunn av klimaendringane, med større fare for ekstremvær, er det gjennomført risikovurderin-

gar ved alle stavkyrkjene. Konklusjonane frå desse vurderingane er innarbeidde i vedlikehaldsplanar.

10. Brannsikring tette trehusmiljø og stavkyrkjer. Bevaringsprogrammet har som mål å holde brannsikringa av stavkyrkjene ved like på eit høgt nivå. Samtidig skal rettleiing og tilskot bidra til brannsikring av rundt 180 tette trehusmiljø med gammal verneverdig trehusbusetnad. Om lag 30 tette trehusområde vart betre brannsikra gjennom tilskot i 2017. 20 av 28 stavkyrkjer har fått tilskot og gjennomført større tiltak i 2017. Tryggleiken blir halden på eit generelt høgt nivå ved årleg service av teknisk anlegg i alle dei 28 stavkyrkjene.

Bevaringsprogramma og tilpassinga til nye nasjonale mål og pågåande endringsprosessar:

Arbeidet med forvaltninga av kulturminne organisert i dei 10 bevaringsprogramma kan beskrivast som ei arbeidsform med hovudformål å oppnå ei systematisk heving av bevaringstilstanden til ulike kulturminnekategoriar. I tillegg ligg det òg eit viktig element av fagleg utvikling og kunnskapsoppbygging i bevaringsprogramma.

Programma har tydelege mål formulert i relasjon til 2020-årstalet. I arbeidet med nye nasjonale mål er tanken at ein skal frigjera seg frå konkrete årstalsmål. Det er derfor naturleg at òg det vidare arbeidet med bevaringsprogramma blir tilpassa denne endringa. Det er naturleg at arbeidet framover blir innretta mot årsintervall med fleire fasar med mål for kvar tidsperiode. Blant andre døme på tema som kan vurderast nærare kan nemnast:

- Differensiere mål for ulike delar av bestanden, f. eks. ved å sortere objekt som er i bruk og som er ute av bruk.
- Leggje større vekt på vilje og evne hos eigaren.
- Bruk av kriterium knytte til samfunnsnytte, offentleg tilgjenge eller verdiskapingspotensial.

Sjølv om bevaringsprogramma byggjer på ein felles systematikk og har fleire fellesnemnarar, viser gjennomgangen at programma er svært forskjellige. Dette gjeld med omsyn til omfang, fagleg innhald, utfordringar og kva aktørar som er involverte i gjennomføringa av programma. Som del av gjennomgangen som er gjort blir det vurdert omlegging av arbeidsforma for enkelte av programma for at denne skal bli betre tilpassa den aktuelle situasjonen innanfor det enkelte programmet. Det kan vidare vere aktuelt å slå saman enkelte program og det kan òg vere aktuelt å vur-

dere nye bevaringsprogram for å målrette innsatsen på særskilt viktige innsatsområde.

Som døme kan det vere aktuelt å gjere ei særleg prioritering for arbeidet med automatisk freda, samiske kulturminne. I perioden 2011–2017 er det gjennomført eit registreringsprosjekt som for første gongen har gitt ei samla oversikt over bestanden av desse kulturminna, med kjend verneverdi og tilstandsgrad. Over Riksantikvarens budsjett ble det for 2018 øyremerket inntil 6,0 mill. kroner for å styrkje oppfølginga av arbeidet med bevaring av automatisk freda samiske bygningar innanfor Bevaringsprogrammet for automatisk freda samiske bygningar.

Riksantikvarens arbeid med førebuing til gjennomføringa av regionreforma vil vere ei sentral oppgåve i 2019 og 2020. Som del av regionreforma skal viktige myndigheits- og ansvarsområde som i dag er tillagt Riksantikvaren, overførast til regionane. Arbeidsmetodikken for bevaringsprogramma er trekt inn i arbeidet med planlegginga av myndighetsoverføringa der særleg arbeidsmetodikken og ansvarsfordelinga som er nytta gjennom Bevaringsprogrammet for freda bygningar i privat eige, utgjer ein modell med overføringsverdi til andre delar av arbeidet med forvaltninga av kulturminne. På bakgrunn av denne beskrivinga er det naturleg at det arbeidet som er starta med reorienteringa av bevaringsprogramma blir ført vidare og sett i samanheng med dei omtalte prosessane.

Dei justeringane som er aktuelle i oppfølginga av gjennomgangen av bevaringsprogramma må tilpassast dei nye nasjonale miljømåla på kulturminnefeltet som vil komme i den nye stortings-

meldinga og førebuingane til gjennomføringa av regionreforma. Arbeidsformer, prioriteringar m.v. innanfor ramma av dei nasjonale miljømåla er noko som må vurderast fortløpande i lys av utviklinga på feltet. Det er derfor ikkje føremålstenleg å gå meir detaljert inn på dette (i denne samanhengen).

Bygg og Bevar

Prosjektet Bygg og Bevar har gått føre seg sidan 2009, og er eit samarbeid med Byggenæringas landsforeining. Nettportalen er ein god arena for samarbeid mellom det offentlege og dei private eigarane av freda og verneverdige bygningar. Portalen gir blant anna informasjon om handverkarar med riktig kompetanse, produkt- og bransjeinformasjon om materiale og restaurering og riktig energirehabilitering utan at kulturhistoriske verdiar går tapt. Nettportalen er eit viktig bidrag for å betre rammevilkåra for dei private eigarane. I samarbeid med Byggenæringas landsforeining er dette arbeidet ført vidare i ein ny programfase over fem år (2016–2020).

Nærare om budsjettforslaget

Foreslått løyving knytt til programkategorien er i 2019 på om lag 809 mill. kroner på utgiftsida. Dette er ein auke på 26,3 mill. kroner eller 3,4 prosent, samanlikna med saldert budsjett for 2018. I auken inngår 19 mill. kroner til kjøp og bygging av eit formidlingssenter for ruinen av Klemenskyrkja i Trondheim.

Utgifter under programkategori 12.30 fordelte på kapittel

		(i 1 000 kr)			
Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
1429	Riksantikvaren	652 383	670 535	692 728	3,3
1432	Norsk kulturminnefond	103 898	112 170	116 320	3,7
	Sum kategori 12.30	756 281	782 705	809 048	3,4

Kap. 1429 Riksantikvaren

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	145 894	145 091	148 540
21	Spesielle driftsutgifter	43 958	36 727	37 719
22	Bevaringsoppgåver, <i>kan overføres</i>	15 690	24 133	24 708
50	Tilskot til samisk kulturminnearbeid	3 541	3 516	
60	Kulturminnearbeid i kommunane	9 116	15 716	8 600
70	Tilskot til automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne, <i>kan overføres</i>	43 587	33 164	52 164
71	Tilskot til freda kulturminne i privat eige, kulturmiljø og kulturlandskap, <i>kan overføres</i>	151 107	152 015	159 015
72	Tilskot til tekniske og industrielle kulturminne, <i>kan overføres</i>	58 210	61 545	58 045
73	Tilskot til bygningar og anlegg frå mellomalderen og brannsikring, <i>kan overføres</i>	48 883	55 952	57 575
74	Tilskot til fartøyvern, <i>kan overføres</i>	65 734	61 883	63 226
75	Tilskot til fartøyvernssenter, <i>kan overføres</i>	16 245	15 757	16 214
77	Tilskot til verdiskapingsarbeid på kulturminneområde, <i>kan overføres</i>	4 926	8 000	8 232
79	Tilskot til verdsarven, <i>kan overføres</i>	45 492	57 036	58 690
	Sum kap. 1429	652 383	670 535	692 728

Rolle og oppgåver for Riksantikvaren

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og Klima- og miljødepartementets rådgivande og utøvande faginstans for forvaltning av kulturminne, kulturmiljø og det kulturhistoriske innhaldet i landskapet. Riksantikvaren skal medverke fagleg til departementet sitt arbeid med kulturminneforvaltning. Innsats og verkemiddel har i dei siste åra vore særleg knytt til gjennomføring av dei ti bevaringsprogramma for nasjonalt viktige kulturminne, til prosjektet Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltninga og til verdiskaping på kulturminneområdet. Riksantikvaren skal i partnar-skap med eigarane og næringslivet stimulere til auka verneinnsats og verdiskaping. Direktoratet har òg ein rådgivande funksjon overfor anna offentleg forvaltning, allmenta og næringslivet.

I saker der Riksantikvaren utøver mynde etter særlov, skal både kulturminnefaglege og andre samfunnsomsyn leggjast til grunn for avgjerdene.

Riksantikvaren har ansvaret for å gjennomføre den statlege kulturminnepolitikken, og har i den samanhengen eit overordna kulturminnefagleg ansvar for arbeidet fylkeskommunane, Sametinget, forvaltingsmusea og Sysselmannen på Svalbard utfører som regionale styresmakter for kulturminne. Tilretteleggings- og stimuleringsiltak skal medverke til at kommunane tek omsyn til kulturminne og kulturmiljø som viktige element og ressursar. Riksantikvaren skal formidle kontakt mellom norske og internasjonale fagmiljø, representere norske styresmakter i relevante internasjonale organ og sjå til at folkerettsleg bindande avtaler om kulturminne og kulturmiljø blir etterlevde.

Post 01 Driftsutgifter

Hovuddelen av løyvinga dekkjer løn og godtgjersler til tilsette, husleige, oppvarming, reinhald, IKT, reiseverksemd, informasjonstiltak og andre

driftsutgifter for Riksantikvaren. Posten dekkjer i tillegg kjøp av konsulenttenester til faglege prosjekt og utgreiingar, under dette kostnader knytte til Riksantikvarens drift og oppfølging av elektronisk biletarkiv for miljøforvaltninga. Inntekter knytte til dette blir førte under kap. 4429 post 02 og 09.

Løyvinga på posten kan overskridast mot tilsvarende meirinntekter under kap. 4429, post 02 og 09, jf. forslag til vedtak II.

Rapport 2017

Størsteparten av midlane er lønskostnader. I perioden frå 2010 til 2017 har talet på faste årsverk gått noko ned, mens lønsutbetalingar har auka med rundt 10 pst. Veksten i lønsutbetalingar skuldast pensjonspremie til SPK og mindre refusjonar. I den same tidsperioden har budsjettposten for andre driftsutgifter auka med rundt 5 pst. Dette skuldast blant anna auke i faste lisens- og vedlike-

haldsavtaler knytte til utviklinga og drifta av IKT-baserte fagsystem, prisstigning.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Post 21 dekkjer prosjektmidlar til fagleg samarbeid med andre land i samsvar med norske prioriteringar, medlemsutgifter og utgifter knytte til samarbeidsavtaler og utgreiingsarbeid. I 2017 gjaldt dette blant anna kandidering til verdsarvkomiteen. Midlar til det internasjonale kurset i konservering av tre (ICWCT – International Course on Wood Conservation Technology) blir òg dekte over denne posten. Midlane blir elles nytta til kjøp av vedlikehalds- og istandsetjingstenester for bygningar som Riksantikvaren sjølv har eit eigar-/forvaltingsansvar for.

Riksantikvaren kan lyse ut forskings- og utviklingsmidlar innanfor denne potten, og bestiller utgreiingar blant anna på klima- og energifeltet.

Rapport 2017

I 2017 ble 43,9 mill. kroner nytta innan post 21

Aktivitet	
Lønn, reise og kompetansemidlar tilknytt prosjekt	8 300
Husleige til Kongsvoll fjellstove	2 900
Kjøp av tenester ¹	32 700
Sum	43 900

1 Digitalisering, Kunnskapsløftet (avslutta august 2017), Sametingets registreringar av automatisk freda samiske bygningar, konsulentar, forskings- og utviklingsmidlar m.m.

Riksantikvaren utarbeidde i 2015 *Fredningsstrategi mot 2020 for kulturminneforvaltningen*. Fredingsstrategien viser innanfor kva tema Riksantikvaren i dag manglar freda bygg eller anlegg, det vere seg eksempelvis nasjonale minoritetar, handel eller rekreasjon, fritid og folkehelse. Nye fredingssaker skal vere innanfor dei prioriterte tema, og startast opp i eit avgrensa omfang. Fredingsstrategien angir òg korleis kulturminneforvaltninga skal arbeide effektivt og på lag med eigar i nye fredingssaker. *Fredningsstrategien fram mot 2020* angir ti prioriterte tema for nye fredingar, slik at fredingslista vår skal bli meir representativ, både tematisk og geografisk. Betre framdrift i fredingssakene er òg eit viktig tema i strategien. Tala viser at Riksantikvaren har langt betre framdrift i fredingssakene no enn på fleire tiår. Det vart vedteke freding i til saman 25 saker i 2017, og 10 nye fredingssaker er starta opp i tråd med fredingsstrate-

gien. Målrettinga av fredingsarbeidet etter dei føringane som vart lagt i fredingsstrategien gir effektar. Stadig fleire eldre fredingssaker blir slutførte, og nye fredingssaker starta opp i medhald av strategien. Talet pågåande fredingssaker er i ferd med å komme ned på eit meir handterbart nivå for både fylkeskommunane og Riksantikvaren. Dette gjer at nye fredingssaker blir behandla raskare og betre, noko som er til fordel òg for eigarane.

Med forankring i *Fredningsstrategi mot 2020* vart det brukt midlar til fleire prosjekt med mål om å finne fram til eit representativt utval kulturminne blant minoritetane sine kulturminne og grøne kulturminne. Arbeidet held fram i 2018.

I 2017 starta Riksantikvaren opp arbeidet med kvenske/norsk-finske kulturminne jf. Fredingsstrategiens pkt. 2 om nasjonale minoritetar. NIKU utarbeidde i den samanhengen rapporten «Identi-

fisering av potensialområder for funn av kvenske/norsk-finske bygninger, Vestsiden av Lyngenfjorden og indre del av Storfjord». Riksantikvaren ønsker å få utført ein tilsvarande analyse i 2018 for områda Målselv og Lenvik i Troms.

I høve til Riksantikvarens fredingsstrategi og KLDs tildelingsbrev 2017 vart det i 2017 gjennomført ei evaluering av dei freda kulturmiljøa i Noreg (med unntak av dei statleg eigde). Evalueringa var spissa mot fredingsprosess og forvaltingsregime og fokuserte på fire konkrete eksempel. Evalueringa munna ut i ei rekkje tilrådingar. Tilrådingane er følgde opp i 2018 med to tiltak. Som svar på funna i evalueringa knytt til forvaltning skal det blant anna gjennomførast ein fagdag for fylkeskommunar og kommunar med freda kulturmiljø der målet er kompetanseheving, klargjering av forvaltningsnorma for kulturminnelova § 20 og høve til erfaringsutveksling og nettverksbygging.

Som svar på kulturmiljøevalueringa sine funn knytt til prosess blir ei foreslått freding av Henningsvær som kulturmiljø gjennomført som prosjekt. Det skal gjennomførast eit forprosjekt hausten 2018 der målet er at tiltak som allereie er gjennomført i Henningsvær blir summerte opp, og vegen vidare blir planlagt.

I 2017 vart det i prosjektet Statens kulturhistoriske eigedommar freda 21 eigedommar knytte til landsverneplan for Statskog. Riksantikvaren brukte òg noko midlar for oppfølging av arbeidet og prosessen av landsverneplanane i dei departementa som ikkje har ferdigstilt sine landsverneplanar.

Det vart i 2017 sett av ressursar til kjøp av tenester i prosjektet kulturmiljøfreding av Skudeneshavn.

I 2017 har Riksantikvaren køyrt 4 program på miljøovervaking:

- Status for verneverdige kulturminne i utvalde kommunar
- Status for tap og skade på automatisk freda kulturminne i utvalde kommunar
- Kulturlag i utvalde mellomalderbyar
- Klimaeffektar på freda bygg

I tillegg er det gjennomført forprosjekt og utgreiingar knytt til eit mogleg program for langtidsovervaking av samfunnsnytte i utvalde kulturmiljø.

Post 22 Bevaringsoppgåver, kan overførast

Tunge nasjonale bevaringsoppgåver er det i visse tilfelle verken føremålstenleg eller mogleg å

gjennomføre ved å dele ut tilskot til lokale prosjekteigarar. I desse tilfella må Riksantikvaren fungere som prosjekteigar. Sidan dette er prosjekt som i dei fleste tilfella går over fleire år, og det ikkje alltid let seg gjere å anslå det eksakte utbetalingsbehovet kvart enkelt år, er midlane plassert på post 22, der dei kan overførast. Dette gjeld fleire store prosjekt, som brannsikring av stavkyrkjer og grunnvassmåling under Bryggen i Bergen, som er avhengig av fleirårige avtaler med leverandørar.

Spesielt for 2017 vart det sett av 10 mill. kroner til Klemenskyrkja i Trondheim. Midlane skulle brukast til å utarbeide eit formidlingsopplegg knytt til funnet av Klemenskyrkja. Midlane vart løyvde i revidert nasjonalbudsjett for 2017. Midlane blei likevel ikkje brukt i 2017 då utgravinga blei utvida pga. nye uførsette funn. Ferdigstilling av bygget og gjennomføring av delar av formidlingstiltaka blei derfor utsette, og midlane vil bli brukt i 2018 til planlegging av formidlingstiltak i tråd med føremålet.

Rapport 2017

Det har vore god progresjon i utbetringa av brannsikringsanlegg på stavkyrkjene.

Andre område der midlar frå post 22 blir nytta er ruinkonservering, konservering av kyrkje-kunst og profane mellomalderbygningar.

Post 50 Tilskot til samisk kulturminnearbeid

Regjeringa og Sametinget er blitt samde om at det frå 2019-budsjettet skal etablerast ei budsjettordning der overføringane til Sametinget over statsbudsjettet i utgangspunktet blir samla på ein budsjettpost under Kommunal- og moderniseringsdepartementets budsjett. Klima- og miljødepartementet foreslår på denne bakgrunnen at 3,6 mill. kroner som i statsbudsjettet 2018 er tildelt Sameetingets arbeid med å setje i stand og synleggjere samiske kulturminne og kulturmiljø frå 2019 blir rammeoverført Kommunal- og moderniseringsdepartementets kap. 560 Samisk språk, kultur og samfunnsliv, post 50 Samisk språk, kultur og samfunnsliv

Rapport 2017

Sametinget rapporterer til Kommunal- og moderniseringsdepartementet for denne posten.

Post 60 Kulturminnearbeid i kommunane

Det blir gitt tilskot til kommunar som ønskjer å sette i gang, nyleg har sett i gang eller vil rullere eksisterande kulturminneplan. Tilskot blir òg gitt til kompetansemodellar som styrkjer arbeidet lokalt og regionalt. Dette gjeld samarbeid mellom fylkeskommunar, kommunar, museum og Sameetinget. Òg særskilte satsingar i kommunane kan komme inn under tilskotsposten; døme her i 2018 er Murbyen Oslo (2 mill. kroner) og Vikna kommune og det freda fiskeværet Sør-Gjeslingan (5 mill. kroner).

Rapport 2017

- midlar til byantikvarstillingar i 11 kommunar i perioden 2014 til 2016 og etablert nettverk for «gamle» og nye byantikvarar som møtest to gonger årleg.
- midlar til kompetansemodellar i kommunar og fylke, til dømes samarbeid mellom fleire kommunar som nyttar felles kompetanse for å lage kulturminneplan eller samarbeid mellom kommunar og museum.
- oppdatert og forbetra rettleiing overfor kommunane i fleire kanalar⁴.
- arrangere Utviklingsnett med relevante tema for kommunane, mellom anna byggesak og formidling⁵.

Post 70 Tilskot til automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne, kan overført

Posten dekkjer utgifter til arkeologiske undersøkingar ved mindre, private tiltak og når særlege grunnar ligg føre.

Delar av midlane under posten er knytte til bevaringsprogrammet for bergkunst (BERG) og for utvalde, arkeologiske kulturminne og kulturmiljø (BARK).

Posten dekkjer òg tilskot til arkeologiske museum, sjøfartsmuseum og Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU).

Posten er òg nytta til finnarløn.

Posten er styrkt med 19 mill. kroner til Klemskyrkja, til kjøp av en seksjon og bygging av eit formidlingssenter.

Mål

Medverke til forvaltning av og ivaretaking av kunnskapen om automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne og kulturmiljø.

Kriterium for måloppnåing

Tiltak retta mot sikring, tilrettelegging og dokumentasjon av automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne i bevaringsprogrammet for bergkunst og bevaringsprogrammet for utvalde, arkeologiske kulturminne.

Tiltak retta mot sikring av kunnskap om automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne.

Tildelingskriterium

Målgruppa for tilskotet er tredelt:

Ei målgruppe er private tiltakshavarar. Staten dekkjer som hovudregel utgiftene til registreringar og utgravingar av arkeologiske kulturminne i samband med mindre private tiltak og dersom det ligg føre særlege grunnar, jf. kulturminnelova § 10.

Ei anna målgruppe er forvaltalar av arkeologiske kulturminne. Tilskota blir i hovudsak nytta til oppfølging av dei to bevaringsprogramma utvalde arkeologiske kulturminne og kulturmiljø og bergkunst. Midlane blir tildelte etter søknad til Riksantikvaren.

Midlane nyttast og til naudsynt fagleg assistanse til fylkeskommunane og Sameetinget i forvaltningssaker. Midlane dekkjer naudsynt fagleg assistanse frå Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU). Midlane skal vidare nyttast til å dekkje utgifter til naudsynte undersøkingar for å sikre det vitskapelege kjeldematerialet og til anna arbeid for å sikre kulturminnet på staden, til hjelp i kulturminnekriminalitetssaker og ved dei arkeologiske forvaltingsmusea. I tillegg skal midlane dekkje saksbehandling og feltundersøkingar ved sjøfartsmusea.

Posten dekkjer òg finnarløn fastsett etter skjønn av Riksantikvaren i medhald av kulturminnelova § 13.

Oppfølging og kontroll

Riksantikvaren skal kontrollere at tiltakshavar oppfyller kriteria for å få tilkjent dekning av utgifter til registreringar og utgravingar. Riksantikvaren overfører midlar til dei arkeologiske forvaltingsmusea og til regional kulturminneforvaltning

⁴ Ny rettleiar i plan- og bygningslov, oppdaterte nettsider til kommunane på www.ra.no/kik, og nye oppgavehjelpar og temasider på www.miljokommune.no.

⁵ Utviklingsnett er Riksantikvarens seminarrekke med aktuelle tema for kommunar og lokale aktørar.

etter framlegging av rekneskap over forskotterte midlar og etter framlagt sluttregnskap.

Forvaltarar av arkeologiske kulturminne leverer sluttrapportar på utført arkeologisk arbeid til Riksantikvaren som kontrollerer at arbeidet er utført i samsvar med dei aktuelle vilkåra. I spesielle tilfelle er det òg aktuelt med kontroll på staden.

Forvaltingsinstitusjonar rapporterer om bruk av tildelte midlar.

Rapport 2017

Det er utført tiltak innan dokumentasjon, skjøtsel og sikring av bergkunstlokalitetar over heile landet i regi av Bevaringsprogrammet for bergkunst

(BERG) i 2017. Arbeidet er utført av fylkeskommunane, Sametinget og dei arkeologiske forvaltingsmusea, ofte i samarbeid med lokale krefter. Gjennom tilskot i 2017 er det sett i verk nye tiltak innan skjøtsel og tilrettelegging på 129 bergkunstlokaliteter, og det går føre seg arbeid med mange prosjekt som er vidareførte frå tidlegare år.

Det er òg utført metodeutvikling innan dokumentasjon og formidling, og nettverkstiltak som konserveringsworkshop og dokumentasjonsworkshop med programpartnerar i 2017.

Totalt er det gitt 7,2 mill. kroner i tilskot til nye tiltak innanfor BERG i 2017, og det blei utbetalt 5,5 mill. kroner (post 70). Resten av tiltaka held fram i 2018.

Tabell 7.13 Bevaringsprogrammet for bergkunst (BERG)

Bergkunst i Askeladden	Tal lokalitetar	Kommentar
Bergkunstlokalitetar totalt	1 947	Status pr. 20.03.18 for automatisk freda lokalitetar
Enkeltminne bergkunst totalt	2 920	Status pr. 20.03.18 for automatisk freda lokalitetar
Nye skjøtselstiltak i 2017	129	Tilskot 2017
Nye tilretteleggingstiltak i 2017	7	Tilskot 2017
Nye dokumentasjonstiltak i 2017	27	Tilskot 2017
Tilfredsstillande bevarings/ vedlikehaldsnivå	402	Rapportert totalt i programmet
Tilrettelagt for publikum med tilfredsstillande bevarings-/ vedlikehaldsnivå	77	Rapportert totalt i programmet

I løpet av 2017 er det gjennomført skjøtsel og tilrettelegging for publikum i regi av Bevaringsprogrammet for utvalde, arkeologiske kulturminne og kulturmiljø (BARK) over heile landet, noko som omfattar 56 lokalitetar i Askeladden.

Eit BARK-prosjekt (tilretteleggingsobjekt) omfattar i dei fleste tilfelle ei gruppe kulturminne som utgjer ein samanheng. Fleire lokalitetar i Askeladden kan derfor inngå i eit prosjekt i BARK. I 2017 vart det sett i gang skjøtels- og tilretteleggingstiltak i 28 slike BARK-prosjekt. Parallelt går det føre seg arbeid med ei rekkje prosjekt

som er sette i gang frå tidlegare år. Arbeidet blir utført av fylkeskommunar og Sametinget i samarbeid med kommunane og andre lokale krefter. Så langt i programmet er 78 slike tilretteleggingsprosjekt ferdigstilte.

Nettverkstiltak er viktig for å nå måla i programmet og det blei gjennomført eit skjøtelsseminar for fylkeskommunane i 2017

Totalt vart det gitt 3,0 mill. kroner i tilskot til tiltak innanfor BARK i 2017, og det blei utbetalt 2,3 mill. kroner. Andre tiltak held fram i 2018.

Tabell 7.14 Bevaringsprogrammet for utvalde, arkeologiske kulturminne og kulturmiljø (BARK)

Skjøtsel og tilretteleggingstiltak	BARK objekt og kommunar	Kommentar
Tal på objekt der det vart sett i gang tiltak 2017	28 (56 lokalitetar)	Tilskot 2017
Tal på ferdigstilte objekt totalt	78	I perioden 2012–2017
Tal kommunar der det er utført eller går føre seg BARK-tiltak	144 kommunar	I perioden 2012–2017

Det er gjennomført ei rekkje arkeologiske undersøkingar i 2017 knytt til ordninga der staten dekkjer utgifter til arkeologiske undersøkingar i samband med mindre, private tiltak, og dersom det ligg føre særlege grunnar. I samband med utgravinga av Klemenskyrkja i Trondheim er det gitt tilskot på til saman 27,6 mill. kroner fordi det ligg føre særlege grunner til at Staten skal dekkje utgiftene til dei arkeologiske undersøkingane.

Midlar frå posten er i 2017 blant anna òg brukt til å dekkje innsamling og registrering av eit depotfunn frå bronsealder i Trøndelag, oppretting av ein bautastein på Tjøtta i Troms, kartlegging av skadde buplassar frå steinalderen i Finnmark, og dokumentasjon av eit skipsvrak frå mellomalderen ved Avaldsnes i Rogaland.

Tabell 7.15 Tiltak til automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne 2017

Tiltak	Tal på saker	Tilskot (i 1 000 kr)	Merknader
Mindre private tiltak. Direkte tilskot frå RA	30	12 975	Midlane blir betalte ut til den institusjonen som gjennomfører utgravinga
Mindre, private tiltak. Tilskot til fylka i samband med prøveprosjekt med delegert mynde.		972	
Særlege grunnar. Direkte tilskot frå RA	8	32 155	
Sikring av arkeologiske kulturminne og vitskapleg kjeldemateriale		4 865	
Andre prioriterte myndigheitsoppgåver ved dei arkeologiske forvaltingsmusea	5	1 068	
Saksbehandling ved sjøfartsmusea	5	6 200	
Finnarløn	0	0	
Bevaringsprogrammet for bergkunst (BERG)		5 500	Sjå ovanfor
Bevaringsprogrammet for utvalde arkeologiske kulturminne og kulturmiljø (BARK)		2 300	Sjå ovanfor
Sum		66 035	

Post 71 Tilskot til freda kulturminne i privat eige og kulturmiljø og kulturlandskap, kan overførast

Midlane på posten går i hovudsak til bevarings-

programmet freda bygningar i privat eige. Kulturmiljø, kystkultur og kulturlandskap får òg tilskot frå posten.

Mål

Freda og andre særleg verdifulle kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap i privat eige skal vere sette i stand til ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020.

Kriterium for måloppnåing

- Tiltak retta mot freda bygningar og anlegg i privat eige.
- Tiltak retta mot freda eller spesielt verneverdige kulturminne og kulturmiljø langs kysten.
- Tiltak retta mot freda kulturmiljø og andre særleg verdifulle kulturmiljø og landskap.

Tildelingskriterium

Målgruppa er private eigarar og forvaltarar av bygningar, anlegg, kulturmiljø og landskap som er vedtaksfreda, automatisk freda, mellombels freda eller der fredings sak er under behandling. Tilskot skal dekkje meirutgifter, heilt eller delvis, i samband med antikvarisk sikring, istandsetjing, vedlikehald og skjøtsel av freda kulturminne og kulturmiljø, i samsvar med fredingsføremålet. Følgjande prioriteringar gjeld: tiltak som stansar og hindrar ytterlegare forfall, mellombels sikring og tiltak som sikrar bygningar og anlegg det finst få av.

Andre målgrupper er private eigarar og forvaltarar av freda kulturminne og kulturmiljø som er typiske for liv og verksemd langs kysten. Tilskota blir fordelte på grunnlag av følgjande prioriteringar: tiltak som stansar og hindrar ytterlegare forfall, mellombels sikring og tiltak som sikrar kulturminne og kulturmiljø som det finst få av. I arbeidet med kystkulturen skal det i særleg grad leggjast til rette for at kulturminne og kulturmiljø kan medverke til å skape attraktive lokalsamfunn.

Ei anna viktig målgruppe er private eigarar og forvaltarar, i første rekkje knytt til dei ti freda kulturmiljøa, men òg til andre særleg verdifulle kulturmiljø og landskap. Tilskota skal primært tildele tiltak som er forankra i forvaltings- og skjøtelsesplanar.

Styrkinga til samisk bygningsvern er ført vidare i 2019 med ei øyremerking på inntil 6 mill. kroner.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakaren skal levere sluttrapportar på utført arbeid til fylkeskommunen/Sametinget som skal sjå til at arbeidet er utført i samsvar med

dei vilkåra som er sette. Fylkeskommunen/Sametinget skal rapportere til Riksantikvaren.

Når det gjeld den siste målgruppa og tilskot til dei ni freda kulturmiljøa og til andre særleg verdifulle kulturmiljø og landskap, skal tilskotsmottakaren levere sluttrapportar på utført arbeid til Riksantikvaren som skal sjå til at arbeida blir utførte i samsvar med dei aktuelle vilkåra. Fagleg oppfølgingsansvar kan leggjast til fylkeskommunen/Sametinget.

I spesielle tilfelle er det òg aktuelt med kontroll på staden.

Rapport 2017

I 2017 vart det brukt 148,4 mill. kroner i bevaringsprogrammet for freda bygningar i privat eige. Hovuddelen av posten blei fordelt til fylkeskommunar som vil setje i gang eit utval prioriterte prosjekt. På den måten vil midlane blir meir konsentrerte, slik at fleire prosjekt blir avslutta, og effekten av den offentlege innsatsen blir tydelegare. I alt vart det gitt tilskot til 407 søkjarar frå fylkeskommunane og Riksantikvaren i 2017. I 2017 vart det innført at tilstandsregistreringar eldre enn 10 år skulle sjåast på som ukjent tilstand (TG 9). Det har ført til at heile 27,3 pst. av den freda bygningsmassen i privat eige har ukjent tilstand. I tillegg er det mange registreringar som tek til å bli gamle og derfor usikre. I 2017 vart det frå Riksantikvarens side oppretta ei tilskotsordning på 2 mill. kroner, der fylka kunne søkje om støtte til oppdatering av tilstandsregistreringar som hadde ukjent tilstand eller ei tilstandsregistrering som var eldre enn sju år. Enkelte fylke nytta dette høvet godt, mens responsen frå andre var dårlegare. Riksantikvarens mål er at ukjent tilstandsgrad skal reduserast til maks 3 pst. i løpet av sommaren 2019. For å få til dette er tilskotsordninga for tilstandsregistreringar auka til 5 mill. kroner i 2018. 2,2 mill. kroner blei overført til Sametinget for sikring og istandsetjing av eit mindre utval samiske bygningar. Frå heile registreringsperioden kom talet på registrerte bygningar opp i ca. 1100 i 2017, mens ca. 900 av desse er registrerte som automatisk freda og inngår i bevaringsprogrammet. Til no er 468 av dei samiske bygningane registrerte i Askeladden.

Post 72 Tilskot til tekniske og industrielle kulturminne, kan overførast

Posten er redusert med 3,5 mill. kroner i 2019.

Mål

Formålet er å ivareta tekniske og industrielle kulturminne som viser Noregs utvikling som industrinasjon.

Målgruppa er eigarar og forvaltarar av tekniske og industrielle kulturminne, men òg brukarar og samfunnet elles.

Gjennom bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminne har Stortinget prioritert 15 anlegg som representerer delar av Noregs industrihistorie. Målet med bevaringsprogrammet er å setje i stand og vedlikehalde dei prioriterte tekniske og industrielle anlegga. Med dette er meint normalt vedlikehaldsnivå innanfor eit definert omfang. Av dei 15 anlegga i bevaringsprogrammet har 11 anlegg status som «ferdigstilt». Med ferdigstilt er meint at anlegget er sett i stand til eit normalt vedlikehaldsnivå.

Ferdigstilt må i denne samanhengen ikkje forståast som «ferdig» eller «slutført». Tekniske og industrielle kulturminne vil òg etter at dei har oppnådd eit normalt vedlikehaldsnivå ha behov for tilskot til fortløpande vedlikehald og istandsetjing.

Kriterium for måloppnåing

Tilskotet skal medverke til å sikre, og halde ved lag eller betre tilstandsgraden for tekniske og industrielle kulturminne.

Måloppnåing i bevaringsprogrammet

Anlegga skal vere sette i stand og ha eit normalt vedlikehaldsnivå med minimum tilstandsgrad 2 i eksteriør.

Interiør/maskinpark skal vere sett i stand og ha eit normalt vedlikehaldsnivå der dette er vurdert som ein del av anlegget sitt omfang. Dette må ikkje forvekslast med drift eller produksjon, men inngår som ein del av det fortløpande vedlikehaldet av anlegga.

Anlegga er sjølve ansvarleg for å oppdatere objekta sin tilstandsgrad gjennom årleg revisjon av verksemdsplanen.

Verksemdsplan

Verksemdsplanar tek for seg anlegga sine behov for sikring, istandsetjing, og vedlikehald. Planane blir oppdaterte årleg, og skal gi forvaltninga og anlegga ei felles forståing av behov fram mot måloppnåing.

Som ein del av grunnlaget for å kunne vurdere måloppnåinga i bevaringsprogrammet skal Riks-

antikvaren ha kunnskap om kva anlegg som har gjennomført risikovurdering knytt opp mot brann, klima/miljø/naturskadar. Dette skal gå fram av verksemdsplanane.

Tildelingskriterium

Ikkjestatlege eigarar og forvaltarar av tekniske og industrielle kulturminne kan søkje om tilskot. Frist for innsending av søknad om tilskot frå statsbudsjettet 2019 er 1. november 2018.

Riksantikvaren fordeler midlane på posten etter søknad til konkrete tiltak innanfor sikring, istandsetjing og vedlikehald av tekniske og industrielle kulturminne. Anlegga i bevaringsprogrammet skal prioriterast. Det kan og bli løyvd midlar til andre anlegg som representerer og dokumenterer Noregs tekniske og industrielle historie. Riksantikvaren kan sjølv prioritere og initiere andre oppgåver og tiltak.

Sektorprinsippet skal liggje til grunn, og det skal følgjeleg ikkje givast tilskot til kulturminne i statleg eige. Det skal heller ikkje givast tilskot til museal drift og/eller verksemd.

Ved fordeling av tilskot skal Riksantikvaren prioritere:

- Tiltak som stansar og hindrar ytterlegare forfall, og tiltak som er naudsynte for å fullføre pågåande arbeid med istandsetjing og vedlikehald som er sett i gang med tilskot frå Riksantikvaren.
- Tilskot til forvaltning, drift og vedlikehald av anlegga i bevaringsprogrammet
- Tiltak som i første omgang sikrar måloppnåing i bevaringsprogrammet, og deretter for heile tilskotsposten
- Tiltak knytt til bevaring gjennom dokumentasjon
- Tiltak som inneber moglegheitsstudiar
- Tiltak som inneber kulturminne- og tilstandsregistrering av objekt utanfor bevaringsprogrammet.

Vidare må Riksantikvaren:

- Vurdere realismen i prosjektet si praktiske og økonomiske gjennomføring
- Leggje vekt på om prosjektet har andre økonomiske bidragsytarar, og eigaren si eigenfinansiering og -innsats

Tiltak det blir gitt tilskot til skal gjennomførast etter antikvariske retningslinjer og i samsvar med andre retningslinjer frå Riksantikvaren.

Forvaltning, drift og vedlikehold

Til anlegga i bevaringsprogrammet skal det prioriterast tilskot til forvaltning, drift og vedlikehold (FDV). Tilskot til FDV skal medverke til å oppretthalde anlegga sine kompetanse og betre anlegga sin tilstandsgrad. Innanfor rammene av dette kan tilskotet dekkje kostnader som er naudsynte for at bygg, eksisterande tekniske system og installasjonar skal fungere.

FDV-stillingar som får tilskot til løn frå Riksantikvaren skal primært følgje opp vedlikehold og istandsetjing av dei objekta som inngår i Riksantikvaren sitt bevaringsprogram. Berre ein mindre del av tilskotet til løn kan nyttast til eigenadministrasjon.

Desse postane skal ikkje prioriterast ved tilskot:

- Trygding
- Telefon/internett
- Husleige
- Kommunale skattar, avgifter og renovasjon
- Snørydding, klipping av gras og anna ordinær utomhus skjøtsel
- Oppvarming i publikumsareal utover frostsikring
- Vakthald
- Museal verksemd og formidling
- Drivstoff, drift og vedlikehold av bilar og større verktoy, der det ikkje er avtalt særskilt med Riksantikvaren
- Nye stillingar, unntaket er der det er kompetanseoverføring/lærlingar/leigd hjelp

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakaren skal levere sluttrapportar på utført arbeid til Riksantikvaren som ser til at arbeida er utførte i samsvar med dei aktuelle vilkåra. Meir detaljert informasjon om rapporteringskrava blir gitt i dei enkelte tilskotsbrev. Kontrollen av tilskotsmottakaren skjer gjennom generell formalia- og sannsyns kontroll av rekneskap og innsende rapportar. Oppfølging på staden er særleg aktuelt og viktig for å sikre at arbeidet vert utført i samsvar med økonomireglementet for staten og antikvariske retningslinjer.

Særskilt oppfølging i 2018 og 2019

Bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminne vart oppretta for å medverke til å nå dei nasjonale måla (2020-målet). Frå 2020 trer den nye regionreforma i kraft. Som ein del av denne skal etter planen tilskotsforvaltninga for post 72

overførast til dei nye regionane. På bakgrunn av dette skal Riksantikvaren gjennomføre ei evaluering av tilskotsordninga for bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminne.

Anlegga i bevaringsprogrammet er i hovudsak organiserte som museum og fleire av desse får støtte til museumsverksemda frå Kulturdepartementet. Riksantikvaren skal, etter initiativ frå Klima- og miljødepartementet, gå i dialog med Kulturdepartementet for å definere og gjere tydeleg grensegangen og ansvarsforholda mellom dei to departementa sine tilskotsordningar. Ein viser til den gjeldande samarbeidsavtala som bl.a. er omtalt i Prop 1S (1996/ 1997). Dette vil både vere viktig som ein del av evalueringa av dagens tilskotsordning, men òg som ei førebuing før overføring av ansvar til regionane frå 2020.

Rapport 2017

I 2017 omfatta bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminne 15 prioriterte anlegg. Det vart gitt 58,2 mill. kroner til istandsetjing, forvaltning, drift og vedlikehold av dei 15 anlegga i bevaringsprogrammet tekniske og industrielle kulturminne. Mesteparten av tilskot til FDV gjekk til tilskot til lønn for å sikre kompetansen på anlegga. På grunn av statleg eigarskap og sektorprinsippet fekk Tyssedal kraftverk berre tilskot til Forvaltning Drift og Vedlikehold (FDV)- lønn i 6 månader i 2017.

Tilskotsfordelinga til bevaringsprogrammet har fram til i dag hatt ein positiv effekt for å nå målsetjinga om normalt vedlikehaldsnivå.

I 2017 fikk Atlungstad Brenneri status ferdigstilt, og ved utgangen av 2017 hadde 11 av 15 anlegg status som ferdigstilt. Samtidig er det tydeleg at behova ved fleire av anlegga er langt større enn det som kan dekkjast ved ei rein framskrivning av tilskotsposten, under dette Rjukan-banen, Odda smelteverk og Haldenkanalen.

Riksantikvaren har i 2017 utarbeidd verksemdsplanar for anlegga i bevaringsprogrammet. Planane tek for seg anlegga sine resterande behov for sikring, istandsetjing, og vedlikehold. Verksemdsplanane viser at det i 2017 har blitt avdekt og/eller oppstått nye behov som tidlegare ikkje var kjende ved fleire av anlegga. Planane blir oppdaterte årleg, og skal gi forvaltninga og anlegga ei felles forståing av behov fram mot måloppnåing.

Fagseminar

For å styrkje kompetansen innan forvaltning, drift og vedlikehold, og medverke til nettverksbygging, samarbeid og auka kunnskap omkring denne typen kulturminne, arrangerer Riksantikva-

ren eit årleg fagseminar for dei prioriterte anlegga. Fagseminaret blir arrangert i samarbeid med anlegga i bevaringsprogrammet og fylkeskommunane. Det er ei målsetjing at dette forumet blir ført vidare og utvikla.

I 2017 vart Riksantikvaren sitt fagseminar gjennomført på Salhus, og eit nytt fagseminar for 2018 er under planlegging i samarbeid med Fetsund Lenser, Haldenkanalen og fylkeskommunane.

Tabell 7.16 Tilskot til tekniske og industrielle kulturminne 2017

Anlegg	Innskive	Status	Tilskot overført frå 2016 til 2017	Tilskot (istandsetjing)	FDV
Odda smelteverk	2013	Ikkje sett i stand	414 520	5 146 728	1 426 763
Tyssedal kraftverk	1997	Sett i stand			276 598
Sjølingstad Uldvarefabrik	1997	Sett i stand		1 859 060	2 818 427
Salhus Tricotagefabrik	1997	Sett i stand		497 128	2 565 273
Bredalsholmen Dokk	2015	Ikkje sett i stand	655 634	2 121 884	1 192 762
Kistefos Træsliberi	2002	Sett i stand		160 000	1 166 625
Spillum Dampsag og Høvleri	1997	Sett i stand			2 211 046
Atlungstad Brenneri	2013	Sett i stand	706 078	2 411 206	1 534 507
Neptun Sildoljefabrik	1997	Sett i stand		1 242 500	1 686 217
Rjukanbanen	2011	Ikkje sett i stand	30 281	6 046 898	2 734 448
Haldenkanalen	2013	Ikkje sett i stand		1 999 840	1 241 896
Næs jernverksmuseum	1997	Sett i stand		181 248	1 408 771
Folldal gruver	2002	Sett i stand	1 399 040		2 971 405
Klevfos Cellulose- og Papirfabrik	1997	Sett i stand		1 152 885	1 191 434
Fetsund Lenser	1997	Sett i stand		942 260	3 301 501
Andre tilskuddsmottakere fra posten					
Gamle Vossebanen			500 000		
Vigsnes Gruver			1 503 937 ¹		
Gloster Gladiator			654 400 (kr. 25 000 overført frå 2016)		
Nes gardssag			100 000		
Pettersons fabrikk			150 000		
Sulitjelma gruver			232 980		
Thamshavnbanen			183 000		

¹ Restmidlar utbetalt i 2017. Gitt som øyremerkte midlar i statsbudsjettet 2016.

Post 73 Tilskot til bygningar og anlegg frå mellomalderen og brannsikring, kan overførast

Tilskotsordninga er knytt til dei fire bevaringsprogramma restaurering av stavkyrkjer, konserve-

ring av mellomalderruinar, istandsetjing av freda bygningar i privat eige, og brannsikring av stavkyrkjer og tette trehusmiljø.

Mål

Restaurering av dei 28 stavkyrkjene blei ferdigstilt i 2015 slik at dei no har oppnådd eit ordinært vedlikehaldsnivå. Frå 2016 vil fortløpande vedlikehald og tjørebreing av stavkyrkjene bli prioritert. Prioriterte ruinar og profane bygningar frå mellomalderen skal ha eit ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020. Bevaringsprogrammet for brannsikring har som mål at branntilløp og brann i stavkyrkjer, og brannspreiing mellom hus i tette trehusmiljø, skal unngåast.

Kriterium for måloppnåing

- Tiltak retta mot stavkyrkjer, profane bygningar og prioriterte ruinar frå mellomalderen, og opplysningar om tilstandane til desse kulturminna.
- Brannsikringstiltak i stavkyrkjer og tette trehusmiljø.
- Eventuell brann eller branntilløp i stavkyrkjer og om tilfelle av brannspreiing mellom hus i tette trehusmiljø.

Tildelingskriterium

Målgruppa er eigarar og forvaltarar av automatisk freda bygningar og anlegg frå mellomalderen og eigarar av utvalde tette trehusmiljø. Midlane skal gå til vern, sikring og beredskapsarbeid. Dette inkluderer brannsikringstiltak, vedlikehaldsprogram for stavkyrkjene og sikring av verdifull kyrkjekunst i desse kyrkjene. Det skal òg ytast tilskot til sikrings- og restaureringstiltak på mellomalderbygningar og mellomalderruinar. Det blir lagt vekt på prosjekt som har overføringsverdi når det gjeld brannsikring av andre verdifulle kulturminne og kulturmiljø.

Istandsetjingstiltak skal gjennomførast etter antikvariske retningslinjer og i samsvar med eventuelle andre retningslinjer frå Riksantikvaren. Riksantikvaren kan sjølv prioritere og initiere oppgåver og tiltak på særleg viktige prosjekt.

I medhald av St.meld. nr. 26 (2006–2007) *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand* skal 45 av ruinane, inkludert dei 12–15 største anlegga, takast vare på. Vidare skal ruinar som engasjerer lokalmiljøet prioriterast.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakar må levere sluttrapport på utført arbeid til Riksantikvaren. Rapporten må òg innehalde ein økonomisk rapport. Meir detaljert infor-

masjon om rapporteringskrav blir gitt i dei enkelte tilskotsbrev. Riksantikvaren kontrollerer at arbeida blir utførte i samsvar med dei vilkåra som er sette. Kontroll på staden er òg aktuelt.

Rapport 2017

Gjennom bevaringsprogrammet for ruinar er det utført konserveringsarbeid på 15 ruinanlegg i 2017. Dei største arbeida er gjort på Steinvikholm og Tautra i Nord-Trøndelag, Holla kyrkjeruin i Telemark og Selje kloster og helgenanlegg i Sogn og Fjordane. Det vart brukt 10,7 mill. kroner til bevaringsprogrammet for ruinar (ruinprosjektet) i 2017. I tillegg til konservering, blir det arbeid med forskings- og utviklingsoppgåver, skjøtsel, informasjon, formidling og kompetanseutvikling, skjøtsel av murane og området omkring, skilting og tilrettelegging.

Overordna for FOU-oppgåvene er supplering og forbetring av datagrunnlaget i Askeladden. Undersøking av ruinområda med geofysiske metodar (georadar) og oppmåling er derfor viktige oppgåver.

Stavkyrkjeprogrammet vart formelt avslutta i 2015, men det er noko etterarbeid, for å sikre god vidare forvaltning av denne unike bygningsgruppa. I 2017 vart vedlikehaldsplanane for kyrkjene ferdigstilte. På bakgrunn av klimaendringane, med større fare for ekstremvær, er det gjennomført risikovurderingar for stavkyrkjene. Konklusjonane frå desse vurderingane er innarbeidde i vedlikehaldsplanen for kvar einskilt kyrkje.

I 2017 vart det arrangert ein konferanse der temaet var forskning, kunnskapsbehov og formidling knytt til stavkyrkjene og dei andre norske mellomalderkyrkjene.

Tilskot til hus frå mellomalderen blir òg tildelt frå denne posten. 252 mellomalderbygningar inngår i Bevaringsprogrammet for freda bygningar i privat eige. For desse er Riksantikvaren forvaltingsansvarleg.

Tilstandsfordelinga for mellomalderbygningane er ved utgangen av 2017 at 33 pst. er i god stand, 52 pst. har moderate istandsetjingsbehov og 15 pst. trenger omfattande istandsetjing.

Det vart i 2017 gitt tilsegn om tilskot til 20 bygningar med eit samla tilskotsbeløp på 7 mill. kroner. Arbeida spenner frå større utbetringar av lafteverk til tradisjonell taktekkning og refundering.

Til brannsikring av stavkyrkjene vart det i 2017 fordelt 18,2 mill. kroner frå post 73. I tillegg er det brukt 10,5 mill. kroner frå post 22.

20 av 28 stavkyrkjer har fått tilskot og gjennomført større tiltak i 2017. Det er utført storkontroll og vedlikehald av sprinkleranlegg ved ei rekke kyrkjer. To stavkyrkjer har fått fornya sløkkeanlegg. Videoovervaking, sikring av nærstående nabobygningar og brannskalsikring er andre prioriterte tiltak. I tillegg hjelper Riksantikvaren eigarane av stavkyrkja med kontinuerleg å oppretthalde og drive kyrkjene sine sikringssystem. Det står framleis att ein del tyngre vedlikehald og utvida tryggleik ved stavkyrkjene.

For å sikre verdifulle tette trehusmiljø inngår Riksantikvarens tilskotsordning som ei delfinansiering av tekniske brannsikringstiltak for å redusere risikoen for større områdebrannar/bybrannar.

Det vart fordelt 8,6 mill. kroner frå post 73 til ca. 30 tette trehusmiljø i 2017. Det blir gitt tilskot til brannsikringsplanar, branddeteksjon og sløkke-tekniske tiltak som brannslangepostar mm.

Riksantikvaren prioriterte i 2017 òg tilskot til område som ligg vanskeleg tilgjengeleg eller langt unna næraste brannvesen.

Post 74 Tilskot til fartøyvern, kan overførast

Midlane på posten går til bevaringsprogrammet for fartøy.

Bevaringsprogrammet for fartøy har som mål å sikre at fartøy som er freda og eit representativt utval fartøy som har avtale med Riksantikvaren om vern har eit normalt vedlikehaldsnivå innan 2020.

Målet med ordninga:

Målet med tilskotsordninga er å sikre, setje i stand og ta vare på freda fartøy og eit utval av fartøy som er tildelt status som verna skip, der eigar skriftleg har akseptert å følgje Riksantikvaren sine antikvariske retningslinjer. I denne samanhengen skal «sikre» forståast som å sikre mot tap og «ta vare på» som å haldast i operativ stand.

Kriterium for måloppnåing

- At fartøy blir sikra mot tap
- At fartøy blir haldne i operativ stand
- At fartøy oppnår forbetra tilstandsgrad
- At fartøy beheld sertifikata

Tildelingskriterium

Målgruppa er eigarar og forvaltarar av freda fartøy og fartøy der det er inngått avtale mellom Riksantikvaren og fartøyeigar om status som verna skip.

Frist for innsending av søknad om tilskot frå statsbudsjettet 2019 er 1. november 2018.

Riksantikvaren fordeler midlane etter søknad til konkrete restaurerings-, istandsetjings og vedlikehaldsarbeid. Riksantikvaren kan på eige initiativ prioritere og initiere oppgåver og tiltak. Eit grunn-tilskot til Norsk Foreining for Fartøyvern blir tildelt frå denne posten, etter søknad frå foreininga.

Tilskot til tiltak innan sikring, istandsetjing og ivaretaking skal tildelast etter ei vurdering av følgjande:

- Fartøyeigar sin frivillige innsats, og realismen i den praktiske og økonomiske gjennomføringa av prosjektet det er søkt om.
- Fartøyet sin verneverdi og representativitet
- Om fartøyet har kjent tilstandsgrad, om det føreligg det ein teknisk-historisk dokumentasjonsrapport, eventuelt restaureringsplanen. Det må føreligge naudsynt dokumentasjon til at prosjektet kan ta tilstrekkelege antikvariske omsyn for tiltaka det søkjast tilskot til.
- Fartøyeigar sitt bidrag til formidling av fartøyet
- Andre bidragsytarar, lokalt, regionalt og nasjonalt
- Risikoen for lågare tilstandsgrad, eventuelt tap av fartøyet

Tiltak det blir gjeve tilskot til skal gjennomførast etter antikvariske retningslinjer og i samsvar med andre retningslinjer frå Riksantikvaren. For å sikre ei kostnadseffektiv gjennomføring av vedlikehalds- og istandsetjingstiltak, skal Riksantikvaren prioritere fartøy med kjent tilstand, restaureringsplan og ein teknisk-historisk dokumentasjonsrapport.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakar skal levere sluttrapport på utført arbeid som det er gitt tilskot til. Rapporten skal òg omfatte ein økonomisk rapport til Riksantikvaren. Meir detaljert informasjon om rapporteringskrava blir gjeve i tilskotsbrev. Riksantikvaren skal kontrollere at arbeida blir utførte i samsvar med vilkåra som er sette i tilskotsbrev. Oppfølging på staden er særleg aktuelt og viktig for å sikre at arbeidet vert utført i samsvar med økonomireglementet for staten og antikvariske retningslinjer.

Rapport 2017

Mål

Bevaringsprogrammet for fartøy har som mål at eit representativt utval fartøy som er freda eller har avtale om vern med Riksantikvaren skal ha et normalt vedlikehaldsnivå innan 2020. Ein tilstand av normalt vedlikehaldsbehov må ikkje forvekslast med at arbeidet er slutført. Eit fartøy som er ferdig restaurert vil ha en situasjon av «normalt vedlikehald» i frå tre til syv år. Dette strekast under i Prop. 1 S (2012–2013).

Status og resultat

Ved utgangen av 2017 var det om lag 260 fartøy på vernelista. Av desse er 15 freda. I 2017 er det gjeve tilskot til totalt seks SAVOS-fylke og ein SAVOS-kommune; Aust-Agder, Hordaland, Møre og Romsdal, Nord-Trøndelag, Rogaland, Sogn og Fjordane og Bremanger kommune. Det er gjeve tilskot til tiltak på 76 fartøy.

Post 75 Tilskot til fartøyvernssenter, kan overførast

Midlane frå post 75 skal gå til fellestenester ved fartøyvernssentra i Noreg. Frist for søknad om tilskot frå post 75 frå statsbudsjettet 2019 er 1. oktober 2018. Fartøyvernssentra får midlar til fellestenester over post 75. Tilskot frå posten skal prioriterast og fordelast av Riksantikvaren etter vurdering av fartøyvernssentra sine søknader. Søknadene skal innehalde framlegg til budsjett og disponering av tid og kostnader knytt til gjennomføring av oppgåver innan fellestenestene, samt eventuelle investeringar i anlegg og utstyr. Det er ikkje eit krav at midlane blir fordelte likt mellom dei tre sentra.

Målet for ordninga

Fartøyvernet i Noreg følger prinsippet om vern gjennom bruk. Dette medfører at fartøya må haldest operative, slik at dei i størst mogleg grad kan vere tilgjengelege for publikum.

Føremålet med dei tre fartøyvernssentra er at kunnskap knytt til handverk innan istandsetjing og vedlikehald av fartøy blir bevart i eit langsiktig perspektiv. Dette skal skje gjennom utøving av fellestenester. Og kunnskapen dei vinn skal dokumenterast og mellom anna gjerast tilgjengeleg for forvaltninga, fartøyeigarar, andre verft/båtbyggeri og andre aktørar i fartøyvernet. Tilskot frå

post 75 skal sikre at dei tre fartøyvernssentra kan utføre fellestenester uavhengig av økonomiske konjunkturar i samfunnet.

Riksantikvaren gjennomførte og leverte i 2018 ei evaluering av ordninga med fartøyvernssentra og denne tilskotsposten. I medhald av Nasjonal verneplan for fartøy 2010–2017, og evalueringa, skal oppgåvene i fellestenestene reviderast etter ei slik evaluering. Riksantikvaren leiar dette arbeidet som skal slutførast før fartøyvernssentra sin søknadsfrist for 2019.

Kriteria for måloppnåing

- At kunnskap om fartøy, handverk og teknikkar som er naudsynt for å setje i stand og vedlikehalde fartøy blir systematisk samla inn, dokumentert og sikra i eit lengre perspektiv
- At innsamling og dokumentasjon av kunnskapen held naudsynt kvalitet, slik at den vert eit godt grunnlag for framtidig istandsetjing av fartøy, ivaretaking av handverk og forskning.
- At kunnskapen som fartøyvernssentra vinn, blir gjort tilgjengeleg og stilt til rådvelde for fartøyeigarar, forvaltninga, verft, båtbyggeri og andre aktørar i fartøyvernet.

Tildelingskriterium

Tilskot frå post 75 skal givast til løn til fartøyvernssentra ved fartøyvernssentra. Ein mindre del av tilskota kan givast til investeringar i anlegg som er naudsynt for utføring av fellestenestene.

Riksantikvaren gir tilskot på grunnlag av søknader frå sentra med prioriterte og konkrete oppgåver og tiltak. Desse skal vere baserte på følgjande prioriteringar, og dei nye fellestenestene som blir utarbeidde av Riksantikvaren, i dialog med fartøyvernssentra, før søknadsfrist for 2019:

- Oppfølging av tilrådingar frå Riksantikvaren si evaluering av fartøyvernssentra. Riksantikvaren er ansvarleg for å sikre prioritering av og framdrift i oppfølginga av desse punkta.
- Sikre og heve kvaliteten på arbeid utført innan fellestenestene, med særleg fokus på sikring av handverk i eit lengre perspektiv, og dokumentasjon som teknikk.
- Dokumentasjon av fartøy, utbetningsarbeid og handverksprosessar.
- Utføre ei kost-nyttevurdering av ordninga med delelager
- Med bakgrunn i ein heilskaplegg plan, gjere kunnskapen ved fartøyvernssentra tilgjengeleg for andre

Oppfølging og kontroll

For å sikre at tiltak vert gjennomførte i tråd med føremålet med tilskotet skal Riksantikvaren sjå til at fartøyvernsentra rapporterer slik det går fram av tilskotsbrev. Oppfølging på staden og i kvartalsvise samarbeidsfora med fartøyvernsentra er viktig. Kontrollen i høve til fartøyvernsentra som tilskotsmottakarar skjer i samsvar med økonomireglementet, generell formalia- og sannsynskontroll av revidert årsrekneskap og årsmeldinga frå fartøyvernsentra.

Rapport 2017

I 2017 er 16,4 mill. kroner over post 75 fordelt til dei tre fartøyvernsentra Nordnorsk Fartøyvern-senter og Båtmuseum i Gratangen (3,75 mill. kroner), Hardanger fartøyvern-senter i Nordheim-sund (5,2 mill. kroner) og Bredalsholmen Dokk og fartøyvern-senter (7,45 mill. kroner).

Tilskota frå post 75 har finansiert stillingar knytte til løysing av oppgåver under fellestene-tene, under dette dokumentasjonsarbeid i sam-band med istandsetjing av fartøy som Riksantikva-ren gjev tilskot til. Tilskota har vidare medverke til generell rådgjeving, opplæring og kompetanse-bygging ved sentra og ovanfor fartøyeigarar. Far-tøyvern-sentra har i tillegg motteke og utført opp-drag som t.d. produksjon og publisering av fak-taark, synfaringar, og teknisk-historisk dokumen-tasjon av fartøy på vegner av Riksantikvaren

Riksantikvaren starta evalueringa av tilskot-spost 75 og ordninga med fartøyvern-senter i 2016. Det har vore arbeidd med evalueringa gjennom heile 2017. Frist for ferdigstilling av evalueringsar-beidet vart sett til april 2018.

Post 77 Tilskot til verdiskapingsarbeid på kulturminneområdet, kan overførast

Mål

Kulturminne og kulturmiljø skal takast i bruk i utvikling av lokalsamfunn og som grunnlag for miljøvis, økonomisk, sosial og kulturell utvikling.

Tildelingskriterium

Midlane skal nyttast til satsingar som tydeleggjer og integrerer kulturminnefeltet i lokal og regional utvikling og som samstundes siktar mot ei koordinert og langsiktig forvaltning av kulturminne og kulturmiljø. Samhandling med aktørar og verke-middel som støttar opp om dette vil bli prioritert.

Oppfølging og kontroll

Tilskotsmottakar må levere sluttrapport på utført arbeid til Riksantikvaren som òg omfattar ein øko-nomisk rapport. Meir detaljert informasjon om rapporteringskrav blir gitt i dei enkelte til-skotsbrev. Riksantikvaren kontrollerer at arbeida blir utførte i samsvar med dei vilkåra som er sette. Kontroll på staden er òg aktuelt.

Rapport 2017

I 2017 er det gitt tilskot til 33 større og mindre prosjekt som tek i bruk kulturminne, kulturmiljø og landskap som ressurs i samfunnsutviklinga.

Prosjekta medverkar til produksjon av sam-funns gode knytt til reiseliv og næringsutvikling, bo- og livskvalitet, friluftsliv, folkehelse, utdanning og kultur. På nærings-sida er prosjekta særleg rela-tert til attraksjonsutvikling, tilrettelegging av felles gode og nettverkssamarbeid mellom nærings-aktørar og offentlege myndigheiter.

Samstundes byggjer prosjekta opp under ei koordinert berekraftig forvaltning og bruk av kul-turminne over tid. Involvering av innbyggjarar og aktørar som til vanleg ikkje har noko direkte ansvar for kulturminne, skapar engasjement, entu-siasme og positiv innstilling til å ta vare på kultur-minna. Prosjektarbeidet gir innsikt i betydninga av kulturarv, mobiliserer ressursar og gir kulturmin-neforvaltninga auka oppslutning og legitimitet.

Post 77 og verdiskapingsprosjekta supplerer andre verkemiddel slik som freding etter kultur-minnelova, bevaring etter plan- og bygningslova, tilskot til istandsetjing og vedlikehald mv. Ved til-skotsbehandlinga legg vi vekt på utvikle samar-beid og nettverk på tvers av sektorar for å sikre gode resultat på fleire samfunnsområde og i til-legg understreke samfunnet sitt felles ansvar for kulturarv.

I tråd med Stortingets føresetnader, vart 0,5 mill. kroner gitt i tilskot til bruk av Solobservato-riet som kompetansesenter. Andre prosjekt og sta-der som har fått tilskot i 2017 er blant anna Hen-ningsvær med besøksforvaltning i regi av kom-mune og innbyggjarar, Svalbard med formidling og attraksjonsbygging og Geiranger med bruk av nedlagte fjordgardar til overnatting. I Akershus blir Blaker skanse, Bingen lenser og Tertitten utvikla som besøksmål, mens det på Sørlandet blir sikta mot ei koordinert forvaltning av uthamnene til nytte for både lokalsamfunn og tilreisande.

Tabell 7.17 Tilskot til verdiskaping i 2017

Tiltak/område	Tilskot (i 1000 kr)
Solobservatoriet	500
Andre prosjekt	7 860
Sum	8 360

Post 79 Tilskot til verdsarven, kan overført

Mål

Områda på Unescos verdsarvliste i Noreg skal forvaltast i tråd med forpliktingane i Unescos verdsarvkonvensjon og retningslinjene for oppfølging av konvensjonen.

Kriterium for måloppnåing

Tiltak retta mot verdsarvområde i Noreg.

Tildelingskriterium

Målgruppa er områda i Noreg som er innskrivne eller under nominasjon til Unescos verdsarvliste. Noreg har pr. i dag åtte verdsarvområde. I spesielle tilfelle kan midlane nyttast til tiltak som indirekte medverkar til sikring av desse områda.

Tabell 7.18 Tilskot til verdsarvområda i 2017 frå post 79

Verdsarvområda	Tilskot (i 1000 kr)
Bryggen i Bergen	14 190
Røros bergstad og Circumferensen	11 035
Bergkunsten i Alta	2 664 ¹
Vegaøyen	2 000 ²
Vestnorsk fjordlandskap	3 300
Urnes stavkyrkje, omgivnader	1 048
Struves meridianboge	550
Rjukan-Notodden industriarv	12 168
Sum	46 955

¹ Ikkje inkludert tilskot frå post 22 på 665 000 kroner.

² Ikkje inkludert tilskot på 4,1 frå Miljødirektoratet.

Midlar til Noregs verdsarv har fått ein auke i 2017, då det frå det året vart gitt midlar til basisutstillinga på Riksantikvarens budsjett.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging skjer gjennom møte og fagsamlingar gjennomførte i samsvar med avtalt arbeidsprogram. Kontrollen overfor tilskotsmottakaren skjer gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av rekneskap og innsende rapportar. I spesielle tilfelle er det òg aktuelt at Riksantikvaren eller fylkeskommunen/Sametinget utfører kontroll på staden for å sjå til at tiltak er gjennomførte etter antikvariske retningslinjer og andre føresetnader for tilskotet.

Miljødirektoratet har eigne tilskotsmidlar og har tilsvarande oppfølging.

Rapport 2017

I 2017 vart det frå post 79 brukt 46,955 mill. kroner på verdsarv. Dette kom i tillegg til at det er brukt midlar til verdsarv frå andre postar. Vidare fekk organisasjonen Noregs verdsarv òg midlar frå post 79. Midlane til Noregs verdsarv har fått ein auke og var i 2017 på 3,91 mill. kroner. Bakgrunnen for auken frå 2017 er at det vart gitt midlar til basisutstillinga (verdensarvsentra) på Riksantikvarens budsjett.

Kap. 4429 Riksantikvaren

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
02	Refusjonar og ymse inntekter	3 065	4 506	2 637
09	Internasjonale oppdrag	2 297	1 277	3 314
	Sum kap. 4429	5 362	5 783	5 951

Post 02 Refusjonar og ymse inntekter

Posten gjeld refusjonar og innbetalte midlar frå oppdragsverksemd for andre institusjonar m.m., jf. omtale under kap. 1429 post 01. Under posten er det budsjettert inntekter ved sal av Riksantikvarens rapportar og andre produkt og driftsvederlag frå Kongsvoll fjellstove. Meirinntekter under pos-

ten gir grunnlag for meirutgifter under kap. 1429 post 01, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Post 09 Internasjonale oppdrag

Midlane på posten skal finansiere dei tilsvarende utgiftene til internasjonale oppdrag. Meirinntekter under posten gir grunnlag for meirutgifter under kap. 1429 post 01, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Kap. 1432 Norsk kulturminnefond

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
50	Til disposisjon for kulturminnetiltak	103 898	112 170	116 320
	Sum kap. 1432	103 898	112 170	116 320

Post 50 Til disposisjon for kulturminnetiltak

Norsk kulturminnefond er eit forvaltingsorgan med særskilte fullmakter. Midlane skal nyttast til kulturminnetiltak og til drift av administrasjonen og styret.

Kulturminnefondet har i hovudsak ansvaret for verneverdige kulturminne og kulturmiljø.

Kulturminnefondet er styrkt med 4,125 mill. kroner i 2019.

Mål

Medverke til å styrkje arbeidet med å bevare verneverdige kulturminne og kulturmiljø og til at eit mangfald av kulturminne og kulturmiljø kan nyttast som grunnlag for framtidig oppleving, kunnskap, utvikling og verdiskaping.

Den siste brukarundersøkinga viser at 83 prosent av alle søkjarane er tilfredse med kontakten med kulturminnefondet, og meiner den faglege oppfølginga av prosjekta som kulturminnefondet

tilbyr er svært viktig. Fire av fem prosjekt som har fått tilsegn om midlar ville ikkje vorte realiserte utan støtta frå fondet. Ein kan etter dette grovt sett rekna med at 2000 prosjekt over heile landet neppe hadde blitt sette i stand utan støtta frå kulturminnefondet.

Når Kulturminnefondet går inn og ser på kor mykje private midlar dei statlege insentiva frå fondet løyser ut, kjem det fram at i eit gjennomsnittleg prosjekt kjem 28 prosent av midlane frå staten gjennom Kulturminnefondet. 72 prosent av det som skal til for å setje objektet i stand, kjem frå eigaren sjølv i form av eigne midlar eller eigen innsats på prosjektet. Menon Economics har i evalueringa «Kulturminnefondets samfunnsnytte» funne at for kvar krone som vert løyvd frå Kulturminnefondet vert det brukt 3,5 kroner på istandsetjing av kulturminnet. Dei dokumenterer samstundes at dei fleste kulturminna som vert sett i stand ofte får ein ny bruk og at det dermed vert etablert både verdiskaping og næringsverksemd som ei følge av istandsetting av kulturminne.

Kriterium for måloppnåing

Opplysningar om tiltak retta mot verneverdige og freda kulturminne og kulturmiljø.

Tildelingskriterium

Tilskotsmidlane blir fordelte av kulturminnefondets styre etter søknad. Kulturminnefondet skal vere eit lågterskeltilbod til private eigarar av verneverdige kulturminne og kulturmiljø. Tilskota blir i hovudsak tildelte istandsetjings- og sikringsprosjekt. Tilskot til prosjekt som fremjar verdiskaping, handverk, næringsverksemd og aktivitet i lokalsamfunnet er prioriterte. Dette gjelder òg prosjekt som gir synergieffektar, og som løyser ut private midlar eller betydeleg eigeninnsats. Samarbeid med eigarane av kulturminne og kulturmiljø er den viktigaste strategien for kulturminnefondets arbeid.

Oppfølging og kontroll

Oppfølging skjer overfor tilskotsmottakar gjennom generell formalia- og sannsynskontroll av

rekneskap og sluttrapport frå tilskotsmottakaren. I mange tilfelle er det aktuelt med kontroll på staden for å sikre at tiltaka er gjennomførte etter anti-kvariske retningslinjer og andre føresetnader for tilskotet.

Midlane frå Kulturminnefondet skal komme i tillegg til dei ordinære løyvingane frå Riksantikvaren.

Rapport 2017

Det vart brukt 17,5 mill. kroner til drift av Kulturminnefondet i 2017. Driftskostnaden pr. søknad går ned. Det vart gjeve tilsegner på til saman inntil 99,1 mill. kroner, fordelt på 606 søknader.

Det kom inn 1242 søknader innan fristen 1. november 2016. Kulturminnefondet behandla 196 søknader om strakstiltak og til fag- og handverksseminar fortløpande gjennom året. Samla søknadssum frå private eigarar av verneverdige kulturminne er på 351,6 mill. kroner. Det har aldri vore større interesse for å søkje Kulturminnefondet om støtte til istandsetjing av verneverdige kulturminne.

Programkategori 12.60 Nord- og polarområda

Hovudinnhald og prioriteringar

Utgiftene under programkategori 12.60 høyrer inn under resultatområda Naturmangfald, Forureining, Klima og Polarområda. Programkategorien omfattar verksemda til Norsk Polarinstitutt, Svalbards miljøvernfond, Kings Bay AS og Fram – nordområdesenter for klima- og miljøforskning.

Løyvingane vil gå til forvaltninga av miljøet på Svalbard, miljøsam arbeidet under Arktisk råd, til miljøforvaltninga i Antarktis, til forskning og miljøovervaking og til drift av vår polare forskingsinfrastruktur i både nord og sør.

Hovudprioriteringane for miljøvern arbeidet på Svalbard i 2019 er arbeidet med forvaltningsplanar for verneområda, inkludert arbeid med besøksforvaltning både i og utanfor verneområda og å følgje opp det omfattande og komplekse arbeidet med opprydding etter koldrifta i Lunkefjell og Svea. Vidare skal Norsk Polarinstitutt styrkje sitt samarbeid og sin forskingsaktivitet – og miljøovervaking i Ny-Ålesund. Norsk Polarinstitutt skal i samarbeid med Havforskningsinstituttet gjennomføre eit omfattande tokt til Antarktis med hovudformålet å styrkje kunnskapsgrunnlaget for forvaltninga av kril og økosystemet krilen lever i, og kunnskapsgrunnlaget for arbeidet med marine verneområde i Antarktis. Regjeringa har som eitt av dei overordna måla for svalbardpolitikken å ta vare på den særeigne villmarksnaturen på Svalbard. Dei spesifikke miljømåla for Svalbard går fram av Meld. St. 32 (2015–2016) Svalbard. Der er det m.a. slått fast at innanfor dei rammene traktats – og suverenitetsmessige omsyn set, skal miljøomsyn vege tyngst ved konflikt mellom miljøvern og andre interesser. Raske klimaendringar er ei betydeleg og aukande utfordring for miljøvernet og lokalsamfunna på Svalbard. Miljøvern arbeidet på Svalbard må sjå til at lokal verksemd skjer innanfor rammer som sikrar at den samla miljøbelastninga ikkje blir for stor.

Forskning og høgare utdanning er eit av dei viktigaste satsingsområda for norsk aktivitet og nærvær på Svalbard. I tråd med svalbardmeldinga er det lagt fram ein overordna strategi for forskning og høgare utdanning på Svalbard og ein forskingsstrategi for Ny-Ålesund er under utarbeiding. Norsk Polarinstitutt skal ivareta det norske vert-

skapet og ha ansvaret for å setje i verk forskingsstrategien for Ny-Ålesund.

Noreg skal medverke gjennom forskingsinnsats og aktiv deltaking i arbeidet under Antarktistraktaten med tilhøyrande Miljøprotokoll til eit globalt samarbeid for vern av det sårbare miljøet i Antarktis både i havet og på land.

Klimaendringane er tydelegare i Arktis enn nokon annan stad, og vil få store effektar både her og for det globale klimaet. Innanfor Arktisk råd vil spesielt prioriterte tema for Noreg vere klimaendringar, tiltak mot utslepp av kortlevde klimaforureiningar, bevaring av arktisk biodiversitet, heilskapleg havforvaltning, tiltak mot forureining og miljøovervaking i Arktis.

Miljøvern samarbeidet med Russland vil bli ført vidare innanfor Den norsk-russiske miljøvernkommisjonen og Barentssamarbeidet. Bilateralt er samarbeidet om forvaltning av miljøet i Barentshavet og grenseområda prioritert. Innan havmiljø samarbeidet er samarbeid om økosystembasert forvaltning av Barentshavet den viktigaste saka. I tillegg vil Noreg søke å etablere eit samarbeid med Russland om marin forsøpling i Barentshavet. I grenseområda vil miljøovervaking fortsatt vere viktig på grunn av dei høge utsleppa av sovel og metall frå nikkelverka på Kola. Innan Barentssamarbeidet er bevaring av naturmangfaldet, forvaltning av grensevassdrag og samarbeid om klimaspørsmål sentrale oppgåver, i tillegg til løysinga av dei store og samansette miljøutfordringane i russisk del av Barentsregionen.

Framsenteret i Tromsø omfattar i dag 21 norske institusjonar, og det er full fagleg aktivitet som gir fortløpande resultat på alle dei seks tematiske satsingsområda, kalla «flaggskip». Framsenteret har oppnådd nasjonal og internasjonal status som kompetansemiljø, og er òg attraktivt for lokalisering av nasjonale initiativ og for internasjonale sekretariat som Noreg har ansvaret for, blant anna Sekretariatet for Arktisk råd. I 2018 er også sekretariatet for Arktisk råds arbeidsgruppe Arctic Monitoring and Assessment Programme blitt relokalisert frå Oslo til Framsenteret i Tromsø. I 2018 vart nybygg til Framsenteret teke i bruk. Dette har gitt Framsenteret ei utviding med 195 nye arbeidsplassar pluss laboratorier og spesialrom.

Resultatområde

Tabell 7.19 Resultatområde under programkategori 12.60.

Resultatområdet	Nasjonale mål
Polarområda	<ul style="list-style-type: none"> – Omfanget av villmarksprega område på Svalbard skal haldast ved lag, og naturmangfaldet bevarast tilnærma upåverka av lokal aktivitet. – Dei 100 viktigaste kulturminna og kulturmiljøa på Svalbard skal sikrast gjennom føreseieleg og langsiktig forvaltning. – Negativ menneskeleg påverknad og risiko for påverknad på miljøet i polarområda skal reduserast.

Politikk og verkemiddel for å nå dei nasjonale måla på polarområda

Svalbard

Miljøvernarbeidet på Svalbard skal i 2019 ha fokus på å beskytte villmarksområda utanfor busettjingane på Svalbard i ein situasjon med omstilling av lokalsamfunna og raske endringar i klimaet. Forvaltninga vil sjå til at ferdsel og anna lokal verksemd skjer innanfor rammer som sikrar at den samla miljøbelastninga ikkje blir for stor. Samstundes vil forvaltninga av Svalbards natur- og kulturminne ta omsyn til at samfunna og miljøet på Svalbard er i endring slik at nødvendig omstilling kan skje i samsvar med dei måla som er sette i Meld. St. 32 (2015–2016) Svalbard.

Naturverdiar og kulturminne som ligg nær lokalsamfunna er viktige for reiselivet og lokalbefolkninga og må sikrast. Miljøstyresmaktene er i nær dialog med lokale aktørar om dette. Prioriterte kulturminne skal sikrast med utgangspunkt i Kulturminneplan for Svalbard 2013–2023.

Arbeidet med forvaltningsplanar for verneområda på Svalbard, inkludert arbeid med besøksforvaltning både i og utanfor verneområda, vil halde fram for å bidra til lokal verdiskaping og gode opplevingar for dei tilreisande. Det er mange ulike brukarinteresser innanfor verneområda, og forvaltningsplanane er eit verktøy for å balansere bruks- og verneinteressene innanfor ramma av verneformålet. Samstundes som dei tek vare på verneverdiane og aukar forståinga for Svalbard sine unike miljøkvalitetar.

Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS har ansvar for å utarbeide ein plan for opprydding i Svea/Lunckefjell. Sysselmannen som miljøvernmyndigheit skal følgje opp dette omfattande og komplekse arbeidet, som vil involvere alle fagområda innan natur- og artsforvaltning, forureining/avfall, arealplanlegging og kulturminne. Arbeidet med å følgje opp oppryddingsarbeidet vil være svært arbeidskrevjande for Sysselmannen si miljø-

vernavdeling dei kommande åra. Det er føreslått å styrke Sysselmannens miljøvernavdeling, m.a. i samband med oppryddinga i Svea/Lunckefjell.

Miljøforvaltninga vil halde fram arbeidet med å ta vare på det biologiske mangfaldet, m.a. gjennom oppfølging av strategiar som er utarbeidde.

Det vil også framover vere viktig å følgje opp arbeid knytt til forureining, avløp og avfall både på regelverksida og ved konkret tiltak i felt.

Klimaendringane fører til auka fare for flaum og skred. Dette vil påverke kor folk kan bu, og fører med seg utfordringar for arealplanlegginga i lokalsamfunna. Ei viktig oppgåve framover blir difor å sjå til at areal- og samfunnsplanlegging i planområda tek omsyn til klimaendringane og til natur- og kulturminne innanfor planområda.

Den minkande fjordisen på Svalbard, som skuldast klimaendringar, gjer at dei fjordane som framleis har stabil is vinterstid blir særskilt viktige for isavhengige arter som isbjørn og ringsel. Miljøforvaltninga følgjer med på situasjonen og vil vurdere eventuelle tiltak.

Den strenge praksisen når det gjeld løyve og vilkår for verksemd som medfører inngrep utanfor dei eksisterande busettjings- og gruveområda vil bli ført vidare.

Antarktis

Klimaendringar er eit viktig punkt på dagsordenen i samarbeidet under traktaten. Noreg skal gjennom vår forskingsverksemd medverke til auka kunnskap om klimaendringane, og samtidig til den internasjonale kunnskapsutviklinga om Antarktis og globale problemstillingar knytte til polarområda. Noreg leiar ei arbeidsgruppe som skal sjå på oppfølginga av Antarktis-traktatsystemets klimahandlingsplan.

Sikring og istandsetjing av kulturminna er utfordrande i Antarktis. Noreg har vore ein pådriver for å få på plass retningslinjer for vurderinga av kva som er kulturminne, og retningslinjer for å

vurdere bevaringstiltak for kulturminne i Antarktis. Slike retningslinjer vart vedtekne av partane under Antarktistraktaten i mai 2018. Bevaringstiltak blir gjennomførde i medhald av fagleg grunnleggitt og avgrensa prioriteringsliste.

Noreg arbeider aktivt gjennom samarbeidet under Antarktistraktaten for ei økosystembasert, heilskapleg forvaltning av miljøet i havet i traktatområdet. Områdebaserte tiltak, slik som marine verneområde, er eit viktig element i norsk og internasjonalt arbeid for å ta vare på og sikre berekraftig bruk av marine ressursar og økosystem. Noreg deltok aktivt i prosessen for å vedteke det marine verneområdet i Rosshavet, og vil halde fram å delta aktivt i arbeidet med å få på plass eit nettverk av marine verneområde i heile konvensjonsområdet.

Norsk Polarinstittutt har ei nøkkelrolle i norsk antarktisadministrasjon både som nasjonal operatør, og som styresmakt etter forskrift om miljøvern og tryggleik i Antarktis. Norsk Polarinstittutt har òg som viktig oppgåve å skaffe fram forskingsbasert kunnskap som medverkar til at Noreg på best mogleg måte oppfyller sine forpliktingar som traktatpart. Mellom anna på grunn av klimaendringane og arbeidet med marine verneområde i Antarktis, er denne oppgåva svært viktig.

Arktisk råd

Regionalt samarbeid er avgjerande for å handtere utfordringane i Arktis. Noreg vil halde fram med å spele ei aktiv rolle i Arktisk råd og i rådet sine arbeidsgrupper, der samarbeid om klima og miljø står sentralt. Arktisk råd har ei viktig rolle i å setje saman og vurdere vitskapleg kunnskap om klimaendringane og miljøet i Arktis. Dette arbeidet er viktig som grunnlag for samarbeid om forvaltning av miljøet i Arktis, og for internasjonale avtaler som gjeld forureining og klima. Rådet har konkrete samarbeidsprosjekt som gjeld bevaring av naturmangfaldet og det marine miljøet i Arktis, og tiltak for å redusere kjelder til forureining. Tiltak for å redusere klimaendringane er det viktigaste vi kan gjere for å ta vare på det arktiske miljøet. Arktisk råd vedtok i 2017 eit kollektivt reduksjonsmål for svart karbon (sot), og landa skal rapportere resultat til ministermøtet kvart anna år. Rådet arbeider òg med å styrkje samarbeidet mellom dei arktiske landa om å ta vare på dei arktiske havområda. Noreg er ein pådrivar både i rådet sitt arbeid for å redusere utslepp av svart karbon, styrkje havsamarbeidet, og med å dokumentere effektane av klimaendringar på økosystema i Arktis. Vurderingar av klimaendringar og forureining i Arktis,

bevaring av biologisk mangfald og heilskapleg forvaltning av det marine miljøet vil fortsatt stå sentralt for Noregs arbeid i Arktisk råd i 2019. Noreg vil medverke aktivt i Arktisk råds arbeid med prosjekt og oppfølgingsplanar på desse områda, og leggje til rette for at kunnskap og tilrådingar som blir skaffa fram gjennom desse prosjekta blir tekne i bruk og implementerte i forvaltninga.

Miljøvernssamarbeidet med Russland

Dei sentrale oppgåvene i samarbeidet innanfor Den norsk-russiske miljøvernkommissjonen og miljøvernssamarbeidet i Barentsregionen vert ført vidare.

I Den norsk-russiske miljøvernkommissjonen er utviklinga av eit konsept for ein forvaltingsplan for russisk side av Barentshavet høgt prioritert. Eit samordna norsk-russisk program med overvaking av felles sårbare og truga arter, presentasjon av felles resultat i miljødataportalen Barentsportal, og samarbeid om risikovurdering og kontroll av petroleumsvirksemnd i Barentshavet er viktige element i samarbeidet.

Noreg vil arbeide for å få redusert utsleppa av svovel og metall frå nikkilverka på Kola inntil problemet er løyst. Miljøovervaking i grenseområda og god miljøinformasjon til lokalbefolkninga har ein sentral plass i det bilaterale samarbeidet.

I miljøarbeidsgruppa under Barentsrådet fokuserer ein på forvaltning av dei grensekryssande vassressursane og naturmangfaldet i regionen. Ei høgt prioritert oppgåve er å medverke til å løyse dei store og samansette miljøutfordringane i russisk del av Barentsregionen, dei såkalla *hot spots*, som er beskrivne i Arktisk råds miljøovervakingssprogram og det nordiske miljøfinansieringsselskapet (NEFCO) si *hot spot*-liste frå 2003. Miljøfinansiering frå NEFCO er eit viktig verkemiddel.

Forskning og miljøovervaking i nord- og polarområda

Situasjonen i polarområda gir nye kunnskapsutfordringar knytte til miljø og klima. Å utvikle kunnskap og forståing av korleis miljø i Arktis og Antarktis vert påverka av klimaendringar, havforsuring, forureining og auka aktivitet er derfor ein sær viktig del av både det nasjonale arbeidet og det internasjonale samarbeidet i nord- og polarområda. Grunnlaget for Noregs bidrag til dette samarbeidet er den nasjonale satsinga på kunnskap om klima og miljø.

Sentrale verkemiddel med omsyn til polar kunnskapsproduksjon er Norsk Polarinstittutt,

Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning og vår infrastruktur for polarforskning.

Det blir arbeidd med å betre parameter for miljøovervaking av kulturminna.

Svalbard er ei særst viktig plattform for forskning i – og for internasjonalt samarbeid om – naturvitskapleg forskning i Arktis. Forskingsstrategi for Ny-Ålesund som er under utarbeiding skal setje rammene for den vidare utviklinga av Ny-Ålesund, og styrkje norsk vertskap og koordinering av forskingsverksemdar. Norsk Polarinstitutt har fått ansvar for å implementere og følge opp forskingsstrategien i Ny-Ålesund. Norsk Polarinstitutt har fått 10 mill. kroner til samarbeid, forskning og miljøovervaking i Ny-Ålesund. Strategien skal òg sikre at dei unike, men avgrensa goda som forskingsverksemda i Ny-Ålesund byr på, blir nytta meir effektivt og ein skal leggje betre til rette for auka grad av samarbeid. Det blei difor løyvd 20,5 mill. kroner i 2017 over Klima- og miljø-

departementets budsjett til oppføring av eit nytt, felles bygg i Ny-Ålesund. Dette bygget vil bli teke i bruk i 2019. Vidare er det løyvd til saman 37 mill. kroner i revidert nasjonalbudsjett 2017 og 2018 for å setje i stand service- og administrasjonsbygget i Ny-Ålesund. I tillegg er det foreslått løyvd 8 mill. kroner som kjem til utbetaling i 2019.

Den faglege satsinga i Framsenteret vil bli ført vidare.

Nærare om budsjettforslaget

Foreslått løyving knytt til programkategorien for 2019 er på 422,9 mill. kroner. Dette er ein auke på om lag 31,3 mill. kroner, eller 8,0 pst. samanlikna med saldert budsjett for 2018. Auken i løyvinga skuldast i hovudsak 10 mill. kroner til samarbeid, forskning og miljøovervaking i Ny-Ålesund og 8 mill. kroner til å ferdigstille service- og administrasjonsbygget i Ny-Ålesund.

Utgifter under programkategori 12.60 fordelte på kapittel

(i 1 000 kr)					
Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
1471	Norsk Polarinstitutt	311 106	300 495	320 128	6,5
1472	Svalbards miljøvernfond	20 264	17 658	19 658	11,3
1473	Kings Bay AS	53 635	21 642	30 270	39,9
1474	Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning	58 330	51 745	52 823	2,1
Sum kategori 12.60		443 335	391 540	422 879	8,0

Kap. 1471 Norsk Polarinstitutt

(i 1 000 kr)				
Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	229 006	228 072	242 376
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overførast</i>	81 599	71 926	77 243
50	Stipend	501	497	509
Sum kap. 1471		311 106	300 495	320 128

Rolle og oppgåver for Norsk Polarinstitutt:

Norsk Polarinstitutt er den sentrale statsinstitusjonen for kartlegging, miljøovervaking og forval-

tingsretta forskning i Arktis og Antarktis, jf. Meld. St. 32 (2015–2016) *Svalbard*, Meld. St. 32 (2014–2015) *Norske interesser og politikk i Antarktis*, Meld. St. 33 (2014–2015) *Norske interesser og politikk for*

Bouvetøya, fagleg og strategisk rådgivar overfor den sentrale forvaltninga og fagleg rådgivar for miljødirektorata og Sysselmannen i polarspørsmål.

Instituttet skal vidare:

- halde ved lag ein brei forskingsbasert kompetanse på område der miljøforvaltninga har eit direkte forvaltingsansvar i nord- og polarområda eller har ei heilt sentral pådrivarrolle både nasjonalt og i internasjonale prosessar. Det omfattar klimaprosessar og klimaendringar og effektane av desse på naturen og viltforvaltning, område- og habitatvern, og miljøgift/forureiningsproblematikk
- forvalte og formidle forskings- og miljødata frå polarområda
- ha ansvar for topografisk og geologisk kartlegging av landområda på Svalbard og norsk biland og territorialkrav i Antarktis
- utvikle, revidere og leie overvakingsprogram og system for miljøovervaking av norsk Arktis
- medverke til å stimulere og koordinere nasjonal og internasjonal forskning på Svalbard gjennom å samarbeide om forskingsprosjekt og gi tilgang til instituttet sin infrastruktur, så som forskingsstasjon, feltutstyr og transport mot dekning av instituttet sine kostnader
- følgje opp og gjennomføre norsk miljølovgiving i Antarktis
- medverke til at forvaltningas kunnskapsbehov blir teke hand om
- fremje miljøforskning og forvaltingsrådgiving innan Det bilaterale norsk-russiske miljøsam arbeidet
- utforske og overvake det marine miljøet i det nordlege Barentshavet
- delta i Fagleg forum for økosystembasert forvaltning av norske havområde
- representere Noreg i internasjonale samarbeidsfora og formidle kontakt mellom norske og internasjonale fagmiljø
- medverke til å styrkje Framsenteret
- utvikle samarbeidet med dei andre forskingsinstitusjonane og universitet
- formidle utovervend informasjon om polarområda i alle relevante kanalar
- vere vertskap og ha ansvaret for å setje i verk forskingsstrategien for Ny-Ålesund

Post 01 Driftsutgifter

Midlane under denne posten er retta mot resultatområda Naturmangfald, Forureining, Klima og Polarområda.

Posten dekkjer utgifter som Norsk Polarinstitutt har til løn og godtgjersler for faste og mellom-

bels tilsette. Vidare dekkjer posten ordinære driftsutgifter, drift av forskingsstasjon og luftmålestasjon i Ny-Ålesund og fartøy, og utgifter knytte til instituttets samla forskings- og ekspedisjonsverksemd.

På denne posten er det foreslått avsett 10 mill. kroner til Norsk Polarinstituttts samarbeid, forskning og miljøovervaking i Ny-Ålesund.

Posten dekkjer elles utgifter knytte til sals- og oppdragsverksemd. Dei tilhøyrande inntektene er førte under kap. 4471 postane 01 og 03. Løyvinga kan overskridast dersom det er tilsvarende meirinntekt under dei to nemnde postane, jf. forslag til vedtak II.

Rapport for 2017:

Polarinstituttet har i 2017 brukt om lag 35 pst. av løyvinga si til løns- og driftsutgifter knytte til administrasjon, kommunikasjon, drifta til bygningar på Svalbard og i Tromsø, drift av forskingsfartøyet R/V Lance og andre felleskostnader. Resterande 65 pst. er løn og andre utgifter knytte til forskingsavdelinga, miljø- og kartavdelinga og i ICE (Senter for is, klima og økosystem). Av forbruket på denne posten korresponderer omlag 74 mill. kroner med inntekter på kap. 4471. Dette er nesten alt saman knytt til ekstern finansiering av forskingsaktivitet frå mellom anna Forskringsrådet og EU. Forskringsfartøyet R/V Lance vart avhenda i 2017 og erstatta av det nye isgåande forskingsfartøyet Kronprins Haakon som vart levert i 2018. Eigarskapen til båten skal overførast til Norsk Polarinstitutt og Havforskringsinstituttet skal ha ansvar for den daglege drifta. Fartøyet vil ha heimhamn i Tromsø. Fartøyet er eit av verdas mest avanserte forskingsfartøy. Fartøyet har isbryarklasse og skal dekkje både eksisterande og nye behov for nærvær, overvaking og datainnsamling i islagte og opne farvatn til alle årstider. Fartøyet kosta 1,5 mrd. kroner og vart finansiert over Kap. 926 Havforskringsinstituttet, post 45 fartøy.»

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overførast

Midlane under denne posten er retta mot resultatområde Polarområda. Posten dekkjer utgifter til vitskapeleg samarbeid i Antarktis der midlane gjeld deltaking i det internasjonale Antarktis-samarbeidet og midlar til gjennomføring av dei norske Antarktis-ekspedisjonane.

I tillegg til forskingsaktivitet skal løyvinga dekkje drift av forskingsstasjonen Troll og det internasjonale DROMLAN-prosjektet (Dronning Maud Land Air Network). Noregs nærvær i Antarktis er

styrkt betydeleg, og vil i større grad medverke til det internasjonale arbeidet for å bevare Antarktis som det reinaste og minst påverka villmarksområdet i verda.

Posten dekkjer elles utgifter knytte til drift av TrollSat. Dei tilsvarande inntektene er førte under kap. 4471 post 21. Løyvinga kan overskridast dersom det er tilsvarande meirinntekt under den nemnde posten, jf. forslag til vedtak II.

Rapport 2017

Av midlane på denne posten vart ca. 93 pst. brukt til løn for dei som arbeider på Troll-stasjonen og drift av bygningar i Antarktis, fartøyleige, helikopterleige og andre logistikkutgifter. Resterande del av løyvinga, ca. 7 pst. går til forskning. Av forbruket på denne posten korresponderer om lag 22,3 mill. kroner med inntekter på kap. 4471.

Post 50 Stipend

Midlane under denne posten er retta mot resultat-områda Forureining, Klima og Polarområda.

Mål

Stipendmidlane skal auke rekrutteringa til og kompetansen innanfor den norske polarforskinga. Midlane er eit viktig og effektivt verkemiddel for å stimulere norsk polarforsking på Svalbard. Støtte

blir primært gitt til norske hovudfags- og doktorgradstudentar. Støtta skal dekkje ekstraavgifter ved opphald i felt.

Kriterium for måloppnåing

Talet på hovudfagsoppgåver og doktorgrader med polarforsking som emne.

Tildelingskriterium

Det blir lagt vekt på relevante polare problemstillingar, fagleg kvalitet og i kor stor grad temaet ligg til rette for forskning.

Oppfølging og kontroll

Kravet er rekneskapsversikt og ein kort fagleg rapport om gjennomføringa.

Rapport 2017

Av 77 søknader vart 39 finansierte med totalt 2,1 mill. kroner. Av dette var 0,5 mill. kroner midlar frå Norsk Polarinstitut.

Dei viktigaste norske institusjonane som fekk støtte var Noregs Arktiske Universitetet (5), Universitetsstudia på Svalbard (14), Noregs Teknisk Naturvitskapelege Universitet (5) og Norsk Polarinstitut (3).

Kap. 4471 Norsk Polarinstitut

		(i 1 000 kr)		
Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Sals- og utleigeinntekter	7 566	11 009	11 272
03	Inntekter frå ymse tenesteyting	73 775	60 675	62 123
21	Inntekter, Antarktis	22 329	13 554	13 877
	Sum kap. 4471	103 670	85 238	87 272

Post 01 Sals- og utleigeinntekter

Salsinntektene gjeld sal av kart, flybilette og publikasjonar, mens utleigeinntektene gjeld utleige av feltutstyr, transportmiddel, blant anna utleige av forskingsfartøy og andre inntekter. Kap. 1471 post 01 kan overskridast tilsvarande eventuelle meirinntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak II.

Post 03 Inntekter frå diverse tenesteyting

Oppdragsinntektene gjeld inntekter frå eksterne oppdrag for andre offentlege instansar og frå det private næringslivet. Meirinntekter under denne posten gir grunnlag for tilsvarande meirutgifter under kap. 1471 post 01, jf. forslag til vedtak II.

Post 21 Inntekter, Antarktis

Posten gjeld refusjon av utgifter Norsk Polarinstittutt har for andre land og verksemder knytte til Antarktis-samarbeidet. I hovudsak gjeld dette refusjon av driftsutgiftene ved TrollSat i medhald

av avtale med Kongsberg Satellite Services og inntekter frå flygingar knytte til DROMLAN-samarbeidet. Meirinntekter under denne posten gir grunnlag for tilsvarende meirutgifter under kap. 1471 post 21, jf. forslag til vedtak II.

Kap. 1472 Svalbards miljøvernfond

		(i 1 000 kr)		
Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
50	Overføringar til Svalbards miljøvernfond	20 264	17 658	19 658
	Sum kap. 1472	20 264	17 658	19 658

Både inntekt- og utgiftsposten til Svalbards miljøvernfond er oppjustert med 2 mill. kroner. Det er fleire besøkande til Svalbard, og det er særleg ein auke i besøkande med turistskip, jf. også omtale under kap. 5578 post 70.

Svalbards miljøvernfond er oppretta med heimel i svalbardmiljølova, og departementet etablerte fondet i 2005. Fondet starta si verksemd i 2007 og er eit økonomisk verkemiddel i miljøvernarbeidet på Svalbard. Fondet gjev tilskot til tiltak for å beskytte naturmiljø og kulturminne på øygruppa, i samsvar med svalbardmiljølova § 98 og fondet sine vedtekter. Midlane i fondet skal medverke til å sikre Svalbards særegne villmarksnatur og kulturminne som grunnlag for oppleving, kunnskap og verdiskaping.

Inntektene til fondet er sette saman av midlar frå miljøavgift for tilreisande til Svalbard, av midlar kravde inn gjennom avgift for løysing av kort for jakt, fangst eller fiske i samband med hausting og avgift ved jegerprøveeksamen. Både fondskapitalen og avkastninga skal nyttast til tiltak som har til føremål å verne miljøet på Svalbard. Fondet skal sikre si eiga drift, slik at ein mindre del av midlane vil gå til forvaltning av fondsmidlane og til utgifter knytte til innkrevjing av inntektene. Det er utarbeidd eigne vedtekter for verksemda til fondet

og gitt forskrift om tilskot frå fondet. Styret for fondet blir utnemnt av departementet og er fondet sitt øvste organ, medan sekretariatet er lagt til Sysselmannen som har ansvar for den daglege leinga og drifta av miljøvernfondet si verksemd.

Kvart år tildeler fondet no 10–25 mill. kroner til miljøvernprosjekt etter søknad frå organisasjonar, verksemder og privatpersonar. Erfaringa viser at Svalbard miljøvernfond medverkar gjennom tildelingane til eit gradvis skifte til miljøvennleg samfunns- og næringsutvikling på Svalbard.

Rapport for 2017:

I 2017 vart det gitt 72 tilsegner til ulike prosjekt. Informasjon om desse prosjekta finst på heimesida til fondet: <http://www.sysselmannen.no/Svalbards-miljovvernfond/>. Sidan fondet blei operativt i 2007 og til og med hausten 2017, er det gitt støtte til over 570 prosjekt med ein samla sum på 127 mill. kroner.

Post 50 Overføringar til fondet

Posten skal berre nyttast til overføring av inntektene frå kap. 5578 post 70 Sektoravgifter under Svalbards miljøvernfond.

Kap. 5578 Sektoravgifter under Klima- og miljødepartementet

		(i 1 000 kr)		
Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
70	Sektoravgifter under Svalbards miljøvernfond	20 249	17 670	19 670
	Sum kap. 5578	20 249	17 670	19 670

Post 70 Sektoravgifter under Svalbards miljøvernfond

Denne posten blir nytta til avgifter som, i samsvar med svalbardmiljølova, skal overførast til Svalbards miljøvernfond. Miljøavgift for reisande til Svalbard er hovudinntektskjelda til fondet, men under denne posten blir det òg budsjettert med

sal av jakt- og fiskekort m.m. Posten aukar med 2 mill. kroner fordi talet på besøkande til Svalbard aukar, hovudsakleg fordi det er fleire besøkande med turistskip.

Meirinntekter under kap. 5578 post 70 gir grunnlag for tilsvarende meirutgifter som er budsjetterte under kap. 1472 Svalbards miljøvernfond, jf. forslag til vedtak II nr. 1.

Kap. 1473 Kings Bay AS

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
70	Tilskot	53 635	21 642	30 270
	Sum kap. 1473	53 635	21 642	30 270

Midlane under denne posten er retta mot resultat-område Polarområda. Tilskotet skal gå til investeringar og drift i Kings Bay AS og naudsynte utgifter til administrasjon av Bjørnøen AS.

Kings Bay AS eig grunn og dei fleste av bygningane i Ny-Ålesund og har ansvaret for drift og vedlikehald, yter tenester til forskning og vitenskapelig verksemd, samt medverke til utvikling av infrastrukturen på staden. Vidare skal selskapet ta vare på naturmiljø og kulturminne. Noregs forskingsråd skal utvikle ein forskingsstrategi for Ny-Ålesund i løpet av 2018, for å sikre gode rammer for fagleg utvikling og koordinering av aktiviteten. Drift og utvikling av tenester og infrastruktur i Ny-Ålesund skal vere samordna med forskingsfaglege behov og prioriteringar slik desse går fram av strategien. Norsk Polarinstituttt får ansvar for å implementere og følgje opp forskingsstrategien i Ny-Ålesund.

Kings Bay AS sitt driftskonsept er å leige ut fasilitetar til forskarar og tilby kost og losji i tillegg til ei rekkje andre tenester under opphaldet. I all hovudsak skjer dette gjennom fleirårige kontraktar med forskingsinstitusjonar frå til saman 10 land. I tillegg nyttar andre norske og utanlandske forskingsinstitusjonar staden utan å drive permanent forskning. Rundt 20 institusjonar har kvart år forskingsprosjekt i Ny-Ålesund.

Staten eig alle aksjane i Kings Bay AS. Selskapet er avhengig av tilskot over statsbudsjettet for å utføre dei samfunnsoppgåvene som det er pålagt.

Tilskotet skal dekkje investeringar, eventuelt driftsunderskot i Kings Bay AS og naudsynte utgifter til administrasjon av Bjørnøen AS. Det er krav om at drifta til Kings Bay AS skal gå i balanse og at Ny-Ålesund skal vere ein grøn forskingsstasjon.

Rapport 2017

Kings Bay AS har lagt til rette for forskingsaktivitet i Ny-Ålesund på ein økonomisk rasjonell måte med fokus på minst mogleg miljøpåverknad av selskapet si verksemd og forskingsaktivitetane som skjer i Ny-Ålesund. Forskingsaktiviteten er avgjerande for selskapet sine inntekter, og i 2017 var det ein auke på nesten 1000 forskardøgn frå 2016. Selskapet har i 2017 sett i gang arbeidet med eit nytt felles forskingsbygg, og dette skal vere ferdigstilt til januar 2019. Kings Bay AS har store utfordringar med setningsskadar på bygningsmassen som følgje av klimaendringar og tining av permafrosten. Det er gjort vurderingar av ulike tiltak og alternativ for sikring og istandsetjing av Servicebygget, og det er løyvd til saman 37 mill. kroner til sikring og istandsetjing av Servicebygget i 2017 og 2018. Selskapet har òg utført sikrings- og istandsetjingstiltak på Kongsfjordhallen. Utfordringar med bygningsmassen er krevjande økonomisk for selskapet, og årsresultatet viser eit underskot for selskapet på 6,3 mill. kroner.

Kap. 1474 Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning

(i 1 000 kr)

Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
50	Tilskot til statlege mottakarar, <i>kan overførast, kan nyttast under post 70</i>	25 600	23 745	24 011
70	Tilskot til private mottakarar, <i>kan overførast, kan nyttast under post 50</i>	32 730	28 000	28 812
	Sum kap. 1474	58 330	51 745	52 823

Midlane under dette kapitlet skal gå til å styrkje og skaffe framifrå ny kunnskap om klima og miljø og om miljøkonsekvensar av ny næringsverksemd i nord. Kunnskapen skal setje oss i stand til å forvalte hav- og landområda våre i nord, og dei ressursane som finst der, på ein endå betre måte, og sikre at ny næringsverksemd på dette området skjer innanfor miljøforsvarlege rammer. Betre kunnskap om klima og miljø har avgjerande verdi for ressursforvaltning, klimatilpassing, samfunnsplanlegging og beredskap i nord. Betre kunnskap om og forståing av prosessane i Arktis vil òg vere eit svært viktig bidrag til det internasjonale klimaarbeidet. Aktiviteten er delt inn i seks faglege satsingsområde (flaggskip). Dei er:

- havisen i Polhavet, teknologi og avtaleverk, leiar: Norsk Polarinstitutt
- effektar av klimaendringar på fjord og kystøkologi i nord, leiar: Havforskningsinstituttet
- effektar av klimaendringar på terrestre økosystem, landskap, samfunn og urfolk, leiar: Universitetet i Tromsø
- havforsuring og økosystemeffektar i nordlege farvatn, leiar: Havforskningsinstituttet
- miljøgifter – effektar på økosystem og helse, leiar: Norsk institutt for luftforskning
- miljøkonsekvensar av næringsverksemd i nord (MIKON), leiar: Norsk institutt for naturforskning

Post 50 Tilskot til statlege mottakarar, kan overførast, kan nyttast under post 70**Mål**

Midlane skal gå til dei statlege partnarane i Framsenteret, med mål å gjennomføre forvaltingsrelevante klima- og miljøforskning av høg kvalitet i nasjonale og internasjonale nettverk, og til å delta i og utvikle vidare både nasjonalt og internasjonalt tverrfagleg forskingssamarbeid. Midlane skal òg gå til aktiv formidling av forskingsresultat frå

klima- og miljøforskning i nord til næringsliv, skuleverk, forvaltingsnivå og eit breitt publikum.

Kriterium for måloppnåing

- Skaffe fram og publisere ny kunnskap av framifrå kvalitet
- Bidra til etablering av forskarutdanning og mastergradutdanning gjennom samarbeid med relevante institusjonar innan høgere utdanning på klima og miljø
- Etablert fagleg forskingssamarbeid mellom relevante nasjonale institusjonar, fyller «kunnskapshol» og gi nasjonal meirverdi
- Etablerte gode forskingsretta nettverk nasjonalt og internasjonalt, og samarbeid med dei andre FoU-miljøa i landsdelen.
- Fleirfaglege og tverrfaglege samarbeidsprosjekt mellom institusjonane og forskarar med naturvitskapleg, teknologisk og samfunnsvitskapleg kompetanse
- Formidle forskingsresultat til brukarane, som til dømes forvaltninga, næringslivet, skuleverket, andre relevante brukarar og eit breitt publikum

Tildelingskriterium

Prosjekta må liggje innanfor dei vedtekne faglege satsingsområda, og vere kvalitetssikra av Noregs Forskningsråd. I tillegg må dei vere tverrfaglege i størst mogleg grad.

Oppfølging og kontroll

Leiarane for kvar av dei faglege satsingsområda (Flaggskipisleiarane) er pålagt saman med dei andre deltakarane i flaggskipa å rapportere årleg om forskingsaktivitet som er sett i gang og oppnådde resultat innan 30. november.

Post 70 Tilskot til private mottakarar, kan overførast, kan nyttast under post 50

Midlane skal gå til dei ikkje-statlege partnarane i Framsenteret, til dei same føremåla som for post 50, og kriterium for måloppnåing, rapportering og tildeling, oppfølging og kontroll er dei same. Sjå elles omtala under post 50 ovanfor. Posten dekkjer òg driftstilskot til Framsenteret AS.

Rapport 2017

Framsenteret har vore involvert i betydeleg nasjonal og internasjonal forskingsaktivitet i 2017. Forskingsmiddel frå flaggskipa finansierte 785 forskingsprosjekt, og det vart produsert 110 publiseringar i internasjonale tidsskrift. I tillegg vart for-

skingsresultat publiserte i Framsenterets eigen rapportserie og formidla på Framsenterets nettside og gjennom ei rekkje kanalar som Youtube (framshorts.com), framsyningar, dei nasjonale forskingsdagane og stands ved ei rekkje nasjonale og internasjonale konferansar. Årets utgåve av Fram Forum vart produsert og utgitt engelskspråkleg i papirform og i elektronisk utgåve med global distribusjon.

Forskarar frå Framsenteret har òg presentert si forskning på ei lang rekkje nasjonale og internasjonale fagkonferansar og arbeidsseminar. Forskinga i Framsenteret har òg vore kommunisert til ei rekkje besøk frå ulike land og ambassadar, forskingsinstitusjonar, statlege organ, utdanningsinstitusjonar og media.

Programkategori 12.70 Internasjonalt klimaarbeid

Hovudinnhald og prioriteringar

Utgiftene under programkategori 12.70 gjeld resultatområde Klima. Kategorien omfattar verksemnda til Klima- og miljødepartementet med kjøp og sal av kvotar og departementet sitt arbeid med Klima- og skoginitiativet.

Klimautfordringa kan berre løysast gjennom eit globalt samarbeid. Noreg skal vere ein pådriver i det internasjonale klimaarbeidet. Klima- og skoginitiativet er Noreg si største internasjonale klimasatsing, og er saman med kjøp av klimakvotar vårt viktigaste bidrag til å redusere utslepp i utviklingsland. Andre hovudinnholdsområde i det internasjonale klimaarbeidet – Parisavtala, klimafinansiering, utviklinga av internasjonale karbonmarknader og utfasing av subsidiar til fossile brensle, utslepp frå internasjonal transport, og kortlevde klimaforureiningar – er også omtala i dette kapitlet. Budsjettmidlar knytt til Parisavtala og kortlevde klimaforureiningar er omtalt under programkategori 12.10 Fellesoppgåver, forskning, internasjonalt arbeid m.m. Anna internasjonalt klimaarbeid er finansiert over Utanriksdepartementets budsjett.

Parisavtala

Parisavtala under FNs klimakonvensjon tok til å gjelde 4. november 2016 då eit tilstrekkeleg tal land hadde ratifisert avtala. Den var eit vendepunkt for internasjonalt samarbeid på klimaområdet, og representerer, saman med klimakonvensjonen, eit solid rammeverk for framtidig global klimainnsats. Meir enn 175 land har ratifisert avtala. USA har på den andre sida signalisert at dei vil melde seg ut av Parisavtala.

Det overordna formålet med Parisavtala er å styrkje den globale innsatsen mot klimændringane. Målet er å avgrense den globale temperaturauken til godt under 2 grader Celsius samanlikna med førindustrielt nivå, og å søkje å avgrense oppvarminga til 1,5 grader. Landa si evne til å handtere skadeverknadene av klimændringane skal styrkjast. Avtala har føresegner om støtte til utviklingsland for omstilling til lågutsleppsutvikling. Det er òg oppgitt som eit formål at finansstraumar skal bli meir i samsvar med ei

klimarobust lågutsleppsutvikling, og avtala har derfor føresegner om støtte til utviklingsland for omstilling til lågutsleppsutvikling.

Med Parisavtala tek alle statar på seg å utarbeide, melde inn, halde ved lag og rapportere på suksessive nasjonalt fastsette bidrag, og å setje i verk nasjonale tiltak med sikte på å nå sine nasjonalt fastsette bidrag. Det er stor forskjell i korleis landa har utforma sine innspel. FNs klimasekretariat sine utrekningar viser likevel at dei nasjonalt fastsette bidraga som no ligg til grunn for Parisavtala er langt unna den utviklingsbana som er i tråd med temperaturmålet i Parisavtala. Det er derfor stort behov for auka ambisjonar over tid gjennom den fastlagte 5-årige ambisjonssyklusen under Parisavtala. Mange av måla er dessutan uklare, noko som viser at betre rettleiing for korleis mål skal utformast og følgjast opp er naudsynt.

I slutten av 2018 skal regelverket for gjennomføringa av Parisavtala på plass. Regelverket vil gjere avtala sine føresegner gjennomførlege, understøtte progresjon i landa sin innsats, og ved gode insitament og prosessar hjelpe partane i å utvikle klarare og meir ambisiøse mål.

I 2018 vart den internasjonale Talanoa-dialogen om utsleppsreduksjonar gjennomført. Den vil informere dei nasjonalt fastsette bidraga som land skal kommunisere innan 2020. For tilliten i klimaforhandlingane er det òg viktig at dei industrialiserte landa held fram med å skalere opp si klimafinansiering til utviklingslanda. Industrielanda har ei kollektiv forpliking om å mobilisere 100 mrd. dollar årleg i slik finansiering innan 2020. Regjeringa vil føre vidare innsatsen for eit sterkt internasjonalt klimaregime i 2019.

Klimafinansiering

Noreg har vore eit føregangsland i å innrette klimafinansieringa på ein langsiktig og føreseieleg måte. Særleg gjeld dette Klima- og skoginitiativet (sjå eigen tekst etter tabell 7.20). Norsk klimafinansiering, utover Klima- og skoginitiativet og kjøp av klimakvotar, blir betalt over Utanriksdepartementets budsjett. KLD omtalar likevel klimafinansiering breitt i denne budsjettproposisjonen for å gi en samla framstilling.

Noreg har tidlegare forplikta seg til å overføre 1,6 mrd. kroner til Det grønne klimafondet i perioden 2015–2018. For 2019 blir støtta ført vidare med 400 mill. kroner over Utanriksdepartementet sitt budsjett. Diskusjonane om den første formelle påfyllinga til fondet er i gang, og det er teke sikte på å bli ferdig med forhandlingane i 2019. I Paris annonserte statsministeren òg at vi vil auke vårt bidrag til Det grønne klimafondet betydeleg. Der- som fondet sikrar verifiserte utsleppsreduksjonar frå avskoging og skogdegradering i utviklingsland vil auken til saman svare til ei dobling av vårt bidrag innan 2020. Det grønne klimafondet fatta på sitt styremøte i oktober 2017 vedtak om eit pilot-program for utbetalingar til REDD. På bakgrunn av dette vedtaket gav Noreg ein ekstraløyving til fondet i 2017 på 80 mill. kroner.

Framhalden norsk støtte til klimatiltak i utviklingsland er svært viktig for ei effektiv gjennomføring av Parisavtala. I Meld. St. 24 (2016–2017) *Felles ansvar for felles framtid* har regjeringa signalisert at den vil auke nivået på klimafinansieringa. Fornybar energi vil ha ein sentral plass i den norske innsatsen, og regjeringa seier i meldinga at den vil doble bistanden til fornybar energi. I 2019 aukar støtta med 430 mill. kroner over UD's budsjett.

Norsk klimafinansiering skal framover innret- tast slik at den medverkar til transformativ tiltak med verifiserbar reell klimaeffekt. Vårt sterke engasjement for resultatbasert finansiering blir særleg følgt opp gjennom Klima- og skoginitiativet, arbeidet i Det grønne klimafondet, statens kvotekjøpsprogram og i ein ny pilot under Verds- banken, Transformative Carbon Asset Facility. Gjennomføring av Parisavtala og støtte til utviklingsland sitt arbeid og innmelde klimaplanar (NDC) vil vere ei viktig føring for innretninga av klimafinansieringa framover. Parisavtalas artikkel 2.1 c, slår fast at finansieringsstraumar må gjerast konsistente med ei utvikling med låge utslepp av klimagassar og klimarobustheit. Dette understrekar betydninga av å bruke offentlege midlar og verktoy slik at private investeringar dreier seg i retning av lågutsleppsløysingar og - teknologi. Norfund er eit viktig verkemiddel i denne samanhengen. Stortinget har tidlegare stilt krav om at 50 pst. av tilførte midlar til Norfund skal nyttast til investeringar i fornybar energi. Å mobilisere private investeringar til privat klimafinansiering er òg eit viktig mål for Det grønne klimafondet, som har ein eigen fasilitet for privat sektor.

Parisavtala har gitt mandat til partane under avtala om å utvikle eit felles system for måling og

rapportering knytt til tiltak og støtte. Systemet inneber at vi venteleg vil kunne rekneskapsføre både tradisjonell bistand, andre offisielle straumar og private midlar som er mobiliserte gjennom offentlege verkemiddel. Parisavtala pålegg òg industrilanda å levere oppdatert informasjon annakvart år for klimafinansiering. Forhandlingane om informasjonskrav som skal følgje desse planane er venta avslutta under klimapartsmøtet i Polen i desember 2018.

KLD har bilaterale miljør samarbeid med Kina, India og Sør-Afrika, og støttar grøn økonomi i utviklingsland gjennom internasjonale initiativ. I tillegg støttar Noreg klimatiltak og lågutsleppsutvikling i EU-landa med svakast økonomi gjennom EØS-midlane. 5 mrd. kroner er sett av over UD's budsjett til klima-, energi og miljør samarbeid med mottakarlanda i perioden 2014-2021. For meir informasjon, sjå programkategori 12.10 Fellesoppgåver, forskning, internasjonalt samarbeid m.m

Internasjonale karbonmarknader, prising av utslepp og utfasing av subsidiar til fossile brensle

Noreg skal vere ein pådrivar i arbeidet for å setje ein pris på CO₂, og for utvikling av effektive, fungerande internasjonale karbonmarknader.

I sine innmeldingar til FN's klimakonvensjon (Nationally Determined Contributions) er det mange land som opplyser at dei har sett, eller vurderer å setje, ein pris på utslepp av klimagassar. Felles for dei fleste av dei landa som brukar dette verkemidlet er at prisane er for låge til å fremje teknologisk utvikling og omstilling. Ein ny og meir ambisiøs klimapolitikk globalt vil medverke til høgare prisar.

Parisavtala har etablert ei ramme for marknadsbasert samarbeid mellom land etter 2020. Noreg arbeider aktivt gjennom klimahandlingane for å sikre ei god innretning av marknadsbasert samarbeid under Parisavtala, samtidig som ein gjennom deltaking i Transformative Carbon Asset Facility tek del i arbeidet med å utvikle pilotar for å teste ut nye former for marknadssamarbeid innanfor ramma av Parisavtala.

Bruk av ulike former for marknadsmekanismar har både ført til store utsleppsreduksjonar og investeringar i mange utviklingsland. Den grønne utviklingsmekanismen (CDM), som ligg til grunn for statens kvotekjøpsprogram, har ifølgje berekningar gjort av FN's Klimasekretariat (UNFCCC) så langt ført til omlag 2 milliard tonn CO₂-ekvivalentar i verifiserte reduserte utslepp. Dei faktiske reduksjonane av utslepp er av UNFCCC utrekna

til å bli om lag fire gonger så høge fram til 2020. I tillegg har utviklingsland sin bruk av fleksible mekanismar ført til store investeringar i desse landa, og vist korleis ein kan gjennomføre tiltak som ikkje berre reduserer utslepp av drivhusgassar, men også har stor utviklingseffekt, til dømes gjennom redusert lokal forureining, og tilgang på fornybar energi.

Regjeringa arbeider òg for utfasing av subsidiar på fossilt brensel. Globalt har det dei seinare åra blitt brukt opp til 500 mrd. US dollar årleg på subsidiar for lågare brenselprisar til forbrukar. Beløpet varierer og er no ca. 200 mrd. US dollar lågare, mellom anna fordi land som Mexico, Indonesia og India har gjennomført subsidiereform. Utfasing av subsidiar på fossilt brensel er av dei viktigaste tiltaka land kan gjere for at utsleppa av drivhusgassar skal slutte å auke.

Det er ein aukande tendens til at land i ulike verdsdelar set i gang reformarbeid for fossilsubsidiar. Dette har i stor grad skjedd i ein periode med låge prisar på fossil energi. Ei viktig utfordring er å halde reformarbeidet oppe i periodar med aukande prisar, noko som er ein viktig bakgrunn for mykje av den norske støtta til arbeid med utfasing av subsidiar internasjonalt. Eitt eksempel er utgreiingsarbeidet gjennom Nordisk Ministerråd, der ein ser på korleis ein kan gjere endringar i konkrete sektorar i enkelte utviklingsland. Sentralt i arbeidet står analysar av høva til såkalla «swaps», der innsparte subsidiar blir reinvesterte i energieffektivitet og fornybar produksjon. Noreg arbeider òg for å fase ut fossile subsidiar gjennom andre kanalar, slike som Vennegruppa for reform av fossile subsidiar saman med dei andre nordiske landa og Costa Rica, Etiopia, New Zealand og Sveits.

Bruk av fleksible mekanismar

Gjennom Kyotoprotokollens system og i Parisavtala er det opna for fleksibel gjennomføring og samarbeid mellom land som supplement til nasjonale tiltak. Dette har gjort det mogeleg for Noreg å ta på seg større forpliktingar, og dermed større globale reduksjonar, enn ein kunne utan ei slik ordning. Ein viser til Innst. 60 S (2013–2014) der ein samla komité (Energi- og miljøkomiteen) skriv følgjande: «Komiteen vil peke på at det gjennom Kyotoprotokollens system åpnes for en fleksibel gjennomføring og samarbeid mellom land som supplement til nasjonale tiltak. Komiteen viser til at dette kan gjøre det mulig for Norge å ta på seg større forpliktelser og bidra til større globale reduksjoner».

Ved ratifikasjon av endringar i Kyoto-protokollen har Noreg forplikta seg til å redusere dei årlege klimagassutsleppa i perioden 2013–2020 med 16 pst. i gjennomsnitt, jamført med Noregs utslepp i 1990. Reduksjonane i klimagassutslepp vil i hovudsak komme gjennom nasjonale tiltak, medrekna den norske deltakinga i det europeiske kvotesystemet, EU-ETS, som omfattar rundt halvparten av alle norske klimagassutslepp. Kvotar frå prosjekt i utviklingsland skal sikre at Noreg fullt ut oppfyller sine plikter under Kyoto-protokollen. Kor stort behov Noreg vil ha for klimakvotar frå utviklingsland er sterkt avhengig av kva avtale ein får med EU om oppgjeret for deltakinga i det europeiske kvotesystemet. Dette spørsmålet er enno ikkje avklart med EU. For ei nærare omtale av kvotesystemet, og av sammenhengen mellom dette og statens behov for kvotar frå utviklingsland, viser ein til boks 7.3 i Prop. 1 S (2016–2017) Klima- og miljødepartementet for 2017.

Det blir lagt vekt på at statens kvotekjøp skal gjere ein skilnad. Ein kjøper derfor berre kvotar frå prosjekt som er i ferd med å innstille på grunn av manglande inntekter frå kvotesal eller som alle-reie har innstilt, og frå nye prosjekt. Klima- og miljødepartementet har inngått kontraktar med forventta levering av om lag 46 millionar kvotar. I tillegg har ein overført 3 millionar kvotar som ikkje vart nytta i den første Kyotoperioden (2008–2012).

I Parisavtala er det opna for at land kan samarbeide om gjennomføring av tiltak for å redusere utslepp av globale klimagassar. Slikt samarbeid opnar for at enkeltland aukar ambisjonane sine og kan såleis bli viktig for å realisere målet om å halde den globale oppvarminga godt under 2 grader, og å prøve å avgrense temperaturauken til 1,5 grad. Arbeidet med å utvikle reglar og prosedyrar vil ta tid. Gjennom kvotekjøpsprogrammet arbeider Klima- og miljødepartementet med å vidareutvikle dagens kvotesystem med sikte på å prøve ut ordningar som er tilpassa den nye klimaavtala for perioden etter 2020. Klima- og miljødepartementet deltek såleis i Transformative Carbon Asset Facility, TCAF, som blei lansert i tilknytning til klimakonferansen i Paris og erklært operativt i mars 2017. Fondet skal utvikle pilotar for nye samarbeidsformer tilpassa ein ny mekanisme under Parisavtala.

Formålet med fondet er å medverke til varig omlegging i utviklingsland gjennom program som støttar utvikling av lågutsleppsløysingar for sektorar i eit land. Bruk av økonomiske verkemiddel, mellom anna prising av utslepp av klima-

gassar, kan til dømes vere eit sentralt element i ei slik omlegging. Fondet kan medverke til at utviklingslanda aukar sine ambisjonar. I innmeldingar til FNs klimasekretariat før klimakonferansen i Paris indikerte fleire utviklingsland eit klart høgare ambisjonsnivå om dei får internasjonal støtte til å gjennomføre tiltak. Samarbeidsprogram, til dømes program gjennom TCAF, kan bli viktige verkemiddel for slike tiltak. Gjennom Parisavtala har alle land forplikta seg til å vurdere sine mål kvart femte år med sikte på å heve ambisjonane. Samarbeid mellom land om gjennomføring av tiltak kan bli avgjerande for nivået på ambisjonane.

TCAF skal levere målbare resultat i form av verifiserte utsleppsreduksjonar som deltakarane i fondet eventuelt kan bruke som bidrag til å nå nasjonale mål (NDC). Fondet vil vere resultatbasert, betaling for utsleppsreduksjonane vil som hovudregel først skje når resultat er dokumentert. Arbeidet med slike omfattande program er krevjande og kan ta lang tid. Det er dermed uvisst når, og i kva grad, TCAF vil føre til reduserte utslepp av klimagassar.

Utsleppsreduksjonar ein kjøper gjennom marknadsbasert samarbeid under Parisavtala krev avtale med vertslanda om korleis slike utsleppsreduksjonar skal bokførast for å sikre at verknadene av eit tiltak ikkje blir dobbeltrekna.

I samsvar med Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid*, arbeider regjeringa for ei løysing med EU der Noreg og EU-land samarbeider om å redusere klimagassutsleppa med 40 pst. Denne reduk-

sjonen skal takast innanfor EØS, utan å rekne med effekten av eventuelle tiltak i land utanfor EØS-området. Dersom Noreg ikkje lukkast med å få ei avtale om felles gjennomføring med EU, har ein lagt til grunn at ein kan bruke fleksible mekanismar til delvis oppfylling av norske forpliktingar.

Utslepp frå internasjonal transport

Noreg arbeider innanfor FNs sjøfartsorganisasjon (IMO) og FNs organisasjon for sivil luftfart (ICAO) med å utvikle regelverk for å redusere klimagassutsleppa frå internasjonal transport. IMO vedtok i april 2018 ei avtale om reduksjon av klimagassutslepp frå internasjonal skipsfart med 50 pst. innan 2050 frå nivået i 2008. Samtidig er det semje om ein visjon om å fase ut klimagassutslepp så raskt som mogleg i dette hundreåret. ICAO vedtok på si generalforsamling i oktober 2016 å etablere ein global marknadsbasert mekanisme for å kjøpe utsleppsreduksjonar frå andre sektorar, som eit bidrag til å nå målet om karbonnøytral vekst i internasjonal luftfart etter 2020. Dei første seks åra vil det bli frivillig deltaking. 73 statar, deriblant Noreg og 43 andre europeiske land, har så langt meldt at dei vil delta frivillig. Kjøp av utsleppsreduksjonar skal komme i tillegg til meir effektive flymotorar, nye fly, teknologiutvikling, mindre omvegar på flyrutene, grønne landingar og utvikling av alternativt berekraftig drivstoff. ICAO vil venteleg vedta det endelege tekniske og juridiske rammeverket for marknadsmekanismen i 2018, og den vil vere klar for bruk frå 1. januar 2019.

Tabell 7.20 Nasjonalt mål under programkategori 12.70

Resultatområde	Nasjonale mål
Klima	Reduserte utslepp av klimagassar frå avskoging og skogdegradering i utviklingsland, i samsvar med berekraftig utvikling.

Klima- og skoginitiativet

Nasjonalt mål Klima- og skoginitiativet er delt opp i følgjande delmål:

1. Å medverke til at det internasjonale klimaregimet er eit effektivt verkemiddel for reduserte utslepp frå avskoging og skogdegradering
2. Å medverke til kostnadseffektive, tidlege og målbare reduksjonar i utslepp av klimagassar
3. Å medverke til å ta vare på naturskog for å sikre denne skogen si evne til å binde karbon

I Parisavtala som vart inngått i 2015 er tiltak for skogbevaring og auka skogdekke (REDD+) framheva som ein viktig strategi for å nå målet. I 2015 vart òg FNs berekraftsmål vedtekne. Dei inkluderer eigne mål om stans i avskoginga, berekraftig skogforvaltning og auka restaurering av degradert skog. Fordi bevaring og restaurering av tropisk skog er avgjerande for å nå klimamåla og halde ved lag biodiversitet, styrkje klimatilpassing, og samtidig utgjer livsgrunnlaget for hundrevis av millionar av menneske, er desse skogane ein direkte føresetnad for å nå alle berekraftsmåla.

Det er med andre ord no ei klar internasjonal semje om at berekraftig utvikling ikkje er mogeleg utan å verne om og restaurere verdas attraverande tropiske skogar.

Klima- og skoginitiativet vart lansert på Bali i 2007, og starta opp i 2008. Då initiativet vart etablert var tanken at det under FNs klimakonvensjon skulle etablerast ein global insentivstruktur for å betale for reduksjonar i klimagassutslepp i utviklingsland, og at reduserte utslepp frå avskoging og skogdegradering i utviklingsland (REDD+) skulle inkluderast i strukturen på ein god måte. Ved starten i 2008 var Klima- og skoginitiativets innsats derfor i stor grad retta mot å leggje forholda til rette for ein slik insentivstruktur, som potensielt kunne ha mobilisert eit titals milliardar dollar årleg. Toppmøtet i København i 2009 leverte ikkje dette, noko det også er vist til i Meld. St. 21 (2011–2012) *Norsk klimapolitikk*. Parisavtala i 2015 var eit gjennombrøt ved at landa forplikta seg til å redusere sine klimagassutslepp, inkludert frå avskoging og skogdegradering. Dette inneber at viktige skogland sjølve tek ansvaret for å redusere utslepp frå skog. Sjølv om Parisavtala også opnar for at land kan selje utsleppsreduksjonar utover sine egne bidrag, er det ikkje venta at ein slik marknad vil oppnå det omfanget som vart diskutert i 2009.

Klima- og skoginitiativets tilnærming har tilpassa seg desse endringane i rammevilkår, som Stortinget òg har blitt informert om, og har gitt si tilslutning til. I tillegg til å skape økonomiske insentiv for våre utvalte partnerland, er innsatsen i aukande grad retta mot å støtte eit breiare sett med aktørar og reformkrefter som medverkar til redusert avskoging, og å motverke globale drivkrefter bak avskoginga. Eksempel er bidrag til auka openheit og betre data om skogen og skogødelegging, kampanjar for avskogingsfri produksjon av og handel med landbruksvarer, og innsats mot skogkriminalitet. F.eks. er tilgang til data om skogen eit viktig verktøy for myndigheitene i skoglanda i arbeidet med å handheve lovgiving som vernar skogen, og for å motverke skogkriminalitet. Det gir òg sivilsamfunnsorganisasjonar høve til å finne ut kven som avskogar, og å stille desse til ansvar. I 2019 blir Klima- og skoginitiativet styrkt med 200 mill. kroner over ein treårsperiode for å investere i infrastruktur for å gi offentleg tilgjengeleg data om skogen. Innsatsen omfattar òg styrking av skoglanda sin kunnskap og kapasitet til å bruke data, også sivilsamfunnsorganisasjonar i landa. Riksrevisjonens undersøking av Klima- og skoginitiativet frå 2018 viser til at kontrollen med gjennomføringa og resultatane av

REDD+ kan bli betre. Auka tilgang på data vil bidra til dette.

Dei bilaterale landpartnerskapa er sentrale i Klima- og skoginitiativets langsiktige arbeid. Her støttar Noreg blant anna styresmaktene i skoglanda sitt arbeid med å lage og handheve lover og regelverk som medverkar til berekraftig vekst samtidig som verdifull skog får stå. Først og fremst skjer dette ved å betale landa for verifiserte reduksjonar i avskoginga, men òg gjennom støtte til viktige reformer.

Støtta til sivile samfunnsorganisasjonar vart styrkt i 2018, og blir halden på tilnærma same nivå i 2019. Prioriterte innsatsområde for den auka støtta er kamp mot internasjonal skogkriminalitet, beskyttelse av miljøforkjemparar, auka ambisjonsnivå for redusert avskoging i medhald av Parisavtala, avskogingsfrie verdikjeder og innsats for å påverke finanssektoren sine investeringar i avskogingsfri retning.

Mens avskoging i Latin-Amerika og Sør-Aust-Asia ofte er driven av store landbruksaktørar, er avskoginga i fleire av samarbeidslanda i Afrika i stor grad driven av subsistensøkonomi (med produksjon til eige forbruk). Fattigdom og sterk folkevekst gjer det vanskeleg for sentrale styresmakter å styre avskoginga. I desse landa er det behov for ein breiare portefølje av langsiktige utviklingsprosjekt og investeringar lokalt. Betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar vil der ofte ikkje vere hovudstrategien.

Alle skoglanda som Klima- og skoginitiativet samarbeider med har utfordringar når det gjeld styresett, og fleire av satsingane inneber betydeleg risiko for økonomisk misleghald. Risikovurderingar og risikohandtering er derfor ein sentral del av alle prosjekt initiativet arbeider med. Grundig kvalitetssikring før inngåing av tilskotsavtaler er eitt sentralt element i dette arbeidet. Som for alle bistandsprosjekt er nulltoleranseprinsippet lagt til grunn for økonomisk misleghald, sjå nærare i omtale i Prop. 1 S (2017–2018) Utanriksdepartementet.

Kortlevde klimaforureiningar

Noreg er langt framme på kunnskapsutvikling og internasjonalt engasjement for å redusere utslepp som gir klimaeffekt på kort sikt og som gir tilleggseffektar som betre helse og auka matproduksjon. Dette blir gjort ved å redusere utslepp av metan, svart karbon og hydrofluorkarbon i tillegg til CO₂. Desse har relativt kort levetid i atmosfæren samanlikna med CO₂ og kan derfor gi rask klima-effekt og bremse farten på oppvarminga. Dette vil

vere viktig for land som er særleg sårbare for konsekvensane av klimaendringane. Sidan ein del av tiltaka for å redusere desse utsleppa òg har ei rekke andre fordelar som betre luftkvalitet, helse og jordbruksproduktivitet, kan vi redusere skadeverknadene av klimaendringane og samtidig medverke til å nå fleire av berekraftsmåla.

Noreg arbeider derfor internasjonalt for å redusere desse utsleppa, både gjennom Arktisk Råd og Koalisjonen for Klima og rein luft (CCAC). Sidan hausten 2014 har Noreg sete i styringskomiteen til CCAC. Koalisjonen vart skapt i 2012 og har no over 140 land og organisasjonar som medlemmar. I koalisjonen har Norge vore særleg engasjert i å utvikle metode for å vurdere tiltak som gir klimaeffekt, både på kort og lang sikt, og helsegevinstar. Miljødirektoratet har gjort fleire utgreingar og medverka til viktig metodeutvikling nasjonalt og internasjonalt. Våren 2018 publiserte Miljødirektoratet ein rapport om klimaeffekt på kort sikt og helsegevinstar som vil følgje av å gjennomføre tiltaka som er identifiserte i rapporten *Beregningsteknisk grunnlag for Meld. St. 41, Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid*.

Utanriksministermøtet under Arktisk råd vedtok i 2015 at dei arktiske landa skal redusere utsleppa sine av svart karbon og metan. I 2017 blei utanriksministermøtet samd om eit kollektivt mål om å samla redusere utsleppa av svart karbon (sot) med mellom 25 og 33 pst. innan 2025, saman-

likna med 2013. Det kollektive målet er ikkje juridisk bindande. Målet skal vurderast på nytt, med sikte på å auke ambisjonane ytterlegare. Svart karbon har ein særskilt oppvarmande effekt når det blir sleppt ut i nærleiken til dei arktiske områda, då partiklane legg seg på is og snø og hindrar at solstrålane blir reflekterte tilbake til atmosfæren. Dei arktiske landa står for ti prosent av dei globale utsleppa av svart karbon, men medverkar til tretti prosent av oppvarmingseffekten i Arktis. Arbeidet med kortlevde klimadrivarar er høgt prioritert i Arktisk Råd og det blir gjennomført ei rekkje konkrete pilotprosjekt. Noreg har teke i bruk mange verkemiddel som reduserer utslepp av svart karbon. Noreg har hatt ei pådrivarrolle for å få landa med størst utslepp med på eit kollektivt mål for reduksjon av svart karbon.

I oktober 2016 vart det vedteke å fase ned produksjon og forbruk av hydrofluorkarbon (HFK) under Montrealprotokollen (Kigali-endringane). HFK-gassar blir nytta som erstatning for fleire av dei ozonreducerande gassane, og er sterke klimagassar, men dei fleste HFK-gassene har kort levetid i atmosfæren samanlikna med CO₂. 48 partar har i dag (september 2018) ratifisert endringane og dei trår i kraft frå 2019. Noreg ratifiserte Kigali-endringane i september 2017 og Noregs skyldnader vil vere gjeldande frå 1. januar. For å oppfylle Noregs skyldnader vil eit system for lisensiering av import bli innført frå 2019.

Boks 7.4 Resultat etter 10 år med Klima- og skoginitiativet

Klima- og skoginitiativets strategiske rammeverk

<i>Mål</i>	<i>Milepæl</i>
1. Å medverke til kostnadseffektive, tidlege og målbare reduksjonar i utslepp av klimagassar	a) Betaling for reduserte utslepp frå skog b) Policy for berekraftig skog- og arealbruk i skogland
2. Å medverke til å ivareta naturskog for å sikre denne skogen si evne til å binde karbon	c) System for måling, rapportering og verifisering (MRV) av utslepp frå skog er etablert d) Effektiv gjennomføring av ny policy for berekraftig skog- og arealbruk e) Betre styresett i gjennomføringa av skog- og arealforvaltning f) Privat sektor motverkar avskoging
3. Å medverke til at det internasjonale klimaregimet er eit effektivt verkemiddel mot CO ₂ -utslepp frå avskoging og skogdegradering	g) REDD+ medverkar til å auke ambisjonen i det globale klimaregimet h) Auka, langsiktig og føreseieleg global finansiering av REDD+ i) Effektive sikringsmekanismar innarbeidde i finansieringsinstitusjonane for REDD+

Klima- og skoginitiativet vart lansert på klimatoppmøtet på Bali i 2007. Mellom 2008 og 2017 har Klima- og skoginitiativet brukt totalt om lag 23 mrd. kroner. Når vi no rapporterer på resultat for 2017 kan det vere grunn til å løfte blikket og sjå på nokre eksempel på kva som er oppnådd i 10-årsperioden. Innleiingsvis bør det nemnast at til trass for viktige bidrag frå Noreg og andre land over ein tiårsperiode, er avskoginga framleis alarmerande høg mange stader, og skogsaka er framleis underfokusert og underfinansiert globalt sett. Men ønskjer vi ei berekraftig framtid for planeten må tropisk avskoging stoppast og reverserast, og som det er demonstrert nedanfor har ti år med klima- og skogsatsing vist at det nyttar.

Merk at attribusjon av resultat på eit så stort saksfelt som tropisk skogbevaring nødvendigvis vil vere komplisert. Oppsummeringa under skal derfor ikkje tolkast som ein påstand om at resultatata er oppnådde åleine som ei direkte følgd av Noregs innsats. Likevel illustrerer dette kva

Noreg gjennom Klima- og skoginitiativet har gitt store bidrag til å oppnå. Det er sett inn referansar til initiativet sine milepælar som går fram av tabellen over.

Internasjonal konsensus om REDD+ og forståing for skogens betydning for planeten si berekraft og sosioøkonomisk utvikling: Gjennom dei siste ti åra er forståinga for tropisk skog sin betydning for planeten si framtidige berekraft styrkt – dels som eit resultat av Noreg sin innsats. Det er no allment akseptert at verken klimamåla eller FNs berekraftsmål kan nåast med mindre tropisk avskoging blir stoppa og over tid reversert. Skog har gått frå å vere nærmast fråverande til å vere ei kjernesak i forhandlingane under FNs klimakonvensjon, og er tilgodesett med eit eige kapittel i Parisavtala frå 2015. FNs berekraftsmål inneheld sterke formuleringar om betydninga av å verne og byggje opp igjen skog. Skogland etter skogland forpliktar seg no til å bevare skog som sitt bidrag i klimakampen (*milepæl g*).

Boks 7.4 forts.

Samtidig har Klima- og skoginitiativet gjennom støtte til utvikling og spreiring av kunnskap medverka til å demonstrere at effektiv berekrafts- og klimapolitikk – under dette bevaring og restaurering av tropisk skog – ikkje berre er kompatibel med økonomisk vekst, men at dei er to sider av same sak. Oppfatninga av vern som ein konkurrent til vekst blir framleis artikulert frå enkelte hald – særleg frå aktørar som har direkte økonomiske interesser i avskoginga – men det er stadig større semje om at frå eit samfunnsperspektiv er det i skoglanda si interesse å bevare og restaurere skog i stor skala. Desse perspektiva er avgjerande for å sikre politisk konsensus om skogbevaring over tid, og er oppnådd både gjennom innsats i internasjonale forhandlingar og samarbeid med skoglanda, men òg gjennom internasjonale satsingar som for eksempel New Climate Economy og The Business and Sustainable Development Commission (*milepæl b), c), d), e), f), g), h)*).

Samarbeidet med Brasil: Brasil har redusert sine klimagassutslepp frå avskoging i Amazonas med anslagsvis 3,8 milliardar tonn CO₂ – eller vel 70 gonger Noregs årlege utslepp – i den perioden partnerskapen med Noreg har vore på plass (skogåret 2009 til skogåret 2017). Noreg har medverka direkte og indirekte til dette, gjennom å betale for nesten 230 millionar tonn reduserte utslepp (*Milepæler a) til i)*). Midlane som Noreg betaler for leverte tonn utsleppsreduksjonar frå Amazonas i Brasil blir sette i Amazonasfondet. Fondet er forvalta av Den brasilianske utviklingsbanken (BNDES), og styrt av ei nasjonal styringsgruppe samansett av sivilt samfunn og føderale- og delstatsmyndigheiter. Amazonasfondet finansierer tiltak for berekraftig vekst og ytterlegare redusert avskoging, eksempelvis:

- miljøregistrering av private skogområde – som er avgjerande for å sikre transparens og lovlydnad i skogsektoren over tid – på storleik med Frankrike (*Milepæl e)*);
- styrking av 95 urfolksterritorium som dekkjer meir enn to gonger Noregs areal (*Milepæl d) og i)*);
- beskyttelse av over 190 verneområde som samla dekkjer over 1 million kvadratkilometer, tilsvarande det samla arealet til Noreg, Finland og Tyskland (*Milepæl d)*);
- over 50 miljøetatar har fått støtte, på både nasjonalt nivå, og i delstatar og kommunar,

for å styrkje deira kapasitet til å overvake skogane og arbeidet mot skogbrannar (*Milepæl d) og e)*); og

- finansiering av Brasils miljøpoliti Ibama si evne til å slå ned på ulovleg avskoging, noko som har blitt framheva som ei av hovudårsakene til at avskoginga gjekk ned igjen i skogåret 2017 etter at den auka i 2015 og 2016 (*Milepæl d) og e)*).

Samarbeidet med Indonesia: Indonesia har vore blant verdas største utsleppsland som følgje av store utslepp frå skog og torvmyr. Motkreftene mot reformer er mektige, økonomisk og politisk, og den indonesiske skogsektoren var for ti år sidan i stor grad stengt for innsyn og fokusert på konvertering av intakt regnskog til plantasjedrift i stor skala. I 2010 inngjekk Indonesia og Noreg eit banebrytande partnerskap for å redde det som er igjen av Indonesias regnskogar, og i åra deretter har Indonesia – dels som følgje av partnerskapsavtala med Noreg – innført og begynt implementeringa av ei rekkje viktige reguleringar.

I 2011 vart det innført eit moratorium mot utferding av nye lisensar for hogst og utvinningsverksemd i primærskog og på torvmyr på eit område nesten dobbelt så stort som Noreg. Moratoriet er sidan forlenga diverse gonger og er framleis i effekt (*Milepæl b)*). I forlenginga av moratoriet er det gjennomført eit stort arbeid for å skape større transparens i indonesisk skogforvaltning, under dette gjennom å offentleggjere og samordne oversiktene over indonesiske skogområde og tilknytte konsesjonar for hogst, utvinning og konvertering til landbruk. Samtidig har eit stort tal selskap fått beskjed om å revidere sine forretningsplanar for betre å ta vare på skogen, og indonesiske styresmakter har begynt arbeidet med å få slutt på dei lovause tilstandane som tidlegare har rådd i sektoren (*Milepæl d)*). Reformagendaen har òg blitt utvida. Til dømes kan beslutninga i 2016 om å erklære all avskoging på og drenering av torvmyr ulovleg – også innanfor allereie utdelte konsesjonar – åleine, ifølgje utrekningar frå World Resources Institute, føre til årlege utsleppsreduksjonar som svarar til så mykje som 10 gonger Noregs årlege utslepp. I følgje Global Forest Watch vart det fjerna mykje mindre skog på slike område i 2017 enn i 2016, med tilsvarande betydelege utsleppsreduksjonar, noko som truleg er ein effekt av moratoriet (*Milepæl a)*).

Boks 7.4 forts.

Det er vidare gjennomført ei rekkje konkrete reformgrep for betre handheving av lova og styrkte rettar for urfolk. Den indonesiske grunnlovsdomstolen slo i 2013 fast at staten ikkje har lov til å dele ut konsesjonar på urfolk sine tradisjonelle landområde. Så langt har 18 urfolksgrupper fått retten til sitt land som ei oppfølging av vedtaket, og Klima- og skoginitiativet støttar aktivt urfolk sin innsats på dette området (*Milepæl d) og e)*).

Parallelt med dette har Indonesia auka sine egne ambisjonar. I 2017 sende landet inn sin tredje nasjonale kommunikasjon til FNs klimakonvensjon. Det blir rapportert på at landet har sett opp eit informasjonssystem for sikringsmekanismer for tiltak for å redusere utslepp frå avskoging og skogdegradering. Indonesia oppdaterte òg sine nasjonale klimamål ved årsskiftet 2017/2018 og la inn høgare ambisjonar som går ut på at avskoginga skal reduserast med over 50 pst. samanlikna med gjennomsnittet for årleg avskoging i Indonesia i perioden 2000–2015 (*Milepæl g) og i)*).

Samarbeidet med Colombia: Noreg inngjekk saman med Tyskland og Storbritannia i 2015 ein klima- og skogpartnerskap med Colombia, og har saman med Tyskland og Storbritannia betalt for utsleppsreduksjonar frå redusert avskoging i colombiansk Amazonas. Noreg har hittil betalt for 4 millionar tonn reduserte utslepp av CO₂ (*Milepæl a) og c)*). Colombia har i oppfølginga av partnerskapen etablert ein solid reformagenda (*Milepæl b) og d)*). Dei har gitt formell beskyttelse til mestparten av sine tropiske skogar. Landbruk er berre tillate på område som ikkje var skog i 2010. Colombias samla verneområde med skog svarer no til nesten heile Noregs areal. Urfolk har vunne fram med rett til sjølvstyre på linje med kommunar. Sterke verkemiddel er sette inn for å få kontroll over ei avskoging som naturleg har auka som følge av fredsavtala. Til trass for unike utfordringar etter fredsavtala har Colombia aktivt integrert berekraftig miljøforvaltning og fredsbygging. Noregs engasjement både for fredsavtala og for skogbevaring gjer oss til ein av Colombias næraste partnarar i denne innsatsen.

Sikringstiltak: Noreg har vore ein aktiv pådrivar for at sikringstiltak for reduserte utslepp frå

avskoging og skogforringing er ein del av det internasjonale klimaregimet og at dei såkalla Cancun safeguards blei vedtekne av FNs klimakonvensjon. Landa skal rapportere på at dei følger Cancun safeguards før dei får resultatbaserte utbetalingar. Noreg har liten kontroll på kva skoglanda vel å rapportere på til FN, men støttar tiltak for å styrkje skoglandas kapasitet til å rapportere på og til å innføra sikringstiltak. Klima- og skoginitiativet stiller krav til at alle fond som mottok pengar frå Noreg skal oppfylle dei krav Noreg har til sikringstiltak.

Offentleg/privat samarbeid. Over halvparten av avskoginga er driven av produksjon av landbruksvarer som soya, palmeolje, kjøt, gummi og papir. Klima- og skoginitiativet har vore ein sentral pådrivar for at rundt 450 av verdas største selskap – inkludert gigantar som Nestle, Walmart og Unilever – har komme med løfte om å redusere eller eliminere avskoging i verdikjedene sine (*Milepæl f)*). For ti år sidan var privat sektor i dei fleste skogland og til dels globalt anten passive eller til og med aktivt fiendtlege til reformer for redusert avskoging. I dag er ein stor del av dei viktigaste selskapa aktive pådrivarar for innsatsen, og del av ein stadig sterkare global koalisjon som driv innsatsen framover, blant anna gjennom Tropical Forest Alliance der Noreg er sentral givar og styremedlem. Sjølv om fødevareindustrien framleis er bak skjema for å nå målet om null avskoging innan 2020, er det mykje som tyder på at vi står overfor ei omfattande omvelting av globale råvarekjeder.

Urfolk: Å beskytte urfolk sine rettar er, utover å vere eit sentralt element i norsk menneskerettspolitik, eit effektivt tiltak for å beskytte skog. I tropane som heilskap anslår Rights and Resources Institute (RRI) at urfolk forvaltar meir enn 55 milliardar tonn, eller minst 25 pst., av karbonet bunde i tropisk skog. Urfolk og lokalsamfunn forvaltar ifølgje RRI desse områda både meir effektivt og meir kostnadseffektivt enn styresmakter og verneorganisasjonar. Sikre landrettar for urfolk er avgjerande for vedvarande forsvarleg forvaltning av desse områda.

Boks 7.4 forts.

Klima- og skoginitiativet har derfor gjennom tett samarbeid med urfolksorganisasjonar, sivilt samfunn og multilaterale organ medverka til at urfolk sine rettar og stemme er styrkt både i dei internasjonale klimaforhandlingane og i nasjonale prosessar i skoglanda vi jobbar med (*Milepæl e) og i*). Store nye regnskogsområde er komne under kontroll av urfolk (og dels andre lokalsamfunn) i Brasil (nær 14 pst. av arealet) og Colombia (nær 31 pst. av arealet). I Peru og spesielt i Indonesia er anerkjenning av urfolksterritorium i startgropa, men potensialet er stort og planane ambisiøse. Potensialet i Indonesia, det vil seie område urfolk har hevdvunne rettar til, men som like fullt ikkje er offisielt anerkjent, er ifølgje urfolksorganisasjonar på heile 400 000 km², meir enn ein femdel av Indonesias flateareal. Klima- og skoginitiativet finansierer dette arbeidet globalt, både gjennom våre landpartnerskap og vår sivilsamfunnsatsing, og er medinitiativtakar til og finansierer *The International Land and Forest Tenure Facility* som skal medverke til å drive dette arbeidet framover i viktige tropiske skogland.

Skogovervaking og transparens. Klima- og skoginitiativet har gitt sentrale bidrag til ein teknologirevolusjon innanfor skogovervaking som få hadde trudd var mogleg for 10 år sidan (*Milepæl c*). Skogsektoren i mange sentrale tropiske skogland har i stor grad vore stengt for effektivt innsyn. Oppdaterte avskogingsdata for alle skogland – i nær sanntid og med stadig betre detaljingsnivå – finst no gratis hos norsk-støtta Global Forest Watch, som Klima- og skoginitiativet har vore den første og største donør til. Dermed er informasjonsmonopolet brote. Noreg har òg medverka til å styrkje skogovervaking og

transparens i sentrale samarbeidsland, og til å styrkje arbeidet som blir gjort i regi av FN og Verdsbanken på dette området.

Støtte til sivilt samfunn. Miljøorganisasjonar har spela ei særskilt viktig rolle for å halde selskap og land ansvarlege for å levere på sine forpliktingar. Klima- og skoginitiativet har eit omfattande samarbeid med sivilt samfunn over heile verda, og støttar deira innsats på ei rekkje område som bidrar til redusert avskoging og berekraftig utvikling (*Milepæl e*). Gjennom 10 år har Klima- og skoginitiativet utbetalt om lag 2,2 mrd. kroner til sivilsamfunnsorganisasjonar.

Kampen mot skogkriminalitet. Meir enn halvparten av avskoginga som føregår globalt er ulovleg. Skogkriminalitet er i verdi blant dei fire mest lønsame internasjonale ulovlege geskjeftane. Tilgang til informasjon og ansvarleggjerjing av aktørar er effektive verkemiddel for å auke innsatsen mot skogkriminalitet og brot på menneskerettar. Klima- og skoginitiativet støttar organisasjonar som Interpol og ei rekkje miljøorganisasjonar som avdekkjer skogkriminalitet. Innsatsen har medverka til fleire hundretals arrestasjonar i Amazonas og Sørøst-Asia, og beslag av tømmerlastar verd titals millionar dollar (*Milepæl d*).

Verdsbankens Karbonfond. Etter fleire år med forhandlingar, regelutforming og førebuingar – og betydeleg forseinking – har vi no i samarbeid med eit stort tal givarland og tropiske skogland bygd opp eit multilateralt system for å betale for utsleppsreduksjonar (*Milepæl h, g) og i*). Fondet førebur seg no på å inngå kjøpskontraktar med opptil 19 land, for anslagsvis til saman 212 millionar tonn utsleppsreduksjonar.

Boks 7.5 Riksrevisjonens undersøkning av Klima- og skoginitiativet

Riksrevisjonen overleverte våren 2018 Dokument 3:10 (2017–2018) *Riksrevisjonens undersøkelse av Norges internasjonale klima- og skogsatsing* til Stortinget. Riksrevisjonen har undersøkt Noregs innsats for å etablere eit effektivt verkemiddel for å redusere klimagassutslepp frå avskoging og skogdegradering i utviklingsland.

Riksrevisjonens hovudfunn:

- Resultata av REDD+ er til no forseinka og usikre
- Kontrollen med gjennomføringa og resultata av REDD+ fungerer ikkje godt nok
- Det norske bidraget til REDD+ har ikkje utløyst nok finansiering frå andre givarar
- Klima- og miljødepartementet er ikkje systematisk nok i å hente inn og bruke informasjon om resultat av den norske klima- og skogsatsinga
- Departementet si oppfølging av risiko for misleghald er ikkje god nok

Riksrevisjonens tilrådingar:

- Utvikle vidare tiltak for å handtere behovet for varige resultat i REDD+ gjennom arbeidet inn mot FN's klimakonvensjon og i dei bilaterale samarbeida
- Styrkje departementets informasjonsgrunnlag for å ta vare på sosiale og miljøvise sikringsmekanismer ved betalningar for resultat
- Styrkje oppfølginga av det norske bidraget til REDD+ gjennom systematisk å hente inn og behandle informasjon om framdrift og resultat i den norske klima- og skogsatsinga
- Syte for ei ansvarleg og aktiv oppfølging av risiko og bruk av reaksjonar ved avvik og varsel om mogleg økonomisk misleghald

Klima- og miljøministerens tilsvaer til Riksrevisjonen:

Klima- og miljøministerens svarbrev er teke inn i Dok. 3:10. Brevet framhevar at Riksrevisjonen gir nyttige innsikter, og at departementet vil føl-

gje opp Riksrevisjonens tilrådingar. Tilrådingane er i stor grad i tråd med innsatsen som allereie blir gjort i Klima- og skoginitiativet. Departementet vil framover følgje Riksrevisjonens tilråding om å styrkje innhenting av informasjon både om sikringsmekanismer, og om framdrift og resultat av den norske innsatsen for å kunne bruke kunnskapen til å gjere innsatsen meir målretta og effektiv. Departementet vil òg aktivt følgje opp risiko for økonomisk misleghald.

Klima- og miljøministeren har i svarbrevet ein del merknader til Riksrevisjonens funn. Brevet viser bl.a. fram ei rekkje resultat av Klima- og skoginitiativets innsats, bl.a. blir resultata av Brasils innsats for å redusere øydelegginga av Amazonas det siste 10-året framheva. Samarbeidet mellom Noreg og Brasil har vore ei drivkraft i denne innsatsen. Ein viser òg til at rammevilkåra for Klima- og skoginitiativet i stor grad har endra seg sidan initiativet vart lansert i 2007. Frå å skulle vere ein mellombels innsats for eit globalt klimaregime med solid finansiering som skulle etablerast etter toppmøtet i København i 2009, har den norske innsatsen blitt ståande som det største globale initiativet for verdas regnskogar. Andre land har komme etter, men den venta globale finansieringa har ikkje blitt realisert. Samtidig har skoglanda gjennom Parisavtala i sterkare grad teke ansvar for å redusere avskoginga på eiga hand (og i mange tilfelle presisert at dei kan gjere meir med internasjonal støtte). Derfor har Klima- og skoginitiativet justert innsatsen mot å i endå større grad også å samarbeide med krefter som kan medverke til redusert avskoging gjennom andre kanalar, f.eks. sivile samfunnsorganisasjonar, urfolksorganisasjonar, privat næringsliv og å leggje til rette for nasjonal innsats gjennom bilaterale samarbeid og å utvikle gode verktøy og kunnskap for at skoglanda kan forvalte og kontrollere skogen sin. I sitt svarbrev til Riksrevisjonen framhevar Statsråden at desse endra rammevilkåra og oppnådde resultata ikkje kjem godt nok fram i Dok. 3:10.

Nærare om budsjettforslaget

Foreslått løyving knytt til programkategorien for 2019 er på 3,385 mrd. kroner. Dette er ein auke på om lag 257 mill. kroner eller om lag 8,2 pst. samanlikna med saldert budsjett for 2018. Auken relaterer seg til priskompensasjon og ein auka sat-

sing på Klima- og skoginitiativet med 200 mill. kroner.

Overslaget på inntekter frå kvotesal er sett til 6,743 mrd. kroner. Budsjettmidlar knytt til Parisavtala og kortlevde klimaforureiningar er omtalt under programkategori 12.10 Fellesoppgåver, forskning, internasjonalt arbeid m.m.

Utgifter under programkategori 12.70 fordelte på kapittel

		(i 1 000 kr)			
Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019	Pst. endr. 18/19
1481	Klimakvotar	133 758	148 742	204 809	37,7
1482	Internasjonale klima- og utviklingstiltak	2 977 669	2 979 805	3 180 582	6,7
Sum kategori 12.70		3 111 427	3 128 547	3 385 391	8,2

Kap. 1481 Klimakvotar

		(i 1 000 kr)		
Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter, <i>kan overførast</i>	2 841	4 432	4 499
22	Kvotekjøp, generell ordning, <i>kan overførast</i>	130 607	144 000	200 000
23	Kvotekjøp, statstilsette sine flyreiser, <i>kan overførast</i>	310	310	310
Sum kap. 1481		133 758	148 742	204 809

Post 01 Driftsutgifter, kan overførast

Posten omfattar utgifter til kjøp av eksterne tenester som kommersiell og juridisk rådgiving, og andre driftsutgifter i samband med arbeidet med kjøp av utsleppsreduksjonar. Det blir foreslått ei løyving på 4,496 mill. kroner på denne posten.

Post 22 Kvotekjøp, generell ordning, kan overførast

Posten omfattar utgifter til kjøp av utsleppsreduksjonar. For 2019 blir det foreslått ei løyving på 200 mill. kroner.

Strategien for kjøp av klimakvotar i perioden 2013–2020 er drøfta i Revidert nasjonalbudsjett 2013. Der legg ein vekt på at staten gjennom sitt kvotekjøp skal medverke til utviklinga og legitimiteten til det internasjonale samarbeidet. Kjøpsstrategien byggjer på FN-systemet, og ein fører i store

trekk vidare strategien frå første Kyotoperiode (2008–2012). Staten kjøper kvotar frå FN-godkjende prosjekt som står i fare for å innstille drifta eller som allereie har innstilt, og frå nye prosjekt. Ein vil ikkje kjøpe kvotar frå prosjekt som har inntekter som dekkjer dagleg drift. Slike prosjekt vil mest truleg halde fram å generere utsleppsreduksjonar uavhengig av statens kvotekjøp. I samsvar med EUs regulering av kvotehandelsystemet vil staten ikkje kjøpe kvotar frå hydrofluorkarbonprosjekt, adipinsyreprosjektet, og frå kolbasert energiproduksjon utan karbonfangst og lagring.

Klima- og miljødepartementet foreslår at det blir løyvd 200 mill. kroner til betaling for kvotar og andre utsleppsreduksjonar som blir leverte i 2019. Gjennomsnittleg pris per kvote er 32 kroner. Overslaget er basert på forventa levering frå eksisterande avtaler, men som vanleg er det uvisst kor mange kvotar som faktisk vil bli leverte. Dette vil avhenge av utviklinga i det enkelte prosjekt. Blir

til dømes eit prosjekt forseinka, eller kanskje ikkje gjennomført, vil dette påverke utbetalingane. Det ligg også inne overslag på utbetalingar til fond under Verdsbanken (TCAF og CPF).

I visse høve vil det vere ønskjeleg å betale ein viss del på forskot, mellom anna ved deltaking i fond under Verdsbanken. I samsvar med etablert praksis kan det òg bli aktuelt å betale eit mindre forskotsbeløp til prosjekteigarar for å dekkje ymse administrasjonskostnader. Forvaltingskostnader til NEFCO, Verdsbanken, og eventuelle andre forvaltarar vert òg ført på denne posten. Det kan også vere aktuelt å støtte alminnelege tiltak for å hjelpe land med å utvikle program som i sin tur kan gje grunnlag for kjøp av utsleppsreduksjonar i perioden 2021–2030.

Det kan vere føremålstenleg å endre samansetjinga av porteføljen til staten. Det kan ein gjere ved å selje vidare kontraktar for enkelte prosjekt, ved å selje framtidige volum frå enkelte prosjekt, eller ved å selje kvotar i marknaden. Den slags sal kan vere ønskjeleg for å gjere tilpassingar i porteføljen, for eksempel for å få betre risikospreiing ved å kjøpe frå prosjekttypar og land som er underrepresenterte i porteføljen, eller for å tilpasse volumet til oppdaterte overslag over levering og kjøpsbehov. Det kan òg vere aktuelt å styre denne eksponeringa gjennom avleide instrument, for eksempel bytteavtaler. Klima- og miljødepartementet ber derfor om fullmakt til å selje kvotar og å nytte salsinntekta knytta til sal av klimakvotar under statens kvotekjøpsprogram, som er rekneskapsført på kap. 4481 Sal av klimakvotar, post 01 Salsinntekter, til å betale for nye kvotar utover det som er løyvd, jf. forslag til romartalsvedtak III.

Ved utgangen av august 2018 hadde Klima- og miljødepartementet inngått avtaler om levering av til saman 54 millionar kvotar (tonn CO₂-ekvivalenter). Ein reknar ikkje med å få levert avtalt volum fullt ut. Kor mykje som faktisk blir levert, er avhengig av utviklinga i det enkelte prosjektet. Forventa levering frå dei inngåtte avtalene er anslått til om lag 46 millionar kvotar, men overslaget er usikkert. I tillegg til avtaler som er inngått for levering i perioden 2013–2020 har ein overført om lag 3 millionar kvotar som ikkje vart nytta i den første Kyotoperioden (2008–2012). Ved utgangen av august 2018 stod det til saman 21 millionar kvotar på statens konto i det internasjonale kvoteregisteret.

Kontraktane blir inngått etter fullmakter gitt av Stortinget. I samsvar med innarbeidd praksis ber Klima- og miljødepartementet om at fullmakta blir fornya, slik at den dekkjer framtidige skyldningar på avtaler som allereie er inngått. På denne bakgrunn ber ein om ei fullmakt på 1 700 mill. kroner for å dekkje utbetalingar som følgjer i åra etter 2019. Denne ramma vil omfatte betalingar som knyter seg til avtaler som blir inngått i 2019 og tidlegare år, og som vil gi utbetalingar i 2020 og seinare år, jf. forslag til romartalsvedtak IV.

Rapport 2017

I 2017 signerte Klima- og miljødepartementet ni avtaler om levering av 9 millionar kvotar frå 14 ulike prosjekt i syv utviklingsland. Prosjekta knyter seg til energieffektive kokeomnar og til metanoppsamling frå søppelfyllingar, frå avløpsvatn og frå gjødselkjellarar. Gjennomsnittleg kontraktspris er om lag 3,3 euro, eller rundt 32 kroner for kvar kvote (tonn CO₂-ekvivalentar). Til saman har KLD inngått 18 bilaterale avtaler om levering av 21 mill. kvotar.

I perioden 2013–2017 vart det òg inngått avtaler gjennom fond i Verdsbanken (Carbon Partnership Facility) og NEFCO (NEFCO Carbon Fund og Norwegian Carbon Procurement Facility). Ei meir detaljert oversikt over inngåtte avtaler ligg på www.carbonneutralnorway.no og på heimesidene til Klima- og miljødepartementet.

Avtale om deltaking i Transformative Carbon Asset Facility, eit fond under Verdsbanken, med 80 mill. amerikanske dollar vart underteikna i januar 2017.

Post 23 Kvotekjøp, statstilsette sine flyreiser, kan overførast

Ordninga med kvotekjøp for statstilsette sine flyreiser vart innført på nytt i 2013 etter at EU sitt opplegg for kvoteplikt for fly vart innskrenka til berre å omfatte flyreiser innanfor EØS-området. Det vil derfor verte kjøpt kvotar for statstilsette sine reiser som ikkje er omfatta av kvoteplikt. På bakgrunn av at flyreiser innan EØS-området er omfatta av kvoteplikt, er omfanget av reiser det skal kjøpast kvotar for, avgrensa. Regjeringa foreslår at det vert løyvd 310 000 kroner for å dekkje kjøp av kvotar for flyreiser statstilsette gjer på strekningar som ikkje er omfatta av kvoteplikt.

Kap. 4481 Sal av klimakvotar

		(i 1 000 kr)		
Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Salsinntekter			6 743 022
	Sum kap. 4481			6 743 022

Post 01 Salsinntekter

EUs reviderte kvotedirektiv, med underordna rettsakter, vart innlemma i EØS-avtala i juli 2012. Reglane er harmoniserte på EU-nivå og inneber m.a. at kvoteplikta skal utvidast til å gjelde fleire sektorar og klimagassar. Kvotar som ikkje vert til-delte gratis, skal seljast i den europeiske marknaden. Kommisjonen har fordelt mengda av kvotar som skal seljast etter ein bestemt fordelingsnøkkel. Noreg sin del av totalt salsvolum er om lag 0,75 pst. Frå og med 2013 skal Noreg selje kvotar gjennom auksjonar på ei felleseuropeisk auksjonsplattform. Prosessen med å knytte seg til denne auksjonsplattforma har teke mykje lengre tid enn føresett og Noreg har enno ikkje fått ta til å selje kvotar. Dette skuldast mellom anna diskusjonar omkring EØS-rettslege spørsmål.

EFTA-landa har no komme til semje med Europakommisjonen om vilkåra for å auksjonere kvotar. EFTA-statane vil inngå to tilknytingsavtaler til avtaler mellom Europakommisjonen og EUs medlemsstatar om felles innkjøp av auksjonsplattform og auksjonsovervakar. Ei ny avgjerd i EØS-komiteen skal legge til rette for at EFTA-statane kan bli partar i desse avtalene. Deltaking i den nye avgjerda til EØS-komiteen og inngåing av dei to

tilknytingsavtalene er ei sak som krev Stortinget sitt samtykke i medhald av Grunnlovas §26 andre ledd. Samtykkeproposisjon om å delta i avgjerda i EØS-komiteen og tilknytning til avtaler om felles innkjøp vart godkjent i statsråd 22. juni, jf. Prop. 101 S (2017–2018).

Det er no lagt til grunn at Noreg vil komme i gang med kvotesalet i 2019. Forseinkinga med å komme i gang med salet betyr at det i perioden 2013–2018 har akkumulert seg totalt 41,4 millionar kvotar som ikkje er selde. Ytterlegare 5,4 millionar kvotar er foreløpig planlagt selt i 2019, til saman 46,8 millionar kvotar. EUs innstrammingsreform (Market Stability Reserve, MSR) som trer i kraft i 2019 medverkar til å redusere det samla auksjonsvolumet i 2019 med 264 millionar kvotar. Noregs del av dette er 2,2 millionar. EU-kommisjonen vil i mai 2019 kunngjere om det vil bli ytterlegare reduksjon av auksjonsvolumet i 2019.

Basert på kvoteprisen i marknaden sommaren 2018 er inntekta frå sal av klimakvotane for perioden 2013–2019 anslått til 6 743 mill. kroner. Kvoteprisen har auka mykje det siste året, men prisane kan svinge sterkt i denne marknaden og anslaget er derfor usikkert. Ein tek atterhald om ytterlegare forseinkingar i prosessen med å knytte seg til den felleseuropeiske auksjonsplattforma.

Kap. 1482 Internasjonale klima- og utviklingstiltak

		(i 1 000 kr)		
Post	Nemning	Rekneskap 2017	Saldert budsjett 2018	Forslag 2019
01	Driftsutgifter	98 908	98 262	99 039
73	Klima- og skogsatsinga, <i>kan overførast</i>	2 878 761	2 881 543	3 081 543
	Sum kap. 1482	2 977 669	2 979 805	3 180 582

Forvaltinga av Klima- og skoginitiativet har frå 1. januar 2014 vore samla i Klima- og miljødepartementet. Dagens organisering der ansvaret for satsinga er samla i eitt departement er vurdert som

effektiv og gir klarare ansvarsforhold enn tidlegare delt organisering mellom Klima- og miljødepartementet og Utanriksdepartementet.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfattar driftsmidlane knytte til regjeringa sitt Klima- og skoginitiativ. Posten dekkjer alle driftskostnader til satsinga, under dette løn, administrasjon, reiseutgifter, informasjonsverksemd, evalueringar m.v. i Klima- og miljødepartementet, Utanriksdepartementet (med ambassadane) og Norad. I tillegg dekkjer løyvinga kjøp av varer og tenester knytte til drift, slik som utgreiingar, konsulenttenester, seminar og internasjonale møte m.v. Samanlikna med 2018 er posten redusert med 0,5 mill. kroner på grunn av avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma.

For 2019 er det foreslått ei løyving på 99 039 000 kroner på posten. I medhald av OECD/ DACs direktiv kan visse utgifter godkjennast som offisiell utviklingshjelp (ODA-godkjente utgifter). Heile løyvinga på kap. 1482, post 01 er godkjent som utviklingshjelp.

Klima- og skoginitiativet er eit internasjonalt nybrottsarbeid. Å drive dette arbeidet framover er krevjande, både politisk og fagleg. Tilgang til variert og høg kompetanse og kapasitet gjennom målretta bruk av eksterne fagmiljø er avgjerande for å lykkast. Dette gjeld både for å drive det globale arbeidet med løysingsutvikling og klimapolitisk konsensusbygging vidare, og for å kunne støtte partnerland sitt arbeid med å utvikle og implementere sine klima- og skogstrategiar.

Rapport 2017

Kap 1482, post 01 har blitt nytta til løns- og driftsutgifter for Klima- og skoginitiativet. Midlane dekkjer løns-, drifts- og reiseutgifter til satsinga i Klima- og miljødepartementet, Norad og ved norske utanriksstasjonar som forvaltar midlar for Klima- og skoginitiativet. Ein stor del av personellressursane i initiativet har vore nytta til å følgje opp dei bilaterale samarbeida, og internasjonale prosessar som medverkar til å nå måla om utsleppsreduksjonar frå skog i utviklingsland.

Klima- og skoginitiativet har mål om å medverke til eit effektivt klimaregime basert på klimaavtala som vart forhandla fram i Paris i 2015. Som ein del av dette har Klima- og skoginitiativet i 2017 arbeidd for at utslepp frå skog skal inngå i lands nasjonale bidrag (NDC) under Parisavtala, at landa skal auke ambisjonsnivået i sine NDCar, og at skog skal medverke til å nå Parisavtalas ambisiøse globale mål. Klima- og skoginitiativet har hatt tett kontakt med partnerlanda for å støtte desse nasjonale prosessane og har kjøpt konsulenttenester for å støtte opp om prosessane. Dette

har medverka til milepælen «REDD+ medverkar til å auke ambisjonen i det globale klimaregimet» i Klima- og skoginitiativets strategiske rammeverk, sjå boks. 7.4.

Klima- og skoginitiativet har som mål å auke den globale finansieringa av REDD+. I 2017 har initiativet arbeidd saman med og opp mot ei rekke donorland for å få dette til, blant anna gjennom dei globale klimaforhandlingane. Saman med Tyskland og Storbritannia har Noreg lova ei samla finansiering på 5 mrd. dollar frå 2015–2020. Dette arbeidet medverkar til milepælen «auka langsiktig og føreseieleg global finansiering av REDD+». I 2017 har Klima- og skoginitiativet halde fram med innsatsen for å få høve til å etablere gobale marknader for utsleppsreduksjonar frå skog i utviklingsland. For å støtte desse prosessane har det vore kjøpt inn eksterne konsulenttenester.

Klima- og skoginitiativet samarbeider med ei rekkje partnerland og organisasjonar internasjonalt. Dette inneber å delta på og arrangere internasjonale møte og konferansar, og prosessar for å etablere internasjonalt samarbeid, ofte med fleire aktørar. Midlar på posten har vore brukt til å dekkje utgifter knytte til å gjennomføre slike arrangement, medverke til konsensusbygging, utvikle analysar og løysingar m.m. Midlar har òg vore brukte til å innhente eksterne vurderingar av partnerlands framdrifts- og utsleppsrapportar. Tenestene har i hovudsak vore finansierte over drifts-posten.

Post 73 Klima- og skogsatsinga, kan overførast

For 2019 er det foreslått løyvd 3 081 543 000 kroner på posten. I 2019 er posten auka med 200 mill. kroner for ein treårsperiode for å investere i infrastruktur for offentleg tilgjengeleg data om skogen. Klima- og skoginitiativet har sidan lanseringa i 2007 inngått ei rekkje samarbeid og partnerskap, i hovudsak med sentrale tropiske skogland med mål om å betale for verifiserte, reduserte utslepp frå skog i løpet av avtaleperioden. Framdrifta i disse initiativa vil bli tilpassa den ramma som er foreslått på posten. Det er ikkje rom for å inngå større nye partnerskap på posten innanfor noverande budsjettamme.

Det er fremja forslag om ein tilsegnfullmakt på 2 052 mill. kroner på posten, sjå romartalsvedtak VI. Klima- og skoginitiativet inngår langsiktige avtaler om betaling for resultat i skoglanda. Partnerskapa til Klima- og skoginitiativet inneber fleire juridiske forplikingar om fleirårige utbetalningar. Skyldnader blir utløyste når partnerlandet

leverer resultat som avtalt i form av verifiserte utsleppsreduksjonar, eller milestolpar i reformer for betra skogforvaltning og redusert avskoging. Fullmakta dekkjer òg avtaler med organisasjonar som inneber utbetalingsforpliktingar over fleire år.

I medhald av OECD/ DACs direktiv kan visse utgifter godkjennast som offisiell utviklingshjelp (ODA-godkjente utgifter). Heile løyvinga på kap. 1482, post 73 er godkjent som utviklingshjelp.

Mål

Tilskotet skal medverke til:

- at det internasjonale klimaregimet er eit effektivt verkemiddel for reduserte utslepp frå avskoging og skogdegradering
- kostnadseffektive, tidlege og målbare reduksjonar i utslepp av klimagassar frå avskoging og degradering av skog i utviklingsland
- å bevare naturskog i utviklingsland for å sikre denne skogen si evne til å lagre karbon

Desse måla skal vere styrande for ressursbruk og prioriteringar, og vedtak om igangsetjing, vidareføring eller endring av støtte. Det er eit overordna mål for norsk utanriks- og utviklingspolitikk å medverke til berekraftig utvikling og reduksjon av fattigdom. For norsk klimapolitikk er det eit overordna mål å medverke til reduserte utslepp av klimagassar for å nå dei globale klimamåla. Desse er derfor naturlege overordna mål for Klima- og skoginitiativet. Langsiktig bevaring av skog er avhengig av at det blir oppnådd resultat også på andre område enn reduserte utslepp av klimagassar. Klima- og skoginitiativet skal derfor gjennom arbeidet òg medverke til bevaring av naturskog, berekraftig utvikling og styrking av politisk og økonomisk styresett i naturressursforvaltninga og arbeide for å sikre rettane til urfolk og lokalsamfunn. I arbeidet for å nå måla skal klimapolitikken og utviklingspolitikken underbyggje kvarandre.

Tildelingskriterium

Tilskotet dekkjer tre kategoriar av tiltak: betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar, finansiering av program- og prosjektporteføljar og fondsoppbygging. I tillegg skal tilskotet medverke til å utvikle og å spreie kunnskap som medverkar til å nå Klima- og skoginitiativet sine mål. Kriterium for utbetaling av tilskot i kvar kategori er beskrive under.

Betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar

Eit av Klima- og skoginitiativet sine hovudmål er reduksjon av klimagassutslepp frå avskoging og degradering av skog. Kriterium for å utløyse tilskotsmidlar er verifiserte reduksjonar av klimagassutslepp frå avskoging og degradering av skog. I tråd med Stortingets føringar er det eit mål å auke delen av tilskotet som blir utbetalt for verifiserte utsleppsreduksjonar frå skog. Slike utbetalingar er avhengig av effektive og robuste system for å måle og verifisere resultat, og storleiken på utbetalinga må stå i eit rimeleg forhold til det oppnådde resultatet. Blir det ikkje levert dokumentasjon på reduserte utslepp eller auka klimagassopptak i skog, skal midlane ikkje utbetalast.

Finansiering av program- og prosjektporteføljar

For å nå måla om utsleppsreduksjonar gjennom bevaring av skog er det i mange land behov for førebuande innsats for å starte dei naudsynte prosessane, etablere strategiar og arenaer og støtte program for omlegging til nye forretningsmodellar og produksjonsmetodar i landbruk. Eit godt forvaltingsregime er ein føresetnad for å få resultat av satsinga og sikre framdrift i arbeidet. Klima- og skoginitiativet vil derfor føre vidare arbeidet med å styrkje gjennomføringstakten og hindre forseinkingar ved å medverke til reformer og institusjonsbygging i mottakarlanda. Dette vil òg imøtekomme forventningar og behov i mottakarlanda og styrkje moglegheitene for varig betra skogforvaltning.

Styresmakter, organisasjonar, næringslivsaktørar og andre aktørar som kan medverke til reformprosessar og å nå Klima- og skoginitiativet sine mål, kan få tilskot frå posten.

Midlane skal nyttast til prosjekt eller program som fremjar institusjonsbygging, planprosessar, kartleggingsarbeid, kompetansebygging, kunnskapsutvikling eller liknande, som medverkar til at måla for tilskotsposten blir nådde. Midlar kan nyttast til tiltak som fremjar samarbeid med privat sektor og som styrkjer insentiva for privat sektor til å investere i berekraftig og avskogingsfri produksjon av råvarer. Det kan mellom anna givast tilskot til private aktørar for å direkte redusere investor sin risiko knytt til investeringar i avskogingsfri og berekraftig råvareproduksjon. Sjø artalsvedtak knytt til posten for unnatak frå økonomireglementet i visse tilfelle.

Fondsoppbygging (multilaterale satsingar) for framtidige utbetalningar for verifiserte utsleppsreduksjonar

Varig skogbevaring i utviklingsland krev store investeringar for berekraftig utvikling. Tilgang til føreseieleg finansiering av REDD+-investeringar er dermed ein føresetnad for å nå Klima- og skoginitiativet sine mål. Det kan derfor utbetalast midlar frå posten til multilaterale satsingar for framtidig betaling for utsleppsreduksjonar, som for eksempel Forest Carbon Partnership Facility (FCPF) i Verdsbanken.

I enkelte internasjonale organisasjonar kan det vere vanskeleg for Noreg å få gjennomslag for å følgje våre reglar om utbetaling etter behov og i terminar. Primært vil dette vere i tilfelle der fondsforvaltar ønskjer ein del forskotsvise utbetalningar for å inngå juridisk forplikande avtaler med tropiske skogland om framtidig kjøp av verifiserte utsleppsreduksjonar. Slik utbetaling krev unntak frå føresegnene i stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetaling av gitte tilskotsløyvingar. Sjå forslag til romartalsvedtak VIII for klima- og miljødepartementet. Klima- og skoginitiativet sitt krav om at midlane skal rapporterast som bistand vil stå fast.

Fondsoppbygging skal vurderast separat for kvart enkelt tilfelle, og berre når følgjande kriterium er oppfylte:

- Betaling for resultat. Fondsoppbygging bør avgrensast til initiativ der Noreg medverkar til å byggje opp fond med eksplisitt formål å betale for framtidige verifiserte utsleppsreduksjonar frå skog.
- Utfall av forhandlingar. Nye unntak skal berre vurderast for initiativ der Noreg må ta omsyn til ein eller fleire andre store bidragsytarar og/eller multilaterale samarbeidspartnarar sin praksis og behov. Noreg skal i forhandlingar først ha forsøkt å få gjennomslag for at midlane blir utbetalte til fondet etter at utsleppsreduksjonane er oppnådde.
- Forsvarleg forvaltning. Det må etablerast juridiske rammeverk og styringsstruktur knytte til fonda som sikrar god forvaltning av midlane. Dersom midlane er forvalta i felles fond med fleire bidragsytarar skal Noreg forsøke å etablere felles forvaltingskrav som sikrar effektiv forvaltning.

Utvikle og spreie kunnskap om Klima- og skoginitiativet sine mål

Det er eit mål å kommunisere Klima- og skoginitiativet sine mål betre ut til befolkninga i Noreg og

globalt. Tiltak som medverkar til å spreie kunnskap som er relevant for Klima- og skoginitiativet sine tre målsetjingar som beskrivne over kan derfor få støtte. Det kan søkjast om tilskotsmidlar til kunnskapsformidling retta mot endringsaktørar og premissleverandørar globalt eller nasjonalt, mot marknadsaktørar og mot befolkning i skogland, givarland eller globalt. Tiltak med mål om å formidle kunnskap kan få tilskot. Opplæring og kunnskapsproduksjon kan inngå som ein del av prosjektet.

Oppfølging og kontroll

For kvar utbetaling skal det rapporterast på oppnådde resultat i samsvar med dei inngåtte avtalene og dei klimapolitiske måla. Tilskotsmottakarar skal ha sikringsmekanismer mot korrupsjon og negative sosiale og økonomiske konsekvensar.

Betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar skjer etterskotsvis. Utbetalingane vil skje til fond, som vil vere tilskotsmottakar. I visse høve vil det vere ønskeleg å betale ein viss del vidare frå fondet på forskot, mellom anna ved deltaking i fond under Verdsbanken. Ved delegert samarbeid om betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar, vil tilskotsmottakar vere den parten som er delegert forvaltninga. Klima- og miljødepartementets ansvar knytt til oppfølging av midlane er derfor avgrensa til oppfølging av avtala mellom Noreg og mottakar. Eit eksempel på eit slikt fond er Brasils Amazonas-fond, administrert av Den brasilianske utviklingsbanken (BNDES).

Avtaler om utbetalningar til fond bør gi høve til kontroll og tilbakebetaling av tilskotet innanfor eit rimeleg tidsrom dersom det ikkje er forvalta i tråd med intensjonen. Ved utbetalningar til fond må det avtalast at fondet berre kan bruke norske midlar på tiltak som er godkjente som offisiell bistand (ODA). I tillegg skal avtalene fastslå at tilskotsmottakarar skal ha sikringsmekanismer mot korrupsjon og negative sosiale og økonomiske konsekvensar i deira vidare utbetalningar til ODA-godkjente aktivitetar, og at det blir rapportert på oppnådde resultat. Avtalene skal vidare medverke til Klima- og skoginitiativet sine mål om reduserte klimagassutslepp, biologisk mangfald og berekraftig utvikling. Dersom midlane er forvalta i felles fond med fleire bidragsytarar skal Noreg forsøke å etablere felles forvaltingskrav som syter for effektiv forvaltning.

Rapport 2017

Meir informasjon om heile innsatsen under Klima- og skoginitiativet finst på www.regjeringen.no. Dette erstattar ein trykt resultatrapport om innsatsen, slike som vart publiserte i 2015 og 2016. For å gjere tydeleg Klima- og skoginitiativets oppnådde resultat blir det vist gjennomgåande i rapporteringa til korleis dei ulike innsatsane medverkar til å nå milestolpar i initiativet, jf. boks 7.4.

Brasil

Om lag 30 pst. av verdas attverande regnskog finst i Brasil, som dermed er verdas største tropiske skogland. I brasiliansk Amazonas lever over 25 millionar menneske. Mange lokalsamfunn, spesielt urfolk, er avhengig av skogen for å overleve. Skogen er òg viktig for pollinering og vasskvalitet i regionen, og avgjerande for verda sitt klima, biologisk mangfald og nedbørsmønster.

I 2008 lova Noreg å medverke med inntil 1 mrd. dollar til Amazonasfondet, dersom Brasil kunne vise til verifisert redusert avskoging i brasiliansk Amazonas. I samarbeidsperioden frå 2008 til 2017 har Brasil redusert utsleppa med om lag 3,8 milliardar. tonn CO₂, samanlikna med tiåret før, tilsvarande om lag 70 år med norske utslepp. Noreg har betalt for nesten 230 millionar av desse tonna, som svarar til meir enn fire års norske utslepp.

I 2015 leverte Brasil eit svært ambisiøst klimamål til FN's klimakonvensjon, der landet forpliktar seg til å redusere utslepp av klimagassar med ytterlegare 43 pst. mellom 2020 og 2030. Under klimatoppmøtet i Paris annonserte Brasil og Noreg på dette grunnlaget ei forlenging av skogsamarbeidet for perioden 2016–2020.

Brasil har dei siste åra gått inn i ei politisk krise. Den politiske situasjonen har mellom anna resultert i reduserte budsjett til kontrolltiltak mot ulovleg hogst og beskyttelse av verna skog og urfolksterritorium. Dette førte til ein auke i avskoginga i 2015 og 2016. Noreg uttrykte ved fleire høve i 2017 tydeleg otte over utviklinga overfor brasilianske myndigheiter. I 2017 betalte Noreg 350 mill. kroner til Brasil for redusert avskoging i skogåret 2016. Betalinga representerer ein betydeleg reduksjon frå tidlegare år, i tråd med avtala med Brasil. Årsaka til reduksjonen var ein kombinasjon av auka avskoging, og at avtala mellom Noreg og Brasil krev stadig større reduksjonar i avskoginga for å kvalifisere til utbetaling.

Noreg betalte for om lag 8,5 millionar tonn reduserte CO₂-utslepp frå skog i 2016 (utbetalt i

2017). Avskoginga i skogåret 2016 var på 7 893 kvadratkilometer, som er ein auke på 27 pst. samanlikna med året før. Dette er likevel ein reduksjon på 62 pst. samanlikna med gjennomsnittlig årleg avskoging mellom 1996 og 2005, då landet sette i gang viktige tiltak for å redusere avskoginga.

Etter auken i avskoginga i 2016 leverte Brasil eit betre avskogingstal enn frykta for skogåret 2017, med ein nedgang på 12 pst. relativt til skogåret 2016. Med denne nedgangen har Brasil levert på Klima- og skogsatsinga sitt viktigaste overordna mål om gjennomførte utsleppsreduksjonar frå skog.

Brasil har gjennom samarbeidsperioden hatt eit godt utvikla system for måling, rapportering og verifisering av klimagassutslepp frå skog (MRV) i Amazonas-biomen. Noreg har lenge hatt dialog med Brasil om å utvide systemet til å dekkje heile landet, særleg den brasilianske savannen, Cerrado. Brasilianske styresmakter viste i 2017 auka interesse for denne biomen. I januar 2017 lanserte Brasils miljøverndepartement ein handlingsplan for å redusere avskoging i Cerrado fram til 2020. Brasilianske styresmakter har arbeidd med å utvikle eit nasjonalt system for skogovervaking og karbonmåling (MRV-system) for dette biomet, og sende tidleg i 2017 referansenivå for utslepp frå Cerrado til Klimakonvensjonen (UNFCCC). Dette er eit første viktig steg for at Brasil kan ta imot betaling for redusert avskoging nasjonalt (ikkje berre for Amazonas-skogen). I juni 2017 vart fleire nasjonalparker med savanneskog utvida. Dette vil auke «andelen av skog med nasjonalt skogovervakingssystem», ein indikator for resultat i Klima- og skoginitiativets strategiske rammeverk, sjå boks 7.4.

Mot slutten av 2016 lanserte Brasil ei svært ambisiøs målsetjing om å restaurere 12 millionar hektar skog innan 2030 og i januar 2017 vedtok Brasil ein nasjonal plan for å gjenvinne naturleg vegetasjon (PROVEG), med handlingsplanen PLANAVEG som viktigaste verktøy. PLANAVEG skal betre reguleringar, støtte forskning, koordinere arealplanlegging og gi teknisk assistanse for å støtte regenerering av naturleg vegetasjon. Ein av Amazonasfondet sine utlysingar i 2017 var retta mot restaurering av skog (rundt 430 mill. kroner til 5 store prosjekt). Desse innsatsane medverkar til å levere på milepælen om effektiv gjennomføring av ny politikk for berekraftig skog- og arealbruk.

Noreg har i 2017 styrkt innsatsen for å sikre berekraftig utvikling i urfolksområde i Amazonas gjennom støtte til ti urfolksorganisasjonar og fri-

villige organisasjonar som støttar urfolk. Dette medverkar til betre styresett i skog- og arealforvaltninga, og vil setje organisasjonane i stand til å på sikt kunne ta imot direkte støtte frå Amazonasfondet og andre finansieringskjelder. Urfolk har gjennom dei siste tiåra fått anerkjent råderett over 1,174,030 km² eller nærare 14 pst. av flateinnhaldet i Brasil, av dette det aller meste i Amazonas.

Utan ein landbruksøkonomi som legg til rette for private investeringar i avskogingsfrie forsyningskjeder vil det truleg bli vanskeleg å nå Brasils klimamål. Noreg har vore i dialog med Brasil om dette. Amazonasfondet har i 2017 sett på konkrete høve til sterkare samarbeid med privat sektor, retta mot små bedrifter og små private landeigarar. I august 2017 hadde Amazonasfondet ei prosjektutlysing knytt til privat sektor. Det er sett av om lag 320 mill. kroner som skal gi støtte til opptil ti prosjekt som medverkar til å skape berekraftige forsyningskjeder.

Noreg har i 2017 vore i dialog med viktige delstatar om utvikling av grøn økonomi og tilknytning til organisasjonen Tropical Forest Alliance (TFA). TFA jobbar for å redusere tropisk avskoging knytt til viktige globale råvarer innan 2020. TFA er saman med det nederlandske berekraft-initiativet IDH særleg aktive i delstaten Mato Grosso. Noreg støttar implementering av delstaten sin berekraftstrategi Produce, Conserve, Include (PCI) gjennom IDH og TFA.

Frå april 2017 har Noreg støtta IPAM i Mato Grosso med 9,5 mill. kroner. Prosjektet premierar jordeigarar som vel å unngå avskoging på sine landareal, også når dei har juridisk rett til å ta ut regnskog. Noregs støtte til IPAM medverkar til å oppnå Klima- og skoginitiativets milestolpar «effektiv gjennomføring av ny policy for berekraftig skog- og arealbruk» og «privat sektor arbeider mot avskoging».

I 2017 betalte Noreg ut 350 mill. kroner til Brasils Amazonasfond. For å gi teknisk støtte til Amazonasfondet vart det utbetalt 9,9 mill. kroner til det tyske bistandsorganet GIZ (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit). I tillegg støtta Klima- og skoginitiativet fleire urfolkorganisasjonar direkte, med 3,8 mill. kroner, og 6 mill. kroner til frivillige organisasjonar som støttar urfolk.

Indonesia

Indonesia er eitt av verdas største og mest folkerike land og eit ungt demokrati. Indonesia rommar verdas tredje største tropiske regnskog, med eit enormt naturmangfald. På Indonesias 17 000

øyar bur 250 millionar menneske. Ein stor del er fattige. Om lag 60 millionar er urfolk og lokalsamfunn som er avhengig av skogen for sitt livsutkomme.

Avskoging og øydelegging av karbonrik torvmyr er hovudårsak til årlege utslepp som har vore anslått til rundt 2 milliardar tonn CO₂. Dette gjer Indonesia til eitt av landa i verda med høgast klimagassutslepp. Årsakar til avskoginga er blant anna etablering av plantasar for produksjon av palmeolje eller papirmasse, gruvedrift, tømmerhogst og skogbrannar. Torvmyrer blir drenerte for å konvertere desse områda til landbruksformål. Korrupsjon og svakt styresett kombinert med sterk etterspørsel etter palmeolje og andre råvarer er viktige underliggjande årsaker.

Noreg inngjekk i 2010 eit klima- og skogpartnarskap med Indonesia for å støtte landets innsats for å redusere klimagassutslepp frå avskoging, skogdegradering og øydelegging av torvmyr. Noreg har lova Indonesia inntil 1 mrd. dollar, under føresetnad av at Indonesia oppnår resultat på desse områda. Indonesia har levert på politiske milestolpar i partnarskapsperioden, men det har vore store utfordringar med framdrifta i arbeidet, og landet har foreløpig ikkje levert verifiserte utsleppsreduksjonar. Derfor har utbetalingane frå Noreg vore avgrensa til arbeidet med institusjons- og kapasitetsbygging.

I 2017 sende Indonesia inn sin tredje nasjonale kommunikasjon til FN's klimakonvensjon. Det er rapportert på at landet har sett opp eit informasjonssystem for sikringsmekanismar for tiltak for å redusere utslepp frå avskoging og skogdegradering. Indonesia oppdaterte også sine nasjonale klimamål ved årsskiftet 2017/2018, og la inn høgare ambisjonar for reduserte utslepp frå skog og torvmyr. Dette medverkar til å nå Klima- og skoginitiativets milestolpe om auka ambisjonar under det internasjonale klimaregimet, og til indikatoren om at land skal levere oppdateringar om system for sikringsmekanismar til klimakonvensjonen.

I juli 2017 vart det nasjonale moratoriet mot utvinnande verksemd i primærskog og torvmyr forlenga for tredje gong. Eit areal på 660 000 km², eller tilsvarande det dobbelte av Noregs samla fastlandsareal, er dekt av moratoriet. Norsk støtte til indonesisk sivilsamfunn har medverka til å halde ved lag eit krav om at betringar i styresett må finne stad i tidsrommet då moratoriet blir gjennomført. Indonesia er òg i gang med å gjennomføre ei omfattande regulering frå 2016 om betre forvaltning av torvmyra. Ei avtale som opphavleg vart inngått med Verdsbanken for å gjennomføre dette arbeidet vart i 2017 overført til UNOPS.

Indonesias miljø- og skogdepartement gjennomgår konsesjoner for å sikre samsvar med dei nye instruksane om torvmyr. 87 selskap med konsesjonar som dekkjer eit areal på over 290 000 km² har fått beskjed om å revidere forretningsplanane sine. Ved utgangen av 2017 hadde 31 av desse selskapa levert og fått planane godkjende. Dette medverkar til å nå Klima- og skoginitiativet sine milepælar om betre styresett i skog- og arealforvaltning og at privat sektor jobbar mot avskoging.

Førebelse tal frå Global Forest Watch viser at avskoginga gjekk ned i 2017, mellom anna er det ein stor nedgang i øydelegging av beskytta torvmyr. Desse tala må endeleg stadfestast og verifiserast. Noreg og Indonesia har tett dialog om etablering av eit referansenivå som dei norske utbetalningane kan baserast på når Indonesia leverer resultat.

Fleire av dei indonesiske provinsane medverkar til å nå milepælen om betre skog- og arealforvaltning. Provinsen Jambi utferda ei eiga regulering for å styrkje førebyggjande arbeid mot skogbrannar, Sør-Sumatra utferda eiga regulering om torvmyrforvaltning og i Ache utferda guvernøren eit 6-måneders forbod mot gruveverksemd innanfor det skogrike økosystemet Leuser.

Noreg støtta indonesiske urfolksorganisasjonar og sivilsamfunnet sitt arbeid for at urfolk skal ha rett til sine tradisjonelle landområde innanfor statleg skog (i tråd med Grunnlovsdomstolens rettsavgjerd frå 2013). Arbeidet med å anerkjenne urfolksterritorium er framleis i startfasen i Indonesia, ved utgangen av 2017 var 18 urfolksterritorium på 21 918 ha i skogområde anerkjent av indonesiske styresmakter. Det utgjer litt over 1 pst. av landets flateinnhald. Urfolk sin juridiske situasjon har òg blitt noko styrkt i 2017, etter at Grunnlovsdomstolen slo fast at nasjonale identitetskort også skulle anerkjenne tradisjonell tru og praksis som religiøs tilknytning. Urfolks rettar og levekår utgjer ein sentral del av klima- og skoginitiativet sin bilaterale dialog med Indonesia og i satsinga på det sivile samfunn.

Det vart utbetalt 105 mill. kroner til klima- og skogpartnerskapen med Indonesia i 2017. Det meste av dette gjekk til å støtte opp under myndighetene sitt arbeid for å beskytte torvmyra.

Colombia

Med over halvparten av sitt landområde dekt av skog, er Colombia eit av verdas viktigaste regnskogland. Colombias skogar dekkjer oppimot 600 000 kvadratkilometer, om lag det dobbelte av Noregs landareal. Amazonas-bassenget utgjer

omkring to tredelar av skogen. Colombia har eit heilt unikt naturmangfald, berre slått av Brasil, og er på verdstoppen i flest fuglearter og ferskvassfisk. Omtrent halvparten av Colombias skogar ligg i territorium som tilhøyrrer urfolk og den afrocolombianske befolkninga. Nærare 60 pst. av Colombias klimagassutslepp stammar frå avskoging og frå landbrukssektoren.

På klimatoppmøtet i Paris i 2015 inngjekk Noreg ein klima- og skogavtale med Colombia saman med Storbritannia og Tyskland. Etter avtala vil Noreg medverke med opptil 1,8 mrd. kroner totalt for perioden fram til og med 2020, av dette vil minimum 1,5 mrd. kroner berre bli utbetalt for verifiserte utsleppsreduksjonar frå skog. Opptil 300 mill. kroner vil kunne utbetalast for resultat når det gjeld reformer og institusjonsbygging som er nødvendige for å redusere avskoginga.

Utsleppa frå skog har gått betydeleg ned dei siste åra samanlikna med perioden 1990–2010. Men etter fleire år med nedgang gjekk avskoginga i Colombia både i 2016 og i 2017 betrakteleg opp. Ifølgje dei offisielle avskogingstala for 2017, auka avskoginga på landsbasis med 23 pst. samanlikna med året før. Den auka avskoginga er knytt til endra dynamikkar som følgje av fredsprosessen og skuldast i stor grad at område som tidlegare var utilgjengelege som følgje av konflikten og FARC's kontroll no blir tekne i bruk, i hovudsak ulovleg. Ein ser ein auke i ulovleg overtaking av jord, kvegdrift, kokaproduksjon og ulovleg tømmerhogst.

I møte med den auka avskoginga har colombianske styresmakter trappa opp innsatsen i regionane for å stanse ulovleg hogst og verne nye område. Samtidig har det vore viktig framgang nasjonalt i utvikling og gjennomføring av reformer for berekraftig skog- og arealbruk. Blant anna har styresmaktene i 2017, med bistand frå bl.a. Noreg, lansert ein nasjonal strategi for heilskapleg skogforvaltning og kontroll med avskoging, eit dokument som samtidig er Colombias nasjonale REDD+ strategi. Ein intersektoriell kommisjon for å få kontroll på avskoginga vart vedteken ved presidentdekret i 2017 og i den nasjonale klimakommisjonen er det vedteke at alle departementa skal utarbeide tiltak for å redusere utsleppa knytte til avskoging.

Som tredje land internasjonalt leverte Colombia i 2017 inn sitt første samandrag på sikringsmekanismer til klimakonvensjonen. Samandraget handlar om korleis Colombia har følgd opp og respektert sikringsmekanismane i Amazonasregionen, der det sub-nasjonale programmet for REDD+ er under implementering.

På grunnlag av oppnådde milepælar utbetalte Noreg i 2017 123 mill. kroner til det nasjonale fondet Colombia Sostenible, som er administrert av Den interamerikanske utviklingsbanken. Colombia Sostenible-fondet skal medverke til ei berekraftig utvikling på landsbygda, redusere fattigdommen i område som har vore hardast ramma av konflikten og motarbeide avskoginga. Urfolk og afrocolombianske samfunn er prioriterte målgrupper. Utover støtta til Colombia Sostenible har Noreg i 2017 utbetalt 82 mill. kroner for utsleppsreduksjonar oppnådd i colombiansk Amazonas, som var utrekna til 20 mill. tonn CO₂ for åra 2013–2014. Midlane er kanaliserte gjennom Tysklands *REDD Early Movers-program*, der også Tyskland betaler for verifiserte utsleppsreduksjonar i Colombia. REM-midlane går til Colombias strategi for berekraftig utvikling i Amazonasregionen, den såkalla Amazonasvisjonen.

Peru

Peru er verdas fjerde største regnskogland med 690 000 km² tropisk regnskog. Samanlikna med andre land i regionen har Peru hatt låg avskoging, men den er likevel betydeleg. Tal frå 2016 viser at avskoginga har etablert seg på eit høgt nivå samanlikna med starten av 2000-talet. Årleg avskoging i 2016 var totalt på 1 647 km². Dette var ein auke med 5,2 pst. samanlikna med 2015 og noko lågare enn avskogingstoppen i 2014. I gjennomsnitt slepp Peru årleg ut i overkant av 53 millionar tonn CO₂ som eit direkte resultat av avskoginga. Det er om lag like mykje som Noregs årlege klimagassutslepp. Avskoginga skuldast landbruk, ulovleg gullgraving og vegbygging. I tillegg kjem utslepp som følgje av degradering av skog. Ein viktig del av degraderinga skuldast ulovleg, ikkje berekraftig hogst. Om lag halvparten av Perus nasjonale klimagassutslepp kjem frå arealbruksendringar og då særleg avskoging.

Gjennom avtala som Peru, Tyskland og Noreg signerte i 2014 sette Peru seg mål om betydelege utsleppsreduksjonar frå avskoging og skogdegradering. Noreg lova å medverke med inntil 1,8 mrd. kroner innan 2020 dersom Peru leverer på sin del av avtala. Av midlane er 1,5 mrd. kroner reservert betaling for verifiserte utsleppsreduksjonar.

Eit stort steg vart teke i 2017 for å styrkje rettane til urfolk i Peru. Perus styresmakter anerkjente eksistensen til isolerte urfolk i område som omfattar to urfolksreservatforslag i Yavari-regionen i Loreto. Ei formell anerkjenning er nest siste steg i prosessen for å opprette urfolksreservata.

Det neste (og siste) steget blir å vedta dei endelege grensene for reservata. Til saman utgjer reservatforslaga 25 000 km². Alle former for økonomisk aktivitet og ferdsel i desse områda er svært avgrensa, og staten er pålagt å beskytte isolerte urfolk straks deira eksistens er stadfest. Denne anerkjenninga er derfor eit svært viktig gjennombrøt for å beskytte nokre av verdas mest sårbare befolkningsgrupper og eit viktig tiltak for vern av naturskog i Amazonas.

I løpet av året fekk 34 urfolksamfunn i Loreto eigedomsrettar på eit område på til saman 1500 km² og det grunnleggjande forarbeidet gjennomført for å kunne tildele 69 urfolkssamfunn eigedomsrett til totalt 3 000 km² med skog i San Martin og Ucayali. Dette er venta å skje i 2018. Det er første gang på fleire tiår at urfolk har fått eigedomsrett i så stor skala i Peru. Arbeidet vart gjennomført med norsk støtte gjennom WWF og FNs utviklingsprogram. Forsking viser at fordeling av eigedomsrettar til urfolk medverkar til betre styresett i skog- og arealforvaltninga.

Peruanske styresmakter har starta opp prosessen med skogarealplanlegging for fylka San Martin og Ucayali i 2017 med ei utstrekning på 38 000 km². Dette målet vil medverke til å oppnå Klima- og skoginitiativet sin milepæl for effektiv gjennomføring av ny politikk for berekraftig skog- og arealbruk. Perus skogprogram trappa opp verksemda og utvida sitt incentivprogram for skogbevaring med over ein million hektar.

Peru har eit godt system for å måle og rapportere utslepp frå skog. Referansenivået for Amazonasbiomet, som utgjer meir enn 90 pst. av all skog i Peru, vart levert til FNs klimakonvensjon i 2016. Avskogingstala er lett tilgjengelege på plattformen GeoBosque, og viser avskoging heilt ned på kommunenivå. Perus tidlegvarslingssystem for skog er òg kopla opp mot denne plattformen. Denne informasjonen medverkar til stadig meir kunnskap om avskogingsmønster i Amazonas og kan gjere arbeidet med kontroll og handheving meir effektivt.

Grupo Palmas, Perus største produsent, foredlar og eksportør av palmeolje forplikta seg i april 2017 til null avskoging. Sjølv om store kommersielle selskap ikkje er ein stor drivar, sender dette eit positivt signal om at landbrukssektoren er i ferd med å ta inn over seg betydninga av skogens verdi også i Peru.

I 2017 vart det samla utbetalt 42,5 mill. kroner til Peru gjennom det norske Klima- og skoginitiativet. Støtta vart gitt til WWF og FNs utviklingsprogram, jf. over.

Kongobassenget

I Kongobassenget finst verdas nest største regnskog, etter Amazonas. Kongobassenget omfattar Den demokratiske republikken Kongo (DRK), Republikken Kongo, Kamerun, Gabon, Ekvatorial-Guinea og Den sentral-afrikanske republikken.

Skogen i Kongobassenget dekkjer eit område på langt over 3 millionar km², når både tropisk regnskog og savanneskog er inkludert. DRK har 60 pst. av skogen i Kongobassenget og er verdas nest-største skogland etter Brasil. Ny forskning har avdekt ei samanhengande torvmyr på 145 500 km² i grenseområdet mellom DR Kongo og Republikken Kongo. Dette utgjer bortimot 30 pst. av verdens tropiske torvmyr.

Skogen i Kongobassenget er på same tid viktig for nedbørsmønster, og dermed også for busetnad og matproduksjon, i store delar av Afrika.

Avskoginga i Kongobassenget har historisk vore relativt låg, men er no sterkt aukande. Avskoginga er størst i DRK. I det såkalla nasjonale referansenivået som DRK, med teknisk støtte frå FAO og økonomisk støtte frå Norge, har utvikla og lagt fram for Klimakonvensjonen, var årleg avskoging i DRK på heile 17 000 km² i perioden 2010–2014. Det betyr at eit samla skogareal tilsvarende det totale landarealet til Nederland og Belgia har forsvunne i denne fireårsperioden.

Svijordbruk er den viktigaste årsaka til avskoging i DRK, etterfølgt av produksjon av trekol rundt dei største byane. Sterk folkevekst og fattigdom er viktigaste underliggjande årsak. I følgje oppdaterte prognosar frå FN vil DRK få den tredje største befolkningsveksten i verda (i millionar) etter India og Nigeria fram mot 2050 og bli verdas 5. mest folkerike land i 2100. Situasjonen i Kamerun har mange fellestrekk med DRK, medan Gabon, Republikken Kongo og Den sentral-afrikanske republikken har langt lågare befolkningspress og relativt låg avskoging. Ein større del av CO₂-utsleppa i desse landa er forårsaka av skogdegradering gjennom meir spreidd hogst.

Landa i regionen har store utfordringar. Mange lever i fattigdom, styresettet er svakt og offentlege institusjonar manglar kapasitet. I tillegg er enkelte av landa ramma av konflikt.

SI 2017 støtta Noreg fleirgjevarfondet Central African Forest Initiative (CAFI) med totalt 400 mill. kroner. Støtte gjennom Congo Basin Forest Fund (CBFF), og USAID-programmet CARPE er under avvikling.

Central African Forest Initiative (CAFI)

CAFI er eit regionalt fleirgivarinitiativ med sju givarland og alle dei seks skoglanda i Kongobassenget.

Etter lanseringa i 2015, inngjekk Noreg ei avtale om inntil 2 080 mill. kroner i støtte til CAFI fram til 2020. I april 2016 vart ei intensjonsavtale inngått mellom CAFI og DRK om samla støtte på inntil 1,5 mrd. kroner til implementering av ein investeringsplan som skal gi redusert avskoging. Midlane blir kanaliserte gjennom landet sitt nasjonale REDD+ fond (FONAREDD). Ein del av midlane blir først utbetalt etter ein uavhengig midtvegsgjennomgang av 41 ulike målsetjingar nedfelt i intensjonsavtala. Både CAFI-fondet og FONAREDD er forvalta av FN. Ved utgangen av 2017 hadde FONAREDD lansert 15 programutlysingar, og styret i fondet hadde godkjent totalt 8 program med CAFI-finansiering. Fondet er eit viktig instrument for å fremje tverrsektorielt samarbeid innanfor skog- og arealbruk og medverkar til dokumentert samarbeid på tvers av aktørar og sektorar.

Den norske støtta skal gå til politikktutvikling og sektorreform, og til integrerte provinsprogram som tek sikte på å medverke til utsleppsreduksjonar og berekraftig utvikling.

CAFIs programportefølje i DRK er framleis under utvikling og i ein tidleg fase. Etableringa av programporteføljen har teke lengre tid enn først forventa. Dette har samanheng med fleire regjeringskifte sidan signeringa av intensjonsavtala og tidvis tunge prosedyrar hos implementerande partnerar, delvis som følgje av høgt risikonivå i landet. Enkelte program har likevel levert viktige resultat i 2017. DRK presenterte eit første utkast til referansenivå hausten 2017, som vil bli justert vidare i 2018 etter evaluering under Klimakonvensjonen. Dette arbeidet medverkar til Klima- og skoginitiativet sin milepæl «bedre systemer for måling, rapportering og verifisering av utslipp fra skog» (sjå boks 7.4) og er del av ein større innsats for å etablere eit nasjonalt skogovervakingssystem i DRK som er eit av kriteria i Warszawa-rammeverket for REDD+.

I 2017 har det vidare vore fokus på etableringa av modellar for å ta vare på ei inkluderande forvaltning og oppfølging av FONAREDDs portefølje, i tråd med sikringsmekanismane under Klimakonvensjonen. Blant anna har det blitt utvikla og testa ein manual for konsultasjonsprosessen før, under og etter at program blir implementerte. Det har òg blitt gjennomført deltakande risikoanalysar av intensjonsavtalas milepælar innanfor

skogsektoren (andre sektorar vart ferdigstilte i 2016).

I juni 2017 vart ei intensjonsavtale inngått mellom CAFI og Gabon. Gabon sette seg svært ambisiøse mål for skogsektoren. Gabon har heile 88 pst. skogdekke. Gjennom intensjonsavtala har Gabon sett seg som mål å ta vare på 98 pst. av skogen, inkludert all skog som er rik på karbon og biologisk mangfald, og å avgrensa konverteringa av annan skog og redusere skogdegradering forårsaka av hogst. Å nå desse måla blir særskilte krevjande for Gabon, og vil truleg også krevje ekstern støtte utover dagens CAFI-program.

Midlane frå CAFI skal støtte arbeidet med arealplanlegging og skogovervaking. Avtala har ei ramme på 150 mill. kroner. Som i DRK føreset intensjonsavtala med Gabon at støtta i Fase 2 (halvparten av støttebeløpet) blir utbetalt etter ein uavhengig midtvegsgjennomgang som vurderer måloppnåing i høve til kriteria i avtala.

I både DRK og Gabon er føresetnaden at eit nasjonalt Safeguards Information System (SIS) blir utvikla og implementert. I DRK er det sett av spesifikk støtte frå CAFI for dette arbeidet.

I tillegg til DRK har Republikken Kongo, Ekvatorial Guinea, Kamerun og Den sentralafrikanske republikk fått mindre tilskot frå CAFI til å utarbeide nasjonale investeringsplanar for REDD+. Republikken Kongo har komme lengst i dette arbeidet, og det er venta at landet sin investeringsplan blir lagt til grunn for forhandlingar om ei intensjonsavtale i løpet av hausten 2018.

I november 2017 overtok Frankrike leiinga i CAFI. Noreg er framleis klart største givar til CAFI-fondet, men dei andre givarane har i motsetning til Noreg store bilaterale bistandsprogram i regionen som i aukande grad blir samstemte med CAFIs innsats. Interesse for CAFI som koordinerende organ for givarane sin innsats er aukande.

Arbeidet i denne regionen er vanskeleg og risikofyllt. Det skuldast både det komplekse drivarbildet med småskala svedejordbruk, trekolproduksjon, fattigdom og folkevekst som drivarar i DRK, det definitivt største skoglandet i regionen, og at regionen er prega av styresettutfordringar og store kapasitetsutfordringar. I tillegg er den politiske situasjonen i DRK svært utfordrande. Arbeidet krev tett oppfølging av CAFIs samarbeidspartnarar som implementerer programma.

Liberia

Det samla skogarealet i Liberia er på storleik med Danmark og utgjer omtrent 40 pst. av den attverande vestafrikanske regnskogen. Bevaring av

desse skogane vil vere avgjerande for Liberias høve til effektivt landbruk, tilgang til konstruksjonsverke, energi og eksportinntekter. Samtidig har skogane eit svært rikt naturmangfald med mange unike arter. Bevaring og god forvaltning av skogane vil gi store klimagevinstar. Til trass for store naturressursar, er Liberia eit av verdas fattigaste land.

I 2014 inngjekk Noreg og Liberia ei avtale om støtte til bevaring av Liberias tropiske skog. Støtta skal medverke til kamp mot fattigdom gjennom grøn vekst, redusert avskoging og mindre utslepp av klimagassar. Noreg har lova å betale Liberia opp til 1 mrd. kroner, avhengig av resultatata landet oppnår.

Liberia har store utfordringar med fattigdom, infrastruktur og offentleg forvaltning. Akutte sosiale og økonomiske behov gjer det vanskeleg for myndigheitene å prioritere ressursar til langsiktig skogforvaltning. I 2017 betalte Noreg derfor 40 mill. kroner i budsjettstøtte for å gi myndigheitene handlingsrom til å oppretthalde forvaltingskapasitet i skogsektoren.

Til trass for den krevjande situasjonen har Liberia teke ei rekkje grep for å få kontroll over den industrielle tømmerhogsten og styrkje skogforvaltninga. Myndigheitene har stansa tildelinga av industrielle hogstkonsesjonar. Dei arbeider og med å sikre at tømmer blir hogd lovleg og ansvarleg. Dette er knytt til ei handelsavtale med EU (VPA) som gir marknadstilgang for tømmer som er hogd i medhald av landet sine lover og reglar.

Eit program for å styrkje skogforvaltning og stimulere berekraftig økonomisk aktivitet i dei største skoglandskapa blir gjennomført i samarbeid med Verdsbanken. Programmet medverkar til å betre forvaltninga av verdifulle verneområde og styrkje reformprosessen i skogforvaltninga. Denne går blant anna ut på å overføre formelle forvaltningsrettar til menneska som har sitt tradisjonelle levevis i og ved skogen. Programmet har allereie medverka til resultat under milepælene «effektiv gjennomføring av ny policy for berekraftig skog- og arealbruk», «Betre styresett i skog- og arealforvaltning» i form av betre offentleg tilgang til dokument knytte til hogstkonsesjonar og overføring av hogstrettar til lokalbefolkning, revisjon og utvikling vidare av eit system for oppfølging av sosiale og miljøretta sikringsmekanismar (SIS), oppretting av to nye verneområde (høvesvis i 2016 og 2017). Eit pågåande prosjekt for etablering av Nasjonalt skogovervåkingsprogram vil òg levere på milepælen. «Systemer for måling, rapportering og verifisering av utslipp fra skog er etablert», jf.

Klima- og skoginitiativet sitt strategiske rammeverk i boks 7.4.

Hausten 2017 var det presidentval i Liberia. Valet vart gjennomført utan uro og førte til den første fredelege maktoverføringa i Liberia på 70 år. Dette er ein stor siger for den demokratiske utviklinga i landet etter borgarkrigen. Knappe ressursar og politisk uvisse knytt til valperioden førte likevel til avgrensa framdrift hausten 2017.

124 mill. kroner vart utbetalt til Liberia i 2017. Av desse vart 40 mill. kroner utbetalt som budsjettstøtte, mens 84 mill. kroner er avsett til prosjektet i regi av Verdsbanken.

Etiopia

Etiopias landareal er på over ein million kvadratkilometer, som omtrent svarer til storleiken på Frankrike og Spania til saman. Det bur om lag 100 millionar menneske i landet. Til trass for ein årleg økonomisk vekst på over 10 pst. dei siste åra, er Etiopia framleis eitt av verdas fattigaste land. Unntakstilstand vart innført i landet på grunn av sosial og politisk uro i oktober 2016, denne vart heva i august 2017.

Etiopia har både savanneskog og annan naturskog. I skogane finst ei rekkje endemiske plante- og dyrearter, og dei fungerer også som naturlege vasstårn for våtmarker og elvesystem som forsyner millionar av etiopiarar med straum, drikkevatt og kunstig vatning til jordbruk. Skogane sikrar dessutan lokalt mikroklima, dei forsyner landsbyar med bioenergi og medverkar til å binde jordsmonn der det blir dyrka mat. Avskoginga er driven primært av fattige menneske med behov for brensel og jordbruksland, vest i landet er skogen utsett for massivt press på grunn av brenselsbehovet til ei veksande flyktningbefolkning frå Sør-Sudan.

Etiopia har utarbeidd ein strategi for grøn økonomisk utvikling (Climate Resilient Green Economy (CRGE) Strategy). Landet tek sikte på å nå status som mellominntektsland innan 2025 utan at utsleppa av klimagassar aukar. For å oppnå dette planlegg landet å unngå drivhusgassutslepp på 255 millionar tonn CO₂ innan 2030, samanlikna med dagens utsleppsprognosar. Halvparten av utsleppa skal unngåast ved å verne og restaurere skog. Etiopia viser slik korleis skogbevaring og auka opptak av karbon i skog kan vere ein del av ein plan for økonomisk vekst. Dette gjer landet til eit eksempel for andre utviklingsland.

I august 2013 signerte Noreg og Etiopia ei avtale om gjennomføring av nasjonale planar for REDD+ for perioden 2013–2020. Gjennom å støtte Etiopias CRGE-strategi ønskjer Noreg å med-

verke til at dei lukkast med både å beskytte landets attverande naturskog, og å auke det eksisterande skogdekket.

I 2017 har klima- og skogsamarbeidet med Etiopia vore prega av å setje i gang fase to av samarbeidet. Dette har hovudsakleg skjedd gjennom å ferdigstille program og prosjekt som skal medverke til landet sin strategi for grøn utvikling i skogsektoren. Det vart inngått avtaler om støtte til skogbevaringstiltak og tiltak som støttar opp under Etiopias skogrestaureringsambisjonar for 720 mill. kroner til og med 2020. Av desse skal 600 mill. kroner kanaliserast gjennom Etiopias eige klimafond og går til implementering av styresmaktene sin investeringsplan for fase to av samarbeidet med Noreg. Investeringsplanen fokuserer på bevaring av attverande og karbonrik skog sør-vest i Etiopia, skogrestaurering og etableringa av ei skogtransformasjonseining (Forest Sector Transformation Unit). Eininga er planlagt etablert i det etiopiske departementet for miljø, skog og klima og skal leggje til rette for og etablere offentlege-private samarbeid som tek sikte på å auke innsatsen for skogbevaring og skogplanting og samtidig medverke til økonomisk vekst og jobbskaping. I tillegg vart det inngått avtaler med sivilsamfunnsorganisasjonane World Agroforestry Center og Norwegian Forestry Group, for arbeid med å styrkje den etiopiske trefrøsektoren og skogplanting i Amhara.

Tiltaka har i 2017 så vidt starta implementering, men skal medverke til konkrete resultat under Klima- og skoginitiativet sitt resultatrammeverk på milepælar om effektiv gjennomføring av ny policy for berekraftig skog- og arealbruk, betre styresett i skog- og arealforvaltning og at privat sektor jobbar mot avskoging. For alle tiltaka har miljøretta og sosiale konsekvensar blitt vurderte og funne tilfredsstillande.

Norge støttar Verdsbankens program for berekraftige skoglandskap (BioCarbon Fund Initiative for Sustainable Forest Landscape), som samarbeider med Etiopia om å redusere utslepp og skape nye inntekter frå skogen i Oromia-regionen. Programplanlegginga vart ferdigstilt og implementeringa starta i 2017.

Norge har ført vidare støtte til berekraftig og deltakande skogforvaltning i Bale-fjella gjennom organisasjonen Farm Africa. Det er òg utført ein midtvegsgjennomgang av den norske støtta til Wondo Genet College of Forestry ved Hawassa-universitetet. Midtvegsgjennomgangen understreka prosjektet si strategiske betydning, men avdekte òg ei rekkje svake punkt både knytt til prosjektstyringa og samarbeidet mellom dei ulike

deltakande aktørane. Dette blir følgt opp av ambassaden i Addis Abeba.

Framgangen i klima- og skogsamarbeidet med Etiopia ligg etter planen. Det var unntakstilstand i Etiopia i meir enn halve 2017 og det har medverka negativt til framdrifta. Det må òg understrekast at landet sitt generelle utviklingsnivå, og styresmaktene sin kapasitet, vil krevje langsiktig innsats for å oppnå signifikante resultat for implementeringsfasen av klima- og skogsatsinga i landet. Totalt vart det utbetalt 94,7 mill. kroner til klima- og skogtiltak i Etiopia i 2017.

Guyana

Guyanas 185 000 km² med skog dekkjer eit område fire gonger så stort som Danmark. Guyana høyrer til ei anna geologisk sone enn Amazonasbassenget og har nokre av verdas best bevarte regnskogsområde. Avskoginga i Guyana er svært låg både i regional og global samanheng. Målet for samarbeidet mellom Guyana og Noreg er at avskoginga skal halde fram med å vere låg. Samarbeidet med Guyana er dessutan viktig for å ta vare på eit rikt naturmangfald og for å medverke til berekraftig utvikling for menneska i landet. Betra styresett i Guyanas skogsektor er også eit viktig mål for samarbeidet. Guyanas klimagassutslepp kjem hovudsakleg frå utslepp frå energisektoren og det er risiko for at desse vil auke framover. Utvikling av rein og fornybar energi er derfor ein viktig pilar i partnerskapet.

Noreg har lova å betale opp til 1,5 mrd. kroner til Guyana avhengig av resultat. Om lag 1 mrd. kroner er utbetalt. Guyana har oppnådd utsleppsreduksjonar som Noreg foreløpig ikkje har betalt for grunna uvisse kring prioriteringar av rein og fornybar energi. Dette er ein sentral del av samarbeidet. Norske midlar blir bl.a. kanalisert gjennom eit fond i Verdsbanken (Guyana REDD+ Investment Fund (GRIF)) som går til å gjennomføre prosjekt i tråd med landet sin grønne utviklingsstrategi. Gjennom prosjekta har fleire små og mellomstore klimavennlege bedrifter fått høve til å starte opp både i byane og i urfolksområde. Klimatilpassingstiltak er òg sett i gang. Avtala med Verdsbanken om GRIF vart i 2016 forlenga med fem nye år, ut 2021. I 2017 har nye prosjekt blitt godkjent av styret i GRIF-fondet. Eit av prosjekta er å utvikle ein ny grøn vekststrategi for Guyana i tråd med President Grangers prioriteringar.

Guyana Forestry Commission (GFC) er ansvarleg for overvaking av skogane i landet. I løpet av relativt kort tid har GFC utvikla eit av dei beste systema for skogovervaking, rapportering

og verifisering i tropane. Noreg inngjekk i 2017 ei avtale med Conservation International om å støtte arbeidet til kommisjonen for å drive med skogovervaking fram til og med 2019. Dei verifiserte tala for 2015 og 2016 viser ei gjennomsnittleg avskoging på 0,05 pst. Det er den lågaste avskoginga sidan partnerskapen med Noreg begynte i 2009, og ei av dei lågaste avskogingsratane i verda. Ei av årsakene til dette er at Guyana har betra styringa av gruvesektoren etter at landet meldte seg inn i Extractive Industries Transparency Initiative i 2017. Gruvedrift har vore den største årsaka til avskoging i Guyana. Dette medverkar til å nå klima- og skoginitiativets milepæl om betre styresett i skog- og arealforvaltning og til at privat sektor medverkar til å redusere avskoging.

Det har blitt utbetalt 23,5 mill. kroner til partnerskapen med Guyana i 2017. Hovudvekta har gått til systemet for skogovervaking.

Vietnam

Vietnam har variert topografi, klima og jordsmonn, med lang kystlinje, regnskog, tempererte område og fjell, og store elvedelta i nord og sør. Mekongregionen, som landet utgjør ein del av, er blant områda i verda med størst mangfald av sjeldne dyre- og planteartar. Mellom 1943 og 1990 vart skogdekket i Vietnam redusert frå 43 til 27 pst. som følgje av krig og folkeauke. Sjølv om det totale skogdekket igjen har auka til meir enn 40 pst. som følgje av omfattande skogplanting, har avskoging og skogdegradering i attverande naturskog halde fram. Dette skuldast blant anna konvertering til kommersielt plantasjejordbruk, infrastruktur og tømmerplantasar. Intakt naturskog utgjør no mindre enn ein pst. av skogane i landet.

Noreg har sidan 2013 hatt ei klima- og skogavtale med Vietnam gjennom FN's REDD-program. Avtalen omfattar totalt støtte på 180 mill. kroner til Vietnams førebuande arbeid for å redusere klimagassutslepp frå skog. Iverksetjing har vore utfordrande og prega av svak framdrift. I 2016 og 2017 var det likevel god framgang i programmet. Eit nytt direktiv frå Kommunistpartiet frå januar 2017 (Directive 13) gir instruks om å unngå all hogst i naturskog, redusere arealbruksendring og avskoging for infrastruktur og plantasjejordbruk og sikre betre handheving av lover knytte til forvaltning av skog. Ein annan viktig milepæl var då statsministeren våren 2017 godkjente revidert nasjonal REDD+ handlingsplan (NRAP).

Det er også i 2017 gjort framsteg i arbeidet med å utvikle system for måling, rapportering og

verifisering av utslepp frå skog. Det same gjeld rapportering på korleis Vietnam set i verk og overheld sikringsmekanismar, som ledd i iverksetjinga av REDD+ i landet. Desse skal syte for transparens i forvaltning av skog, at etniske minoritetar ikkje blir skadelidande som følgje av tiltak for å redusere utslepp og auke opptak av karbon i skog, og at naturskog og biologisk mangfald ikkje blir ytterlegare redusert. Sjølv om ny skoglov godkjent i november 2017 gir auka rom for deltaking av sivilsamfunn og etniske minoriteter, er sivilsamfunnet framleis strengt kontrollert og har liten innverknad på skog- og arealbruk i Vietnam.

Det er også utfordringar knytt til tap av naturskog, styresett, ulovleg hogst og handel med tømmer frå nabolanda. Vietnams treforedlingsindustri er blant verdas største, men importerer ein stor del av råvarene og legg dermed press på skogen i nabolanda. FNs REDD-program har i 2017 vidareført støtte til samarbeidet mellom EU og Vietnam for å sikre lovleg import av tømmer og trevarer til den europeiske marknaden, inkludert Noreg. Utvikling av eit robust system for sporing av tømmer står sentralt her. Laos vedtok eit forbod mot eksport av ubehandla tømmer i 2016, og dette har medverka vesentleg til redusert grensehandel med tømmer mellom Vietnam og Laos, også i 2017. Norskstøtta sivilsamfunnsaktørar spelar sentrale roller i å dokumentere ulovleg tømmerhandel, tapte inntekter og utviklingsmoglegheiter for styresmaktene i regionen.

Resultat oppnådd i 2017 leverer på milepælane «betre styresett i skog- og arealforvaltning» «policy for berekraftig skog- og arealbruk» og «systemer for måling, rapportering og verifisering av utslipp» i Klima- og skoginitiativets resultatrammeverk, sjå boks 7.4. Når FNs REDD-program i Vietnam går inn i sitt siste år i 2018, har Vietnam kvalifisert seg til resultatbasert støtte frå Verdsbankens karbonfond, og førebur ein søknad til Det grønne klimafondet.

Klima- og skoginitiativet utbetalte til saman 51 mill. kroner til Vietnam i 2017. Pengane vart kanaliserte gjennom FNs REDD-program.

Tanzania

Rundt halvparten av Tanzanias samla areal er dekt av skog. Landet har stor variasjon av skogtypar, frå regnskog til tørr savanneskog.

Tanzania er eit land med høg avskoging. Landet har ei av verdens snøggast veksande befolkningar (3 pst./år), og majoriteten av befolkninga brukar ved og trekol som si primære energikjelde. Dette legg betydeleg press på skogen.

Berre 15 pst. av befolkninga har tilgang til straum.

Ekspansjon av landbruksareal legg også eit betydeleg press på skogen i Tanzania. Det er nødvendig med auka landbruksproduksjon for å fø ei raskt veksande befolkning, men når produktiviteten ikkje aukar er det nødvendig å ta i bruk nytt areal for å auke produksjonen.

I april 2008 undertekna Noreg og Tanzania ei intensjonsavtale om samarbeid for å redusere avskoginga i landet. Noreg lova å støtte landet med inntil 500 mill. kroner over fem år. Igangsetjing av REDD+ i Tanzania tok betydeleg lenger tid enn venta og den politiske støtta til arbeidet med REDD+ vart svakare etter endringar i regjeringa i 2009. Etter at president Magufuli kom til makta i slutten av 2015 er klima framleis lågt prioritert av Tanzanias myndigheiter, sjølv om klima er sett som eitt av fire prioriterte område. Det same gjeld skog, inkludert REDD+, som er eitt av fire satsingsområde i Tanzanias Intended Nationally Determined Contributions (INDC), levert i 2015. På grunn av låg prioritering frå styresmaktene si side, er samarbeidet med Tanzania derfor skalert kraftig ned dei siste åra. Noreg har framleis dialog med styresmaktene om REDD+ for å sjå på høve til å fremje arbeidet med reduserte utslepp frå avskoging i Tanzania.

Eit norskstøtta senter, National Carbon Monitoring Centre (NCMC), vart lansert i 2016 med ein prosjektperiode på fire operative år. Sokoine University of Agriculture er vertsinstitusjon, og det er avtalefesta eit fagleg samarbeid med Norsk Institutt for Bioøkonomi (NIBIO). NCMC er venta på sikt å kunne levere resultat knytte til MRV-indikatorane, under dette skog med nasjonalt overvakingssystem og skog med referansenivå. Prosjektet leverer allereie data til miljømndigheitene og produserer informasjonsmateriale om avskoging og klimagassutslepp. Med dette arbeidet har NCMC potensiale for å bli ein viktig institusjon for heile regionen, då det ikkje finst tilsvarende institusjonar i nabolanda. Noregs støtte har vore avgjerande for å byggje opp NCMC som institusjon. Utkastet til *Forest Reference Emission Level* (FREL) for Tanzania vart levert til FNs klimakonvensjon i 2016. Når dette blir verifisert vil det representere eit resultat under Klima- og skoginitiativet sin indikator «delen av skog med referansenivå utvikla og verifisert», under milestolpen «system for måling, rapportering og verifisering av utslepp frå skog er etablert», sjå boks 7.4.

I 2017 støtta Noreg også Forestry Training Institute (FTI). Instituttet medverkar til å auke

kunnskapen om REDD+ gjennom yrkesutdanning på skogområdet. Prosjektet vart i 2017 forlenga til ut 2018. Ein midtvegs-gjennomgang i 2016 konkluderte med at prosjektet har ført til auka kompetanse om REDD+ blant dei uteksaminerte kandidatane. Dette arbeidet heldt fram i 2017.

Til saman utbetalte Noreg litt over 13 mill. kroner til Tanzania i 2017.

Innsats i særleg karbonrike skogtypar

Klima- og skoginitiativet har eit særskilt fokus på naturskog, grunna dei store karbonlagra desse økosystema ofte representerer, og deira særskilt viktige bidrag til bevaring av andre økosystemtenester. I takt med at den generelle oversikta over skogane i verda er blitt betre dei siste åra, er det aukande fokus på særskilt karbonrike naturtypar i prosjektporteføljar og internasjonale samarbeid. Eksempel på dette omfattar støtta til det indonesiske byrået for restaurering av torvmyr, og støtte til fleire prosjekt som inneheld komponentar på torvmyr og mangroveskog. Stortinget har òg gjort tydeleg at slike økosystem burde få meir merksemd, seinast i Innst. 9 S (2016–2017), der Energi- og miljøkomiteen ber om at det blir sett i gang meir dialog internasjonalt om mangroveskog og REDD+, og støtte til eitt eller fleire strategiske initiativ på mangroveområdet.

Som ei oppfølging av Klima- og miljøkomiteens innstilling inngjekk Klima- og skoginitiativet ei avtale med organisasjonen Mangroves for the Future i 2017. Organisasjonen arbeider for betre forvaltning av mangrovar i Sørøst-Asia, og den norske støtta er til eit prosjekt med mål om betre integrering av mangrovar i nasjonale REDD-strategiar i regionen, med eit særleg fokus på Indonesia, Vietnam og Myanmar. Avtala hadde eit omfang på 5 mill. kroner i 2017, med sikte på oppskalering over dei neste åra, dersom prosjektet ga resultat.

I Indonesia er det lagt planar for kartlegging av mangrovar. Det er òg gjennomført samtaler med provinsane Papua og Vest-Papua for å inkludere mangrovar i arealbruksplaner. Provinsane omfattar dei største mangroveførekomstane i Indonesia, og rommar samtidig mesteparten av attverande intakt regnskog i Indonesia.

Endeleg utgjer mangrovar del av førebuingane til betaling for utsleppsreduksjonar på lokalt nivå i Vietnam, som er støtta frå norsk side gjennom FNs REDD+ program. I provinsen Ca Mau vart det i 2017 brukt meir enn 800 000 kroner på sikring og restaurering av mangrovar for dette formålet. Det blir òg gitt noko støtte til kartlegging,

vern og restaurering av mangrovar gjennom frivillige organisasjonar.

Støtte til sivil samfunn og kunnskapsproduksjon og formidling

Sivilsamfunnet er viktige aktørar i arbeidet for reduserte utslepp frå avskoging (REDD+), og har vore ein viktig støttekanal for Klima- og skoginitiativet sidan 2009. I 2016 inngjekk Klima- og skoginitiativet, ved Norad, avtaler med 37 sivilsamfunnsorganisasjonar for å føre vidare dette arbeidet for perioden 2016–2020.

Måla for sivilsamfunnsatsinga fell inn under resultatrammeverket for Klima- og skoginitiativet, og prosjekta er valt ut for å levere resultat på ulike milepælar og indikatorar. Fem organisasjonar arbeider for internasjonal konsensus om REDD+, som bidrar til å nå milepælen om auka, langsiktig og føreseieleg global finansiering av REDD+. Fleire av støttmottakarane arbeider òg for å oppnå milepælen om betre sikringsmekanismar innarbeida i finansieringsinstitusjonar for REDD+, og gir innspel på både på landnivå og til globale mekanismar som Det grønne klimafondet. Heile 18 organisasjonar arbeider på ulike måtar opp mot Klima- og skoginitiativets milepæl for policy for berekraftig skog- og arealbruk i skogland. I Peru har for eksempel WWF støtta Tahuamanu kommune i å utvikle ein samordna utviklingsplan for berekraftig bruk av naturressursar, med målsetjingar om redusert avskoging og ein berekraftig landskapsstrategi. Planen vart formelt godkjent i mars 2018.

Mange organisasjonar arbeider mot milepælen om betre styresett i skog- og arealforvaltning og medverkar særleg til indikatoren meir inkluderande skog- og arealforvaltning. Åtte organisasjonar arbeider med handheving av lovverk for skogforvaltning. Desse arbeider blant anna med å avdekkje ulovleg hogst og medverkar til å nå indikatoren om at konsesjonar, avskogingstal, REDD+ vedtak m.m. skal vere offentleg tilgjengelege. Ti organisasjonar arbeider med å styrkje urfolk og andre skogavhengige folk sine rettar. For eksempel har Utviklingsfondet saman med den etiopiske organisasjonen Ethio Wetlands and Natural Resource Association arbeidd med deltakande skogforvaltning i Etiopia sidan 2013. Etter fleire års kamp og rettssaker har ei lokal folkegruppe vunne over eit investeringsselskap som på urettmessig vis hadde fått tildelt ein konsesjon på 200 hektar skog som lokalsamfunnet hadde forvaltningsrett over. Saka er eit bidrag til indikatoren om betydninga av avklarte rettsforhold.

Ni organisasjonar arbeider med avskogingsfrie verdikjeder i næringslivet og medverkar til å nå milepælen om å auke privat sektor sitt arbeid mot avskoging. Minst fem direkte og indirekte tilskotsmottakarar har bistått den brasilianske delstaten Mato Grossos arbeid for å redusere utslepp frå avskoging med 90 pst. innan 2030.

I tillegg inngjekk Klima- og skoginitiativet i 2017 avtale på 40 mill. kroner med organisasjonen The International Land and Forest Tenure Facility, med ein intensjon om å utvide med inntil 120 mill. kroner ut 2020 for sikring av urfolks og tradisjonelle lokalsamfunn sine landrettar og forvaltning av minimum 90 000 km² tropisk skog.

I 2017 vart det utbetalt til saman 305,5 mill. kroner over tilskotsordninga til sivile samfunnsorganisasjonar frå Klima- og skoginitiativet, under dette innsats for urfolks rett og deltaking. Det vart i 2017 utbetalt tilskot med formål om å medverke til auka kunnskap om Klima- og skoginitiativet sine mål. Det vart gitt støtte til nettstaden *Mongabay* og kunnskapsinstitusjonen *CIFOR*.

Interfaith Rainforest Initiative

Det vart i 2017 inngått avtale om norsk støtte på 50 mill. kroner for perioden 2018–2020 til arbeidet med *Interfaith Rainforest Initiative*. FN miljø forvaltar midlane og koordinerer arbeidet. Initiativet vart lansert i Oslo i juni 2017, med deltaking på høgt nivå frå religiøse institusjonar og urfolksleiarar frå Klima og skoginitiativet sine viktigaste partnerland. Hans Majestet Kongen var til stade under lanseringa.

Formålet med initiativet er å mobilisere trussamfunn, religiøse institusjonar og religiøse leiarar i kampen for vern av tropisk skog i Indonesia, DR Kongo, Peru, Colombia og Brasil. Trussamfunn representerer unike nettverk for kunnskapsformidling, bevisstgjerung og mobilisering i Klima- og skoginitiativet sine partnerland. Trussamfunn er ein viktig del av det sivile samfunn i desse landa og representerer ei betydeleg moralsk og mobiliserande kraft som hittil ikkje har vore utnytta i arbeidet med vern av regnskogen. Trussamfunn representerer unike nettverk for kunnskapsformidling, bevisstgjerung og mobilisering i Klima- og skoginitiativet sine partnerland.

Initiativet medverkar inn mot Klima- og skoginitiativet sin milepæl «effektiv gjennomføring av ny policy for bærekraftig skog- og arealbruk» og bidrar til samarbeid på tvers av aktørar og sektorar.

Multilaterale satsingar

Noreg har over fleire år gitt støtte til ulike multilaterale program gjennom FNs klima- og skogprogram (UN-REDD) og Verdsbankens Forest Carbon Partnership Facility (FCPF), og har medverka aktivt i utforminga av programma sin policy og gjennomføring. Totalt deltek meir enn 60 skogland i desse initiativa. Noreg har òg sidan 2013 støtta Initiative for Sustainable Forest Landscapes (ISFL) under Verdsbanken. Initiativet har til hensikt å prøve ut ei landskapstilmærming med fokus på klimasmart landbruk og bevaring av naturskog i tropiske skogland. Det er viktig for Noreg at også innsats gjennom multilaterale kanalar har eit nasjonalt fokus, og er retta mot å gi insentiv for varige nasjonale reformer i tråd med Klima- og skoginitiativet sin strategi. Organisasjonane skal hjelpe skoglanda til å setje i verk inkluderande prosessar, styrking av urfolks og andre skogfolks rett, likestilling og ivaretaking av biologisk mangfald.

I 2017 arbeidde UN-REDD med fagleg rådgiving til 14 samarbeidsland og ein region (Kongobassenget). Målet er å hjelpe landa med å måle, rapportere og verifisere sine utsleppsreduksjonar frå skog, og handtere årsakene til avskoging ved gjennomføring av politikk og tiltak. I nokre land, som i Elfenbenskysten, er det òg lagt vekt på samarbeid med privat sektor.

I tillegg gjennomfører UN-REDD globale kunnskaps- og kommunikasjonsaktivitetar relatert til REDD+ som understøttar det faglege arbeidet til UN-REDD. I Ecuador har støtte frå UN-REDD ført til ferdigstilling av landets 'readiness'-fase. UN-REDDs støtte vart spesielt viktig i Ecuador for å få UNFCCC-sekretariatet si godkjenning av den nasjonale REDD+ tiltaksplanen for rapportering på sikringsmekanismer (Safeguard Information Systems – SIS) for REDD+.

I den Demokratiske Republikken Kongo (DRK) har UN-REDD medverka til utviklinga av eit referansenivå for måling av redusert avskoging. Av dei 25 landa som har målt og innrapportert sitt skogdekke (referansenivå) til Klimakonvensjonen, har 70 pst. fått støtte frå UN-REDD. Gjennom støtta får landa høve til å lære av og gi tilbagemelding til andre land, teknisk støtte til å forstå og følgje regelverket for rapportering og sende forslaga ut på opne høyringsrundar. Samla vil desse tiltaka medverke til betre system for måling, rapportering og verifisering av utslepp frå skog, som er ein viktig milestolpe i Klima- og skoginitiativets resultatrammeverk.

Sju av medlemslanda i FCPF sitt «Readiness-fond» nådde midtvegs målet i perioden, slik at 33 av dei 47 landa har fullfinansiert sitt førebuingarbeid. Seks nye land nådde målet om kvalifisering til støtte i FCPFs Karbonfond (CF).

I 2017 vedtok FCPFs Karbonfond å godta ytterlegare to land i fondet sin investeringsportefølje; Ghana og Republikken Kongo. Dei første fire programma var DR Kongo, Costa Rica, Mexico og Chile som alle vart valt inn i fondets investeringsportefølje i 2016. Fondets investeringsportefølje bestod ved utgangen av 2017 av totalt seks land som førebur seg til å skrive under på kjøpskontraktar med fondet. I 2017 vart DR Kongo det første landet som gikk inn i forhandlingar om kjøpskontrakt med fondet. Dette er ein viktig milestolpe i arbeidet opp mot Klima- og skoginitiativet sitt mål om å medverke til utsleppsreduksjonar.

Initiative for Sustainable Forest Landscapes (ISFL) består av to hovudelement; eit støttefond (BioCarbon Fund Plus) og eit fond for resultatbaserte utbetalingar (Tranche 3). I 2017 inngjekk BioCarbon-fondet sine to første landavtaler med Etiopia og Zambia. I Etiopia er det regionen Oromia som er avtalepart. I denne delstaten ligg meir enn 40 pst. av skogen i landet, og det inkluderer ei avtale med meir enn 60 000 etiopiske kaffibønder som kan medverke til auka kaffiproduksjon med betre kvalitet, utan at dette fører til auka avskoging eller skogdegradering.

Noreg utbetalte 507 mill. kroner til multilaterale satsingar i 2017 gjennom Klima- og skoginitiativet, kanalisert gjennom Verdsbanken (FCPF) og UN REDD.

Samarbeid med privat sektor

Meir enn halvparten av all avskoging i dag skuldast produksjon av mat og andre landbruksråvarer. Samtidig aukar talet på menneske på jorda svært raskt og innan 2050 vil verden måtte dekkje matbehovet til 10 milliardar menneske. Berekraftig landbruk er derfor sentralt for å redusere avskoging i tropiske skogland. Dette kan gjerast gjennom effektivisert landbruk, god skog- og arealforvaltning, og restaurering av landareal med utarma jord. Styresmaktene må leggje til rette gjennom regulering, slik som arealplanar, stabile landrettar og lovverk som ikkje tillet at skogar og torvmyrer blir øydelagde, og målretta incentivordningar. Selskapa som produserer og kjøper råvarer som soya, palmeolje, kjøt og kakao, må ta ansvar for at produksjonen ikkje medverkar til avskoging. Her er offentleg-privat samarbeid sentralt.

Dei siste åra har mange store selskap engasjert seg i kampen mot avskoging. Omlag 500 selskap har påteke seg meir enn 750 forpliktingar om å gjere forsyningskjedene sine avskogingsfrie sidan signeringa av New York Declaration on Forests i 2014. Det er svært positivt, og ein snakkar no om ein global allianse mot avskoging innan privat sektor. Det er likevel krevjande å gjennomføre skyldnadene, og i 2017 kom fleire studiar som viser at det ser ut til å bli utfordrande å nå måla for 2020.

Noreg støttar privat sektor sin innsats for å redusere avskoging frå forsyningskjeder, og utvikling av metodar for ein berekraftig og klimavennleg landbruksproduksjon, på fleire måtar. Tiltaka som er beskrivne under skal medverke til framgang på milestolpen knytt til «privat sektor arbeider mot avskoging» i Klima- og skoginitiativet sitt strategiske rammeverk, og på milestolpane «effektiv gjennomføring av policy for bærekraftig skog- og arealbruk», sjå boks 7.4.

Noreg er ein aktiv deltakar i Tropical Forest Alliance (TFA), som er eit privat-offentleg samarbeid for å innføre avskogingsfrie verdikjeder for palmeolje, papirmasse, soya og storfekjøtt innan 2020. Alliansen høyrer til under World Economic Forum-paraplyen og består av deltakarar frå skogland, givarland, privat sektor og sivilsamfunn, inkludert urfolk. Alliansens fortrinn er at den samlar ulike samarbeid på tvers av aktørar og sektorar rundt felles målsetjingar. Den produserer kunnskap om korleis privat sektor, under dette finanssektoren, kan bli avskogingsfri, respektere skogfolks rettar og bevare naturskog, samtidig som skoglanda oppnår økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon. Slik kan alliansen hjelpe skogland å oppfylle fleire berekraftsmål for utvikling. I 2017 vart partane samde om ti strategiske prioriteringar for å oppnå berekraftige forsyningskjeder, i rapporten *The Commodities and Forests Agenda 2020: Ten Priorities to Remove Tropical Deforestation from Commodity Supply Chains*. For å setje i gang samarbeid mellom offentleg og privat sektor lokalt, etablerte *Tropical Forest Alliance* i 2017 kontor i Sørøst-Asia, Latin-Amerika og Afrika. I Colombia vart det etablert eit formelt samarbeid mellom styresmakter, næringsliv og sivilsamfunnet for å oppnå avskogingsfri produksjon av landbruksråvarer. Det vart utbetalt 19,1 mill. kroner til TFA frå Klima- og skoginitiativet i 2017.

I juli 2017 vart &Green-fondet for avskogingsfritt landbruk i tropiske skogland etablert etter initiativ frå Noreg. Gjennom å tilby subsidiert delfinansiering, eller risikoavlastning, har fondet som

mål å mobilisere privat kapital til investeringar i avskogingsfrie forretningsmodellar. Fondet skal demonstrere modellar der sosialt og miljøvist ansvarleg landbruk er økonomisk lønnsamt, og dermed medverke til å framskunde ei grøn omstilling i landbruksindustrien. Noreg har lova å medverke med opptil 800 mill. kroner. Fondet kom i gang i 2017, er i dialog med næringslivsaktørar om konkrete prosjekt i fleire av jurisdiksjonane som no er opne for investeringar. Det vart utbetalt 250 mill. kroner til fondet &Green frå Klima- og skoginitiativet i 2017.

The Sustainable Trade Initiative (IDH) fremjar samarbeid mellom myndigheiter, lokalbefolkning og privat sektor for utvikling av avskogingsfritt jordbruk i viktige område i Brasil, Indonesia og Liberia. Det vart utbetalt 14,4 mill. kroner til IDH frå Klima- og skoginitiativet i 2017.

Klima- og skoginitiativet støtta i 2017 òg ei lang rekkje sivilsamfunnsorganisasjonar som fremjar strategiar for å få privat næringsliv til arbeide mot avskoging i sine forsyningskjeder.

Fremje skogbevaring gjennom grøn vekst-porteføljor

Ei av hovudprioriteringane for Klima- og skoginitiativet er auka satsing på tiltak som medverkar til berekraftig utvikling og reduserte klimagassutslipp gjennom betra styresett i skog- og arealforvaltinga. Utvikling av planar for grøn vekst med sektorvise politiske verkemiddel, legg til rette for ei økonomisk utvikling som på sikt kan redusere klimagassutslipp og fattigdom.

I 2017 vidareførte Klima- og skoginitiativet støtta til Den globale kommisjonen for økonomi og klima og deira flaggskipprosjekt *New Climate Economy*. Prosjektet utviklar kunnskap om og modellar for korleis økonomisk vekst kan skje på ein måte som er berekraftig. I 2017 vart initiativet The Food and Land Use Coalition lansert, der fokus ligg spesielt på korleis matproduksjon i verda må endrast for å sikre at ei veksande befolkning blir brødfødd på ein helsesam og miljøvist berekraftig måte. Initiativet er eit offentleg/privat samarbeid med brei deltaking frå privat sektor, frivillige organisasjonar og akademia i nord og sør. Tre av klima- og skoginitiativet sine samarbeidsland er òg pilotland for initiativet (Colombia, Etiopia og Indonesia).

Global Green Growth Institute (GGGI) medverkar til å etablere rammevilkår som vil ha stor betydning for kor varige dei endringane vil bli som innsatsen for REDD+ skaper. GGGI bistår myndigheiter med å utvikle planar og strategiar for utsleppsreduksjonar og betre klimatilpassing

innan energi, byutvikling, vassressursforvaltning og arealforvaltning. I 2017 gjennomførte GGGI aktivitetar innan 49 prosjekt fordelt på 26 land. Organisasjonen fokuserer særleg på tiltak som medverkar til utsleppsreduksjonar, grønne jobbar, tilgang til berekraftige tenester, som for eksempel energitenester, bedre luftkvalitet, tilstrekkeleg tilgang til økosystemtenester og bedre klimatilpassing. Innsatsen er kopla til landa sitt arbeid med å gjennomføre sine nasjonalt bestemte skyldnader under Parisavtala, og til arbeidet med berekraftsmål (SDG). GGGI samarbeider tett med privat sektor for å redusere finansiell risiko for private aktørar ved investeringar i grønne prosjekt, og medverkar på denne måten til at fleire land har etablert finansieringsmekanismer for klimatiltak som inkluderer REDD+.

Initiativet *Partnership for Action on Green Economy* (PAGE) har som formål å leggje til rette for grøn vekst ved å hjelpe partnarland med å setje inkluderande og berekraftig vekst i sentrum for økonomisk utvikling. I 2018 medverka PAGE til eit grønt skifte i samarbeidsland anten ved støtte til tverrsektorielle nasjonale planar og strategiar med mål om grøn vekst og med koplingar til berekraftsmåla eller ved å bistå i utforminga av nasjonale planar og politikk kopla til grøn vekst og berekraftsmåla. Partnarskapen har no 18 partnarland.

Wealth Accounting and the Valuation of Ecosystem Services (WAVES) er eit globalt partnarskap som har som målsetjing å integrere nasjonale rekneskapar for naturkapital inn i planar for utvikling og vekst. Slike rekneskap for til dømes skog kan nyttast til å gi eit breiare bilde av skogens økonomiske og miljømessige verdi, informasjon om årsaker til avskoging og om det samfunnsøkonomiske potensialet som ligg i vern av skogen. Waves har i 2017 arbeidd for å utvikle konkrete vegkart for korleis dette skal gjennomførast i dei åtte medlemslanda Botswana, Colombia, Costa Rica, Filippinene, Guatemala, Indonesia, Madagaskar og Rwanda.

I 2017 vart det utbetalt 79 mill. kroner frå budsjettposten til *New Climate Economy*, GGGI, PAGE og WAVES for å fremje skogbevaring gjennom grøn vekst.

Transparens

Auka transparens kring avskoging er eit av hovudsatsingsområda for Klima- og skoginitiativet. Ny teknologi og raskt fallande kostnadar for satellittar og satellittinformasjon, gjer det mogeleg å overvake avskoging i nær sanntid. Saman med

informasjon om landrettar, hogstkonsesjonar og finansstraumar gir dette nye moglegheiter for myndigheitar til å overhalde lovar, sivilsamfunnsorganisasjonar og urfolk til å drive kampanjar, og bedrifter til å bruke sin marknadsmakt og levere på mål om avskogingsfrie forsyningskjedar. Teknologiske plattformer for transparens, slik som Global Forest Watch, er også svært nyttig for at sivilt samfunn og urfolksgrupper – under dette mange støtta av Klima- og skoginitiativet, kan halde styresmakter og selskap ansvarlege for avskoging.

Måling, rapportering og verifisering (MRV) av endringar i skogen og utslepp av klimagassar frå skogareala er ein føresetnad for å kunne betale for utsleppsreduksjonar. Skoglanda må etablere eit system for å måle endringar i skogareala og estimere utslepp av klimagassar frå skog, for så å rapportere resultatata offentleg og til dei som skal betale for utsleppsreduksjonar. For at resultatata skal ha truverde må dei verifiserast av ein uavhengig tredjepart. I 2017 heldt Klima- og skoginitiativet fram med å gi støtte til fleire strategiske satsingar for å bidra til milepælen «system for måling, rapportering og verifisering av utslipp frå skog er etablert», sjå boks 7.4 med strategisk rammeverk for Klima- og skoginitiativet. Støtta går både til skogland for å bygge opp deira MRV-system, og til overordna satsingar. I det bilaterale samarbeidet medverkar Klima- og skoginitiativet sin innsats til å utvikle system for måling, rapportering og verifisering, mellom anna for Brasil, Peru og Etiopia. Av dei overordna satsingane kan det nemnast at Noreg er den største givaren til prosjektet *Global Forest Watch*, som gjer uavhengige analysar av skogar i verda gratis tilgjengelege via sine nettsider.

Klima- og skoginitiativet medverkar òg til metodeutvikling for måling av endringar i skogen og estimering av utslepp av klimagassar frå skog i tropiske land. Eit eksempel på slikt arbeid er deltaking i det internasjonale nettverket Global Forest Observation Initiative. Dette nettverket har blant anna til føremål å syte for at leverandørane av satellittdata prioriterer å samle inn data om skogen, og at skoglanda har tilgang til god metodeutleiing og kapasitetsbygging. Klima- og skoginitiativet arbeider òg for eit betre samarbeid mellom leverandørar og brukarar av satellittdata av skog. Dette arbeidet blir utført med støtte frå Norsk Romsenter. Eit anna eksempel er Noregs støtte til eit prosjekt i FAO som gjer fjernmålingsdata tilgjengelege for tropiske skogland.

Til saman vart det utbetalt 82,8 mill. kroner til overordna MRV og anna metodearbeid i 2017.

Hovuddelen av midlane finansierte WRIs program *Global Forest Watch* og *Restoration Project* og FAOs *Satellite Data Management System*.

Innsats mot ulovleg verksemd i skogsektoren

Ulovleg verksemd i skogsektoren er – direkte og indirekte – ein av dei største årsakene til avskoging i verdas regnskogar. Skogkriminalitet utgjer òg eit alvorleg hinder for utvikling. Det er ein type kriminalitet som er prega av høg profitt og låg risiko. Internasjonal handel med ulovleg hogd tømmer er estimert å utgjere det fjerde største kriminalitetsområdet etter narkotika-, våpen- og menneskehandel, og sjansen for å bli teken og dømt er mange stader framleis svært låg.

Utan å redusere den ulovlege avskoginga når vi neppe måla i Parisavtala eller Berekraftsmåla. Ei heller målsetjingane for Klima- og skoginitiativet. Derfor er ein intensivering av innsatsen mot ulovleg avskoging eit viktig verkemiddel for å oppnå dei globale klima- og berekraftsmåla.

I 2017 støtta Klima- og skoginitiativet ulike tiltak for å motarbeide skogkriminalitet. På bilateralt nivå har Klima- og skoginitiativet til dømes utbetalt midlar til Amazonasfondet basert på reduserte utslepp. Amazonasfondet har i sin tur løyvd ekstra pengar til det brasilianske miljøpolitiet, Ibama. Takka vere desse midlane har Ibama slått til mot ulovleg hogst og gruveverksemd i Amazonas i større grad. Dei har gripe og straffefølgd individ som bryt skoglova, og dermed vore ein viktig bidragsytar til at Brasils avskoging vart redusert frå skogåret 2016 til skogåret 2017.

Noreg har vore ein pådrivar for opprettinga av Interpols arbeidsgruppe mot skogkriminalitet. Formålet er blant anna å setje i verk lovhandhevingssoperasjonar i skogsektoren og gi strategiske råd til Interpol. Dette kan potensielt bli eit viktig verktøy for å slå ned på kriminelle nettverk som øydelegg skogen.

I tillegg har Noreg støtta Interpols *Project LEAF*, som har som mål å slå ned på kriminelle nettverk som opererer i skogsektoren. Prosjektet medverkar til «dokumentert samarbeid på tvers av aktører og sektorer» som er ein indikator under milepælen «effektiv gjennomføring av policy for bærekraftig skog- og arealbruk, jf. Klima- og skoginitiativet sitt strategiske rammeverk i boks 7.4. Interpols støtte har blant anna medverka til at styresmakter i Amazonas- og Mekongregionen har beslaglagt tømmer og tømmerprodukt til mange mill. kroner og straffefølgd nøkkelpersonar i kriminelle nettverk.

Del III
Omtale av særlege tema

8 Omtale av særskilte sektorovergripande klima- og miljøsaker

8.1 Omstille norsk økonomi for å skape vekst, nye arbeidsplassar og sikre fleire bein å stå på

Jeløya-plattformen trekker fram seks store utfordringar som Noreg står overfor. Ei av utfordringane er å omstille norsk økonomi for å skape vekst, nye arbeidsplassar og sikre fleire bein å stå på. Det er fleire forhold som medverkar til god omstillingsevne. For ei omtale av den breie næringspolitikken si betydning for omstilling, sjå Nasjonalbudsjettet for 2019.

Internasjonale marknader for låg- og nullutslippsteknologi er i sterk vekst. Utviklinga gir mange moglegheiter for norsk næringsliv. På fleire område er vi allereie langt framme; Vi har ein prosessindustri basert på norsk vasskraft som er heilt i front på energieffektivitet og låge klimagassutslipp. Noreg fører an i elektrifiseringa av transportsektoren. Vi er verdsløande på grøn skipsfart, der norske aktørar langs heile verdikjeda medverkar til vekst og sysselsetjing. Overgangen til lågutsleppssamfunnet gjeld for dei fleste sektorane og det grønne skiftet inneber behov for nytenking, innovasjon og etablering av nye marknader.

Regjeringa fører ein offensiv politikk for grøn omstilling av norsk økonomi og for å ruste næringslivet til ei lågutsleppsframtid. Løyvingane til forskning og utvikling av miljøteknologi er auka gjennom fleire år. I regjeringa sin nye langtidsplan for forskning og høgare utdanning er det grønne skiftet høgt prioritert, og eit gjennomgåande perspektiv. Enova og Miljøteknologiordninga ved Innovasjon Noreg er styrkt under denne regjeringa. Over 80 pst. av norske utslipp av klimagassar er prisa i form av avgifter og/eller deltaking i EUs kvotesystem.

Samtidig må innsatsen styrkjast for å innfri Noregs ambisiøse klimamål. Utsleppa skal redusertast med minst 40 pst. innan 2030 i samarbeid med EU, og Noreg skal bli eit lågutsleppssamfunn innan 2050.

8.2 Klima- og miljøpolitikk i departementa

8.2.1 Arbeids- og sosialdepartementet

Miljøområde, miljømål og miljøutfordringar

Eit sikkert og seriøst arbeidsliv er eitt av hovudmåla for Arbeids- og sosialdepartementets ansvarsområde, under dette å redusere risiko for storulykker i petroleumssektoren. Førebygging av forureining frå petroleumsverksemd utgjør eit viktig bidrag frå Arbeids- og sosialdepartementet til regjeringas heilskaplege arbeid med klima og miljø. Hovudtyngda av Arbeids- og sosialdepartementets klima- og miljøinnsats ligg på resultatområdet forureining.

Petroleumsverksemda er strengt regulert når det gjeld helse, miljø og tryggleik. I regelverket er det stilt krav til robust utforming av utstyr og anlegg, som blant anna inneber krav til barrierar mot ulykker og uønskte hendingar som kan føre til akutt forureining.

Petroleumstilsynet fører tilsyn med petroleumsverksemda på norsk kontinentalsokkel og på enkelte landanlegg. Tilsynet si oppfølging medverkar til tryggleik og førebygging mot ulykker, for å forhindre, avgrense og stanse ulykker inkludert akutt forureining. Det er dei enkelte petroleumsselskapa som sjølve er ansvarlege for at helse, miljø, tryggleik og sikring er teke vare på.

Rapport 2017

Gjennom arbeidet med *Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet* (RNNP) overvakar Petroleumstilsynet trendar for uønskte hendingar og ulykker i petroleumsverksemda. Dette arbeidet gir viktig informasjon for å betre effekten av tryggingsarbeid og dermed førebygging av hendingar som kan gi akutt forureining på norsk sokkel. Totalbildet frå RNNP-rapportar kombinert med erfaringar frå tilsynet var bakgrunnen då Petroleumstilsynet i 2017 retta merksemda særleg på tre

område: førebygging av brønnkontrollhendingar, førebygging av akutte utslepp av kjemikalier og førebygging av akutt forureining frå innretningar på havbotnen. Dei to første prioriteringane har bakgrunn i trendutviklinga, mens prioriteringa av innretningar på havbotnen gjer synleg Petroleumstilsynets forventningar til oppfølging på dette området.

RNNP viser at det dei to siste åra ikkje har vore brønnkontrollhendingar ved leiteboring. Hendingar ved produksjon viser likevel noko auke dei siste åra, slik at det samla sett ikkje er noko tydeleg betring når det gjeld førebygging av brønnkontrollhendingar med forureiningspotensial på norsk sokkel dei seinare åra. Læring frå brønnkontrollhendingar med forureiningspotensial er viktig fordi det gir kunnskap om barrierar som betyr noko for førebygging av alle typar brønnkontrollhendingar, både dei med potensiale for personellskade og dei med potensial for forureining.

Kjemikalieutslepp har sidan 2009 variert rundt eit høgt nivå, og står for om lag 80 pst. av alle akutte utslepp på norsk sokkel med utsleppsmengd over ein kubikkmeter. Denne typen utslepp er slik talmessig den mest dominerande, både når det gjeld talet på utslepp og årleg utsleppsmengd. Petroleumstilsynet arbeider for ei meir effektiv førebygging av akutte utslepp av kjemikalier.

Det er ofte dei same faktorane som reduserer risiko for menneske, som òg førebygger forureining. Det er generelt framleis behov for merksemd på førebygging av akutt forureining i arbeidet med tryggleik i norsk petroleumsværksemnd.

Plan for vidare arbeid

Petroleumstilsynet vil arbeide vidare med å utvikle og forvalte tryggleiksregelverket slik at krav til teknologi, operasjonar og styring av verksemdene i petroleumssektoren underbyggjer nasjonale og regionale miljømål og klimapolitikken. Førebygging av akutt forureining er slik eit positivt miljøbidrag, som blir følgt opp i tilsyn, i trepartsfora og i samarbeid med andre styresmakter. Petroleumstilsynet vil òg føre vidare eit aktivt samarbeid med andre etatar i samanheng med utvikling og oppfølging av heilskaplege forvaltingsplanar for dei norske havområda.

8.2.2 Barne- og likestillingsdepartementet

Omtale av miljøområde, miljømål og miljøutfordringar

Alt forbruk har direkte eller indirekte konsekvensar for miljø og klima. Dei siste tiåra har det samla forbruket til norske hushald auka betydeleg.

Det er eit mål at forbrukarane skal kunne gjere medvitne val i dei marknadane dei handlar. Informasjon om miljømessige og sosiale aspekt ved varer og tenester kan gjere det enklare for forbrukarane å velje produkt som gir mindre belastning på miljøet og ressursane. Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) arbeider for å leggje til rette, forenkle og standardisere informasjon om miljømessige og etiske aspekt ved forbruket. Verkemidla er dei offisielle miljømerka den nordiske Svana og EU-miljømerket (EU Ecolabel).

Rapport for 2017

2017 var det ein solid auke i talet på svanemerkte produkt, frå 15 339 ved utgangen av 2016 til 18 400 ved utgangen av 2017. Arbeidet til Miljømerking har medverka til at fleire produkt blir produserte etter strenge miljøkrav. Utvalet av svanemerkte produkt auka innan mange produktgrupper i 2017. Størst auke var det for golvbelegg, innandørs måling og lakk, møbel og innreiingar, tekstilar, tonarkassetar og kosmetiske produkt. BLD er nøgd med ei utvikling der forbrukarane får større tilbod av miljøtilpassa produkt å velje blant.

Det er tverrpolitisk semje om å arbeide for å redusere matsvinnet i Noreg, og den største delen av matsvinnet (om lag 60 pst.) kjem frå private hushald. I 2017 blei det inngått ein bransjeavtale om matsvinn mellom styresmaktene og dei største bransjeorganisasjonane i matbransjen. Avtala byggjer på ein felles definisjon av matsvinn og eigne grunnlagsrapportar om statistikk og tiltak. I 2017 blei det òg underskrive tilslutningsavtaler med enkeltbedrifter, som til dømes alle daglegvarekjedene. BLD deltar i arbeidet, og støttar opp om forbrukarretta tiltak.

Plan for vidare arbeid

BLD vil halde fram med arbeidet for å gjere det enkelt for forbrukarar å gjere miljømedvitne val. Miljømerkene Svana og EU Ecolabel er dei fremste verkemidla for å formidle standardisert og kvalitetssikra informasjon om varer og tenester som er blant dei minst miljøskadelege på marknaden. Miljømerking, som forvaltar desse ordningane i Noreg, skal arbeide for at talet på miljø-

merkte produkt på den norske marknaden framleis aukar. Departementet vil i 2019 arbeide vidare med å redusere matsvinnet i samfunnet gjennom bransjeavtalen mellom styresmaktene og bransjeorganisasjonane i matbransjen.

BLD tek sikte på å leggje fram ei melding for Stortinget om forbrukarpolitikken våren 2019. Berekraftig forbruk vil vere eit tema i meldinga.

8.2.3 Finansdepartementet

Regjeringa foreslår fleire endringar som styrkjer klima- og miljøinnretninga av avgiftssystemet. Flypassasjeravgifta får ein miljøprofil ved å innføre avstandsdifferensiering med høgare sats ut av EØS/Europa. Det er teke sikte på å setje endringa i verk frå 1. april 2019. Det er òg foreslått å miljødifferensiere eingongsavgifta for motorsyklar ytterlegare. Regjeringa foreslår å innføre vrakpantavgift for lastebilar, motorsyklar, mopedar og campingvogner. Særfordelen i CO₂-komponenten i eingongsavgifta for drosjer er foreslått avvikla. Dette gir sterkare insentiv til å skaffe seg meir miljøvennlege bilar òg i drosjeverksemnda.

8.2.4 Forsvarsdepartementet

Miljøområde, miljømål og miljøutfordringar

Det er eit overordna mål for Forsvarsdepartementet (FD) at forsvarssektoren si verksemd ikkje skal føre til vesentleg skade på miljøet. Etatane i forsvarssektoren arbeider blant anna med opprydding i forureina sjøbotn, opprydding av miljøgifter og redusert lekkasje av tungmetall frå skytefelt, ivaretaking av naturmangfald ved bruk og utvikling av område, Kystvaktas miljø- og ressursoppsyn, bevaring av kulturminne i skyte- og øvingsfelt og av nasjonale festningsverk, avfallshandtering, kartlegging av støy og redusert klimagassutslepp.

All militær aktivitet vil påverke miljøet i større eller mindre grad. Det er ein ambisjon å skape eit godt øvingsutbytte samtidig som ein unngår store, negative konsekvensar for miljøet. Tiltak er baserte på fagleg kunnskapsgrunnlag.

Rapport for 2017

Forureiningar ved Forsvarets brannøvingsfelt på flystasjonane er kartlagt. Det er påvist forureining etter tidlegare bruk av brannskum som inneheld perfluorerte sambindingar (PFOS og PFAS) på alle felt, men med forskjellig alvorsgrad. Det blir arbeidd med risikovurdering og tiltak på fleire stasjonar, og arbeidet vil gå føre seg i åra framover.

Radonnivå i bygg og anlegg er blitt kartlagt over fleire år. Kartlegginga har vist at 981 av totalt 2600 bygg og anlegg har hatt behov for vurderingar og radonreduserande tiltak. Det står att å friskmelde 233 bygg og anlegg.

Arbeidet med å fase ut fossil olje til oppvarming vart ført vidare i 2018. Forbruket av fyringsolje var i 2017 redusert med 82 pst. sidan 2006, og utgjorde mindre enn fire prosent av energiforbruket. Det blir i hovudsak planlagt for at all bruk av fossil fyringsolje skal fasast ut i 2020, men ved to basar blir arbeidet noko seinka på grunn av koordinering med omfattande infrastrukturtiltak.

Det har over mange år blitt utført undersøkingar av sjøbotnen og på land ved ubåtbunkeren på Laksevåg med sikte på miljøsanering av tungmetall og andre miljøgifter, i tillegg til eksplosivrydding. I 2017 vart det gjennomført oppryddingsprosjekt i fjorden i felles regi av Bergen kommune og forsvarssektoren for å sikre best mogleg effekt i området sett under eitt.

Plan for vidare arbeid

I Forsvarsdepartementets budsjett for 2019 er det foreslått å nytte 670 mill. kroner til arbeid knytt til naturmangfald, 36 mill. kroner til kulturminnearbeid, 755 mill. kroner til tiltak mot forureining og 210 mill. kroner til klimatiltak.

Tilbakeføring av Hjerkins skytefelt er noregshistorias største naturrestaureringsprosjekt. Prosjektet starta i 2006 og blir ført vidare i 2019 med planlagt slutføring i 2020 i tråd med Stortingets vedtak i 1999 om nedlegging av skytefeltet. I tillegg blir miljørydding ført vidare av andre utrangerte skyte- og øvingsfelt som skal tilbakeførast til sivile formål.

Det har over mange år blitt utført undersøkingar av sjøbotnen og på land i Horten indre hamn med sikte på ei omfattande miljøsanering. Dette er eit samarbeid med blant anna Horten kommune, og det er planlagt for at miljøsanering kan setjast i verk i 2019.

Gjennomføring av tiltak for å fase ut fossil olje til oppvarming blir ført vidare i 2019.

8.2.5 Helse- og omsorgsdepartementet

Miljøområde, miljømål og miljøutfordringar

Helsedirektoratet og Folkehelseinstituttet og fylkesmennene er rådgivarar for sentrale og lokale helsestyresmakter, greier ut og tek del i overvaking av miljøforureining. Etter folkehelselova har

kommunane ansvar for å sikre befolkninga mot skadelege faktorar i miljøet.

Statens strålevern tek vare på direktoratsopp-gåver for Klima- og miljødepartementet innanfor området radioaktiv forureining og anna stråling i det ytre miljø. Strålevernet har vidare ansvar for fagleg utgreiingsarbeid, tilsyn med radioaktiv forureining og for å koordinere nasjonal overvaking av radioaktiv forureining i det ytre miljø, og internasjonale oppgåver.

Mattilsynet arbeider for miljøvennleg produksjon av trygge næringsmiddel og trygt drikkevatt. For å få størst mogleg samfunnsvis verdiskaping ut av avgrensa ressursar er det vesentleg å leggje vekt på kvalitet, plante- og dyrehelse og omsynet til miljøet.

Rapport for 2017

Helse- og omsorgsdepartementet forvaltar staten sitt eigarskap av dei regionale helseføretaka. Departementet har i sin styringsbodskap til dei regionale helseføretaka bede om at spesialisthelsetenesta gjer ei heilskapleg tilnærming til klima- og miljøutfordringane. Miljøarbeidet i spesialisthelsetenesta er koordinert gjennom eit samarbeidsutval mellom dei fire helseregionane. Alle dei regionale helseføretaka er representerte med eit medlem i samarbeidsutvalet. I tillegg har Sjukehusbygg HF og Sjukehusinnkjøp HF, og verne-tenesta og tillitsvalde ein representant kvar. Dei fire regionane har òg kvar si miljøfaggruppe der alle helseføretak er representerte. Det blir no arbeid i alle regionar med å implementere ny revidert ISO14001 standard, og alle helseføretak skal vere sertifiserte etter denne i løpet av 2018.

Plan for vidare arbeide

Det følgjer av klimaforliket, jf. Innst. 390 S (2011–2012), at fossil fyringsolje som grunnlast skal fasast ut av alle statlege bygg innan 2018. Det er lagt til grunn at dette skal forståast som at utfasinga skal gjennomførast innan utgangen av 2018. Helseføretaka har over tid arbeidd med planar for å fase ut oljefyr i sine bygg. Per 31. desember 2017 stod det att 13 bygg der oljefyring framleis blir nytta som grunnlast, og det er lagt planar for å fase ut nesten alle desse innan utgangen av 2018. Helseføretaka har fem anlegg der det ikkje er lagt konkrete planar om å fase ut oljefyr innan utgangen av 2018. Dei regionale helseføretaka opplyser at det blir arbeid med planar for å fase ut eitt anlegg i 2019, mens dei fire siste anlegga er i bygg som vil bli utrangerte etter 2020.

8.2.6 Justis- og beredskapsdepartementet

Svalbard

Regjeringas mål om å bevare Svalbards særeigne villmarksnatur ligg til grunn for miljøvernpolitikken på Svalbard. Svalbardmiljølova av 15. juni 2001 med tilhøyrande føresegner tek vare på denne målsetjinga. Ein stor del av Sysselmannen på Svalbard si verksemd er knytt til miljøvernrelatert arbeid. I Sysselmannens organisasjon er det samla både politifagleg og miljøvernrelatert ekspertise. Dette legg til rette for ei effektiv etterforskning av miljøkriminalitet og for eit godt fagleg informasjonsarbeid.

Lokalt er svalbardmiljølova med føresegner viktige verktøy for å ta vare på miljømåla. Sysselmannen skal i si miljøforvaltning ta omsyn til endringar i klima, aktivitet og tilførsel av forureining, og sikre at lokal verksemd skjer innafor rammer som sikrar at den samla belastninga på arter og økosystem ikkje blir for stor. Samstundes skal det leggjast til rette for bruk som er i samsvar med måla for bevaring av naturen på Svalbard. Sysselmannen skal vidare leggje betre til rette for reislivet innanfor forvaltingsområde 10, som mellom anna omfattar Isfjordområdet og nærområda rundt lokalsamfunna. Dette skal skje i dialog med aktørane på Svalbard. Samstundes skal arbeidet med forvaltingsplanar for verneområda på Svalbard førast vidare.

Eit aktivt førebyggjande arbeid vil kunne påverke haldningar og skape forståing for dei reguleringane som gjeld øygruppa. Aukande turisme og ferdsel på Svalbard viser at det er behov for å halde oppsyn med og avdekkje eventuelle brot på føresegnene om vern av Svalbards natur- og kulturmiljø. Klimaendringane fører til stadig mindre utbreiing av sjøis, som er leveområde for arter som er avhengige av is, som isbjørn og sel. Dokumentasjon av utviklinga innan ferdsle og anna verksemd er viktig for å målrette tiltaka. Sysselmannen legg vekt på rask og effektiv etterforskning og oppklaring av moglege straffbare forhold. Svalbard og Longyearbyen vil på grunn av auka aktivitet få større betydning som base for beredskap mot forureining. Kystverket har ansvaret for oljevernberedskapen i området, med Sysselmannen som lokal ressurs. Lange avstandar og arktisk klima gjer det vanskeleg å handtere oljeutslipp i området. Førebyggjande tiltak for å unngå slike hendingar er derfor svært viktig. Det er forbod mot bruk av tungolje som drivstoff i dei store verneområda på Svalbard.

For å redusere risikoen for hendingar med miljøskade til følgje, er det ei statleg losteneste for

all skipsfart i farvatna på Svalbard på same måte som på fastlandet. Ut frå lokale forhold er det gjort enkelte tilpassingar i reglane.

Miljødirektoratet påla Longyearbyen lokalstyre eit reinsekkrav på kolkraftverket i Longyear-

byen (ikkje for CO₂). Arbeidet med å etablere reinseanlegget vert fullført med venta heilårseffekt i 2016. Prosjektet er fullfinansiert over svalbardbudsjettet i perioden 2012–2014. Utviklinga i utslipp frå kolkraftverket er som følgjer:

Tabell 8.1 Utviklinga i utslipp frå kolkraftverket i Longyearbyen

	CO ₂ (t/år)	SO ₂ (t/år)	NO _x (t/år)	Støv (t/år)
2016	69 768	0,24	73	7
2015	64 220	511	117	112
2014	63 698	536	165	116
2013	54 657	336	169	92
2012	50 014	405	155	85

Som tabellen over syner har utslipp av SO₂ og støv frå kraftverket gått dramatisk ned. Forbruk av kol har auka årleg sidan 2012 og medfører auka CO₂-utslipp.

Miljødirektoratet har gitt pålegg om å utgreie reinsing av utslappa til luft for kolkraftverket i Barentsburg.

Politi- og lensmannsetaten

Politiets viktigaste oppgåver innafor miljøvern er å kjempe mot miljøkriminalitet gjennom førebyggjande verksemd, etterforsking med høg kvalitet og adekvat reaksjon. Økokrim har ei særleg nasjonal rolle i kampen mot miljøkriminalitet, både gjennom etterforsking og irettføring i særleg alvorlege prinsipielle saker, og som rettleiar og bistandsorgan for politidistrikta. Politidistrikta har ei sentral rolle i arbeidet med å kjempe mot miljøkriminalitet. Det er etablert samarbeidsrutinar og -avtaler med oppsyns og tilsynsmynde som skal utviklast vidare.

I samband med etablering av nye politidistrikt er det etablert ein eigen funksjon som skal ha eit overordna fagansvar for etterforsking av økonomiske straffesaker og miljøkriminalitet og eit sjølvstendig ansvar for etterforsking av alvorleg økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet. Politidistriktet sin miljøkoordinator er organisatorisk plassert i funksjonen.

Kontroll- og tilsynsmynde har blitt styrkt dei siste åra, noko som fører til fleire administrative sanksjonar, mellom anna gebyr for mindre brot på miljølovgivinga. Dei alvorlegaste forholda skal som hovudregel etterforskast av politidistriktet, i nokre tilfelle av ØKOKRIM.

Politiet og kontrolletatane har samanfallande overordna målsetjingar for sitt arbeid. Etatane kan dele informasjon, bli samde om eit felles trusselbilde og samordne kontrollaktivitetane, slik at offentlege ressursar blir nytta best mogleg. Sentralt miljøforum og Fylkesmiljøforum, som begge vert leia av politiet, legg mellom anna til rette for dette. Det enkelte politidistrikt og særorgan er pålagt, som ein integrert del av dei ordinære planprosessane, å følgje opp retningsliner gitt for rådgiving overfor politidistrikta og særorgana innafor eigedom, bygg og anlegg. Mellom anna vert energieffektivitet i bygg vektlagt. Politidistrikta og særorgana kan gjere innkjøp frå rammeavtaler inngått av Politiets fellestenester på vegne av etaten. I den grad miljøomsyn ikkje er tekne omsyn til i inngåtte avtaler, vert dette teke inn ved inngåing av nye avtaler så langt dette er i samsvar med dei tekniske krava som er stilte til dei produkta som skal nyttast av politiet.

8.2.7 Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Beskriving av miljøområde, miljømål og miljøutfordringar

Med utgangspunkt i plan- og bygningslova arbeider Kommunal- og moderniseringsdepartementet for berekraftig planlegging og byutvikling. Dette inneber blant anna å sikre ein berekraftig bystruktur gjennom effektiv arealbruk, høg kvalitet i byrom og uteareal, og klima- og miljøvennleg transport. Grunnleggjande infrastruktur i form av gode kart- og geodata er viktig i arbeidet med å sikre god arealbruk, og for å møte utfordringane

med auka flaumar og tilrettelegging for betre handtering av overvatn.

Bygningsregelverket skal syte for at bustadar og bygg er sikre, energieffektive og miljøvennlige. Energieffektivisering i bustadar og andre bygg er viktig for å redusere det totale energibehovet.

Byggjesektoren står for ein stor del av energibruken, ressursbruken og avfallsmengda i Noreg. Det er store miljøgevinstar å hente i byggje- og eigedomsbransjen. Miljøtiltak i samband med statlege byggeprosjekt kan omhandle redusert energibruk, mindre bruk av fossil energi til oppvarming, redusert lokal forureining ved sanering, redusert bruk av miljøskadelege material, men òg lokalisering, gjenbruk og godt vedlikehald.

Målet med regjeringas regional- og distriktpolitikk er regional balanse gjennom vekstkraft, likeverdige levekår og berekraftige regionar i heile landet. Ein berekraftig region har ei balansert befolkningssamansetjing og forvaltar menneskelege ressursar og naturressursar for utvikling og verdiskaping no og i framtida. Måla for Kommunal- og moderniseringsdepartementets distrikts- og regionalpolitiske tilskot legg vekt på omstillingsevne i næringsliv, lokalsamfunn og regionar. Næringsliv og samfunnet elles skal kunne tilpasse seg endra føresetnader i økonomiske, sosiale, klima- og miljømessige rammevilkår.

Å utvikle og ta i bruk ny teknologi er ein føresetnad for å nå klimamåla, både nasjonalt og globalt. Det finst betydelege moglegheiter innan IKT for å medverke til mindre klimagassutslepp og betre miljø. Smart bruk av digital teknologi kan blant anna gjere mogleg ei betre ressursutnytting og meir effektiv energibruk⁶.

Rapport for 2017

Frå tilskotsordninga *Bærekraftig byutvikling* vart det i 2017 tildelt midlar til kommunar og fylkeskommunar som er påverka av arbeidet med byutviklingsavtaler og bymiljøavtaler. Det vart gitt tilskot til prosjekt som har medverka positivt til framtidsretta by- og regionutvikling.

Ulike låne- og tilskotsordningar i Husbanken medverkar til fleire bustadar og bygg med kvalitetar utover krava i byggtknisk forskrift, blant anna på energi. Eit hovudmål med grunnlånet er å fremje viktige bustadkvalitetar som energieffektivitet og tilgjenge i ny og eksisterande bustadmasse.

I eigedomsforvaltninga har Statsbygg i 2017 vektlagt tiltak innanfor miljøvennleg energibruk og produksjon av fornybar energi. For å hente ut det fulle ENØK-potensialet i Statsbyggs eigedomsportefølje, blir det viktig i åra som kjem å ha eit tett samarbeid med leigetakarar om gjennomføring av miljø- og ENØK-prosjekt.

Det er gjort betydelege investeringar i klimatilak, med hovudvekt på bygningstekniske utskiftingar og ENØK-tiltak. Det blir arbeidd målretta for å ta i bruk alternative og fornybare energikjelder i bygningane Statsbygg forvaltar, og i løpet av året er det etablert fleire solcelle- og solfangaranlegg på Statsbyggs eigedommar. I 2016 vart olje som grunnlast fasa ut i alle Statsbygg sine bygg, og det blir no arbeidd med å nå målet om å fase ut fossilt brensel som spisslast innan 2020. Årleg utsleppsreduksjon som følgje av tiltaket går fram av KLD sin budsjettproposisjon for 2017 (tabell 9.9). Bygningsmassens tilstandsgrad for eigedomsporteføljen sett under eitt er god og ligg framleis på T1 (Jf. NS 3424).

Statsbygg fekk i 2017 «Treprisen» for det nye administrasjons- og undervisningsbygget ved Campus Evenstad. Bygget er det første i landets realisert etter ZEBCOM-prinsippet (Zero Emission Building – Construction Operational Materials). Dette inneber at bygget sin eigenproduserte varme og elektrisitet kompenserer for klimagassutslepp i materialproduksjon, byggeprosess og bygget sin eigen energibruk. I sum vil bygget ha null klimagassutslepp i løpet av sitt livsløp.

Berekraft er omtalt i fylkeskommunanes overordna planar og strategiar, som til dømes regional plan, som styrer fylkeskommunenes verksemd. Fylkeskommunane og kommunane har gitt tilsegn for 91 mill. kroner til ulike typar miljøfremjande tiltak frå dei distrikts- og regionalpolitiske tilskota i 2017.

Innovasjon Noreg (IN) forvaltar bedriftsretta låne- og tilskotsordningar i distrikta på oppdrag av fylkeskommunane. IN har laga ein rettleiar for heilskapleg vurdering av berekraft i finansieringsaker. Dersom eit prosjekt er vurdert å ha negativ miljø- eller samfunnseffekt, får ikkje prosjektet finansiering. Prosjekt som er kategoriserte med kjenneteiknet «miljøretta» skal i særleg grad medverke til å fremje miljø og berekraft. Delen miljøretta prosjekt var 50 pst. for oppdraga frå Kommunal- og moderniseringsdepartementet i 2017.

Bioraffineringsprogrammet i IN skal stimulere til berekraftig omstilling gjennom auka investeringar i nye foredlingsprosessar for fornybare råstoff i viktige distriktsnæringar. Programmet er ei oppfølging av regjeringas bioøkonomistrategi og INs

⁶ Jf. Meld. St. 27 (2015-2016) Digital agenda for Norge, s. 13

Bioøkonomiordning. IN rapporterer at det er stor etterspørsel etter verkemiddel innanfor Bioøkonomi, og at programmet har resultert i fleire prosjekt som utnyttar biologiske ressursar betre.

Noreg tek del i EUs grenseoverskridande samarbeid gjennom Interreg-programma. Alle Interreg-programma Noreg tek del i har smart, berekraftig og inkluderande vekst som overordna mål. Ca. 30 pst. av dei norske Interregmidlane blir nytta til innsatsområde knytte til lågkarbonøkonomi, risikohandtering ved klimaendringar, vern av miljø og berekraftig transport.

Plan for vidare arbeide

Klimatilpassing og reduserte klimagassutslepp må få større vekt i samfunnsplanlegginga. Regjeringa vil utvide gjeldande statlege planretningslinjer for klima- og energiplanlegging til òg å omfatte klimatilpassing. Dei nye retningslinjene blir fastsette i løpet av 2018.

Arbeidet med nasjonal detaljert høgdemodell held fram med mål om full dekning i 2022. Høgdemodellen styrkjer grunnlaget for klimatilpassing, ressurskartlegging og flaum- og skredvern i planarbeidet i kommunar og statlege etatar.

Samferdselsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet har i 2017 og 2018 hatt eit nært samarbeid for å utvikle byvekstavtalar for dei ni største byområda. På arealsida skal avtalene sikre ei effektiv og føreseieleg oppfølging av regionale og interkommunale areal- og transportplanar og forpliktande samarbeid om utvikling av kollektivknutepunkter, samtidig som by- og bukvaliteten skal takast vare på.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet vil medverke til fleire miljøvennlege og energieffektive bustader og bygg. Det er varsla gjennom klimaforliket at energikrava i byggteknisk forskrift skal skjerpast til nesten nullenerginivå i 2020. Regjeringa arbeider med å definere nesten nullenerginivå.

Statsbygg følgjer ein strategi for verdibevarande og førebyggjande vedlikehald. Den tekniske tilstanden på eigedommane blir betra ved gjennomføring av vedlikehaldstiltak.

Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) skal medverke til ei heilskapleg og effektiv IKT-utvikling, slik at offentleg sektor kan samhandle elektronisk og levere brukarvennlege og sikre tenester med god kvalitet. Å gå frå papirbasert til digitalisert saksbehandling vil medføre redusert bruk av papir. Digital postkasse til innbyggjarane inneber at det offentlege skal kunne sende post digitalt til innbyggjarane i staden for papir. Samtidig

får det offentlege reduserte kostnader knytte til utsending av brev.

Offentlege anskaffingar er eit sentralt verksemdsområde for Difi. Difi har eit særskilt ansvar for arbeid med miljø- og klimaomsyn og livs- syklus-kostnader i offentlege anskaffingar. I dette ligg rådgiving og rettleiing, der Difi tilbyr fagsider og verktøy. I 2018 har Difi utarbeidd ein ny rettleiar om miljøkrav og miljødokumentasjon. Den nye rettleiaren viser korleis miljømerker, EPD-ar, miljøsertifiseringar og attestar kan nyttast for å oppfylle miljøkrav og -kriterium samtidig som offentlege verksemdar sine behov blir dekte. Difi har òg laga ein nettbasert rettleiar for val av miljø- og samfunnskriterium i anskaffingsprosessen. Den nye Kriterierettleiaren skal gjere det lettare for innkjøparar å stille krav til miljø og samfunnsansvar i anskaffingar.

Vidare vil bruk av e-handel i offentleg sektor medverke til ein digitalisert marknadsplass der innkjøparar og leverandørar kan effektivisere anskaffingsprosessen gjennom mindre papirbruk og gjere det enklare å stille og følgje opp krav til miljø- og samfunnsansvar.

8.2.8 Kulturdepartementet

Beskriving av miljøområde, miljømål og miljøutfordringar

God forvaltning av kulturminne i form av bygningar og anlegg, i hovudsak enkelbygningar og bygningsmiljø, men òg tekniske og industrielle kulturminne, bergkunst og kulturlandskap, og kulturminne i form av kyrkjer og gravplassar utgjer Kulturdepartementets bidrag til regjerings samlage klima- og miljøpolitikk.

Opplysningsvesenets fond (OVF) eig og forvaltar ein stor eigedoms- og bygningsmasse og er ein vesentleg aktør innan småkraftutbygging. Fondet gjer berekraftige investeringar som tek omsyn til klima og miljø. Fleire av dei gamle prestegardane til OVF er verdifulle kulturminne og kulturmiljø. Vernet av desse held fram sjølv om buplikta for prestar vart oppheva i 2015.

Kulturdepartementet føreset at mottakarar av spelemidlar til anlegg for idrett og fysisk aktivitet ser til at føresegnene i plan- og bygningslova og aktuelle forskrifter, òg når det gjeld klima- og miljørelaterte saker, blir følgde.

Rapport for 2017

Det nasjonale museumsnettverket rapporterer om i alt ca. 5 000 kulturhistoriske bygningar i 2017.

Museas bevarings- og formidlingsarbeid medverkar til å spreie kunnskap om, og oppleving av, desse miljøverdiane. Over Kulturdepartementets budsjett blir det no gitt driftstilskot til 63 konsoliderte museum i det nasjonale museumsnettverket.

Norsk kulturråd forvaltar òg tilskotsordninga for sikringstiltak ved musea. Over ordninga vart det i 2017 innanfor ei ramme på 9 mill. kroner gitt tilskot til 35 sikringstiltak ved museum.

Kyrkjebygningane er ein del av nasjonens kulturarv. Gjennom rentekompensasjonsordninga for kyrkjer medverkar KUD til arbeidet med å vedlikehalde kyrkjer. Målet med ordninga er å stimulere til sikring og bevaring av kyrkjene og deira utsmykking og inventar. Sidan ordninga vart etablert i 2005 er det gitt tilsegn om rentekompensasjon for ei investeringsramme på 4,4 mrd. kroner.

Då storparten av kyrkjene er eldre bygningar, er det høge kostnader knytte til oppvarming. Det er teke initiativ til å finne nye energisparande varmesystem som samstundes betrar bevaringsmiljøa for bygningane og interiøret.

8.2.9 Kunnskapsdepartementet

Målet for Kunnskapsdepartementets (KD) arbeid på klima- og miljøarbeidet er at utdanning og forskning skal bidra til berekraftig utvikling og omstilling til lågutsleppssamfunnet gjennom utvikling og formidling av kunnskap som bidrar til ny innsikt, gode løysingar og folk med gode dugleikar. Formidling av kunnskap og gode haldningar til miljøet er ein integrert del av det pedagogiske opplegget i barnehagane og skulane. Grunnlaget for gode haldningar blir skapt i oppveksten og det er derfor viktig at natur og miljø òg er ein naturleg del av barnehagane og skulane si verksemd. Miljøforskning er støtta gjennom ulike satsingar og program i Forskningsrådet. I tillegg finansierer òg universiteta og høgskulane mykje miljø- og klimarelevant forskning over grunnløyvinga si.

Rapport for 2017

Ny forskrift om rammeplan for innhaldet i og oppgåvene til barnehagen tredde i kraft 1. august 2017. Den nye rammeplanen tydeleggjer at barnehagen har ei viktig oppgåve i å fremje verdier, haldningar og praksis for meir berekraftige samfunn, og at barnehagen skal bidra til at barna kan forstå at handlingar i dag har konsekvensar for framtida. Natur, miljø og teknologi er framleis eitt av sju fagområde i rammeplanen.

I oppfølginga av Meld St. 28 (2015–2016) *Fag – Fordypning – Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet* skal Kunnskapsdepartementet fornye læreplanane ved å gjere dei meir relevante for framtida. Berekraftig utvikling skal bli eitt av tre tverrfaglege tema i fagfornyninga, og elevane skal lære om berekraftig utvikling med utgangspunkt i fleire fag. Skulane skal ta dei nye læreplanane i bruk hausten 2020.

I samarbeid med KLD har KD òg i 2017 ført vidare arbeidet med Den naturlege skulesekken. Prosjektet medverkar til å styrkje kvaliteten i opplæringa og auke forståinga for nytten og bruken av naturfaga og fremjar undervisning om berekraftig utvikling.

I 2017 er KDs samla finansiering av forskning på miljøområdet gjennom Forskningsrådet anslått til 590 mill. kroner. KDs samla finansiering av klima gjennom Forskningsrådet er 285 mill. kroner. Tala omfattar forskning finansiert gjennom alle Forskningsrådets verkemiddel, òg dei som ikkje er særskilt retta mot miljø og klima. I tillegg får Senter for klimadynamikk ved Bjerknessenteret 25 mill. kroner årleg. Bidrag til EUs rammeprogram Horisont 2020 er òg viktig, der klima og berekraftig utvikling er eit gjennomgangstema. 60 pst. av budsjettet i Horisont 2020 skal gå til forskning som medverkar til berekraftig utvikling. Meteorologisk institutt har ei viktig oppgåve i å studere det norske klimaet, gi klimatologiske utgreiingar baserte på observerte og modellerte data for fortid, nåtid og framtid, og formidle resultatane av dette arbeidet. Ansvar for Meteorologisk institutt blei overført frå Kunnskapsdepartementet til Klima- og miljødepartementet med verknad frå 1. januar 2018.

Norsk klimaservicesenter (KSS) legg til rette og formidlar klima- og hydrologiske data slik at dei kan brukast til klimatilpassing og i vidare forskning om effekten av klimaendringar på natur og samfunn. Senteret er eit samarbeid mellom Meteorologisk institutt, Noregs vassdrags- og energidirektorat og Uni Research/Bjerknessenteret, og der Miljødirektoratet er representert i styringsgruppa.

Artsdatabanken skal gi offentleg forvaltning, organisasjonar og andre brukarar oppdatert og lett tilgjengeleg informasjon om biologisk mangfald. Artsdatabanken skal òg vere ein pådrivar i utviklinga av infrastruktur for innsamling og formidling av data om det biologiske mangfaldet i Noreg. Viktige produkt og tenester frå Artsdatabanken er Raudlistene for arter og naturtypar, Svartliste for framande arter og ulike tenester som koplar naturkunnskap med elektroniske kart.

Tenestene til Artsdatabanken er særleg viktige for miljøforvaltning, undervisning og forskning, men dei har òg vorte svært populære blant allmenta, som opptrer som både brukarar og bidragsytarar. Artsdatabanken er frå 2018 overført til KLD.

Plan for vidare arbeid

Langtidsplanen for forskning og høgare utdanning 2015–2024 gir dei politiske føringane for KDs satsing på dette området. Langtidsplanen har tiårige mål og prioriteringar, men meir konkrete mål for innsatsen i den første fireårsperioden, der regjeringa forpliktar seg til å følgje opp prioriteringane i dei årlege statsbudsjetta. Revidert langtidsplan skal leggjast fram 8. oktober 2018, saman med regjeringas forslag til statsbudsjett for 2019. I den reviderte langtidsplanen er det òg ein eigen plan for universitets- og høgskulebygg. Eit prioritert område i denne planen er at universitets- og høgskulebygg skal vere kostnadseffektive og bidra til innovative og klima- og miljøvennlige løysingar. I planen varslar regjeringa at det skal arbeidast med å utvikle grøne indikatorar for å synleggjere og overvake klima- og miljøeffektar i campusutvikling. Prosjektet «Arven etter Nansen» er finansiert med 30 mill. kroner årleg (i prosjektets periode). Raske klima- og miljøendringar i nord aukar behovet for kunnskap om sentrale og nordlege delar av Barentshavet. Dette er eit samarbeidsprosjekt mellom dei sentrale norske forskingsinstitusjonane på feltet, og er venta å gi kartlegging og forskning av høg kvalitet.

I oppfølginga av Meld. St. 28 (2015–2016) *Fag – Fordypning – Forståelse – En fornying av Kunnskapsløftet* skal berekraftig utvikling vere eitt av tre tverrfaglege tema som skal prioriterast i dei faga der det er relevant, når læreplanane i Kunnskapsløftet skal fornyast. Dei nye læreplanane vert tekne i bruk frå hausten 2020.

Stortinget godkjente startløyving til nytt bygg for livsvitskap ved Universitetet i Oslo i budsjettet for 2018. Livsvitskapsbygget skal sertifiserast som eitt berekraftig bygg i klassen BREEAM Excellent (Building Research Establishment Environment Assessment Method). Det er den nest høgste klassifiseringa for eit klimavennleg bygg.

8.2.10 Landbruks- og matdepartementet

Beskriving av miljøområde, miljømål og miljøutfordringar

Norsk landbruk tilbyr forbrukarane mat som er produsert på ein helse- og miljøvennleg måte.

Landbruket forvaltar store innmarks- og utmarksområde som medverkar til natur-, kultur- og friluftsverdiar og forsyner samfunnet med fornybare byggematerialar og energi. Berekraftig landbruk er eit av fire hovudmål i landbruks- og matpolitikken. Miljøsatsinga i jordbruket skal medverke til å redusere miljøbelastninga frå jordbruket og til å halde ved lag jordbruket sitt kulturlandskap. Berre 3 pst. av arealet i Noreg er jordbruksareal. Det er viktig å ta vare på gode jordbruksareal og matjord. Samstundes må jordvernet balanserast mot storsamfunnet sine behov. Regjeringa la i 2015 fram ein nasjonal jordvernstrategi for å redusere omdisponeringa av dyrka jord, og omdisponeringa har gått ned dei siste åra.

Jordbrukslandskapet sitt mangfald og kombinasjon av natur- og kulturverdiar er ein karakteristisk og viktig del av landskapet i Noreg. Aktiv drift i landbruket er den viktigaste føresetnaden for å ta vare på kulturlandskapet. Kulturlandskap forma av landbruket er viktige for identitet og tilknytning. Kulturlandskapet er eit grunnlag for satsingar på kultur, lokal mat, friluftsliv, busetjing og turisme, og er leveområde for mange artar av planter og dyr. Variasjonen i kulturlandskapet må haldast ved like, og ei målretta forvaltning kan bidra til å nå målet om å stoppe tapet av biologisk mangfald og ta vare på kulturminne. Dei kommunale miljøverkemidla og dei regionale miljøprogramma over jordbruksavtalen skal bidra til å halde det biologiske mangfaldet og kulturminna i kulturlandskapet ved lag. I tillegg er det viktig at kommunane forvaltar landskapsverdiene i den kommunale planlegginga og lagar planar som kan ligge til grunn for god forvaltning.

Reduksjon av vassforureining frå mellom anna avrenning av jord, næringsstoff og plantevernmidde er ein viktig del av miljøarbeidet i landbruket. Samla gjennomføring av ulike jordarbeidingstiltak, grasdekte areal m.m. i kornområda, har redusert erosjonsrisikoen på dei dyrka areala, men verknaden i vassdraga er ikkje så stor som forventta. Undersøkingar frå NIBIO viser at meir nedbør og ustabile vintrar har gitt auka avrenning som skjuler verknaden av tiltaka.

All matproduksjon startar med fotosyntesen. I utgangspunktet er derfor alt jordbruk basert på opptak av CO₂. Jordbruksaktivitetar, særleg husdyrhald, er jamvel òg opphav til utslepp av klimagassar, hovudsakleg i form av metan (CH₄) og lystgass (N₂O). Det meste av metanutsleppa kjem frå dyra si fordøying, særleg frå drøvtyggarane. Resten av utsleppa kjem hovudsakeleg frå gjødsel og gjødsla mark. Skog- og arealsektoren er viktig i klimasamanheng, og står for eit årleg netto opptak

av CO₂ på rundt 25 millionar tonn CO₂. Regjeringa har satt i verk fleire tiltak for auka CO₂-opptak i skog (frå 2016). Landbruks- og matdepartementet har òg fått utreia konsekvensar og tiltakskostnader ved aktuelle tiltak for å redusere hogst av ungsog som klimatilskot. Her blir det vurdert kva som er det optimale tidspunktet for avverkning av skog ut frå omsyn til klima, omsyn til langsiktig virkesproduksjon og ut frå verdien på tømmeret. Rapporten er til vurdering i Klima- og miljødepartementet og Landbruks- og matdepartementet. Landbruks- og matdepartementet har hatt forslag om endring av jordlova og forskrift om nydyrking på høyring for å forby nydyrking av myr og vil fremme ein lovproposisjon for Stortinget i 2018. Endringane i nydyrkingsforskrifta kan tre i kraft tidlegast med at lovendringa trer i kraft.

Rapport for 2017

Miljøsatsinga i jordbruket er organisert under Nasjonalt miljøprogram, med nasjonale, regionale og lokale tiltakspakkar. Dei landsdekkande ordningane, med mellom anna areal- og kulturlandskapstilskot, beitetilskot, miljøkrav, er generelle verkemiddel for å oppretthalde arealbruk og grunnleggjande kvaliteter, og tilskot til økologisk drift. Dei regionale og lokale midla går til meir målretta innsats og verkemiddel der det trengs for å oppnå miljømål. Om lag 20 000 føretak fekk utbetalt midlar innanfor dei regionale miljøprogramma (RMP) for gjennomførte tiltak i vekstsesongen 2017 for å redusere erosjon og avrenning av næringsstoff, hindre gjengroing, eller ta vare på verdifulle kulturlandskap og naturtypar. Totalt vart det løyvd 435,7 mill. kroner under RMP i 2017, med utbetaling i februar 2018.

Av dei lokale midlane (Spesielle miljøtiltak i jordbruket) vart om lag 55 pst. løyvd til tiltak for å fremje verdier i jordbrukets kulturlandskap, kulturmiljø, naturmangfald og friluftsliv i 2017, mens 41 pst. av midlane gjekk til tiltak for å redusere forureining til vatn. I tillegg samfinansierer landbrukssektoren og miljøsektoren satsinga Utvalde kulturlandskap i jordbruket. 32 område som er eit representativt utval av verdifulle jordbrukslandskap som inneheld særskilde verdier knytte til naturmangfald og kulturmiljø er peikte ut. Liknande samfinansiering er det for verdsarvområda Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyan, der verdiane i områda mellom anna er knytte til jordbrukets kulturlandskap og er avhengige av aktiv jordbruksdrift og skjøtsel.

Jordbruket sitt utslepp av klimagassar var i 2017⁷ på 4,5 millionar tonn CO₂-ekvivalentar og

utgjorde om lag 8,7 pst. av dei samla norske utsleppa. Utsleppet frå jordbruket har blitt redusert med i underkant av 5 pst. frå 1990 til 2017. Samstundes har det vore ein auke i dei nasjonale utsleppa samla sett i perioden 1990–2016. Redusert bruk av gjødsel og færre storfe grunna auka effektivitet i mjølkeproduksjonen er hovudårsakene til nedgangen i utsleppa frå jordbruket. Dei siste åra har utsleppa auka noko kvart år.

Stortinget behandla regjeringa sin jordvernstrategi den 08.12.2015, og vedtok innstillinga til næringskomiteen, jf. Innst. 56 S (2015–2016). I oppmodingsvedtak 140 fastsette Stortinget det årlege målet for omdisponering av dyrka mark til 4 000 dekar, og bad regjeringa om at målet blir nådd gradvis innan 2020. For 2017 viser KOSTRA-tala frå Statistisk sentralbyrå (SSB) at det blei omdisponert 4 025 dekar dyrka jord til andre formål enn landbruk. Dette er ein nedgang på heile 36 pst. frå 2016, då 6337 dekar dyrka jord vart rapportert omdisponert. Talet på dekar godkjent nydyrka mark gjekk opp med 5 pst. frå 21 612 dekar i 2016 til 22 702 dekar i 2017, og ligg på eit høgt nivå samanlikna med tala på 2000-talet. I alt blei 958 søknader behandla i 2017. Sidan 2008 (10 år) er godkjent nydyrka mark 18 716 dekar per år i gjennomsnitt.

Bevaring og berekraftig bruk av genetiske ressursar er naudsynt for å sikre variasjon og unngå tap av sortar, arter og rasar. Svalbard globale frøkvelv er etablert av den norske regjeringa for sikker lagring av sikringskopiar av frøa i verdas genbankar. Ved utgangen av 2017 romma frøkvelvet sikkerheitskopiar av 890 886 frøprøver frå 73 institusjonar verda over. Dette talet omfattar òg tilbakesending av oppformerte frø til frøkvelvet frå The International Centre for Agricultural Research in Dry Areas (ICARDA), i Aleppo, Syria òg deira andre uttak av frø frå frøkvelvet august 2017. I tillegg blei det deponert 64 403 nye frøprøver i frøkvelvet frå 14 genbankar. Av desse var det frø av 230 truga orkidéarter i Myanmar.

Det blir òg løyvd særleg tilskot til bevaringsverdige husdyrrasar. Tal frå 2017 viser at det er ein liten men jamn auke i talet avlstdyr av dei bevaringsverdige storferasane. Vestlands raudkolle og dalafe har jamvel framleis status som kritisk truga.

Landbruks- og matdepartementet gav òg i 2017 støtte til vidare arbeid med Miljøregistrering i Skog (MiS), som er eit standardisert og godt dokumentert opplegg for registrering av areal som er spesielt viktige for biologisk mangfald i

⁷ Førbelse tal for 2017.

skog. Det blei løyvd 4,550 mill. kroner til dette arbeidet for 2017. Registreringane gir grunnlag for miljøomsyn i skogbruket og blir i hovudsak utførte saman med andre ressursregistreringar som høyrer med i skogbruksplanane for skogeigedommane. Stortinget vedtok ved handsaminga av Dokument 8:89 S (2013–2014) at det er type-systemet Natur i Noreg (NiN) hos Artsdatabanken som skal brukast ved offentleg kartlegging av natur. NiN er eit verktøy for å beskrive variasjon i naturen, og sikrar mellom anna eit felles omgrepsapparat til nytte ved vurderingar av bruk og vern av natur. Landbruksdirektoratet starta i 2016 med å innpasse NiN i opplegget for Miljøregistreringar i skog (MiS) og lanserte i 2017 ei rettleiing for MiS-kartlegging med bruk av NiN, og som skal brukast i alle nye prosjekt.

Areal i økologisk drift utgjorde i 2017 om lag 4,4 pst. av det totale jordbruksarealet i Noreg. Omsetnaden av økologiske matvarer i norsk daglegvarehandel aukar framleis. Samla for alle produktgrupper auka omsetnaden av økologiske produkt i daglegvarehandelen med om lag 8 pst. frå 2016 til 2017. Totalt vart det omsett økologisk mat for om lag 2,63 mrd. kroner i 2017, tilsvarende 1,9 pst. av totalmarknaden.

I 2016 starta regjeringa ei ordning med gjødsling av skog som klimatiltak, og ei ordning for tettare planting etter hogst på eksisterande skogareal. I 2016 blei det gitt tilskot til tettare planting på nesten halvparten av det totale tilplanta arealet. I 2017 er delen auka til nesten 60 pst.. Det blei gjødsla om lag 87 000 da med tilskot i 2017 som er ein auke på 6 pst. i høve til 2016. Aktiviteten under begge desse to ordningane er høgare enn venta, det andre året dei er i drift. Det blei òg gitt ei ekstra løyving til Stiftelsen Det norske Skogfrøverk for å styrkje skogplanteforedlinga som eit klimatiltak i skogbruket.

Plan for vidare arbeid

Jordbrukspolitikken skal leggjast om i ei meir miljø- og klimavennleg retning. Jordbruksoppgjeret 2018 vedtok å styrke midlane til regionalt miljøprogram. Satsinga går mellom anna til miljøvennleg spreiding av husdyrgjødsel for å redusere ammoniakk- og klimagassutslepp. Den går òg til auka innsats mot avrenning for å nå mål etter vassforskrifta. Vidare blei det øyremerkte midlar til bratt areal og setring for å oppretthalde drift på slike område.

Midlar til langsiktig utvikling og investeringar i miljøtiltak vart styrkt i jordbruksoppgjeret 2018. Det er presisert at IBU-ordninga kan støtte byg-

ging av gjødsellager med ekstra kapasitet og/eller tett overdekking. Større ressursar til SMIL-ordninga skal mellom anna gå til å styrkje hydrotekniske tiltak for å førebyggje erosjon, og til å utstyre eksisterande gjødsellager med tak/dekke. Biogassatsinga med leveringstilskot for husdyrgjødsel og investeringstilskot over verdiskapingsprogrammet skal syte for at metan frå husdyrgjødsel blir ein ressurs og ikkje eit utslepp.

Klimaarbeidet i jordbruket omfattar å redusere utsleppa per produsert eining og tilpasse produksjonen til eit klima i endring. Lågare utslepp per produsert eining vil bidra til å redusere klimaavtrykket frå den norske matproduksjonen. Teknisk berekningsutval for klimagassutslepp frå jordbruket som skal gje råd om korleis ein kan forbetre metodikken for jordbruket i utsleppsrekneskapen, er nå sett i drift. Utvalet vil avslutte sitt arbeid innan 01.07.2019.

Teknologi er ei sentral drivar for utvikling av berekraftige løysingar innan jordbruksproduksjonen. Nye teknologiske løysingar kan bidra til auka effektivitet og lønnsemd, og ei meir miljø- og klimavennleg drift. Med dette som utgangspunkt vart partane i jordbruksoppgjeret 2018 samde om ein meir heilskapleg og samordna utviklingspakke for miljø- og klimavennleg teknologi i jordbruket. Det skjer gjennom sterkare vektlegging og innsats innanfor eksisterande ordningar. Dei aktuelle ordningane femnar om tiltak frå FoU, via pilotering og investering, til rådgjeving og praktisk gjennomføring på det enkelte gardsbruk. I arbeidet skal det særskilt leggjast vekt på teknologiutvikling som bidreg til reduserte klimagassutslepp frå jordbruket, auka effektivitet gjennom automatisering og digitalisering, og løysingar som bidreg til effektiv og god ressursutnytting. Aktuelle tema er t.d. teknologiutvikling i grøntsektoren, bruk av husdyrgjødsel, redusert matsvinn, energiforsyning og val av byggemateriale. Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi i landbruket endrar frå 2019 namn til Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket for å synleggjere denne satsinga. Målområdet blir utvida til å omfatte prosjekt for utvikling og utprøving av ny produksjonsteknologi på gardsnivå som kan redusere klimagassutsleppa og auka konkurransekrafta for næringa. Ramma for programmet blir auka med 10 mill. kroner for 2019 til 77 mill. kroner.

Det er òg øyremerkte midlar under Jordbruksavtala til forskning og utgreiing til klimamål. Gjennom eit samarbeid mellom programmet Bionær i Forskningsrådet og Innovasjon Noreg blir det arbeidd aktivt med å utvikle løys-

ingar for å auke biogassproduksjonen basert på husdyrgjødsel. Arbeidet blir koordinert med satsinga på biogass under verdiskapingsprogrammet.

Departementet vil følgje opp arbeidet med genetiske ressursar, Svalbard globale frøkvelv, og delta aktivt i dei aktuelle internasjonale prosessane under FN's organisasjon for mat og landbruk, FAO (Food and Agriculture Organization) og den Internasjonale traktaten for plantegenetiske ressursar for mat og jordbruk.

Det er tverrpolitisk semje i Noreg om å arbeide for å avgrense matsvinnet. LMD fører vidare arbeidet med å førebyggje og redusere matsvinn, blant anna gjennom bransjeavtala om reduksjon av matsvinn med fire andre departement og matbransjen. I jordbruksoppgjeret 2018, blei det bestemt å setje ned ei arbeidsgruppe som skal vurdere korleis det kan arbeidast vidare med å utvikle statistikk for matsvinn i jordbrukssektoren.

LMD vil styrkje verdsarvsatsinga Vegaøyan og Vestnorsk fjordlandskap med 2 mill. kroner over Jordbruksavtala. Ordninga med utvalde kulturlandskap i jordbruket blir utvida med ni nye område i 2018, og samtidig ytterlegare fem område fram til og med 2020, og blir samtidig styrkt med 3 mill. over Jordbruksavtala.

Nasjonal strategi for økologisk jordbruk blei lagt fram for Stortinget i samanheng med jordbruksoppgjeret Prop. St. 94 S (2017–2018). Økologisk produksjon møter ekstra krav til miljø og dyrevelferd i produksjonen. Regjeringas mål er å stimulere til økologisk produksjon som er etterspurt i marknaden.

Regjeringa vil føre vidare ordningane med tilskot til tettare planting ved forynging av skog, gjødsling av skog og skogplanteforedling i 2019, men med ei løyving på noko lågare nivå enn for 2018. Fornying av skogfrøplantasjar dei neste 10 åra er avgjerande både for ei satsing på skogplanteforedling som klimatiltak, og for å halde oppe produksjonen av foredla frø som i dag. Klimatiltaka i skog vil medverke til å styrkje ressursgrunnlaget, og dermed grunnlaget for verdiskaping i skog- og trenæringa, i eit langsiktig perspektiv.

8.2.11 Nærings- og fiskeridepartementet

Næringsverksemd kan ha miljøkonsekvensar som naturinngrep, tap av naturmangfald, forureining av jord, luft og vatn og utslepp av klimagassar til atmosfæren. Ein god nærings- og miljøpolitikk vil søkje å avgrense miljøkonsekvensane av nærings-

verksemd innanfor rammene av ei berekraftig utvikling der òg omsynet til langsiktig verdiskaping blir teke vare på.

Nærings- og fiskeridepartementet (NFD) arbeider for at norsk næringsliv kan utnytte moglegheitene som ligg i auka vektlegging av klima- og miljømål i politikkkutforming og marknader. Ein aktiv innovasjonspolitikkk for å fremje utvikling og kommersialisering av meir miljøvennlege teknologiar og tenester er ein viktig del av dette arbeidet. Utfordringa med å utvikle og ta i bruk meir miljøvennleg teknologi er hovudsakeleg ei oppgåve for næringslivet. Myndigheitenes oppgåve er først og fremst å utforme riktige rammevilkår. Regjeringa la våren 2017 fram Meld. St. 27 (2016–2017) *Industrien – grønnere, smartere og mer nyskapende*, med ei rekkje tiltak for å fremje grøn industriutvikling.

Hovuddelen av klima- og miljøinnsatsen innanfor NFD sitt ansvarsområde går til miljørelatert ressurs- og næringsforskning, tiltak for å stimulere til utvikling av klima- og miljøteknologi, opprydding etter gruvedrift og industri, tiltak for berekraftig forvaltning av fiskeressursar og berekraftig havbruk, tiltak for sunn og trygg sjømat og til oppbygging av kunnskap om marine ressursar.

Rapport for 2017

I 2017 gjekk 49 pst. av Innovasjon Noreg sine tilsegner om lån og tilskot, om lag 3,4 mrd. kroner, til miljøretta prosjekt. Tilsvarende tal for 2016 var 2,9 mrd. kroner. Døme på miljøretta prosjekt er kommersialisering av miljøteknologi, betring av miljøkvaliteten på produkt eller at prosjektet fører til at verksemda blir miljøsertifisert.

Miljøretta forskning er utbreidd i satsingar som har andre hovudformål og inngår i mange av programma som blir finansierte under NFD sitt budsjett. Innanfor marin og maritim sektor er det forskning både på miljøkonsekvensar av påverknad i marine økosystem og korleis verksemdar innanfor desse sektorane kan drivast meir miljøvennleg. Det er òg omfattande forskning på konsekvensen av klimaendringar for marine økosystem og ressursar.

Direktoratet for mineralforvaltning arbeider med tiltak for å avgrense forureininga etter tidlegare gruvedrift på Løkken, i Follidal og i Sulitjelma. NFD finansierer òg miljøtiltak i Raufoss Industripark.

Ordninga med utviklingsløyve vart etablert som ei midlertidig ordning i november 2015 og avslutta i november 2017. Formålet er å leggje til rette for utvikling av teknologi som kan medverke

til å løyse ein eller fleir av miljø- og arealutfordringane havbruksnæringa står overfor. Ordninga har hatt stor merksemd i næringa, og det kom inn i alt 104 søknader.

Regjeringa har sett ned eit utval som skal vurdere auka CO₂-avgift for fiskeflåten og andre tiltak som kan redusere utsleppa i næringa.

Saman med dei andre EFTA-landa har Noreg utarbeidd reglar om handel og berekraftig utvikling som blir lagt fram i alle frihandelsavtaleforhandlingar. Kapitlet om berekraftig utvikling inneheld reglar om miljø- og arbeidstakarrettar.

Plan for vidare arbeid

NFD vil medverke til å utvikle og ta i bruk miljøteknologi og meir miljøvennlege varer og tenester, mellom anna gjennom miljøteknologiordninga til Innovasjon Noreg.

Regjeringa oppretta i 2018 eit nytt investeringselskap «Fornybar AS» som framover vil operere under navnet «Nysnø Klimainvesteringer AS». Selskapet skal medverke til reduserte klimagassutslepp gjennom investeringar. I statsbudsjettet for 2019 er det foreslått å løyve 400 mill. kroner i investeringskapital til selskapet. For nærare omtale sjå Nærings- og fiskeridepartementets budsjettproposisjon.

Innan Noregs forskingsråds program vil det bli gitt støtte til prosjekt som er venta å ha positiv effekt for klima og miljø. Forskinga på konsekvensar av klimaendringar for marine økosystem og ressursar vil bli ført vidare. Den systematiske overvakinga av hav- og kystområde for å kartlegge eventuelle uønskete stoff blir ført vidare. Det er òg lagt vekt på å styrkje kunnskapsgrunnlaget om forureining med plast og mikroplast i havet.

Regjeringa har etablert Prosess21, eit strategisk samhandlingsforum der industrien, academia og partane i arbeidslivet er representerte. Forumet skal vurdere korleis prosessindustrien best kan bidra i overgangen til lågutsleppssamfunnet.

Det skal gjennomførast eit krilltokt til Antarktis vinteren 2018–2019. Hovudformålet med toktet vil vere å styrkje kunnskapsgrunnlaget for forvaltninga av krill i Antarktis gjennom innhenting av kunnskap om krill og økosystemet krillen lever i.

Miljø er eit av dei prioriterte områda i regjerings maritime strategi. I mai 2017 vart det signert ei ny avtale med næringsorganisasjonane som grunnlag for vidare fritak for NO_x-avgift. Avtala vil gjelde for perioden 2018–2025. Sjøfartsdirektora-

tet skal styrkje kompetansen og bidra til utvikling av nye klimavennlege løysingar for skipsfarten.

Direktoratet for mineralforvaltning skal arbeide for at Noregs mineralressursar blir forvalta og utnytta til det beste for samfunnet. Dette omfattar òg å syte for forsvarleg og berekraftig forvaltning av mineralressursar og redusere miljømessige konsekvensar av tidlegare mineraluttak. Det er enno ikkje bestemt når nokre av dei norske nukleære anlegga skal avviklast. NFD følgjer opp kvalitetssikringsrapportane knytte til avvikling av dei nukleære anlegga i Halden og på Kjeller. I februar 2018 vart forvaltingsorganet Norsk nukleær dekkommisjonering etablert. Etaten skal vere nasjonalt organ for opprydding etter den nukleære verksemda og gjennomføre sikker handtering av nukleært avfall.

Det nye produksjonsreguleringsregimet i havbruksnæringa er no sett i verk. Trafikklyssystemet skal sikre at den ønskete auken i havbruksproduksjonen skjer innanfor miljømessig akseptable rammer. Det vil bli prioritert å sikre eit godt kunnskapsgrunnlag for estimat av fiskebestand, og det må sikrast ein tilstrekkeleg kontroll med bestandsuttaket. Det er viktig å utvikle og ta i bruk fiskemetodar som reduserer utkast av fisk og bifangst og gjer mindre skade på botnhabitat. Innsatsen mot ulovleg, urapportert og uregulert fiske (UUU-fiske) er særleg viktig for å sikre ei berekraftig hausting av fiskeressursane. Regjeringa har i 2018 sett ned eit offentlig utval som skal gi råd om fiskerikontollen i Noreg i framtida.

8.2.12 Olje- og energidepartementet

Klima- og miljøutfordringar i olje- og gassutvinning er utslepp til luft og til sjø. Vassdragsutbyggingar og andre energirelaterte utbyggingar kan føre med seg inngrep i natur- og kulturmiljø. Omsynet til miljø og berekraftig utvikling er, og har alltid vore, ein integrert del av den norske petroleums- og energiverksemda. Ei rekkje reguleringar medverkar til at det blir teke omsyn til miljøet i alle fasar av petroleumsverksemda og ved utbygging og produksjon av fornybar energi. Olje- og energidepartementet (OED) vil i 2019 følgje opp innsatsområda i klimapolitikken og halde fram arbeidet for å følgje opp og forsterke regjeringa sin klima- og miljøpolitikk gjennom satsing på forskning og teknologiutvikling, uttesting og energiomlegging på petroleums- og energiområdet.

Rapport for 2017

Departementet medverka i 2017 til effektiv og miljøvennleg forvaltning av energiressursane, ein effektiv og velfungerande kraftmarknad, og ei betring av samfunnet si evne til å handtere risiko for flaum og skred. Førebygging av flaum- og skredskader er gode klimatilpassingstiltak. Arbeidet skjedde i eit nært samarbeid med Noregs vassdrags- og energidirektorat, og statsføretaka Enova og Statnett.

Olje- og energidepartementet har i 2017 følgd opp regjeringa sin strategi for arbeidet med CO₂-handtering slik den er presentert i departementet sin Prop. 1 S (2016–2017). Dette inkluderer forskning, utvikling og demonstrasjon, arbeidet med å realisere fullskala demonstrasjonsanlegg, transport, lagring og alternativ bruk av CO₂, samt internasjonalt arbeid for å fremje CO₂-handtering. Departementet har ivareteke eigaroppfølginga av Gassnova SF, under dette føretaket si forvaltning av staten sine eigarinteresser i teknologisenteret for CO₂-fangst på Mongstad (TCM). Departementet har òg hatt tett dialog med føretaket om oppfølginga av arbeidet med å studere aktuelle prosjekt for fullskala CO₂-handtering i Noreg.

Olje- og energidepartementet har i 2017 jobba vidare med modninga av fullskala CO₂-handtering i Noreg. Det vart bestemt å føre arbeidet vidare etter gjennomførte moglegeheitsstudiar, og departementet gav Gassnova ansvaret for å lyse ut og syte for at det vart gjennomført konseptstudiar og forprosjektering for ei heil CO₂-handteringskjede med CO₂-fangst, -transport og -lagring. Olje- og energidepartementet har arbeidd med dei overordna rammene for investering og drift av eit norsk demonstrasjonsprosjekt og har gjennomført forhandlingar med industriaktørane.

Gassnova har i 2017 arbeidd vidare med å rekruttere nye industrielle eigarar til TCM og nye brukarar til anlegget. I 2017 vart TCM omorganisert med ny eigarstruktur og nye eigarar. Det nye avtaleverket regulerer òg tydelegare ei mogleg deltaking av nye industrielle partnarar.

Dei fleste av forskingssentra for miljøvennleg energi (FME) frå første FME-runde (2009) vart avslutta i 2017. Sluttrapportar og avslutningsarrangementa har medverka til å synleggjere resultatata frå sentra. Dei åtte FME-ane frå 2009 har arbeidd med å konkretisere innovasjonar og leggje til rette for at desse skal komme til nytte. Dei åtte nye forskingssentra for miljøvennleg energi hadde sitt første heile verkeår i 2017. Sentra arbeider med høvesvis CO₂-fangst og -lagring, miljøvennleg transport, vasskraft, biodrivstoff, energi-

effektivisering i industrien, smarte energisystem, nullutslepp i byområde og solceller. FME-ordninga er ein av dei viktigaste berebjelkane for Noreg si satsing på forskning, utvikling og innovasjon for berekraftige energisystem i framtida. Senterordninga ligg under Noregs forskingsråd og inneber støtte til forskingssenter sett saman av forskingsinstitusjonar, næringsliv og forvaltning. FME-ane kan vare i inntil åtte år, men blir vurderte etter fem år. I 2017 har Forskinsrådet arbeidd med kunnskapsgrunnlaget for ei ny utlysing av samfunnsvitskaplege FME-ar. Utlysinga vart publisert i januar 2018. Tildeling til nye senter vil skje våren 2019.

Det var stor aktivitet i ENERGIX i 2017. Det store tilfanget av søknadar frå bedrifter til programmet viser at næringslivet er villig til å investere meir enn nokon gong i forskning for å utvikle nye løysingar for lågutsleppssamfunnet. Andre runde av PILOT-E blei òg gjennomført i 2017. Ni prosjekt nådde opp i konkurransen. Desse skal utvikle digitale løysingar for handtering av lokal el-produksjon, brukarfleksibilitet og energistyring i industrien, samt el- eller hydrogenbaserte løysingar for tunge lastebilar, betongbilar og gravemaskinar. Prosjekta starta tidleg i 2018.

Det har òg vore stor interesse for å søke midlar frå CLIMIT i 2017. Regjeringa sine ambisjonar for fullskala CO₂-handtering har vore ei viktig årsak til dette. Den fornya interessa frå industriaktørar har vore spesielt merkbar i CLIMIT-FoU, der det har komme langt fleire søknadar om prosjekt for kompetanse for næringslivet og innovasjon enn tidligare.

Hausten 2017 starta FME, ENERGIX og CLIMIT planlegging av ein analyse som skal dokumentere samfunnseffektar av Forskinsrådet si målretta satsing på miljøvennleg energi i perioden 2008 til 2017. Rapporten er venta i oktober 2018.

Plan for vidare arbeid

Enova er eit sentralt verktøy i regjeringa sin politikk for å redusere norske utslepp av klimagassar og utvikle framtidas energisystem. Frå 1. mai 2018 er eigaroppfølginga av Enova SF overført frå Olje- og energidepartementet til Klima- og miljødepartementet (KLD). KLD følgjer opp den fireårige avtala om forvaltninga av Klima- og energifondet som gjeld til utgangen av 2020.

Departementet vil bidra til ei heilskapleg og miljøvennleg forvaltning av vassressursane. Det fører med seg både å handtere miljøomsyn ved ny utbygging og å leggje til rette for miljøforbetring i

allereie regulerte vassdrag. Departementet vil prioritere arbeidet med revisjon av konsesjonsvilkår i 2019.

Departementet vil følge opp NVE sitt arbeid med å betre samfunnet si evne til å handtere risiko for flom og skred

Regjeringa satsar breitt for å bidra til ein kostnadseffektiv teknologi for fangst, transport og lagring av CO₂ og har ein ambisjon om å realisere ei kostnadseffektiv løysing for fullskala CO₂-handtering i Noreg, gitt at dette gir teknologiutvikling i eit internasjonalt perspektiv. Arbeidet for å fremje CO₂-handtering som eit klimaverkemiddel internasjonalt vil halde fram i 2019. Arbeidet med fullkjedeprojektet fortset i 2019. I Prop 85. s (2017–2018) blei prosjektering av ei transport- og lagerløysing for CO₂ foreslått vidareført.

Norcem og Fortum Oslo Varme har fått tilskot til å gjennomføre forprosjektering av sine fangstprosjekt. Equinor har fått tilskot til å gjennomføre forprosjektering av transport og lager. Dette arbeidet skjer i samarbeid med Shell og Total. Når forprosjektering er fullført og ekstern kvalitetssikring er gjennomført, vil regjeringa vurdere om eit demonstrasjonsprosjekt bør realiserast. Regjeringa si vurdering vil bli lagt fram for Stortinget. Ei investeringsbeslutning kan etter den noverande framdriftsplanen bli fatta i 2020/2021.

Offentleg støtte til energiforskning skal medverke til ei effektiv og berekraftig utnytting av nasjonale energiressursar og til ei effektiv, robust og miljøvennleg kraft- og energiforsyning i Noreg. Satsinga skal vere med på å utvikle miljøvennlege produkt, tenester og prosessar, mellom anna nye teknologiar for fornybar energi, energieffektivisering og CO₂-handtering. Den offentlege satsinga på energiforskning skal òg medverke til næringsutvikling og til å byggje opp samfunnsfagleg kunnskap, til dømes om effektar av klimaendringar på energiområdet (auka nedbør, flaum, redusert oppvarmingsbehov, etc.).

Regjeringa si satsing på miljøvennleg energiforskning vil byggje vidare på FME-ordninga, ENERGIX og CLIMIT. Den reviderte FoU-strategien Energi21 blei lagt fram i juni 2018. Den gir styresmaktene og industrien råd på innretninga av satsinga. Den nye strategien anbefalar å prioritere satsinga på seks områder:

- Digitaliserte og integrerte energisystem
- Klimavennlege energiteknologiar til maritim transport
- Solkraft for ein internasjonalt marknad
- Vasskraft som rygggrada i norsk energiforsyning
- Havvind for ein internasjonalt marknad

- Klimavennleg og energieffektiv industri inklusive CO₂-handtering

For petroleumsforskinga vil prioriteten vere å sikre ei effektiv og miljøvennleg utnytting av petroleumsressursane. Satsinga medverkar til å byggje opp kunnskap og utvikle nye, meir miljøvennlege teknologiar og løysingar. Redusert miljøpåverknad og lågare klimagassutslepp er viktige mål for forskingsprogramma PETROMAKS 2 og DEMO 2000.

Eit nytt forskingssenter for lågutsleppsteknologi for petroleumsverksemda på norsk sokkel er planlagt. Målet med senteret er å utvikle lågutslepps- eller nullutsleppsteknologi, som gjer det mogleg at framtidig utbygging og drift av petroleumsforekomstar kan skje med lågast mogleg utslepp av klimagassar. Senteret skal òg utvikle teknologi som kan bidra til ein betydeleg reduksjon av utslepp frå eksisterande installasjonar. Senteret er kunngjort og vil bli tildelt i slutten av 2018 eventuelt tidleg i 2019.

8.2.13 Samferdselsdepartementet

Eitt av hovudmåla i Nasjonal transportplan 2018–2029 er at transportpolitikken skal medverke til å redusere klimagassutsleppa i tråd med omstillinga mot eit lågutsleppsfunn og redusere andre negative miljøkonsekvensar. Samferdslededepartementet legg stor vekt på eit taktskifte for å ta i bruk meir miljøvennleg transportmiddelteknologi og alternative drivstoff. Samferdslededepartementet skal bidra til at det blir lagt til rette for arealbruk som reduserer transportbehovet, og utforme verkemiddel som merverkar til meir klima- og miljøvennlege løysingar for personar og gods. Regjeringa vil vidare medverke til å redusere klimagassutsleppa frå godstransport ved å stimulere til å ta i bruk meir miljøvennleg transportmiddelteknologi, alternative drivstoff og effektivisere transport og logistikk.

Regjeringa foreslår om lag 3,71 mrd. kroner til byvekstavtalene og belønningsordninga i 2019. Dette er ein auke på om lag 45 pst. frå 2018. Av dette blir det foreslått 1532 mill. kroner i tilskot til store kollektivtransportprosjekt i dei fire største byområdene, ei dobling frå 2018. Vidare foreslår regjeringa 659,7 mill. kroner til kollektivtransport, sykkel- og gongetiltak langs riksveggar og 1523 mill. kroner til påskjøningsmidlar. Regjeringa foreslår 78,5 mill. kroner til tilskotsordninga for gong- og sykkelveg på fylkeskommunalt- og kommunalt vegnett. Til jernbaneformål er det foreslått om lag 27 mrd. kroner, ein auke på 12 pst. frå saldert bud-

sjett 2018. For kjøp av persontransport med tog er forslaget å auke løyvinga med 261 mill. kroner. Av dette går 160 mill. kroner til å fase inn 11 nye tog på Vossebanen og i Austlandsområdet. For tilskotsordninga for effektive og miljøvennlige hamner er det gjort framlegg om 50 mill. kroner. Nivået på løyvinga til kjøp av riksvegferjetenester sikrar at staten kan stille krav til låg- og nullutsleppsløysingar ved utlysing av nye kontraktar for drift av riksvegferjesamband der teknologien tilseier det.

Rapport for 2017

Auka transportarbeid gjer at klimagassutsleppa frå 1990 til 2017⁸ har auka med 20 pst. for transport.

I 2017 var klimagassutsleppa frå vegtrafikken 8,8 mill. tonn CO₂-ekvivalentar (siste tilgjengelege tal), dvs. 16,7 pst. av dei nasjonale klimagassutsleppa. Utsleppa vart reduserte med 9,6 pst., mens trafikkveksten auka med 0,9 pst. (SSB, juni 2018) samanlikna med 2016. Reduksjonen i 2017 skuldast at omsetjing av biodrivstoff auka med 56 pst. frå 2016 til 2017, redusert trafikkvekst, meir lågutsleppskøyretøy og at nye konvensjonelle køyretøy brukar mindre drivstoff. Noreg sitt mål om at utslepp frå nye personbilar ikkje skal overstige eit gjennomsnitt på 85 g CO₂/km i 2020 er overoppfyllt ved at det er redusert frå 177 til 82 g/km frå 2006 til 2017 og til 75 g/km første halvår 2018.

Klimagassutsleppa frå innanriks sjøfart og fiske i Noreg var ifølgje Statistisk Sentralbyrå i 2017 2,5 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, dvs. 4,8 pst., av samla innanriks utslepp. Utsleppa i 2017 er på omlag same nivå som i 1990, etter å ha vore til dels betydeleg høgare i dei mellomliggende åra. I norske farvatn var det om lag 90 fartøy med låg- eller nullutsleppsdrivstoff i 2017, som utgjorde 1-2 pst. av fartøya i innanrikstrafikk. Stadig fleire hamner innfører miljørabattar på anløpsavgifta eller kaivederlaga. Effektivisering av navigering, transport og logistikk medverker til lågare drivstofforbruk og til å styrkje skipsfarten. Samferdselsdepartementet innførde i 2017 ei tilskotsordning for overføring av gods frå veg til sjø.

Utsleppa frå motorreiskap (traktorar, anleggsmaskinar og andre framkomstmiddel, og utstyr med forbrenningsmotorar som til dømes fritidsbåtar, innenriks luftfart og jernbane) var på 4,1 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, svarande til om lag 8 pst. av totalutsleppa i 2017. Klimagassutslepp frå flygingar innan EØS-området er i hovudsak inkludert i det europeiske kvotesystemet. Frå januar 2016 kunne alle flyselskap som tanka på Oslo lufthavn kjøpe jet biodrivstoff, og frå 2017 vart det utvida til òg å omfatte Bergen lufthavn Flesland. Satellittbasert navigasjon reduserer bruk av drivstoff, kostnader og klimautslepp. I 2017 blei prøveprosjektet for dette fullført og prosedyrane godkjente av Luftfartstilsynet slik at alle kan søkje om godkjenning.

Klimagassutsleppa frå jernbane i Noreg utgjør berre 0,05 mill. tonn (SSB 2016-tal). Meir enn 80 pst. av togtrafikken i Noreg skjer med elektriske tog. Bane NOR har gjennomført handlingsplan for å effektivisere energibruk i åra 2014 til 2017. Lokale initiativ er gjennomført i tillegg.

Samferdselsektoren påverkar naturmangfald og vasskvalitet gjennom å vere utbyggjar og forvaltar av infrastruktur med tilhøyrande aktivitetar. Dei seinare åra har det vore ein aukande tendens i samla saltbruk i vegsektoren, og det har vore sett i verk fleire tiltak for å redusere bruken av salt. Tal for saltbruk i 2017/2018-sesongen indikerer ein auke på om lag 41 pst. samanlikna med 2016/2017-sesongen. Auken er i hovudsak forklart med utfordrande vêrforhold. Statens vegvesen undersøker forureina grunn langs eit utval vegar for å dokumentere forureiningsgraden langs veg. Undersøkingane av vegnære innsjøar viser at det er ein gjennomgåande svak auke i kloridkonsentrasjonen i innsjøar der ein har måledata frå fleire år. I fleire av innsjøane er det påvist kraftig auke i kloridkonsentrasjonen.

Inngrep i natur er framleis den største påverknaden på naturmangfald. Ein metodikk for å avgjere kor og når det er aktuelt med før- og etterundersøkingar for naturmangfald vart ferdigstilt av Statens vegvesen og Jernbanedirektoratet i 2017. I 2017 gjorde Statens vegvesen ferdig ein testversjon av eit nytt planleggingsverktøy for landskapsøkologiske metodar.

Dei største konfliktane mellom naturmangfald og jernbane er knytt til bruk av sprøytemiddel langs sporet. Dagens praksis for sprøyting gjer at mange av dei opphavlege konfliktane er løyst. Arbeid med nedkjemping av framande, skadelege arter har i 2017 blitt utført på banestrekningar over heile landet.

Forureiningsforskrifta sin grenseverdi for svevestøv vart ikkje overskriden i nokon by med målestasjon under 2017. Det var overskridingar av grenseverdiane for NO₂ (årsmiddeltal) i 2017 i Oslo. Årsmiddeltalet i Oslo låg på 41 µg/m³, mens grensa er på 40 µg/m³. Den viktigaste kjelda til lokal NO₂-forureining er vegtrafikk. Stortinget

⁸ Førebelse tal for 2017.

vedtok endringar i veglova § 27 som opnar for eit meir fleksibelt takstsystem i byane, slik at bompengar kan bli differensierte etter tid på døgnet og kjøretøya sine miljøegenskapar. Endringane trådte i kraft 1. oktober 2017 og nytt takstsystem vart innført i Oslo-pakke 3 same dag. Det vart vedteke beredskapstakstar i Oslo i desember 2017, dette vart vedteke for Bergen året før. Forbod mot bruk av dieselmotorer vart sett i verk under 1 dag i Oslo i 2017, då vêrforhold skapte risiko for høg luftforureining.

Plan for vidare arbeid

Samferdselsdepartementet sine etatar og verksemder skal utvikle vidare tverretatte verke-middel på klima- og miljøområdet, t.d. indikatorar, metodikk for før- og etterundersøkingar, og bruk av avbøtande tiltak ved bygging av ny infrastruktur og utvikling av felles gjennomføringsmetode for drift og innkjøp. Kostnadseffektivitet er sentralt i arbeidet med å utvikle verkemiddel.

Transport er ei av dei største kjeldene til klimagassutslepp i Noreg og har den største delen av utsleppa i ikkje-kvotepiktig sektor. I Meld St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid* sette regjeringa eit mål om at klimagassutsleppa frå transportsektoren skal reduserast med 35–40 pst. frå 2005. Målet støttar opp under arbeidet med utsleppsreduksjonar i transportsektoren som m.a. omtalt i Nasjonal transportplan 2018–2029. I Jeløya-plattformen varsler regjeringa ein ambisjon om å halvere utsleppa i transportsektoren. Dette er basert på forbetringar av teknologisk modning i ulike delar av transportsektoren.

Som oppfølging av mellom anna NTP og vedtak frå Stortinget arbeider Samferdselsdepartementet med fleire handlingsplanar omkring auka bruk av låg- og nullutsleppsteknologi og biodrivstoff.

For å redusere klimagassutsleppa frå personbilar rettar regjeringa innsatsen både med å tilpasse verkemiddel som fremjar sal av energieffektive konvensjonelle bilar og mot auka sal av bilar med låg- og nullutsleppsteknologi. I NTP la regjeringa fram sine måltal for låg- og nullutsleppskjøretøy. Det er føresett at dei ulike kjøretøysegmenta vil ha ei teknologisk modning slik at nullutsleppskjøretøy blir meir konkurransedyktige samanlikna med konvensjonelle løysingar. Ein syner til Samferdsledepartementet sin Prop. 1 S (2018-2019) for rapportering av desse måltala.

Samferdselsdepartementet og transportetatane held fram med å aukefokus på å nytte inn-

kjøpsregelverket for å auke tilbodet av meir miljø- og klimavennlege transport. Etatane og Avinor arbeider med å redusere utsleppa frå bygging, drift og vedlikehald. Til dømes vurderer Jernbanedirektoratet tilbydarar bl.a. etter miljø i konkurranseutsetjinga av persontrafikkavtaler. Kystverket medverkar til reduserte klimagassutslepp ved mellom anna miljøkrav i innkjøp til eiga verksemd, blant anna betre tilgang til landstraum for slepebåtberedskapen. Statens vegvesen har etablert eit utviklingsprosjekt for ei delvis hydrogendriven ferje med planlagt driftsstart i 2021.

Samferdselsdepartementet vil følgje med på arbeidet i EU med mogelege endringar i EU sitt kvotehandlingssystem som følgje av den globale marknadsmekanismen under ICAO Satellittbasert navigasjon er eit av dei viktigaste klimaverkemidla Avinor nyttar. Framover vil Avinor fokusere på tiltak for å sikre at utflyging blir like nøyaktig og føreseieleg som innflyging. Samferdselsdepartementet har gitt Avinor i oppdrag å samarbeide tett med Luftfartstilsynet om å utvikle eit program for å leggje til rette for introduksjon av elektriske fly i kommersiell luftfart.

Bymiljøavtalene og byvekstavtalene vil vere av dei viktigaste verktøya for at fleire reiser kollektivt, sykklar og går i dei største byområda, og for å sikre ein målretta arealbruk som reduserer transportbehovet og gir betre utnytting av dagens kapasitet i transportsystemet. Det vart inngått bymiljøavtaler i Trondheim i 2016 og Oslo/Akershus i 2017. I Bergen og på Nord-Jæren vart det inngått byvekstavtaler i 2017. Reforhandling av dei fire avtalene starta opp i 2018. Staten har dessutan opna for å inngå byvekstavtaler for Kristiansandsregionen, Buskerudbyen, Grenland, Nedre Glomma og Tromsø. Regjeringa vil leggje til rette for at forhandlingar i desse byområda kan komme i gang raskt etter at naudsynte lokalpolitiske vedtak er fatta. Påskjøningsordninga for betre kollektivtransport blir no gradvis fasa ut, men midlane blir ført vidare i bymiljøavtalene og byvekstavtalene. Det vil leggje til rette for meir langsiktige prioriteringar og heilskapleg verkemiddelbruk.

Etatane og underliggjande verksemder skal ta omsyn til naturmangfald og økologisk- og kjemisk vasskvalitet gjennom planleggingsfasen, byggjefasen og gjennom drift og vedlikehald slik at god økologisk tilstand og vasskvalitet blir haldne ved lag. Tiltak som forringar verneområde eller verdifulle naturområde skal unngåast så langt som mogleg ved å velje ein annan trasé, før avbøtande tiltak eller restaureringstiltak.

Til dømes skal Statens vegvesen i 2019 halde fram arbeidet med å sjå på moglegheitene for å planleggje og byggje en naturnøytral veg. I samband med nye veg- og jernbaneprosjekt vurderer etatane om det er mogleg å gjennomføre ulike avbøtande tiltak i fleire prosjekt. Etatane og underliggjande verksemder held i 2019 fram med å halde oversikt over bruken av miljøskadelege og potensielt miljøskadelege kjemikaliar innan sektoren. I 2019 held dei i tillegg fram med å implementere resultatane frå prosjektet NORWAT (Nordic Road Water). Statens vegvesen utarbeider betre rutinar for handtering av forureina massar og Bane NOR har innført nye krav til registrering og oppfølging av uønskte hendingar med tanke på organisatorisk læring.

Etatane og underliggjande verksemder skal arbeide for å redusere utsleppet av plast og unngå at mikroplast blir spreidd til naturen og spesielt til vassførekomstar. Regjeringa halde fram å satse på Senter for oljevern og marint miljø (SOMM) ved å foreslå å løyve 27,3 mill. kroner over Samferdsdepartementets budsjett. SOMM skal vere eit nasjonalt og internasjonalt leiande kompetansesenter for arbeidet med oljevern og mot marin plastforsøpling. SOMM vil samarbeide med transportetatene i arbeidet med å avgrense marin forsøpling

Det trengst eit breitt samarbeid for å betre den lokale luftkvaliteten, både med tanke på NO₂ og svevestøv. Krava i forskrifta om lokal luftkvalitet for NO₂ kan ved ugunstig vêr bli brotne enno nokre år om det ikkje blir sett i verk tiltak. Lågut-sleppssoner, tids- og miljødifferensierte bompengetakstar og mellombelse auka bompengetakstar i akutt situasjonar (såkalla «beredskapstakstar») er verkemiddel som kommunane kan nytte mot NO₂. Det er venta at NO₂-krava vil verte oppfylte før år 2025. Lokale myndigheiter kan nytte ei rekkje ulike tiltak og det er framleis naudsynt med generelle tiltak retta mot svevestøv som t.d. piggdekkgebyr, setje ned fartsgrensene om vinteren, og bruke saltløysing og auka reinhald for å dempe at støv kvervlar opp frå vegbana. Det er piggdekkgebyr i Bergen, Stavanger, Trondheim og Oslo. Statens vegvesen vil arbeide vidare med å undersøke utslepp frå bilar i verkeleg trafikk og ved låge vintertemperaturar. Resultata så langt viser at NO_x- og NO₂-utslepp frå tunge køyretøy, som bussar og lastebilar, er om lag på nivå med krava i EURO VI køyretøy ved køyring i verkeleg trafikk, mens diesel personbilar har vesentleg høgare utslepp ved køyring i verkeleg trafikk enn kravet ved typegodkjenninga for EURO 6.

Samferdslesektoren står for nesten 90 pst. av dei berekna støyplagene, og vegtrafikken aleine for nærmare 80 pst. Det er derfor eit særleg behov for tiltak innanfor denne sektoren og spesielt retta mot vegtrafikken. Samferdsleministeren, eldre- og folkehelseministeren og klima- og miljøministeren har gitt etatane sine i oppdrag å utgreie ein ny måleindikator for støy. Etatane skal svare på oppdraget med å tilrå dei mest kostnads-effektive tiltaka som reduserer støy og vurdere effekten av desse. Dei skal fokusere på støy som gir søvnproblem. Utgreinga skal vere ferdig innan sommaren 2019.

8.2.14 Utanriksdepartementet

Regjeringas klima- og miljøpolitikk byggjer på at alle samfunnssektorar har eit sjølvstendig ansvar for å leggje miljøomsyn til grunn for aktivitetane sine og for å medverke til at dei nasjonale klima- og miljømåla kan bli nådd.

Klimatilpassing og førebygging av klimarelaterte katastrofar

Konsekvensane av klimaendringane rammar utviklingslanda og dei mest sårbare statane særleg sterkt. Hyppigare tørke- og flaumkatastrofar fører til sviktande avlingar i landbruket og øydelagt infrastruktur. FN anslår at rundt 24 millionar menneske hamnar i fattigdom kvart år på grunn av klima- og naturkatastrofar. Samtidig aukar hyppigheita av ekstremvêr, og orkansesongen 2017 har blitt kalla den dyraste nokon sinne med kostnader som er berekna til 215 mrd. dollar (Verdsbanken).

Klimatilpassing og førebygging av klimarelaterte katastrofar er derfor sentralt i norsk utviklingspolitikk. Eit anna kjerneområde er reduksjon av utslepp av klimagassar og luftforureining. Dette er bidrag til gjennomføringa av Parisavtala, i arbeidet for Berekraftsmåla og det globale Sendairammeverket for katastrofeførebygging.

Den norske støtta i 2017 vart gitt på nasjonalt, regionalt og globalt nivå. Det grøne klimafondet (GCF) under FN's klimakonvensjon var ein av dei største mottakarane av norsk klimafinansiering (480 mill. kroner i 2017). Halvparten av fondets investeringar går til utsleppsreduksjon, og den andre halvparten skal gå til klimatilpassing. Det vart òg gitt betydeleg klimabistand gjennom kjernebidrag og øyremerkte tilskot til dei multilaterale utviklingsbankane. Noreg medverka til styrkte vêrvarslingsstenester i Afrika og Sør-Øst-Asia gjennom Verdas Meteorologiorganisasjon og Meteorologisk institutt og til førebygging av kli-

marelaterte katastrofar gjennom Verdsbanken og FNs organ for katastrofeførebygging.

I 2019 vil klimatilpassing og førebygging av klimarelaterte katastrofar halde fram med å vere sentralt i det norske utviklingssamarbeidet. Satsinga på å fremje mattryggleik vil vere eit viktig bidrag til klimatilpassing. Vidare vil ein halde fram arbeidet med å styrkje privat sektor si rolle.

Globale miljøtiltak

Eit reint og sunt miljø er ein føresetnad for å nå berekraftsmåla om utvikling. Regjeringa har auka innsatsen for globale miljøtiltak. Noreg har aktivt medverka til at innsats mot marin forsøpling, mikroplast og miljøkriminalitet er høgt på den internasjonale dagsordenen. Norske bistandsmidlar støttar konkrete tiltak i utviklingsland for gjennomføring av globale avtaler på miljøområdet, som avfallshandtering og kompetansebygging. Nokre hovudkanalar for dette er FNs miljøprogram (UNEP) og Den globale miljøfasiliteten (GEF). Vi medverkar òg til å styrkje internasjonal forvaltning av biodiversitet gjennom Konvensjonen om biodiversitet, og fremje samanhengane mellom miljø og helse gjennom samarbeid med mellom anna Verdas helseorganisasjon (WHO).

Fornybar energi

Tilgang til energi er ein sentral føresetnad for økonomisk og sosial utvikling. Stabil forsyning av elektrisitet er òg ein føresetnad for næringsutvikling og jobbskaping. Energisektoren er den største kjelda til utslepp av karbondioksid. Det er derfor avgjerande at eksisterande energiproduksjonen går over frå fossil energi til fornybar, og at ny energiproduksjon er basert på fornybare kjelder som vasskraft, sol og vind.

Talet på personar utan tilgang til elektrisitet har sidan år 2000 blitt redusert frå 1,7 milliardar til omkring 1 milliard i 2016. Vellykka program i fleire land medfører at talet på personar som får tilgang til elektrisitet aukar, men innsatsen må aukast for å nå berekraftsmål 7. Nesten all auke i tilgangen på elektrisitet sidan 2000 er basert på tilkoplingar til det nasjonale straumnettet, og det er venta at tilkopling til nettet vil halde fram med å vere den føretrekte løysinga. I område med spreidd busetnad vil desentraliserte løysingar ofte vere ei rimelegare løysing.

Løyvinga til fornybar energi dekkjer støtte til tiltak som medverkar til tilgang til elektrisitet, utbygging av fornybar energi og mobilisering av

privat sektor til å delta i slik utbygging. Dette skjer gjennom tiltak som betrar investeringsklimaet, slik som kapasitets- og institusjonsbygging, tiltak som reduserer risikoen i tidleg prosjektfase, utbygging av straumnettet og støtte til lokale straumløysingar. Løyvinga er særleg retta mot land i Afrika.

Hav

Regjeringa vil skape auka internasjonal forståing for havet sin økonomiske betydning, berekraftig bruk av havet sine ressursar og korleis god miljøtilstand fører til auka verdiskaping. Statsministeren har derfor etablert Høgnivåpanelet for berekraftig havøkonomi, beståande av stats- og regjeringsleiarar frå tretten kyststatar i samarbeid med FN. Havpanelet skal greie ut korleis berekraftig forvaltning av verdshava kan skape endå større verdiar framover, og samtidig medverke til til å nå FNs berekraftsmål. Havpanelet vil bli supplert av havdialogar med viktige land over heile verda med felles interesser i korleis verdshava blir forvalta. Noreg er vertskap for Our Oceankonferansen i 2019, der fokus vil vere på kunnskapsbasert, heilskapleg havforvaltning som grunnlag for framtidig berekraftig vekst. Regjeringa har òg lansert eit bistandsprogram mot marin forsøpling.

Vatn og sanitær

Rapportar viser at, gitt utviklinga, så vil det bli utfordrande å nå måla for vatn og sanitær, spesielt i Afrika. Meir enn 2 milliardar menneske drikk forureina drikkevatt og 4,5 milliardar har ikkje tilgang til gode sanitærløysingar. Nesten 900 millionar har ikkje tilgang til ein utedo ein gong. Ingen delar av verda er i rute til å nå sanitærmåla. Måla om vasskvalitet og reinsing av avløpsvatn vil heller ikkje bli nådde. Klimaendringane forsterkar problema knytte til manglande tilgang til vatn og sanitær. Ifølgje OECD er det krav om ytterlegare USD 500 milliardar per år for nå berekraftsmålet for vatn og sanitær.

Volumet på den norske vassbistanden har lege fast på omlag 200 mill. kroner pr. år sidan rundt årtusenskiftet. I 2017 vart det løyvd 192 mill. kroner til vatn- og sanitærtiltak. Hovudinnsatsen skjer i første rekkje gjennom humanitær bistand, helse, utdanning, sivilt samfunn og regionløyvinga. Noreg støttar UNICEFs arbeid med vatn, sanitær og hygiene (har aktivitet i ca. 80 land). Bilateralt er det aktivitetar bl.a. i Afghanistan og i Myanmar.

Mattryggleik

Klimaendringar og landbruk er prosessar som påverkar kvarandre. Endringar i gjennomsnittleg temperatur, nedbørnivå, ekstremvær, nivå på havet, konsentrasjonen av ozon og CO₂ i atmosfæren er blant dei mange elementa som påverkar landbruket. Så mykje som 95 pst. av landbruksarealet i Afrika sør for Sahara er avhengig av naturleg nedbør og dermed svært sårbart for svingingar i vær og endringar i klima (IWMI).

På den andre sida står landbruk for rundt 24 pst. av dei totale utsleppa av klimagassar (IPCC). Dette er behov for å tenke nytt når det gjeld reduksjon av klimagassar frå landbruket.

Per 2017 er over 800 000 hektar med produktivt land rehabilitert i Etiopia. I same prosjekt har over 350 000 hushald fått juridisk bindande eigarskap til sitt land. I Zambia vart nesten 180 000 bønder (52 pst. kvinner) organiserte gjennom 75 lokale samvirkelag. Medlemmene får rettleiingstenester innan klimatilpassa landbruk. Prosjektet har òg redusert utslepp av CO₂ med 214 000 tonn gjennom redusert avskoging og bruk av energieffektive omnar.

Noreg lanserte denne hausten ein handlingsplan for berekraftige matsystem i norsk utanriks- og utviklingspolitikk. Systemtankegangen i handlingsplanen gjer at alle koplingar må vurderast nøye – inkludert innverknad av tiltaka på klima og miljø. Klimatilpassing i landbruket vil i tillegg medverke til økt robustheit og styrkt kapasitet for lokale samfunn til å stå imot klimarelaterte kriser.

EØS-midlane

Mange europeiske klima- og miljøutfordringar er grenseoverskridande og krev samarbeid på tvers av landegrensene. Gjennom EØS-midlane er støtta tiltak som fremjer klima, miljø og fornybar energi i 15 europeiske land. Midlane medverkar til at landa skal kunne oppfylle sine nasjonale og internasjonale forpliktingar, inkludert oppfylling av EU-direktiv. EØS-midlane styrkjer òg dei bilaterale forbindelsane mellom Noreg og mottakarlanda, og innanfor miljø og klima er miljøforvaltninga sine etatar, under dette Miljødirektoratet, og ei rekkje forskingsaktørar og institusjonar aktive i fleire land. Samarbeidet mellom norske aktørar og partnerar i mottakarlanda er svært positivt for vårt nasjonale miljøarbeid, etter som forvaltninga får ny kunnskap gjennom europeisk samarbeid.

Under EØS-midlane 2009–2014 var det pr. juli 2018 nytta om lag 330 mill. euro til egne program i til saman 14 land for å fremje klima, miljø og for-

nybar energi. I tillegg kjem relevante prosjekt innan programma grøn industriell innovasjon, forskning og sivilt samfunn som òg fremja miljø og klima. Programma har blant anna medverka til utvikling av om lag 40 nasjonale og lokale klimatilpassingsplanar og til å styrkje offentleg forvaltingskompetanse om klimatilpassing. Det er venta at tiltak for energieffektivisering vil medverke til å redusere klimagassutsleppa med om lag 525 000 CO₂ ekvivalentar pr. år. Fleire tiltak for å fremje og auke produksjonen av fornybar energi har òg blitt sette i verk. Innan miljøvern og miljøforvaltning har programma òg medverka til å betre forvaltninga av hav- og vassressursar, blant anna gjennom utarbeiding og iverksetjing av over 150 miljø- og marine overvåkingsplanar. EØS-midlane har òg medverka til å bevare økosystem og biologisk mangfald gjennom støtte til å utarbeide og implementere over 900 planar som dokumenterer status på økosystem og fremjar forslag til tiltak.

Miljø, energi, klima og lågutsleppsøkonomi er ein av tre prioriterte hovudsektorar under EØS-midlane 2014–2021. Etter at rammeavtaler med 13 av 15 land er signerte, er i underkant av 480 mill. euro planlagt nytta til miljø, energi, klima og lågutsleppsøkonomi i 12 land. Detaljerte planar, inklusive konkrete mål, er venta ferdigstilte i løpet av 2019.

8.3 Områdegjennomgang av klimaretta støtteordningar

Regjeringa arbeider for at verkemiddelapparatet er effektivt og koordinert for å nå klimamåla. Det er viktig at politikken og verkemidla er føremåls- og kostnadseffektivt innretta slik at klimamåla kan bli nådd både på kort og lang sikt. Områdegjennomgangar er eitt av regjeringas verktøy for å greie ut og førebu strukturelle endringar i offentleg sektor, som kan gi framtidig handlingsrom i budsjetta. På oppdrag frå Finansdepartementet og Klima- og miljødepartementet har Menon Economics gjennomført ein områdegjennomgang av klimaretta støtteordningar. Sluttrapporten er basert på tildelt støtte og informasjon frå 2016 utgjer ein del av vurderingsgrunnlaget. Fleire av ordningane som er vurderte har òg målsetjingar ut over klima. Det er det teke omsyn til i vurderinga av rapporten.

Regjeringa vil følgje opp områdegjennomgangen gjennom blant anna å spisse Enova som klimamaverkemiddel i neste avtaleperiode, som startar 1. januar 2021. Enova skal framleis styrast på eit overordna nivå gjennom fireårige styringsavtaler med staten. I arbeidet med ny styringsavtale med Enova vil regjeringa vurdere om dagens målstruk-

tur er føremålstenleg, under dette Enovas arbeid med forsyningstryggleik.

Når dei pågåande evalueringane av Innovasjon Noregs pilotordning for biogass og Klimasats er gjennomført, vil regjeringa vurdere om ordningane sitt føremål eventuelt kan takast vare på inn- anfor Enovas mandat. Det er viktig at klimagrunn- gitte støtteordningar er føremålstenleg innretta slik at dei medverkar til Noregs klimamål blir nådd på ein god måte, og ein unngår forvaltings- vis overlapp.

8.4 FNs berekraftsmål

Noregs statsminister underteikna Agenda 2030 med universelle berekraftsmål i september 2015, og har med dette forplikta seg til gjennomføring og implementering av måla. Regjeringa stadfester dette oppdraget i Jeløya-plattformen 2018 ved å slå fast at «Regjeringa anser FNs bærekraftsmål som sentrale for å løse vår tids største globale utfordringer og vil spille en aktiv rolle i oppfølgingen av målene internasjonalt og i Norge».

Allereie i juli 2016 la Noreg fram frivillig nasjonal rapportert til FN om framdrifta, og var med dette blant den første gruppa av land til å rapportere. Noreg har sidan følgd opp med oppdatert rapport «One year closer» som blei lagt fram i juli 2018. Rapporten synte at politikk og regelverk i Noreg i stort er i samsvar med måla, men at det òg er mål som utfordrar oss til å gjere meir. Noregs modell for oppfølging av berekraftsmåla nyttar det årlege arbeidet med statsbudsjettet som ein godt utvikla og innarbeidd arena for å avklare politikk.

Behovet for ei meir integrert tilnærming til økonomiske, sosiale og miljømessige omsyn i politikktutforming går klart fram av Agenda 2030, og er understøtta av utviklinga i dei store miljøkonvensjonane, til dømes Konvensjonen om bevaring av biomangfald. Regjeringa ser at berekraftsmåla kan fremje eit breiare samfunnsansvar hos alle aktørar, engasjere fagmiljø på nye vis og betre samarbeidet mellom dei.

Berekraftsmåla framhevar miljø og klima både som eigne mål og prioriterte felt, og som tverrgående omsyn. Både dei mest sentrale miljømåla og eit utval mål og delmål som er sentrale for miljøtilstanden er omtala her. Meir omtale finst i proposisjonane til andre departement og i nasjonalbudsjettet. Styrkt koherens i oppfølginga av måla er eit hovudpoeng.

Mål 16 om betre styresett og mål 17 om finansiering og gjennomføringsmidlar er òg svært rele-

vante for klima- og miljøpolitikken, men blir ikkje omtalt av Klima- og miljødepartementet

Mål 2 Utrydde svolt, oppnå matsikkerheit og betre ernæring, og fremje berekraftig landbruk

Målet om å utrydde svolt er nærare omtalt i Landbruk- og matdepartementets proposisjon. Berekraftmålet er nært knytt til det overordna målet i Agenda 2030 om å utrydde ekstrem fattigdom. Matproduksjon er på alle vis nært knytt til tilstanden i naturen, og difor krev oppfyljing av målet om å utrydde svolt ein aktiv og vellukka innsats for å oppnå berekraftsmåla om miljø og klima. Det har i sin tur samanheng med sektorane si evne til å innarbeide omsyn til miljø og klima i sin politikk. Døme på den tette samanhengen mellom landbruk, miljø og sektorpolitikken er vilkåra for pollinering i landbruket, forvaltninga av skog og arbeidet mot forureining av jord og luft.

Noreg vil føre vidare ein aktiv politikk for bevaring og berekraftig bruk av genressursar, og vil samordne dette med arbeidet for å ta vare på ville kulturplanter. Å halde mattryggleiken ved lag i ei tid med klimaendringar vil krevje målretta tiltak for å sikre dei ressursane matproduksjonen byggjer på.

Mål 3 Sikre god helse og fremje livskvalitet for alle, uansett alder

Målet om å sikre god helse er nærare omtalt i Helse- og omsorgsdepartementets proposisjon.

Særskilt om delmål 3.9 Innen 2030 betydelig redusere antall dødsfall og sykdomstilfeller forårsaket av farlige kjemikalier og forurenset luft, vann og jord.

Bruk og utslepp av helsefarlege kjemikalier og anna forureining gir risiko for eksponering for befolkninga i Noreg. Hovudverkemidlet for å avgrense bruk og utslepp av helse- og miljøfarlege kjemikalier er internasjonal regulering, og særleg viktig er EU/EØS-regelverket. Globale avtaler gir reduserte langtransporterte utslepp til Noreg og Arktis. Å avgrense bruk og utslepp av helse- og miljøfarlege kjemikalier i Noreg er i hovudsak avhengig av krevjande internasjonale prosessar for betre kunnskap og regulering, der Noreg har ei viktig rolle gjennom betydeleg ressursbruk og aktivt påtrykk. Arbeidet med fortsatt streng regulering av industri på land og offshore er òg viktig. Dette har gitt betydelege reduksjonar i utslepp dei siste tiåra, og det er grunn til å vente vidare forbe- tringar fram mot 2030, innanfor gjeldande regel-

verk og ressursbruk, særleg gjennom forhandlingar og frå ny kunnskap som kjem innan forskning. Det er òg naudsynt å halde fram med godt tilsyn, og følge opp område med gamle forureiningar.

Noreg er utfordra av fleire berekraftsmål når det gjeld luftkvalitet. Det gjeld dette delmålet knytt til helse, men òg delmål 11.6 knytt til byutvikling.

Dei siste åra har nivået av svevestøv vist ein nedgåande trend, mens nivået på nitrogendioksid har vore om lag stabilt. I fleire norske byar er dårleg luftkvalitet framleis kjelde til alvorlege helseplager.

Kommunane er forureiningsstyresmakt for lokal luftkvalitet, med hovudansvar for å setje i verk tiltak for å betre luftkvaliteten og utarbeide tiltaksutgreiingar. I forureiningsforskrifta er det fastsett grenseverdier for lokal luftforureining. Grenseverdien for svevestøv vart stramma inn frå 2016. Det er blant anna òg fastsett retningslinjer for behandling av lokal luftforureining i arealplanlegging. Luftforureining motiverer mange land og byar til innsats som òg kan komme klimaet til gode.

Mål 6 Sikre berekraftig vassforvaltning og tilgang til vatn og gode sanitærforhold for alle

Over 90 pst. av befolkninga i Noreg er knytt til større vassforsyningssystem som leverer trygt drikkevatt. Resten av befolkninga er knytt til små vassforsyningssystem eller har privat enkeltvassforsyning utan rapporteringsplikt. Til trass for at det i hovudsak blir levert trygt drikkevatt, utgjer gammalt og dårleg leidningsnett ei stor utfordring som vil kunne svekkje situasjonen vesentleg dersom ikkje utbetringstakten blir auka. I tillegg er leveringstryggleiken enkelte stader truga på grunn av utilfredsstillande reservevassløysingar. Utslepp av farlege stoff som kan påverke drikkevattet, er strengt regulerte. Omfattande regulering av avfallshandtering medverkar òg til å beskytte vassførekomstar. Den delen av befolkninga som er knytt til avløpsløysingar med ureinsa utslepp er svært liten, under 3 pst., og delen minskar. Også på avløpssida er dårleg leidningsnett ei utfordring. Utskiftingstakten er her endå lågare enn for drikkevatt og krev følgjeleg tilsvarende handling for å unngå at avløpsvatn på avvegar skal forureine drikkevattet. Enkelte stader er det behov for å betre situasjonen for spreidd avløp for å unngå at drikkevasskjelder blir forureina. Dette er kartlagt i vassforvaltningsplanane etter vassforskrifta.

Tilgangen på vatn er svært god i Noreg. Enkelte stader er det avgrensingar i kapasitet og standard på det lokale leidningsnettet for vatn og avløp. Sjølv i situasjonen med uvanleg lite nedbør sommaren 2018, var det knapt med vatn berre i nokre mindre private vassforsyningar. Tiltaka må følgjast opp for å unngå ei forverring av drikkevassituasjonen. Gjennomføring av regionale vassforvaltningsplanar skal sikre god kjemisk og økologisk tilstand i dei fleste vassførekomstane innan 2033.

Internasjonalt støttar Noreg aktivitetar i ei rekke land for å betre tilgangen til trygt drikkevatt og tilfredsstillande sanitærforhold.

Mål 7 om å sikre tilgang til berekraftig, påliteleg og moderne energi til ein overkommeleg pris for alle

Berekraftsmål nr. 7, energimålet, seier at ein skal «sikre allmenn tilgang til påliteleg, bærekraftig og moderne energi til en overkommeleg pris». Meir fornybar energi og meir effektiv energibruk medverkar både til å redusere utslepp av klimagassar og til å avgrensa andre miljø- og helsekostnader. Nesten all produksjon av elektrisitet i Noreg er fornybar, og av den samla energibruken er delen fornybar energi på 69 pst. Verkemiddel på både tilbods- og brukssida støttar opp om ei overgang frå fossil til fornybar energi og meir effektiv energibruk i Noreg. Ifølgje den siste statusrapporten frå generalsekretæren i FN manglar ein milliard menneskje tilgang til elektrisitet, og 3 milliardar menneske brukar ineffektive og forureinande kokeomnar. Over fire millionar menneskjer døyr for tidleg på grunn av luftforureining i heimen. Gjennom innsatsen for fornybar energi i utviklingspolitikken ønskjer Noreg å medverke til at utviklingsland når berekraftsmålet for energi. Mellom anna har Noreg i mange år gitt støtte til auka produksjon av og tilgang til fornybar energi og energieffektivisering i utviklingsland. Auka produksjon av fornybar kraft krev svært store investeringar. Norfund vil derfor vere hovudinstrument frå norsk side for å medverke til ny kraftutbygging i utviklingsland. Gjennom programmet Olje for utvikling delar Noreg si erfaring med å utvinne petroleumsressursane på ein måte som tek omsyn til miljø og klima. Policydialog og bistand til reformer, lovverk, institusjonsbygging og regionalt samarbeid er sentrale område for tilrettelegging for investeringar frå privat sektor. Framover vil innsatsen bli styrkt innanfor humanitær bistand og i sårbar statar.

Mål 7 er nærare omtalt i Olje- og energidepartementets proposisjon.

Mål 8 Fremje varig, inkluderande og berekraftig økonomisk vekst, full sysselsetjing og anstendig arbeid for alle

Særskilt om delmål 8.4. om meir effektiv ressursbruk

I samband med berekraftsmålet som fremjar berekraftig økonomisk vekst skal vi bruke ressursane meir effektivt. Målet fremjar ei kopling av økonomisk vekst frå ressursuttak og miljøbelastning. Det blir lagt til rette for å utnytte ressursar i avfall som sekundære råvarer ved å definere krav eller standardar. Materialgjenvinninga av avfall har auka drastisk dei seinaste tiåra og redusert miljøpåverknaden frå avfall. I tillegg kan digitalisering og nye forretningsmodellar føre til mindre avfall til gjenvinning eller sluttbehandling, ved at avfall ikkje oppstår eller ved at produkt blir brukte om igjen.

Mål 8 er nærare omtalt i Finansdepartementets proposisjon.

Mål 9: Byggje robust infrastruktur, fremje inkluderande og berekraftig industrialisering og bidra til innovasjon.

Særskilt om delmål 9.4. for omstillinga til reinare industri og berekraftig infrastruktur

Miljøskadelege utslepp frå næringslivet er, i tråd med nasjonale mål, vesentleg reduserte dei siste tiåra. Reinare og meir miljøvennlege teknologiformer og industriprosessar er introduserte som følge av stadig strengare regelverk og i medhald av forureiningslova og produktkontrolllova. Ressurseffektiviteten er betra, blant anna gjennom ein markant auke i materialgjenvinning av avfall i tråd med det nasjonale målet. Ytterlegare tiltak for ein sirkulær økonomi og ei framhalden innstramming i regelverk og utsleppsløyve i tråd med utviklinga til nå vil medverke til å nå målsetjinga.

Mål 9 er nærare omtalt i Nærings- og fiskeridepartementets proposisjon.

Mål 11 Gjere byar og busetjingar inkluderande, trygge, motstandsdyktige og berekraftige

Særskilt om delmål 11.4 for å styrkje innsatsen for å verne om og sikre verdas kultur- og naturarv

Systematisk innsats organisert i ti ulike tematiske bevaringsprogram som først og fremst er retta mot freda/verna kulturminne, utgjer eit hovudinnsatsområde. Innsatsen dei siste åra er òg styrkt gjennom auking av tilskot som blir fordelt frå Norsk Kulturminnefond. Auking i tilskot frå fon-

det generar i sin tur innsats frå private eigarar av verneverdige kulturminne. I tillegg har fleire bankfond, stiftelsar og interesseorganisasjonar tilskotordningar til både kulturminne, friluftsliv og til ivaretaking av grøntområde og naturmangfald. Det finst foreløpig inga samla oversikt over omfanget av dette.

Norge har høge ambisjonar for sitt arbeid med oppfølging av verdsarvkonvensjonen og har dei siste åra styrka innsatsen for forvaltninga av dei åtte norske verdsarvområda. Det er etablert ein eigen tilskotordning til verdsarvsentre som pr. 2017 er autorisert ved fem av verdsarvområda. Norge er for perioden 2017–2021 medlem av verdsarvkomiteen og engasjerer seg gjennom dette vervet direkte i det internasjonale arbeidet med verdsarv.

Gjennom økonomisk bidrag til kjøp av friluftslivsområde, medverkar staten til at grøne område i byar og tettstader blir tekne vare på og utvikla. Friluftslivsområde i nærmiljø er prioritert i ordninga. Det er no sikra omlag 2050 område gjennom ordninga. Staten har òg ei eiga tilskotsordning for tilrettelegging av friluftslivsområda som er sikra på denne måten.

Staten gir òg ei betydeleg rettleiing av kommunane med ivaretaking av naturområde og naturmangfald i byar og tettstader.

Regjeringa la sommaren 2018 fram ein handlingsplan for friluftsliv, som viser tiltak og føringar for regjeringas samla friluftslivsarbeid i åra som kjem. Handlingsplanen omfattar både areal for friluftsliv, lovverket for friluftsliv og friluftslivsaktivitet.

Ei rekkje viktige naturområde er òg verna anten som nasjonalparker, landskapsvernområde eller naturreservat. Noreg har i dag 40 nasjonalparker på fastlandet og 7 på Svalbard. Fastlands-Noreg har no omlag 17,2 pst. verna landareal og omlag 3,2 pst. verna sjøareal.

Det er òg oppretta ei ordning ned utvalte naturtypar. Dette er naturtypar som er truga eller på annan måte er viktige for å ta vare på naturmangfaldet. Når ein naturtype er utvald etter naturmangfaldlova, betyr det at det skal takast særskilt omsyn til naturtypen når det blir teke offentlege avgjerder som kan påverke tilstanden eller utbreiinga av denne typen natur.

Særskilt om delmål 11.6 om luftforureining

Noreg er utfordra av fleire berekraftsmål når det gjeld luftkvalitet. Det gjeld dette målet knytt til byutvikling, men òg delmål 11.3 knytt til helse.

Dei siste åra har nivået av svevestøv vist ein nedgåande trend, mens nivået på nitrogendioksid har vore om lag stabilt. I fleire norske byar er dårleg luftkvalitet framleis kjelde til alvorlege helseplager.

Kommunane er forureiningsstyresmakt for lokal luftkvalitet, med hovudansvar for å setje i verk tiltak for å betre luftkvaliteten og utarbeide tiltaksutgreiningar. I forureiningsforskrifta er det fastsett grenseverdier for lokal luftforureining. Grenseverdien for svevestøv vart stramma inn frå 2016. Det er blant anna òg fastsett retningslinjer for behandling av lokal luftforureining i arealplanlegging. Luftforureining motiverer mange land og byar til innsats som òg kan komme klima til gode.

Mål 11 er nærare omtalt i Kommunal- og moderniseringsdepartementets proposisjon.

Mål 12 Sikre berekraftige forbruks- og produksjonsmønster

Målet inneber at produsentar og forbrukarar må ta omsyn til kostnader for miljøet av produksjon og forbruk. Styresmaktene kan medverke til det ved bruk av avgifter eller andre reguleringar.

Sidan 1970-talet har forureining frå farlege kjemikaliar og avfall blitt sterkt redusert i Noreg. Ein stor del av ressursane i avfallet blir gjenvunne, og farleg avfall blir samla inn og handtert særskilt. Samtidig aukar avfallsmengda stadig som følgje av vekst i økonomien og aukande forbruk. Det er derfor aukane merksemd om å førebyggje avfall. Å redusere matsvinn er eit døme. Nesten ein tredel av maten som blir produsert i verda blir ikkje eten. Mindre matsvinn vil gjere meir mat tilgjengeleg for verdas veksende befolkning og gi mindre press på miljøet. Ulike initiativ internasjonalt og i Noreg har som mål å redusere matsvinn og matavfall. Norske styresmakter har saman med aktørane i matverdikjeda signert ei avtale om å redusere matsvinn med 50 pst. innan 2030. Noreg finansierer òg utviklinga av internasjonale FAO-retningslinjer for reduksjon av matsvinn i verdikjeda for fisk.

Arbeidet med å avgrense helse- og miljøkonsekvensar av kjemikaliar og avfall skjer til dels med streng regulering etter forureiningslova og produktkontrolllova. I tillegg kan Staten gjennom offentlege anskaffingar stimulere til redusert miljøpåverknad.

Mål 13 Handle straks for å stoppe klimaendringane og motarbeide konsekvensane.

Noreg var ein forkjempar for at klima skulle vere eit eige berekraftsmål. Å stoppe klimaendringane er naudsynt for å nå mange av dei andre berekraftsmåla. Arbeidet for å stoppe klimaendringane må òg skje på ein måte som ikkje går på tvers av resten av FN's berekraftsmål. FN's klimakonvensjon er hovudarenaen for internasjonale forhandlingar om å stoppe klimaendringane og motarbeide konsekvensane. Parisavtala frå 2015 legg grunnlaget for norsk klimapolitikk. Parisavtala slår òg fast at målet skal nåast innanfor rammene av FN's berekraftsmål.

Noreg har ambisiøse klimamål. For ei kort beskriving av korleis Noreg skal nå sine klimamål, inkludert klimatilpassing, sjå programkategori 12.20. For ei breiare gjennomgang, sjå klimalovrapporteringa i Del IV i Klima- og miljødepartementets Prop. 1 S (2018–2019). Sjå òg resultatområde og nasjonale mål i klima- og miljøpolitikken i Del I.

Parisavtala og berekraftsmål 13 inneber ei omstilling globalt som vil vere krevjande òg for det norske samfunnet og næringslivet. Samtidig skaper måla nye moglegheiter, teknologiar og løysingar som medverkar til lågutsleppssamfunnet. For ikkje kvotepliktig sektor har særleg transport fått ein framstående plass når det gjeld arbeidet for utsleppsreduksjonar. Noreg har i fleire år hatt verdas høgaste del av elbilar, og vi er i global front når det gjeld elektrifisering av maritim sektor. På den måten er Noreg med å stimulere til den globale grøne omstillinga av transportsektoren.

I januar 2018 trådte den nye klimalova (lov om klimamål) i kraft. Formålet med lova er å fremje gjennomføring av Noregs klimamål som ledd i omstillinga til eit lågutsleppssamfunn i 2050. Klimamåla for 2030 og 2050 er lovfesta. Dei lovfesta måla gir ei tydeleg retning for næringslivet. Dette er viktig for å stimulere til innovasjon. Dei bedriftene som omstiller seg kan bli morgondagens suksessbedrifter. Regjeringa presenterte i fjor ein strategi for grøn konkurransekraft. Dette er også eit viktig grep i arbeidet med omstillinga til ei berekraftig utvikling.

Samarbeid over landegrensene om tiltak for å redusere utslepp av klimagassar er ein viktig del av berekraftsmål 13. Slikt samarbeid står sentralt i den norske klimainnsatsen. Frå norsk side er det lagt særleg vekt på Klima- og skoginitiativet, kjøp av klimakvotar, fornybar energi og støtta til Det grøne klimafondet for tiltak for utsleppsreduksjonar og klimatilpassing. For klimatilpassingsarbeid

det er klimasmart landbruk og matsikkerheit viktige innsatsområde.

Noregs internasjonale Klima- og skoginitiativ er sentralt i arbeidet med å redusere utslepp frå tropisk skog (Redd+), noko som òg medverkar globalt til berekraftsmål 15 (sjå omtale av mål 15 for meir informasjon). Langsiktig og effektiv skogbevaring er berre mogleg dersom den òg medverkar til positiv utvikling for menneska som lever i og av skogen.

Prosjekt under Den grønne utviklingsmekanismen (CDM) medverkar ikkje berre til reduserte utslepp av globale klimagassar, men kan òg medverke til berekraftig utvikling generelt. Regjeringa legg vekt på å sikre den miljø- og utviklingsmessige integriteten ved dei tiltaka Noreg står for. For meir informasjon om Noregs internasjonale klimainnsats, sjå Programkategori 12.70 internasjonalt klimaarbeid og Prop. 1 S (2018–2019) for Utanriksdepartementet.

Mål 14 Bevare og bruke hav og marine ressursar på ein måte som fremjar berekraftig utvikling

Noreg har nasjonalt etablert modellar for økosystembasert forvaltning av havområda våre først og fremst gjennom dei heilskaplege forvaltingsplanane for havområda og i fiskeriforvaltninga. Den overordna nasjonale gjennomføringa av berekraftsmål 14 vil bli basert på dette.

Forvaltingsplanane for Barentshavet–Lofoten, Norskehavet og Nordsjøen–Skagerrak er verktøy for ei heilskapleg og økosystembasert forvaltning som fremjar både berekraftig bruk og bevaring av økosystema, og har eit heilskapleg perspektiv på miljøtilstand, påverknader og samla belastning på havområda. Forvaltingsplanane blir oppdaterte kvart fjerde år og revidert som minimum kvart tolvte år. Det blir arbeidd vidare med oppfølging av tiltak for berekraftig bruk og vern av økosystema.

Framtidig verdiskaping basert på bruk av marine ressursar er avhengig av god miljøtilstand og eit rikt naturmangfald i havet, og å halde ved lag naturmangfald og produktivitet i økosystema er sentralt for at dei marine naturverdiane skal halde fram med å vere fornybare. Forvaltingsplanane er derfor eit viktig verktøy for ein blå vekst basert på verdiar frå havet.

Kysten er både dei mest produktive og dei mest intensivt utnytta av dei marine områda. Miljøtilstanden i kystområda blir følgt opp gjennom systemet i vassforskrifta.

Det er etablert marine beskytta område og marine verneområde i norske farvatn. Arbeidet med marint vern blir ført vidare.

Klimaendringar og havforsuring er vesentlege påverknadsfaktorar som aukar den samla belastninga på arter og økosystem, og kan føre til betydelige endringar i grunnlaget for berekraftig bruk av havet og dei marine ressursane. Dette er ei utfordring for forvaltninga av aktivitet som kan påverke miljøverdiane. Noreg vil styrkje kunnskapen om korleis forvaltninga av havområda best kan ta vare på omsynet til å gjere marint naturmangfald og økosystem motstandsdyktige mot negative verknader av klimaendringar og havforsuring.

Forvaltninga får viktig kunnskap gjennom miljøovervaking, forskning og kartleggingsprogram for blant anna havbotn (MAREANO-programmet) og sjøfugl (SEAPOPOP/SEATRACK). Regjeringa har i sin langtidsplan for forskning varsla at den vil prioritere forskning som grunnlag for god forvaltning av økosystem og ressursar i hav- og kystområda.

Noreg har eit strengt regelverk for regulering av forureining gjennom forureiningslova. Utslepp av miljøgifter frå punktkjelder på land er redusert, men det er framleis tilførsler av miljøfarlege stoff til havområda. Kunnskapen om samla effekt av dei ulike miljøgiftene er avgrensa. Nasjonalt blir det arbeidd med å redusere utslepp frå hav- og landbaserte næringar, og å redusere marin forsøpling og spreining av mikroplast frå identifiserte kjelder. I tillegg er oppryddingsarbeidet styrkt. Dette arbeidet er beskrevet i *Strategi mot marin plastforsøpling og spreining av mikroplast* (plaststrategi) som inngår i Meld. St. 45 (2016–2017) *Avfall som ressurs*.

Marin forsøpling og mikroplast er eit globalt miljøproblem. Noreg har teke ei leiarrolle i det globale arbeidet for å motverke tilførsle av plastavfall til verdshava. Etter forslag frå Noreg blei det på FNs tredje miljøforsamling i Nairobi i desember 2017 semje om å stanse all tilførsle av plastavfall til havet. FNs miljøforsamling sette òg ned ei ekspertgruppe som skal sjå nærare på manglar i rammeverket for å motverke marin forsøpling og moglegheiter for å styrkje det globale arbeidet, inklusive sterkare juridiske plikter. Ekspertgruppa skal leggje fram si tilråding for vidare arbeid under FNs miljøforsamling i mars 2019. Noreg har òg teke initiativ til å styrkje eksisterande globale mekanismar som FNs sjøfartsorganisasjon (IMO) og Basel-konvensjonens arbeid for å motverke marin forsøpling. Noreg skal fram-

leis vere ein pådrivar i det globale arbeidet for å redusere marin forsøpling.

Internasjonalt går det føre seg viktige prosessar som vil vere avgjerande for dei havrettslege og institusjonelle rammene for implementeringa av berekraftsmål 14. Dette knyter seg til regelverk for å beskytte biodiversitet og fordeling av genressursar på ope hav, samspelet mellom globale og regionale mekanismar for implementering, globale mekanismar for tema som til dømes marin forsøpling og mikroplast. Med ei tradisjonelt leiande rolle i det internasjonale arbeidet innan havrett, miljø- og fiskeriforvaltning er det viktig at Noreg aktivt søker å påverke dei pågåande prosessane på ein mest mogleg einsarta og løysingsorientert måte. FNs sjøfartsorganisasjon utviklar internasjonale standardar for tryggleik og miljø i den globale skipsfarten, og Noreg er ein aktiv pådrivar òg i dette arbeidet. Norge legg vidare vekt på miljøsam arbeidet med andre land blant anna gjennom arbeidet i OSPAR (Konvensjonen for vern av det marine miljø i nordaust-Atlanteren).

Mål 15 Beskytte, atterreise og fremje berekraftig bruk av økosystem, sikre berekraftig skogforvaltning, motarbeide ørkenspreiing, stanse og reversere landforringing og stanse tap av artsmangfald

Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet* er Noregs nasjonale handlingsplan for å nå Aichi-måla under konvensjonen om biologisk mangfald. Berekraftsmål nr. 15 er samordna med Aichi-måla. Gjennomføring av handlingsplanen er derfor viktig for å nå berekraftsmål nr. 15. Arbeid for å styrkje kunnskapsgrunnlaget for forvaltninga av naturmangfaldet står sentralt i handlingsplanen. Regjeringa vil utarbeide eit kunnskapssystem som beskriv kva som er rekna som «god økologisk status» for alle økosystem i Noreg. Med utgangspunkt i tilrådingane frå eit regjeringsoppnemnt ekspertråd vil regjeringa syte for at økosystema sin tilstand blir vurdert. Dette vil igjen vere utgangspunkt for å utarbeide sektorovergripande forvaltingsmål for dei ulike økosystema.

Som ei oppfølging av naturmangfaldmeldinga vil Regjeringa framleis prioritere arbeidet med frivillig skogvern, og marint vern. For andre økosystem er det òg sett i gang arbeid med supplerande vern. Eit representativt utval av økosystem til fjells er verna. Det er viktig å sikre verneverdiane framover, mellom anna i form av forvaltingsplanar for fjellområda.

Miljødirektoratet har vidare fått i oppdrag om i løpet av 2018 å foreslå ein samla verkemiddel-

pakke for alle sterkt og kritisk truga arter som òg er ansvarsarter, alle truga naturtypar, og naturtypar som er viktig for truga arter.

Regjeringa har i 2018 lagt fram ein Nasjonal pollinatorstrategi for levedyktige bestander av villbier og andre pollinerande insekt. Arbeidet var leia av Landbruks- og matdepartementet. Vidare skal Miljødirektoratet utarbeide ein tverrsektoriell tiltaksplan og etablere eit pollinatorforum som skal sikre auka kunnskap og gjennomføring av målretta tiltak for pollinerande insekt.

Regjeringa vil sikre at dei eksisterande verneområda blir forvalta på ein god måte. Regjeringa vil derfor leggje fram ein handlingsplan for styrkt forvaltning av verneområda. Handlingsplanen vil bli lagt fram i 2018, og danne grunnlag for ei styrkt forvaltning av verneområda i 2019.

Regjeringas politikk for berekraftig forvaltning av skog vart presentert i ei melding til Stortinget i 2016. Gjennom berekraftig forvaltning vil skogen kunne medverke til klimatilpassing og til å sikre både naturmangfald og kulturverdiar.

Noreg vil òg arbeide for eit styrkt internasjonalt samarbeid om grensekryssande utfordringar på skogområdet og for å sikre berekraftig forvaltning av skog internasjonalt, blant anna gjennom FN. FN-strategien for skog representerer ein milepæl i dette arbeidet. Noreg støttar måla i planen.

Særskilt om berekraftig skogforvaltning og ressursar til skogforvaltning (delmål 15.2 - første del)

I Meld. St. 6 (2016–2017) *Verdier i vekst. Konkurransedyktig skog- og trenæring* går det fram at regjeringa vil kartleggje kvar den eldste skogen finst, for å sikre god forvaltning av denne. Vidare går det fram at myndighetene og skognæringa skal utgreie tiltak for å ta betre vare på nøkkelbiotopar.

Vern av eit representativt utval av norsk skog og viktige område for naturmangfald er eit bidrag til berekraftig skogforvaltning. Regjeringa har styrkt satsinga på skogvern, ved at løyvingane sidan 2013 er betydeleg auka og frå 2017 har vore på godt over 400 mill. kroner årleg.

Særskild om å stanse all avskogning og å restaurere øydelagd skog innen 2020 (delmål 15.2 - andre del)

Klima- og skoginitiativet er Noregs viktigaste internasjonale klimainnsats og Noregs viktigaste bidrag for å nå berekraftsmål 15 om livet på land globalt. Sidan Klima- og skoginitiativet vart lansert i 2007 er det inngått ei rad partnerskap, i

hovudsak med tropiske skogland, der Noreg betaler for dokumenterte reduksjonar av utslepp frå skog i løpet av avtaleperioden. I 2018 vart samarbeidet med Colombia forlenga ut 2025.

Hittil har satsinga utbetalt rundt 23 mrd. kroner til tiltak i utviklingsland. Til Brasil, Guyana og Colombia er det utbetalt om lag 9 mrd. kroner for til saman 270 mill. tonn reduserte utslepp av CO₂ i tiårsårsperioden. Det er sett av 2,3 mrd. kroner i multilaterale fond for å gi utviklingsland med skog ein meir føreseieleg situasjon når det gjeld framtidige utbetalingar for utsleppsreduksjonar. Klima- og skoginitiativet har utbetalt 11 mrd. kroner til å styrkje forvaltings- og styringssystema i skogland.

Utbetalingane går gjennom ulike kanalar som FN, Verdsbanken og andre internasjonale organisasjonar, sivilsamfunnet og landa sine egne fond. Styrking av regelverk og handheving av lover for å hindre avskoging og fremje restaurering av øydelagt skog er ein del av satsinga. Til dømes har Indonesia innført fleire avgrensingar på bruk av karbon- og artsrik skog og torvmyr og sett i gang ei storstilt satsing for å gjenreise dei opphavlege funksjonane i desse økosystema.

Det trengst meir utvikla system for å kartlegge, overvake og rapportere utslepp frå avskoging og degradering av skog, både for å vite om vi kan betale for utsleppsreduksjonar og for at landa skal kunne betre si eiga skogforvaltning. I tillegg til å støtte skoglanda sine egne system, støttar vi òg utvikling av uavhengige verktøy for skogovervaking, slik som Global Forest Watch. Betre kart og overvakingsdata gjer det lettare for sivilsamfunnet, akademia og media å halde myndigheiter og selskap ansvarlege dersom det skjer ulovleg eller ureglementert avskoging. Samarbeidet med privat sektor blir stadig viktigare, særleg for å hindre at vareproduksjon er basert på avskoging. Næringslivet er ein viktig alliansepartner for å nå berekraftsmål 15 og spelar ei nøkkrolle i arbeidet for høge sosiale, økonomiske og miljømessige standardar heile vegen frå produsent til forbrukar. Klima- og skoginitiativet støttar òg ei rekkje sivilsamfunnsorganisasjonar som fremjar avskogingsfrie verdikjeder og som arbeider for urfolks rettar og mot skogkriminalitet.

Særskilt om framande organismar (delmål 15.8)

Framande organismar både globalt og nasjonalt er blant dei største truslane mot naturmangfaldet. Kampen mot spreiding av framande arter krev internasjonalt samarbeid og tiltak. Løysingar må finnast innanfor relevante internasjonale konvensjonar, slik som konvensjonen om biologisk mang-

fald. Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet* omtalar ei rad tiltak for å redusere negative miljøkonsekvensar av framande arter.

Klimaendringar kan føre til at det kjem nye, uønskete framande organismar i norsk natur. Det er viktig å hindre innførsel og utsetjing av framande skadelege organismar, i tråd med forskrifta om framande arter og forskrift om utsetjing av utanlandske treslag til skogbruksformål. Vi må òg nedkjempe framande skadelege organismar som alt er etablerte i norsk natur. Klima- og miljødepartementet vil i samråd med aktuelle departement utarbeide ein samla, prioritert tiltaksplan for nedkjemping av skadelege framande organismar. Planen skal mellom anna byggje på eksisterande handlingsplanar mot framande skadelege arter og den tverrsektorielle nasjonale strategien og tiltak mot framande skadelege arter. Ei oppdatert «svarteliste» over skadelege framande arter i norsk natur vart publisert i mai 2018.

8.5 Evaluering av ordninga med nasjonale laksevasdrag og laksefjordar

Ved ferdigstillinga av ordninga med nasjonale laksevasdrag og laksefjordar i 2007 vart det lagt til grunn at den skulle vere permanent, men samtidig at effektane av ordninga for dei aktuelle laksebestandane skulle evaluerast seinast etter ti år.

Ordninga med nasjonale laksevasdrag og laksefjordar vart oppretta av Stortinget med det formål å gi eit utval av dei viktigaste laksebestandane i Noreg særleg beskyttelse, blant anna «mot skadelige inngrep og aktiviteter i vassdragene og mot oppdrettsvirksomhet, forurensning og munningsinngrep i de nærliggende fjord- og kystområdene», jf. St.prp. nr. 32 (2006–2007). Ordninga er blant hovudtiltaka for vern av villaksen og omfattar 29 nasjonale laksefjordar og 52 nasjonale laksevasdrag, det vil seie om lag ¾ av den norske villaksressursen. Stortinget har vedteke eit detaljert beskyttelsesregime for dei utvalde vassdraga og fjordane som byggjer på den grunnleggjande føresetnaden at summen av endringar i aktivitetane i vassdraga og fjordområda ikkje skal medføre auka, men snarare redusert risiko for villaksen.

Departementet gav Miljødirektoratet i oppgåve å førestå evalueringa. Direktoratet organiserte denne gjennom å utarbeide eit overvakings- og evalueringsprogram, og utnemne ei styringsgruppe, evalueringsgruppe og prosjektgruppe. Evalueringa tok berre for seg effekten på dei aktu-

elle laksebestandane, og har ikkje vurdert næringskonsekvensar av ordninga.

Evalueringa er resultatet av ein lang og omfattande prosess der det er henta inn overvakingsdata og stilt saman informasjon på fleire saksfelt. Den viser at verneordninga delvis fungerer etter føremålet, men at det er potensial for å betre ordninga. Både Miljødirektoratet og evalueringsgruppa har presisert at evalueringa metodisk har vore utfordrande, fordi den ikkje kunne setjast opp som eit eksperiment med eit målbart «før» og «etter». Dei fleste store og robuste bestandane er omfatta av ordninga, slik at referansevassdrag- og fjordar har vore vanskelege å finne. Det er òg stor variasjon i storleiken på laksefjordane. Verneregimet er òg differensiert ved at det i nokre nasjonale laksefjordar er tillate med akvakultur med laksefisk.

Miljødirektoratet framhevar følgjande konklusjonar frå evalueringa:

- Effektane av ordninga med nasjonale laksefjordar er avhengig av storleiken på verneområdet. Vern av store areal medverkar best til å verne vill laksefisk, både mot lakselus og rømt oppdrettslaks. Storleiken på områda som er omfatta av ordninga varierer likevel betydeleg, frå å omfatte heile fjordar og kyststrekningar (til dømes Trondheimsfjorden og kysten mellom Jæren og Dalane) til å berre omfatte dei indre delane av mindre fjordar (som til dømes i Etnesfjorden og Førdefjorden).
- Nasjonale laksevassdrag har generelt eit større haustbart overskot og betre oppnåing av gytebestandsmål enn andre vassdrag.
- Verneordninga har medverka til fleire forvaltingsvedtak som tek vare på villaksen i nasjonale laksevassdrag og laksefjordar, samanlikna med kva som ville vore tilfellet utan ordninga. Det er til dømes gitt fleire avslag på søknader om vassdragsinngrep i nasjonale laksevassdrag enn i andre typar vassdrag.
- Ordninga har blitt relativt raskt implementert i saksbehandlinga, og intensjonane i ordninga er i stor grad følgt opp av nasjonale og regionale forvaltingsmyndigheiter. Dette har i mindre grad skjedd hos lokale myndigheiter.
- I den regionale forvaltninga har ordninga sin viktigaste funksjon vore å medverke til auka vektlegging av at det i dei utpeikte områda må takast spesielle omsyn til villaks.

På bakgrunn av evalueringa har direktoratet framheva særleg tre tiltak som bør gjennomførast for å styrkje ordninga sin beskyttelse av villaksen:

1. Verneregimet bør bli gjennomgått og konkretiserast, og det bør utarbeidast rettleiingsmaterieell om korleis regimet skal praktiserast av forvaltninga.
2. Verneregimet bør bli forskriftfesta, med heimel i lakse- og innlandsfisklova § 7a.
3. Det geografiske omfanget av ordninga bør bli justert. Evalueringa viser at store laksefjordar verkar betre enn små, og dersom vernet skal styrkjast, bør det skje ei vurdering av om laksefjordane sin storleik og arrondering er god nok til å ivareta behovet for beskyttelse.

Klima- og miljødepartementet vurderer no korleis saka skal følgjast opp vidare. I denne samanhengen viser ein til Meld. St. 14 (2015–2016) *Natur for livet*, der det går fram at dersom evalueringa viser at ordninga med nasjonale laksevassdrag og nasjonale laksefjordar «ikke har gitt tilstrekkelig beskyttelse av villaksen, vil regjeringen vurdere behovet for å styrke beskyttelsen av de aktuelle villaksbestandene mot menneskeskapte påvirkninger ytterligere.» Klima- og miljødepartementet vil nå setje i verk tiltak innanfor eige ansvarsområde for å betre verneordninga, under dette utarbeide rettleiingsmaterieell og retningslinjer mynta på ulike forvaltingsorgan.

Klima- og miljødepartementet vil òg, i samråd med andre aktuelle departement, setje i gang arbeidet med ei ny forskrift etter lakse- og innlandsfisklova § 7a, slik at regelverket på området skal bli mest mogleg føreseieleg, einskapleg og forståeleg for brukarane.

8.6 Anna klima- og miljøarbeid i staten

Gode, enkle og effektive miljøleingsystem, til dømes ISO 14001, EMAS (Eco Management and Audit Scheme) eller Miljøfyrtårn, sikrar at verksemda har oversikt over dei mest vesentlege miljøbelastningane og har målsetjingar og rutinar for kontinuerleg å redusere desse. For dei fleste statlege verksemdene vil tema som anskaffingar, energibruk i bygg, IKT, transport og avfallshandtering stå sentralt. Miljøstyringssystemet skal medverke til kontinuerleg forbetring av den totale klima- og miljøpåverknaden frå departementsfellesskapet. I tillegg til ei meir klima- og miljøvennleg departementsverksemd, medverkar arbeidet òg til modernisering og effektivisering.

Departementas tryggleiks- og serviceorganisasjon (DSS) har leia innføringa av eit felles miljøstyringssystem i departementa i medhald av krava i EMAS. DSS har hovudansvaret for oppfølginga

av styringssystemet, men departementa er sjølve ansvarlege for å følgje opp sine interne miljøstyringssystem. Miljøkrav blir rutinevist vurderte ved kvar anskaffing.

Fleire underliggjande etatar og andre statlege verksemdar har miljøeiingssystem og arbeider systematisk med å redusere miljøbelastningar gjennom anskaffingar og dagleg drift.

9 Samfunnstryggleik og beredskap

Klima- og miljødepartementets arbeid med samfunnstryggleik og beredskap tek utgangspunkt i dei mål og prioriteringar som er gitt i Meld. St. 10 (2016–2017) *Risiko i et trygt samfunn*, Meld. St. 21 (2012–2013) *Terrorberedskap*, og *Instruks for departementenes arbeid med samfunnssikkerhet*. Departementet har eit mål om at samfunnstryggleik og beredskap skal vere ein systematisk og heilskapleg prosess. Det er såleis viktig at kunnskap og erfaringar dannar grunnlaget for dei vala og prioriteringane vi tek, med omsyn til sikring av viktige verdiar og tryggleik i samfunnet. Følgjeleg dannar det òg grunnlaget for departementets beredskapsmessige tilstand, og evna til å handtere moglege uønskte hendingar. Evaluering av hendinga og øvingar er eit viktig moment i vidareutvikling og vedlikehald av departementets samfunnstryggleiks- og beredskapsarbeid. Oppfølging av funn og læringspunkt er avgjerande for at evalueringa skal bidra til eit betra kunnskapsgrunnlag i departementet.

9.1 Ansvarsområde

Klima- og miljødepartementet har ansvar for å bidra til å førebyggje at det skjer uønskte hendingar, og redusere konsekvensar av uønskte hendingar som skjer innanfor klima- og miljøsektoren. Arbeidet med risiko- og sårbarheitsanalysar, overordna risikobilde for sektoren, beredskapsplanverk og øvingar er derfor særst viktig med omsyn til måloppnåing. Kvar enkelt etat medverkar i dette arbeidet ved å gjennomføre eigne analysar over risiko og sårbarheit innanfor sitt område.

Meteorologisk institutt (MET) har ei viktig rolle innanfor samfunnstryggleik og beredskap. MET overvaker og varslar vêret, bereknar klimaet i notid og framtid, for at styresmaktene, næringslivet, institusjonar og befolkninga kan sikre liv og verdiar, og planlegge og verne miljøet. MET forvaltar kritisk infrastruktur, og meteorologiske tenester utgjer ein kapabilitet som inngår i den kritiske samfunnsfunksjonen «Natur og miljø», jf. Meld. St. 10 (2016–2017) *Risiko i et trygt samfunn*.

Akutt forureining- og atomberedskap

Det er eit nasjonalt mål at forureining ikkje skal skade helse og miljø, og at utslepp av farlege stoff skal stansast. Ansvar for å stille krav til kommunar og private verksemdar sin beredskap mot akutt forureining, og kontrollere at krava blir overhaldne, er lagt til miljømyndighetene. Miljødirektoratet stiller beredskapskrav og følgjer opp desse gjennom tilsyn. Miljødirektoratet har etablert ein plan for kriseberedskap og spesifikke rutinar for handtering av etatens oppgåver knytte til større tilfelle av akutt forureining.

Ansvar for den statlege beredskapen mot akutt forureining er lagt til Samferdselsdepartementet. Det operative ansvaret er delegert til Kystverket. Den statlege beredskapen mot akutt forureining skal vere basert på kunnskap om miljørisiko. Ved ein statleg aksjon mot akutt forureining har miljøforvaltinga ei rådgivarrolle overfor Samferdselsdepartementet og Kystverket, og ansvar for å skaffe fram informasjon om miljøverdiar og miljøkonsekvensar.

Norsk Polarinstitutt stiller krav om beredskap for akutt forureining og tiltak for å ta vare på tryggleiken for liv og helse ved gjennomføring av aktivitetar i Antarktis, og forsikring for å dekkje aktivitetane.

Det nasjonale målet for forureining omfattar òg radioaktiv forureining. Helse- og omsorgsdepartementet har det overordna ansvaret for atomulykkeberedskapen, mens Statens strålevern er fag- og forvaltingsmyndigheit. Klima- og miljødepartementet har eit ansvar etter forureiningslova dersom eit uhell eller ei ulykke medfører radioaktive utslepp og avfall. Det er Statens strålevern som treffer tiltak for utslepps- og avfallshandtering, mens eventuelle klager blir behandla av departementet. Statens strålevern bidrar òg med utvikling av planverk for miljøforvaltinga på atomberedskapsområdet. Miljødirektoratet kan bistå med målingar og gi råd om konsekvensar nedfall kan ha på det ytre miljøet. Norsk Polarinstitutt kan bistå med avgjerdsgrunnlag som spreingsmodellering og kunnskap om Arktis, blant anna iskart.

Beredskapsmessige utfordringar knytte til klimaendringar

Det er eit nasjonalt mål at samfunnet skal førebust på og tilpassast klimaendringane. I tråd med ansvarsprinsippet har kvart enkelt departement ansvar for å ta vare på omsynet til klimaendringar innanfor eigen sektor. Klima- og miljødepartementet har eit spesielt ansvar for å leggje til rette regjeringas heilskaplege arbeid med klimatilpassing. Miljødirektoratet støttar departementet i arbeidet med klimatilpassing. Miljødirektoratet har blant anna eit ansvar for at departementet har tilgang til det naturvitskaplege kunnskapsgrunnlaget gjennom nasjonal og internasjonal klimaforskning. Dette kunnskapsgrunnlaget skal brukast i gjennomføringa av departementet sitt arbeid med klimatilpassing medrekna overvatn, sjå oppmødingsvedtak nr. 914 frå 14. juni 2017 side 59.

Beredskap mot skadar på kulturminne og -miljø

Det er eit nasjonalt mål at tap av verneverdige kulturminne og -miljø skal minimerast. Klima- og miljødepartementet har det overordna ansvaret for forvaltninga av kulturminne og -miljø i Noreg, men samarbeider tett med Direktoratet for samfunnstryggleik og beredskap og kommunane om beredskap og sikring av kulturminne. Samarbeidet er viktig for blant anna branntryggleiken i verneverdig tett trehusbestand og stavkyrkjer. Auka førekomst av ekstremvêrhendingar som flaum, skred, storm og kraftige nedbørsmengder må òg takast omsyn til i samband med forhindring av skadar framover. I dette arbeidet spelar MET ei viktig rolle med omsyn til forskning om endringar i klima.

Beredskap mot utslepp av GMO

Genmodifiserte organismar er individ eller arter der DNA er endra i laboratorium. Klima- og miljødepartementet har ansvaret for å behandle søknader om omsetjing og utsetjing av levande GMO i naturen. Miljødirektoratet har koordineringsansvar og ansvar for vurdering av miljørisiko. Mattilsynet har ansvaret for vurderingar knytte til helse- og miljørisiko.

Etter genteknologilovas føresegner skal verksemdene syte for naudsynte sikkerheitstiltak for å hindre helse- og miljømessige skadeverknader. Dersom utslepp skjer, skal verksemda straks setje i verk tiltak for å avgrense skadeverknadene. På grunn av rask teknologiutvikling kan det ventast at òg privatpersonar på sikt kan gen-

modifisere og endre mikroorganismar på ein måte som gjer at samfunnet potensielt kan påførast ny helse- og miljørisiko. Kartlegging av omfanget av ein slik framtidig privat aktivitet er såleis eit viktig tiltak.

9.2 Kritiske samfunnsfunksjonar – Natur og miljø

Arbeidet med å sikre samfunnet mot alvorlege hendingar er eit ansvar som ligg til mange sektorar. I Meld. St. 10 (2016–2017) *Risiko i et tryggere samfunn* blir det gjort greie for kva funksjonar som til ei kvar tid må bli oppretthaldne for å sikre samfunnet, og kva departement som har ansvar for å koordinere og samordne funksjonane.

Klima- og miljødepartementet har ansvaret for den kritiske samfunnsfunksjonen «Natur og miljø». Rolla som hovudansvarleg departement inneber blant anna å sikre naudsynt koordinering og samordning mellom aktuelle departement.

Godt samfunnssikkerheitsarbeid stiller store krav til samordning på tvers av sektorar og forvaltingsnivå. Det hovudansvarlege departementet skal òg vere eit sentralt verkemiddel for å styrkje den tverrsektorielle samordninga i arbeidet med samfunnstryggleiken. Samfunnstryggleiksinstruksen beskriv rolla til dei hovudansvarlege departementa.

Bakgrunnen for den kritiske samfunnsfunksjonen «Natur og miljø» er behovet for vern av naturen mot påverknad frå menneskeleg aktivitet i form av akutt forureining (forureiningsberedskap) og vern av befolkninga mot naturfare (meteorologitenester og flaum- og skredvarsling).

Innanfor samfunnsfunksjonen er det definert tre kapabilitetar for å ta vare på tryggleiken for befolkninga: Forureiningsberedskap, Meteorologitenester og Overvaking av flaum- og skredfare.

I *Forureiningsberedskap* inngår privat, kommunal/interkommunal og statleg beredskap mot akutt forureining til lands og i norske farvatn og på norsk kontinentalsokkel som kan skade naturen.

I kapabiliteten *Meteorologitenester* inngår MET sine tenester:

- Innsamling, behandling og tilgjengeleggjing av meteorologiske data
- Utarbeiding og distribusjon av varsel av betydning for liv og sikkerheit
- Utarbeiding av spesielle meteorologiske berekningar og tenester i samband med søk- og redningsoperasjonar, kritiske operasjonar og sikkerheitstrugande hendingar

- Utarbeiding og distribusjon av flymeteorologisk informasjon for sivil og militær luftfart

I Noreg er MET gitt særskilte oppgåver knytte til meteorologiske tenester. I vedtektene til MET heiter det:

«Meteorologisk institutt står for den offentlige meteorologiske tjenesten for sivile og militære formål. Instituttet skal arbeide for at myndigheter, næringslivet, institusjoner og allmennheten blir best mulig i stand til å sikre liv og verdier, planlegge framover og verne miljøet.»

MET utviklar og leverer ei lang rekkje nyttige tenester og syter mellom anna for at beredskapstatane er førebudde på ekstremvær og anna farleg vær.

Kapabiliteten *Overvaking av flaum- og skredfare* omfattar dei etablerte systema for overvaking og varsling av flaum i større og mindre vassdrag, og av flaumskred og snø-, sørpe-, jord- og fjellskred. Noregs vassdrags- og energidirektorat har ansvaret for den nasjonale flaum- og skredvarslingsstenesta og har òg ein døgnkontinuerleg beredskapstelefon for flaum- og skredsituasjonar. Norges vassdrags- og energidirektorat utarbeider òg vassføringsprognosar for heile landet. Nedbørsvarsel frå MET er òg ein viktig del av grunnlaget for overvaking og varsling av flaum- og skredfare.

Som ein oppfølging av Meld. St. 10 (2016–2017) *Risiko i et tryggere samfunn* skal det rapporterast på dei 14 samfunnskritiske områda innan fire år. Rapporten på den kritiske samfunnsfunksjonen «Natur og miljø» vil innehalde ei status- og tilstandsvurdering. I det inngår mellom anna ei vurdering av den evna samfunnet har til å oppretthalde funksjonane dersom desse blir utsette for ulike påkjenningar.

9.3 Informasjonstryggleik og førebunde tryggleik i miljøforvaltinga

I nasjonal strategi for informasjonstryggleik og handlingsplan er det slått fast at fagdepartementa har eit overordna ansvar for å ta vare på tryggleiken i sektoren sin IKT-infrastruktur. I arbeidet med å følgje opp strategien har departementet gitt underliggjande etatar i oppdrag å få på plass eit styringssystem for informasjonstryggleik, (ISMS), som oppfyller krava i ISO 27001-standarden. Miljødirektoratet, Norsk Polarinstitutt og Riksantikvaren har alle etablert styringssystem for informasjonstryggleik og er no sertifiserte etter ISO-27001-standarden. Meteorologisk institutt og Artsdatabanken har ikkje fått krav om sertifisering etter ISO27001-standarden. Begge etatane skal gå gjennom sine styringssystem for informasjonstryggleik i løpet av 2019.

10 Fornye, forenkla og forbetre, og likestilling og mangfald i miljøforvaltinga

10.1 Forenklingsarbeid, modernisering og betre gjennomføringskraft

Organisering

Klima- og miljødepartementet er overordna etatsstyrar for Miljødirektoratet, Riksantikvaren, Enova, Meteorologisk institutt, Norsk Polarinstitutt, Artsdatabanken, Norsk Kulturminnefond, Svalbards miljøvernfond, Kings Bay AS og Bjørnøen AS.

Det statlege miljøarbeidet blir regionalt teke vare på av miljøvernavdelingane hos Fylkesmannen, fylkeskommunane og Sysselmannen på Svalbard. Etatar som NORAD, Sjøfartsdirektoratet, Statens strålevern og Folkehelseinstituttet har oppgåver innanfor miljøområdet som Klima- og miljødepartementet styrer.

Forenklingsarbeid, modernisering og betre gjennomføringskraft i departementet

Klima- og miljødepartementet arbeider kontinuerleg med å effektivisere eiga drift.

Regjeringa bestemte at det skulle gjennomførast ein områdegjennomgang av miljøforvaltinga i 2016. Områdegjennomgangen vart gjennomført med deltaking frå Klima- og miljødepartementet, Finansdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og eksterne, og vart ferdigstilt i midten av desember 2016. Områdegjennomgangen resulterte i 32 tilrådingar om korleis miljøforvaltinga kan bli betre og meir effektiv. Tilrådingane inkluderte òg Klima- og miljødepartementets sektorovergripande rolle.

Fleire av tilrådingane omhandla dei administrative systema. Det vart identifisert fleire moglegheiter for å effektivisere dei administrative områda, og spesielt innanfor innkjøp.

Klima- og miljødepartementet følgjer opp dei relevante tilrådingane frå områdegjennomgangen i 2016. Klima- og miljødepartementet arbeider med å samle IKT-driftsfunksjonene og planlegger å sentralisera innkjøps- og arkivområdet i miljøfor-

valtinga. Vidare skal samvirke maksimerast innan øvrige administrative funksjonar for å auke kunnskapsgrunnlag for betre planlegging og beslutningar.

Det er i tillegg sett i gang eit strategiarbeid for betre og meir effektive administrative tenester på tvers av departementa der Klima- og miljødepartementet deltek aktivt i arbeidet.

IKT-strategi for miljøforvaltinga

Krava til IKT-løysingar og IKT-tryggleik i offentlig forvalting blir stadig viktigare og meir omfattande. IKT-strategien for miljøforvaltinga legg føringar for korleis IKT skal driftast, sikrast og utviklast vidare i sektoren. Gjeldande IKT-strategi har i tillegg til IKT-sikkerheit hatt eit betydeleg fokus på samordning og integrasjon i miljøforvaltinga. Frå 1.1.2019 skal IKT-driftsmiljøa i sektoren samlast i ei felles IKT-driftseining lagt til Miljødirektoratet. I tillegg har IKT-strategien lagt vekt på informasjonstryggleik ved krav om at alle etatar skal ha eit vel fungerande styringssystem for informasjonstryggleik.

Arbeidet med ny IKT-strategi starta opp hausten 2018 og skal vere klar ved utgangen av 2019. Ny strategi skal i likskap med gjeldande strategi følgje opp regjeringa sitt overordna mål for samordning og effektivisering i og på tvers av offentlig forvalting samtidig som den skal vere tilpassa krav i framtida til tryggleik, tilgjenge og brukarvennlegheit.

Forenklingsarbeid, modernisering og betre gjennomføringskraft i etatane

Miljødirektoratet

Miljødirektoratet har i dag mange digitale løysingar som er utvikla og forbetra gjennom fleire år. Tenestene er på fleire område utvikla med bakgrunn i ambisjonen om å sikre ei effektiv og god brukaroppleving for eksterne brukarar, saman med ein påliteleg og effektiv intern saksbehandling.

Det er mellom anna utvikla heildigitale løysingar for betaling av jeger- og fiskeavgifter, heildigital behandling av søknader for tildeling av fallvilt for preparantar, og lisensiering av ringmerker i Ringmerkbasen. Miljøvedtaksregisteret er ei digital innsynsløysing som gir allmenta fri tilgang til enkeltvedtak og forskrifter på miljøområdet.

Med bakgrunn i kontinuerleg vidareutvikling og digitalisering av arbeidsprosessane i tilskuddsforvaltningssystemet Elektronisk søknadssenter (ESS) har Miljødirektoratet handtert ei betydeleg auke i løyvingar og søknadsvolum på tilskuddsordningane samtidig som bemanninga er redusert. I 2017 har det vore ei auke på 46 pst. i talet på søknader gjennom ESS, og tilskuddsmottakarar rapporterer òg på prosjekta gjennom ESS.

Medan Miljødirektoratet er i gevinstrealiseringsfasen for fleire etablerte løysingar, til dømes produktregisteret og grunnforureining, er dei i utviklingsfasen på andre område. Bruk av drone-teknologi i overvaking og robotteknologi i saksbehandlinga i ESS er døme på ny teknologi som det blir arbeida med framover.

Riksantikvaren

Kunnskapsløftet er Riksantikvarens viktigaste del-satsing for å effektivisere og modernisere kulturminneforvaltinga. Satsinga inkluderer å digitalisere og gjere tilgjengeleg data, blant anna gjennom å digitalisere eigne arkiv, og utvikle gode saksbehandlingssystem. Digitaliserte arkiv gir god tilgang på informasjon for fylkeskommunar og kommunar.

Digitaliseringsprosjektet vart avslutta i 2017, og arbeidet med å digitalisere saksarkiva er dermed ferdigstilt. Prosjektet sin største gevinst er digital tilgang til kjeldene, både for forvalting, forskning og publikum, uavhengig av fysisk plassering. Digitalisering sikrar òg bevaring av forgjengeleg arkivmateriale, og frigjer lokalar fordi digitalisert arkivmateriale kan avleverast til Riksarkivet.

Kulturminner i kommunen (KiK) er eit delprosjekt i Kunnskapsløftet, og har som formål å sette kulturarv på den lokalpolitiske dagsorden og få kommunane til å utarbeide kulturminneplanar. Prosjektet varar ut 2020, og framdrifta i prosjektet er i samsvar med prosjektmål og styringsparametar.

I 2017 har Riksantikvaren arbeidd med å fornye saksbehandlingssystemet Askeladden og tilhøyrande tenester. Det er ferdigstilt ein ny versjon som i større grad skal kunne handtere hendingar knytt til kulturminna. I tillegg er brukergrensesnitte retta mot saksbehandlarane vesentleg for-

beta. Det blir arbeidd kontinuerleg med å forbetre stadfestinga som er registrert i Askeladden.

Gjennom samarbeid med Riksarkivet, Statens Kartverk og Kulturrådet om tilgjengeleggjing av opne data kan allmenta enkelt vidarebruke data direkte i sine eigne datasystem.

Kulturminnefondet

Kulturminnefondet saksbehandla 1437 søknadar i 2017, som er ei auke på 29 pst. frå 2016. Kulturminneadministrasjonen skal vidareutvikle og effektivisere arbeidsprosessane, og i samarbeid med Miljødirektoratet innføre nye digitale løysningar i tilskuddsforvaltinga. Søkjar skal kunne søkje direkte i portalen og tilskuddsmottakar skal rapportere i portalen. Ein tek sikte på å innføre nytt digitalt verktøy i løpet av 2019. Kulturminnefondet skal òg over på miljøforvaltinga si felles IKT-plattform frå 2019.

Nettstader og portalar

Meteorologisk institutt

I tillegg til etablerte digitale tenester som yr.no og opne data til forskingsmiljø og forvalting, har prosjektet ObsKlimDF som hovudmål å utvikle og sette i drift ei ny løysing for lagring og distribusjon av observasjonsdata. Prosjektet gir stor moglegheit for å effektivisere drifta og utvikle betre tenester til brukarane.

Både instituttet og samfunnet har gevinst av instituttet sine opne data og tenester. At tenestene blir gitt på opne og standardiserte format gjer det enkelt for andre å integrere vær- og klimainformasjon i eigne tenester, både bedriftsinterne og til publikum. Dette bidreg på sikt til å forenkle intern tenesteproduksjon ved instituttet.

Miljøforvaltinga har som mål å formidle påliteleg, aktuell og forståeleg miljøinformasjon. Hovudkanalen for informasjon om miljøets tilstand og utvikling er miljøstatus.no, som har ei målsetning om å vere den viktigaste kjelda til kunnskap om miljøets tilstand og utvikling. I tillegg driftar miljøforvaltinga ei rekkje nettstader for meir spesifikk informasjon og målgruppetilpassing. Døme på dette er askeladden.ra.no, miljøkommune.no og klimatilpassing.no.

Askeladden.ra.no inneheld data om kulturminne og kulturmiljø som er freda etter kulturminnelova, verna etter plan- og bygningslova, eller kulturminnefagleg vurdert som verneverdige. Miljøkommune.no er ein oversikt over kommunane myndigheit og plikt, og hjelp til sakshandsa-

ming innan miljøtema. Klimatilpassing.no har samla aktuell kunnskap og informasjon om klimatilpassing på ein stad.

Allmenta får digital vêrinformasjon gjennom yr.no. Tenesta har vêrvarsel for alle stader som er registerert i Kartverket sitt stadnamnregister, samt alle stader som er oppført i den internasjonale databasen Geonames. Samarbeidspartnarar innan offentlig forvaltning, forskingsmiljø og organisasjonar kan sjølv hente data via instituttet sine nettstader eller programmeringsgrensesnitt, som til dømes api.met.no og thredds.met.no.

Klima- og miljødepartementet og fleire underliggjande etatar er til stades og kommuniserer aktivt i sosiale medium. På Facebook og Twitter treffer ein både gamle og nye brukarar på nye måtar.

10.2 Rapport om likestilling og mangfald i miljøforvaltninga

Miljøforvaltninga er pålagt å arbeide aktivt, målretta og planvist for likestilling og mot diskriminering innanfor eiga verksemd. Tabellane 10.1, 10.2 og 10.3 viser kvinnedelen i verksemdene, totalt og på ulike stillingsnivå, samanlikning av kvinner og menn si månadlege gjennomsnittsløn på ulike stillingsnivå, statistikk for menn og kvinner sitt sjukefråvær, delen av menn og kvinner på deltid og mellombels stilling for 2017. Norsk kulturminnefond og Artsdatabanken har svært få medarbeidarar og er derfor ikkje med i oversiktene.

Tabell 10.1 Oversikt over del kvinner i pst. i miljøforvaltninga

	Totalt	Topplei. ¹	Mellomlei.	Høgtlønte rådg. ²	Saksbeh.	Kontor
KLD	60	43	54	57	71	
Miljødirektoratet	55	40	52	56	51	57
NP	37	57	20	40	50	11
RA	61	80	57	61	61	100
Met ³	38	33	20	-	-	-

¹ Toppleiar omfattar øvste leiar og leiar av avdelingar (mellomleiarar er leiarar av seksjonar og einingar under avdelingsnivå).

² Høgtlønte rådg. omfattar seniorrådgivarar, spesialrådgivarar og tilsvarande stillingar. For KLD er spesialrådgivarar, fagdirektørar og seniorrådgivarar klassifiserte som høgtlønte rådgivarar. Rådgivarar, førstekonsulentar og seniorkonsulentar er klassifiserte som saksbehandlarar.

³ Stillingskategoriane til Met let seg ikkje klassifisere til rådgivar, saksbehandlar og kontor.

Tabell 10.2 Prosentoversikt over kvinnene og mennene si gjennomsnittsløn i miljøforvaltninga

	KLD		Miljødirektoratet		NP		RA		Met ²	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
Totalt	95,8	100	97,4	100	97,7	100	100	100	91,5	100
Topplei. ¹	98,1	100	100	88,8	79,4	100	100	75,0	100	99,1
Mellomlei.	96,1	100	100	99,3	97,4	100	97,0	100	95,3	100
Høgtlønte rådg.	97,5	100	97,5	100	91,8	100	98,0	100	-	-
Saksbeh.	100	98,8	96,1	100	99,6	100	100	96,0	-	-
Kontor	0	0	100	74,7	82,7	100	100	0	-	-

¹ Toppleiarar i KLD inkluderer berre dei som er på leiarlønskontraktar. For KLD er spesialrådgivarar, fagdirektørar og seniorrådgivarar klassifiserte som høgtlønte rådgivarar. Rådgivarar, førstekonsulentar og seniorkonsulentar er klassifiserte som saksbehandlarar. Toppleinga i RA inkluderer berre avdelingsleiarar.

² Stillingskategoriane til Met let seg ikkje klassifisere til rådgivar, saksbehandlar og kontor.

Tabell 10.3 Oversikt over deltid, mellombelse stillingar, foreldrepermisjon og frávær fordelt på kvinner og menn i miljøforvaltinga

	KLD		Miljødirektoratet		NP		RA		Met	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
Deltid	14,2	11,7	14,9	5,7	0,5	4,0	6,0	3,0	16,8	7,1
Mellombelse ²	1,4	2,1	6,2	3,1	22,0	30,1	15,0	8,0	10,3	5,2
Legem. fráv. 2017	2,1	3,0	2,1	1,5	3,1	1,7	3,0	2,8	5,3	1,2

¹ Pst. del av kvinner/menn på deltid (av totalt tal kvinner eller menn).

² Pst. del av kvinner/menn i mellombels stilling (av totalt tal kvinner eller menn).

I det følgjande er rapportert status og tiltak i dei enkelte verksemdene.

Klima- og miljødepartementet

Det er små endringar i kjønnsamansetjing og lønsforskjellar i stillingskategoriane i Klima- og miljødepartementet samanlikna med 2016/2017. Kvinnedelen i departementet har auka til 60 pst. og kvinnene sin lønsdel har auka til 95,8 pst. Det har vore ein stor nedgang i prosentdel i mellombelse stillingar for begge kjønn. Kjønnsfordelinga blant medarbeidarane i departementet sine avdelingar, og innan dei enkelte fagområda, er stort sett jamn. Rekruttering og ny organisering er viktige verkemiddel for å få jamn fordeling av kjønn på ulike fagområde og nivå i organisasjonen, saman med tilbod om individuell kompetanse- og karriereutvikling.

Meteorologisk institutt

38 pst. av dei tilsette på Meteorologisk institutt er kvinner. I to av stillingsgruppene er kvinnedelen under 25 pst.; mellomleiarar (21 pst.) og ingeniørar (14 pst.). Kvinnedelen i ingeniørstillingar har vore låg i heile perioden det fins samanliknbar statistikk for. Kvinnedelen i mellomleiarstillingar har variert noko, men ikkje vore over 30 pst. Det vart tilsett 34 nye medarbeidarar i 2017, av dette 20 kvinner, men ingen kvinner i mellomleiar- eller ingeniørstilling.

Totalt på Meteorologisk institutt er kvinnene sin del av menns løn 91,5 pst. Det har her vore ein reduksjon med 0,7 prosentpoeng frå 2016 til 2017.

Berre i direktøren si leiargruppe har kvinner høgare løn enn menn.

Spesielt i gruppa «øvrig personell» (hovudsakleg administrative stillingar), statsmeteorologar, forskarar og mellomleiarar er det grunn til å sjå nærare på årsaker og tiltak for betre utjamning. Blant anna i statsmeteorologstillingane er det

mange yngre kvinner med låg ansiennitet. Komande lokale lønsforhandlingar vil blant anna fokusere på dette.

Instituttet har ein handlingsplan for likestilling, men denne er mogen for revisjon. Handlingsplanen inneheld overordna mål for rekruttering, løn, profilering, representasjon i råd og utval, kompetanseutvikling – under dette spesielt for forskarar, nulltoleranse for uønskt kjønnsmessig merksemd/trakassering.

Miljødirektoratet

Kjønnsfordelinga på etatsnivå i Miljødirektoratet viser noko overvekt av kvinner, med 55 pst. kvinner og 45 pst. menn, på lik linje med 2016. Stillingsgruppa med størst avvik i kjønnsbalansen i 2017 er toppleinga der det er 60 pst. menn og 40 pst. kvinner. Alle andre stillingsgrupper har noko overvekt av kvinner. Då det er noko endringar i samansetjingane av stillingar i stillingsgruppene i forhold til tidlegare år, er det vanskeleg å seie noko konkret om utviklinga i dei ulike gruppene.

Totalt for verksemda er det noko lønsforskjell mellom kjønna, då kvinner har 2,6 prosentpoeng lågare løn enn menn. Dette viser ei lita utjamning i forhold til 2016 då forskjellen var på 5,5 prosentpoeng. På stillingsgruppenivå er det omlag same ubalanse for stillingsgruppene høgare lønte rådgivarar og saksbehandlarar. For mellomleiarar (seksjonsleiarar) er det praktisk talt lik løn mellom kjønna. I gruppene toppleing (miljødirektør og avdelingsdirektørar) og kontorstillingar er det ein motsett ubalanse, då menn har høvesvis 11,2 og 25,3 prosentpoeng lågare løn enn kvinner. Direktoratet har hatt merksemd på arbeidet med å utlikne lønsforskjellane mellom kjønna.

Det er framleis fleire kvinner enn menn som jobbar redusert, men vi ser ein liten nedgang hos kvinnene samanlikna med tidlegare år. I 2017 var det 14,9 pst. av kvinnene som jobba deltid og blant menn 5,7 pst.

I høve til legemeldt sjukefråvær har kvinner noko høgare fråvær enn menn, med 2,1 pst. mot 1,5 pst. Dette viser tilsvarande forskjellar mellom kjønna som tidlegare år, men noko lågare legemeldt sjukefråvær enn fråvær. Miljødirektoratet har rutinar for å sikre likestilling og hindre diskriminering; ved rekruttering, ved tilrettelegging for personar med nedsett funksjonsevne, ved tilrettelegging ved graviditet, foreldrefråvær og andre omsorgsoppgåver. Miljødirektoratet er ei IA-verksemde og legg til rette for medarbeidarar med nedsett funksjonsevne. I begge byar held vi til i moderne lokale med gode høve til fysisk tilrettelegging.

Dette fortløpande arbeidet med å fremje likestilling og hindre diskriminering inngår i vårt HR-, HMS-, og Internkontrollarbeid, og av særskilte aktivitetar for 2018 på området, kan følgjande nemnast:

- Første kvartal 2018 var tematikken oppe i alle avdelingar i Miljødirektoratet i samband med etaten sitt arbeid knytt til førebygging av seksuell trakassering.
- I tillegg var dette temaet oppe på verneombodssamling.
- For avdeling SNO der feltstillingar er mannsdominert, er det planlagt ei fagleg samling for kvinner i feltstillingar i oktober 2018.

Riksantikvaren

Som i 2015 og 2016 var det på overordna nivå ingen differanse på gjennomsnittleg månadsløn for kvinner og menn hos Riksantikvaren i 2017. Innanfor kategorien toppleiing (avdelingsdirektørar) var det 100 pst. kvinner i 2016. I 2017 er kjønnsbalansen 20 pst. menn og 80 pst. kvinner. For toppleiinga er månadsløn for menn 75 pst. av gjennomsnittleg månadsløn for kvinner. På mellomleiarnivå (seksjonssjefar) har det vore ei lite endring av den prosentvise fordelinga på løn frå 2016, slik at kvinnelege mellomleiarar no tener 97 pst. av menn. Tilsvarande tal for 2016 var på 95 pst. For høgare lønna rådgivarar var gjennomsnittleg månadsløn for kvinner i 2017 98 pst. av gjennomsnittleg månadsløn for menn. Tilsvarande tal for 2016 var 99 pst. Det er dermed ein liten auke i differansen på gjennomsnittleg månadsløn for kvinner og menn samanlikna med 2016. For saksbehandlarar er det ein liten reduksjon av forskjellane samanlikna med 2016.

Kjønnsfordeling hos Riksantikvaren for 2017 er den same som i 2016, 38 pst. menn og 62 pst. kvinner. På leiarnivå er det framleis fleire kvinner enn menn hos Riksantikvaren, men på toppleiar-

nivå har det vore ein auke av menn på 20 pst. samanlikna med 2016.

I handlingsplan for HMS og IA for 2017, som er behandla i leiargruppa og AMU, er måla frå 2016 for tilsette med nedsett funksjonsevne ført vidare. Tilrettelegging for tilsette med nedsett funksjonsevne blir gjort fortløpande og er ein del av oppfølginga av sjukefråvær hos Riksantikvaren. Mykje av tilretteleggingsarbeidet går ut på å tilpasse arbeidstid og arbeidsmengde. Tilskotsordninga til NAV Arbeidslivssenter ved behov for hjelpemiddel blir nytta der dette er aktuelt.

Riksantikvarens varslingsrutinar er evaluert og revidert jf. endringane gjort pr. 1. juli 2017 i AML kapittel 2A om varsling. I dei reviderte rutinane er særleg seksuell trakassering framheva og det er lagt vekt på korleis det blir varsla og korleis varslar blir behandla.

Norsk Polarinstitut

Norsk Polarinstitut har som overordna mål å vere ein arbeidsplass der likestillingsperspektivet er ein integrert del av verksemda på alle nivå. Målet er at alle tilsette sine erfaringar og kunnskap blir nytta med det føremål å skape ein mest mogleg effektiv arbeidsplass.

Norsk Polarinstitut har hatt Handlingsplan for likestilling og mangfald, med verkstadspunkt 2014–2017. I september 2017 starta NP arbeidet med ny handlingsplan. Ny plan for likestilling vart vedteken i leiargruppa november 2017 for perioden 2018–2021. I instituttets nye plan er arbeidet med kjønnsbalanse både ved rekruttering og opprykk, kompetanseutvikling i kjønnsperspektiv, ansvar for mangfald, arbeid mot trakassering og diskriminering og informasjonsarbeid internt spesielt vektlagt.

Utarbeidd lønsstatistikk for 2017 viser ei liten betring i høve til 2016, då menn hadde gjennomsnittleg høgare løn enn kvinner. Dette var noko Norsk Polarinstitut var bevisst på i mellomopp-gjeret 2017, og det har medført større grad av likeløn. I 2017 er forskjellen på gjennomsnittleg løn 1000 kroner i favør av menn. Instituttet vil framleis vere merksam på problemstillinga ved tilsetjingar og under årets lønsopp-gjer, slik at det ikkje oppstår forskjellar som ikkje kan forklarast. NP skal vere ein likestilt arbeidsplass der kvinner og menn har like høve til å vere med og bestemme, til påverknad og avansement i alle delar av organisasjonen. Likestilling skal vere integrert i det daglege arbeidet. Eventuelle lønsforskjellar på grunnlag av kjønn på alle nivå skal kartleggast og søkjast utjamna ved dei lokale

lønsforhandlingane. Ny lønspolitisk plan er utarbeidd i 2017 og likestillingselementet er vektlagt i utforminga av planane.

NP utarbeidde plan for universell utforming i 2010 for våre lokale. Intensjon med planen er at vi skal vere ein arbeidsplass som fremjar like høve og rettar til å delta i samfunnet for alle, uavhengig av funksjonsevne, og hindre diskriminering på grunn av nedsett funksjonsevne. I samband med bygging av Fram 2 er vi merksame på problemstillinga og har ved innreiing og innkjøp av nye møblar lagt vekt på å skape eit godt og inkluderande fysisk arbeidsmiljø i nybygget.

Norsk Polarinstituttt fører ein livsfasetilpassa personalpolitikk som gjer mogleg eit livslangt arbeidsliv for alle tilsette og som sikrar ein god balanse mellom familie, fritid og arbeid.

Møtetidspunkt skal fastsetjast slik at det gjer det moglege å hente og bringe barn i skule og barnehage. Ved personaltilstellingar skal ein ta omsyn til omsorgsansvar.

Gravide får på forespørsel tilpassa arbeidsplass, til dømes tilpassa stol osv. Vi har bedriftshelseteneste med fysioterapeut som hjelper ved behov for arbeidsplassstilpassing.

Norsk Polarinstituttt har utarbeidd ein eigen seniorpolitikk. Målet er å rekruttere, utvikle og halde på gode seniorarbeidarar så lenge som mogleg. Vi tilbyr blant anna seniorstipend med fri med løn i inntil 3 mnd. med full løn eller 6 mnd. med halv for kompetansehevingstiltak. Vidare er det mogleg å få dekt inntil 2000 kroner i treningsutgifter pr. år for tilsette i målgruppa. Vi har òg laga mal for medarbeidersamtaler for våre seniorar, kalla milepælsamtaler. Desse samtala skal ha spesielt fokus på ønsket om å få våre seniorar til å stå lenger i arbeid.

Kap. 1425 post 70 Tilskot til fiskeformål

Grunnlaget for denne posten er inntekter frå fiskaravgifta og jegeravgifta. Tilskot blir tildelt lag og organisasjonar, og kan ytast til tiltak som fremjar auka deltaking av kvinner i fiske. Midlar frå denne posten er blant anna nytta til kurs og opplegg mynta spesielt på kvinner og ikkje minst familiar. Det er innført ei eiga fiskaravgift for familiar som er grunnlagt med at fiske er ein fin familieaktivitet.

Internasjonalt klimaarbeid

Noreg arbeider aktivt for å sikre at vedtak under Klimakonvensjonen fremjar likestilling og ikkje-

diskriminering. Noreg fremjar i forhandlingane aktivt posisjonar som skal styrkje kvinners og urfolk si involvering og deltaking i klimaarbeidet, særleg knytt til klimatilpassing og skog.

I oppbygging av den internasjonale institusjonelle arkitekturen for klimaarbeid, arbeider Noreg for balansert representasjon av kvinner og menn.

Noregs store satsing på å redusere utslepp frå tropisk skog, Klima- og skoginitiativet, arbeider òg målretta med å legge vekt på likestilling. Særleg viktig i Klima- og skoginitiativet er det å ha ei forståing av korleis likestilling kan inkorporerast i nasjonale utviklingsplanar, for slik å få ein effekt under implementering av tiltak. I samarbeid med partnerland, slik som Indonesia, er likestilling søkt inkludert både i avtaleverk og i utvikling og implementering av tiltak. Departementet har drive kompetanseheving og utviklingsarbeid innan likestilling og REDD+, blant anna i samarbeid med Norad og partnerorganisasjonar som FN.

10.3 Tilsetjingsvilkår for leiurar i heileigde statlege føretak under Klima- og miljødepartementet

Enova SF

Administrerande direktør Nils Kristian Nakstad hadde ein løn på 1 943 491 kroner i 2017. I tillegg fekk han 103 183 kroner i anna godtgjersle. Kostnadsførte pensjonsforpliktingar var 126 034 kroner.

Administrerande direktør si pensjonsordning er basert på Statens pensjonskasse sine til ei kvar tid gjeldande reglar for pensjonsalder og aldersgrense, og samla kompensasjonsgrad skal ikkje overstige 66 pst. av løna, og då avgrensa til 12 G.

Gjensidig oppseiingstid er seks månader. Han har inga avtale om etterløn.

Kings Bay AS og Bjørnøen AS

Per Erik Hanevold er administrerande direktør for begge selskapene. Administrerande direktør mottok 971 574 kroner i fastlønn for 2017. Anna godtgjersle utgjorde kr 64 631. Selskapet har avtale om innskottspensjon for samtlege ansatte ut frå minimumskrav i lov om obligatorisk tjenestepensjon.

Del IV
Rapportering etter Lov om klimamål
(klimalova)

11 Innleiing

Klimalova, tok til å gjelde i kraft 1. januar 2018, skal fremje gjennomføring av Noregs klimamål som ledd i omstilling til eit lågutsleppsamfunn i Noreg i 2050. Klimamåla for 2030 og 2050 vart lovfesta. Lova skal òg styrkje openheit og brei demokratisk forankring av norsk klimapolitikk då det er lovfesta at Stortinget regelmessig skal få informasjon om status og framdrift i arbeidet med Noregs klimamål. Klimalova innfører òg ein syklus for gjennomgang av klimamål kvart femte år etter same prinsipp som Parisavtala. For å fremje omstillinga til eit lågutsleppssamfunn skal regjeringa i 2020 og deretter kvart femte år leggje fram for Stortinget oppdaterte klimamål.

Klimaendringane er ei av dei største utfordringane i vår tid. Eit slikt problem kan berre løysast gjennom eit globalt samarbeid. Klimakonvensjonen vart sett i verk i 1994, og har som mål å unngå «farlig menneskeskapt påvirkning på klimasystemet». Partane vart i 2015 samde om Parisavtala. Det er eit mål å halde auken i den globale oppvarminga godt under to grader samanlikna med før-industrielt nivå, og å arbeide for å avgrense temperaturauken til 1,5 grad over før-industrielt nivå. Med Parisavtala tek alle startar på seg å utarbeide, melde inn, halde ved lag og rapportere på suksessive nasjonalt fastsette bidrag, og å setje i verk nasjonale tiltak med sikte på å nå sine nasjonalt fastsette bidrag. Det norske utsleppsmålet er i tråd med Parisavtala. Samstundes vil Parisavtalas mål ikkje kunne nåast utan at dei samla nasjonalt fastesette bidraga til landa blir heva samanlikna med det som er meldt inn. Den 8. oktober legg FN's klimapanel fram ein spesialrapport om verknadene av klimaendringane ved 1,5 grads global oppvarming og berekningar for kor mykje dei globale utsleppa må reduserast for å avgrense oppvarminga til 1,5 grad, då dette vil redusere betydeleg risikoen og effektane knytt til klimaendringar. Denne rapporten vil vere eit viktig grunnlag i vurderinga av landa sin kollektive innsats for å nå måla i Parisavtala. Rapporten vil òg vere eit bidrag inn i den vidare utviklinga av klimapolitikken.

Noreg skal vere ein pådrivar i det internasjonale klimaarbeidet, men Noreg må òg kutte egne

utslepp. Målet er at Noreg skal bli eit lågutsleppsamfunn i 2050, med 80–95 pst. lågare klimagassutslepp enn i 1990 slik det framgår av klimalova. Dette skal vi klare, gjennom ei brei satsing på klimapolitikk som verkar. Jæloya-plattformen gir eit godt grunnlag, og regjeringa vil kontinuerleg vurdere behova for forsterka innsats.

Hovudverkemidla i norsk klimapolitikk er, og skal vere, sektorovergripande verkemiddel i form av klimagassavgifter og omsetjelege kvotar. Prising av utslepp medverkar til å skape marknader for ny nullutsleppsteknologi og gir insentiv til teknologiutvikling og innføring av ny teknologi i alle sektorar. Skatte- og avgiftspolitikken skal medverka til å redusere norske klimagassutslepp. Regjeringa vil difor halde fram arbeidet med eit grønt skattesifte. For å få ei grøn omstilling skal utslepp av klimagassar få ein gradvis høgare pris. I Jæloya-plattformen vart det varsla at det skal innførast ei flat CO₂-avgift for alle sektorar, og at denne skal trappast opp gjennom perioden. For å nå dei måla vi har sett oss må vi bruke fleire verkemiddel, og det er difor behov for ein kombinasjon av støtte, til dømes gjennom Enova, avgifter og reguleringar. Enova støtta prosjekt som medverkar til reduserte klimagassutslepp på kort sikt, og utvikling av teknologi som gir reduserte utslepp på lengre sikt. Satsing gjennom Enova sikrar at midla blir brukt der dei gjer størst mogleg reduksjon per krone.

Klimaendringar kan påverka norsk økonomi på fleire måtar. Regjeringa har difor sett ned eit ekspertutval for å sjå på klimarisiko. Utvalet skal identifisere viktige globale, klimarelaterte risikofaktorar og vurdere betydninga deira for norsk økonomi og finansiell stabilitet. Noreg er første land i verda som har sett ned eit slikt utval.

Omstillinga til eit lågutsleppssamfunn er krevjande, men den byr òg på høve til vekst i fleire næringer. Strategien for grøn konkurransekraft skal medverke til å gi føreseielege rammer, full sysselsetjing og eit høgt inntektsnivå. Regjeringa har tett dialog med næringslivet for å skape lønnsame grønne arbeidsplassar.

Internasjonalt er Noreg ein stor bidragsytar av klimafinansiering til utviklingsland. Særleg gjennom klima- og skogsatsinga er vi eit føregangsland i langsiktig og føreseieleg finansiering. Regjeringa auker nivået på klimafinansiering i budsjettet for 2019 for å medverke til at utviklingslanda når måla i Parisavtala. Noreg har vore med på å få på plass ei brei internasjonal avtale om å redusere bruken av dei sterke klimagassane HFK (hydrofluorkarbon) og eit kollektivt mål i Arktisk Råd om å redusera utslepp av svart karbon. Noreg har òg leia arbeidet i FNs sjøfartsorganisasjon (IMO⁹) med å få på plass ei historisk klimaavtale for internasjonal skipsfart.

Ifølgje lovas sin § 6 skal regjeringa årleg utarbeide ei utgreiing for Stortinget. Regjeringa skal gjere greie for korleis Noreg kan nå klimamåla for 2030 og 2050 og for klimaeffekten av framlagt

budsjett. Vidare skal utviklinga i utslepp og opptak av klimagassar, framskrivingar av utslepp og opptak og gjennomføring av dei lovfesta klimamåla for 2030 og 2050 omtalast. Det skal òg givast eit oversyn som gjer synleg sektorvise utsleppsbaner innanfor ikkje-kvotepliktig sektor og kva type tiltak som vil vere nødvendig for å realisere desse; og status for Noregs karbonbudsjett, også innanfor eit klimasamarbeid med EU om oppfyljing av klimamål. Korleis Noreg blir førebudd på og tilpassa klimaendringane skal òg inngå i utgreiinga.

Dette er det første året det blir rapportert etter § 6 i klimalova og rapporteringa si form og innhald vil måtte utviklast vidare over tid. Det nyleg oppretta tekniske berekningsutvalet for klima vil mellom anna gi råd om forbetringar i metodane for tiltaks- og verkemiddelanalysar og foreslå metodar for utrekning av klimaeffektar av budsjettet. Det bør medverke til å forbetre metodane og rapporteringa.

⁹ Den internasjonale skipsfartsorganisasjonen - International Maritime Organization (IMO).

12 Klimamål mot 2030 og 2050 og Noregs karbonbudsjett

12.1 Innleiing

Ifølgje klimalova § 6 skal det gjerast greie for korleis Noreg kan nå klimamål, og gjennomføring av dei, som nemnt i §§ 3-5, òg innanfor eit eventuelt klimasamarbeid med EU om felles oppfyljing av klimamål. Det skal òg i følgje klimalova gjerast greie for Noregs karbonbudsjett. Ved eit eventuelt samarbeid med EU i perioden 2021–2030 vil Noreg få eit utsleppsbudsjett for ikkje-kvotepfiktige utslepp i perioden. I dette kapitlet er det gjort greie for dette.

Regjeringa vil at Noreg skal vere ein pådrivar i det internasjonale klimaarbeidet og vil forsterke klimaforliket. Noreg har oppfylt første forpliktingsperiode (2008–2012) under Kyotoprotokollen og vil òg oppfylle andre forpliktingsperiode (2013–2020). Noregs nasjonalt fastsette bidrag under Parisavtala med minst 40 pst. utsleppsreduksjon samanlikna med 1990, skal følgjast opp gjennom ei avtale om felles gjennomføring med EU. Regjeringa vil følgje opp målet om at Noreg skal vere klimanøytralt i 2030, og medverke til at Noreg skal bli eit lågutsleppssamfunn i 2050. Nasjonale tiltak skal ikkje medverke til å flytte utslepp eller til å auke globale utslepp.

Klimamåla for 2030 og 2050 er omtalte i denne rapporteringa. Dei andre måla er nærare omtalte i del I kapittel 2.5 i denne budsjettproposisjonen.

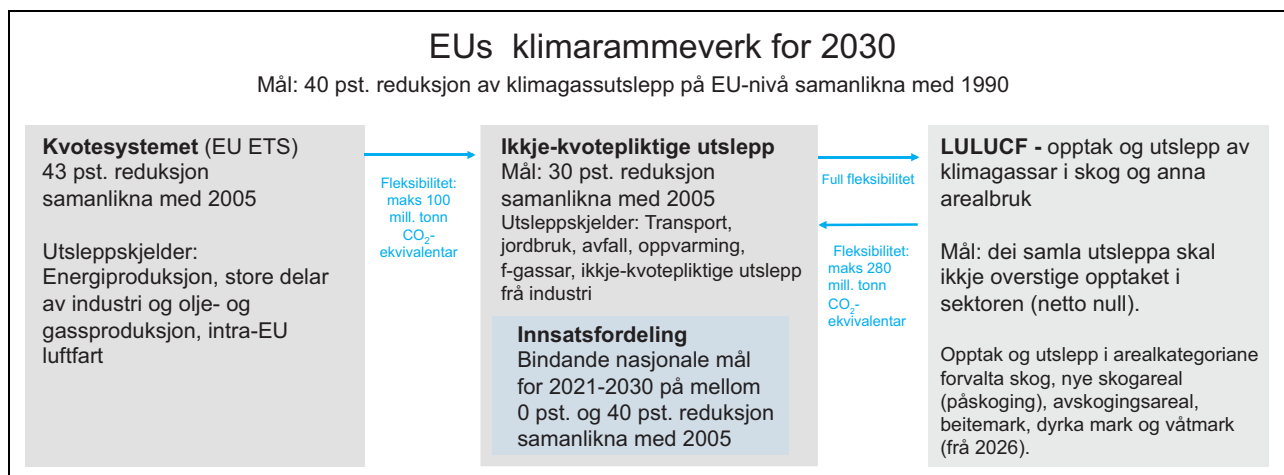
12.2 2030-målet og det norske utsleppsbudsjettet ved samarbeid med EU

Med Parisavtala tek nesten alle statar på seg å utarbeide, melde inn, halde ved lag og rapportere på suksessive nasjonalt fastsette bidrag, og å setje i verk nasjonale tiltak med sikte på å nå sine nasjonalt fastsette bidrag.

Noreg har som ein del av Parisavtala teke på seg ei forplikting på vilkår om minst 40 pst. utsleppsreduksjon i 2030 samanlikna med 1990. Dette er det same målet som EU har meldt inn under Parisavtala. Regjeringa arbeider for å oppfylle Parisforpliktinga saman med EU. Gjennom Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid* presenterte regjeringa sin overordna strategi for korleis klimamåla for 2030 kan nåast.

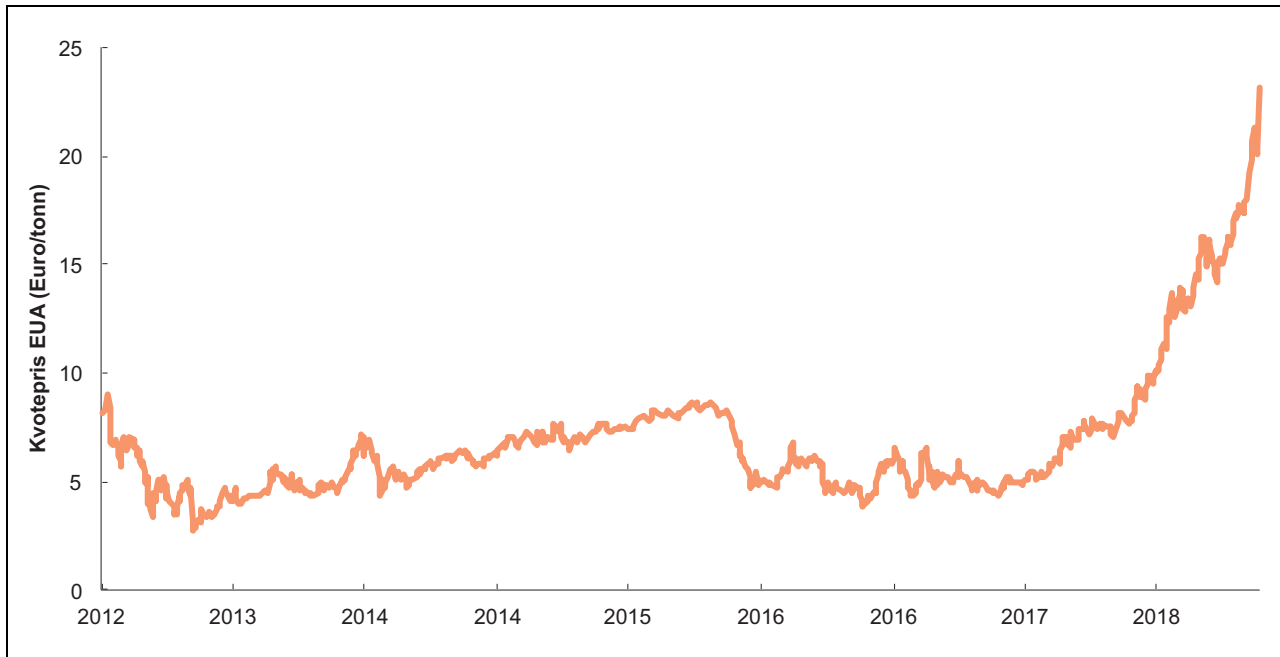
EUs klimaregelverk for 2030 består av tre pilarar; EUs bedriftskvotesystem (EU ETS), innsatsfordelinga for ikkje-kvotepfiktige utslepp og utslepp og opptak av klimagassar i skog og anna arealbruk (LULUCF). Figur 12.1 gir ein oversikt over dei tre pilarane og fleksibilitet.

Noreg samarbeider allereie med EU gjennom deltaking i den europeiske kvotemarknaden (EU ETS) om å redusere dei kvotepfiktige utsleppa. EUs kvotesystem omfattar i dag utslepp frå verk-

Figur 12.1 EUs klimarammeverk og fleksibilitetsmekanismer

Kjelde: EU-kommisjonen og Klima- og miljødepartementet.

Figur 12.2 Kvoteprisutvikling (Euro/tonn) frå 2012–2018

Kjelde: ThompsonReuters.

semder innanfor industri og kraftproduksjon, og luftfart innafor EØS-området. Om lag halvparten av norske utslepp er inkluderte i kvotesystemet. Frå 2021 er det vedteke ei raskare nedskalering av kvotemengda, med ein årleg reduksjonen i kvotemengda på 2,2 pst. per år. Gjennom dei vedtekne årlege reduksjonane i kvotemengda vil utferda kvotar i 2030 vere 43 pst. lågare enn utsleppa frå dei kvotepliktige sektorane i 2005. Dersom den årlege reduksjonen av kvotemengda held fram uendra etter 2030, vil talet på kvotar som blir gjort tilgjengeleg for dei kvotepliktige verksemdene ha falle til 365 mill. kvotar i 2050. Dette er om lag 84 pst. lågare enn kvotepliktige utslepp i 2005.

Sidan 2009 har det bygt seg opp ei betydeleg beholdning av kvotar som ikkje er nytta. Dette skuldast hovudsakleg lågare aktivitet og utslepp som følgje av den økonomiske nedturen etter finanskrisa. Med bakgrunn i kvoteoverskotet er det vedtatt innstrammande tiltak. Prisen på kvotar i det europeiske kvotesystemet har auka betydeleg det siste året, jf. figur 12.2. Dette kan medverke til langsiktig omstilling og at utsleppsreduserande teknologi blir teken i bruk.

Med felles oppfyljing av 2030-målet vil Noreg i tillegg samarbeide med EU om å redusere dei ikkje-kvotepliktige utsleppa under forordninga for innsatsfordeling. Dette er i hovudsak utslepp frå transport, jordbruk, bygg og avfall, men også ikkje-kvotepliktige utslepp frå industrien og petro-

leumsverksemda. Forordninga skal syte for at EU reduserer sine ikkje-kvotepliktige utslepp med 30 pst. frå 2005 til 2030. Medlemslanda får bindande nasjonale mål for utsleppsreduksjonar for perioden 2021–2030 på mellom 0 pst. og 40 pst., avhengig av BNP og kostnadseffektivitet. Landa kan velje å oppfylle utsleppsbudsjetta ved å redusere eigne utslepp og gjennom samarbeid med andre europeiske land gjennom bruk av fleksibilitet som gir høve til handel med utsleppsreduksjonar mellom land. Ved samarbeid med EU vil Noreg – som EU-landa – få ei utsleppsforpliktning som blir gjort om til bindande utsleppsbudsjett for ikkje kvotepliktige utslepp for kvart år i perioden 2021–2030. I tillegg vil Noreg bli omfatta av regelverk om bokføring av utslepp og opptak av klimagassar i sektoren skog og annan arealbruk (LULUCF). Regelverket seier korleis utslepp og opptak i ulike arealbrukskategoriar skal bokførast og gir landa ei forpliktning om null netto utslepp frå sektoren. Innan kvar av dei tre pilarane er det fleksibilitet. I tillegg er det ulike former for fleksibilitet mellom pilarane.

Regelverket for skog og arealbruk inkluderer kategoriane forvalta skog, nye skogareal, avskogingsareal, beitemark, dyrka mark og våtmark. Forpliktinga om netto null utslepp kan oppfyllest både gjennom nasjonale tiltak og fleksibilitet innan sektoren og gjennom ytterlegare utsleppsreduksjonar i sektorar under forordninga for inn-

satsfordeling. Sektoren kan òg medverke til å oppfylle landa sine utsleppsmål under forordninga for innsatsfordeling gjennom å nytte eit eventuelt overskotsopptak frå sektoren innanfor EU-taket på 280 mill. tonn CO₂-ekvivalentar. Dersom ein ikkje oppnår netto null utslepp gjennom nasjonale tiltak, må det bokførte utsleppet dekkjast inn ved kjøp av skogkredittar frå andre land eller ved ytterlegare reduksjon i andre ikkje-kvotepliktige sektorar, anten nasjonalt eller ved kjøp av utslepps-einingar frå andre land. I det endelege regelverket er det òg inkludert ei kompensasjonsordning for berekna utslepp frå forvalta skog.

Alle land skal utarbeide ei framoverretta referansebane for forvalta skog for perioden 2021–2030. Eit avvik frå referansebana skal bokførast høvesvis som eit opptak eller utslepp. Noreg arbeider med å utarbeide ei slik referansebane. Hogstnivået er den enkeltfaktoren som har størst betydning for nettoopptaket. Det er etablert ei kompensasjonsordning for land som får bokført utslepp frå forvalta skog, som kan brukast på visse vilkår. Kompensasjonsordninga gir landa eit rom for å auke hogstnivået til eit visst nivå samanlikna med nivået i referansebana. I forhandlingane med EU vil Noreg leggje vekt på at Noreg er eit viktig skogland og regjeringa vil aktivt utnytte handlingsrommet som ligg i EU-regelverket.

Gjennom Meld. St. 41 (2016–2017) *Klimastrategi for 2030 – norsk omstilling i europeisk samarbeid* presenterte regjeringa sin overordna strategi for korleis klimamåla for 2030 kan nåast. Strategien byggjer vidare på Meld. St. 13 (2014–2015) der regjeringa foreslo å gå i dialog om felles oppfylling av utsleppsmålet for 2030 saman med EU. Felles oppfylling med EU vil innebere at Noreg, på linje med medlemsstatane, tek del i EUs arbeid med å kutte utslepp. Noregs ønskje om ei felles oppfylling av utsleppsmålet for 2030 med EU er avgrensa til utsleppsmålet for 2030, og omfattar slik ikkje EUs mål for fornybar energi og energiefektivitet. Ei avtale om felles oppfylling legg til rette for ein ambisiøs klimapolitikk. Ei avtale reduserer ikkje høvet til å gjennomføre utsleppskutt utover dei bindande fastsette nasjonale måla. Regjeringa vil bruke høvet i EUs kvotesystem (EU ETS) og høvet til direkteavtaler mellom land i EU-rammeverket for å oppfylle norske klimapliktingar i ikkje-kvotepliktig sektor, men samtidig ha ambisjon om å ta så mykje som mogleg av forpliktinga nasjonalt.

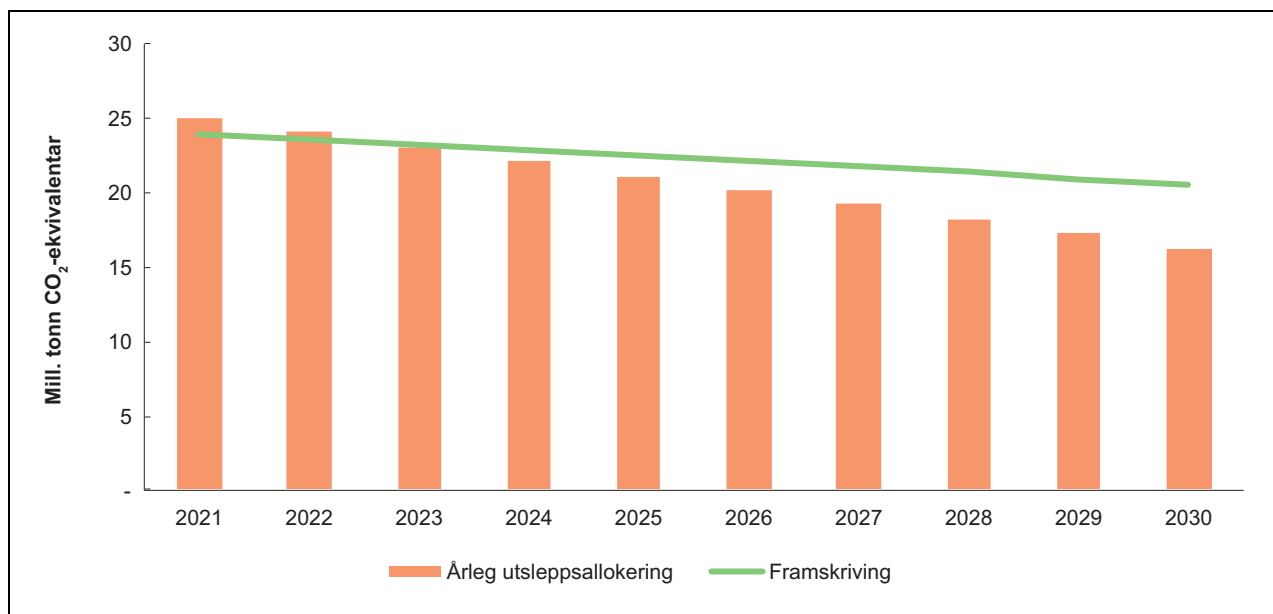
Noreg er i gang med forhandlingane med EU om ei avtale om felles oppfylling av utsleppsmålet for 2030. Regjeringa og EU-kommisjonen arbeider for ei snarleg avklaring av hovudprinsippa for ei

avtale om felles oppfylling. For Noreg er det viktig at ei avtale om felles oppfylling ikkje bind oss til anna samarbeid med EU enn det som gjeld utsleppsmålet for 2030. Ei mogleg løysing er at vi innlemmar regelverk i protokoll 31. Denne løysinga vil vere like forpliktande som innlemming i EØS-avtalen vedlegg XX, men legg ikkje føringar for samarbeid utover utsleppsmålet for perioden 2021–2030. EU-landa har fått fordelt kompensasjon for eventuelle berekna utslepp frå forvalta skog seg imellom. Noreg ønskjer også ein kompensasjon som reflekterer at Noreg er eit viktig skogland.

Dersom ei felles løysing med EU likevel ikkje fører fram, vil målet om minst 40 pst. utsleppsreduksjon i 2030 samanlikna med 1990 framleis vere Noregs nasjonalt fastsette bidrag under Parisavtala. Målet er avhengig av tilgang på fleksible mekanismar i den nye klimaavtala og ei godskrivning av norsk deltaking i EUs kvotesystem som bidrag til å oppfylle forpliktinga. Dersom det ikkje blir ei avtale med EU vil regjeringa seinare konsultere Stortinget om fastsetjing av eit nasjonalt utsleppsmål for ikkje-kvotepliktig sektor.

Hovudverkemidla i norsk klimapolitikk er, og skal vere, sektorovergripande verkemiddel i form av klimagassavgifter og omsetjelege kvotar. Regjeringa vil støtte utvikling og spreining av nullutsleppsløysingar og medverke til å skape marknader for ny nullutsleppsteknologi. Regjeringa vil velje verkemiddel ut frå kriteriet om at forureinar skal betale og at klimamåla skal nåast til lågast mogleg kostnad og med størst mogleg sikkerheit, og vil derfor halde fram arbeidet med eit grønt skattesifte. Innfasing av ny teknologi, teknologitviking og CO₂-prising vil vere hovudverkemiddel for å oppnå målet. Regjeringa vil utarbeide ein plan for å oppfylle Noregs klimapliktingar i ikkje-kvotepliktig sektor når ei avtale med EU om felles oppfylling er på plass. Regjeringa vil ha sektorvise ambisjonar for kutt i klimagassutsleppa i ikkje-kvotepliktig sektor, under dette å halvere utsleppa frå transportsektoren innan 2030. Desse måltala er baserte på betringar av teknologisk mogning i ulike delar av transportsektoren.

Utsleppsbudsjettet Noreg vil få ved ei avtale med EU er ikkje endeleg avklart. I forslaget til regelverk EU-kommisjonen la fram er Noreg gitt eit foreløpig utsleppsmål på 40 pst. Foreløpige anslag gir eit utsleppsbudsjett som vist ved stolpane i figur 12.3, på om lag 205 mill. tonn CO₂-ekvivalentar over tiårsperioden. Basert på det talgrunnlaget vi har i dag, er forskjellen mellom framskrivne utslepp i Noreg basert på ei vidareføring av dagens klimapolitikk og Noregs antekne

Figur 12.3 Framskriving og foreløpig anslag på utsleppsbudsjett for ikkje-kvotepfiktige utslepp 2021–2030

Kjelder: Finansdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Miljødirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

utsleppsbudsjett anslått til i storleiksorden 16 mill. tonn CO₂-ekvivalentar for perioden 2021–2030 sett under eitt. Dette er lågare enn anslaget for utsleppsgapet i Meld St. 41 (2016–2017). Reduksjonen i utsleppsgapet skuldast i all hovudsak nedjusterte utsleppsframskrivingar. Dei lågare framskrivingane må sjåast i samanheng med auka innblanding av biodrivstoff og føresetnaden om hurtigare innfasing av lav- og nullutsleppsteknologi i transportsektoren, sjå nærare omtale i avsnitt 13.2. Endeleg budsjett vil avhenge av avtala med EU og utsleppsnivået i Noreg i åra 2016–2018. Både framskriving og utsleppsbudsjett er usikre storleikar. Utsleppsbudsjettet kan dekkjast opp med utsleppsreduksjonar nasjonalt og samarbeid med EU-land om utsleppsreduksjonar gjennom bruk av ulike former for fleksibilitet.

Etter reglane i innsatsfordelingsforordninga vil Noreg truleg få høve til å bruke 5,5-11 mill. kvotar frå det europeiske kvotesystemet (EU ETS) til å dekkje utsleppsgapet. Basert på gjeldande framskriving av utsleppa vil det utsleppsgapet som står att då vere på 6-11 mill. tonn, etter at høvet til å nytte fleksibilitet frå EU ETS er medrekna. Eit eventuelt utslepp frå skog og annan arealbruk vil komme i tillegg.

Miljødirektoratet har på oppdrag frå Klima- og miljødepartementet anslått utsleppseffekten av politiske målsetjingar samanlikna med oppdatert framskriving til å vere i underkant av 12 mill. tonn CO₂-ekvivalentar over perioden 2021–2030. I tillegg har Miljødirektoratet anslått eit potensial for

utsleppsreduksjonar med anslått samfunnsøkonomisk kostnad under 500 kroner per tonn CO₂-ekvivalentar på i underkant av 11 mill. tonn, til saman vil dette kunne redusere utsleppa innanlands med om lag 22¹⁰ mill. tonn over perioden 2021–2030 samanlikna med det som ligg i framskrivinga (sjå Miljødirektoratet sine nettsider for nærare omtale av tiltaka og underlaget for vurderingane som er gjort). Ein viser til kapittel 14, der utsleppsbaner basert på oppfølging av politiske målsetjingar og tiltak anslått under 500 kroner per tonn for dei ulike sektorane blir gått gjennom. Samtidig veit vi at det er vanskeleg å finstyre klimagassutsleppa frå år til år. Den økonomiske aktiviteten svingar og folketalet blir endra. Utviklinga av klimavennleg teknologi, og dermed kostnadene ved å ta slik teknologi i bruk, er usikker. Regjeringas strategi er utforma for å handtere forholdet mellom eit utsleppsbudsjett med utsleppstak som må overhaldast årleg og klimagassutslepp som blir påverka av handlingane til nokre hundre tusen bedrifter og fleire millionar personar.

Regjeringa meiner det er føremålstenleg å vurdere eit breiare spekter av tiltak fordi anslag for reduksjonspotensial og kostnader ved tiltak er usikre. Strategien skisserer ikkje ei ferdig tiltaksliste eller verkemiddelbruk fram mot 2030 for å oppnå reduksjonar.

¹⁰ På grunn av avrunding blir summen 22.

Regjeringa har allereie gjennomført ei rekkje klimatiltak og styrka klimapolitikken. Det er mange verkemiddel på plass og det er sett ambisjonar og målsetjingar som vil medverke til utsleppsreduksjonar framover. I ikkje-kvotepликтig sektor er transportsektoren den største utsleppskjelda, og det er i denne sektoren dei største utsleppsreduksjonane må gjennomførast. Regjeringa prioriterer dette arbeidet høgt og i Nasjonal Transportplan 2018–2029 fremja regjeringa ei rekkje måltal for nye nullutsleppskøyretøy i 2025 og 2030. Etter Nasjonal Transportplan 2018–2019 har regjeringa styrkt verkemidla for klimavennleg transport. I Jeløya-plattformen har regjeringa sett seg ambisjonar og gitt signal om ytterlegare styrking av verkemiddel for klimavennleg transport.

Regjeringa tek høgde for uvisse og kostnader gjennom å leggje ein strategi for å sikre nødvendig fleksibilitet til å oppfylle utsleppsbudsjettet. Vi trur at det vil vere mogleg å samarbeide med EU-land om utsleppsreduksjonar som kan nyttast til å sikre oppfylging av våre forpliktingar i perioden 2021–2030.

Regjeringa vil føre vidare satsinga på forskning og utvikling, implementering og spreing av lågutsleppsteknologi, og leggje til rette for eit vedvarende effektivt og koordinert verkemiddelapparat. Sektorane som står for dei ikkje-kvotepликтige utsleppa har ulikt utgangspunkt og ulik regulering. I tillegg til den generelle verkemiddelbruken finst allereie særlege verkemiddel for den enkelte sektor.

Mot 2030 må verkemiddelbruken vurderast og tilpassast. Det er ikkje mogleg i dag å seie eksakt kva verkemiddelbruk som vil oppfylle målsetjingane som er sette, men den må truleg justerast over tid. Det er i tillegg betydeleg uvisse knytte til utsleppa framover, utsleppseffekten av verkemiddel og kostnader ved nasjonale utsleppsreduksjonar innanfor den enkelte sektor.

12.3 2050-målet

Noreg har lovfesta eit mål om å bli eit lågutsleppsamfunn i 2050. Formålet med å lovfeste målet om lågutsleppsamfunnet er å leggje til rette for ei langsiktig omstilling i klimavennleg retning i Noreg. Med lågutsleppssamfunn er meint eit samfunn der klimagassutsleppa, ut frå beste vitenskaplege grunnlag, utsleppsutviklinga globalt og nasjonale omstende, er reduserte for å motverke skadelege verknader av global oppvarming som beskrive i Parisavtala.

Målet om å bli eit lågutsleppsamfunn i 2050 er forankra i klimaforliket frå 2012 (jf. Innst. 390 S (2011–2012)). I klimaforliket peikte stortingsfleirtalet samtidig på at ein ambisiøs politikk nasjonalt må vere fornuftig i ein global samanheng der det overordna målet er å redusere dei samla globale utsleppa av klimagassar. Dette inneber at det blir teke omsyn til konsekvensane av kvotesystemet, faren for karbonlekkasje og til industrien si konkurransevne når politikken blir utforma. Dette gir føringar for verkemiddelbruken for å redusere nasjonale utslepp. Noreg som lågutsleppssamfunn er avhengig av at verda rundt oss går i same retning slik at vår evne til full og effektiv bruk av arbeidskraft og andre ressursar blir halden ved lag og vi når våre klima- og miljøpolitiske mål.

Som det går fram av § 4 i klimalova skal målet vere at klimagassutsleppa i 2050 reduserast til i storleiksorden 80 til 95 pst. frå utsleppsnivået i referanseåret 1990. Ved vurdering av måloppnåing skal det takast omsyn til effekten av norsk deltaking i det europeiske klimakvotesystemet for verksemder. Dette inneber at kvotepликтige verksemder sine bidrag til reduksjonar i Europa gjennom å delta i EUs kvotesystem skal reknast med som bidrag til måloppnåing under 2050-målet. Kvotesystemet vil bli gradvis strammare fram mot 2050, med færre tilgjengelege kvotar. Det europeiske kvotesystemet vil altså medverke betydeleg til at også EUs klimamål om 80 til 95 pst. reduksjon i 2050 blir nådd. Dette ambisiøse klimamålet byggjer på ein ambisiøs global klimapolitikk, og er avhengig av at andre industrialiserte land som gruppe føreteke nødvendige utsleppsreduksjonar i tråd med togradersmålet.

Kvotesystemet vil tvinge fram betydelege utsleppsreduksjonar på felleseuropeisk nivå, samtidig som utsleppskostnaden må ventast å auke ytterlegare. Det betyr at òg norske kvotepликтige verksemder innanfor industri og petroleum må omstille seg. Ei omstilling av kvotepликтig verksemd til produksjon med betydeleg lågare utslepp enn i dag føreset langsiktige teknologiutviklingsløp. Lovfesting og talfesting av målet om lågutsleppssamfunn gir eit tidleg og tydeleg signal til industrien og andre avgjerdstakarar om at dette teknologiløpet må starte.

Klimalova er ikkje til hinder for at også 2050-målet kan gjennomførast felles med EU. Eit samarbeid med EU om felles gjennomføring av klimamål kan gi viktig bidrag til utsleppsreduksjonar nasjonalt og til den langsiktige omstillinga av det norske samfunnet som klimalova skal fremje. Regjeringas strategi mot 2030 og dagens verke-

middel medverkar til å bringe Noreg i retning av å bli eit lågutsleppssamfunn i 2050.

Parisavtala inviterer òg land til å søkje å formulere og melde inn langsiktige strategiar for lågutslepp av klimagassar i lys av Parisavtalas langsiktige målsetjingar. I Parisvedtaket er landa inviterte til å kommunisere slike strategiar innan 2020. Å leggje fram ein slik strategi er frivillig, og slike strategiar har ingen rapporterings- eller bokføringskrav. Regjeringa har i Prop. 1 S (2016–2017) sagt at det vil bli fremja ein langsiktig lågutsleppstrategi for 2050 i god tid før 2020. Strategien bør sjåast i samanheng med andre pågåande prosessar, og regjeringa vil identifisere ein eigna prosess for å utforme strategien.

12.4 Verkemiddel for å nå klimamåla

Verkemiddelbruken i klimapolitikken bør vere transparent, føreseieleg og innrettast slik at måla for klimapolitikken blir nådd med størst mogeleg sikkerheit og til lågast mogleg kostnader for samfunnet. For å skape minst mogleg konflikt mellom klimamåla og andre samfunns mål, er det krav om god koordinering i bruken av verkemiddel. Regjeringa vil føre ein ambisiøs klima- og miljøpolitikk som byggjer på forvaltaransvaret og føre var-prinsippet.

Klimapolitikken har redusert nasjonale utslepp betydeleg. I samband med Noregs sjuande nasjonalrapport til FN's Klimakonvensjon vart det utrekna at norske utslepp av klimagassar ville ha vore rundt 40 pst. høgare i 2020 utan klimatiltak som er gjennomført dei siste tiåra.

Over 80 pst. av klimagassutsleppa i Noreg er i dag dekte av sektorovergripande økonomiske verkemiddel i form av avgifter eller kvoteplikt. Desse hovudverkemidla set ein pris på utslepp av klimagassar og medverkar dermed til å endre produksjons- og forbruksmønster og stimulerer til utvikling og spreiding av klimavennleg teknologi. Pris på utslepp av klimagassar er avgjarande for å redusere utsleppa i tilstrekkeleg omfang på ein kostnadseffektiv måte.

Det generelle avgiftsnivået på utslepp av klimagassar i 2018 er 500 kroner per tonn CO₂-ekvivalentar. Regjeringa har sidan 2013 heva det generelle avgiftsnivået på utslepp av klimagassar frå 400 til 500 kroner per tonn CO₂-ekvivalentar og oppheva ei rekkje reduserte satsar og fritak. Avgiftsnivået på utslepp av klimagassar er difor vesentleg høgare og jamnare i 2018 enn i 2013. I Jeløya-plattformen vart det varsla at regjeringa vil innføre ei flat CO₂-avgift for alle sektorar. Dette skal òg omfatte landbruk og fiskeri, men vert sett

i samanheng med kompenserte tiltak i samråd med næringane. Jordbrukets organisasjonar er invitert til eit partssamansett arbeid der det overordna målet er å inngå ein politisk avtale om kor mykje jordbrukssektoren skal redusere sine utslepp fram mot 2030. Utvalet skal vurdere innføring av klimagassavgifter på jordbrukets utslepp som i dag ikkje er ilagt avgifter. Avgiftene vert vurdert i samanheng med kompenserte tiltak i samråd med næringane. Nærings- og fiskeridepartementet har sett ned eit partssamansett utval som skal vurdere auka CO₂-avgift på mineralolje, naturgass og LPG levert til fiske og fangst. Utvalet skal òg vurdere andre klimatiltak som kan utløyse utslippsreduksjonar i fiskerinæringa. Regjeringa tar sikte på å følge opp tilrådingane frå utvala som ser på tiltak for å redusere utslepp innan landbruk og fiskeri, gitt at forslaga gir reelle og tilstrekkelege utslippsreduksjonar i de to sektorane og er ferdigstilt innan fristen 1. april 2019. Dersom ikkje vert reduserte satsar og fritak i CO₂-avgift oppheva i 2020. I 2018 er det generelle avgiftsnivået på utslepp av klimagassar 500 kroner per tonn CO₂. Regjeringa vil trappe opp nivået gjennom perioden, og viser til Jeløya-plattformen.

Om lag halvparten av norske utslepp er dekt av det europeiske kvotesystemet for bedrifter, i hovudsak utslepp frå landbasert industri og petroleumssektoren. Kvoteprisen har det siste året auka frå rundt 50 kroner til over 200 kroner per tonn CO₂-ekvivalentar. Petroleumssektoren og luftfarten står overfor både CO₂-avgift og kvoteplikt.

Både dagens og venta framtidig pris på utslepp har betydning for avgjerder hos aktørane. Det offentlege investerer i vegar, kollektivtransport-system, energisystem, vatn- og avløpssystem og bygningar. Dette er investeringar som potensielt kan ha stor betydning for framtidige klimagassutslepp. For å innarbeide klimaomsyn må framtidige utslepp prisast inn i investeringskalkylane.

Som eit tillegg til kvotar og avgifter er brukt direkte regulering, standardar, avtaler og subsidiar til utsleppsreduserande tiltak. På område underlagt generelle verkemiddel skal det som hovudregel unngåast ytterlegare regulering. Avgifter og kvotar set ein pris på kostnaden ved utslepp. I nokre tilfelle er det likevel også andre former for marknadssvikt eller barrierar som kan hindre at kostnadseffektive miljøtiltak blir gjennomførte. Dette kan for eksempel vere kunnskaps-eksternalitetar, nettverkseffektar, mangelfull informasjon eller åtferdsvisse trekk. I slike tilfelle kan andre verkemiddel nyttast i tillegg til prising av utsleppskostnaden.

I enkelte tilfelle kan det vere vanskeleg å prise ein miljøskade gjennom avgifter eller kvotar. Der som avgift er vurdert til ikkje å vere tilstrekkeleg eller føremålstenleg vil andre verkemiddel bli vurderte, som gir tilsvarende sterke insentiv for utsleppsreduksjonar, under dette direkte reguleringar. Utslepp av klimagassar er i dag regulerte av ei rekkje både sektorovergripande og sektor-spesifikke lover. Gjennom forureiningslova er mellom anna utslepp av lystgass frå fullgjødselproduksjon og diffuse utslepp frå petroleumsvirksomme regulert. Forureiningsmyndigheita vurderer fortløpande behovet for å stille krav etter forureiningslova for å medverke til å redusere klimagassutslepp.

Forskning på og utvikling av null- og lågutsleppsteknologiar er òg viktig for å møte klimautfordringa, både i eit 2030- og eit 2050-perspektiv. Noreg er avhengig av teknologiutviklinga internasjonalt. Satsing på teknologi kan gi norske verksemder nye marknadsmoglegheiter og medverke til globale utsleppsreduksjonar dersom også andre land tek i bruk teknologiar utvikla i Noreg. Grøn skattekommissjon framhevar mellom anna at miljøteknologi bør støttast spesielt blant anna fordi det historisk sett er forska mindre på slike teknologiar og at kunnskapsbasen dermed er mindre. Teknologi som medverkar til å redusere utslepp har også ei særleg ulempe dersom utsleppa er prisa lågare enn det skaden som har sin årsak i utsleppa tilseier. Kommisjonen peiker òg på at støtte åleine ikkje vil vere tilstrekkeleg. Ein pris på utslepp medverkar til at ny teknologi blir teken i bruk. For å fremje auka bruk og utvikling av null- og lågutsleppsløysingar er det etablert ei rekkje offentlege støtteordningar. Eksempel på slike ordningar i statleg regi er Enova, og fleire ordningar under Innovasjon Noreg og Noregs forskingsråd. Verkemiddelapparatet er styrkt frå den grunnleggjande forskingsinnsatsen, der dei nye ideane blir skapte, og heilt fram til marknaden. Det offentlege medverkar no med større ressursar enn tidlegare i alle delar av FoU-kjeda. Sidan 2013 har regjeringa auka støtta til næringsretta forskning og innovasjon med over 3 mrd. kroner, inkludert budsjettrett skattefrådrag frå Skattefunnordninga. Regjeringa vil halde fram å støtte utvikling av teknologi. Overgangen til lågutsleppsamfunnet gjeld alle næringar og sektorar og det er derfor viktig med ei brei tilnærming. Regjeringa legg derfor vekt på både målretta satsing og vektlegging av klima og miljø i offentleg

finansiert forskning, innovasjon og teknologiutvikling der det er relevant.

I spreidingsfasen for nye lågutsleppsløysingar kan marknadssvikt vere grunn til at styresmaktene går inn med mellombels støtte for å medverke til at teknologiane blir tekne i bruk.

Støtteordningar må finansierast gjennom skattar og avgifter og har dermed ein kostnad for samfunnet. Subsidiar til bruk av ny teknologi inneber òg risiko for at det blir produsert eller konsumert for mykje av vara. Det er derfor viktig at støtte blir utforma og innretta kostnadseffektivt.

Regjeringa vil medverke til å utvikle ein kostnadseffektiv teknologi for fangst, transport og lagring av CO₂, og har ein ambisjon om å realisere ei kostnadseffektiv løysing for fullskala CO₂-handteringsanlegg i Noreg, gitt at dette gir teknologiutvikling i eit internasjonalt perspektiv.

Regjeringa vil òg syte for at offentleg sektor som kunde medverkar til å ta i bruk og utvikle nye miljø- og klimavennlege teknologiar og løysingar, gjennom offentlege anskaffingar og regelverk for å stimulere etterspørsel etter produkt og løysingar som inneber lågare utslepp.

Informasjon er eit verkemiddel som kan påverke åtferda til bedrifter og privatpersonar. Grøn skattekommissjon viser til at prissignala gjennom avgiftssystemet kan verke noko dårlegare under visse forhold og at informasjon, som eit supplement til økonomiske verkemiddel, kan medverke til at prissignala kjem fram og at nye teknologiar blir spreidde i marknaden.

Regjeringa har oppretta Nysnø Klimainvesteringar AS, eit nytt statleg investeringsselskap med formål å medverke til reduserte klimagassutslepp. Selskapet skal gjere investeringar i unoterte selskap og gjennom såkalla fond-i-fond-løysingar, i hovudsak retta mot ny teknologi i overgangen frå teknologiutvikling til kommersialisering. Selskapet skal prioritere låg- og nullutsleppsløysingar.

I tillegg til dei generelle sektorovergripande verkemidla finst det òg særlege verkemiddel for den enkelte sektor, dette er nærare omtalt i kapittel 14. Mot 2030 og vidare mot 2050 må verkemiddelbruken vurderast og tilpassast. Det er ikkje mogleg i dag å seie eksakt kva verkemiddelbruk som vil oppfylle klimamåla, men den må truleg justerast over tid. Det er i tillegg betydeleg uvisse knytt til utsleppa framover, utsleppseffekten av verkemiddel og kostnader ved nasjonale utsleppsreduksjonar innanfor den enkelte sektor.

13 Utslepp og opptak av klimagassar

I følge klimalova skal det gjerast greie for utviklinga i utslepp og opptak av klimagassar, og for framskrivingar av utslepp og opptak. I dette avsnittet blir det gjort greie for dette.

13.1 Historiske utslepp og opptak

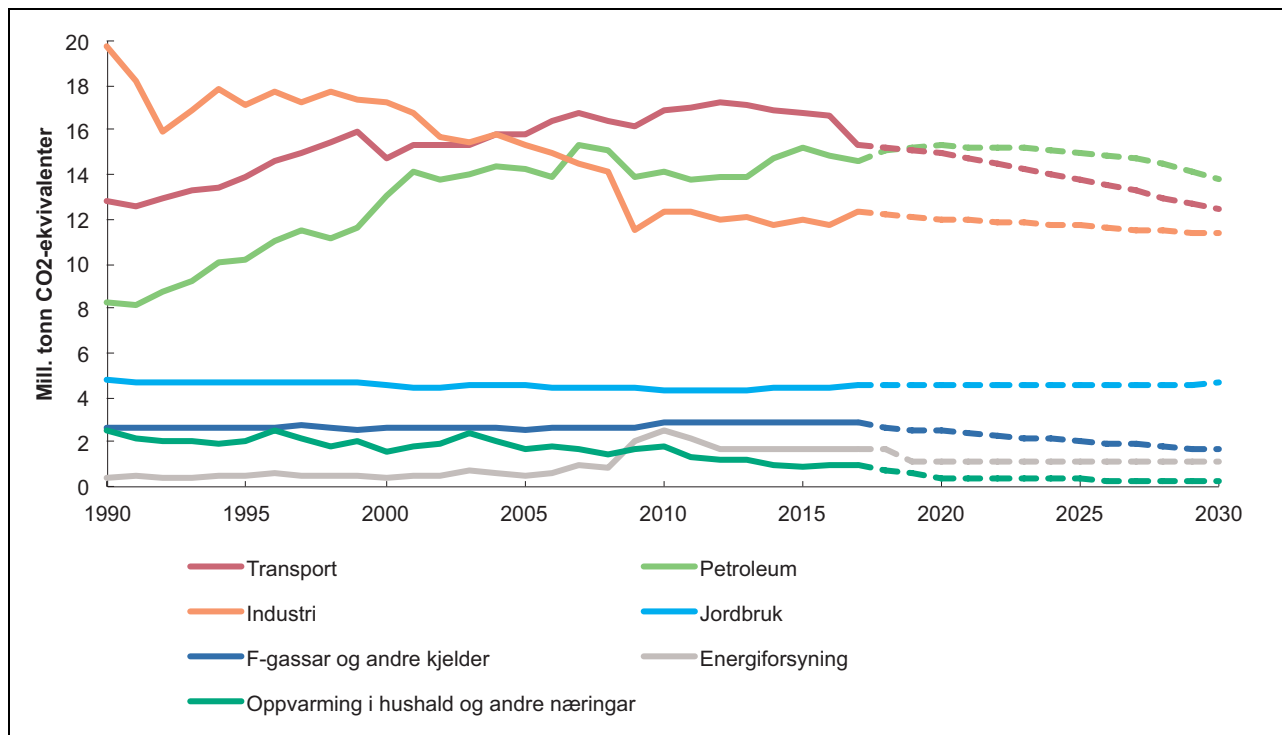
Dei norske utsleppa av klimagassar var i 2017¹¹ på 52,4 mill. tonn CO₂-ekvivalentar som er ein nedgang på nesten 1 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i forhold til 2016, eller 1,7 pst. Det meste av nedgangen skjedde i vegtrafikk (0,9 mill. tonn CO₂-ekvivalentar). Ein nedgang i forbruket av autodiesel og bensin i 2017 førte til at utslepp frå vegtrafikk blei redusert med 9,6 pst. samanlikna med 2016. Hovudgrunnen til nedgangen var den store delen innblanda biodrivstoff. Andre transportutslepp gjekk òg ned (0,3 mill. tonn CO₂-

ekvivalentar) hovudsakleg som følge av mindre sal av marine gassoljar og dermed berekna reduserte utslepp frå kysttrafikken. I motsett retning trekte auka utslepp frå industrien (0,5 mill. tonn CO₂-ekvivalentar) hovudsakleg som følge av auka produksjon. Figur 13.1 viser utslepp frå 1990 fordelt på sektorar og framskrevne utslepp til 2030, sjå meir om framskrevne utslepp i avsnitt 13.2.

Utslepp av CO₂ utgjorde 83 pst. av dei samla utsleppa i 2017, mens resten skuldast utslepp av metan (CH₄), lystgass (N₂O) og fluorhaldige klimagassar (HFKar, PFKar og SF₆).

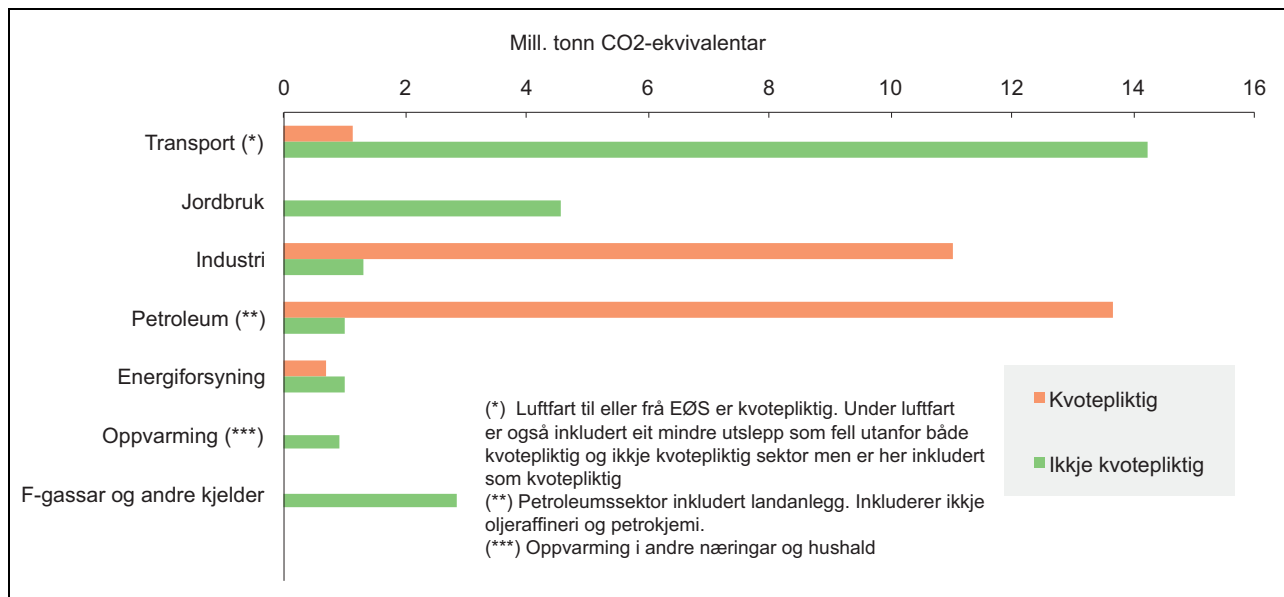
Utsleppa i 1990 var på 51,2 mill. tonn CO₂-ekvivalentar. Utsleppa i 2017 ligg 2,4 pst. over 1990-nivået. I same periode har befolkninga auka med om lag 20 pst. (1 mill. personar) og BNP er dobla. Dermed er utsleppsintensiteten (utslepp per produksjon i kroner) blitt redusert med 55 pst. sidan 1990. Norsk økonomi er òg blitt mindre energiintensiv i og med at energiforbruket har auka med berre 12 pst. sidan 1990.

¹¹ Alle tal for 2017 er foreløpige.

Figur 13.1 Sektorvise utslepp, historiske og framskriving til 2030

Kjelder: Finansdepartementet, Miljødirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

Figur 13.2 Fordeling kvotepiktig og ikkje-kvotepiktige utslepp i 2017.

Kjelder: Miljødirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

Skog tek opp store mengder CO₂. I 2016¹² var nettoopptaket på 24,4 mill. tonn CO₂-ekvivalenter i sektoren for skog og annan arealbruk. For meir omtale av denne sektoren, sjå avsnitt 14.3.6.

Figur 13.2 viser kvotepiktig og ikkje-kvotepiktig utslepp fordelt på sektor. Omtrent halvparten av dei norske utsleppa av klimagassar er kvotepiktige – dvs. dei er omfatta av EUs kvotesystem (EU ETS) (sjå nærare omtale i kapittel 12.2). Dei kvotepiktige utsleppa er størsteparten av utsleppa frå petroleumssektoren og industrien, større anlegg i energiforsyning og størstedelen av luftfarten. Dei kvotepiktige utsleppa var i 2017 på 26,6 mill. tonn CO₂-ekvivalenter. Dei ikkje-kvotepiktige utsleppa er i hovudsak utslepp frå anna transport og jordbruk. I tillegg kjem småskala energiforsyning, og andre kjelder som oppvarming, produkt med fluorgassar og avfallsbehandling, og i tillegg ikkje-kvotepiktige utslepp frå industrien og petroleumssektoren. I 2017 stamma 25,8 mill. tonn CO₂-ekvivalenter av utsleppa frå ikkje-kvotepiktige kjelder.

13.2 Framskrivingar

I Nasjonalbudsjettet 2019 (Meld. St. 1 (2018–2019)) er det lagt fram oppdaterte framskrivingar av norske klimagassutslepp. Noregs utslepp av klimagassar avheng av handlingane til nokre hun-

dretusen bedrifter og fleire millionar personar. Utsleppsframskrivingar prøver å fange opp underliggjande utviklingstrekk og tendensar bak summen av desse handlingane, blant anna med utgangspunkt i økonomiske, teknologiske og befolkningsvise forhold.

Klimapolitikken er blitt betydeleg styrkt dei seinaste åra. I tråd med internasjonale retningslinjer er framskrivingane baserte på at dagens innretning av klimapolitikken blir ført vidare. Det inneber at omfang og satsar for CO₂-avgifta og andre avgifter blir haldne på dagens nivå. Satsinga på teknologiutvikling, for eksempel gjennom Enova, blir ført vidare.

Framskrivingane gir dermed eit bilde av korleis norske utslepp av klimagassar kan utvikle seg ved ei vidareføring av dagens verkemiddel. Berekingane av korleis dagens politikk påverkar framtidige utslepp er usikre, og uvisse aukar desto lengre fram i tid framskrivingane strekkjer seg. Effekten av politikken er blant anna avhengig av utvikling og tilgang på låg- og nullutsleppsteknologi og kostnadene ved å ta slik teknologi i bruk. Det meste av denne teknologiske utviklinga skjer utanfor Noregs grenser. Framskrivingane er ikkje ei beskriving av regjeringa sine mål og fangar heller ikkje opp effektar av framtidig ny politikk og nye verkemiddel. Vedtekne mål utan tilhøyrande forslag til endra verkemiddel eller tiltak som ikkje er ferdig utgreidde i form av forskrift, avgiftsvedtak eller avtaler mv. er ikkje innarbeidd i referansebana. Framtidig økonomisk vekst, befolkningsutvikling, produktivitetsvekst og utvikling interna-

¹² For skog og anna arealbruk blir det ikkje utarbeidd foreløpige tal.

sjonalt har mykje å seie for utsleppsutviklinga i Noreg, og klimapolitikken bør òg ta høgde for at utviklinga kan bli annleis enn lagt til grunn.

Utsleppa av klimagassar er anslått å falle med om lag 7 mill. tonn CO₂-ekvivalentar frå 2017 og fram mot 2030. Det aller meste av nedgangen er venta å komme i ikkje-kvotepliktige utslepp der utsleppa er venta å gå ned med om lag 5 mill. tonn frå 2017 til 2030, sjå tabell 13.1. Utviklinga i

utsleppa må mellom anna sjåast i samanheng med utfasinga av oljefyr fram mot 2020, nedlegginga av gasskraftverket på Mongstad og at utsleppa frå petroleumsværksemda startar å avta noko etter 2020. Effekten av ein anslått nedgang i transportutsleppa som følge av at fleire nullutsleppskøyretøy blir tekne i bruk, blir først for alvor synleg i tala etter 2020.

Tabell 13.1 Utslepp av klimagassar i Noreg etter sektor (mill. tonn CO₂-ekvivalentar)

	1990	2005	2010	2017 ¹	2020	2030
Utslepp av klimagassar	51,2	54,8	55,0	52,4	50,8	45,3
Kvotepliktig utslepp		27,7	26,7	26,6	26,5	24,8
– Olje- og gassproduksjon		12,9	12,9	13,7	14,2	12,9
– Industri og bergverk		13,7	11,0	11,0	10,8	10,4
– Andre kjelder ²		1,1	2,7	1,8	1,4	1,5
Ikkje-kvotepliktig utslepp		27,1	28,3	25,8	24,3	20,5
– Transport ³		14,8	15,9	14,2	13,7	11,1
– Av dette: Vegtrafikk		9,3	9,8	8,8	8,4	6,4
– Jordbruk		4,5	4,3	4,5	4,5	4,6
– Andre kjelder ⁴		7,7	8,1	7,1	6,1	4,8
Netto opptak i skog og anna arealbruk ⁵	-10,4	-24,9	-26,5	-24,4 ⁶	-23,4	-21,2
Utslepp av klimagassar utan netto opptak i skog og anna arealbruk	40,8	29,8	28,6	28,0	27,4	24,1
Memo						
Fastlands-Noreg	42,9	40,4	40,8	37,7	35,5	31,5

¹ Foreløpige tal.

² Inkluderer utslepp frå kvotepliktig energiforsyning og luftfart.

³ Inkluderer utslepp frå vegtrafikk, sjøfart, fiske, ikkje-kvotepliktig luftfart, anleggsmaskiner og andre mobile kjelder.

⁴ Inkluderer ikkje-kvotepliktig utslepp frå industri, petroleumsværksemd og energiforsyning, og utslepp frå oppvarming og andre kjelder.

⁵ Ein vil oppdatera framskrivinga.

⁶ Tal for 2016.

Kjelder: Statistisk sentralbyrå, Miljødirektoratet, NIBIO og Finansdepartementet.

Anslaget for 2030 er justert ned med nesten 3 mill. tonn CO₂-ekvivalentar samanlikna med førre framskriving (Perspektivmeldinga 2017). Det meste av nedjusteringa heng saman med lågare ikkje-kvotepliktige utslepp, særleg frå vegtrafikk. I tillegg til auka innblanding av biodrivstoff medverkar den venta utviklinga i nullutsleppsløysingar i transportsektoren til at framskrivingane viser sterkare ned-

gang. Også dei kvotepliktige utsleppa er noko nedjusterte. Høgare kvoteprisar gir sterkare insentiv til å effektivisere produksjonen og ta i bruk ny teknologi.

Framskrivingar for ikkje-kvotepliktige utslepp i enkeltsektorar er vist i tabell 13.2. Sjå meir om desse sektorane i kapittel 14.

Tabell 13.2 Ikkje-kvotepfiktige utslepp av klimagassar i Noreg etter sektor (mill. tonn CO₂-ekvivalentar)

	2005	2010	2017 ¹	2020	2030
Ikkje-kvotepfiktig utslepp	27,1	28,3	25,8	24,3	20,5
Transport	14,8	15,9	14,2	13,7	11,1
<i>Av dette:</i>					
<i>Vegtrafikk</i>	9,3	9,8	8,8	8,4	6,4
– Personbil	5,2	5,4	4,7	4,3	2,6
– Anna vegtrafikk ²	4,1	4,4	4,1	4,1	3,7
<i>Innanriks sjøfart og fiske</i>	3,0	3,1	2,4	2,3	1,9
<i>Luftfart</i>	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
<i>Annan transport³</i>	2,3	2,8	2,8	2,9	2,6
Jordbruk	4,5	4,3	4,5	4,5	4,6
Petroleum og industri	3,0	2,6	2,3	2,2	1,9
Energiforsyning og oppvarming	2,1	2,6	1,9	1,3	1,2
F-gassar og andre utsleppskjelder ⁴	2,6	2,9	2,9	2,5	1,7

¹ For 2017 har Statistisk sentralbyrå publisert foreløpige tal på aggregert nivå. For meir detaljert inndeling nyttast anslag frå Miljødirektoratet der trend for SSBs aggregerte nivå er nytta for alle delkjelder.

² Lastebilar, bussar, varebilar, mopedar og motorsyklar.

³ Jernbane, fritidsbåtar, snøscooterar, traktorar, anleggsmaskinar og andre motorreiskapar.

⁴ F-gassar, avfallsdeponi, avløp og avløpsrensing, løsemiddel, kompostering, gass- og bensindistribusjon og ein del mindre kjelder. Kjelder: Statistisk sentralbyrå, Miljødirektoratet, NIBIO og Finansdepartementet.

For første gongen er det laga framskrivingar av utslepp av klimagassar til 2050. Framskrivningane er ikkje prognosar men må sjåast som grove illustrasjonar. Dei er baserte på ei rekkje føresetnader, som at dagens klimapolitikk blir ført vidare, både nasjonalt og internasjonalt. Mot 2050 er det lagt til grunn at befolkning, økonomi og den generelle betringa i teknologi fram mot 2050 utviklar seg i om lag same tempo som fram mot 2030. Det inneber at utviklinga av ny klimavennleg teknologi internasjonalt, som Noreg er heilt avhengig av for å bli eit lågutsleppssamfunn, verken går raskare eller saktare enn det vi har observert historisk.

Gitt slike føresetnader er utsleppa venta å gå vesentleg ned fram mot 2050. Årlege forbetringar i teknologi og anna effektivisering er venta å meir enn kompensere for verknadene av økonomisk vekst og ei større befolkning. I tillegg er det venta at lågare produksjon av olje og gass og vidare utfasing av bruk av fossil energi til oppvarming og i transport vil medverke til å redusere utsleppa. Alt i alt vert utsleppa anslått å liggje nesten 40 pst. lågare i 2050 enn dagens nivå. Nettoopptaket av klimagassar i skog og arealbruk går òg ned, men er venta framleis å svare til rundt 45 pst. av utslepp frå andre sektorar også mot midten av hundreåret.

Noregs elektrisitetsforsyning er allereie i dag fornybar, og ny fornybar teknologi innanfor dette området vil i liten grad medverke til reduserte utslepp i Noreg. Fossilfrie løysingar innanfor transport, industriprosessar med lågare utslepp eller matproduksjon med mindre klimaavtrykk er avgjerande for at norske utslepp skal gå vesentleg raskare ned framover.

Den faktiske utsleppsutviklinga vil avvike frå det løpet som er indikert her. Framskrivningar er usikre og uvisse aukar jo lenger fram i tid framskrivingane går. Om lågutsleppsløysingar til konkurransedyktige prisar blir utvikla raskare enn det som er lagt til grunn, vil utsleppa kunne bli reduserte raskare enn framskrivingane viser. Dette skuldast at utslepp allereie i dag har ein tydeleg kostnad for norske hushald og bedrifter gjennom avgifter og kvotepfikt. I 2018 er i følgje OECD om lag 20 pst. av verdas utslepp prisa. Saman med andre ordningar gir slik prising gode insentiv til å ta i bruk nye løysingar med lågare utslepp. På den andre sida kan også teknologiutviklinga gå langsamare enn lagt til grunn. Ein kombinasjon av prising av utslepp og støtte til forskning og utvikling er avgjerande for utvikling og spreiding av lågutsleppsteknologi.

14 Sektorvis omtale og utsléppsbaner

14.1 Innleiing

I følgje klimalova skal det givast ei oversikt som gjer synleg sektorvise utsléppsbaner innanfor ikkje-kvotepliktig sektor og kva typar tiltak som vil vere nødvendig for å realisere desse. I dette avsnittet er det gjort greie for dette.

Ved ei felles oppfylling med EU vil Noreg få ei forplikting om å halde utsléppa i ikkje-kvotepliktig sektor samla under eit gitt nivå for perioden 2021–2030. EU vil ikkje leggje føringar for i kva sektorar innanfor ikkje-kvotepliktig sektor reduksjonane blir gjennomførte, men vil forsikre seg om at summen av norske utslépp, etter at det er teke omsyn til bruk av fleksible mekanismar, er i tråd med forpliktinga. I tillegg til å rapportere om gjennomføringa av utsléppsmålet for ikkje-kvotepliktig sektor, som Noreg vil få ved ei felles oppfylling av klimamålet for 2030 med EU, skal det òg utarbeidast indikative utsléppsbaner for sektorar innan ikkje-kvotepliktig sektor, og «hvilke typer tiltak som vil vere nødvendig for å nå disse målene», slik Stortinget skriv i sitt vedtak. Arbeidet med slike baner vil vere nyttig i arbeidet med å nå utsléppsmålet for ikkje-kvotepliktig sektor, men det er understreka at anslag av denne typen er svært usikre. Det er uvisse både om den økonomiske utviklinga og dermed også utsléppsutviklinga og om effekten av tiltak. I tillegg vil utviklinga av ny teknologi og opptaket av denne komme i ulikt tempo. Baner og type tiltak kan derfor ikkje oppfattast som mål eller planar, men som ein illustrasjon på ein mogleg veg.

Detaljenivået i rapporteringa, under dette omtala av utsléppsbaner og tiltak, vil måtte tilpassast etter behov og dermed kunne variere frå år til år ut frå kva som er sett på som føremålstenleg.

Ei utsléppsbane viser utvikling i utslépp framover i tid, gitt visse føresetnader. Framskrivinga av utsléppa basert på eksisterande politikk er til dømes ei utsléppsbane. Dei sektorvise utsléppsbanene som er presenterte i dette kapitlet er baserte på at hushald og bedrifter gjer utsléppsreducerande tiltak utover det eksisterande politikk vil utløyse. Utsléppsbanene er baserte på berek-

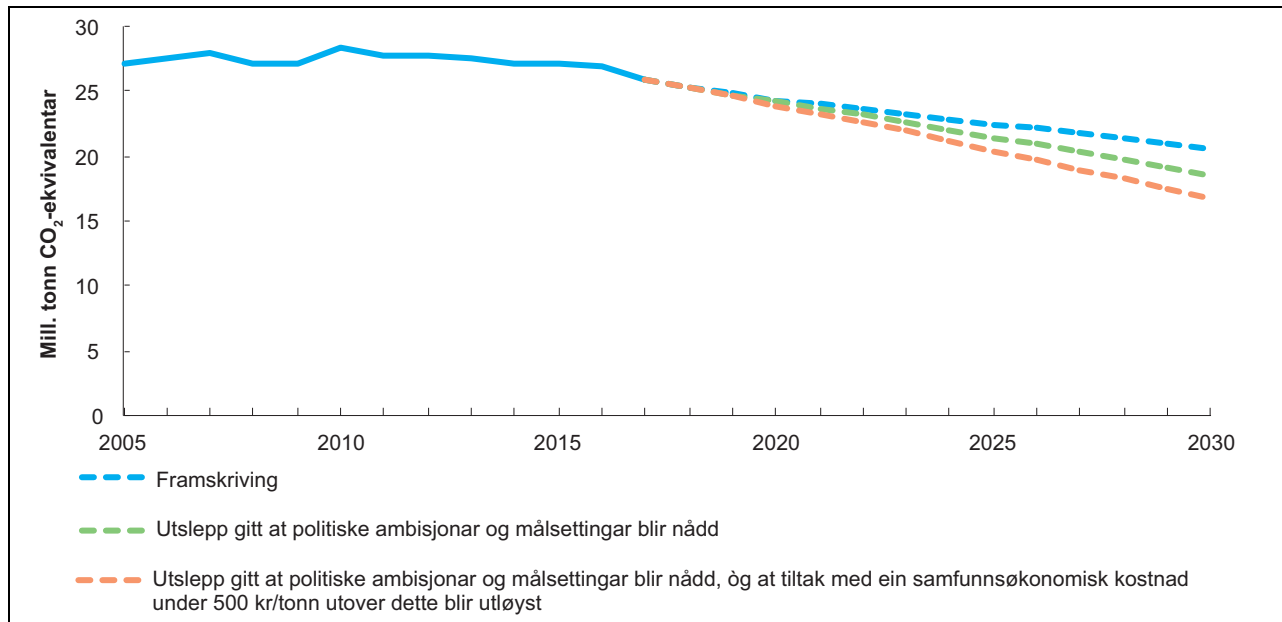
ningar av Miljødirektoratet av utsléppsreduksjonar frå politiske mål og ambisjonar og tiltak dei vurderer å ha ein samfunnsøkonomisk tiltakskostnad under 500 kroner per tonn CO₂-ekvivalentar. I arbeidet med berekningane baserer Miljødirektoratet seg òg på analyser og vurderingar frå andre etatar, bedrifter og analysemiljø.

Den berekna effekten på utsléppa av måla og tiltaka som er framstilte tek utgangspunkt i Miljødirektoratets tiltaksanalyser utarbeidde til Meld St 41 (2016–2017)¹³. Figur 14.1 viser utsléppsbaner for samla ikkje-kvotepliktige utslépp. Sektorvise utsléppsbaner for ikkje kvotepliktige utslépp er presentert i sektorgjennomgangen i dei neste avsnitta saman med oversikter over kva for tiltak som er lagt til grunn for utsléppsbanene. Tiltaka er samanstilt av Miljødirektoratet på oppdrag frå Klima- og miljødepartementet og er justerte i høve til ny framskriving og oppdaterte med ny informasjon der den har vore tilgjengeleg. Sjå nærare om tiltaka på Miljødirektoratets nettsider¹⁴.

Basert på dei oppdaterte berekningane anslår Miljødirektoratet at oppfølging av politiske målsetjingar, og tiltak i kostnadskategorien under 500 kroner per tonn CO₂-ekvivalentar, til saman vil kunne redusere utsléppa innanlands med om lag 22 mill. tonn over perioden 2021–2030 samanlikna med framskrivinga. Anslått utsléppseffekt av politiske målsetjingar og ambisjonar samanlikna med ny framskriving basert på eksisterande klimapolitikk er i underkant av 12 mill. tonn CO₂-ekvivalentar over perioden 2021–2030. I tillegg har Miljødirektoratet anslått eit potensial for utsléppsreduksjonar med berekna samfunnsøkonomisk kostnad under 500 kroner per tonn CO₂-ekvivalentar på i underkant av 11 mill. tonn, sjå figur 14.1. Anslaga er prega av betydeleg uvisse, og summerer seg til meir enn dei 6-11 mill. tonna som er nødvendige for å oppfylle 2030 forpliktinga etter at høvet til å

¹³ <http://www.miljodirektoratet.no/no/Nyheter/Nyheter/2017/Juni-2017/Beregningsteknisk-grunnlag-for-Klimameldingen/>

¹⁴ <http://www.miljodirektoratet.no/>

Figur 14.1 Historiske utslepp, framskriving og utsleppsbaner for ikkje-kvotepliktige utslepp

Kjelder: Miljødirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

bruke kvotar frå EUs bedriftskvotesystem er medrekna. Eit eventuelt utslepp frå skog og anna arealbruk vil komme i tillegg.

I tillegg til at anslaga er usikre er det ikkje vurdert kva verkemiddel eller nivå på verkemiddele som må til for å utløyse dei berekna utsleppsreduksjonane, eller kostnader knytte til desse, utover den berekna samfunnsøkonomiske tiltakskostnaden. Overslaga på potensial og kostnader er følsame for kva føresetnader som blir lagde til grunn, blant anna om innfasing. Miljødirektoratets analyse viser at mange av tiltaka som kan bidra til å fylle det berekna utsleppsgapet er vurdert å ligge under 500 kroner per tonn (samfunnsøkonomisk tiltakskostnad). For dei tiltaka som følgjer av politiske mål og ambisjonar varierer tiltakskostnaden, både opp mot 1 500 kroner per tonn og over 1 500 kroner per tonn. Kostnaden for fleire tiltak er rekna å vere vesentleg høgare i starten av analyseperioden, særleg for dei tiltaka der teknologien i dag er svært umoden. I nokre tilfelle er ikkje teknologien i dag tilgjengeleg, til dømes innanfor nokre tyngre køyretøy. Kostnadene avheng i stor grad av den vidare utviklinga av låg- og nullutsleppsteknologi til bruk i transportsektoren. Slik teknologi blir i hovudsak utvikla utanlands. Regjeringa har nedsett eit teknisk berekningsutval (TBU) for klima som over tid er meint å bidra til å utvikle vidare metodar for tiltaksanalysar og verkemiddelvurderingar i tillegg til metode for berekning av klimaeffekt av statsbudsjettet.

Utviklinga i kostnader og gjennomføringsmoglegheiter avgjer kva tiltak som faktisk vil bli utløyste. Regjeringa fører ein offensiv klimapolitikk der ei rekkje verkemiddel er styrkte og medverkar til å redusere utslepp. Kapittel 12.4 gir ei omtale av dei viktigaste verkemidla vi har på plass som medverkar til å redusere ikkje-kvotepliktige utslepp, mens omtala under den enkelte sektor i kapittel 14 gir ei meir detaljert omtale av verkemidla. Regjeringa vil vurdere avgift på generelt nivå for alle ikkje-kvotepliktige utslepp. Dersom avgift ikkje er vurdert å vere eit tilstrekkeleg eller føremålstenleg verkemiddel, skal andre verkemiddel som gir tilsvarande sterke insentiv vurderast.

14.2 Transport

Foreløpige tal viser at utsleppa frå transportsektoren i 2017¹⁵ var på 15,4 mill. tonn CO₂-ekvivalentar noko som svarer til 29 pst. av dei totale norske klimagassutsleppa. Transport omfattar i utsleppsrekneskapan vegtransport, sjøtransport og fiske, luftfart og andre motorreiskapar mv. Utsleppa gjekk ned med vel 1 mill. tonn CO₂-ekvivalentar frå 2016. Samanlikna med 1990 har utsleppa auka

¹⁵ For 2017 har Statistisk sentralbyrå publisert foreløpige tal på aggregert nivå. For meir detaljert inndeling nyttast anslag frå Miljødirektoratet der trend for SSBs aggregerte nivå er nytta for alle delkjelder.

med 20 pst. I same periode har befolkninga auka med nærare 25 pst.

Mesteparten av utsleppa i transportsektoren er ikkje kvotepliktige. Unntaket er utslepp frå luftfart innafor EØS-området, som i all hovudsak er underlagt kvoteplikt.

14.2.1 Vegtrafikk

Figur 14.2 viser historiske utslepp i vegtrafikk fram til 2017. I tillegg viser den framskrivne utslepp fram til 2030, og ein utsleppsbane med berekna effekt av å nå regjeringas politiske mål og ambisjonar og gjennomføring av tiltak som Miljødirektoratet har estimert til å ha ein samfunnsøkonomiske kostnad under 500 kroner per tonn. Måla og tiltaka er delt i kategoriane personbil, og anna vegtrafikk.

Historiske utslepp

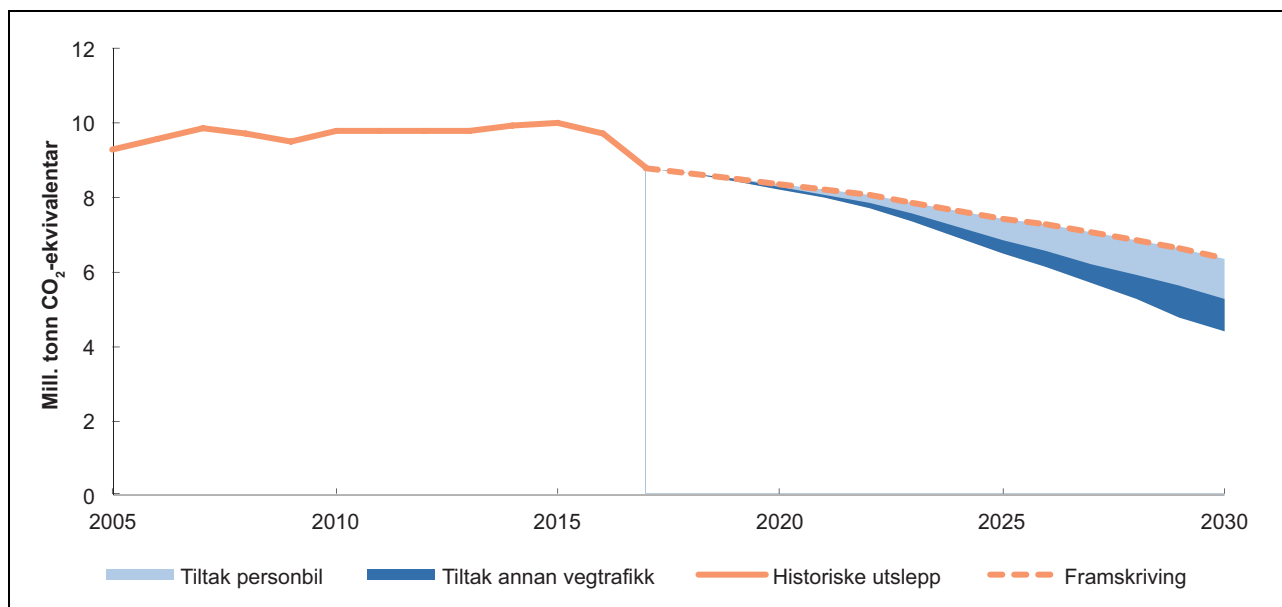
I 2017 var utsleppa frå vegtrafikk 8,8 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, noko som inneber ein auke på 22 pst. frå 1990. Utsleppa auka fram til 2007 og låg etter det nokså stabilt på i underkant av 10 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i året, før utsleppa dei seinare åra har gått ned. Foreløpige tal frå SSB viser

at klimagassutsleppa frå vegtrafikken vart reduserte med 10 pst. i 2017 samanlikna med 2016.

Eksisterande verkemiddel

Regjeringas hovudverkemiddel for å redusere CO₂-utslepp frå vegtrafikk er CO₂-avgifta på drivstoff, insentiv i eingongsavgifta på nye køyretøy, elbilfordelane, omsetningskravet for biodrivstoff og føringar for miljøvennleg arealplanlegging via plan- og bygningslova. Vegbruksavgifta er grunnlagt med å prise andre eksterne kostnader enn klimagassutslepp, slik som kø, ulykker, støy, vegslitasje og lokal luftforureining, men ettersom det er den synlege pumpeprisen som påverkar forbrukarar vil òg denne avgifta kunne ha effekt på drivstofforbruket.

I tillegg er det ei rekkje andre verkemiddel som påverkar klimagassutsleppa frå vegtrafikk som tilrettelegging for at mest mogleg transportarbeid blir teke med kollektiv, sykkel og gange via byvekstavgiftane, miljødifferensierte bompengar, Enovas støtteordningar for transporttiltak, og støtte til transporttiltak via klimasatsmidlane. For nærare omtale av verkemidla innan vegtrafikken, sjå omtale under *Persontransport* og *Godstransport*.

Figur 14.2 Historiske utslepp, framskriving og utsleppsbane vegtrafikk.¹

¹ Utsleppsreduksjoner som ligg inne i kategorien annan vegtrafikk er hovudsakelig frå null- og lågutsleppstiltak knytta til nyttekjøretøy som lastebilar og varebilar, men kategorien inkluderer også tiltak knytta til overføring av gods frå veg til sjø og bane og bruk av null- og lågutsleppsteknologi i busstransporten. Personbiltiltakene inkluderer overgang til null- og lågutsleppsbilar og overgang til meir kollektiv, sykkel og gange.

Kjelder: Miljødirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

Boks 14.1 Klimamål- og ambisjoner på transportområdet

Regjeringa vil leggje til rette for betydelege utsleppsreduksjonar i transportsektoren. Ny teknologi, auka bruk av biodrivstoff, utbygging av infrastruktur for nullutsleppskøyretøy og skatte- og avgiftspolitikken vil vere viktige verkemiddel for å nå målet om at Noreg skal bli eit lågutsleppssamfunn i 2050. Regjeringa si satsing på gods-, kollektiv-, gang- og sykkeltiltak vil òg medverke til å redusere utslepp frå sektoren.

Betringar av teknologisk modenheit i dei ulike delane av transportsektoren, slik at nullutsleppsløysingar blir konkurransedyktige mot fossile transportløysingar, ligg til grunn for måla om utsleppsreduksjonar.

Regjeringa vil:

- Syte for at transportsektoren tek ein stor nok del av utsleppskutta til at vi oppfyller Parisavtala og Noregs klimamål i 2030.
- Regjeringa har ein ambisjon om å halvere utsleppa frå transportsektoren innan 2030. Denne ambisjonen er basert på forbetringar av teknologisk modenheit i ulike delar av transportsektoren.
- Leggje til grunn følgjande måltal for nullutsleppskøyretøy i 2025:
 - Nye personbilar og lette varebilar skal vere nullutsleppskøyretøy
 - Nye bybussar skal vere nullutsleppskøyretøy eller bruke biogass
- Innan 2030 skal nye tyngre varebilar, 75 pst. av nye langdistansebussar og 50 pst. av nye lastebilar vere nullutsleppskøyretøy
- Innan 2030 skal varedistribusjonen i dei største bysentra vere tilnærma nullutslepp
- Leggje til rette for at det alltid skal lønne seg å velje nullutslepp ved kjøp av bil
- Redusere klimagassutslepp frå sektoren ved å fase inn null- og lågutsleppsteknologi, auke omsetninga av berekraftig biodrivstoff og føre ein målretta skatte- og avgiftspolitikkk.
- Starte arbeidet med eit bilavgiftssystem som er berekraftig etter 2025.
- Føre vidare skattefordelane for el-bil når det gjeld eingongsavgift og meirverdiavgift i heile perioden for å nå 2025-måla.
- Ha ein ambisjon om at innan 2030 skal 40 pst. av alle skip i nærskipfart bruke biodrivstoff eller vere låg- og nullutsleppsfartøy
- Støtte opp under fylkeskommunane sitt høve til å tilby klimavennlege kollektivtilbod
- Sikre at alle nye riksvegferjer nyttar låg- eller nullutsleppsløysingar, og medverke til at fylkeskommunale ferjer og hurtigbåtar nyttar låg- og nullutsleppsløysingar
- Ha eit omsetningskrav på 0,5 pst. berekraftig avansert biodrivstoff i luftfart frå 2020, med mål om 30 pst. i 2030.
- Leggje til grunn nullutsleppsløysingar i alle framtidige offentlege materiellanskaffingar i jernbanen.
- Ved kjøp av nytt rullande materiell skal dette skje i den grad teknologiutviklinga tillet det
- Utarbeide ein handlingsplan for fossilfrie byggjeplassar/anleggsplassar innan transportsektoren
- At persontransportveksten i byområda skal skje med kollektivtransport, sykkel og gange
- Leggje til rette for at ein betydeleg del av transportveksten skjer med sykkel og gange.
- Satsinga på tiltak for syklistar og fotgjengarar i byområda gjennom bymiljøavtalene og byvekstavgiftene blir styrkt
- Styrke persontogtilbudet i og rundt de største byområdene og tilrettelegge for auka godstransport på jernbane
- Leggje til rette for at meir gods på dei lange distansane blir transportert på sjø og bane
- Leggje til rette for at norsk godstransport blir utvikla slik at den kan medverke i det grønne skiftet
- Medverke til å redusere klimagassutsleppa frå godstransport ved å stimulere til å ta i bruk miljøvennleg transportmiddelteknologi, alternative drivstoff og effektivisere transport og logistikk. Det er lagt stor vekt på å stimulere til eit taktskifte for raskare innfasing av ny teknologi.

Omgrepet nullutsleppsteknologi i transport omfattar bruk av elektrisitet og hydrogen som energikjelde i batteri eller brenselceller, som ved bruk ikkje har utslepp av klimagassar. Batterielektrisk teknologi og hydrogenteknologi er begge elektriske framdriftsløysingar. Lågutsleppsteknologi er hybride løysingar som kombinerer forbrenningsmotor med elektrisk motor.

Analysar viser at vi ikkje når ambisiøse utsleppsreduksjonar innan vegtransport utan insentiv. Regjeringas allereie vedtekne verkemiddel er venta å gi vesentlege bidrag til måltala. Forbetringar av teknologisk modenheit i køyretøysegmenta, slik at nullutsleppskøyretøy blir konkurransedyktige med konvensjonelle løysingar, ligg til grunn for målsetjingane.

Framskrivning og utsleppsbane

Utsleppa frå vegtransport er venta å falle frå 8,8 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i 2017 til 6,4 i 2030. Nedgangen skuldast i hovudsak at det er lagt til grunn at innfasinga av låg- og nullutsleppsbilar vil auke ytterlegare framover. I framskrivingane er dagens nivå på omsetningskravet for biodrivstoff ført vidare.

Omsetninga av biodrivstoff var allereie i 2017 på nivå med kravet frå 2020, på 16 pst. innblanding (20 pst. med dobbelttelling for avansert biodrivstoff¹⁶). Denne innblandingsprosenten er ført vidare i heile framskrivingsperioden. Til grunn for framskrivingane ligg det ei oppfatning om at delen elbilar av nybilsalet for personbilar aukar frå rundt 25 pst. i dag til 75 pst. i 2030. Delen er oppjustert samanlikna med Perspektivmeldinga 2017 der det vart lagt til grunn ein del på 50 pst. i 2030. Delen el av nybilsalet for varebilar er tilsvarande oppjustert og utgjer som i Perspektivmeldinga 2017 halvparten av delen for personbilar. For dei tyngre køyretøya er det gjort mindre justeringar, men i retning av raskare teknologiutvikling.

Miljødirektoratet har berekna at effekten av å nå regjeringa sine politiske mål og ambisjonar på transportområdet og gjennomføring av tiltak som dei har estimert til å ha ein samfunnsøkonomisk kostnad under 500 kroner per tonn kan redusere utsleppa med rundt 11 mill. tonn CO₂-ekvivalentar utover framskrivinga i perioden 2021–2030. Dette svarar til heile det farga arealet i figur 14.2. Det er teke omsyn til overlappande tiltak slik at utsleppsreduksjonar ikkje blir talde dobbelt. Ein del av dei politiske målsetjingane er vurdert å ha ein samfunnsøkonomiske kostnad på over 500 kr/tonn.

¹⁶ Avansert biodrivstoff vert framstilt av restar og avfall frå næringsmiddelindustri, landbruk eller skogbruk, lignocellosemateriale, eller celluloseholdig materiale som ikkje er næringsmiddel. Biodrivstoff som vert framstilt frå råstoff som etter produktforskrifta er klassifisert som avanserte vert talt dobbelt innanfor omsetningskravet. I 2020 er delkravet om avansert biodrivstoff på 4 %, men på grunn av regelen om dobbelttelling vert det talt som 8 % innanfor det generelle omsetningskravet. Dobbelteljing skal fremje bruk av avansert biodrivstoff.

Meir informasjon om dette finst på Miljødirektoratet sine nettsider.

Tiltak innanfor vegtrafikk kan delast inn i tre kategoriar: *endra transportarbeid, null- og lågut-sleppsteknologi og biodrivstoff*. Endra transportarbeid inneber å redusere transportarbeidet eller å flytte transportarbeid frå ei transportform til mindre utsleppsintensive transportformer. Ifølgje Miljødirektoratets berekningar har tiltaka i denne kategorien eit reduksjonspotensial på om lag 2 mill. tonn.

Personbilar

Utsleppa frå personbilar var i 2017 på 4,7 mill. tonn CO₂-ekvivalentar eller 47 pst. av utsleppa frå vegtrafikk i 2017. Utsleppa var relativt stabile i perioden 1990 til 2016. Dette trass at talet på køyrde kilometer har auka med over 50 pst. sidan 1990. Utviklinga kan forklarast med meir drivstoffeffektive køyretøy, innblanding av biodrivstoff, og innfasing av elektriske bilar. I framskrivingane er det anslått at utslepp frå personbilar blir redusert med om lag 43 pst. i 2030 samanlikna med 2017 (sjå tabell 13.2).

Frå januar til august i 2018 har elektriske bilar utgjort 26 pst. av nysalet av personbilar. Dei borgerlege partia si grøne omlegging av eingongsavgifta sidan 2013 og regjeringas elbilpolitikk har vore viktig for at Stortingets mål om at det gjennomsnittlege CO₂-utsleppet frå nye personbilar i 2020 skal vere maks. 85 gram per km vart nådd allereie i 2017 – tre år før tida. Gjennomsnittleg eingongsavgift for ein ny personbil (medrekna elbilar) er redusert med om lag 40 000 frå 2013 til første halvår 2018.

Regjeringa vil at fleire sykklar og går. Tilskotsordninga for gang- og sykkelveggar på fylkeskommunalt og kommunalt vegnett vart innført i RNB 2014. Formålet med ordninga er å medverke til raskere gjennomføring av tiltak som auker framkoma for gåande og syklande.

Sentrale verkemiddel for å fremje mindre utsleppsintensiv transport er CO₂-avgifta på drivstoff og innrettinga av bilavgiftene.

Bymiljøavtaler og byvekstavtaler er gjensidig forpliktande avtaler mellom staten, fylkeskommunar og kommunar for å nå målet om at veksten i persontransport i byområda skal skje med kollektivtransport, sykkel og gange. Avtalene er eit viktig verktøy for å syte for betre samordning i areal- og transportpolitikken. Alle partane, både lokale partar og staten, har ansvar for finansiering av tiltak og oppgåver innanfor ansvarsområda sine, under dette finansierte tiltak innan kollektivtrafikk,

sykkel og gange. Saman med null- og lågutsleppskøyretøy, vil byvekstavtalene kunne medverke til å avgrense klimagassutsleppa i bytransporten. Regjeringa har ulike mål knytte til innfasing av null- og lågutsleppsteknologiar. Blant anna har regjeringa eit mål om at 100 pst. av nybilsalet skal vere nullutsleppsbilar innan 2025. Betringar av teknologisk modenheit i dei ulike delane av transportsektoren, slik at nullutsleppsløysingar blir konkurransedyktige mot fossile transportløysingar, ligg til grunn for måla om utsleppsreduksjonar. Det er stor uvisse knytt til teknologisk utvikling og kostnader ved tiltaka.

Regjeringa har i Jeløya-plattformen angitt at skattefordelane for elbilar når det gjeld eingongsavgift og meirverdiavgift blir ført vidare i heile denne stortingsperioden. Det er òg varsla at regjeringa vil halde fram med grøn omlegging av eingongsavgifta for kjøp av nye køyretøy ved å auke CO₂- og NO_x-komponentane, og redusere andre komponentar. Omlegginga skal ikkje auke avgiftsinntektene i budsjettet. Det går fram av Jeløya-plattformen at regjeringa vil vurdere krav om nullutsleppstransport i leveransar til det offentlege.

Hovudverkemidla for å auke bruk av biodrivstoff for vegtransport i Noreg i dag er omsetningskravet (som også inkluderer eit delkrav for avansert biodrivstoff), fritak for CO₂-avgift og at biodrivstoff omsett utanfor omsetningskravet ikkje er omfatta av vegbruksavgift. Det er forskriftsfesta ei opptrapping av omsetningskravet til 20 pst. i 2020, noko som er lagt inn i framskrivingane. Omsetninga av biodrivstoff har vore langt over nivået på omsetningskravet dei siste åra. Dette skuldast at biodrivstoff omsett utanfor omsetningskravet ikkje er omfatta av vegbruksavgifta, og dermed har vore rimelegare enn fossilt drivstoff. I 2017 utgjorde biodrivstoff 15,8 pst. av totalt drivstofforbruk til vegtransport i Noreg.

Regjeringa varsla i Jeløya-plattformen at den har eit mål om 40 pst. innblanding av biodrivstoff i 2030, avhengig av teknologiutviklinga og utvikling av alternative energibærarar. Reduksjonspotensialet er ikkje berekna. Ei operasjonalisering av 40 pst. innblanding i 2030 inneber å avgjere kva innfasingstakt ein skal leggje seg på og kva krav som skal stillast til delen av avansert biodrivstoff.

Annan vegtrafikk (varebilar, godstransport, bussar)

I 2017 var utsleppa frå tunge køyretøy¹⁷ på om lag 3 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, mens utsleppa frå

varebilar var på 1,5 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, noko som til saman utgjorde 46 pst. av utsleppa frå vegtrafikken. Utslepp frå tunge køyretøy og varebilar er dobla sidan 1990. Tyngre køyretøy har ikkje hatt ein like positiv utvikling i CO₂-utslipp pr. km som lette kjøretøy. For langdistansebussar har det vore liten auke i CO₂-utslipp pr. km dei siste åra, mens for lokalbussane har det vore ein liten nedgang. Tyngre lastebilar har auke sitt CO₂-utslepp pr. km, men fraktar òg noko meir gods. I framskrivingane er det anslått at utslepp frå annan vegtrafikk, som er hovudsakelig knyta nyttetransporten, reduserast med om lag 10 pst. i 2030 samanlikna med 2017 (sjå tabell 13.2).

Det er ikkje eingongsavgift på køyretøy med tillatt totalvekt over 7 500 kg. Fritak for avgift inneber at avgiftssystemet ikkje kan gi insentiv til kjøp av null- og lågutsleppslastebilar slik som for personbilar. Drivstoffavgiftene gir eit kontinuerleg insentiv til å redusere klimagassutsleppa anten ved å redusere forbruket eller investere i nye teknologiar med lågare utslepp. Miljødelen av vektårsavgifta medverkar òg til ein reinare lastebilpark.

I tillegg er det innført betydelege insentiv for å stimulere etterspørselen etter nullutsleppsvarebilar. Det er m.a. innført ei miljødifferensiert vrakpantavgift for varebilar. Det blir gitt ein vrakpant på 13 000 kr om ein samtidig kjøper eller leaser ein nullutsleppsvarebil.

Enova støttar innkjøp av nullutslepps nyttekøyretøy gjennom programmet for energi- og klimatil- tak i landtransport. Programmet omfatter køyretøy brukt i næringsverksemd, som utelukkande nyttar elektrisitet og/eller hydrogen, inklusive traktorar, anleggsmaskiner og andre motorreiskapar i nyttetransport. Enova kan gi støtte på opptil 50 pst. av godkjente meirkostnader.

Innanfor godstransport er det etablert ei tilskotsordning for godsoverføring frå veg til sjø. Dette vil gjere transport med skipsfart meir attraktivt, samanlikna med veg. Utbygging av jernbane og infrastruktur for kystfart i befolkningstette strøk medverkar òg, i tråd med Jeløya-plattformen, til dette. Regjeringa foreslår å innføre ei treårig prøveordning for tilskot til effektive og miljøvennlige hamner, som skal støtte samfunnsøkonomisk

¹⁷ Nyttetransport er her definert som tunge køyretøy i utsleppskategorien vegtrafikk. Denne kategorien inkluderer også bussar.

lønsame prosjekt. Justering av desse verkemidla vil òg kunne styrkje konkurransekrafta til jernbana og skipsfarten. Samtidig er det ikkje all transport som er eigna til transport på sjø og bane.

14.2.2 Annan transport

Figur 14.3 viser historiske utslepp for annan transport utanom vegtrafikken fram til 2017. I tillegg viser den framskrivne utslepp fram til 2030, og ein utsleppsbane med berekna effekt av å nå regjerings politiske mål og ambisjonar samt gjennomføring av tiltak som Miljødirektoratet har estimert til å ha ein samfunnsøkonomiske kostnad under 500 kroner per tonn.

Innanriks sjøfart og fiske

Historiske utslepp

I 2017 var utsleppa på 2,4 mill. tonn CO₂-ekvivalentar og utgjorde 4,8 pst. av dei totale klimagassutsleppa.¹⁸ Utsleppa i 2017 er på om lag same nivå som i 1990, etter å ha vore til dels betydeleg høgare i mellomliggande år.

Eksisterande verkemiddel

Regjeringas hovudverkemiddel for å redusere CO₂-utslepp frå sjøfart og fiske er CO₂-avgifta på drivstoff. I dag betaler innanriks skipsfart ordinær

¹⁸ Det er uvisse rundt dei reelle utsleppsnivåa, spesielt fordi utslepp frå skip som bunkrar i utlandet, men som har aktivitet i norsk farvatn, ikkje vert spegla i utsleppsstatistikken.

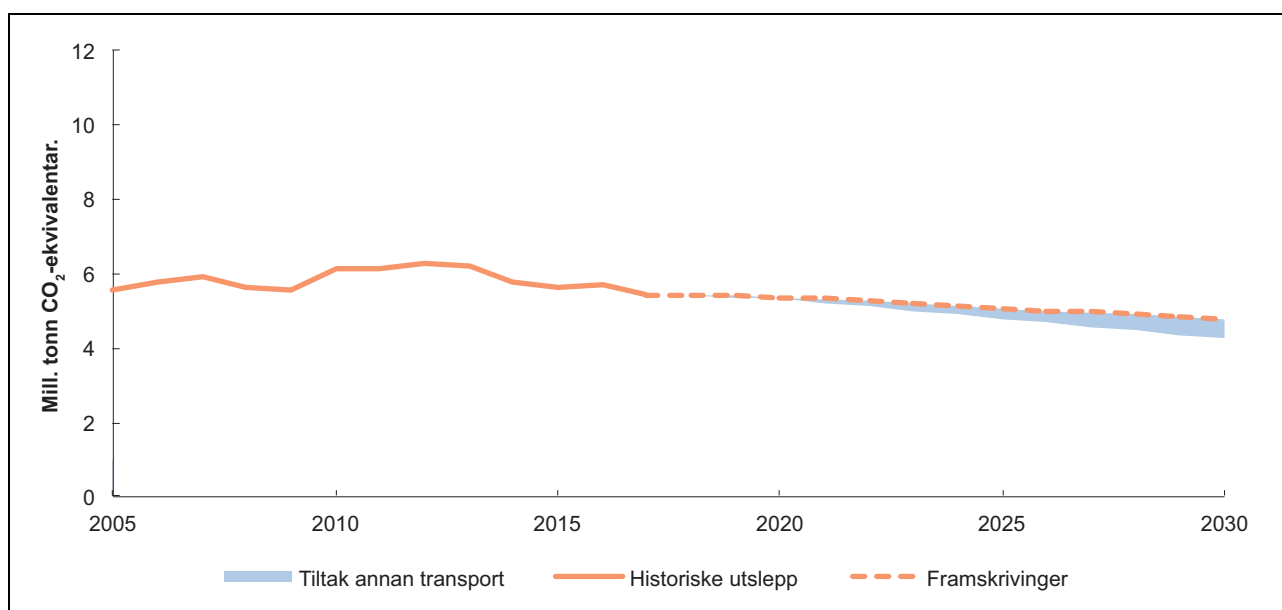
CO₂-avgift på 500 kroner per tonn CO₂. Unntaket er fiske og fangst som i dag får tilbakebetalt delar av CO₂-avgifta.

Aktiv bruk av offentlege anskaffingar og støtteordningar medverkar til at det er venta at rundt ein tredel av bilferjene i landet vil ha heilt eller delvis elektrisk framdrift i 2021. Staten stiller krav til null- eller lågutsleppsløysingar ved utlysing av nye kontraktar for drift av riksvegferjesamband. Ferjetrafikken er om lag likt fordelt mellom 17 riksvegferjesamband og 113 fylkesvegferjesamband.

Enova støttar introduksjon av null- og lågutsleppsteknologi i maritim sektor. Enova gav tilsegn på nesten 1,1 mrd. kroner til prosjekt innan transportsektoren i 2017, og hovudvekta av desse var i maritim sektor.

Framskrivning og utsleppsbane

Frå 2005 til 2017 har utsleppa frå innanriks sjøfart og fiske minska med om lag 17 pst. Ifølgje framskrivingane er utsleppa venta å minske vidare framover slik at dei i 2030 ligg meir enn 20 pst. lågare enn i 2017 (sjå tabell 13.2). I framskrivingane er det lagt til grunn at nedgangen held fram blant anna som følgje av vidare teknologiutvikling. I tillegg til at Enova brukar betydelege midlar på støtte til introduksjon av null- og lågutsleppsteknologi i maritim sektor er det inngått fleire kontraktar som stiller krav om null- eller lågutsleppsløysingar, og det er mellom anna lagt til grunn at rundt ein tredel av bilferjene i landet vil ha elektrisk framdrift i 2021. Fortsett teknologisk fram-

Figur 14.3 Historiske utslepp, framskriving og utsleppsbane annan transport

Kjelder: Miljødirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

gang og auka effektivisering medverkar til at utsleppa er venta å gå ned.

Utsleppsreduserande tiltak i innanriks skipsfart og fiske kan vere tekniske og operasjonelle tiltak (energieffektiviseringstiltak), innfasing av null- og lågutsleppsteknologi, bruk av biodrivstoff eller bruk av LNG. Det er særleg stor uvisse knytt til drivstofftiltaka som inneber innfasing av låg- og nullutsleppsteknologi. Vidareutvikling av desse teknologiane vil vere avhengig av den globale marknadsutviklinga. Desse tiltaka inngår i reduksjonspotensialet, vist i figur 14.3. Moglege tiltak i sjøfart og fiske er nyleg utgreidd av DNV GL. Miljødirektoratet har justert tiltaka mot utsleppsframskrivninga i Nasjonalbudsjettet 2019. Sjå Miljødirektoratet sine nettsider for detaljar og kjelder for kostnadsberekningane av tiltak.

Regjeringa gjennomfører også ei satsing på null- og lågutsleppsteknologi i transportsektoren gjennom Pilot-E, som er eit samarbeid mellom Forskingsrådet, Innovasjon Noreg og Enova. Boks 14.2 viser ei rekkje eksempel av nye prosjekt innan sjøfart som kan redusere utslepp frå sektoren.

Regjeringa vil òg vurdere eit omsetningskrav for berekraftig biodrivstoff i skipsfarten. I tillegg, i Jeløya-erklæringa varsla regjeringa fleire prosessar som vil ha relevans for klimagassutsleppa frå innanriks skipsfart og fiske.

Regjeringa varsla i Jeløya-plattformen at den vil innføre flat CO₂-avgift for alle sektorar på 500 kroner og trappe denne gradvis opp i perioden. Regjeringa har nedsett eit partssamansett utval som skal vurdere gradvis innføring av full CO₂-avgift for fiskerinæringa og vurdere andre verkemiddel for klimagassreduksjonar i næringa. Vurderingane skal gjerast under føresetnad av at distriktspolitiske og fiskeripolitiske målsetjingar blir tekne vare på.

Framover vil regjeringa utarbeide ulike handlingsplanar som kan påverke klimagassutslepp i sjøfarten: «Handlingsplan for infrastruktur for alternative drivstoff i transportsektoren og handlingsplan for grøn skipsfart.»

I Jeløya-plattformen har regjeringa varsla at den vil lage ein plan for fossilfri kollektivtransport innan 2025. Vidare vil regjeringa ha ein heilskapleg strategi for forskning, teknologiutvikling og bruk av hydrogen i tillegg til å vurdere eit omsetningskrav for berekraftig biodrivstoff i skipsfarten.

FNs sjøfartsorganisasjon (IMO) vedtok i år rammene for ein klimastrategi for internasjonal skipsfart der ambisjonen er å redusere klimagassutsleppa frå internasjonal skipsfart med minst 50

Boks 14.2 Eksempelprosjekt

- Enova tildelte nyleg støtte i den femte runden i sin landstraumkonkurranse. 11 prosjekt fekk støtte på til saman 51,6 mill. kroner. Med dette har Enova no støtta til saman om lag 66 landstraumprosjekt med over 415 mill. kroner. Enova har allereie lyst ut ein sjettede runde av landstraumskonkurransen.
- Yara og Kongsberg Gruppen samarbeider for å få sjøsett eit autonomt elektrisk lasteskip. Enova har støtta prosjektet med 133 mill. kroner. Containerskipet vil årleg erstatte 40 000 lastebilturar ut frå fabrikk på Herøya til omlastingshamn i Larvik og Brevik.
- Enova har støtta Future of the Fjords, som er ein heilelektrisk turistbåt, med 17,8 mill. kroner. Enova har òg støtta fartøyet sitt innovative ladesystem – «Powerdock» – med rundt 7 mill. kroner. Det utsleppsfrie turistfartøyet skal gå i verdsarvområdet Nærøyfjorden i Sogn og Fjordane.
- Gjennom Pilot-E-ordninga er det gitt støtte til mange maritime prosjekt, og i vår kom nyheita om at hurtigbåtprosjektet Urban Water Shuttle, som er støtta av ordninga, har motteke 110 mill. kroner frå EUs Horisont 2020 som Noreg deltek i.
- Statens vegvesen har lyst ut eit anbod for ei delvis hydrogendriven bilferje på rv 13 Hjelmeland-Nesvik.
- Enova har gitt 588 mill. kroner til ladeinfrastruktur for elferjer i Hordaland, Møre og Romsdal og Trøndelag.
- I det nye anbodet for Kystruta Bergen – Kirkenes stilte regjeringa krav om at CO₂-utsleppa frå dei elleve skipa i gjennomsnitt skal vere 25 pst. lågare enn i dag. Regjeringa stilte òg krav om at skipa skal ha høve til å kople seg til landstraum.

pst. innan 2050 samanlikna med 2008, og null utslepp så tidleg som mogleg dette hundreåret. Utsleppa frå internasjonal skipsfart er ikkje del av Noregs utsleppsforpliktingar. Klimaforpliktingar for internasjonal skipsfart kan gi framvekst av ein større marknad for null- og lågutsleppsløysingar som kan gjere desse løysingane konkurransedyktige med dagens konvensjonelle løysingar.

Annan transport (motorreiskap, mv.) og luftfart

Historiske utslepp

Utsleppa frå motorreiskap (traktorar, anleggsmaskiner og andre framkomstmiddel og utstyr med forbrenningsmotorar som for eksempel fritidsbåtar), innanriks luftfart og jernbane var på 4,1 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, svarande til ca. 8 pst. av totalutsleppa i 2017. Utsleppa frå innanriks luftfart var på 1,3 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i 2017. Om lag 0,17 mill. tonn utslepp frå innanriks luftfart er ikkje-kvotepiktig.

Utsleppa frå motorreiskap mv. har auka med 45 pst. sidan 1990 og utgjorde i 2017 2,8 mill. tonn CO₂-ekvivalentar (5,3 pst. av dei samla klimagassutsleppa i 2017). Auken skuldast først og fremst stor auke i utslepp frå anleggsmaskiner og traktorar på grunn av høg aktivitet. Klimagassutsleppet frå fritidsbåtar har òg auka sidan 1990.

Klimagassutsleppa frå jernbane var i 2017 på om lag 0,04 mill. tonn CO₂-ekvivalentar.

Eksisterande verkemiddel

Regjeringas hovudverkemiddel for å redusere CO₂-utslepp frå luftfart og motorreiskap mv. er CO₂-avgifta på drivstoff.

Framskrivning og utsleppsbane

Ikkje-kvotepiktige utslepp frå annan transport (motorreiskap mv.) og luftfart er venta å gå noko ned fram til 2030. Det er forventa at utslepp frå annan transport (motorreiskap mv.) vil gå ned med om lag 7 pst., mens utslepp frå ikkje-kvotepiktig luftfart vil vere nokså stabilt i 2030 samanlikna med 2017 (sjå tabell 13.2). Framskrivninga gir eit anslag på utvikling av utsleppa framover gitt at dagens verkemiddel og teknologiutvikling blir ført vidare. Det finst i dag få null- og lågutsløpsløyser for anleggssektoren og det er ikkje lagt til grunn store teknologiske gjennombrøt fram mot 2030.

Motorreiskap inkluderer mellom anna utstyr med forbrenningsmotorar i traktorar, fritidsbåtar og maskiner brukt til anleggsarbeid. Det er stor forskjell i kor grundig Miljødirektoratet har utgreidd utsleppsreducerande tiltak innan dei ulike undersegmenta. Tiltakskostnader er også anslag, i motsetning til køyretøytiltaka som er berekna. Sjå Miljødirektoratet sine nettsider for meir informasjon om tiltaka.

Samferdselsdepartementet vil utarbeide ein handlingsplan for fossilfrie anleggsplassar i trans-

portsektoren som varsla i nasjonal transportplan (2018–2029). Transportetatane, Avinor og Nye vegar har utarbeidd eit kunnskapsgrunnlag for planen. Utsleppa kan reduserast med betre logistikk, massehandtering og teknologiske forbetringar.

Regjeringa vil innføre eit omsetningskrav for berekraftig biodrivstoff for luftfart. Vidare gir regjeringa Avinor i oppdrag å utvikle eit program for å legge til rette for introduksjon av elektriske fly i kommersiell luftfart.

Statlege støtteordningar som Enova og Pilot-E løyvde støtte til utvikling og investering i nullutslepps anleggsmaskiner.

14.3 Andre sektorar

14.3.1 Innleiing

I dette avsnittet er dei ikkje-kvotepiktige utsleppa utanom transportsektoren omtalt. Desse sektorane er jordbruk, industri, petroleum, energiforsyning, oppvarming, F-gassar¹⁹ og andre utsleppskjelder. Figur 14.4 viser historiske og framskrevne utslepp for desse sektorane samla. I tillegg er det vist ein utsleppsbane delt i sektor med berekna effekt av å nå regjeringas politiske mål og ambisjonar samt gjennomføring av tiltak som Miljødirektoratet har estimert til å ha ein samfunnsøkonomisk kostnad under 500 kroner per tonn.

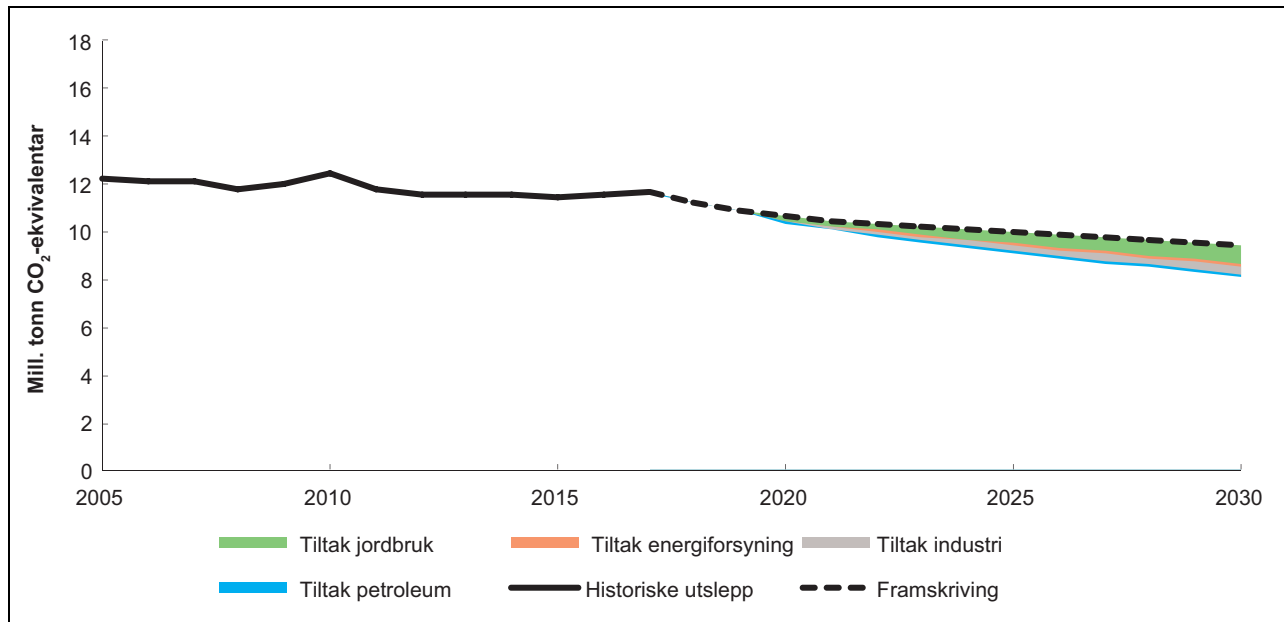
14.3.2 Jordbruk

Historiske utslepp

Sektoren er ikkje underlagt kvotepikt. I 2017²⁰ var utsleppa frå jordbrukssektoren på 4,5 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, eller 8,7 pst. av dei totale norske utsleppa av klimagassar. Utsleppa som er rekna inn under denne sektoren er i hovudsak metan (CH₄) frå husdyrtarmgass og gjødsellager, og lystgass (N₂O) frå gjødsellager, gjødsla mark og organisk jord. Berekna utslepp heng derfor tett saman med mengda husdyr, gjødsel og organisk jord. Desse storleikane har vore relativt stabile sidan 1990. Utsleppa frå jordbruket utgjorde i 2017 omtrent halvparten av dei totale norske utsleppa av metan og tre firedelar av lystgassutsleppa. Sidan 1990 har utsleppa gått ned med i underkant av 5 pst. Viktige årsaker er mindre bruk av nitrogenhaldig mineralgjødsel, bruk av

¹⁹ F-gassar er fluorhaldige gassar.

²⁰ Tal for 2017 er foreløpige.

Figur 14.4 Historiske utslepp, framskriving og utsleppsbane, for alle ikkje kvotepliktige kjelder utanom transport

Kjelder: Miljødirektoratet og Statistisk sentralbyrå.

kraftfôr og færre storfe som følge av redusert og meir effektiv mjølkeproduksjon. Det har òg vore ein nedgåande trend i CO₂-utsleppa frå kalking sidan 1990. Dei siste åra har utsleppa auka noko kvart år.

Eksisterande verkemiddel

Regjeringas hovudverkemiddel i jordbrukssektoren er støtteordningar og krav i dei årlege jordbruksavtalane. Utsleppa i jordbrukssektoren er ikkje omfatta av avgifter. Lovregulering, regulering av råvareprisar, differensiert meirverdiavgift og opplysningstiltak er i tillegg etablerte delar av verkemiddelbruken. Innovasjon Noreg og Enova forvaltar støtte til prosjekt, bygningar og anlegg som blant anna tek sikte på å redusere utsleppa av klimagassar.

Det er få verkemiddel i jordbruket som er utforma for å redusere jordbrukets utslepp av klimagassar. Likevel har verkemiddel innan utvikling av fôr, avl og dyrehelse medverka til reduserte utslepp sett over fleire år. FoU er òg viktig for å utvide mogleighetsrommet for utsleppskutt. Det er behov for auka kunnskap om jordbruket sine moglegheiter til å redusere klimagassutsleppa, om potensialet til lagring av karbon i jord, og korleis tilpasse seg eit klima i endring. Det er difor viktig at ein i det vidare arbeidet vektlegg at produksjon av mat skal skje med lågast moglege klimagassutslepp per produsert eining.

Framskriving og utsleppsbane

Utsleppa frå jordbruket er anslått å liggje relativt stabilt også framover. Produksjonen er anslått å auke med befolkninga, men effektivisering gjer at utsleppa ikkje aukar tilsvarande.

Utviklinga i tal mjølkekyr er av stor betydning for trenden i utsleppa for jordbrukssektoren. Utviklinga i tal husdyr som er nytta i framskrivingane, baserer seg på tal frå NIBIO²¹. Effekten av at subsidiane til eksport av ost blir avvikla frå og med 2021 er inkludert i tala.

I framskrivingane er forbruket av mineralgjød-sel justert i forhold til venta endring i tilgang og bruk av husdyrgjød-sel. I berekningane er det ein føresetnad at auka mengd husdyrgjød-sel erstattar kunstgjød-sel med eit erstatningsforhold der 1 kg husdyrgjød-sel-N svarar til 0,45 kg kunstgjød-sel-N (NIBIO 2016).

Når myr (organisk jord) blir kultivert, blir karbon- og nitrogenhaldig materiale gradvis brote ned og gir utslepp av høvesvis CO₂ og N₂O. Utslepp av CO₂ ved omdisponering av myr er rapportert saman med andre endringar i skog og areallbruk, sjå 14.3.6. Utslepp av N₂O ved omdisponering av myr til jordbruksformål, er bokført i jordbrukssektoren. I framskrivingar av arealomfanget er det estimert nydyrking av 4000 daa myr per år og 1,2 pst. nedgang i tidlegare dyrka myr på

²¹ Finn Walland og Agnar Hegrenes, NIBIO 07.06.2018.

grunn av overgang til mineraljord og myr teken ut av drift. Nyare tal indikerer at nydyrkingsaktiviteten for tida ligg noko lågare, i følgje NIBIO nærare 2600 daa årleg. Lågare omfang gjer ikkje stort utslag for samla utslepps nivå dei næraste åra, men tilseier brattare nedgang seinare, etter kvart som utslepp etter betydeleg dyrking av myr i tidlegare ti-år blir redusert.

Miljødirektoratet har med innspel frå andre samanstilt tiltak med berekna potensiale for å redusere utsleppa frå jordbrukssektoren med 4,5 mill. tonn CO₂-ekv. samanlikna med framskrivinga i perioden 2021–2030. Miljødirektoratet anslår at tiltaka har ein gjennomsnittleg samfunnsøkonomisk kostnad for åra 2021–2030 på under 500 kroner per tonn CO₂-ekvivalentar. Det er stor uvisse knytt både til utsleppsreduksjonspotensialet og til kostnadene ved tiltaka. Tiltak for å avgrense klimagassutslepp i jordbruket har ofte ein ytterlegare samfunnsnytte ved at tiltaka også avgrensar avrenning av næringsstoff og betrar vasskvaliteten i nærliggjande vassdrag.

Talet på husdyr, mengde gjødsel og areal med organisk jord veg tungt i utsleppstal og framskrivingar. Det er stor uvisse både om nivået på utslepp i dag; målt som absolutte tal, om endringar framover og om effekten av tiltak.

Eit teknisk berekningsutval for jordbruket vart nedsett i november 2017 og skal arbeide fram til juli 2019. Utvalet skal sjå på metodar for korleis utsleppsrekneskapan for jordbruket kan utviklast vidare og gjerast meir synleg.

Det er også stor uvisse knytt til kostnadene ved tiltaka som er presenterte. Mellom anna er det medrekna helsegevinstar for forbrukarane ved overgang frå raudt kjøt til vegetabilsk og fisk, og redusert matsvinn. I tillegg kjem kostnadar ved eventuelle verkemiddel for å utløyse tiltaka.

For nokre av tiltaka som er vurderte av Miljødirektoratet, vil effekten av eventuelle utsleppsendingar bli rapportert i jordbrukssektoren, mens tiltaka vil vere innretta mot aktørar utanfor sektoren. For eksempel vil tiltaka «mindre matsvinn» og «overgang frå kjøt til vegetabilsk og fisk» som er omtalt nedanfor, bli rapportert under jordbrukssektoren. Det er i jordbrukssektoren dei fysiske utsleppskutta skjer, men desse tiltaka vil krevje endringar hos forbrukar, matindustrien og daglegvarehandelen for å kunne utløyseast. På den andre sida har bonden høve til å påverke utslepp knytte til energibruk på garden og i samband med næringsverksemda generelt, men i utsleppsstatistikken inngår desse utsleppa i andre sektorar som bygg, transport og LULUCF.

Produksjonen av kjøt medverkar til større klimagassutslepp enn produksjon av vegetabilsk mat. Miljødirektoratet har berekna at ein overgang frå kjøt til vegetabilsk/fisk i medhald av kosthaldsråda (Helsedirektoratet, 2011) kan redusere utsleppa tilsvarande 2,7 mill. tonn CO₂-ekvivalentar akkumulert i perioden 2021–2030 i jordbrukssektoren. Tiltaket føreset at forbrukarane sine preferansar blir endra og at produksjonen av raudt kjøt i Noreg endrar seg i takt med endringa i etterspørsel. Då dette tiltaket handlar om ei forbruksending, vil tiltaket ikkje primært vere innretta mot jordbrukssektoren. Utsleppsverknaden ligg derimot i jordbrukssektoren. Der som utsleppsreduksjonen er det primære, kan reduserte subsidiar til produksjon av raudt kjøt vere effektivt. Produksjon av raudt kjøtt mottek mest støtte per kg og kilokalori og har samstundes høgast utslepp. Reduserte subsidiar eller avgift på raudt kjøt kan derimot gi auka import og «karbonlekkasje».

Miljødirektoratet har vurdert eit tiltak som inneber at matsvinnet blir halvert for alle matvaregrupper innanfor både matindustri, grossist, daglegvare og i hushalda, og at produksjon og utslepp i primærleddet blir justerte ned tilsvarande. Tiltaket krev samarbeid mellom ulike aktørar i næringsmiddelkjeda og ei endring i åtferda til forbrukar. Utsleppsverknaden ligg i jordbruksproduksjonen. Miljødirektoratet anslår at redusert matsvinn kan redusere utsleppa med rundt 1,1 mill. tonn CO₂-ekvivalentar akkumulert i perioden 2021–2030. Regjeringa og heile den norske matbransjen inngjekk i juni 2017 ei avtale om å redusere matsvinnet i Noreg med 50 pst. innan 2030.

Miljødirektoratet anslår at eit forbod mot nydyrking av myr vil redusere N₂O-utsleppa med om lag 200 000 tonn CO₂-ekvivalentar akkumulert i perioden 2021–2030²². Stortinget vil hausten 2018 ta i mot ein proposisjon om endringar i Jordlova til handsaming. Som beskrive over kan omfang av lystgassutslepp ved dyrking av myr vere overestimert, og det same vil då gjelde for reduksjonspotensialet. I tillegg til reduksjon av N₂O-utsleppa, vil tiltaket minske CO₂-utslepp som er bokførte innanfor LULUCF-sektoren.

Det er anslått at ei betre utnytting av husdyr- og mineralgjødsel kan redusere utsleppa tilsvarande 250 000 tonn CO₂-ekvivalentar akkumulert i

²² Utsleppa og nedgangen ved tiltaket kan vere lågare enn oppgitt her, då nye tal viser at omfanget av nydyrking ligg på 2000 daa årleg og ikkje 4000 daa som antekte opphavleg. Kjelde: notat av 29. mai 2018 frå NIBIO.

perioden 2021–2030. I forslaget til nytt gjødselregelverk ligg føre meir detaljerte tiltaksanalyser for å redusere utslepp frå gjødsel og gjødsla mark. Forslaget til ny forskrift ligg til vurdering i departementa.

Miljødirektoratet har òg vurdert eit tiltak der 20 pst. av husdyrgjødsla innan 2030 blir overført til biogassbehandling, slik at utslepp av metan frå gjødsla kan overførast til energiformål. Miljødirektoratet anslår at tiltaket kan redusere utsleppa i jordbruket med omlag 400 000 CO₂-ekvivalentar akkumulert i perioden 2021–2030. Innovasjon Noreg har sidan 2015 gitt støtte til pilotanlegg for biogass. Under jordbruksavtala er det også tilskotsordning for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg. Enova støttar i tillegg fleire biogassanlegg der det blir nytta husdyrgjødsel.

Dagens verkemiddel i jordbrukssektoren skal medverke til å oppfylle jordbruks-, distrikts-, klima-, og miljøpolitiske målsetjingar. Dei ulike måla kan komme i konflikt med kvarandre, og må balanserast opp mot kvarandre i utforminga av verkemiddel. For å medverke til framtidige utsleppsreduksjonar i jordbruket har regjeringa invitert jordbruksorganisasjonane til å inngå ei gjensidig avtale om kor mykje jordbrukssektoren skal redusere klimagassutsleppa sine fram mot 2030. Jordbruket skal ha fleksibilitet knytt til kva tiltak som kan gjennomførast. Organisasjonane har meldt til regjeringa at dei vil gå inn i ei drøfting om kva som skal vere jordbruket sitt bidrag til å nå dei internasjonale forpliktingane Noreg har inngått på klimaområdet.

14.3.3 Industri- og petroleumssektoren

Historiske utslepp

I 2017²³ var dei samla utsleppa frå industrien²⁴ og petroleumssektoren²⁵ 27 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, noko som svarar til om lag halvparten av dei totale norske utsleppa. Over 90 pst. av utsleppa er kvotepliktig og ein del av det europeiske kvotesystemet.

Industrien sleppte ut 12,3 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, eller 23 pst. av totale norske utslepp

av klimagassar. Det er ein nedgang på nesten 40 pst. sidan 1990. Nedgangen skuldast i stor grad reduserte utslepp av andre klimagassar enn CO₂.

Dei verksemdene som ikkje er underlag kvoteplikt i industrien er for det meste mindre verksemdar eller verksemdar med låge utslepp, som næringsmiddelindustri, vareproduksjon, asfaltverk og liknande. I tillegg har ein del kvotepliktige verksemdar utslepp av klimagassar som ikkje er omfatta av kvoteplikt.

Dette gjeld blant anna diffuse utslepp av nmVOC²⁶ og metan frå raffineri og lystgass frå fullgjødselproduksjon. Ikkje kvotepliktige utslepp i industrien utgjorde i 2017 omkring 1,3 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, som svarar til rundt 5 pst. av dei totale ikkje-kvotepliktige utsleppa.

Utslepp frå petroleumssektoren var 14,7 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i 2017, der ikkje-kvotepliktige utslepp er rekna til omkring 1 mill. tonn CO₂-ekvivalentar. Dei totale utsleppa frå sektoren har auka med i underkant av 80 pst. sidan 1990, i hovudsak som følgje av auka aktivitet. Hovudkjeldene til utslepp av CO₂ er frå kraftproduksjon med gassturbinar offshore. Dei ikkje-kvotepliktige utsleppa frå petroleumssektoren er hovudsakleg utslepp av metan og nmVOC frå kaldventilering og diffuse utslepp både offshore og på landanlegga, og avdamping ved lasting og lagring av råolje og andre petroleumsprodukt. Anslaget for ikkje-kvotepliktige utslepp er truleg noko for høgt, då det er basert på ein berekningsmetode som vil bli endra. Dette gjer òg framskrivinga og tiltaksvurderinga for petroleumssektoren uviss.

Verkemiddel

Regjeringas hovudverkemiddel for å redusere ikkje-kvotepliktige utslepp frå fastlandsindustrien og petroleumssektoren er avgifter på utslepp av klimagassar. Avgifta gir insentiv til meir effektiv energibruk og omleggingar.

I industrien omfattar CO₂-avgifta det meste av bruken av fossile brenslar til stasjonær forbrenning i ikkje-kvotepliktig industri og avgifta ligg på 500 kr/tonn CO₂. I petroleumssektoren vart avgiftssatsen på naturgass som blir sleppt ut til luft på sokkelen auka frå 1,02 kroner til 7,16 kroner per Sm³ naturgass frå 1. januar 2017, og til 7,30 kroner i 2018. Satsen er anslått å svare til 453 kroner per tonn CO₂. Avgifta omfattar ikkje-kvotepliktige utslepp frå kaldventilering som blir berekna eller målt, og enkelte andre mindre ikkje-

²³ Tal for 2017 er foreløpige.

²⁴ Industrisektoren svarar til industri og bergverk i den norske utsleppsrekneskapan.

²⁵ Petroleumssektoren svarar her til olje- og gassutvinning i den norske utsleppsrekneskapan og omfattar utslepp frå alle faste og flytande innretningar på norsk sokkel og motaks- og behandlingsanlegg på land. Sektoren inkluderer ikkje oljeraffineri og petrokjemi, som er inkludert i industrisektoren.

²⁶ Flyktige organiske forbindingar unntatt metan forkortast nmVOC (non-methane volatile organic compounds).

kvotepliktige utslepp. Avgiftsauken stiller operatørane overfor ein betydeleg pris på utslepp og er forventa å medverke til utsleppsreduksjonar i åra framover.

Utslepp av klimagassar er omfatta av forureiningslova, og regulering etter lova supplerer dei generelle avgiftene. Forureiningslova er i liten grad brukt til å regulere klimagassutslepp frå industrien direkte, men bedrifter med løyve etter forureiningslova er pålagt å ha energileiingssystem. Slike system skal medverke til å oppnå mest mogleg energieffektiv produksjon som i mange tilfelle òg medverkar til reduserte klimagassutslepp, hovudsakleg innanfor kvotepliktig sektor. For lystgass frå fullgjødselproduksjon er det sett utsleppsgrenser. For utslepp av metan, nmVOC, ikkje-kvotepliktige utslepp av CO₂ og andre lystgassutslepp er det krav til bruk av beste tilgjengelege teknikkar (BAT). Eit slikt krav medverkar til å auke spreingstakten av nye betre teknologiar og dermed redusere utslepp på sikt.

Utslepp frå petroleumssektoren er direkte regulert ved bruk av forureiningslova. Kaldventilering og diffuse utslepp av metan og nmVOC frå enkelte offshorefelt og petroleumsanlegga på land er regulert direkte gjennom utsleppsgrenser med heimel i forureiningslova. Som følgje av ny teknologi, industrisamarbeid og myndigheitskrav, og redusert oljeproduksjon, har utsleppa av nmVOC frå råoljelasting sidan starten av 2000-talet blitt redusert frå over 200 000 tonn til under 50 000 tonn. Verksemdene har òg krav om energileiing i medhald av forureiningslova og om at BAT skal nyttast. Krav om utgreiing av utsleppsreduserande tiltak kan òg stillast med heimel i forureiningslova. Til dømes kravde Miljødirektoratet i 2016 at alle operatørar på norsk sokkel rapporterte om høve til tiltak og om kostnader for å redusere metan- og nmVOC-utslepp.

Enova støttar prosjekt både i industrien og petroleumssektoren med mål om blant anna å redusere ikkje-kvotepliktige utslepp av klimagassar. Gjennom sine program for ny teknologi, transport og energileiing støttar Enova innovative, energieffektive og miljøvennlege løysingar med mål om å medverke til varige marknadsendingar slik at desse løysingane på sikt blir standard.

Då det allereie er gjennomført betydelege utsleppsreduksjonar i industrien og petroleumssektoren dei siste 25 åra, vil ytterlegare utsleppskutt i større grad enn tidlegare krevje utvikling av ny teknologi og nye løysingar. Noregs forskingsråd og Innovasjon Noreg har fleire ordningar som kan støtte teknologiutvikling i industrien og petroleumssektoren. Framtidas klimanøytrale industri

er valt ut som eitt av to nye tema for Pilot E. Regjeringa har styrkt samhandlinga mellom næringslivet, forvaltninga og forskinga gjennom å opprette strategiforumet *Prosess 21*. Hovudoppgåva for *Prosess 21* er å gi strategiske råd og tilrådingar om korleis Noreg best kan få til ei utvikling i retning av minimale utslepp frå prosessindustrien i 2050 og samtidig leggje til rette for at verksemdar i prosessindustrien har berekraftig vekst i denne perioden. I 2018 er det òg løyvd midlar til å etablere eit nytt forskingssenter for reduksjon av klimagassutslepp på norsk kontinentalsokkel. Målet med senteret er å utvikle ny kunnskap og teknologi som kan bidra til betydelege reduksjonar i klimagassutsleppa på sokkelen på kort og lang sikt.

Framskrivning og utsleppsbane for ikkje-kvotepliktige utslepp

I følgje framskrivingane av dei ikkje-kvotepliktige utsleppa frå industri- og petroleumssektoren vil utsleppa reduserast med om lag 17 pst. fram mot 2030, sjå tabell 13.2. Det er blant anna venta at meir effektive produksjonsprosessar vil medverke til desse reduksjonane.

Miljødirektoratet har identifisert 6 tiltak som kan redusere ikkje-kvotepliktige utslepp i industri og petroleumssektoren og som dei har anslått har ein samfunnsøkonomisk tiltakskostnad under 500 kroner per tonn CO₂-ekvivalentar. Det samla berekna potensialet for utsleppsreduksjon frå desse tiltaka er om lag 3,1 mill. tonn CO₂-ekvivalentar akkumulert i forpliktingsperioden 2021–2030 i høve til framskrivingane. Figur 14.4 viser den samla effekten av desse tiltaka. Det er stor uvisse knytt både til utsleppsreduksjonspotensialet og til kostnadene ved tiltaka, mellom anna uvisse knytt til metodeendring for berekning av ikkje-kvotepliktige utslepp i petroleumssektoren. Det er òg mogleg at delar av utsleppsreduksjonane i det berekna reduksjonspotensialet vil utløyast med eksisterande verkemiddel, jf. blant anna auken i avgiftssatsen på utslepp av naturgass i petroleumssektoren frå 2017.

I industrien går tiltaka hovudsakleg ut på å utnytte potensialet for varmegjenvinning, og å konvertere bruk av olje og gass til fornybare alternativ. Overgang til bruk av meir trekol av metallurgisk kvalitet i metallindustrien er òg eit utgreidd tiltak. Energiltaka vart sist utgreidd i 2014 og Miljødirektoratet meiner at potensialet truleg er større enn utgreiinga la til grunn. Det går no føre seg eit utgreiingsarbeid for å oppdatere tiltaka.

Innanfor næringsmiddelindustrien og asfaltindustrien er det identifisert eit potensial for omlegging til fornybare energiberarar og gjenvinning av energi. Overgang til bruk av meir trekol av metallurgisk kvalitet i metallindustrien er eit aktuelt tiltak for store delar av industrien i Noreg, og fleire FoU-prosjekt går no føre seg med støtte frå verke-middelapparatet. Sjå Miljødirektoratets nettsider for meir detaljar om tiltaka.

Tiltaka innanfor petroleumssektoren er primært auka gjenvinning av metan og nmVOC ved råoljelasting offshore, og reduksjon av utslepp frå kaldventilering og diffuse utslepp offshore. Nye innretningar med prosessanlegg kan utformast for å gi lågare utslepp av metan til låge tilleggskostnader, men det kan vere spesifikke unntak for ulike innretningar.

Det er uvisse knytt til korleis dagens verkemiddel vil påverke utslepp. Det er ei rekkje prosjekt og pågåande prosessar som kan medverke til utsleppskutt både i industri- og petroleumssektoren utover dei framskrivningane som er baserte på ei vidareføring av eksisterande verkemiddel, jf. figur 14.4. Til dømes Miljødirektoratet sitt arbeid med å kartleggje høve til reduksjonar i ikkje-kvotepiktige utslepp frå landanlegga i petroleumssektoren vil kunne identifisere nye tiltak.

14.3.4 Energiforsyning og oppvarming

Historiske utslepp

Energiforsyning og energi til oppvarming i Noreg er i stor grad basert på fornybare energikjelder som vasskraft og vindkraft, og har derfor låge utslepp. Utslepp frå energiforsyning og oppvarming var til saman 2,6 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i 2017²⁷. Av dette utgjer dei ikkje-kvotepiktige utsleppa 1,9 mill. tonn CO₂-ekvivalentar. Den påfølgande omtala i avsnittet vil omhandle dei ikkje-kvotepiktige utsleppa frå desse sektorane

Dei ikkje-kvotepiktige utsleppa i energiforsyning kjem hovudsakleg frå brenning av avfall der spillvarmen blir nytta i fjernvarme. I tillegg er det noko utslepp frå bruk av fyringsolje og naturgass i fjernvarmeanlegg, og bruk av kol til varme- og elektrisitetsproduksjon på Svalbard. Etter 2010 har utsleppa frå energiforsyning gått betydeleg ned, hovudsakeleg som følge av avgrensa drift av gasskraftverket på Kårstø som vart lagt ned i 2014. Utslepp frå avfallsforbrenning har auka frå om lag 180 000 tonn CO₂-ekvivalentar i 1990 til om

lag 860 000 tonn CO₂-ekvivalentar i 2016. Dette skuldast blant anna innføringa av deponiforbodet.

Utslepp frå oppvarming av bygg er ikkje-kvotepiktige utslepp, i hovudsak CO₂ frå forbrenning av fyringsolje og gass og noko metan frå forbrenning av ved. Bruk av fyringsparafin er nær utfasa og utslepp frå oljefyring er redusert med 84 pst. frå 1990 til 2017.

Verkemiddel

Hovudverkemiddelet for å redusere ikkje-kvotepiktig utslepp frå energiforsyning og oppvarming er CO₂-avgift på mineralolje, parafin og naturgass. I tillegg kjem grunnavgift på mineralolje.

Det er i tillegg innført kraftige verkemiddel for å redusere utslepp frå oppvarming av bygg. Etter 2016 har det vore forbod mot installasjon av fossil oppvarmingsløyning i nye bygg. I juni 2018 fastsette regjeringa ei forskrift om forbod mot bruk av mineralolje til oppvarming av bygningar, som trer i kraft frå 2020. Regjeringa har i tillegg vedteke ei tilleggsregulering som inneber at bruk av mineralolje til oppvarming av driftsbygningar i landbruket blir forbode frå 2025 og mellombelse bygningar frå 2020. Enova har lenge gitt støtte til redusert energibruk og utfasing av oljefyr både i bustader og hushald og yrkesbygg.

Det er ikkje avgift på CO₂-utsleppa frå forbrenning av avfall. Eit avfallsforbrenningsanlegg er kvotepiktig dersom over 50 pst. av generert energi blir levert til industriformål. Det er per i dag berre tre avfallsforbrenningsanlegg i denne kategorien. Det blir vurdert å innføre pris på utslepp av klimagassar frå avfallsforbrenning. Både avgift og kvoteplikt kan vere aktuelt.

Framskrivning og utsleppsbane for ikkje-kvotepiktig utslepp

I følge framskrivningane av dei ikkje-kvotepiktige utsleppa frå energiforsyning og oppvarming vil utsleppa reduserast med om lag 38 pst. fram mot 2030, sjå tabell 13.2. Forbod mot bruk av mineralolje til oppvarming av bygningar er inkludert i utsleppsframskrivinga i figur 14.4.

Utsleppa frå forbruk av fossil olje til oppvarming i hushald og næringar er reduserte med 84 pst. sidan 1990. Dersom ei slik utvikling held fram, vil utsleppa i 2030 vere rundt 0,6 mill. tonn CO₂-ekvivalentar. Forbodet mot bruk av mineralolje til oppvarming av bygningar inneber at nedgangen blir framskunda og at hushalda og tenesteytande næringar allereie i 2020 ikkje vil ha utslepp frå bruk av olje, men at det framleis vil

²⁷ Tal for 2017 er foreløpige.

vere utslepp frå bruk av gass og frå vedfyring. Det er berekningsteknisk lagt til grunn at det vil vere nokre utslepp igjen, som følgje av at forbodet opnar for visse unntak, blant anna i område der kraftsituasjonen tilseier det. I 2030 er utsleppa anslått til 0,25 mill. tonn CO₂-ekvivalentar.

Utsleppa frå ikkje-kvotepiktig energiforsyning kjem frå brenning av fossilt karbon i avfall og bruk av fossile energiberarar i mindre energianlegg. I framskrivingane er utsleppa frå ikkje-kvotepiktig energiforsyning venta å halde seg om lag på dagens nivå på 1 mill. tonn. Utsleppa frå avfallsdeponi er som tidlegare anslått å gå vidare ned som ei følgd av forbodet mot deponering av våtorganisk avfall.

Dei berekna tiltaka for energiforsyning som er inkludert i figur 14.4 er auka utsortering og materialgjenvinning av plastavfall og av brukte tekstilar. Desse tiltaka har ein kostnad over 500 kr/tonn CO₂-ekvivalentar, men er inkludert fordi tiltaka inneber at måla i gjeldande rammedirektiv om avfall, som er tatt inn i EØS-avtala, blir nådd. For plast- og tekstilavfall vil auka utsortering og materialgjenvinning redusere delen fossilt materiale som forbrenn som restavfall og dermed føre til reduserte utslepp frå energiforsyning. I samband med Stortingets behandling av avfallsmeldinga vart det vedteke (Innst. 127 S (2017–2018), oppmodningsvedtak 485) å stille krav til utsortering og materialgjenvinning av plast og matavfall frå hushald og liknande avfall frå næringslivet. Tiltakskostnadene er usikre og det er stor forskjell på kor godt dei ulike tiltaka er utgreidde. Sjå Miljødirektoratets nettsider for meir detaljar om tiltaka.

I framskrivingane er det lagt til grunn at det vil vere nokre utslepp igjen frå oppvarming av bygningar, mellom anna som følgje av at forbodet opnar for visse unntak. Det er òg noko bruk av naturgass til oppvarming av bygg i Noreg. Som varsla i klimastrategimeldinga utgreier regjeringa høva til reduksjon av utslepp frå gass til oppvarming av bygningar. Det er vidare relativt betydelege utslepp frå norske byggje- og anleggsplassar. Regjeringa har sett i gang utgreiingar av mogleheitene for reduksjon av bruk av mineralolje til oppvarming og bygningstørke ved byggje- og anleggsplassar. Regjeringa arbeider òg med ein handlingsplan for fossilfrie byggje- og anleggsplassar innan transportsektoren, som varsla i NTP.

14.3.5 Produkt med fluorgassar og andre kjelder

Historiske utslepp

Utslepp av fluorgassar frå produkt er ikkje omfatta av kvotesystemet. HFK-gassar (hydrofluorkarbon) er industrielt framstilte gassar som er nytta i kuldeanlegg, varmpumper, luftkondisjonering mv. Utsleppa har auka frå eit ubetydeleg nivå i 1990 etter at gassane vart fasa inn som erstatning for ozon-reduserande gassar. Utslepp av HFK var i 2017²⁸ på 1,4 mill. tonn CO₂-ekvivalentar, og utgjorde 2,7 pst. av dei totale utsleppa av klimagassar.

SF₆ (svovelheksafluorid) er ein svært sterk og langleva klimagass som ein tidlegare hadde betydelege utslepp av frå magnesiumindustrien. Denne er no avvika og den viktigaste utsleppskjelda er lekkasjar frå høgspenbrytarar der gassen er nytta som isolasjonsmedium. Utslepp frå SF₆ var i 2016 på 67 000 tonn CO₂-ekvivalentar og stod for 0,13 pst. av dei norske klimagassutsleppa. Utsleppa er reduserte med 75 pst. sidan 2002.

Metanutsleppa frå avfallsfyllingar sto for 2 pst. av totale utslepp i 2017. Desse utsleppa er halverte sidan 1990 på grunn av forbod mot å deponere våtorganisk avfall frå 2002 (utvida til alt nedbryteleg avfall i 2009) og oppsamling av gass frå eldre fyllingar.

Kjelder som løysemiddel, avløp og avløpsreinsing, kompostering og biogassanlegg, og bensin- og gassdistribusjon står for dei resterande 0,8 pst. av utsleppa. Utslepp frå avløp, primært lysgass, har blitt redusert sidan 1990 på trass av ein betydeleg folkeauke. Kompostering og biogassanlegg aukar, men er framleis ei lita kjelde til metanutslepp.

Verkemiddel

Det er avgift på import og produksjon av HFK og det blir gitt refusjon for gass som blir samla inn og destruert. Avgifta er på nivå med den generelle CO₂-avgifta rekna i CO₂-ekvivalentar. Gassane er òg regulerte i ei EU-forordning og gjennom Kigali-endingane av Montrealprotokollen. Noregs forplikting i høve til Kigali-endingane trer i kraft 1. januar 2019 og EU-forordninga er revidert. Utslepp av SF₆ var tidlegare omfatta av ei frivillig avtale og er framleis relativt låge, men kan auke dersom bruken av høgspenbrytarar med SF₆ aukar. Deponiforbodet for nedbryteleg avfall vil

²⁸ Tal for 2017 er foreløpige.

halde fram med å vere det viktigaste verkemidlet for å få ned utslepp frå avfallsfyllingar.

Framskrivningar

Framskrivningane visar at utsleppa frå produkter med fluorgassar og andre kjelder er forventet å gå ned med om lag 40 pst. i 2030. For HFK-utsleppa visar framskrivningane at dei vil gå ned i tida framover som følgje av eksisterande og planlagde reguleringar. Utsleppa er venta å vere berre 0,7 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i 2030, ned om lag 48 pst. frå 2017. EUs reviderte forordning om fluorhaldige gassar frå 2014, (forordning 517/2014) er til vurdering i EØS/EFTA-statane, og er teken inn i framskrivningane og medverkar særleg til nedgangen. Forordninga inneheld blant anna fleire forbod mot bruk av HFK-gassar med høgt globalt oppvarmingspotensiale (GWP)²⁹. Metanutslepp frå avfalldeponi er òg venta å halde fram med å minske framover.

Det er no avgrensa potensial for å redusere utsleppa av HFK ytterlegare utover det som ligg i framskrivningane. Miljødirektoratet utgreidde i 2018 to tiltak for å redusere utslepp av HFK-gassar ytterlegare. Desse er usikre og har såpass liten effekt utover framskrivningane at dei ikkje er presenterte som eit berekna reduksjonspotensial. Etterleving av dei delane av regelverket som er retta mot å avgrense bruk av og minimere utslepp av HFK må styrkjast for å sikre at vi får realisert dei utsleppsreduksjonane som er inkluderte i framskrivningane. Utsleppa av SF₆ er låge og det er lite potensial for ytterlegare reduksjonar. For å unngå framtidig utsleppsauke er det likevel ønskeleg å avgrense bruken av denne gassen i nye installasjonar. Regjeringa varsla derfor i Meld. St. 41 (2016–2017) at det vil bli vurdert verkemiddel og tiltak som reduserer bruken av SF₆ i høgspenpentanlegg i framtida.

14.3.6 Skog og anna arealbruk (LULUCF)

Sektoren skog og anna arealbruk (Land use, land-use change, and forestry - LULUCF) skil seg frå dei andre sektorane i klimagassrekneskapen ved at den har både opptak og utslepp av klimagassar. Det blir òg berekna opptak og utslepp ved arealbruksendringar mellom kategoriane.

Frå 1990 til 2016 har det vore ein auke i både opptak og utslepp av klimagassar innan sektoren, men auken i netto opptak har vore betydeleg større enn netto utslepp, sjå figur 14.6. Netto opptak i sektoren utgjorde i 2016³⁰ 24,4 mill. tonn

CO₂-ekvivalentar. Dette svarar til nesten halvparten av dei samla norske utsleppa av klimagassar. Skog står for hovudparten av karbonopptaket i sektoren. I 2016 var det eit netto opptak i skog på 28,8 mill. tonn CO₂-ekvivalentar mot 11,8 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i 1990. Dei andre arealbrukskategoriane hadde eit netto utslepp som svarer til 4,5 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i 2016 mot 1,5 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i 1990. Karbonlageret aukar i skog som har eit netto opptak. Nettoopptaket har auka frå 10,3 mill. tonn CO₂-ekvivalentar i 1990, i hovudsak som følgje av auka planting i etterkrigstida og påfølgjande aktiv skogforvaltning.

Skogen som blei planta i denne perioden er no inne i ein vekstfase med høg årleg tilvekst. Dei neste 100 åra er det venta eit lågare netto opptak enn vi har sett dei siste åra. Årsaka til dette er ein kombinasjon av mykje gamal skog som veks ut av sin mest produktive fase, aukande hogst som følgje av at mykje skog blir hogstmoden og låge investeringar dei siste tiåra.

Framskrivningar av nettoopptak av klimagassar i skog og andre landareal er ikkje oppdatert og tala som er presenterte her er dei same som i Nasjonalbudsjettet 2015, sjå figur 14.5. Ifølgje desse framskrivningane ventar ein at opptaket vil minke framover, mellom anna som følgje av at stigande alder på skogen gir lågare tilvekst. Nettopptaket av klimagassar i skog og andre landareal likevel berekna til å svare til rundt 45 pst. av utsleppa frå andre sektorar dei næraste tiåra. Det er behov for å oppdatere desse framskrivningane. Nye framskrivningar for skog og annan arealbruk vil derfor bli utarbeidde.

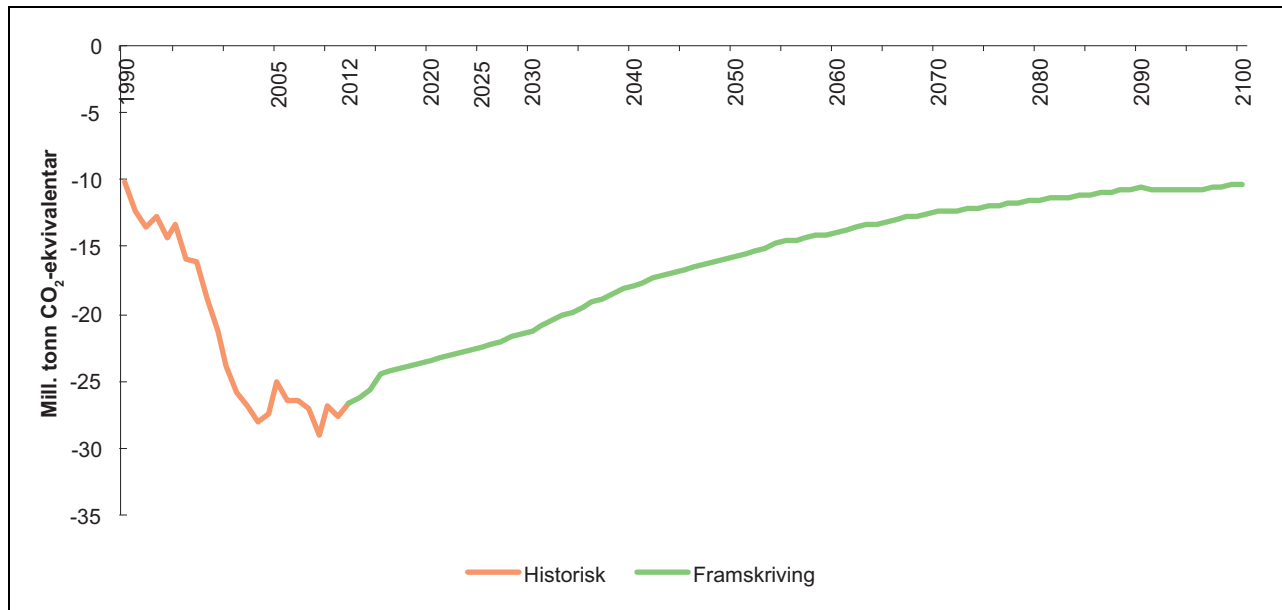
Framskrivningane i Nasjonalbudsjettet 2015 er baserte på sannsynleg hogst ut frå då gjeldande tømmerprisar, tilgang på hogstmoden skog, avstand til veg og kor bratt terrenget er. Det er ikkje lagt til grunn utvidingar i skogsvegnettet for å ta ut eventuell hogstmoden skog i nye område, noko som bl.a. ekskluderer delar av den planta granskogen på Vestlandet. Det er heller ikkje teke høgde for endringar i marknaden.

I Parisavtala er det sett eit mål om å oppnå ein balanse mellom opptak og utslepp av klimagassar i andre halvdel av dette hundreåret. Opptak i skogen, også den norske, spelar ei avgjerande rolle når det gjeld å kunne nå denne balansen.

Utsleppa i skog- og arealbrukssektoren er i hovudsak knytt til dyrking av organisk jord og til arealbruksendring frå skog til busetnad og dyrka

²⁹ Globalt oppvarmingspotensial (Global Warming Potential).

³⁰ For skog og anna arealbruk blir det ikkje utarbeidd foreløpige tal.

Figur 14.5 Historiske utslepp og framskrivingar for skog- og arealbrukssektoren.

Kjelder: Miljødirektoratet, NIBIO.

mark (avskoging). I 2016 var utsleppet frå avskoging vel 2,3 mill. tonn CO₂-ekvivalenter. Sidan 2009 har Noreg rapportert eit utslepp av klimagassar frå karbonlageret i treprodukt produsert i Noreg, fordi reduksjonen i lageret har vore større enn tilførsla av produkt til lageret. Dette har si årsak i at eksporten av tilverka produkt er redusert, mens eksporten av tømmer har auka tilsvarende. Utsleppet frå tilverka treprodukt utgjorde 0,85 mill. tonn CO₂-ekvivalenter i 2016, som er noko lågare enn dei føregåande åra.

Netto opptak i sektoren for skog og annan arealbruk inngår i forpliktinga under Kyotoprotokollen. Noreg kan godskrive netto opptak i skogforvaltning inntil eit årleg tak på 1,75 mill. tonn CO₂. I dag ligg vi likevel an til å bokføre eit utslepp frå sektoren under Kyotoprotokollen, hovudsakleg grunna at utslepp frå avskoging er større enn det vi kan godskrive av netto opptak i skog. Noreg kan likevel, etter Kyotoregelverket, auke hogsten betydeleg utan at det påverkar rekneskapen for klimagassar for sektoren eller norsk utsleppsforplikting.

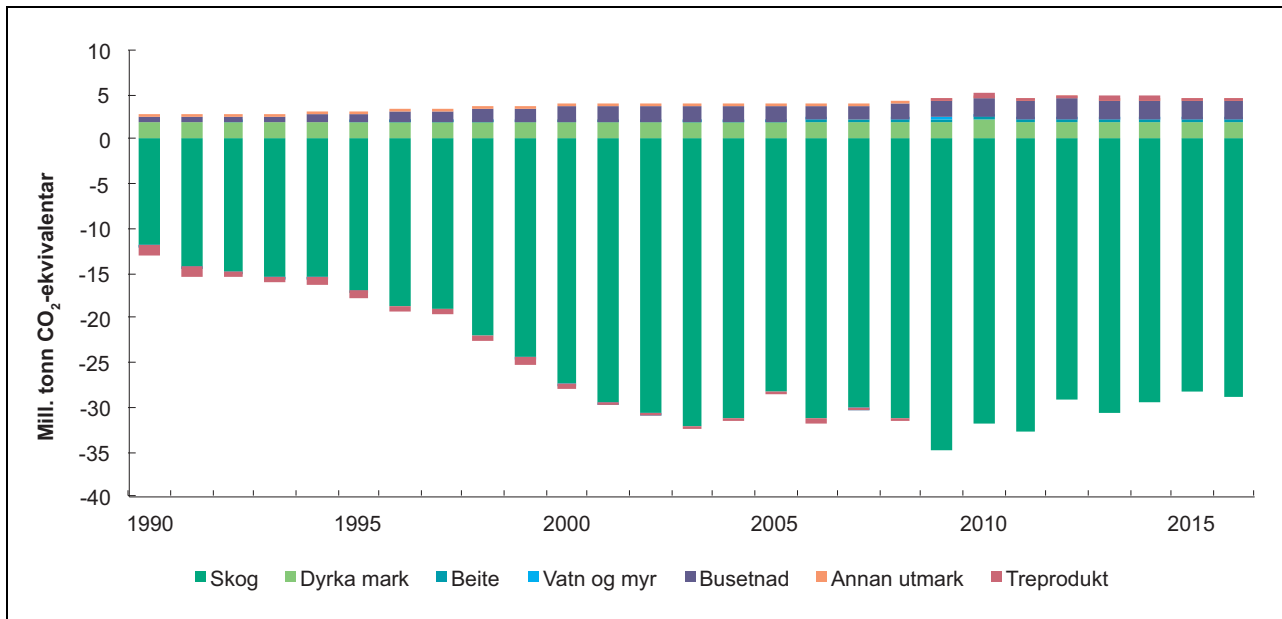
Sektoren skog og anna arealbruk er ikkje omfatta av kvotesystemet.

Sektoren spelar ei viktig rolle i klimapolitikken. I etterkant av klimaforliket er det sett i gang fleire tiltak med formål å auke opptaket og redusere utsleppa frå sektoren. Regjeringa har dei siste åra gjennomført ei 3-årig pilotordning for skogplanting på nye areal som klimatiltak. Pilotordninga er i slutfasen og skal evaluerast mot

slutten av 2018. Det vidare arbeidet med planting av skog på nye areal som klimatiltak, vil bli avgjort på bakgrunn av evalueringa. Regjeringa har òg innført klimatiltak i eksisterande skog som tilskot til gjødsling av skog og tettare planting etter hogst. Skogplanteforedlinga er òg styrkt for å sikre skogplanter som medverkar til eit høgt karbonopptak og som er godt tilpassa eit endra klima. I tillegg har regjeringa sett i gang eit arbeid med å restaurere tidlegare drenert myr.

Regjeringa vil utvikle vidare og vurdere styrking av desse tiltaka, og vil òg greie ut og utvikle vidare andre moglege tiltak for å auke opptaket og redusere utsleppa frå sektoren. Miljødirektoratet har nyleg levert ei utgreiing av moglege tiltak og verkemiddel for redusert klimagassutslepp frå avskoging i Noreg. NIBIO har utgreidd klima-effekt og konsekvensar av å redusere hogsten av ungskog som klimatiltak. I utgreiinga er det vurdert optimalt tidspunkt for avverking av skog ut frå klimaomsyn, omsynet til langsiktig virkesproduksjon og verdi på tømmeret. Desse utgreiingane er til vurdering i Klima- og miljødepartementet og Landbruks- og matdepartementet.

Forslag om endring av jordlova og forslag til endringar i nydyrkingsforskrifta for å forby nydyrking av myr, vart sende på høyring i juli 2017. Landbruks- og matdepartementet vil fremje ein lovproposisjon for Stortinget i løpet av 2018. Endringane i nydyrkingsforskrifta kan tre i kraft tidlegast samtidig med at lovendringa trer i kraft. Uavhengig av forbod vil ein framleis rapportere

Figur 14.6 Netto opptak og utslepp (mill. tonn CO₂-ekvivalenter) for areabrukskategoriane i sektoren skog og anna arealbruk frå 1990 til 2016, inkludert utslepp av metan og lystgass frå arealbruk.

Kjelder: Miljødirektoratet, NIBIO.

og bokføre utslepp frå tidlegare dyrka myr. Regjeringa vil òg medverke til auka bruk av tre i bygg og vurdere andre tiltak som kan medverke til å auke lageret av karbon i langlevde treprodukt. Auka bruk av tre i bygg gir òg effektar i andre sektorar dersom andre meir energikrevjande materialar blir erstatta. Dei fleste tiltaka i primærskogbruket gir effekt først på lengre sikt, ut over

2030. Det er likevel viktig å gjennomføre tiltak òg i denne sektoren fram mot 2030, for å få dei langsiktige effektane så tidleg som mogleg. Enkelte av tiltaka i sektoren vil kunne medføre konsekvensar for naturmangfald og andre miljøomsyn, og tiltaka må derfor avvegast og innrettast i forhold til slike omsyn.

15 Klimaeffekten av framlagt budsjett

15.1 Innleiing

I følge klimalova skal det gjerast greie for klimaeffekten av framlagt budsjett. I dette kapitlet blir det gjort greie for dette. Det er metodisk krevjande å anslå klimaeffekten av statsbudsjettet, og dette er noko som må utviklast over tid.

Som det kjem fram i omtala av lovproposisjonen til klimalova er det på mange område fagleg svært krevjande å anslå utsleppseffekten av budsjettet. Det er krevjande å anslå den fulle effekten av både ny og etablert politikk på utviklinga i klimagassutsleppa, og å tidfeste effekten på utsleppa. Forsking og utvikling og bruk av klimavenleg teknologi er eit døme. Slik teknologi er viktig for å løyse klimaproblemet, og Noreg brukar betydelege ressursar på utvikling av klimavenleg teknologi. Det er svært vanskeleg å anslå klimaeffekten av denne ressursbruken. Det er til dømes usikkert når, i kva grad og i kva sektor auka innsats på forskning og teknologiutvikling vil gi resultat i form av reduserte utslepp. Derfor vil regjeringa der ein manglar treffsikker metodikk, i tråd med forarbeida til klimalova, måtte oppfylle dette punktet gjennom tekstlege beskrivingar etter beste faglege skjønn av dei satsingane i budsjettet som ein meiner har vesentleg effekt på klimagassutsleppa. Der det tener føremålet, blir den tekstlege omtala supplert med anslag av klimaeffekten, både positiv og negativ. Det er behov for å vidareutvikle den faglege metodikken for å gjere greie for klimaeffekten av framlagt budsjett på ein god måte. Ei slik metodeutvikling vil òg ha positiv effekt for berekningar av tiltak i statsbudsjettet og andre klimapolitiske verkemiddel. Regjeringa har sett ned eit teknisk berekningsutval for klima som mellom anna skal sjå på metode for berekning av klimaeffekten av statsbudsjettet. Utvalet har fått i mandat å utvikle metoden for berekning av klimagasseffekt av budsjettet.

Det er mange forhold som påverkar utsleppsutviklinga. I tillegg til innretninga av politikken, mellom anna gjennom statsbudsjettet, vil òg økonomiske, teknologiske og forhold knytt til innbyggjartalet vere viktige faktorar. Fleire verkemiddel verkar òg saman, og det er krevjande å skilje ut

den isolerte effekten av eit verkemiddel. Til dømes blir utsleppseffekten av elbilpolitikken bestemt av eit samspel mellom CO₂-avgifta, insentiv i eingongsavgifta, støtta til ladestasjonar mellom anna i regi av Enova, parkeringsvilkår og høvet til å køyre i kollektivfeltet og passere gratis i bomstasjonar.

Noreg medverkar òg til utsleppsreduksjonar i andre land, sjå omtale Norske bidrag til utsleppsreduksjonar i andre land.

Dei viktigaste endringane i årets budsjett som er venta å medverke til å redusere utsleppa er omtalt i del I, kap. 4.2 i dette budsjettet.

Den påfølgande teksten synleggjer nokre element i framlagt budsjett – verknad av tiltak og verkemiddel – som er venta å ha effekt på klimagassutslepp eller karbonbinding. Merk at klimaeffekten synleggjer absolutt utsleppseffekt og ikkje endringar frå fjorårets budsjett. Utsleppseffekten som blir synleggjort er anslag på effekten samanlikna med ein situasjon utan dei gitte budsjettpostane. Utsleppseffekten av nokre av elementa er talfesta. Desse tala er svært usikre og kan ikkje nødvendigvis samanliknast. For andre element der klimaeffekten ikkje er talfesta, er det gjort vurderingar på om tiltaka gir auka eller reduserte utslepp. Det er for eksempel usikkert når, i kva grad og i kva sektor, auka innsats vil gi resultat i form av reduserte utslepp.

Elementa som blir gjort synlege utgjer ikkje heilskapen i klimaeffekten av det framlagte budsjettet. Det er krevjande og hefta med stor uvisse å anslå kor stor del av klimaeffekten som kjem av ulike tiltak og verkemiddel. I tillegg verkar verkemidla saman. Utrekningar, anslag og vurderingar av utsleppseffekt av budsjett tiltak er utført og spilt inn av dei ansvarlege departementa.

15.2 Utsleppseffekt av departementas budsjett

Finansdepartementet

Finansdepartementet har det overordna ansvaret for innretninga av særavgifter i miljøpolitikken.

Miljøavgifter gjer at marknadsprisane i større grad inkluderer samfunnet sine kostnader ved miljøskadelege aktivitetar. Det medverkar til å redusere dei miljøskadelege utsleppa. Fleire avgifter er direkte retta inn mot utslepp av klimagassar. Dette gjeld først og fremst CO₂-avgifta på mineral-ske produkt, avgifta på utslepp av CO₂ i petrole-umsverksemda på kontinentalsokkelen og avgif-tena på hydrofluorkarbon (HFK) og perfluorkar-bon (PFK).

Eingongsavgifta på motorvogner inneheld òg ein CO₂-komponent. Den skal påverke forbruka-rar til å ta meir klima- og miljøvennlege val ved bilkjøp, men inneber ikkje direkte prising av utslepp av CO₂. CO₂-komponenten vart innført i 2007. Regjeringa presenterte ein heilskapleg gjennomgang av bilavgiftene i Meld. St. 2 (2014–2015) Revidert nasjonalbudsjett 2015. Målse-tjinga var å legge om eingongsavgifta slik at den stimulerer til ein nyare, sikrare og meir miljø-vennleg bilpark. Gjennomgangen vart følgt opp med endringar i eingongsavgifta i miljøvennleg retning i budsjetta for 2016, 2017 og 2018 gjen-nom utfasing av avgifta på motoreffekt, redusert avgift på vekt og auka avgift på utslepp av CO₂ og NO_x. Endringane har medverka til at gjenom-snittlege CO₂-utslepp frå nye personbilar er redu-serte frå 177 gram CO₂/km i 2006 til 82 gram CO₂/km i 2017. Frå januar til august 2018 har gjennomsnittlege CO₂-utslepp frå nye person-bilar vore 76 gram CO₂/km. Regjeringa vil vur-dere behovet for endringar i verkemiddel i lys av utsleppsutviklinga.

I tillegg er det avgifter som ikkje er direkte retta inn mot utslepp av klimagassar, men som likevel medverkar til reduserte utslepp. Dette gjeld først og fremst vegbruksavgifta, fritak for meirverdiavgift for nullutsleppsbilar og grunnav-gifta på mineralolje. Særavgiftene er nærare omtalt i Prop. 1 LS (2017 – 2018) Skatter, avgifter og toll 2019.

Forsvarsdepartement

Utviklinga av klimagassutsleppa i forsvarssektoren på kort (2020) og lang (2030) sikt er estimert basert på utfasing av fossil fyringsolje, ut- og innfa-sing av materiell, nye energikrav til bygg og over-gang til låg- og nullutslepp frå administrative køy-retøy. På kort og lang sikt vil dei samla utsleppa frå sektoren si verksemd auke noko. Ein usikker-heitsfaktor er Forsvaret sitt aktivitetsnivå. Bruk av Forsvaret sine fly og fartøy står for til saman om lag 70 pst. av dei direkte utsleppa av klimagassar i sektoren.

Forsvarssektoren fasar ut fossil olje til oppvar-ming for å redusere utslepp av klimagassar. Tiltak-et starta i 2006, og fram til og med 2017 er for-bruket av fyringsolje redusert frå 13 935 m³ til 2 514 m³, dvs. med 82 pst. Delen fyringsolje er i same periode redusert frå 22 pst. til under 4 pst. (berekna av total mengde energi til bygg og anlegg). Forbruket i 2019 er estimert til 800 m³. Ved utgangen av 2020 vil estimert oljeforbruk vere redusert til under 300 m³. Oljeforbruket som står igjen, skuldast at omlegginga til andre energi-former ved to basar er samkøyr med etablering av infrastrukturprosjekt. Oljeforbruket vil bli fasa ut i takt med at infrastrukturprosjekta blir ferdig-stilte.

Redusert bruk av fossil fyringsolje medverkar til å redusere utslepp av klimagassar i sektoren i 2019. Ut over redusert bruk av fyringsolje er det ingen konkrete endringar til auka eller redusert klimagassutslepp for sektoren.

Klima- og miljødepartementet

Enova

Inneverande fireårig avtale med Enova har dreia Enova si merksemd meir mot innovasjon og utvik-ling av nye energi- og klimaløysingar tilpassa lågutsleppssamfunnet og inneber ei styrkt satsing på å redusere utslepp i transportsektoren og andre ikkje-kvotepliktige næringer.

Enova si støtte til energi- og klimateknologi er retta inn mot pilotering, demonstrasjon og full-skala introduksjon av nye teknologiar og løysin-gar. Ved utforminga av verkemidla retta mot ny energi- og klimateknologi legg Enova vekt på moglegheitene for global spreining, og følgjande utsleppsreduksjonar. Til grunn for tildelingar ligg det ei vurdering av innovasjonshøgde og gjen-nomføringsevne. Transport er eit viktig område for Enova i arbeidet med å medverke til å redu-sere ikkje-kvotepliktige klimagassutslepp. I 2017 gav Enova tilsegner om over 1 milliard kroner i støtte til transportprosjekt. Enova vil halde fram med den sterke satsinga på transport. Gjennom støtte til tiltak for meir effektiv og fleksibel energi-bruk legg Enova si satsing på å styrkje forsynings-tryggleiken for energi til rette for eit robust, effek-tivt og fleksibelt energisystem som kan tene oms-tillinga til lågutsleppssamfunnet mot 2050.

Det er krevjande å kvantifisere den fulle verknaden på klimagassutsleppa av satsingane som følgje av at Enova berre er eitt av fleire verke-middel. Til dømes kan Enova si støtte til infra-struktur for nullutsleppskøyretøy vere nødvendig for å auke salet av nullutsleppskøyretøy, men utan

andre verkemiddel som avgiftsinsentiv, lov til å køyre i kollektivfelt eller mva. fritak, ville effekten kunne ha vore ein heilt annan. Enova skal etablere verkemiddel med sikte på å oppnå varige marknadsendingar og verknadene av Enova si støtte vil derfor i stor grad vere indirekte og avhengig av teknologiane og løysingane si vidare utbreiing i marknaden.

Enova estimerer at dei samla direkte utsleppsreduksjonane knytte til deira kontraktfesta prosjekt i 2017 var 321 000 tonn CO₂-ekvivalentar, der 15 000 kom frå bedrifter i kvotepliktig sektor. Ei rekkje føresetnader er lagt til grunn for utreknin-gane slik at det er ein del uvisse rundt tala. Desse resultatata omfattar berre direkte reduksjonar i klimagassutslepp som ei følgje av tiltak som gir redusert bruk av fossile brenslar. Andre effektar, for eksempel som ei følgje av marknadsendingar eller spreiding av teknologi, er ikkje med i tala.

Regjeringa foreslår ein auke av overføringane til Enova gjennom Klima- og energifondet i 2019, med vekt på tiltak som gir størst utsleppsreduksjon i ikkje-kvotepliktig sektor. Ei styrking av Enova vil kunne medverke til satsinga på grøn skipsfart og reduserte utslepp frå aktivitetar på land.

Profilering av norske grønne løysingar

Regjeringa gjennomfører ei satsing for å fremje auka og heilskapleg profilering og marknadsføring av norske klimavennlege løysingar. Formålet er auka eksport og å trekkje internasjonale investorar til Noreg. Satsinga blir ført vidare i 2019. I samband med Revidert nasjonalbudsjett 2018 blei det løyvd 10 mill. kroner til satsinga over Nærings- og fiskeridepartementet sitt budsjett. Budsjettforslaget no inneber å føre vidare Nærings- og fiskeridepartementet si finansiering av oppdraget, som kjem i tillegg til finansiering frå Klima- og miljødepartementet. Utsleppseffekt er usikker og ikkje kvantifisert. Dei relevante budsjettpostane er kap. 1400 post 50 i Klima- og miljødepartementet sitt budsjett, og kap. 2421 post 74 i Nærings- og fiskeridepartementet sitt budsjett.

Klimasats

Støtteordning for klimatiltak i kommunane, til dømes til ladepunkt for tenestebil, klimavennleg areal- og transportplanlegging, klimavennlege bygg, utsleppsfrie byggeplassar. Ein viktig effekt av ordninga er å bryte ned ulike barrierar i kommunane, f.eks. teste pilotiltak før utrulling og gjere kommunane fagleg, organisatorisk og øko-

nomisk i stand til å setje i gang tiltak for omstilling til lågutsleppssamfunnet. Utsleppseffekt er ikkje kvantifisert, men er venta å gi reduserte utslepp på kort og lang sikt. Relevante budsjettpostar er kap. 1420 post 61 i Klima- og miljødepartementet sitt budsjett

Pilotordning for biogassanlegg

Pilotordninga er forvalta av Innovasjon Noreg (IN). Formålet er å fremje utvikling av ny teknologi og nye løysingar for å produsere biogass basert på nye råstoff. Biogass kan f.eks. erstatte fossilt drivstoff i køyretøy. Ordninga kan medverke til kostnadsreduksjonar og større utsleppskutt på lengre sikt. Utsleppseffekt er ikkje kvantifisert. Relevante budsjettpostar er kap. 1400 post 76 i Klima- og miljødepartementet sitt budsjett. Det er ikkje løyvd nye midlar til ordninga over 2019-budsjettet. Ordninga er under evaluering hausten 2018.

Restaurering av myr

Restaurering av våtmark, med målsetjing utsleppskutt, betre økologisk tilstand og tilpassing til klimaendingar. Utsleppseffekt er ikkje kvantifisert, men er venta å gi reduserte utslepp på lang sikt. Relevante budsjettpost er kap. 1420 post 38 i Klima- og miljødepartementet sitt budsjett.

Kommunal klimastatistikk

Utvikling av eit verktøy som set kommunane i stand til å målrette arbeidet for utsleppsreduksjonar og prioritere mellom ulike klimatiltak. Det er lansert ein første versjon, og det vil komme betre data i 2019. Det er uvisse omkring utsleppseffekten, men betre klimastatistikk legg indirekte til rette for reduserte utslepp på sikt ved at kommunane betre kan prioritere kva klimatiltak dei vil gjennomføre. Relevant budsjettpost er kap. 1420 post 21 i Klima- og miljødepartementet sitt budsjett.

Landbruks- og matdepartementet

Jordbrukspolitikken skal bli lagt om i ei meir miljø- og klimavennlig retning. Klimautfordringane i jordbruket blei behandla både i rapporten Landbruk og klimaendingar frå 2016, og i Meld. St. 11 med Stortinget si behandling i Innst. 251 S (2016–2017). Som det går fram av Jeløya-plattformen vil regjeringa føre ein politikk som gir insentiv til mindre utslepp og nødvendige tiltak i landbruket. Fleire av verkemidla over jord-

bruksavtala medverkar til reduserte klimagassutslepp. Det er stor uvisse knytt til klimagassrekneskapen for jordbruket. Mange av tiltaka som reduserer utsleppa per produsert einenskap blir ikkje fanga opp av det offisielle utsleppsregnskapet, og det er behov for å betre det tekniske berekningsgrunnlaget for utslepp frå jordbruket. Det er òg behov for forskning og kunnskapsutvikling, både om utslepp, binding av CO₂ og om høve til tilpassing. Jordbruksoppgjeret 2018 innebar ei styrking av ordningar for 2019 som kan medverke til reduserte klimagassutslepp frå jordbruket som blant anna dreneringsordninga, regionale miljøtilskot, løyving for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg og til forskning og kunnskapsutvikling. Det er òg lagt til rette for ein samordna innsats for utvikling og bruk av miljø- og klimavennleg teknologi. Det er ikkje mogleg å kvantifisere verknaden av tiltaka no, men dei er venta å gi positiv klimaeffekt på kort og lang sikt.

Forskning og utvikling over jordbruksavtala

Støtte utvikling av ny kunnskap og teknologi til landbruks- og matsektoren. Styrkje kunnskapsgrunnlaget knytt til utsleppsreduksjonar frå jordbruket. Utsleppseffekt er ikkje kvantifisert, men er venta å gi reduserte utslepp på kort og lang sikt. Relevant budsjettpost er kap. 1150 post 50 i Landbruks- og matdepartementet sitt budsjett.

Regionalt miljøprogram over jordbruksavtala

Ordning for miljøvenleg spreiding av husdyrgjødsel er mest relevant (10 pst. av utbetaling). Omsynet til klima skal takast vare på i revidering av miljøprogramsatsinga fram til 2019, i tillegg til formål om å ta vare på omsynet til vatn og kulturlandskapet. Utsleppseffekt er ikkje kvantifisert, men er venta å gi reduserte utslepp på kort og lang sikt. Relevant budsjettpost er kap. 1150 post 74.19 i Landbruks- og matdepartementet sitt budsjett.

Spesielle miljøtiltak i jordbruket over jordbruksavtala

Mellom anna utbetring av gamle rørsystem i bakkeplanerte område som får effekt på klimatilpassing og reduserte utslepp av lystgass (33 pst. av utbetaling). Ordninga fremjar natur- og kulturminneverdiane i kulturlandskap og reduserer forureininga frå jordbruket. Utsleppseffekt er ikkje kvantifisert, men er venta å gi reduserte utslepp på kort og lang sikt. Relevant budsjettpost er kap. 1150 post 50 i Landbruks- og matdepartementet sitt budsjett.

Tilskot til drenering av jordbruksjord over jordbruksavtala

Godt drenert jordbruksjord har lågare lystgassutslepp enn vassmetta jord. Tilskotssatsen ved drenering blei dobla frå 1. juli 2017, noko som gav auka drenering og som på sikt vil gi lågare utslepp. Ordninga gir potensial for auka jordbruksproduksjon, og reduserer faren for erosjon og overflateavrenning av næringsstoff til vassdrag. Dette har klimatilpassingseffekt. Relevant budsjettpost er kap. 1150 post 50 i Landbruks- og matdepartementet sitt budsjett.

Klima- og miljøprogrammet over jordbruksavtala

Betring av kunnskapsgrunnlag om potensialet for reduserte klimagassutslepp innan ulike produksjonssystem, lagring av karbon i jord og lystgassutslepp frå jord. Utsleppseffekt er ikkje kvantifisert, men betre kunnskapsgrunnlag er venta å medverke til reduserte utslepp på lengre sikt. Relevant budsjettpost er kap. 1150 post 50 i Landbruks- og matdepartementet sitt budsjett.

Tilskot for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg

Behandling av husdyrgjødsel i biogassanlegg reduserer faren for metanutslepp frå husdyrproduksjon. Det blir gitt tilskot for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg. Utsleppseffekt er ikkje kvantifisert, men er venta å gi reduserte utslepp på kort og lang sikt. Relevant budsjettpost er kap. 1150 post 50 i Landbruks- og matdepartementet sitt budsjett.

Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi i landbruket

Auka produksjon av biobrensel og leveransar av biovarme frå landbruket gir reduserte utslepp ved omlegging frå fossil energi. Midlane går m.a. til utvikling av gardsbaserte biogassanlegg, produksjon av biovarme, pilotprosjekt for auka bruk av biodrivstoff i traktorar og maskiner, og satsing på klimavennleg veksthusproduksjon. Innovasjon Noreg fører oversikt over nye bioenergianlegg som erstattar fossile anlegg. Dei medverkar med ein samla reduksjon på 78 000 tonn CO₂ per år. Relevant budsjettpost er kap. 1150 post 50 i Landbruks- og matdepartementet sitt budsjett.

Klimatiltak i skog

Tilskot til tettare planting etter hogst, gjødsling av skog og skogplanteforedling medverkar til auka tilvekst og dermed høgare CO₂-opptak. Gjødsling kan potensielt gi eit auka opptak på 0,27 mill. tonn CO₂ årleg etter ti år. Dei andre tiltaka har relativt liten effekt på kort sikt. Dei tre tiltaka kan potensielt gi auka opptak på 2,4 mill. tonn CO₂ årleg om ca. 70–100 år. Løyvinga ligg no på eit nivå som gjer at ein kan oppnå om lag det halve av potensialet. Relevant budsjettpost er kap. 1149 post 73 i Landbruks- og matdepartementet sitt budsjett.

Nærings- og fiskeridepartementet

Nysnø klimainvesteringar AS

Nysnø klimainvesteringar er eit nyleg oppretta investeringsselskap, tidlegare «Fornybar AS». I statsbudsjettet for 2019 er det foreslått å løyve 400 mill. kroner i investeringskapital til selskapet. Det er venta at selskapet sine investeringar direkte eller indirekte vil medverke til reduksjonar av klimagassutslepp på lengre sikt. Relevante budsjettposter er kap. 950 post 52 og 90 i Nærings- og fiskeridepartementet sitt budsjett.

Miljøteknologiordninga i Innovasjon Noreg

Miljøteknologiordninga gir tilskot til pilot- og demonstrasjonsprosjekt for å medverke til kommersialisering av innovative løysing basert på miljøteknologi. Ordninga skal medverke til fleire vekstkraftige verksemder. Målgruppa for ordninga er verksemder frå heile landet uavhengig av storleik som skal setje i gang pilot- og demonstrasjonsprosjekt innanfor miljøteknologi. Tilskotet frå ordninga reduserer kostnadene når verksemdene prøver ut og viser fram sine miljøteknologiløysingar. Mottakarane omfattar ein rekkje næringar, mellom anna prosessindustri, olje- og gassnæringa, næringsmiddelindustrien og marin sektor.

Det foreslåtte tilskotet til Miljøteknologiordninga er 581,9 mill. kroner i 2019. Miljøteknologiordninga gir støtte til ei rekkje prosjekt som er venta vil medverke til å redusere klimagassutsleppa på kort og lengre sikt. Utsleppa er ikkje tal-festa.

DemoHav

Det vart løyvt 30 mill. kroner til DemoHav i 2018-budsjettet gjennom Innovasjon Noreg. Ordninga er meint å gi dei marine og maritime næringane

høve til å teste ut løysingar i fullskala gjennom pilotering og demonstrasjon av ny teknologi, system og prosessar. Utlysinga, som er utarbeidd i samarbeid med Noregs forskingsråd, etterlyser prosjekt som blant anna medverkar til auka effektivitet og berekraftig utvikling. Ordninga er foreslått ført vidare med 30 mill. kroner i 2019-budsjettet.

MAROFF

MAROFF-programmet støttar prosjekt innanfor miljø, miljøvennleg energiutnytting, krevjande maritime operasjonar og avansert transport og logistikk. Formålet med ordninga er forskning og utvikling som medverkar til auka verdiskaping. Støtte til programmet er ført vidare i 2019-budsjettet. Relevant budsjettpost er kap. 920 i Nærings- og fiskeridepartementet sitt budsjett.

Regelverksarbeid i Sjøfartsdirektoratet

Sjøfartsdirektoratet sitt arbeid med regelverk og grøn skipsfart er ført vidare i 2019-budsjettet. Aktuelle fagområde er nye drivstofftypar, havbruksinstallasjonar offshore og auka digitalisering av skipsfarten. Oppdatert kompetanse hos sjøfartsmyndigheitene skal medverke til at direktoratet held tritt med utviklinga i næringa, og at godkjenning og sertifisering av ny og meir klimavennleg teknologi mv. kan skje raskt. Relevant budsjettpost er kap. 910 post 01 i Nærings- og fiskeridepartementets budsjettproposisjon.

I 2019-budsjettet kan vidareføringa av DemoHav, Maroff og Sjøfartsdirektoratets arbeid med grøn skipsfart, medverke til vidare utvikling av norsk låg- og nullutsleppsteknologi. Dette kan gjelde for norsk maritim næring, men òg for tilknytte havnæringar, som fiskeri, havbruk, havvind og petroleum. Desse satsingane er venta å gi noko reduserte klimagassutslepp på sikt, men effekten let seg ikkje kvantifisere.

Føringstilskotet

Nærings- og fiskeridepartementet har ansvaret for «føringstilskotet» som er løyvt over kap. 919 post 75 – Tilskot til næringstiltak i fiskeria. Føringstilskotet omfattar ulike ordningar. Den viktigaste ordninga gjeld støtte til delar av transportkostnaden ved frakt av fersk fisk med bil frå mot-taksstasjon (som berre er mellombels landingsstad for fangsten) til produksjonsanlegg (der vidare gjennomarbeiding skjer). Målsetjinga med tilskotet er å medverke til at den minste flåten har

høve til mottak i nærområda sine, slik at dei slepp å gå større avstandar for å levere fangsten sin, noko som igjen skal medverke til at lokale fiskerimiljø blir haldne ved lag. Føringstilskotet fører til auka transport med bil framfor transport til sjøs. I ein evalueringsrapport frå Vista analyse frå desember 2017 er det anslått at tilskotet har ein negativ miljøeffekt på marginen.

Det er foreslått å redusere tilskotet i 2019-budsjettet, frå opphaveleg 26,2 mill. kroner³¹ i 2018 til om lag 17 mill. kroner. Dette kan ha ein liten positiv utslippseffekt.

Olje- og energidepartementet

Forskning, utvikling og demonstrasjon av CO₂-handtering

Regjeringa sin strategi for arbeidet med CO₂-handtering vart lagt fram i Prop. 1 S (2014–2015). Det overordna målet er å medverke til at CO₂-handtering blir eit kostnadseffektivt tiltak i arbeidet mot globale klimaendringar. Arbeidet med CO₂-handtering skal medverke til å utvikle og demonstrere teknologi for fangst og lagring av CO₂ med eit spreingspotensial. CO₂-handtering kan bli relevant for fleire sektorar enn sement og avfallshandtering, som er dei to sektorane som er omfatta av regjeringa sitt arbeid. Tiltaka i regjerings strategi omfattar forskning, utvikling og demonstrasjon, arbeid med å realisere fullskala demonstrasjonsanlegg, transport, lagring og alternativ bruk av CO₂ og internasjonalt arbeid for å fremje CO₂-handtering. Regjeringa foreslår ei tildeling til å dekkje vidare planlegging av fullskala CO₂-handtering. Det er ikkje mogleg per i dag å kvantifisere utslppsreduksjonane som vil kunne realiserast gjennom desse tiltaka. Kor store reduksjonar i CO₂-utslipp som kan oppnåast avheng mellom anna kor CO₂-fangst eventuelt blir realisert og av kva slag tekniske løysingar som blir valt. Sjå budsjettpost kap. 18.40 i Olje- og energidepartementet sitt budsjett.

Forskning og utvikling av lågutsleppsløysingar

Satsinga på FoU og raskare bruk av ny teknologi i energi- og petroleumssektoren skal medverke til meir effektiv og miljøvennleg utnytting av norske energiressursar. Vidare skal den medverke til reduksjon av nasjonale og globale utslipp utover det som kan ventast med eksisterande teknologi og løysingar. Den kunnskapen ein kjem fram til i

³¹ Ikkje medrekna tilskotet på 4 mill. kroner som blei gitt i revidert nasjonalbudsjett.

dag vil kunne gi grunnlag for ny forskning og ny kunnskap. Grunna uvisse om omfang og tidspunkt for introdusering og kommersialisering av ny teknologi under utvikling, finst det ingen precise anslag på framtidige utslippseffektar av teknologi som berre er på forskings- og utviklingsstadiet. Forskingsprogrammet EnergiX som støttar forskning på m.a. fornybar energi og effektiv energibruk, er foreslått styrkt i årets budsjett. Relevante budsjettpostar er kap. 18 post 30 i Olje- og energidepartementet sitt budsjett, og kap. 1410 post 50 i Klima- og miljødepartementet sitt budsjett.

Samferdselsdepartementet

Transportsektoren (inkl. fiske og anleggsmaskiner) står for om lag 60 pst. av dei ikkje-kvotepfiktige utslappa i Noreg. Store delar av utslppsreduksjonane som skal gjennomførast innanlands i ikkje-kvotepfiktig sektor, må takast i transportsektoren.

Samferdselsdepartementet skal i samarbeid med underliggende etatar og verksemdar utvikle vidare metodikken for berekning av endra utslipp. Nedanfor er dei direkte utslappa frå transportsektoren rekna på. Det er understreka at anslaga for utslippseffekt er svært usikre.

Jernbane

Store nye og pågåande jernbaneprosjekt

Det er anslått at utbyggingsfasen for store nye og pågåande jernbaneprosjekta gir årleg utslppsauke på 25 000 tonn CO₂-ekvivalentar i 2019 og 2020. Det er venta at desse prosjekta gir reduksjon av trafikkutslipp på lengre sikt. Sjå føresetnadene lengre ned om innfasing av null- og lågutsleppskøyretøy. I tillegg til prosjekta som det er berekna utslppsbudsjett for er det fleire mindre utbyggingsprosjekt, som det ikkje er utarbeidd klimabudsjett for. Dei relevante budsjettpostane er under programkategori 21.50 i Samferdselsdepartementet sitt budsjett.

Drift og vedlikehald av jernbaneinfrastruktur

Det er venta at drift og vedlikehald av jernbane gir årlege utslipp på 16 300 tonn CO₂-ekvivalentar i 2019 og 2020. Anslaga byggjer på rapporterte utslipp frå formålet i 2017. Det er ikkje berekna utslipp for lengre sikt. Dei relevante budsjettpostane er under programkategori 21.50 i Samferdselsdepartementet sitt budsjett.

Trafikkutslepp jernbane og veg

Nye veg- og jernbaneprosjekt oppstart 2019, trafikkutslepp

Det er venta at trafikkutsleppa gradvis går ned i perioden fram mot 2050 som ein følge av trafikkoverføring mellom veg og bane. Trafikkutviklinga baserer seg på transportmodellar der berekningane tek omsyn til overføring mellom transportmiddel, men ikkje bereknar overføring av godstransport. Det er berekna at trafikkoverføringa vil gi ein årleg reduksjon på 1 000 tonn CO₂. Dette er eit gjennomsnitt kvart år mot 2030. Det er ikkje teke høgd for innfasing av null- og lågutslppsøyretøy i det omfanget vi no ser, slik at utslppsreduksjonen som skuldast utbyggingsprosjekta kan vere overdimensjonert. Dei relevante budsjettpostane er under programkategori 21.30 og programkategori 21.50 i Samferdselsdepartementet sitt budsjett.

Veg og personbiltrafikk

Nye og pågåande vegprosjekt, bygging, drift og vedlikehald

Det er rekna at nye vegprosjekt gir om lag 3 000 tonn CO₂ utslepp årleg i byggjeprosessen, og dermed 9 000 til 10 000 tonn CO₂ i totale utslepp frå byggjeprosessen. Byggjeperioden på vegprosjekt er normalt 3-5 år. Tala er berekna frå direkte utslepp frå bruk av fossilt drivstoff over byggjeperioden. Dei relevant budsjettposta ligg under programkategori 21.30 i Samferdselsdepartementet sitt budsjett.

Det er gjort eit grovt overslag for utsleppa frå forslaga til løyvingar i budsjettet. Dette overslaget viser at anleggsutsleppa frå pågåande store vegprosjekt, skredsikringprosjekt på riks- og fylkesveg, og entreprisar innanfor drift og vedlikehald på riksveg i 2019 kan utgjere mellom 200 000 og 400 000 tonn CO₂-ekvivalentar per år. Utsleppa er direkte anleggsutslepp frå bruk av fossilt drivstoff og utrekna på bakgrunn av erfaringstal frå utsleppsrekneskap for nokre ferdigstilte prosjekt. Utsleppa på lengre sikt er ikkje berekna. Dei relevante budsjettpostane ligg under programkategori 21.30, mellom anna kap 13.20 post 23, 30, og 31 Samferdselsdepartementet sitt budsjett.

Byvektsavtaler

Det er berekna klimaeffekt av nullvekstmålet for persontransport med bil i byane som ligg til grunn for avtalene.

Miljødirektoratet har rekna klimaverknaden til å vere ein reduksjon på om lag 60 000 tonn CO₂-ekvivalentar for året i 2030 som følge av at veksten i persontransporten, i og rundt de store byområda, blir teken med kollektivtransport, sykling og gange. Byvekstavtalane har langsiktige effektar på klimagassutsleppa dersom bilreiser blir erstatta med buss, tog, trikk, t-bane og gåing/sykling. Dette anslaget er rekna opp mot referansebana frå Perspektivmeldinga 2017. I Nasjonalbudsjettet 2019 er delen nullutsleppspersonbilar i referansebana auka i forhold til i Perspektivmeldinga 2017, noko som inneber at anslaget truleg er noko høgt. Dei relevante budsjettpostane er kap. 1320 post 30 og kap. 1330 post 63 og 64 i Samferdselsdepartementet sitt budsjett.

Kollektivtrafikktiltak utanom byvektsavtalene

Løyva går til tiltak i byar utan avtaler for å oppgradere haldeplassar og knutepunkt, og etablere kollektivfelt langs riksveg. Utsleppseffekten er uviss, men truleg marginal. Den relevante budsjettposten er kap. 1320 post 30 i Samferdselsdepartementet sitt budsjett.

Tiltak utanom byvektsavtalene for gåing og sykling

Løyvinga går til tiltak i byar utan avtaler. Verknaden av tiltaka avheng av kor mange som vil begynne å gå og sykle i staden for å køyre bil. Klimaeffekten er uvisse og det finst per i dag ikkje berekningar for dette. Den relevante budsjettposten er kap. 1320 post 30 under Samferdselsdepartementet sitt budsjett.

Andre tiltak

Riksvegferjer

Det er inngått kontraktar for ferjesamband med krav til lågare utslepp. Riksvegferjene sleppte i 2017 ut 0,260 mill. tonn CO₂. Nye kontraktar og kunngjorde konkurransar pr. 2. august 2018 vil redusere utsleppa med om lag 56 000 tonn CO₂ per år frå 2020/2021. Det er berekna dei inngåtte kontraktane vil gi ein reduksjon på mellom 120 000 og 220 000 tonn CO₂ i året 2030. Føresetnaden for utsleppsreduksjonen er at kommande utlysingar blir gjennomført. Den relevante budsjettposten er kap. 1320 post 70 under Samferdselsdepartementet sitt budsjett.

Tilskot til overføring av gods frå veg til sjø

Frå og med 2017 vert det etablert ein førebels forsøksordning for tre år med tilskot til å opprette nye godsruiter eller oppgradere eksisterande godsruiter på sjø. Formålet er å flytte gods frå veg til sjø. Kystverket har berekna reduksjonen i godstransportarbeidet på veg og auken i godstransportarbeidet på sjø basert på opplysningane frå prosjektsøknadene. I desse utrekningene legg Kystverket til grunn estimerte effektar av dei prosjekta som har starta opp etter å ha motteke tilsegn om støtte i 2017 og estimerte effektar frå prosjekt som har fått tilsegn i 2018. I tillegg er det lagt til grunn at endringane i tilsegnfullmakta i 2019 gjer at det ikkje blir gitt tilsegn til nye prosjekt i 2019. Med ein forventta levetid for prosjekta på 15 år, vil den samla reduksjonen av utslepp vere om lag 0,4 mill. tonn CO₂ totalt i perioden fram til og med 2033. Den relevant budsjettposten er kap. 1360 post 72 under Samferdselsdepartementet sitt budsjett.

Landstraumsopplegg på fartøya i den statlege slepeberedskapen

Kystverket har berekna at bruk av landstraum førte til eit redusert drivstofforbruk på 140 000 liter marin diesel i 2017. Dette gav ein reduksjon i utslepp på om lag 370 tonn CO₂ som kan knytast til bruk av landstraum i 2017. Det er vanskeleg å vurdere effekten av tiltaket i 2019. Dette heng saman med at Kystvakta får operativt ansvar for statleg slepeberedskap frå 2020 og at denne ordninga blir fasa gradvis inn i løpet av 2019. Den relevant budsjettposten er kap. 1360 post 01 under Samferdselsdepartementet sitt budsjett.

15.3 Norske bidrag til utsleppsreduksjonar i andre land

Norsk støtte til tiltak i utviklingsland over Utanriksdepartementets budsjett retta mot reduksjon

av klimagassar kan hovudsakleg delast i to. For det første energiproduksjon eller forbruk, utsleppsreducerande tiltak eller karbonlagring. Den andre kategorien vil ha utsleppsreduksjon som ein indirekte verknad eller sekundær konsekvens. Slike innsatsar inkluderer kapasitetsbygging, opplæring, støtte til utvikling av regelverk og finansieringsmekanismer. Bidrag frå sekundære intervensjonsprosjekt vil vere avgjerande for å realisere ein lågkarbonøkonomi som kan foreinast med temperaturmåla i Parisavtala, men er utfordrande å måle. Regjeringa understrekar at det er viktig å halde ved lag støtte også til denne typen intervensjonar sjølv om effektane er meir utfordrande å måle.

Heile Klima- og skoginitiativet fell inn under kategorien «Bistandsmidler og andre offentlige midlar til klimatiltak i utviklingsland og deres bidrag til reduksjon av klimagassutslipp». Regjeringa foreslår 3,2 mrd. kroner til initiativet på Klima- og miljødepartementet sitt budsjett i 2019.

Dei utsleppa som er talfesta i tabellen er berre dei som er baserte på anslag på betaling for faktiske, gjennomførte utsleppsreduksjonar. I tillegg til å betale for allereie gjennomførte utsleppsreduksjonar, støttar Klima- og skoginitiativet innsats som fører til utsleppsreduksjonar på sikt, f.eks. effektiv arealbruk, titulering av urfolksområde og vern av tropisk skog. All innsats under initiativet vil på sikt medverke til utsleppsreduksjonar i tråd med Stortingets mål for initiativet.

Noreg medverkar til utsleppsreduksjonar i andre land mellom anna gjennom Det grønne klimafondet og støtte over bistandsbudsjettet. Kjøp av klimakvotar gjennom Den grønne utviklingsmekanismen (CDM) medverkar også til utsleppsreduksjonar i utviklingsland. Desse utsleppsreduksjonane blir nytta til å nå forpliktingane under Kyotoprotokollen (2013–2020).

Tabell 15.1 Norske bidrag til utsleppsreduksjonar i andre land

Tiltak/ verke-middel	Ansv. departement	Kort beskriving	Relevante budsj.postar	Årleg klimaeffekt ¹	
				kort sikt	lengre sikt
Klima- og skogsatsinga	KLD	Støtte (utviklingsbi-stand) til å redusere utslepp frå tropisk skog i utviklingsland	Kap. 1482 post 73	Det blir betalt for ca. 30 mill. verifiserte tonn reduserte utslepp i 2019	Det blir betalt for ca. 30–40 mill. verifiserte tonn reduserte utslepp i 2020
Kjøp av - klimakvotar	KLD	Støtte til FN-godkjente klimaprojekt i utviklingsland	Kap. 1481 post 22 og 23	Ca. 9 mill. tonn verifiserte utsleppsreduksjonar i 2018	Ca. 50 mill. tonn verifiserte utsleppsreduksjonar for perioden 2013–2020
Det grønne klimafondet	UD	Støtte til klimatiltak i utviklingsland, Det grønne klimafondet	Kap. 163 post 70		Ca. 40 mill. tonn reduksjon ²
Fornybar energi	UD	Fornybar energi til - utviklingsland	Kap. 162 post 72	Ca. 12 mill. tonn reduksjon ³	Manglar data
Klima-tilpassing	UD	Støtte til ulike klima-tilpassingstiltak, f.eks. - klimasmart jordbruk	Fleire kap.	Reduserte utslepp	Reduserte utslepp

¹ Anslag på tal tonn CO₂-ekvivalente utslepp årleg. Positiv eller negativ, sterk eller svak, blir oppgitt der talfesting ikkje er mogleg. Tidfesting oppgitt avhengig av tilgjengelege data.

² Det grønne klimafondet: Porteføljen av godkjente prosjekt oppgir 1,3 Gt i potensielle årlege utsleppsreduksjonar. Noregs del av fondet er 3 pst. Det er derfor venta at Noreg på lang sikt vil kunne medverke til årleg reduksjon på omtrent 40 mill. tonn.

³ Basert på utkast til rapport frå Gigatonnkoalisjonen for 2017 (utsleppstal for 2016). Noregs relative del av internasjonale initiativ og mekanismar er lagt til grunn.

16 Noreg blir førebudd på og tilpassa klimaendringane

16.1 Innleiing

Ifølgje klimalova skal det gjerast greie for korleis Noreg blir førebudd på og tilpassa klimaendringane.

Fram mot år 2100 vil Noreg få eit varmare klima, med meir nedbør, kortare snøsesong, minskande isbrear, fleire og større regnflaumar og stigande havnivå. Meld. St. 33 (2012–2013) *Klimatilpassning i Norge*, som vedteken av Stortinget gjennom Innst. 497 S (2012–2013), er gjeldande nasjonal strategi og gir føringar for arbeidet med klimatilpassing i Noreg.

Regjeringa har nedsett eit ekspertutval som skal vurdere klimarelaterte risikofaktorar og deira betydning for norsk økonomi. Utvalet skal òg vurdere korleis private og offentlege verksemder kan få eit betre fagleg grunnlag for å analysere og handtere klimarisiko. Ekspertutvalet skal levere sin rapport i desember 2018.

Dei siste åra har stortingsmeldingar og andre policy-dokument, både sektorspesifikke og sektorovergripande, adressert klimaendringane si betydning og behovet for klimatilpassing. Sjå elles IPCC³² og Miljøstatus³³ for meir informasjon om klimaendringar og utslepp i Noreg.

16.2 Organisering av det nasjonale klimatilpassingsarbeidet

Alle har eit ansvar for å tilpasse seg klimaendringane, både enkeltindivid, næringsliv og myndigheiter. Klima- og miljødepartementet (KLD) skal leggje til rette for regjeringa sitt heilskaplege arbeid på området. Miljødirektoratet koordinerer det nasjonale klimatilpassingsarbeidet, på vegne av KLD. Direktoratet bistår departementet i oppfølging av stortingsmeldinga om klimatilpassing, medverkar til at regjeringa sitt arbeid på området blir følgt opp av forvaltninga og i samfunnet, og støttar departementet i det inter-

nasjonale klimatilpassingsarbeidet, under dette i klimaforhandlingane.

Miljødirektoratet drifrar eit nasjonalt kommunenettverk, ei nettverksgruppe for direktorat og statlege selskap, forvaltar ei tilskotsordning for kommunar og støttar kompetansebyggjande prosjekt i fleire fylkesmannsembete. Miljødirektoratet stiller i sin styringsdialog forventningar til at fylkesmannen arbeider med klimatilpassing, og drifrar og utviklar vidare nettstaden Klimatilpassning.no. I tillegg blir det kontinuerleg utarbeidd nye rapportar som gir ny kunnskap til det nasjonale klimatilpassingsarbeidet. Mellom anna vart ei utgreiing om moglege konsekvensar for Noreg av klimaendringar i andre land utarbeidd i 2017–2018.

Miljødirektoratet arrangerer jamleg seminar og konferansar knytt til klimatilpassingsarbeidet, i samarbeid med andre aktørar. Direktoratet jobbar for å integrere klimatilpassing i forskinga, mellom anna gjennom innspel til forskingsprogram og -satsingar og i dialog med forskingsmiljø gjennom nasjonale oppgåver. Miljødirektoratet sit i styret i Norsk klimaservicesenter (KSS) og gir oppdragsbrev og økonomisk støtte til senteret.

16.3 Oppfølging av strategien for klimatilpassing i Noreg

Arbeidet med klimatilpassing er ført vidare siste år, og ei rekkje tiltak er gjennomført. Norsk klimaservicesenter (KSS) har utarbeidd klimaframskrivingar for Noreg fram mot 2100 og fylkesvise klimaprofilar for alle fylke i landet.

Plan- og bygningslova er det overordna verktøyet for samfunnsplanlegging og arealforvaltning, og lova er sentral i kommunane sitt arbeid med tilpassing. For å styrkje kommunane sitt arbeid med klimatilpassing er det utarbeidd nye statlege planretningslinjer (SPR) for klima- og energiplanlegging og klimatilpassing i kommunane. Retningslinjene vart fastsett hausten 2018.

Forskrift om konsekvensutgreiingar vart oppdatert i 2017 og inkluderer vurderingar av sårbarheit overfor klimaendringar.

³² <https://www.ipcc.ch/>

³³ <http://www.miljostatus.no/>

Klimaendringar er ein viktig del av årsaka til auka utfordringar med overvatn i byar og tettstader, og i 2015 vart utgreiinga *Overvann i byer og tettsteder – som problem og ressurs* (NOU 2015: 16) lagt fram. Klima- og miljødepartementet samarbeider med Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Olje- og energidepartementet om oppfølging av Overvassutvalet si utgreiing. Aktuelle direktorat er òg involverte i arbeidet. Utvalet har foreslått ein pakke med verkemiddel som må sjåast i samanheng, mellom anna ei rekkje lov- og forskriftsendringar. Arbeidet har høg prioritet og blir gjennomført så raskt som mogleg i tråd med regelverk og rutinar for lovarbeid, m.a. om utgreiingar og høyringar.

Det er òg sett i gang eit arbeid med å oppdatere kunnskapsgrunnlaget om konsekvensar av klimaendringar i Noreg fram mot 2100. Utgreiinga stiller saman eksisterande kunnskap om korleis Noreg kan bli påverka av klimaendringane. I tillegg stiller utgreiinga saman korleis forvaltninga og andre aktørar jobbar med klimatilpassing, klimatilpassingskapasitet og status i tilpassingsarbeidet. Oppdateringa skjer i samråd med ekspertutvalet som skal vurdere klimarelaterte risikofaktorar og deira betydning for norsk økonomi.

16.4 Økonomisk støtte til lokalt arbeid med klimatilpassing

Tilskotsordninga for kommunar sitt utviklingsarbeid knytt til klimatilpassing vart ført vidare, med 6,4 mill. kroner i 2018. I perioden frå 2015 til 2018 vart i overkant av 21 mill. kroner fordelt på omlag 70 ulike prosjekt.³⁴

I 2018 vart det i KLDs budsjett sett av 5 mill. kroner til Miljødirektoratets koordinerande arbeid med klimatilpassing. Midlane er nytta til kunnskapsutvikling og kapasitetsbygging på lokalt og regionalt nivå, og støtte til Norsk klimaservicesenter. Miljødirektoratet har òg nytta eigne midlar til klimatilpassingsarbeidet.

16.5 Informasjon, kapasitetsbygging og utdanning

Nettstaden www.klimatilpassing.no skal medverke til spreie kunnskap om klimaendringar og

klimatilpassing, spesielt for dei som rettleier, planlegg og tek avgjersler lokalt og regionalt. Direktorata medverkar med innhald på nettsida innanfor sine ansvarsområde. Det siste året er sidene om infrastruktur og samferdsel bygt ut med meir spesifikke rettleiing, m.a. innan veg, bane og sjøtransport. I tillegg er sidene for landbruk reviderte, og det er utarbeidd ei rekkje nye eksempel frå erfaringar med praktisk klimatilpassingsarbeid.

Kompetansebyggjande pilotprosjekt har vore viktig i utviklinga av klimatilpassingsarbeidet i Noreg dei siste åra. To pilotprosjekt der målet er å utvikle rettleiing til korleis ein kan ta omsyn til klimaendringar gjennom planlegging etter plan og bygningslova er i gang. Det eine prosjektet ser på natur- og miljøområdet, det andre på landbrukssektoren. Fleire fylkesmenn og direktorat er involverte i prosjekta.

Vær Smart, eit introduksjonskurs i klimatilpassing for kommunar, vart i 2017 og 2018 gjennomført i fem fylke.

16.6 Nettverk og samarbeid

I Klimatilpassingsnettverket *I front*, bestående av dei 11 største bykommunane i Noreg, skal kommunane dele kunnskap og erfaringar, medverke til kompetanseheving i eigen region, og vere med å utvikle klimatilpassingsarbeidet nasjonalt. Kommunesektoren sin organisasjon (KS) har òg eit pågåande kommunenettverk bestående av 21 kommunar for å styrkje lokalt arbeid med klimatilpassing, naturfarar og beredskap.

I Trøndelag er det etablert eit regionalt nettverk for klimatilpassing, med mål om å medverke til klimatilpassingsarbeidet i kommunane. Nettverket har medlemmar frå fleire sektorar og forvaltningsnivå – stat, kommune og fylkeskommune, og forskning og næringsliv, og er ein arena for dialog, kunnskaps- og erfaringsutveksling om klimaendringar og klimatilpassing.

Nettverket *Naturfareforum*, med representantar frå ei rekkje direktorat og etatar, og KS, skal styrkje samarbeidet mellom nasjonale, regionale og lokale aktørar for å redusere Noregs sårbarheit for uønskte naturhendingar.

Miljødirektoratet har etablert ei direktoratsgruppe om klimatilpassing, som består av 14 direktorat og statlege selskap. Gruppa deler informasjon om status på klimatilpassingsarbeidet på nasjonalt nivå og er ein arena for å utvikle vidare det nasjonale arbeidet med klimatilpassing.

³⁴ <http://www.klimatilpassing.no/hva-er-klimatilpassing/tilskudd-til-klimatilpassing/>

16.7 Forsking

Forskningsrådet støttar ei rekkje forskingsprosjekt knytte til klimaendringar og tilpassing. KLIMAFORSK, eit tiårig program for klimaforskning (2014–2023), skal gi auka kunnskap om korleis samfunnet kan og bør tilpasse seg klimaendringar. I 2017 fekk åtte prosjekt til saman 68 mill. kroner gjennom KLIMAFORSK, til studiar av effektar av klimaendringar på natur og samfunn.

Forskningsrådet og deltakarar frå offentleg og privat sektor finansierer òg Klima 2050, eit senter for forskingsbasert innovasjon (SFI), som er leia av Sintef. Klima 2050 skal skaffe fram kunnskap om klimatilpassing av bygningar og infrastruktur. Som del av programmet blir det forska på avgjerdsprosessar og verkemiddel for klimatilpassing. Rapporten *Klimatilpassing av bygninger og infrastruktur – samfunnsmessige barrierer og drivere* gjennomgår sentrale faktorar som påverkar samfunnet si evne til klimatilpassing.³⁵

16.8 Klimatilpassing i og på tvers av sektorar

Samfunnstryggleik og naturfare

Klimaendringar er ein av fleire drivarar som vil påverke samfunnstryggleiken i åra som kjem. Kommuneundersøkinga 2016 viste at meir enn 60 pst. av norske kommunar har hatt alvorlege naturhendingar dei siste fire åra, og at desse har fått konsekvensar for ei rekkje samfunnsområde. Transport, kraftforsyning og elektronisk kommunikasjon (ekom) er nokre av dei områda som er særleg utsette for naturhendingar, i tillegg til at hendingane i seg sjølve kan utgjere fare for liv og helse.

I DSBs nye strategi (2018–2020) er klimatilpassing eitt av fokusområda. DSB skal ta stilling til konsekvensane av klimaendringane i alle delar av verksemda og samarbeide med andre gjennom heile samfunnssikkerheitskjeda.

Finans Norge og DSB har inngått ei avtale om offentleg-privat samarbeid for betre oversikt over risiko og sårbarheit og førebygging av uønskte hendingar, inkludert effektiv ulykkes- og krisehandtering. Prosjektet Kunnskapsbanken skal betre innsamling og samanstilling av data om uønskte naturutløyste hendingar i Noreg.

DSB har no utvikla rettleiarar for heile samfunnssikkerheitskjeda og metode for ROS-analyse på alle nivå, nasjonalt, regionalt og lokalt. Alle rettleiarane vil til saman medverke til å gjere kommunane i stand til å ta vare på eit heilskapleg og systematisk samfunnssikkerheitsarbeid og gir kommunane gode verktøy for å ta vare på arbeidet med klimatilpassing, både innan førebygging og beredskap.

Konsekvensane av klimaendringane har stor betydning for NVEs ansvarsområde, NVE lanserte i 2015 sin andre klimatilpassingsstrategi, med tilhøyrande handlingsplanar. Gjennom deltaking i ulike FoU-prosjekt byggjer NVE kontinuerleg kompetanse på effekten av klimaendringar og klimatilpassing. Generelt er klimatilpassing godt integrert i NVEs forvaltning. For eksempel er effekten av klimaendringar på flaum inkludert i flaumsonekarta, og omsynet er godt integrert i arbeidet med forskrifter og retningslinjer, for eksempel for flaumberekningar og damsikkerheit. Spesielt sårbare dammar er identifiserte. Ei beskriving av korleis ta omsyn til klimaendringar er inkludert i retningslinja «Flaum og skredfare i arealplanar». Sikringstiltak mot flaum og skred er generelt gode klimatilpassingstiltak. NVE gjennomfører regionale samlingar for å byggje kompetanse i kommunane og hos konsulentar i det førebyggjande arbeidet mot flaum- og skredskadar. NVE har god oversikt over sårbarheit i kraftinfrastrukturen overfor klimaendringar og analyserer klimaendringar si betydning for energiforbruk og fornybar kraftproduksjon.

Kartverket forvaltar data av betydning for klimatilpassing. Etaten driftar eit nasjonalt observasjonssystem for havnivå og vasstand. Desse data er tilgjengelege på www.kartverket.no/sehavniva saman med bereknande returnivå for stormflo og framskrivingar av havnivå. Kartverket er i gang med å lage eit verktøy som visualiserer framtidig havnivå og stormflo i Noreg. Verktøyet kan brukast i risikovurderingar og planlegging. Kartverket er òg i gang med å utvikle ein digital høgde- og terrengmodell for heile landet som mellom anna skal gi betre datagrunnlag i arbeid med klimatilpassing.

Natur- og kulturmiljø, landbruk og økosystem

Miljøforvaltninga har eit sektorovergripande ansvar på klima- og miljøområdet, og skal medverke til å leggje til rette for utvikling av eit heilskapleg kunnskapsgrunnlag om miljøtilstand, tiltak og verkemiddel på tvers av sektorane, under dette knytt til klima, klimaendringar og klimatil-

³⁵ https://www.sintefbok.no/book/index/1113/klimatilpassing_av_bygninger_og_infrastruktur_samfunnsmessige_barrierer_og_drivere

passing. Klima- og miljødepartementets kunnskapsstrategi (2017–2020)³⁶ og departementets prioriterte forskningsbehov (2016–2021)³⁷ er førande for arbeidet.

Kunnskapsgrunnlaget for klimatilpassing innan naturforvaltninga er styrkt. Miljødirektoratet fekk i 2017 samanstillt eit kunnskapsgrunnlag om naturbaserte løysingar for klimatilpassing.³⁸ Miljødirektoratet har òg laga ei samanstilling av eksisterande tiltak og verkemiddel som handlar om naturbaserte løysingar for klimautfordringane. Direktoratet har nyleg sett i gang arbeidet med ein kunnskapsstatus om havet si rolle i klimasystemet. Klimaomsyn er òg inkludert i utviklinga av anna grunnleggjande kunnskapsgrunnlag for naturforvaltninga, slik som naturtypekartlegginga og i fagsystem for fastsetjing av god økologisk tilstand. Utvikling av kunnskapsgrunnlag for arbeid med grøn infrastruktur er òg starta opp. Klimarelevant overvaking utgjer i underkant av ein tredel av Miljødirektoratets overvakingbudsjett. Direktoratet jobbar med å auke klimarelevansen i overvakingssystema. I 2018 starta nytt program for økosystemovervaking i kystvatn på Svalbard der klima er ein viktig del.

Klimaomsyn er elles integrert i ei rekkje oppgåver i miljøforvaltninga, og er mellom anna inkludert i forvaltningsplanar. Eksempel på dette er dei marine forvaltningsplanane og vassforvaltningsplanane, der klimaomsyn er integrert.

Plan for restaurering av våtmark i Noreg (2016–2020) er implementert. Eitt av delmåla er tilpassing til klimaendringar, særleg knytt til flaumdemping. Miljødirektoratet, Landbruksdirektoratet og NVE samarbeider om oppfølginga av dette.

Ny grunnforureiningsdatabase vart lansert i 2017, og inkluderer kartlag som viser aktsemds-område for mellom anna flaumsoner, jord- og flaumskred og venta havnivåstigning. Dei nye kartlaga gir oversikt over kva lokalitetar i databasen som ligg i utsette soner, og gjer det mogleg å vurdere om ei konkret grunnforureiningssak ligg i eit utsett område. Ein ny og oppdatert rettleiar for å vurdere spreiding frå område med forureina grunn er under utarbeiding.

I 2018 begynte arbeidet med ein tverrsektoriell tiltaksplan for arbeidet mot skadelege fra-

mande organismar for perioden 2018–2023. Effekten av klimaendringar på potensiell etablering av skadelege framande organismar blir sentral i vurderingane knytte til tiltaksplanen.

For ytterlegare å styrkje integreringa av omsynet til klimaendringar i miljøforvaltninga, vedtok Miljødirektoratet i 2018 ein strategi og handlingsplan for arbeidet med klimatilpassing innan etaten sine ansvarsområde, for perioden 2018–2022.³⁹

I 2015 gjennomførte Riksantikvaren, i samarbeid med Norsk institutt for kulturminneforskning, eit pilotprosjekt for utvikling av eit verktøy/ein arbeidsmåte til bruk for vurderingar av klimabelastningar og kulturminne i kommunar. Arbeidet blir ført vidare i nye prosjekt som skal utvikle verktøy for risikovurdering og tiltaksplanlegging for å sikre kulturminne og kulturmiljø i eit endra klima. I 2017 sette Riksantikvaren i gang eit miljøovervakingssprosjekt som skal kartleggje korleis klimaendringane påverkar mellomalderbygningane i Noreg og bygningar på verdsarvstadene Bryggen i Bergen og Røros. Sysselmannen overvakar erosjon på utsette kulturminne og har utvikla arkeologiske forskningsplanar for utvalte lokasjonar.

Klimatilpassing i landbrukssektoren omfattar areal- og ressursforvaltninga generelt, og tilpassingar innanfor dei enkelte driftsformene. Slike klimatilpassingar skjer på ulike nivå. Gardbrukarane sjølve tilpassar seg kontinuerleg, for eksempel ved val av klimatilpassa vekstar, dyr og reiskapar. Produsentane er igjen avhengige av relevant FoU, rettleiing og økonomiske insentiv. På nasjonalt nivå trengst politikktutforming som fremjar næringa si tilpassingsevne. Landbruksdirektoratet forvaltar fleire tilskotsordningar under jordbruksavtala som er relevante for klimatilpassing, mellom anna til drenering av areal og tilpassing av landbruksveggar, til utvikling og produksjon av klimatilpassa plantemateriale, og til bevaring av genetiske ressursar. Planteforedling og framavl av sjukdomsfritt plantemateriale tilpassa norsk klima, og tiltak for bevaring og berekraftig bruk av bevaringsverdige husdyrrasar, plante- og skogstregenetiske ressursar er sentrale aktivitetar for Graminor, Sagaplant, NMBU og NIBIO. Prosjektet Klimasmart landbruk skal informere om og utvikle verktøy til både utsleppsavgrensing og klimatilpassing på norske gardsbruk. Klima- og miljøprogrammet gir støtte til fleire prosjekt som fokuserer på klimatilpassing.

³⁶ <https://www.regjeringen.no/contentassets/afb54872-dafb4a04918e091e78ec7290/t-1561.pdf>

³⁷ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/klima-og-miljodepartementets-prioriterte-forskningsbehov-2016-2021/id2478345/>

³⁸ Menon-publikasjoner 61 (2017): Naturbaserte løsninger for klimatilpassing.

³⁹ <http://www.miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/2018/April-2018/Klimatilpassing-2018-2022/>

Endra klima kan forsterke problem med avrenning frå jordbruksareal, og med gjengroing og tap av verdiar i kulturlandskapet. Då trengst det auka innsats for å nå miljømåla på desse områda. Miljødirektoratet fekk i 2017 utarbeidd ei kartlegging av synergieffektane for fellessatsing på vass-, luftforureinings- og klimatiltak i jordbruket. Rapporten viser at det er stor grad av samfall mellom vassmiljøtiltak og tiltak for klimatilpassing.⁴⁰

Den statlege naturskadeordninga gir erstatning for skadar som direkte skuldast naturhendingar, som kan opptre oftare og/eller sterkare som følgje av klimaendringar. Erstatningsordningane ved avlingssvikt og svikt i honningproduksjon medverkar til å redusere økonomisk tap ved produksjonssvikt som skuldast klima. Landbruksdirektoratets overvaking av internasjonale marknader og importregulering er viktige element i norsk matvareberedskap i lys av moglege globale forsyningsflaskehalsar som følgje av klimaendringar.

Mattilsynet har ansvar for tryggleik i heile matkjeda frå jord/fjord til bord, og for trygt drikkevatt. I utvikling av regelverk, tilsyn med verksemder og i beredskapssamanheng er omsynet til klimaendringar og konsekvensar av desse ein stadig viktigare premiss. Endra klima vil endre sjukdomspanoramaet hos planter, dyr, fisk og menneske. Det gjeld ikkje minst vektorborne sjukdommar. Forslag til nytt gjødselregelverk, som er framlagt av Landbruksdirektoratet, Miljødirektoratet og Mattilsynet er eit eksempel på at regelverket m.a. blir tilpassa nye nedbørforhold.

Infrastruktur og samferdsel

Kraftig nedbør, svingingar i temperatur og auka fare for regnflaum, skred og stormflo gir utfordringar for transport og samferdsel. Nasjonal transportplan (2018–2029) gir føringar for integrering av klimatilpassingsomsyn i planlegging og prioritering innan samferdselssektoren. Klimatilpassing er òg ein integrert del av Samferdselsdepartementets strategi for samfunnssikkerheit i samferdselssektoren som vart lansert i 2015. Strategien blir følgd opp av underliggjande etatar.

Kystverket har interne rettleiarar om klimaendringar og klimatilpassing, med særleg fokus på planmedverknad. Det er etablert eit tettare samarbeid med Meteorologisk institutt (MET) for

framskriving av miljølaster for å planleggje og dimensjonere installasjonar og navigasjonsvarsel.

Statens vegvesen vedtok januar 2017 sin «Strategi for samfunnssikkerheit i vegtransport», der klimatilpassing inngår. Strategien blir følgd opp med tiltak som er beskrivne i etatens handlingsprogram for 2018–2023. Ei heil rekkje av Statens vegvesen sine oppgåver støttar under klimatilpassing. Eksempel er skredsikring, skredvarsling og beredskapsplanar for naturfare. I tillegg jobbar Statens vegvesen med risiko- og sårbarheitsanalyser i plan- og driftsfasen, forbetring av vasshandtering, og dokumentasjon og berekning av kostnader for klimatilpassing. Det er sidan 2007 gjennomført ein god del endringar i regelverket, motivert av klimaendringar. Handbøker blir oppdaterte regelmessig og klimaomsyn tekne inn i prosessar og prosedyrar.

Jernbaneløpene lanserte i 2016 ein handlingsplan for etaten sitt arbeid med samfunnssikkerheit, der eigne klimatilpassingsplanar inngjekk. I planlegging og drift tek Bane NOR vare på klimatilpassing ut frå gjeldande regelverk, og fagmyndigheiter og eigne risikovurderingar. Omsynet til klimatilpassing blir integrert arbeid med vedlikehald og bygging av ny infrastruktur gjennom fortløpande oppdatering av handbøker, retningslinjer og standardar.

Tilpassing til klimaendringar inngår i Avinors arbeid med sikkerheit og risikoførebygging. Selskapet har jobba systematisk med klimarisiko og klimatilpassing over lenger tid, og i 2014 vart ROS-analysar gjennomført for alle lufthamner der Avinor har ansvaret for drift og infrastruktur. Selskapet integrerer omsynet til klimaendringar i den daglege drifta og i byggeprosjekt gjennom styringssystemet og standardar. Avinor deltek i eit Klima 2050-prosjekt for å løyse auka utfordringar knytte til handtering av overvatn forureina med avisingskemikaliar.

Som kompetansesenter skal Direktoratet for byggkvalitet (DiBK) fremje byggkvalitet på område som ikkje er regulerte, og fremje løysingar utover minimumskrava i byggtknisk forskrift. Rolla som kompetansesenter er under utvikling. Energi, miljø og tilgjenge har vore prioriterte område i 2018. Klimatilpassing og byggeskikk er òg viktige område.

Funksjonsbaserte reglar i teknisk forskrift inneber at byggverk skal tole dei påkjenningane dei blir utsette for i si levetid, inkludert endra klima. Eksempel er krav knytte til plassering, fukt, inneklimate, konstruksjonssikkerheit, materialval og val av produkt. Klimatilpassing vil bli vurdert i vidare utvikling av verkemidla der det er relevant.

⁴⁰ <http://www.vannportalen.no/nyheter/2017/jan-mars/mange-synergier-av-vannmiljotiltak-i-jordbruket/>

Industri og næringsliv

I 2017 fekk Nærings- og fiskeridepartementet, i samarbeid med andre departement som forvaltar eigarskap i selskap, utarbeidd ein rapport om klimarelatert risiko for selskap med statleg eigardel.⁴¹ Resultata i rapporten blir nytta vidare som kunnskapsgrunnlag i eigardialogen med selskap med statleg eigardel.

Fiskeri- og havbruksforvaltninga må tilpasse seg nye naturgitte føresetnader. Både i program finansiert av Noregs forskingsråd og ved Havforskingsinstituttet blir det lagt ned ein omfattande forskingsinnsats for å skaffe fram auka kunnskap om havet si rolle i klimasystemet og klimaendringane sine konsekvensar for marine økosystem og ressursar.

Som følge av klimaendringar og stadig større isfrie område er det store endringar i utbreiinga av bestandar og i dynamikken i havøkosystema. Derfor har både kompleksiteten i og arealet for ressurs- og miljøovervaking auka vesentleg dei siste åra.

Helse

Helsedirektoratet vil i si rådgiving til regionale og lokale helsemyndigheiter, i samråd med Folkehelseinstituttet, tilrå at klimatilpassing blir integrert i

⁴¹ <https://www.regjeringen.no/contentassets/17c99572d12349329f79386e5169b2cc/rapport-om-klima-og-miljo-i-det-statlige-eierskapet.pdf>

all fysisk planlegging og at klimascenario blir ajourførte og konsekvensutgreidde med omsyn til folkehelse, miljø og samfunn. Noreg deltek aktivt i Verdas helseorganisasjon (WHO) sitt arbeid med miljø og helse, mellom anna gjennom å implementere UNECEs Protokoll for vatn og helse, der klimaendringane si betydning for vass- og avløpssystem er inkludert.

Utanriks- og sikkerheitspolitikk

I Meld. St. 36 (2016–2017) *Veivalg i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk* er klimaendringane si betydning for norsk utanriks- og sikkerheitspolitikk adressert. Som ei oppfølging av meldinga har Utanriksdepartementet sett i gang arbeid for å auke bevisstheita om sikkerheitspolitisk risiko knytt til klimaendringar.

Arktisk råd har utarbeidd ei rekkje rapportar som summerer opp og vurderer ny kunnskap om klimaendringane i Arktis. Arktisk råd og WMO har bestemt å auke samarbeidet, særleg innanfor AMAP, for å styrkje arbeidet med utvikling av kunnskapsbasis som grunnlag for tilpassing og risikohandtering i nord.

Arktisk råd vedtok i 2017 Arctic Invasive Alien Species Strategy and Action Plan. Dette er ein strategi som er utarbeidd for å hindre introduksjon og spreining av skadelege framande arter i Arktis.

Klima- og miljødepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2018–2019) om statsbudsjettet for år 2019 blir dei forslag til vedtak ført opp som er nemnde i eit framlagt forslag.

Forslag

Under Klima- og miljødepartementet blir i Prop. 1 S (2018–2019) statsbudsjettet for budsjettåret 2019 dei forslag til vedtak som følgjer ført opp:

Kapitla 1400-1482, 4400–4471 og 5578

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Fellesoppgåver, forskning, internasjonalt arbeid m.m.			
1400	Klima- og miljødepartementet		
	01 Driftsutgifter	288 584 000	
	21 Spesielle driftsutgifter	106 508 000	
	50 Heilskapleg profilering, grønne løysingar	10 239 000	
	51 Den naturlege skulesekken	7 904 000	
	70 Frivillige miljøorganisasjonar og allmennyttige miljøstiftelsar	52 541 000	
	71 Internasjonale organisasjonar	88 053 000	
	74 Tilskot til AMAP, <i>kan overførast</i>	4 871 000	
	76 Støtte til nasjonale og internasjonale miljøtiltak, <i>kan overførast</i>	97 382 000	656 082 000
1410	Kunnskap om klima og miljø		
	21 Miljøovervaking	277 297 000	
	22 Miljøkartlegging	90 579 000	
	23 MAREANO, <i>kan overførast</i>	44 386 000	
	50 Basisløyvingar til miljøforskningsinstitutta	191 294 000	
	51 Forskningsprogram m.m.	293 105 000	
	53 Internasjonalt samarbeid om miljøforskning	6 897 000	
	70 Nasjonale oppgåver ved miljøforskningsinstitutta	38 007 000	
	72 Tilskot til GenØk – Senter for biotryggleik	5 145 000	946 710 000
1411	Artsdatabanken		
	01 Driftsutgifter	32 020 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overførast, kan nyttast under post 70</i>	8 883 000	
	70	Tilskot til arter og naturtypar, <i>kan overførast, kan nyttast under post 21</i>	28 890 000	69 793 000
1412		Meteorologiformål		
	50	Meteorologisk institutt	313 882 000	
	70	Internasjonale samarbeidsprosjekt	172 566 000	486 448 000
		Sum Fellesoppgåver, forskning, internasjonalt arbeid m.m.		2 159 033 000
		Klima, naturmangfald og forureining		
1420		Miljødirektoratet		
	01	Driftsutgifter	689 287 000	
	21	Spesielle driftsutgifter	263 078 000	
	22	Statlege vassmiljøtiltak	235 574 000	
	23	Oppdrags- og gebyrrelatert verksemd, <i>kan overførast</i>	135 608 000	
	30	Statlege tileigningar, bandlegging av friluftsområde, <i>kan overførast</i>	30 167 000	
	31	Tiltak i verneområde, <i>kan overførast</i>	81 419 000	
	32	Statlege tileigningar, fylkesvise verneplanar, <i>kan overførast</i>	1 450 000	
	33	Statlege tileigningar, nytt vern, <i>kan overførast</i>	6 200 000	
	34	Statlege tileigningar, nasjonal- parker, <i>kan overførast</i>	2 053 000	
	35	Statlege tileigningar, skogvern, <i>kan overførast</i>	444 612 000	
	38	Restaurering av myr og anna våtmark, <i>kan overførast</i>	23 625 000	
	39	Oppryddingstiltak, <i>kan overførast,</i> <i>kan nyttast under postane 69 og 79</i>	12 483 000	
	61	Tilskot til klimatiltak og klima- tilpassing, <i>kan overførast</i>	158 230 000	
	63	Returordning for kasserte fritids- båtar	20 000 000	
	64	Skrantesjukeprøver frå fallvilt	1 748 000	
	65	Tiltak i kommunar med ulverevir i Hedmark, Akershus og Østfold	20 560 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	69	Oppryddingstiltak, <i>kan overføres, kan nyttast under postane 39 og 79</i>	50 962 000	
	70	Tilskot til vassmiljøtiltak, <i>kan overføres</i>	30 292 000	
	71	Marin forsøpling, <i>kan overføres</i>	65 290 000	
	72	Erstatning for beitedyr tekne av rovvilt, <i>overslagsløyving</i>	136 978 000	
	73	Tilskot til rovvilttiltak, <i>kan overføres</i>	80 426 000	
	74	CO ₂ -kompensasjonsordning for industrien	538 167 000	
	75	Utbetaling for vrakpant og tilskot til kjøretøy og fritidsbåtar, <i>overslagsløyving</i>	690 992 000	
	76	Refusjonsordningar, <i>overslagsløyving</i>	137 464 000	
	77	Ymse organisasjonar og stiftelsar m.m.	14 416 000	
	78	Friluftsmål, <i>kan overføres</i>	179 891 000	
	79	Oppryddingstiltak, <i>kan overføres, kan nyttast under postane 39 og 69</i>	450 000	
	81	Naturarv og kulturlandskap, <i>kan overføres, kan nyttast under post 21</i>	62 011 000	
	82	Tilskot til truga arter og naturtypar, <i>kan overføres</i>	45 355 000	
	84	Internasjonalt samarbeid	5 308 000	
	85	Naturinformasjonssenter, <i>kan overføres</i>	69 031 000	4 233 127 000
1422		Miljøvennleg skipsfart		
	21	Spesielle driftsutgifter	5 557 000	
	70	Tilskot til private, <i>kan nyttast under post 21</i>	7 000 000	12 557 000
1423		Radioaktiv forureining i det ytre miljø		
	01	Driftsutgifter	27 040 000	27 040 000
1425		Fisketiltak		
	21	Spesielle driftsutgifter	100 000	
	70	Tilskot til fiskeformål, <i>kan overføres</i>	16 696 000	16 796 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
1428	Reduserte klimagassutslepp, energiomlegging, energi- og klimateknologi		
	50 Overføring til Klima- og energifondet	3 064 450 000	3 064 450 000
	Sum Klima, naturmangfold og forureining		7 353 970 000
Kulturminne og kulturmiljø			
1429	Riksantikvaren		
	01 Driftsutgifter	148 540 000	
	21 Spesielle driftsutgifter	37 719 000	
	22 Bevaringsoppgåver, <i>kan overføres</i>	24 708 000	
	60 Kulturminnearbeid i kommunane	8 600 000	
	70 Tilskot til automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne, <i>kan overføres</i>	52 164 000	
	71 Tilskot til freda kulturminne i privat eige, kulturmiljø og kulturlandskap, <i>kan overføres</i>	159 015 000	
	72 Tilskot til tekniske og industrielle kulturminne, <i>kan overføres</i>	58 045 000	
	73 Tilskot til bygningar og anlegg frå mellomalderen og brannsikring, <i>kan overføres</i>	57 575 000	
	74 Tilskot til fartøyvern, <i>kan overføres</i>	63 226 000	
	75 Tilskot til fartøyvernsenter, <i>kan overføres</i>	16 214 000	
	77 Tilskot til verdiskapingsarbeid på kulturminneområde, <i>kan overføres</i>	8 232 000	
	79 Tilskot til verdsarven, <i>kan overføres</i>	58 690 000	692 728 000
1432	Norsk kulturminnefond		
	50 Til disposisjon for kulturminnetiltak	116 320 000	116 320 000
	Sum Kulturminne og kulturmiljø		809 048 000
Nord- og polarområda			
1471	Norsk Polarinstitut		
	01 Driftsutgifter	242 376 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	77 243 000	
	50 Stipend	509 000	320 128 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
1472	Svalbards miljøvernfond		
	50 Overføringer til Svalbards miljøvernfond	19 658 000	19 658 000
1473	Kings Bay AS		
	70 Tilskot	30 270 000	30 270 000
1474	Fram – Nordområdesenter for klima- og miljøforskning		
	50 Tilskot til statlege mottakarar, <i>kan overførast, kan nyttast under post 70</i>	24 011 000	
	70 Tilskot til private mottakarar, <i>kan overførast, kan nyttast under post 50</i>	28 812 000	52 823 000
	Sum Nord- og polarområda		422 879 000
	Internasjonalt klimaarbeid		
1481	Klimakvotar		
	01 Driftsutgifter, <i>kan overførast</i>	4 499 000	
	22 Kvotekjøp, generell ordning, <i>kan overførast</i>	200 000 000	
	23 Kvotekjøp, statstilsette sine flyreiser, <i>kan overførast</i>	310 000	204 809 000
1482	Internasjonale klima- og utviklings-tiltak		
	01 Driftsutgifter	99 039 000	
	73 Klima- og skogsatsinga, <i>kan overførast</i>	3 081 543 000	3 180 582 000
	Sum Internasjonalt klimaarbeid		3 385 391 000
	Sum departementets utgifter		14 130 321 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Fellesoppgåver, forskning, internasjonalt arbeid m.m.			
4400	Klima- og miljødepartementet		
	02 Ymse inntekter	441 000	
	03 Refusjon frå Utanriksdepartementet	1 817 000	2 258 000
4411	Artsdatabanken		
	02 Ymse inntekter	417 000	417 000
	Sum Fellesoppgåver, forskning, internasjonalt arbeid m.m.		2 675 000
Klima, naturmangfald og forureining			
4420	Miljødirektoratet		
	01 Oppdrag og andre ymse inntekter	7 373 000	
	04 Gebyr, forureiningsområdet	41 141 000	
	06 Gebyr, fylkesmannsembeta sine miljøvernavingdelingar	35 869 000	
	07 Gebyr, kvotesystemet	8 270 000	
	08 Gebyr, naturforvaltningsområde	638 000	
	09 Internasjonale oppdrag	43 816 000	137 107 000
	Sum Klima, naturmangfald og forureining		137 107 000
Kulturminne og kulturmiljø			
4429	Riksantikvaren		
	02 Refusjonar og ymse inntekter	2 637 000	
	09 Internasjonale oppdrag	3 314 000	5 951 000
	Sum Kulturminne og kulturmiljø		5 951 000
Nord- og polarområda			
4471	Norsk Polarinstitutt		
	01 Sals- og utleigeinntekter	11 272 000	
	03 Inntekter frå ymse tenesteyting	62 123 000	
	21 Inntekter, Antarktis	13 877 000	87 272 000
	Sum Nord- og polarområda		87 272 000
Skattar og avgifter			
5578	Sektoravgifter under Klima- og miljødepartementet		
	70 Sektoravgifter under Svalbards miljøvernfond	19 670 000	
	72 Fiskaravgifter	19 000 000	

Kap.	Post		Kroner	Kroner
	73	Påslag på nettariffen til Klima- og energifondet	670 000 000	708 670 000
		Sum Skattar og avgifter		708 670 000
Klimakvotar				
4481		Sal av klimakvotar		
	01	Salsinntekter	6 743 022 000	6 743 022 000
		Sum Klimakvotar		6 743 022 000
				7 684 697 000
Sum departementets inntekter				

Fullmakt til å overskride gitte løyvingar

II

Meirinntektsfullmakter

Stortinget samtykkjer i at Klima- og miljødepartementet i 2019 kan:

overskride løyvinga under	mot tilsvarende meirinntekter under
kap. 1400 post 01	kap. 4400 post 02
kap. 1411 post 21	kap. 4411 post 02
kap. 1420 post 01	Kap. 4420 post 01
kap. 1420 post 23	kap. 4420 postane 04, 06, 08 og 09
kap. 1429 post 01	kap. 4429 postane 02 og 09
kap. 1471 post 01	kap. 4471 postane 01 og 03
kap. 1471 post 21	kap. 4471 post 21
kap. 1472 post 50	kap. 5578 post 70

Meirinntekt som gir grunnlag for overskriding skal også dekkje meirverdiavgift knytt til overskridinga, og påverkar derfor også kap. 1633, post 01 for dei statlege forvaltingsorgana som inngår i nettoordninga for meirverdiavgift. Meirinntekter og eventuelle mindreinntekter blir tekne med i berekninga av overføring av ubrukt løyving til neste år.

III

Fullmakt til overskridingar

Stortinget samtykkjer i at Klima- og miljødepartementet i 2019 kan:

- overskride løyvinga på kap. 1481 Klimakvotar, post 01 Driftsutgifter, til dekning av honorar, transaksjonskostnader og utgifter til fagleg bistand i samband med sal av klimakvotar.
- overskride løyvinga på kap. 1481 Klimakvotar, post 22 Kvotekjøp, generell ordning, med eit beløp som svarer til inntekter frå sal av klimakvotar under statens kvotekjøpsprogram som er rekneskapsført på kap. 4481 Sal av klimakvotar, post 01 Salsinntekter.

Fullmakt til å pådra staten forpliktingar utover løyvingar som er gitt

IV

Kjøp av klimakvotar

Stortinget samtykkjer i at Klima- og miljødepartementet i 2019 kan inngå avtaler om kjøp av klimakvotar innanfor ei samla ramme på 1 700 mill. kroner for gamle og nye forpliktingar under kap. 1481 Klimakvotar, post 22 Kvotekjøp, generell ordning.

V

Bestillingsfullmakter

Stortinget samtykkjer i at Klima- og miljødepartementet i 2019 kan gjere bestillingar av materiell o.l. utover gitte løyvingar, men slik at samla ramme for nye bestillingar og gammalt ansvar ikkje overstig følgjande beløp:

Kap.	Post	Nemning	Samla ramme
1420		Miljødirektoratet	
	22	Statlege vassmiljøtiltak	9,1 mill. kroner
	31	Tiltak i verneområde	3 mill. kroner
	32	Statlege tileigningar, fylkesvise verneplanar	6,7 mill. kroner
	33	Statlege tileigningar, nytt vern	7,7 mill. kroner
	35	Statlege tileigningar, skogvern	351,3 mill. kroner
	38	Restaurering av myr og anna våtmark	9,5 mill. kroner

VI

Tilsegningsfullmakter

Stortinget samtykkjer i at Klima- og miljødepartementet i 2019 kan gi tilsegn om tilskot utover løyvingar som er gitt, men slik at samla ramme for nye tilsegner og gammalt ansvar ikkje overstig følgjande beløp:

Kap.	Post	Nemning	Samla ramme
1411		Artsdatabanken	
	70	Tilskot til arter og naturtypar	27 mill. kroner
1420		Miljødirektoratet	
	30	Statlege tileigningar, bandlegging av friluftsområde	55 mill. kroner
	61	Tilskot til klimatiltak og klimatilpassing	176,7 mill. kroner
	71	Marin forsøpling	15 mill. kroner
	78	Friluftsmål	3 mill. kroner
1428		Reduserte klimagassutslepp, energiomlegging, energi- og klimateknologi	
	50	Overføring til Klima- og energifondet	400 mill. kroner
1429		Riksantikvaren	
	70	Tilskot til automatisk freda og andre arkeologiske kulturminne	61 mill. kroner

Kap.	Post	Nemning	Samla ramme
	71	Tilskot til freda kulturminne i privat eige, kulturmiljø og kulturlandskap	40 mill. kroner
	72	Tilskot til tekniske og industrielle kulturminne	10 mill. kroner
	73	Tilskot til bygningar og anlegg frå mellomalderen og brannsikring	10 mill. kroner
	74	Tilskot til fartøyvern	15 mill. kroner
	75	Tilskot til fartøyvernsenter	1,5 mill. kroner
	79	Tilskot til verdsarven	15 mill. kroner
1482		Internasjonale klima- og utviklingstiltak	
	73	Klima- og skogsatsinga	2 052 mill. kroner

VII

Fullmakt til å inngå forpliktingar

Stortinget samtykkjer i at Klima- og miljødepartementet i 2019 kan pådra forpliktingar for framtidige år til å kjøpe inn materiell og til å gi tilsegn om tilskot ut over gitte løyvingar under kap. 1420 Miljødirektoratet, postane 39, 69 og 79 Oppryddingstiltak, men slik at samla ramme for nye forpliktingar og gammalt ansvar ikkje overstig 76,3 mill. kroner.

Andre fullmakter

VIII

Utbetaling av tilskot

Stortinget samtykkjer i at Klima- og miljødepartementet i 2019 får unntak frå føresegnene i stortingsvedtak av 8. november 1984 om utbetalingar av gitte løyvingar på følgjande måte:

1. Utbetalingar av tilskot til utviklingsformål kan gjerast éin gong i året for FNs klima- og skogprogram, Verdsbankens Forest Carbon Partnership Facility, Forest Investment Program og Bio-Carbon Fund plus.
2. Utbetalingar av kjernebidrag til Global Green Growth Institute kan gjerast i medhald av organisasjonens regelverk.
3. Utbetalingar av tilskot til fond forvalta av FNs Multi Partner Trust Fund og Inter-American Development Bank (IDB) kan skje i medhald av regelverket for det enkelte fondet.

IX

Utbetaling til Verdsbankens karbonfond

Stortinget samtykkjer i at Klima- og miljødepartementet i 2019 får unntak frå føresetnadene i Stortingets vedtak av 8. november 1984 om utbetalingar av gitte løyvingar gjennom at tilskot til Verdsbankens Forest Carbon Partnership Facility Carbon Fund kan utbetalast med det føremål å betale for framtidige verifiserte utsleppsreduksjonar.

X

Utbetaling av tilskot til offentleg-privat samarbeid

Stortinget samtykkjer i at Klima- og miljødepartementet i 2019 får unntak frå føresetnadene i stortingsvedtak av 8. november 1984 om at utbetaling av gitte løyvingar berre skal skje ved behov, slik at det kan utbetalast tilskot til risikoreduksjon for investeringar i avskogingsfri og berekraftig råvareproduksjon i tråd med kriteria for kap. 1482 Internasjonale klima- og utviklingstiltak, post 73 Klima- og skogsatsinga.

XI

Utbetaling av renter på tilskot

Stortinget samtykkjer i at opptente renter på tilskot som er utbetalte frå Noreg under Klima- og skogsatsinga på kap. 1482, post 73 kan nyttast til tiltak etter avtale mellom Klima- og miljødepartementet og den enkelte mottakaren.

XII

Omgjering av lån på vilkår til tilskot

Stortinget samtykkjer i at Klima- og miljødepartementet i 2019 kan gi Enova SF fullmakt til å omgjere lån på vilkår frå Klima- og energifondet til tilskot etter førehandsdefinerte og føreseielege kriterium.

Vedlegg 1**Standardiserte nøkkeltal for nettobudsjetterte verksemder
under Klima- og miljødepartementet**

Tabell 1.1 Meteorologisk institutt. Utgifter og inntekter etter art

Utgiftsart/Inntektsart	(i 1 000 kroner)			
	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter				
Lønnsutgifter	353 042	343 587	332 904	343 451
Varer og tenester	115 397	115 102	127 400	130 005
<i>Sum driftsutgifter</i>	<i>468 439</i>	<i>458 689</i>	<i>460 304</i>	<i>473 456</i>
Investeringsutgifter				
Investeringar, større utstyrskjøp og vedlikehald	18 579	36 970	19 961	44 026
<i>Sum utgifter til større utstyrskjøp og vedlikehald</i>	<i>18 579</i>	<i>36 970</i>	<i>19 961</i>	<i>44 026</i>
Overføringer frå verksemda				
Utbetalningar til andre statlege rekneskap	0	0	0	0
Utbetalningar til andre verksemder	97 504	121 356	142 270	166 297
<i>Sum overføringer frå verksemda</i>	<i>97 504</i>	<i>121 356</i>	<i>142 270</i>	<i>166 297</i>
Finansielle aktivitetar				
Kjøp av aksjar og partar	0	0	0	0
Andre finansielle utgifter	174	294	463	0
<i>Sum finansielle aktivitetar</i>	<i>174</i>	<i>294</i>	<i>463</i>	<i>0</i>
<i>Sum utgifter</i>	<i>584 696</i>	<i>617 309</i>	<i>622 998</i>	<i>683 779</i>
Driftsinntekter				
Inntekter frå sal av varer og tenester	101 195	110 375	107 803	109 298
Inntekter frå avgifter, gebyr og lisensar	0	0	0	0
Refusjonar	10 098	8 193	0	0

Tabell 1.1 Meteorologisk institutt. Utgifter og inntekter etter art

(i 1 000 kroner)				
Utgiftsart/Inntektsart	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Budsjett 2018
Andre driftsinntekter	32 555	0	0	0
<i>Sum driftsinntekter</i>	<i>143 848</i>	<i>118 568</i>	<i>107 803</i>	<i>109 298</i>
Inntekter fra investeringar				
Sal av varige driftsmidler	0	201	0	0
<i>Sum investeringsinntekter</i>	<i>0</i>	<i>201</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Overføringer til verksemda				
Inntekter frå statlege løyvingar	346 689	401 656	382 221	397 219
Andre innbetalingar	97 505	121 356	142 270	166 297
<i>Sum overføringer til verksemda</i>	<i>444 194</i>	<i>523 012</i>	<i>524 491</i>	<i>563 516</i>
Finansielle aktivitetar				
Innbetaling ved sal av aksjar og partar	0	0	0	0
Andre finansielle innbetalingar (t.d. innbet. av rente)	933	874	757	0
<i>Sum finansielle aktivitetar</i>	<i>933</i>	<i>874</i>	<i>757</i>	<i>0</i>
<i>Sum inntekter</i>	<i>588 975</i>	<i>642 655</i>	<i>633 051</i>	<i>672 814</i>
<i>Netto endring i kontantbeholdning</i>	<i>4 279</i>	<i>25 346</i>	<i>10 053</i>	<i>-10 965</i>

Tabell 1.2 Meteorologisk institutt. Inntekter etter inntektskjelde

(i 1 000 kroner)				
Inntektstype	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Budsjett 2018
Løyvingar til finansiering av statsoppdraget				
Løyvingar frå fagdepartementet	298 257	311 171	296 766	302 389
Løyvingar frå andre departement	150	300	300	1 570
Løyvingar frå andre statlege forvaltningsorgan	26 147	21 563	24 162	25 879
Løyvingar frå Noregs forskingsråd	22 285	29 769	30 323	28 607
<i>Sum løyvingar til statsoppdraget</i>	<i>346 839</i>	<i>362 803</i>	<i>351 551</i>	<i>358 445</i>

Tabell 1.2 Meteorologisk institutt. Inntekter etter inntektskjelde

(i 1 000 kroner)

Inntektstype	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Budsjett 2018
Offentlege og private bidrag				
Bidrag frå kommunar og fylkeskommunar	854	1 054	623	650
Bidrag frå private	23 829	30 057	25 506	24 322
Tildelingar frå internasjonale organisasjonar	1 100	7 742	4 541	13 097
<i>Sum bidrag</i>	<i>25 783</i>	<i>38 853</i>	<i>30 670</i>	<i>38 069</i>
Oppdragsinntekter mv.				
Oppdrag frå statlege verksemder	0	0	0	130
Oppdrag frå kommunale og fylkeskommunale verksemder	0	0	0	21 990
Oppdrag frå private	9 215	81 315	77 794	65 173
Andre inntekter og tidsavgrensingar	207 138	159 685	173 036	189 007
<i>Sum oppdragsinntekter og tilsvarande</i>	<i>216 353</i>	<i>240 999</i>	<i>250 830</i>	<i>276 300</i>
<i>Sum inntekter</i>	<i>588 975</i>	<i>642 655</i>	<i>633 051</i>	<i>672 814</i>

Tabell 1.3 Tilhøvet mellom kontantbeholdning, kostnader og avsetningar ved Meteorologisk institutt i perioden 2015–17

(i 1 000 kroner)

Balanse 31. desember	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Endring frå 2016 til 2017
Kontantbeholdning				
Behaldning på oppgjerskonto i Noregs Bank	109 578	134 886	141 722	6 836
Behaldning på andre bankkonti	0	0	3 260	3 260
Andre kontantbeholdningar	41	79	36	-43
<i>Sum kontantar og kontantekvivalentar</i>	<i>109 619</i>	<i>134 965</i>	<i>145 017</i>	<i>10 053</i>
Avsetningar til dekning av påkomne kostnader som forfell neste budsjettår				
Feriepengar m.m.	27 876	26 424	27 005	580
Skattetrekk og offentlege avgifter	23 949	23 008	23 468	460
Gjeld til leverandørar	24 116	30 064	21 124	-8 940

Tabell 1.3 Tilhøvet mellom kontantbeholdning, kostnader og avsetningar ved Meteorologisk institutt i perioden 2015–17

	(i 1 000 kroner)			
Balanse 31. desember	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Endring frå 2016 til 2017
Gjeld til oppdragsgivarar	-21 465	-23 110	-23 498	-388
Anna gjeld som forfell i neste budsjettår	26 132	28 016	21 429	-6 588
<i>Sum til dekning av påkomne kostnader som forfell i neste budsjettår</i>	<i>80 608</i>	<i>84 403</i>	<i>69 527</i>	<i>-14 876</i>
Avsetningar til dekning av planlagde tiltak der kostnadene heilt eller delvis vil bli dekte i framtidige budsjettår				
Prosjekt finansierte av Noregs forskingsråd	4 839	13 577	19 493	5 915
Større påbegynte, fleirårige investeringsprosjekt finansierte av grunnløyvinga frå fagdepartementet	22 000	12 500	9 000	-3 500
Konkrete påbegynte, ikkje fullførte prosjekt, finansierte av grunnløyvinga frå fagdepartementet	0	0	0	0
Andre avsetningar til vedtekne, ikkje igangsette formål	0	0	0	0
Konkrete påbegynte, ikkje fullførte prosjekt finansierte av løyvingar frå andre departement	6 672	9 097	12 093	2 995
<i>Sum avsetningar til planlagde tiltak i framtidige budsjettår</i>	<i>33 511</i>	<i>35 175</i>	<i>40 585</i>	<i>5 411</i>
Andre avsetningar				
Avsetningar til andre formål/ikkje spesifiserte formål	-19 485	402	19 921	19 518
Fri verksemdskapital	14 985	14 985	14 985	0
<i>Sum andre avsetningar</i>	<i>-4 500</i>	<i>15 387</i>	<i>34 906</i>	<i>19 518</i>
Langsiktig gjeld (netto)				
Langsiktig forpliktingar knytte til anleggsmidlar	0	0	0	0
Anna langsiktig gjeld	0	0	0	0
<i>Sum langsiktig gjeld</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Sum netto gjeld og forpliktingar</i>	<i>109 619</i>	<i>134 965</i>	<i>145 017</i>	<i>10 053</i>

Tabell 1.4 Norsk Kulturminnefond. Utgifter og inntekter etter art

Utgiftsart/Inntektsart	(i 1 000 kroner)			
	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Budsjett 2018
Driftsutgifter				
Lønnsutgifter	11 299	9 164	8 022	12 151
Varer og tenester	7 036	7397	6 507	8 622
<i>Sum driftsutgifter</i>	<i>18 355</i>	<i>16 550</i>	<i>14 529</i>	<i>20 773</i>
Investeringsutgifter				
Investeringar, større utstyrskjøp og vedlikehald	1 409	1 306	345	1 200
<i>Sum utgifter til større utstyrskjøp og vedlikehald</i>	<i>1 409</i>	<i>1 306</i>	<i>345</i>	<i>1 200</i>
Overføringer frå verksemda				
Utbetalningar til andre statlege rekneskap	0	0	0	0
Utbetalningar til andre verksemdar	51 154	61 272	62 461	71 203
<i>Sum overføringer frå verksemda</i>	<i>51 154</i>	<i>61 272</i>	<i>62 461</i>	<i>71 203</i>
Finansielle aktivitetar				
Kjøp av aksjar og partar	0	0	0	0
Andre finansielle utgifter	0	0	3 307	0
<i>Sum finansielle aktivitetar</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>3 307</i>	<i>0</i>
<i>Sum utgifter</i>	<i>70 898</i>	<i>79 139</i>	<i>80 642</i>	<i>93 176</i>
Driftsinntekter				
Inntekter frå sal av varer og tenester	0	1	0	0
Inntekter frå avgifter, gebyr og lisensar	0	0	0	0
Refusjonar	0	0	0	0
Andre driftsinntekter	877	271	701	0
<i>Sum driftsinntekter</i>	<i>902</i>	<i>272</i>	<i>701</i>	<i>0</i>
Inntekter frå investeringar				
Sal av varige driftsmidlar	0	4	0	0
<i>Sum investeringsinntekter</i>	<i>0</i>	<i>4</i>	<i>0</i>	<i>0</i>

Tabell 1.4 Norsk Kulturminnefond. Utgifter og inntekter etter art

(i 1 000 kroner)				
Utgiftsart/Inntektsart	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Budsjett 2018
Overføringer til verksemda				
Inntekter frå statlege løyvingar	17 403	30 903	103 898	112 170
Andre innbetalingar	58 942	56 191	389	0
<i>Sum overføringer til verksemda</i>	<i>76 345</i>	<i>87 094</i>	<i>104 287</i>	<i>112 170</i>
Finansielle aktivitetar				
Innbetaling ved sal av aksjar og partar	0	0	0	0
Andre finansielle innbetalingar (t.d. innbet. av rente)	0	0	0	0
<i>Sum finansielle aktivitetar</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Sum inntekter</i>	<i>76 345</i>	<i>87 370</i>	<i>104 988</i>	<i>112 170</i>
<i>Netto endring i kontantbeholdning</i>	<i>5 447</i>	<i>8 231</i>	<i>24 346</i>	<i>18 994</i>

Tabell 1.5 Norsk Kulturminnefond. Inntekter etter inntektskjelde

(i 1 000 kroner)				
Inntektstype	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Budsjett 2018
Løyvingar til finansiering av statsoppdraget				
Løyvingar frå fagdepartementet	75 444	87 094	103 898	112 170
Løyvingar frå andre departement	0	0	0	0
Løyvingar frå andre statlege forvaltningsorgan	0	0	0	0
Løyvingar frå Noregs forskingsråd	0	0	0	0
<i>Sum løyvingar til statsoppdraget</i>	<i>75 444</i>	<i>87 094</i>	<i>103 898</i>	<i>112 170</i>
Offentlege og private bidrag				
Bidrag frå kommunar og fylkeskommunar	0	0	0	0
Bidrag frå private	0	0	0	0
Tildelingar frå internasjonale organisasjonar	0	0	0	0
<i>Sum bidrag</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>

Tabell 1.5 Norsk Kulturminnefond. Inntekter etter inntektskjelde

(i 1 000 kroner)

Inntektstype	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Budsjett 2018
Oppdragsinntekter mv.				
Oppdrag frå statlege verksemder	0	0	0	0
Oppdrag frå kommunale og fylkeskommunale verksemder	0	0	0	0
Oppdrag frå private	0	0	0	0
Andre inntekter og tidsavgrensingar	901	276	1 090	0
<i>Sum oppdragsinntekter og tilsvarande</i>	<i>901</i>	<i>276</i>	<i>1 090</i>	<i>0</i>
<i>Sum inntekter</i>	<i>76 345</i>	<i>87 370</i>	<i>104 988</i>	<i>112 170</i>

Tabell 1.6 Tilhøvet mellom kontantbeholdning, kostnader og avsetningar ved Norsk Kulturminnefond i perioden 2015–17

(i 1 000 kroner)

Balanse 31. desember	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Endring frå 2016 til 2017
Kontantbeholdning				
Behaldning på oppgjerskonto i Noregs Bank	127 897	136 126	160 473	24 347
Behaldning på andre bankkonti	0	0	0	0
Andre kontantbeholdningar	0	1	0	-1
<i>Sum kontantar og kontantekvivalentar</i>	<i>127 897</i>	<i>136 127</i>	<i>160 473</i>	<i>24 346</i>
Avsetningar til dekning av påkomne kostnader som forfell neste budsjettår				
Feriepengar m.m.	769	917	944	27
Skattetrekk og offentlege avgifter	616	860	839	-21
Gjeld til leverandørar	500	235	359	124
Gjeld til oppdragsgivarar	0	0	0	0
Anna gjeld som forfell i neste budsjettår	1 065	1 553	1 337	-215
<i>Sum til dekning av påkomne kostnader som forfell i neste budsjettår</i>	<i>2 950</i>	<i>3 565</i>	<i>3 478</i>	<i>-85</i>

Tabell 1.6 Tilhøvet mellom kontantbeholdning, kostnader og avsetningar ved Norsk Kulturminnefond i perioden 2015–17

	(i 1 000 kroner)			
Balanse 31. desember	Rekneskap 31.12.2015	Rekneskap 31.12.2016	Rekneskap 31.12.2017	Endring frå 2016 til 2017
Avsetningar til dekning av planlagde tiltak der kostnadene heilt eller delvis vil bli dekte i framtidige budsjettår				
Prosjekt finansierte av Noregs forskingsråd	0	0	0	0
Større påbegynte, fleirårige investeringsprosjekt finansierte av grunnløyvinga frå fagdepartementet	0	0	0	0
Konkrete påbegynte, ikkje fullførte prosjekt, finansierte av grunnløyvinga frå fagdepartementet	0	0	0	0
Andre avsetningar til vedtekne, ikkje igangsette formål	124 947	121 615	142 355	20 740
Konkrete påbegynte, ikkje fullførte prosjekt finansierte av løyvingar frå andre departement	0	0	0	0
<i>Sum avsetningar til planlagde tiltak i framtidige budsjettår</i>	<i>124 947</i>	<i>121 615</i>	<i>142 355</i>	<i>20 740</i>
Andre avsetningar				
Avsetningar til andre formål/ikkje spesifiserte formål	0	10 948	14 640	3 691
Fri verksemdskapital	0	0	0	0
<i>Sum andre avsetningar</i>	<i>0</i>	<i>10 948</i>	<i>14 640</i>	<i>3 691</i>
Langsiktig gjeld (netto)				
Langsiktig forpliktingar knytte til anleggsmidlar	0	0	0	0
Anna langsiktig gjeld	0	0	0	0
<i>Sum langsiktig gjeld</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Sum netto gjeld og forpliktingar</i>	<i>127 897</i>	<i>136 127</i>	<i>160 473</i>	<i>24 346</i>

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Tryggings- og serviceorganisasjonen til departementa

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonane er også tilgjengelege på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Media – 10/2018

